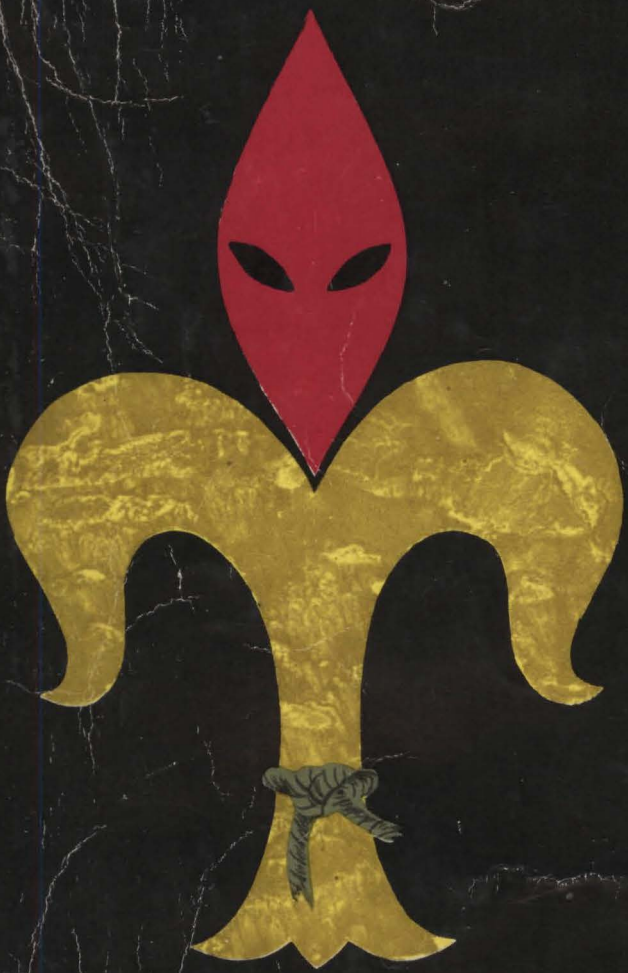

MAURICE DRUON

Regii Blestemați

Coperta de *Petre Vulcănescu*

Maurice Druon LES ROIS MAUDITS

La Louve de France : Le Lis et le Lion

(C) 1959. Éditions Mondiales, Paris

MAURICE DRUON

Regii Blestemaţi

LUPOAICA FRANŢEI

• • •

CRINUL ŞI LEUL

În românește de SERGIU DAN

ANDRIEŞ C. LUCIAN
Nr 2678
Biblioteca Personală

Bucureşti, 1970
EDITURA UNIVERS

LUPOAICA FRANŢEI

vol. V.

„La soţul tău, Lupoaică a Franţei, ei săriţi
Şi rupi cu colţi de fiară din trupul ciopîrţit..."

THOMAS GRAY

CUVÎNT ÎNAINTE

...Și pedepsele anunțate, blestemele aruncate de la înălțimea rugului său de către marele maestru al templierilor, continuau să cadă asupra Franței. Destinul năruia regii ca pe niște figuri de șah.

După Filip cel Frumos, răpus fulgerător, după fiul său mai mare Ludovic al X-lea, asasinat cu optsprezece luni mai tîrziu, al doilea fiu, Filip al V-lea, părea hărăzit unei lungi domnii. Dar, nu trecură cinci ani și Filip al V-lea murea la rîndul său, înainte de a fi împlinit treizeci de ani.

Să ne oprim o clipă la această domnie care nu ni se înfățișează ca un răgaz în noianul nenorocirilor decît dacă ținem seamă de dramele și prăbușirile ce aveau să vină. Domnie ștearsă, în ochii aceluia care frunzărește istoria cu un gest distrat, fără îndoială pentru că din paginile ei nu-și retrage mîna pătată de sînge. Și totuși... Să vedem din ce sînt făcute zilele unui rege mare, cînd soarta îi este potrivnică.

Căci Filip al V-lea putea să se numere printre marii regi. Prin forță și violență, prin justiție și crimă, apucase încă de tînăr coroana scoasă la mezatul atîtor ambiții. Un conclav pus la popreală, un palat regal luat cu asalt, o iege succesorală năsoocită, o răzvrătire provincială zdrobită într-o campanie de zece zile, un înalt senior zvîrlit în temniță, un prunc regal ucis în leagăn — cel puțin după cum credea toată lumea — iată etapele străbătute pripit în goana sa spre tron.

În acea dimineață de ianuarie a anului 1317, cînd, în dangătul tuturor clopotelor, ieșise din catedrala de la

Reims, al doilea fiu al Regelui de Fier avea temeinice motive să se creadă triumfător şi slobod să reia marea politică pe care o admirase la tatăl său. Vrînd-nevrînd, neastîmpărata sa familie îşi plecase capul ; baronii, cu botul pe labe, se resemnau să i se supună ; Parlamentul asculta de porunca lui, iar burghezia îl aclama, strigîndu-şi bucuria de a avea iar un domnitor puternic. Soţia îi era spălată de ruşinea întîmplărilor din turnul Nesle ; moştenirea tronului părea asigurată prin fiul ce i se născuse ; în sfîrşit, încoronarea îl învestise cu o intangibilă măreţie. Nimic nu-i lipsea lui Filip al V-lea spre a se bucura de fericirea relativă a regilor, nici măcar înţelepciunea de a voi pacea şi de a o preţui cum se cuvine.

Trei săptămîni mai tîrziu îi murea fiul. Era singurul său copil de sex bărbătesc, şi regina Jeanne, stearpă de acum încolo, nu-i va mai da alţii.

Pe la începutul verii, o foamete bîntuia ţara, acoperind uliţele oraşelor cu leşuri.

Apoi, nu trecu mult şi un vînt de nebunie suflă asupra Franţei.

Ce imbold orb şi oarecum mistic, ce visuri naive de sfinţenie şi de aventură, ce sărăcie cruntă, ce furie nimicitoare împinseră deodată flăcăi şi fete dela ţară, ciobani, văcari şi porcari, mărunţi meşteşugari, mici torcătoare, mai toţi între cincisprezece şi douăzeci de ani, să-şi părăsească pe neaşteptate familiile şi satele, pentru a se strînge în cete rătăcitoare, desculţi, fără bani şi fără hrană ? Gîndul tulbure al unei cruciade slujea drept pretext acestui exod.

Nebunia, ce-i drept, se născuse în ruinele templului. Erau numeroşi foştii templieri, pe care închisorile, procesele, torturile, lepădarea de credinţa lor, smulsă cu fierul roşu, şi privelişteа fraţilor de tagmă arşi pe rug, îi scosese aproape din minţi. Dorul de răzbunare, nostalgia puterii lor apuse şi cunoaşterea cîtorva formule de magie învăţate în Orient făcuseră din ei nişte fanatici, cu atît mai de temut cu cît se ascundeau sub săracăciosul anteriu al grămăticului sau sub bluza zilierului. Strîngîndu-se din nou într-o organizaţie clandestină, ascultau de poruncile transmise pe căi tainice, ale marelui maestru

neştiut de nimeni care luase locul marelui maestru pierit în flăcări.

Aceştia au fost oamenii care, într-o iarnă, se prefăcură deodată în propovăduitori prin sate şi, asemenea cîntăreţului din fluier al legendelor Rinului, traseră după dînşii tineretul Franţei. Spre Ţara Sfîntă, ziceau. Dar ţinta lor adevărată era pieirea regatului şi nimicirea papalităţii.

Iar papa şi regele rămîneau deopotrivă de neputincioşi în faţa acestor hoarde care băteau drumurile, în faţa acestor fluvii umane care se îngroşau la flece răspîntie, ca şi cum pămîntul Flandrei, al Normandiei, al Bretaniei, al ţinutului Poitou, ar fi fost vrăjit.

Zece mii, douăzeci de mii, o sută de mii... „ciobănaşii" se îndreptau spre tainice întîlniri. Popi caterisiţi, călugări apostaţi, tîlhari de drumul mare, hoţi, cerşetori şi curve, se alăturau la cetele lor. O cruce era purtată în fruntea acestor cortegii în care fete şi băieţi se dedau la cel mai ticălos dezmăţ, la cele mai ticăloase desfrînări. Cînd o sută de mii de zdrenţăroşi pătrund într-un oraş spre a cere pomană, nu le trebuie mult pentru a da iama prin el şi a prăda tot ce le iese înainte. Iar crima, care la început nu e decît un accesoriu al furtului, ajunge în curînd bucuria celor năravîţi la rele.

Ciobănaşii pustiiră Franţa vreme de un an întreg, ţinînd seamă de un fel de regulă în dezordinea lor, fără să cruţe nici bisericile, nici mănăstirile. Parisul înfricoşat văzu această oaste de jefuitori cotropindu-i străzile şi pe regele Filip al V-lea vorbindu-le de la o fereastră a palatului său, pentru a-i potoli. Îi cereau regelui să se pună în fruntea lor. Luară cu asalt cetăţuia Châtelet, armăşia oraşului, îl răpuseră pe armaş, jefuiră mănăstirea Saint-Germain-des-Prés. Apoi, o nouă poruncă, tot aşa de ascunsă ca şi cea care-i adunase, îi porni pe drumurile dinspre miazăzi. Parizienii mai bîţîiau încă de spaimă cînd ciobănaşii se şi năpustiseră asupra ţinutului Orléans. Ţara Sfîntă era departe; astfel că Bourges, Limoges, Saintes, Périgord şi Bordeaux, Gasconia şi Agenais avură de suferit de pe urma furiei lor pustiitoare.

Îngrijorat de a vedea valul apropiindu-se de Avignon, papa Ioan al XXII-lea îi ameninţă cu afurisenia pe cru-

ciații mincinoși. Aceștia aveau nevoie de victime ; îi găsiră pe evrei. Din clipa aceea, norodul orașelor privea bucuros masacrele, fraterniza cu ciobănașii. Ghetourile din Lectoure, din Auvillar, din Castelsarrasin, din Albi, din Auch, din Toulouse trăiră zile de groază ; ici o sută cincisprezece cadavre, colo o sută cincizeci și două... N-a fost oraș din Languedoc să n-aibă partea sa de măcel ispășitor. Evreii din Verdun-sur-Garonne se slujiră de propriii lor copii ca de niște proiectile spre a se apăra, apoi se omorîră unii pe alții pentru a nu cădea în mîinile nebunilor.

Atunci papa le dădu poruncă episcopilor și regele seneșalilor să-i ocrotească pe evrei, de ale căror negoțuri aveau nevoie. Venind în ajutorul seneșalului din Carcassonne, contele de Foix trebui să dea o adevărată bătălie după toate regulile, în care ciobănașii, împinși în mlaștinile de la Aigues-Mortes, pieriră cu miile, tăiați, străpunși, împotmoliți, înecați. Pămîntul Franței își sugea propriul sînge, își înghițea propriii săi copii. Cierul și dregătorii regelui se uniră ca să vîneze pe cei care mai scăpaseră. Li se închiseră porțile orașelor, li se refuză hrana și adăpostul ; îi hăiturâ prin trecătorile munților Cévennes ; toți cei prinși fură spînzurați în ciorchini de douăzeci, treizeci, de crengile copacilor. Cîteva cete mai rătăciră așa vreme de aproape doi ani, apoi se pierdură pe drumurile Italiei fără să li se mai știe de urmă.

Franța, trupul Franței era bolnav. Abia se potolise febra ciobănașilor, și iată ivindu-se cea a leproșilor.

Să fi fost oare toți vinovați, năpăstuiții aceștia cu trupurile mîncate, cu fețe de morți, cu mîni boante, aceștii urgisiți închiși în leprozeriile lor, sate de molimă și duhoare în care zămisleau copii între ei și de unde nu puteau să iasă decît cu clopoțel în mînă, să fi fost oare într-adevăr vinovați de spurcarea apelor ? Căci în vara anului 1321, izvoarele, pîraiele, puțurile și cișmelele fură, în multe locuri, otrăvite. Și norodul Franței, în anul acela, gîfîia însetat lîngă apa îmbietoare a rîurilor, sau nu mai bău din ea decît cu groază, așteptînd moartea după fiecare sorbitură. Templierii să fi pregătit cu mîna lor aceste stranii otrăvuri, făcute din sînge de om, din urină, din ierburi vrăjite, din capete de năpîrcă, din labe de broască

riioasă pisate, din prescură străpunsă și din păr de tîrfă, otrăvuri pe care dînșii, după spusa unora, le-ar fi împrăștiat în ape? Împinseseră oare la revoltă poporul blestemat, insuflîndu-i, așa cum unii leproși mărturisiseră sub grele cazne, voința de a-i vedea pe toți creștinii pierind sau devenind ei înșiși leproși?

Furia ucigașă izbucni în ținutul Poitou, unde se afla pe atunci regele Filip al V-lea, și cuprinse repede țara întreagă. Norodul orașelor și satelor se năpusti asupra leprozeriilor pentru a-i extermina pe bolnavii aceștia ajunși deodată niște vrășmași care primejduiau viața obștii. Nu găseau cruțare decît femeile însărcinate, dar numai pînă ce-și înțărcau pruncul. După care erau date pradă flăcărilor. Judecătorii regelui acopereau cu sentințele lor aceste măceluri, iar nobilimea își trimitea oștenii să ia parte la ele. Apoi, mulțimea se întoarse încă o dată împotriva evreilor, învinuiți că sînt complicii unei imense și nelămurite conjurații pusă la cale, cum repetau mulți, de către regii mauri ai Grenadei și Tunisiei. Ai fi zis că, prin uriașe jertfe omenești Franța încerca să-și potolească temerile nedeslușite, spaimele.

Vîntul care sufla dinspre Aquitania era încărcat de mirosul cumplit al rugurilor. La Chinon, toți evreii din județ fură aruncați într-o groapă mare, apoi li se dădu foc; la Paris fură arși pe insula aceea care purta, vai, numele lor, în fața castelului regal, și unde Jacques de Molay rostise jalnica lui profeție.

Și regele muri. Muri de friguri și cu măruntaiele sfîșiate de boala pe care-o prinsese pe cînd se găsea la moșia regală din Poitou; muri pentru că băuse apa țării lui.

I-au trebuit cinci luni pînă să se stingă în cele mai crîncene dureri, mistuit de boală, numai piele și oase.

În fiecare dimineață poruncea să se deschidă ușile odăii sale, la mănăstirea din Longchamp unde ceruse să fie dus, lăsînd să vină toți drumeții pînă la patul său, pentru a le spune: „Vedeți-l aici pe regele Franței, puternicul vostru stăpîn, cel mai sărman om din toată țara lui, căci nu e unul dintre voi cu care n-aș vrea să-mi schimb soarta. Copiii mei, uitați-vă la vremelnicul vostru domnitor, și inima voastră închinați-o lui Dumnezeu,

văzînd cum găseşte el de cuviinţă să se joace cu făpturile sale din lumea aceasta".

Se duse să-şi ia locul lîngă osemintele strămoşilor săi, la Saint-Denis, a doua zi după Boboteaza anului 1322, fără ca nimeni, în afară de nevastă-sa, să-l fi jelit.

Şi totuşi, fusese un rege foarte înţelept, grijuliu faţă de binele obştesc. Decretase că nici o parte a domeniului regal nu poate fi înstrăinată ; unificase monedele, măsurile şi greutăţile, reorganizase curţile de judecată în aşa fel ca dreptatea să fie împărţită cu mai multă echitate, interzisese cumulul funcţionarilor publici, oprise feţele bisericeşti de a mai face parte din Parlament, dăduse finanţelor ţării o administraţie proprie. Tot el avea meritul de a fi înlesnit slobozirea şerbilor. Dorea ca şerbia să dispară cu totul din ţara lui ; vroia să domnească peste un popor de oameni care să se bucure de „adevărata libertate", aşa cum îi făcuse natura.

Se ferise de ispitele războiului, desfiinţase numeroase garnizoane interioare pentru a le întări pe acelea de la hotare, şi în locul aventurilor nesăbuite preferase întotdeauna negocierile. Firește, era încă prea devreme pentru ca poporul să admită că justiţia şi pacea trebuie plătite cu grele jertfe băneşti. „Unde s-au dus, întreba lumea, veniturile, zeciuielile, dăjdiile şi birurile puse pe lombarzi şi pe evrei, de vreme ce s-au împărţit mai puţine pomeni, n-au avut loc cavalcade şi nici nu s-au clădit palate ? Pe ce, dar, s-a cheltuit atîta bănet ?"

Marii baroni, vremelnic supuşi, şi care uneori, în faţa fierberii ce cuprindea populaţia satelor, se strînseseră de frică în jurul suveranului, aşteptaseră cu răbdare ceasul răzbunării şi contemplaseră cu o privire liniştită agonia acestui rege tînăr, pe care nu-l iubiseră.

Filip al V-lea Lunganul, singuratic, premergător la vremea lui, murise înconjurat de neînţelegerea generală.

Nu lăsa după dînsul decît fete ; „legea bărbaţilor" pe care o promulgase tocmai în folosul său, le elimina de la moştenirea tronului. Coroana îi picase fratelui său mai tînăr, Charles de la Marche, pe cît de frumos la chip pe-atît de puţin ager la minte. Puternicul conte de Valois, contele Robert d'Artois, toţi verii dinspre partea spiţei capetiene şi cîrdăşia reacţionară a baronilor se vedeau

iarăşi biruitori. În sfîrşit, puteau să vorbească iar de cruciade, să tragă sforile în toate intrigile imperiului, să se apuce de matrapazlîcuri cu schimbul monedelor şi să privească, făcînd haz, la greutăţile prin care trecea regatul Engliterei.

Acolo, un rege uşuratic, viclean, incapabil, robit pasiunii amoroase ce-o nutreşte pentru favoritul său, luptă împotriva baronilor şi episcopilor, udînd şi el pămîntul regatului cu sîngele supuşilor săi.

Acolo, o prinţesă a Franţei duce un trai de soţie umilită, de regină batjocorită, şi tremură pentru zilele ei, unelteşte din umbră ca să scape cu viaţa şi visează să se răzbune.

Se pare că Isabelle, fiica Regelui de Fier şi sora lui Charles al IV-lea al Franţei, dusese dincolo de Canalul Mînecii blestemul templierilor...

PARTEA ÎNTII

DE LA TAMISA LA GARONNE

I

„NIMENI NU SCAPĂ DIN TURNUL LONDREI..."

Un corb uriaș, negru, lucios, înfricoșător, aproape cît o gîscă, țopăia în fața răsuflătorii. Se oprea uneori, lăsîndu-și aripa în jos și închizînd viclean pleoapa peste ochiul său mic și rotund, de parcă era gata să doarmă. Apoi, pe neașteptate, întindea ciocul, căutînd să lovească ochii scînteietori ai omului din dosul gratiilor de fier. Ochii aceștia gri ca silexul păreau să atragă pasărea. Dar prizonierul era iute și își ferea obrazul la timp. Corbul își relua atunci plimbarea, cu sărituri scurte și greoaie.

Omul își scotea acum mîna prin răsuflătoare, o mînă frumoasă, mare, cu degete lungi, nervoase, o întindea pe nesimțite, lăsînd-o nemișcată ca o creangă în țărînă, așteptînd clipa prielnică pentru a înșfăca pasărea de gît.

Corbul era și el sprinten în ciuda trupului greoi ; se depărta dintr-o săritură, croncănind răgușit.

— Ia seama, Eduard, ia seama, spuse omul din dosul gratiilor. Într-o zi tot am să-ți sucesc gîtul.

Căci prizonierul îi dăduse acestui corb șiret numele vrăjmașului său, regele Angliei.

Erau optsprezece luni de cînd ținea joaca asta, optsprezece luni de cînd corbul țintea ochii deținutului, optsprezece luni de cînd deținutul avea poftă să sugrume pasărea neagră, optsprezece luni de cînd Roger Mortimer, al optulea coborîtor din neamul baronilor de Wigmore, mare senior peste ținuturile de margine ale Țării Galilor și fost locțiitor al regelui în Irlanda, se afla întemnițat într-o celulă din turnul Londrei, împreună cu unchiu-său Roger Mortimer de Chirk, fost mare judecător al Țării Galilor. Datina ar fi cerut ca niște prizonieri de asemenea rang,

aparținînd celei mai vechi nobilimi a regatului, să fie ținuți într-o închisoare mai ca lumea. Dar, după bătălia cîștigată la Shrewsbury împotriva baronilor săi răzvrătiți, cînd pusese mîna pe cei doi Mortimer, în ianuarie 1322, regele Eduard al II-lea le hotărîse această celulă strîmtă și scundă, unde lumina pătrundea prin ochiul de geam la un nivel cu pămîntul de afară, sub noile clădiri ridicate din porunca lui în dreapta clopotniței. Silit de stăruințele curții, ale episcopilor și chiar ale poporului, să schimbe în temniță pe viață pedeapsa cu moartea pe care o decretase la început împotriva celor doi Mortimer, regele trăgea nădejde că această celulă vătămătoare sănătății, acest beci în care creștetul omului atingea tavanul, va face pînă la urmă treaba călăului.

La drept vorbind, dacă cei treizeci și șase de ani ai lui Roger Mortimer de Wigmore putuseră rezista într-o asemenea temniță, în schimb cele optsprezece luni de ceață groasă pătrunsă prin răsuflătoare, de ploaie prelinsă pe pereți sau de zăpușeală grea ce stăruia în fundul văgăunii cît ținea vara, toate acestea păreau să fi venit de hac bătrînului Lord de Chirk. Pierzîndu-și părul, pierzîndu-și dinții, cu picioarele umflate și mîinile strîmbate de reumatism, cel mai bătrîn dintre Mortimeri nu-și mai părăsea aproape de fel scîndura de stejar care-i ținea loc de pat, în timp ce nepotu-său stătea lîngă răsuflătoare, cu ochii la lumina de afară.

Era a doua vară pe care o petreceau în această temniță.

De mai bine de două ceasuri, soarele se înălțase peste cea mai vestită fortăreață a Angliei, inima regatului și simbolul puterii regilor ei, peste turnul Alb, ridicat de Wilhelm Cuceritorul, și sprijinit chiar din temelii pe fostul *castrum* roman, peste uriașul foișor pătrat, subțirel în pofida proporțiilor sale gigantice, peste turnurile cetățuii și zidurile cu metereze clădite de Richard Inimă de Leu, peste casa regelui, peste paraclisul Sfîntului Petru, peste poarta Trădătorilor. Ziua se arăta călduroasă, zăpușitoare chiar, cum fusese și cea din ajun; asta se ghicea după soarele care înroșea pietrele ca și după mirosul de nămol, cam grețos, venind din canalurile de scurgere și din Tamisa foarte apropiată a cărei apă uda movilele de pămînt de-a lungul șanțurilor.

Corbul Eduard se amestecase printre ceilalți corbi uriași pe pajiștea de tristă faimă, Green, unde se instala butucul călăului în zilele cînd se tăia capul vreunui osîndit; păsările ciuguleau o iarbă hrănită cu sîngele patrioților scoțieni, al criminalilor de stat, al favoriților căzuți în dizgrație.

Se grebla iarba din Green, se măturau potecile pietruite fără ca păsările să se sperie; căci nimeni n-ar fi cutezat să se atingă de corbii aceștia care trăiau acolo, din vremuri depărtate, apărați de o superstiție a cărei obîrșie se pierduse.

Oștenii gărzii ieșeau din odăile lor, încătărămîndu-și în grabă centiroanele sau ghetrele, punîndu-și chivăra de fier, și se înșirau pentru parada de toate zilele care, în dimineața aceea căpăta o însemnătate deosebită, căci ne aflam la întîi august, hramul Sfîntului Petru-în-Lanțuri căruia îi era închinată bisericuța — și aniversarea turnului. Zăvoarele scîrțîiră la ușa scundă a celulei. Temnicerul cu lanțul de chei în mînă deschise, aruncă o privire înăuntru și-l lăsă să intre pe bărbier. Acesta, un om cu ochii mici, nasul mare și o gură rotundă, venea o dată pe săptămînă să radă barba lui Roger Mortimer cel tînăr. În lunile de iarnă, operația asta era un chin pentru prizonier, căci comandantul Stephen Seagrave, guvernatorul turnului, declarase:

— Dacă lordul Mortimer, tot mai ține să fie bărbierit, îi voi trimite bărbierul, dar nu sînt obligat să-i fac rost de apă caldă.

Și lordul Mortimer rezistase la această cazne, mai întîi pentru a-l sfida pe comandant, apoi fiindcă vrăjmașul său de moarte, regele Eduard, se purta cu o frumoasă barbă blondă și, în sfîrșit, mai ales pentru el însuși, știind că dacă cedează asupra acestui punct, s-ar lăsa încetul cu încetul pradă decăderii trupești. Avea sub ochi pilda unchiului care nu se mai îngrijea de fel. Cu bărbia năpădită de un păr încîlcit, cu șuvițele rare împrăștiate pe cap, după optsprezece luni de temniță lordul de Chirk avea înfățișarea unui bătrîn sihastru și se plîngea necontenit de beteșugurile care-l copleșeau.

— Doar durerile bietului meu trup, zicea el, îmi dovedesc că mai sînt încă viu.

Aşadar, Mortimer cel tînăr primise în fiece săptămînă pe bărbierul Ogle, chiar atunci cînd trebuia spartă gheaţa în ligheanul, iar briciul îi lăsa obrajii însîngeraţi. Răbdarea lui îşi găsise răsplata, căci băgase de seamă după cîteva luni că acest Ogle putea să-i slujească drept om de legătură cu lumea de afară. Bărbierul avea un suflet ciudat; era lacom de cîştig şi totodată în stare să-ţi facă un bine; suferea văzîndu-se într-o situaţie subalternă pe care o socotea mai prejos de meritele lui; intriga îi oferea prilejul unei tainice revanşe şi un mijloc de a cîştiga, împărtăşind secretele celor mari, o oarecare importanţă în propriii săi ochi. Baronul de Wigmore era negreşit bărbatul cel mai nobil, deopotrivă prin obîrşie şi prin felul de a fi, din cîţi cunoscuse vreodată. Şi apoi, un prizonier care se încăpăţînează, chiar şi pe vreme de ger, să fie bărbierit, asta îţi stîrneşte admiraţia!

Datorită bărbierului, Mortimer stabilise deci o legătură, *vagă* dar regulată, cu partizanii săi, şi mai ales cu Adam Orleton, episcopul de Hereford; prin bărbier; aflase că locotenentul comandant al gărzii turnului, Gérard de Alspaye, putea fi cîştigat pentru cauza sa; şi tot prin bărbier urzise pe îndelete ţesele unei evadări. Episcopul îi trimitea vorbă că la vară va fi scăpat. Şi iată că vara sosise...

Prin ferestruica anume făcută în uşă, temnicerul arunca din cînd în cînd o uitătură, fără vreo bănuială deosebită, doar din năravul profesional.

Întemniţatul, cu un castronaş de lemn sub bărbie — regăsi-va el vreodată ligheanul de argint cizelat de care se slujea odinioară? — asculta cuvintele obişnuite ale bărbierului, rostite înadins cu glas foarte tare, pentru a-l amăgi pe temnicer. Soarele, vara, căldura... Era ceva vrednic de luare aminte, zicea el, că în ziua de sfîntul Petru se nimerise întotdeauna vreme frumoasă...

Aplecîndu-se mai mult peste briciul său, Ogle şuflă la urechea prizonierului:

— *Be ready tonight, my Lord* [1].

[1] Fii gata pentru astă-seară, stăpîne.

Mortimer nici nu tresări. Doar ochii de culoarea silexului, sub sprîncenele stufoase, se întoarseră spre ochii mici și negri ai bărbierului. Acesta își întări spusele, clipind :

— Alspaye ?... întrebă în șoaptă Mortimer.

— *He'll go with us*[1], răspunse bărbierul trecînd la cealaltă parte a obrazului.

— *The Bishop*[2] ?... mai întrebă Mortimer.

— *He'll be waiting for you outside, after dark*[3], spuse bărbierul, și începu iar să vorbească foarte tare de dogoarea soarelui, de parada ce se pregătea, de jocurile ce vor avea loc după-amiază...

Odată bărbierit, Mortimer își spălă fața și se șterse cu o pînză, fără să-i simtă măcar asprimea.

Iar după ce Ogle ieși, însoțit de temnicerul șef, întemnițatul își prinse pieptul cu amîndouă mîinile și răsuflă adînc. Se stăpînea să nu țipe. „Fii gata pentru astă-seară." Cuvintele îi vîjîiau în cap. Se putea oare să fie, în sfîrșit, pentru seara asta ?

Se apropie de culcușul în care moțăia tovarășul său de temniță.

— Unchiule, spuse el, treaba e hotărîtă pentru astă-seară.

Bătrînul lord de Chirk se întoarse gemînd, își ridică spre nepotu-său ochii spălăciți, care străluceau cu un licăr verzui în întunericul celulei, și răspunse a lehamite :

— Nu scapă nimeni din turnul Londrei, fătul meu. Nimeni... Nici astă-seară și niciodată.

Mortimer cel tînăr avu un gest de enervare. Pentru ce această împotrivire încăpățînată, acest refuz de a înfrunta riscul din partea unui om care, oricum, nu mai avea mult de trăit ? Se ținu să nu răspundă ca să nu-și iasă din sărite. Deși vorbeau franțuzește între dînșii, ca toată curtea și nobilimea, pe cînd slugile, soldații și poporul de rînd vorbeau englezește, se temeau întotdeauna să nu-i audă cineva.

---

[1] Va pleca cu noi.

[2] Episcopul ?

[3] Vă va aștepta afară, după ce s-o înnopta.

Mortimer se întoarse la răsuflătoare și privi parada de jos în sus, cu sentimentul bucuriei nestăpînite că o vede de acolo poate pentru ultima oară.

În dreptul ochilor săi treceau necontenit ghetrele oștenilor; bocancii groși de piele băteau pietrele. Și lordul de Wigmore nu se putea opri să nu admire mișcările precise ale arcașilor, minunații arcași englezi, cei mai iscusiți din Europa, care trăgeau pînă la douăsprezece săgeți pe minut.

În mijlocul pajiștii, locotenentul Alspaye, țeapăn ca un par, își răcnea comenzile și prezenta garda guvernatorului fortăreței. Nu puteai pricepe cum de acest tînăr înalt și blond, trandafiriu la față, arătînd atîta rîvnă în slujba lui, punînd atîta suflet în dorința de a-și face pe deplin datoria, putuse accepta să trădeze. Trebuie să-l fi împins la asta alte motive decît pofta de cîștig. Ca mulți ofițeri, șerifi, episcopi și seniori, Gérard de Alspaye, locotenent al gărzii turnului Londrei, dorea să vadă Anglia scăpată de miniștrii ticăloși care-l înconjurau pe rege; tinerețea lui visa să joace un rol eroic; afară de asta nutrea ură și dispreț pentru șeful său, guvernatorul Scagrave.

Acesta din urmă, un chior cu obrajii fleșcăiți, bețiv și leneș, nu-și datora înalta dregătorie decît protecției unor miniștri ticăloși. Adoptînd în văzul lumii năravurile pe care regele Eduard și le arăta în fața curții, guvernatorul se slujea, după poftă, de garnizoana lui ca de un harem. Iar gusturile îl împingeau mai cu seamă spre flăcăii înalți și blonzi; de aceea viața locotenentului Alspaye, tînăr foarte cucernic și străin de tot ce-i stricăciune, ajunsese un iad. Fiindcă mai de mult respinsese drăgăstoasele asalturi ale guvernatorului, Alspaye trebuia să îndure acum necontenitele persecuții ale acestuia. Nu era sîmbătă, nici ocară, pe care Scagrave să nu i-o facă. Chiorul avea bucuria cruzimii. Chiar acum, trecînd în revistă oștenii, își batjocorea locotenentul cu glume grosolane pentru tot felul de fleacuri, pentru o aliniere greșită, pentru o pată de rugină pe lama unui cuțit, pentru o găurică neînsemnată în pielea vreunei tolbe de săgeți. Singurul său ochi nu căuta decît cusurul.

Deși era sărbătoare, zi în care nu se dădeau pedepse, guvernatorul porunci ca trei oșteni să fie biciuiți de îndată, din pricina echipamentului lor neîngrijit cum se cuvine. Un sergent se duse să aducă vergile. Oamenii pedepsiți trebuiră să-și lase jos nădragii în fața camarazilor aliniați. Guvernatorul păru să facă mare haz de priveliște.

— Dacă garda nu se înfățișează mai bine, spuse el, rîndul viitor o vei păți tu, Alspaye.

Apoi, toată garnizoana, în afară de sentinele, porni spre biserică să asculte slujba și să cînte psalmi.

Vocile aspre și false ajungeau pînă la prizonierul care pîndea în dosul răsuflătorii. „Fii gata pentru astă-seară, stăpîne..." Fostul împuternicit al regelui în Irlanda nu înceta să cugete că diseară va fi, poate, liber. Avea o zi întreagă de așteptare, de speranță și de teamă. Teamă ca Ogle să nu facă vreo prostie în executarea planului pregătit, teamă ca Alspaye să nu se răzgîndească în ultima clipă, îmboldit iar de simțul datoriei... Să-și frămînte mintea o zi întreagă ca să prevadă toate piedicile neașteptate, tot ceea ce întîmplarea poate scoate în cale pentru ca o evadare să dea greș.

„Mai bine, își spuse el, să nu mă gîndesc la asta, și să cred că totul va merge bine. Lucrurile se întîmplă întotdeauna altminteri de cum ni le putem închipui." Dar gîndul i se întorcea la aceleași griji. „Vor fi oșteni de veghe pe drumurile dimprejur..."

Deodată, dintr-o săritură, se trase îndărăt. Corbul se apropiase tiptil, de-a lungul zidului, și de data asta era cît pe ce să-și înfigă ciocul în ochiul întemnițatului.

— A ! Eduard, Eduard, acum te-ai cam întrecut cu gluma, scrîșni Mortimer între dinți. Azi, unul din noi doi trebuie să învingă.

Trupa ieșise tocmai din biserică și intrase în sala de mese, pentru ospățul tradițional.

Temnicerul se ivi iar în pragul celulei, urmat de paznicul însărcinat să împartă hrana deținuților. Fiertura de bob era, ca la zile mari, îngrășată cu un pic de carne de berbec.

— Încearcă de te scoală în picioare, unchiule, spuse Mortimer.

— Și nu ne duce nici la liturghie de parcă am fi niște afurisiți ! se plînse bătrînul lord fără să se miște de pe scîndura lui.

Temnicerul șef se depărtase. Deținuții nu vor mai vedea pe nimeni pînă seara.

— Așadar, unchiule, ești într-adevăr hotărît să nu mă însoțești ? întrebă Mortimer.

— Să te însoțesc unde, fătul meu ? răspunse lordul de Chirk. Nimeni nu evadează din turn, ți-am mai spus-o. Nimeni n-a izbutit vreodată să scape de aici. Și nici nu se cade să te răzvrătești împotriva regelui tău. Eduard nu e cel mai bun rege din cîți a avut Anglia, fără îndoială, iar cei doi Despenser ai săi ar merita foarte bine să fie în locul nostru. Dar nu-ți alegi regele, îl slujești și atît. Niciodată n-ar fi trebuit să vă ascult, pe tine și pe Thomas de Lancastre, cînd ați ridicat armele. Căci Thomas a fost decapitat, iar noi, uite unde am ajuns...

Era ceasul cînd, după cîteva înghițituri de mîncare, conșimțea să vorbească, cu o voce monotonă și obosită, repetînd de altfel aceleași cuvinte pe care nepotu-său le auzea mereu de optsprezece luni.

La șaizeci și șapte de ani, Mortimer bătrînul nu mai avea nimic din bărbatul chipeș, nici din marele senior ce fusese, vestit pentru turnirurile minunate pe care le dădea la castelul din Kenilworth și despre care trei generații mai vorbeau încă. Nepotu-său se silea zădarnic să atîțe jarul stins din inima acestui moșneag istovit.

— Mai întîi că nu mă vor ține picioarele, adăogă el.

— De ce nu încerci nițel ? Dă-te jos din pat. Și apoi, ți-am mai spus-o, te voi duce eu în cîrcă.

— Ai spus-o ! Ai să mă duci pe deasupra zidurilor și apoi în apă unde eu nu știu să înot. Ai să-mi duci capul pe butucul călăului, asta e, și pe al tău o dată cu el. Poate că Dumnezeu e pe cale să lucreze acum la mîntuirea noastră, iar tu vei strica totul cu încăpățînarea ta smintită. Așa s-a întîmplat întotdeauna : răzvrătirea e în sîngele neamului Mortimer. Adu-ți aminte de întîiul Roger din spița noastră, fiul episcopului și al fiicei regelui Herfast. Bătuse oastea regelui Franței sub zidurile castelului său de la Mortemer-en-Bray. Și cu toate acestea, i-a adus

atît de mare ocară lui Wilhelm Cuceritorul, văru-său, încît moșiile și averile i-au fost luate...

Așezat pe scaunul fără spetează, Roger Mortimer de Wigmore își încrucișă brațele pe piept, închise ochii și se lăsă puțin pe spate ca să-și sprijine umerii de pereți. Trebuia să îndure în fiecare zi pomenirea strămoșilor, să-l asculte pe Roger Mortimer de Chirk povestind pentru a suta oară cum Ralph Bărbosul, fiul întîiului Roger, debarcase în Anglia alături de ducele Wilhelm și cum primise ținutul Wigmore drept feudă și de ce lorzii Mortimer își întindeau de atunci încoace puterea peste patru comitate.

Din sala de mese răzbeau cîntecele de beție pe care le răgeau oștenii la sfîrșitul ospățului.

— Te rog, unchiule, izbucni Mortimer cel tînăr, lasă-i pentru o clipă pe strămoșii noștri. Nu-s așa de grăbit să tine să-i întîlnesc. Da, știu bine că ne tragem dintr-un rege. Dar sîngele regilor n-are preț mare într-o temniță. Sau cumva palosul lui Herfast al Danemarcii ne va scăpa de aici? Unde ni-s moșiile? Și unde ni-s veniturile? Ni le aduce oare cineva în această celulă? Și chiar dacă-mi vei pomeni iar numele strămunelor noastre: Hadewige, Melisinde, Mathilde la Mesquine, Walcheline de Ferrers, Gladousa de Braose, sînt oare acestea singurele femei cu care aș putea visa pînă la ultima mea suflare?

Mortimer de Chirk rămase o clipă buimăcit, cercetîndu-și distrat mîna umflată cu unghiile peste măsură de lungi, rupte pe alocuri. Apoi spuse:

— Fiecare își umple temnița cum poate, bătrînii cu trecutul apus pentru totdeauna, tinerii cu ziua de mîine pe care n-o vor apuca. Tu, fătul meu, îți închipui că toată Anglia te îndrăgește și se zbate pentru tine, că episcopul Orleton ți-e prieten credincios, că regina însăși luptă să te scoată de aici și că vei pleca de îndată spre Franța, spre Aquitania, spre Provența, mai știu eu unde! Și că de-a lungul drumului tău clopotele bisericilor îți vor suna de bun-venit. Dar ai să vezi că astă seară nu va veni nimeni.

Își trecu degetele peste pleoape, cu un gest de lehamite, apoi se întoarse la perete.

Mortimer cel tînăr se apropie iar de răsuflătoare, își vîrî o mînă între gratii și o lăsă, ca moartă, pe pămîntul acoperit de colb.

„Acuma, gîndi el, unchiul va moțăi pînă diseară. Apoi, în ultima clipă, are să se hotărască. Ce-i drept, nu-mi va fi ușor cu dînsul ; nu se va năruí oare tot planul din pricina lui ?... A, iată-l pe Eduard !"

Pasărea se oprise la mică distanță de mîna nemișcată și-și ștergea ciocul negru cu laba.

„Dacă o sugrum, evadarea îmi va reuși. Dacă-mi scapă, nu voi ieși de aici."

Nu mai era doar o joacă, ci o prinsoare cu destinul. Ca să-și umple așteptarea, să-și amăgească neliniștea, întemnițatul avea nevoie să descopere semne prevestitoare, și pîndea cu un ochi de vînător, corbul uriaș. Acesta însă, ca și cum ar fi simțit primejdia, se depărtă.

Oștenii ieșeau din sala de mese, cu fețele aprinse. Se împrăștiară în cete mici prin curte, pentru jocurile, alergările și luptele care țineau de datina sărbătorii. Vreme de două ceasuri, dezbrăcați pînă la brîu, năduși în bătaia soarelui, arătîndu-și care mai de care puterea la trîntă sau iscusința în aruncarea buzduganului într-un par.

Se auzea glasul guvernatorului strigînd :

— Premiul regelui ! Cine-l va cîștiga ? Un șiling[1] !

Apoi pe la scăpătatul soarelui, se duseră să se spele la hîrdaie și, mai gălăgioși de cum erau dimineața, tot vorbind între ei despre isprăvile și înfrîngerile lor, se băgară iarăși în sala de mese pentru a se pune din nou pe mîncat și pe băut. Care nu era beat în scara de Sîn'Petru merita disprețul camarazilor săi ! Prizonierul îi auzea năpustindu-se la ulcelele de vin. Întunericul se lăsa peste curtea temniței, întunericul albăstriu al serilor de vară, iar mirosul de nămol, ce venea din șanțurile de scurgere și din fluviu, se făcea tot mai pătrunzător.

[1] *Șilingul* era pe vremea aceea o unitate de valoare, dar nu o monedă propriu-zisă. La fel *lira* sau *marca*. *Penîul* era cea mai mare monedă în circulație. Abia sub domnia lui Eduard al III-lea au apărut banii de aur, *florinul* și *nobilul*. *Șilingul de argint* nu va fi bătut decît în veacul al XVI-lea.

Deodată, un croncănit furios, răguşit, prelung, unul din ţipetele acelea de animale care-i tulbură pe oameni, sfîşie aerul în faţa răsuflătorii.

— Ce-i acolo ? întrebă bătrînul lord de Chirk din fundul celulei.

— Mi-a scăpat, spuse nepotu-său. I-am prins aripa în loc să-l apuc de gît.

Mai păstra între degete cîteva pene negre pe care le privea mîhnit în lumina nehotărîtă a asfinţitului. Corbul dispăruse şi, de data asta, nu se va mai întoarce.

„E o nerozie copilărească să dau vreo importanţă acestui lucru, îşi zicea Mortimer cel tînăr. Haide, ceasul se apropie." Dar era bîntuit de presimţiri rele.

Tăcerea stranie care cuprinsese turnul de cîteva clipe îi făcu să se gîndească la altceva. Nici un zgomot nu mai venea din sala de mese ; glasurile cheflilor tăcuseră : clinchetul farfuriilor şi urcioarelor încetase. Nu se mai auzea decît lătratul unui cîine dinspre grădini şi strigătul depărtat al unui luntraş pe Tamisa... Să fi mirosit cineva complotul lui Alspaye, şi această tăcere a fortăreţei se datora oare buimăcelii care urmează după descoperirea unei mari trădări ?

Cu fruntea lipită de gratiile ferestrei şi ţinîndu-şi răsuflarea, deţinutul iscodea întunericul şi-şi ciulea urechea la cel mai mic foşnet. Un arcaş străbătu curtea clătinîndu-se pe picioare şi se duse să verse lîngă zid, apoi căzu lat fără să mai mişte. Mortimer îi desluşea trupul, nemişcat în iarbă. Cele dintîi stele se şi iveau pe cer. Noaptea va fi luminoasă.

Din sala de mese mai ieşiră doi oşteni, ţinîndu-se de burtă şi se prăbuşiră la piciorul unui copac. Asta nu era o beţie obişnuită, de vreme ce dobora oamenii ca o lovitură de ciomag.

Mortimer de Wigmore îşi căută cizmele pe pipăite, într-un ungher al celulei şi le trase în picioare ; luneeau uşor căci pulpele i se sfrijiseră.

— Ce faci, Roger ? întrebă Mortimer de Chirk.

— Mă pregătesc, unchiule. Clipa se apropie. Prietenul nostru Alspaye pare să fi pus bine la cale lucrurile. Ai putea zice că nu mai mişcă nimic în turn.

— E drept că nu mi s-a adus cina, spuse bătrînul lord cu un tremur în glas.

Roger Mortimer își vîri cămașa în nădragi, strînse catarama centurii în jurul tunicii sale de războinic. Hainele îi erau prăpădite și boțite, căci de optsprezece luni nu voiau să-i dea altele, și avea pe dînsul vesmintele de luptă, așa cum se afla cînd i-au scos armura strîmbată, de i-au sfîșiat buza de jos cu apărătoarea de sub bărbie.

— Dacă izbutești, voi rămîne singur aici, și toată răzbunarea lor va cădea pe capul meu, mai spuse lordul de Chirk...

În încăpățînarea zădarnică cu care moșneagul încerca să-și abată nepotul de la gîndul evadării se simțea mai ales grija de propria lui piele.

— Ascultă, unchiule, iată-i că vin. Acum, scoală-te.

Pași răsunau pe lespezile de piatră, apropiindu-se de ușă. Se auzi un glas :

— My Lord !

— Tu ești, Alspaye ?

— Da, my Lord, dar nu am cheia. În beția lui, temnicerul a rătăcit legătura de chei, și acum, în halul în care se află nu-i chip să scoți o vorbă de la dînsul. Am căutat peste tot.

De pe priciul unde zăcea lordul de Chirk se auzi un risct scurt.

Mortimer cel tînăr scăpă o înjurătură de ciudă. Minţea oare Alspaye, prins de frică în ultima clipă ? Dar dacă-i așa, de ce mai venise ? Sau era numai întîmplarea, întîmplarea absurdă pe care întemnițatul încercase toată ziua să și-o închipuie, și acum i se înfățișa sub acest chip ?

— Totul e gata, my Lord, crede-mă, continuă Alspaye. Pulberea episcopului pe care le-am vîrît-o în vin a făcut minuni. Și fără ca erau beți turtă și nu-și dădeau seama de nimic. Acum, zac toți în neștire, ca morți. Funiile sînt pregătite, luntrea vă așteaptă. Dar n-am cheia.

— Cîtă vreme mai avem ?

— Santinelele n-ar putea să simtă ceva încă o bună jumătate de ceas. Au chefuit și ele înainte de a intra în schimb.

— Cine te însoțește ?

— Ogle.

— Trimite-l să aducă un baros, un ic, o pîrghie și apucați-vă să scoateți piatra din zid.

— Mă duc cu dînsul și mă-ntorc îndată.

Cei doi bărbați se depărtară. Roger Mortimer măsura timpul după bătăile inimii sale. Din pricina unei chei rătăcite !... Și acum ar fi de ajuns ca o santinelă, dintr-o pricină oarecare, să-și părăsească postul de veghe pentru ca totul să dea greș... Bătrînul lord însuși tăcea și i se auzea răsuflarea întretăiată în fundul celulei.

Curînd, o rază de lumină răzbi pe sub ușă. Alspaye se întorcea, cu bărbierul care aducea luminare și scule. Se apucară să desprindă piatra din peretele în care zăvorul intra de două degete. Se sileau să-și înăbușe ciocăniturile ; dar chiar și așa, li se părea că ecoul răsuna în tot turnul. Sfărîmături de piatră căzdeau pe jos. În cele din urmă, lespedea se surpă și ușa se deschise.

— Dă-i zor, my Lord, spuse Alspaye.

Chipul trandafiriu, în licăreala luminării, era îmbrobonit de sudoare, și mîinile îi tremurau.

Roger Mortimer de Wigmore se apropie de unchiu-său și se aplecă peste dînsul.

— Nu, du-te singur, fiule, spuse Mortimer de Chirk ; trebue să scapi de aici. Dumnezeu să te aibă în paza lui. Și nu fi supărat pe mine pentru că-s bătrîn.

Își apucă nepotul de mînecă și-l trase spre el, făcîndu-i semnul crucii pe frunte.

— Tu să ne răzbuni, Roger, mai șopti el.

Și, îndoindu-și spinarea, Roger de Wigmore ieși din celulă.

— Pe unde o luăm ? întrebă el.

— Pe la bucătării, răspunse Alspaye.

Locotenentul, bărbierul și întemnițatul urcară cîteva trepte, merseră de-a lungul unui coridor, străbătură mai multe încăperi întunecoase.

— Ești înarmat, Alspaye ? șușoti deodată Mortimer.

— Am la mine pumnalul.

— E cineva, acolo !

Lîngă zid, stătea un om pe care Mortimer îl zărise înaintea celorlalți. Bărbierul acoperi cu palma flacăra palidă a luminării, locotenentul își trase jungherul din cingătoare, și tustrei încetiniră pasul.

În întuneric, omul rămînea nemișcat. Cu umerii și brațele lipite de zid, cu picioarele răscăcărate, părea că abia se poate ține să nu cadă.

— E Seagrave, spuse locotenentul.

Înțelegînd că fusese drogat împreună cu oștenii săi, guvernatorul chior izbutise să se tîrîie pînă acolo și lupta cu o toropeală de neînvins. Vedea cum prizonierul său o șterge; își vedea locotenentul care-l trădase; dar gura lui nu reușea să scoată un sunet, picioarele refuzau cea mai mică mișcare, iar în singurul său ochi, sub o pleoapă ce se lăsa greoaie, puteai citi spaima de moarte. Locotenentul îi trase un pumn drept în obraz; capul guvernatorului se ciocni de piatra zidului, și trupul căzu mototol.

Cei trei oameni trecură pe lîngă ușa deschisă a sălii de mese în care făcliile fumegau; toată garnizoana era acolo, adormită. Lungiți pe mese, prăbușiți pe bănci, întinși pe jos, arcașii sforăiau cu gura căscată, în poziții caraghioase, de parcă un vrăjitor i-ar fi cufundat într-un somn de o sută de ani. Aceeași priveliște la bucătăriile luminate de jăratecul ce scînteia roșiatic sub cazanele de mîncare, și unde plutea un miros greu de untură arsă. Cantinierii gustaseră și dînșii din vinul de Aquitania în care bărbierul Ogle băgase somniferul; și zăceau, care sub butucul de tăiat carne, care lîngă raftul de pîine, care printre urcioarele golite, cu burta în sus și brațele desfăcute. Doar un cotoi mai mișca, ghiftuit de carne crudă, călcînd cu băgare de seamă printre mese.

— Aici, my Lord, spuse locotenentul ducîndu-l pe prizonier spre o cămară folosită drept latrină și totodată hîrdău în care se vărsau apele murdare din bucătării.

Încăperea avea o ferestruică, singura deschizătură în zid dinspre partea asta, prin care ar fi putut trece un om.

Ogle aduse o scară de frînghie pe care o ascunsese într-o ladă, și trase mai aproape un scaun. Scara fu prinsă de pervazul ferestruicii; locotenentul trecu cel dintîi, apoi Roger Mortimer, apoi bărbierul. Și după cîteva clipe erau tustrei agățați de scară, lunecînd de-a lungul zidului, la treizeci de picioare deasupra apei lucioase a șanțurilor. Luna nu se înălțase încă pe cer.

„Într-adevăr, gîndi Mortimer, unchiu-meu n-ar fi putut niciodată s-o șteargă astfel."

O mogîldeață neagră se mișcă lîngă dînsul, cu un foșnet de pene. Cuibărit într-un meterez, era un corb mare sculat din somn. Instinctiv, Mortimer întinse mîna, scotoci prin penele calde și dădu de gîtul pasării care scoase un țipăt lung, dureros, aproape omenesc; evadatul strînse din toate puterile, răsucindu-și mîna pînă simți cum trosnesc oasele corbului printre degete.

Stîrvul animalului căzu în apă cu un pleoscăit.

— *Who goes there*[1]*?* răcni numaidecît o santinelă.

Și o chivără se aplecă dintr-un meterez, în vîrful turnului clopotniței.

Cei trei fugari, agățați de scara de frînghie, se lipiră de zid.

„De ce am făcut asta? se întrebă Mortimer. Ce ispită neroadă m-a împins? Ne pîndeau și așa destule primejdii, de ce să mai stîrnesc altele?"

Dar santinela, cărcia îi venise inima la loc, văzînd tăcerea din jur, își continuă rondul de noapte, și o vreme i se auziră pașii depărtîndu-se în întuneric.

Fugarii începură iar să coboare. În acest anotimp, apa din șanțurile cetății nu era prea adîncă. Cei trei bărbați își dădură drumul în apă, afundîndu-se pînă la umeri, și o luară de-a lungul temeliilor fortăreței. Ținîndu-se cu mîna de pietrele zidului roman, ocoliră turnul clopotniței, apoi trecură șanțul silindu-se să nu facă prea mult zgomot. Taluzul era lunecos, acoperit de nămol. Fugarii începură să-l urce cățărîndu-se de-a bușilea, ajutîndu-se unul pe altul, apoi, o dată ajunși sus, alergară, îndoiți de spate, pînă la malul fluviului. Acolo, o luntre îi aștepta, pitită în ierburi. Doi luntrași stăteau gata, cu mîinile pe vîsle; un om înfășurat într-o mantie de culoare închisă, purtînd pe cap o pălărie cu urechiere, ședea în spatele lor; acesta fluieră încetișor de trei ori: fugarii săriră în luntre.

— My Lord Mortimer, spuse bărbatul în mantie, întinzînd mîinile.

[1] Cine-i acolo?

— My Lord Bishop, răspunse evadatul făcînd acelaşi gest.

Degetele sale atinseră nestemata unui inel spre care îşi plecă buzele.

— *Go ahead, quickly* [1], porunci prelatul celor doi vîslaşi.

Şi vîslele tăiară apa.

Adam Orleton, episcop de Hereford, numit de papă în scaunul său împotriva voinţii regelui şi cap al opoziţiei clerului, reuşise să înlesnească evadarea celui mai de seamă senior al regatului. Orleton e cel care pusese totul la cale, pregătise totul, îl ademenise pe Alspaye, încredinţîndu-i că are să-şi cîştige dintr-o dată o înaltă situaţie în lumea asta şi un loc în rai dincolo ; tot el făcuse rost de narcoticul care cufundase în somn toată garda turnului Londrei.

— Treaba a mers bine, Alspaye ? întrebă episcopul.

— Cum nu se poate mai bine, my Lord, răspunse locotenentul. Cît timp au să doarmă ăia ?

— Două zile bune, fără îndoială... Am aici ceea ce făgăduisem fiecăruia din voi, spuse prelatul, arătînd o pungă grea pe care o ţinea sub mantie. Şi pentru domnia-ta, my Lord, am de asemenea banii de cheltuială, barem cît e nevoie pentru cîteva săptămîni.

În clipa aceea se auzi o santinelă răcnind :

— *Sound the alarm* [2] !

Dar luntrea se şi depărtase pe fluviu, şi toate strigătele santinelei nu izbutiră să trezească oştenii din turn.

— Îţi datorez totul, şi mai cu seamă viaţa, îi spuse Mortimer episcopului.

— Stai să te vezi mai întîi în Franţa, răspunse acesta, şi numai atunci vei putea să-mi mulţumeşti. Caii ne aşteaptă pe celălalt mal, la Bermondsey. O corabie e tocmită, lîngă Dover, gata să ridice ancora.

— Pleci cu mine ?

— Nu, my Lord, n-am nici un motiv să fug. De îndată ce te voi vedea îmbarcat, mă întorc în eparhia mea.

[1] Daţi-i drumul, repede.

[2] Sunaţi alarma !

— Nu ți-e teamă de ce ți s-ar putea întîmpla, după cele ce ai făcut ?...

— Sînt slujitor al bisericii, răspunse episcopul cu un pic de ironie. Regele mă urăște, dar nu va îndrăzni să se atingă de mine.

Prelatul acesta cu vocea potolită, care flecărea în mijlocul Tamisei, tot așa de liniștit de parcă ar fi fost în palatul său episcopal, avea un curaj deosebit, și Mortimer îl admiră sincer.

Vislașii stăteau la jumătatea bărcii : Alspaye și bărbierul se instalaseră în față.

— Și regina ? întrebă Mortimer. Văzut-o-ai în ultima vreme ? E tot așa de chinuită ?

— Regina se află deocamdată în Yorkshire, unde regele face o călătorie, ceea ce de altminteri ne-a ușurat mult treaba. Soția domniei tale...

Episcopul rosti ceva mai apăsat ultimele cuvinte.

— ...Soția domniei tale mi-a trimis deunăzi vești din partea ei.

Mortimer se simți roșind și fu recunoscător întunericului care-i ascundea tulburarea. Își arătase îngrijorarea pentru soarta reginei, chiar înainte de a se fi interesat de ai săi și de propria sa nevastă. În aceste optsprezece luni de temniță, nu se gîndise oare decît la regina Isabelle ?

— Regina îți dorește tot binele, urmă episcopul. Din banii ei, din puținii bani pe care bunii noștri prieteni Despenserii consimt să-i lase reginei, mi-a dat ceea ce-ți voi preda domniei tale ca să poți trăi în Franța. Cît despre celelalte, pentru Alspaye, pentru bărbier, pentru caii și corabia care te așteaptă, eparhia mea a făcut față cheltuielilor.

Își puse mîna pe brațul fugarului.

— Dar ești ud leoarcă ! adăogă el.

— Nu-i nimic, spuse Mortimer, aerul libertății are să mă usuce repede.

Se ridică, lepădă tunica și cămașa de pe dînsul, și rămase în picioare, gol pînă la brîu, în mijlocul bărcii. Avea trupul frumos, bine legat, cu umeri zdraveni, cu

spinarea lungă și vînjoasă; temnița îl slăbise, fără să scadă însă impresia de vlagă pe care ți-o dădea făptura lui. Luna care se ivise deodată, îl scălda într-o lumină de aur și-i scotea în relief pieptul.

— Prielnică îndrăgostiților și funestă pentru fugari, rosti episcopul, arătînd luna. Bine că am plecat la timp.

Pe pielea și în părul său ud, Roger Mortimer simțea cum pătrunde aerul nopții, plin de mirosul ierburilor și apei. Netedă și neagră, Tamisa gonea de-a lungul bărcii, iar vîslele stîrneau stropi de aur. Malul celălalt se apropia. Marele senior se întoarse spre a privi pentru ultima oară turnul înalt, uriaș, rezemat de fortificațiile, de meterezele, de rambleurile sale. „Nimeni nu evadează din Turn..." De mai multe veacuri, era întîiul prizonier care scăpase de acolo; își dădea seama cît de însemnată îi era fapta și cît de mare ocara ce-o aducea puterii regilor.

În urma lor, orașul adormit se profila în întuneric. De-a lungul celor două maluri și pînă la podul veghеat de turnurile sale înalte, se legănau încet catargele înghesuite, numeroase, ale corăbiilor Hansei din Londra, Hansei teutonice, Hansei pariziene a negustorilor pe apă, ale corăbiilor venite din toată Europa, care aduceau postavurile fabricate la Bruges, arama, catranul, smoala, cuțitele, vinurile de Aquitania, și din Saintonge peștele uscat, și încărcau acolo pentru Flandra, pentru Rouen, pentru Bordeaux, pentru Lisabona grîul, pielea, cositorul, brînzeturile, și mai cu seamă lîna oilor englezești, cea mai bună din lume. Se recunoșteau după forma și poleiala lor marile galere venețiene.

Dar de pe acum, Roger Mortimer de Wigmore se gîndea la Franța. Se va duce mai întîi să ceară adăpost în Artois, vărului său Jean de Fiennes... Își desfăcu larg brațele, cu un gest de om liber.

Iar episcopul de Orleton, căruia îi părea rău că nu se născuse nici frumos, nici mare senior, contempla cu un fel de invidie acest trup voinic, gata să sară-n șa, torsul acesta sculptat, bărbia mîndră, strașnicul păr încrețit, toată făptura aceasta care va duce cu dînsa în exil destinul Angliei.

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2678
Biblioteca Personală

II

REGINA JIGNITĂ

Perna de catifea roşie pe care regina Isabelle îşi ţinea picioarele mici era roasă pînă la urzeală. În cele patru colţuri, ciucurii de aur atîrnau spălăciţi; crinii Franţei şi leii Engliterei, brodaţi pe catifea, se destrămau. Dar la ce bun să schimbi perna asta, poruncind să ţi se facă alta, de vreme ce şi cea nouă, de îndată ce va fi adusă, are să treacă sub pantofii brodaţi cu perle ai lui Hugh Le Despenser, iubitul regelui! Regina privea perna veche care se tăvălise pe lespezile tuturor castelelor regatului, un anotimp în Dorset, altul în Norfolk, iarna la Warwick, iar astă-vară la Yorkshire, fără ca regele şi curtea să fi rămas vreodată mai mult de trei zile în acelaşi loc. La 1 august, nici cu o săptămînă înainte, se aflau la Cowick; ieri, se opriseră la Eserick; astăzi poposeau în grabă la stăreţia din Kirkham; poimîine vor porni iar spre Lockton, spre Pickering. Cele cîteva tapiserii prăfuite, farfuriile şi cănile lucrate în zarfuri, rochiile cam prea purtate care alcătuiau garderoba de călătorie a reginei Isabelle, vor fi din nou îngrămădite în cufere; patul cu polog va fi desfăcut pentru a fi aşezat iar într-altă parte, aşa de prăpădit în urma prea deselor mutări dintr-un loc într-altul încît părea gata să se năruie, patul în care regina dormea cînd cu însoţitoarea ei, lady Jeanne Mortimer, cînd cu fiu-său mai mare, prinţul Eduard, de teamă să nu fie omorîtă, dacă ar rămîne singură. Oricum, Despenserii n-ar îndrăzni s-o înjunghie sub ochii prinţului moştenitor... Şi plimbarea continua în lungul şi-n latul ţării, prin cîmpiile ei înverzite şi castelele mohorîte.

Eduard al II-lea ţinea să-l cunoască pînă şi vasalii săi cei mai mărunţi; îşi închipuia că le face mare cinste venind să-i vadă şi că-şi cîştigă, prin cîteva cuvinte prietenesti, sprijinul lor credincios împotriva scoţienilor sau împotriva partidului celor din Ţara Galilor. La drept vorbind, mai în cîştig ar fi fost dacă s-ar fi arătat mai puţin. Firea sa bicisnică aducea dezordinea peste tot unde

căica ; ușurința cu care vorbea de treburile cirmuirii, și pe care el o socotea o atitudine de nepăsare regească, îi nemulțumea pe seniori, pe preoți și pe cetățenii de vază, veniți să-i înfățișeze problemele locale ; intimitatea ce-o arăta față de atotputernicul său șambelan căruia îi mângîia mîna în plin consiliu sau în timpul liturghiei, ușetele sale ascuțite, darurile ce se revărsau netam-nisam pe vreun grămătic tinerel sau pe vreun băiețandru de la grajduri, năucit de norocul ce dăduse peste dînsul, întărîtau poveștile scandaloase care circulau pînă-n cele mai depărtate tîrguri, unde soții își înșelau, firește, nevestele, ca oriunde aiurea, dar cu femei ; și ceea ce se șușotea înainte de venirea regelui, se zicea cu glas tare după plecarea lui. Era de ajuns ca bărbatul acesta chipeș, cu barbă blondă dar suflet moleșit, să se arate undeva, cu coroana pe cap, pentru ca tot prestigiul maiestății regale să se topească numaidecît. Iar curtenii nesățioși din jurul său le puneau vîrf la toate făcîndu-l să fie urît de toți.

Inutilă, neputincioasă, regina privea la această decădere a regalității, plimbată de ici, colo. Simțăminte care se băteau cap în cap o sfîșiau : pe de o parte firea ei cu-adevărat regească, moștenită de la străbunii capetieni, se necăjea, se mînia, suferea văzînd această năruire neîntreruptă a autorității capului încoronat ; dar în același timp soția jignită, ocărîtă, amenințată, se bucura în taină la fiecare nou vrăjmaș pe care și-l făcea regele. Nu înțelegea cum de putuse iubi odinioară, sau se silise să iubească, o ființă atît de vrednică de dispreț, și care se purta cu dînsa așa de mîrșav. De ce o sileau să ia parte la călătoriile acestea, de ce o arătau, regină batjocorită, întregii țări ? Regele și favoritul său își închipuiau că prin prezența ei amăgesc pe cineva și pot da legăturii lor un aer nevinovat ? Sau poate vroiau s-o aibă sub ochi ? Cum ar fi vrut ca să rămînă la Londra sau la Windsor sau chiar în vreunul din castelele acelea ce i-au fost, chipurile, dăruite, ca să aștepte acolo o soartă mai bună sau numai bătrînețile ! Și ce rău îi părea că Thomas de Lancastre și Roger Mortimer de Wigmore, acești mari seniori, cu adevărat bărbați, n-au putut duce la izbîndă răzvrătirea lor, anul trecut...

Regina își înălță spre contele de Bouville, trimisul curții Franței, minunații săi ochi albaștri, și spuse aproape în șoaptă :

— De o lună încoace vezi ce viață duc, domnule Hugues. Nici măcar nu-ți cer să povestești aceste necazuri fratelui meu, nici unchiului meu Valois. Iată, patru regi au urmat unul după altul, pe tronul Franței : tatăl meu, regele Filip, care m-a măritat pentru interesele coroanei...

— Dumnezeu să-i odihnească sufletul, doamnă, Dumnezeu să i-l odihnească ! rosti din toată inima, dar fără să ridice glasul, burduhănosul Bouville. Nu-i om în lume pe care să-l fi iubit mai mult, nici pe care să-l fi slujit cu mai multă bucurie.

— ...apoi frate-meu Ludovic, care domni puțină vreme, apoi frate-meu Filip, cu care nu mă înțelegeam prea bine, dar căruia nu-i lipsea înțelepciunea...

Fața lui Bouville se posomori nițel, ca întotdeauna cînd se vorbea în prezența lui despre regele Filip cel Lung.

— ...în sfîrșit, frate-meu Charles, care domnește acum, urmă regina. Toți au fost înștiințați de starea în care mă aflu, și n-au putut face nimic, sau n-au vrut să facă nimic. Anglia nu-i interesează pe regii Franței decît cînd e vorba de Aquitania. O prințesă a Franței pe tronul englez, pentru că devine totodată și ducesă de Aquitania, e în ochii lor o chezășie a păcii. Iar dacă Guyenne rămîne o provincie liniștită, puțin le pasă că fiica sau sora lor de dincolo de mare piere în rușine și delăsare. De le spui sau nu asta, totuna e. Dar zilele pe care le-ai petrecut lîngă mine au fost plăcute, căci am putut vorbi în fața unui prieten. Și ai văzut cît de puțini am. Fără draga mea lady Jeanne, căreia îi trebuie mult curaj spre a împărtăși restriștea mea, n-aș avea nici măcar unul.

Rostind ultimul cuvînt, regina se întorsese spre doamna ei de companie, așezată lîngă dînsa, Jeanne Mortimer, strănepoată a vestitului seneșal de Joinville, o femeie înaltă, de treizeci și șapte de ani, cu trăsături regulate într-o față sinceră și cu mîini frumoase.

— Doamnă, răspunse lady Jeanne, mai mult face măria-ta pentru a-mi întări curajul, decît fac eu pentru a-l spori pe al măriei-tale. Și ai înfruntat mari primejdii ca

să mă mai poți ține lîngă măria-ta, de cînd soțul meu se află în temniță.

Regina, însoțitoarea ei și Bouville vorbiră mai departe, cu jumătate de glas, căci șoapta, conversația pe furiș, ajunseseră o deprindere necesară la această curte unde nu erai niciodată singur și unde regina trăia înconjurată de răuvoitori.

Chiar în clipa aceasta, într-un ungher al încăperii, trei cameriste ale reginei brodau o cuvertură de pat pentru lady Aliénor Le Despenser, soția favoritului, care, lîngă o fereastră deschisă, juca șah cu prințul moștenitor. Ceva mai încolo, al doilea fiu al reginei, care împlinise de trei săptămîni șapte ani, își făcea un arc dintr-o nuia de alun ; iar cele două fetițe, Isabelle și Jeanne, una de cinci și cealaltă de doi ani, așezate jos, se jucau cu niște păpuși din cîrpe.

În timp ce mișca figurile pe tabla de fildeș, soția lui Despenser nu înceta să se uite într-ascuns la regină, silindu-se să tragă cu urechea la ce vorbește. Cu fruntea netedă dar uimitor de îngustă, cu ochii aprinși, foarte apropiați unul de altul, cu buza de jos ironică, femeia aceasta, fără a fi ceea ce se cheamă urîtă, avea slutenia care vine dintr-un suflet ticălos. Coborîtoare din neamul de Clare, făcuse o carieră destul de stranie, căci, cumnată a fostului ibovnic al regelui, cavalerul de Gaveston, executat cu unsprezece ani mai înainte, în 1312, de către baronii răsculați, era acum soția ibovnicului de azi al suveranului. Afla o plăcere bolnăvicioasă să ajute la amorurile bărbaților între dînșii pentru a-și sătura pofta de bani ca și ambițiile de putere. Pe deasupra, mai era și proastă : avea să piardă partida de șah doar pentru plăcerea de a spune cu glas provocator :

— Șah la regină... șah la regină !

Prințul moștenitor, Eduard, copil de unsprezece ani cu obraz fin și prelung, o fire mai curînd ascunsă decît sfioasă, și care-și ținea aproape întotdeauna ochii în pămînt, profita de cele mai mărunte greșeli ale partenerei sale și-și dădea silința să învingă.

Vîntulețul de august aducea prin fereastra îngustă, boltită, pale de pulbere caldă ; dar îndată ce soarele va

fi apus, o răcoare jilavă se va lăsa din nou între zidurile groase și întunecate ale vechii stăreții de la Kirkham.

O larmă de glasuri amestecate venea din sala cea mare de adunări a canonicilor unde regele își ținea sfatul său ambulant.

— Doamnă, vorbi mai departe contele de Bouville, ți-aș închina bucuros toate zilele pe care le mai am de trăit dacă ele ți-ar putea fi de vreun folos. Ar fi o plăcere pentru mine, crede-mă. Ce alta mai îmi rămîne de făcut pe lumea asta de cînd sînt văduv decît să-i slujesc din toate puterile pe urmașii regelui care a fost binefăcătorul meu? Și lîngă măria-ta mă văd mai aproape de dînsul. Ai, Doamnă, toată tăria lui sufletească și felul său de a vorbi, cînd binevoia să vorbească, și toată frumusețea lui, neștirbită de vreme. Cînd moartea îl răpuse, la patruzeci și șase de ani, abia dacă părea mai mult de treizeci. Așa vei fi și măria-ta. Ar zice oare cineva că ai avut acești patru copii...

Un surîs lumină trăsăturile reginei. Înconjurată de atîta ură, îi făcea bine să vadă un om devotat gata s-o slujească; umilită cum era în sentimentele ei de femeie, găsea o dulce alinare ascultînd lauda adusă frumuseții sale, chiar dacă venea din gura unui bărbat burduhănos cu părul sur și ochi de bătrîn ciine credincios.

— Am și împlinit treizeci și unu de ani, spuse dînsa, din care cincisprezece au trecut așa cum vezi. Asta poate că nu lasă urme pe obraz; dar sufletul poartă zbîrciturile... și eu, Bouville, te-aș păstra bucuros pe lîngă mine, dacă s-ar putea.

— Vai, doamnă! Văd că misiunea mea a ajuns la capătul ei, și fără mare succes. Regele Eduard m-a și făcut să înțeleg, de două ori, că nu mai am ce căuta, prefăcîndu-se mirat că mai sînt aici, de vreme ce l-a predat pe lombard Parlamentului regelui Franței.

Căci pretextul oficial al soliei lui Bouville era cererea de extrădare a unui oarecare Thomas Henry, făcînd parte din importanta întreprindere financiară a fraților Scali de la Florența. Bancherul acesta, după ce luase în arendă unele moșii ale coroanei Franței, încasase veniturile considerabile fără a plăti vreodată ceea ce datora vistieriei, și în cele din urmă fugise în Anglia. Afacerea era seri-

oasă, firește, dar i s-ar fi putut veni de hac prin șiretenie, sau prin trimiterea vreunui dregător al Curții de judecată, fără a mai pune pe drumuri un fost mare șambelan care făcea parte din sfatul restrîns al regelui. De fapt, Bouville fusese însărcinat să ducă mai departe o altă negociere, mai anevoioasă.

Monseniorul Charles de Valois, unchiul regelui Franței și al reginei Isabelle, își pusese în cap, mai an, să-și mărite una din ultimele sale fete încă necăpătuite, Maria, cu prințul Eduard, moștenitorul Angliei. Monseniorul de Valois — cine nu știa asta în Europa ? — era tatăl unui cîrd de șapte fete al căror măritiș fusese întotdeauna o pricină de mari griji pentru dînsul. Cele șapte fete îi veneau din trei căsătorii, deoarece de-a lungul zbuciumatei sale vieți, monseniorul Charles avusese nenorocirea de a rămîne de trei ori văduv.

Trebuia să ai mintea limpede ca să nu te pierzi în încîlceala asta de urmași, și să știi, bunăoară, cînd se pomenea de doamna Jeanne de Valois, că era vorba de contesa de Hainaut sau poate de contesa de Beaumont, adică de soția, de cinci ani încoace, a monseniorului Robert d'Artois. Căci două fete, ca să fie și mai mare încurcătura, purtau același nume. Cît despre Catherine, moștenitoarea tronului fantomă al Constantinopolei, și care era dintr-a doua căsătorie, ea se nimerise a fi luat drept soț, în persoana lui Filip de Tarente, prinț de Achaia, pe un frate mai mare al primei neveste a tatălui ei. O adevărată halima !

Acum, monseniorul Charles îi propunea strănepotului său din Anglia pe prima născută din cea de a treia căsătorie a sa. La începutul anului, monseniorul de Valois trimisese o solie alcătuită din contele Henry de Sully, din Raoul Sevain de Jouy și din Robert Bertrand, zis „cavalerul cu Leu Verde". Ca să cîștige bunăvoința regelui Eduard al II-lea, solii aceștia îl însoțiseră într-o expediție împotriva scoțienilor ; dar iată că în bătălia de la Blackmore, englezii dăduseră dosul, lăsînd ca solii francezi să cadă în mîna vrăjmașului. A trebuit să se negocieze eliberarea lor, să se plătească un tribut de răscumpărare pentru dînșii iar cînd, în cele din urmă, după atîtea peripeții neplăcute, s-au văzut slobozi, Eduard le răspunse

pe ocolite, vorbind într-o doară, că însurătoarea fiului său nu poate fi făcută cît ai bate din palme, că problema e de prea mare însemnătate pentru a se lua o hotărîre fără a cere părerea Parlamentului, că Parlamentul va fi de altfel chemat în iunie să se rostească. Eduard vroia să lege această cerere în căsătorie de jurămîntul de credinţă pe care-l datora regelui Franţei pentru ducatul de Aquitania... Şi în cele din urmă, cînd Parlamentul fu adunat, nici nu i se ceru măcar să dezbată propunerea franceză.

De aceea, nerăbdător, monseniorul de Valois se folosise de întîiul prilej spre a-l trimite pe contele de Bouville al cărui devotament faţă de familia capeţienilor nu putea fi pus la îndoială şi care, fără a fi grozav de deştept, avea o bună experienţă în acest soi de treburi. Bouville negociase odinioară la Neapoli, şi atunci tot după sfaturile lui Valois, a doua căsătorie a lui Ludovic al X-lea cu Clémence a Ungariei; fusese epitrop al pruncului acestei regine încă înainte de a se fi născut, după moartea Aiuritului. Dar despre cele petrecute pe vremea aceea nu-i prea plăcea să vorbească. Împlinise de asemenea tot felul de misiuni la Avignon, pe lîngă Sfîntul Scaun; iar memoria sa era fără greş pentru tot ce privea legăturile de rudenie, încucerirle nespus de încîlcite ale familiilor regale. Bunul Bouville se simţea tare necăjit la gîndul că se va întoarce de data asta cu mîinile goale.

— Monseniorul de Valois, spuse el, va fi grozav de furios, el care a şi cerut Sfîntului Părinte dispensa cuvenită pentru această căsătorie...

— Am făcut ce-am putut, Bouville, întrerupse regina, şi ţi-ai dat singur seama de cîtă trecere mă bucur... Dar nu-mi pare aşa de rău ca dumitale; nu doresc de fel unei alte prinţese din familia mea să îndure ce îndur eu aici.

— Doamnă, răspunse Bouville coborîndu-şi glasul şi mai mult, te îndoieşti de fiul măricii-tale? Pare, slavă Domnului, să-ţi semene mai curînd măricii-tale decît tatălui său!... Te am înaintea ochilor la vîrsta lui, în grădina Palatului din Paris, sau la Fontainebleau...

Un zgomot îi tăie vorba. Uşa se deschise pentru a-l lăsa să treacă pe regele Angliei. Acesta intră călcînd

iute, cu capul dat pe spate, mîngîindu-şi barba blondă cu un gest nervos care la dînsul era semnul mîniei. Sfetnicii săi obişnuiţi îl urmau, adică cei doi Despenser, tatăl şi fiul, cancelarul Baldock, contele de Arundel şi episcopul de Exeter. Mai făceau parte din această suită, dar parcă în silă, cei doi fraţi vitregi ai regelui, conţii de Kent şi de Norfolk, tineri care aveau în vine şi sînge francez, căci mama lor era însăşi sora lui Filip cel Frumos ; aceeaşi silă o arăta şi Enric de Leicester, personaj scund şi îndesat, cu ochi mari limpezi ieşiţi în afară, zis şi Git-Sucit, din pricina unui beteşug al cefei şi umerilor care-l făcea să-şi ţină capul strîmb şi astfel să dea de furcă armurierilor însărcinaţi să-i făurească platoşele. Se mai vedeau, înghesuindu-se în pervazul uşii, citeva feţe bisericeşti şi nişte dregători de prin partea locului.

— Aflat-ai vestea, doamnă ? izbucni regele Eduard adresîndu-se reginei. Are să te bucure fără îndoială. Mortimer al tău a şters-o din turn.

Lady Despenser tresări în faţa tablei de şah şi lăsă să-i scape o exclamaţie indignată, ca şi cum evadarea baronului de Wigmore era pentru dînsa o insultă personală.

Regina Isabelle nu se clintise din loc şi nici un muşchi al feţei nu trădase vreo tulburare ; doar pleoapele clipiră ceva mai repede înaintea frumoşilor ochi albaştri, iar mîna căută într-ascuns, de-a lungul cutelor rochiei, mîna doamnei Mortimer, ca pentru a o îndemna pe aceasta să se ţină tare şi să nu se piardă cu firea. Burduhănosul Bouville se ridicase şi se trăsese deoparte, simţindu-se de prisos în această istorie care privea numai familia regală engleză.

— Nu e Mortimer „al meu", sire, răspunse regina. Lordul de Wigmore e mai de grabă supusul tău decît al meu, aşa cred, şi nu-s răspunzătoare de faptele baronilor măriei-tale. Îl ţineai în temniţă ; el a căutat să scape, oricare în locul lui ar fi făcut la fel.

— A ! Vra să zică îi dai dreptate. Dar nu-ţi mai ascunde bucuria, doamnă ! Încă pe vremea cînd acest Mortimer binevoia să se arate la curtea mea, nu aveai ochi decît pentru dînsul, nu încetai să-i lauzi meritele, iar toate mişeliile pe care mi le făcea le puneai în seama sufletului său nobil.

— Dar oare nu tu, domnul și soțul meu, m-ai învățat să-l iubesc atunci cînd cuceream, în locul tău și primejduindu-și zilele, regatul Irlandei... pe care ți-i așa de greu, pare-se, să-l păstrezi fără dînsul? Era asta o mișelie?

O clipă descumpănit de această împunsătură, Eduard îi aruncă soției sale o uitătură răutăcioasă, neștiind ce să răspundă :

— Ei bine, acum prietenul tău gonește, și fără îndoială că spre țara ta gonește!

Vorbind, regele umbla în lungul și-n latul încăperii, ca să-și verse năduful. Ciuvacurile agățate de vestmintele lui tresăltau cu un clinchet la fiece pas. Și cei de față întorceau capul de la dreapta la stînga, ca după o minge aruncată, spre a-l urmări de colo pînă colo. Era, nici vorbă, un bărbat foarte chipeș regele Eduard, vînjos, sprinten, zvelt, și al cărui trup întreținut prin exerciții și jocuri, nu prindea burtă nici acum, la aproape patruzeci de ani ; o cherestea de atlet. Dar privindu-l cu mai multă luare aminte, te izbea fruntea fără nici o cută, ca și cum grijile cîrmuirii n-ar fi lăsat nici o urmă acolo, pungile care începeau să se adîncească sub ochi, desenul șters al nărilor, forma prelungă a bărbiei sub barba rară și încrețită, nu o bărbie energică, trădînd o fire autoritară, nici măcar cu-adevărat senzuală, ci doar prea mare și căzută prea jos. Vedeai de douăzeci de ori mai multă voință în bărbia mică a reginei decît în această falcă ovoidă căreia barba mătăsoasă nu reușea să-i acopere slăbiciunea. Mîna care luneca peste obraz era moale, se rotea prin aer fără pricină, apoi se întorcea să tragă de o perlă cusută în broderia tunicii. Glasul care se vroia, ba chiar se credea poruncitor, nu-ți dădea altă impresie decît că scotea țipete fără noimă. Spinarea, o spinare lată totuși, se înfățișa cu niște valuri urîcioase de la ceafă pînă-n șolduri, ca și cum șira i-ar fi fost lipsită de soliditate. Eduard nu-i ierta soției sale că într-o zi îl sfătuise să se ferească de a-și arăta spatele privirilor, dacă ținea să impună respect baronilor săi. Avea genunchiul destul de neted, pulpa frumoasă ; asta era chiar partea cea mai reușită la bărbatul acesta așa de puțin făcut pentru misiunea lui și pe capul căruia căzuse o coroană printr-o adevărată greșeală a soartei.

— Nu am destule necazuri, nu-s destul de hărțuit? urmă el. Scoțienii îmi amenință fără încetare hotarele, îmi cotropesc regatul; iar cînd îi înfrunt în bătălie, oștile mele o iau la fugă. Și cum oare i-aș putea birui, cînd episcopii mei se înțeleg cu dînșii, fără voia mea, cînd am atîția haini printre vasalii mei și cînd baronii ținuturilor de graniță ridică oști împotrivă-mi, încăpățînîndu-se să susțină că și-au cîștigat moșiile doar cu spada lor, atunci cînd de multă vreme, de douăzeci și cinci de ani, ceea ce unii uită, lucrul acesta a fost judecat și statornicit altminteri de către părintele meu regele Eduard! Dar ați văzut la Shrewsbury, ați văzut la Boroughbridge, ați văzut ce pățesc cei care se răzvrătesc împotriva mea, nu-i așa, Leicester?

Enric de Leicester dădu din capul său mare aplecat pe umăr. Nu prea era drăguț din partea regelui să-i amintească de moartea fratelui său Thomas de Lancastre, decapitat cu șaisprezece luni în urmă, pe cînd alți douăzeci de mari seniori fuseseră spînzurați.

— Am văzut într-adevăr, sire, soțul meu, că singurele bătălii pe care le-ai putea cîștiga sînt cele împotriva propriilor tăi baroni, spuse Isabelle.

Eduard îi aruncă din nou o privire plină de ură. „Ce curaj, gîndea Bouville, ce curaj din partea acestei nobile regine!"

— Și nu-i chiar așa cum zici, urmă dînsa, că ei ți s-au împotrivit pentru stăpînirea moșiilor cucerite cu sabia. N-a fost mai curînd pentru stăpînirea comitatului de Gloucester pe care ai vrut să i-l dai domnului Hugh?

Cei doi Despenser se apropiară unul de altul ca pentru a ține piept unei amenințări. Lady Despenser cea tînără înălță capul în fața tablei de șah; ea era fiica răposatului conte de Gloucester. Eduard al II-lea lovi din picior pardoseala de piatră. Destul, prea era sîcîitoare regina, și nu deschidea gura decît spre a-i arunca în față greșelile și păcatele cîrmuirii lui!

— Dau feudele mari cui poftesc, doamnă, le dau cui mă iubește și mă slujește, izbucni Eduard punîndu-și mîna pe umărul lui Hugh cel tînăr. Pe cine alții aș putea să mă reazem? Unde-mi sînt aliații? Frate-tău din Franța, doamnă, care trebuia să se poarte ca un frate al meu,

pentru că, la urma urmei, în nădejdea asta am fost îndemnat să te iau de soție, ce ajutor îmi dă ? Îmi cere să mă duc să-i fac închinare pentru Aquitania, iată tot ajutorul lui. Și unde îmi trimite porunca asta ? În Guiana ? Aș, ți-ai găsit ! Aici, în regatul meu, mi-o trimite, parcă înadins, spre a-și rîde de toate datinile feudale, spre a mă face de ocară. N-ai zice că se crede și suzeranul Angliei ? Mai întîi că mi-am făcut închinarea, și încă prea de multe ori m-am dus în Franța să mi-o fac. Întîia oară am fost să mă închin tatălui tău, atunci cînd era cît pe ce să ard în focul de la Maubuisson, apoi iarăși fratelui tău Filip, acum trei ani, cînd m-am dus la Amiens. Văzînd cît de repede mor regii în familia ta, ar trebui, doamnă, să mă mut pe Continent !

În fundul încăperii, seniorii, episcopii și mărimile din Yorkshire se uitau unii la alții, nicidecum înfricoșați, dar năuciți de această furie neputincioasă ce se depărta așa de mult de ținta ei și le dezvăluia o dată cu greutățile țării și firea regelui. Acesta era deci suveranul care le cerea biruri pentru vistieria lui, căruia îi datorau supunere în toate și în ale cărui bătălii trebuiau să-și primejduiască viața ? Lordul Mortimer avusese cîteva motive temeinice de a se răzvrăti...

Pînă și sfetnicii de taină păreau stînjeniți, deși cunoșteau această apucătură a regelui, pe care o regăseai chiar și în scrisorile lui, de a face mereu socoteala tuturor necazurilor domniei la fiece nouă neplăcere ce dădea peste dînsul.

Cancelarul Baldock își freca mașinal omușorul, în locul unde se încheia sub bărbie anteriul său de arhidiacon. Episcopul de Exeter, care ținea înalta dregătorie de lord vistiernic, își rodea cu dinții unghia policarului și plimba o privire șireată asupra celor din jur. Numai Hugh Le Despenser cel tînăr, prea încîrlionțat, prea gătit și prea parfumat pentru un bărbat de treizeci și trei de ani, nu-și ascundea mulțumirea. Mîna regelui pusă pe umărul său dovedea tuturor puterea și trecerea de care se bucura. Cu nasul cîrn și buza strîmbă, coborînd și înălțînd bărbia ca un cal la trap, încuviința fiecare cuvînt al lui Eduard printr-un hîrîit scurt din gît, iar chipul său părea să zică : „De data asta s-a umplut paharul, vom lua măsuri

aspre !“ Era slab, înalt, cu torsul cam îngust, şi avea piele urîcioasă care i se acoperea deseori de umflături.

— Domnule de Bouville, spuse deodată regele Eduard, întorcîndu-se spre ambasador, vei răspunde monseniorului de Valois că această căsătorie pe care ne-a propus-o şi care ne-a făcut mare cinste nu se va încheia niciodată. Avem alte planuri pentru fiul nostru mai mare. Astfel se va isprăvi pentru totdeauna cu păcătoasa datină care vrea ca regii Angliei să-şi caute soţiile în Franţa, fără ca vreodată să le vină de acolo vreun folos.

Burduhănosul Bouville păli sub ocară şi făcu o plecăciune. Îi aruncă reginei o privire amărîtă şi părăsi încăperea.

Cea dintîi consecinţă, şi într-adevăr neprevăzută, a evadării lui Roger Mortimer : regele Angliei o rupea cu alianţele tradiţionale. Vroise, prin această împunsătură, s-o jignească pe soţia sa ; dar îi jignise în acelaşi timp pe fraţii săi vitregi Norfolk şi Kent a căror mamă era franceză. Cei doi tineri îl priviră pe vărul lor Git-Sucit, care înălţă ceva mai mult din umăr, cu o nepăsare resemnată. Fără să cugete la ce face, regele şi-l înstrăinase pentru totdeauna pe puternicul conte de Valois, despre care oricine ştia că, în numele nepotului său Charles cel Frumos, cîrmuia Franţa.

Tînărul prinţ Eduard, tot lîngă fereastră, nemişcat şi tăcut, o cerceta din ochi pe maică-sa, îl judeca pe tată-său. La urma urmei, era vorba de căsătoria lui, asupra căreia nici nu i se cerea părerea. Dar dacă ar fi fost întrebat care dintre cele două obîrşii ale sale îi place mai mult, cea engleză sau cea franceză, spre aceasta din urmă l-ar fi tras inima.

Cei trei copii mai mici îşi încetaseră joaca ; regina le făcu semn cameristelor să-i ducă de acolo.

Apoi, pe un ton foarte liniştit şi aţintindu-şi ochii în cei ai regelui, spuse :

— Cînd un soţ îşi urăşte soţia, e firesc s-o ţină ca vinovată de tot ce se întîmplă.

Eduard nu era om să răspundă făţiş.

— Toţi oştenii gărzii mele din turn beţi morţi, strigă el, locotenentul fugit cu trădătorul acesta, iar guvernatorul meu bolnav de-şi dă sufletul de pe urma marafe-

tului ce i l-au băgat în băutură ! Dacă nu cumva face pe bolnavul, mișelul, ca să scape de pedeapsa ce i se cuvine ! Căci el trebuia să vegheze ca prizonierul meu să n-o șteargă ; auzi, Winchester ?

Hugh Le Despenser tatăl, făcut de un an conte de Winchester, și care era răspunzător de numirea guvernatorului Seagrave se îndoi sub vijelie. Avea șira spinării îngustă și slabă, cu o boboașă în parte din naștere și în parte dobîndită într-o lungă carieră de curtean. Vrăjmașii săi îl porecliseră „nevăstuica". Lăcomia de bani, invidia, lașitatea, egoismul, mișelia, și pe deasupra toate desfătările izvorîte din aceste metehne, păreau să se fi întipărit în zbîrciturile chipului și sub pleoapele înroșite. Nu era totuși lipsit de curaj ; nu-și cunoștea însă sentimente omenești decît față de fiu-său și de puținii prieteni, printre care se număra tocmai Seagrave.

— Stăpîne, rosti el cu glas domol, sînt încredințat că Seagrave nu e cu nimic vinovat...

— E vinovat de nepăsare și de lene ; e vinovat că s-a lăsat tras pe sfoară ; e vinovat că n-a simțit uneltirea ce se punea la cale sub nasul lui ; e vinovat poate și pentru că a avut ghinion... Nu-i iert pe cei cu ghinion. Deși Seagrave e dintre protejații tăi, Winchester, el va fi pedepsit ; nimeni n-are să mai zică atunci că nu țin cumpăna dreaptă și că bunăvoința mea nu merge decît la oamenii tăi. Seagrave îi va lua locul lordului de Wigmore în temniță. Astfel, urmașii săi vor avea grijă să păzească mai bine. Iată, fiule, cum se cîrmuiesc oamenii ! adăogă regele oprindu-se în fața prințului moștenitor al tronului.

Copilul își înălță ochii spre dînsul și-i lăsă numaidecît în jos.

Hugh cel tînăr, care se cam pricepea să abată mîniile regelui cum vroia el, își dădu capul pe spate și spuse, cu ochii la bîrnele din tavan :

— Cel ce-și bate joc prea din cale afară de măria-ta, iubitul meu stăpîn, e celălalt hain, episcopul Orleton care a urzit totul cu mîna lui și pare să se teamă așa de puțin încît nu și-a dat nici măcar osteneala să fugă din țară sau să se ascundă.

Eduard îl privi pe Hugh cu recunoștință și admirație. Cum puteai să nu fii mișcat la vederea acestui profil,

acestor frumoase atitudini ale lui Hugh pe cînd vorbea, la auzul acestui glas puternic, rotunjind cuvintele, și la fel de a zice, cu dragoste și respect totodată, „iubitul meu stăpîn", după moda franceză, ca odinioară drăguțul de Gaveston pe care baronii și episcopii l-au omorît... Acum însă Eduard era un bărbat în toată firea, cunoscînd răutatea oamenilor, știind că nu cîștigi nimic, intrîndu-le în voie. Nimeni nu-l va despărți de Hugh, iar toți cei care ar vrea să-i stea împotrivă vor fi striviți unul după altul, fără milă...

— Vă dau de veste, lorzii mei, că episcopul Orleton va fi adus înaintea Parlamentului meu spre a fi judecat și osîndit.

Eduard își încrucișă brațele pe piept și așteptă efectul cuvintelor sale. Arhidiaconul-cancelar și episcopul-vistier, deși erau cei mai neînduplecați vrăjmași ai lui Orleton, tresăriră, îmboldiți de sentimentul de solidaritate care leagă între ele fețele bisericești.

Enric Cît-Sucit, bărbat cuminte și cumpănit care, gîndindu-se la binele țării, nu se dădea în lături să-i spună regelui adevărul pe șleau, observă cu glas liniștit că un episcop nu putea fi adus decît înaintea unui tribunal ecleziastic alcătuit din fețe bisericești de seama lui.

Toate trebuie să aibă un început, Leicester. Conspirația împotriva regilor nu face parte, pe cît știu eu, din învățătura sfintelor Evanghelii. Fiindcă Orleton uită ce trebuie dat Cezarului, Cezarul își va aduce aminte de asta în locul său. Încă una din binefacerile pe care le datorez familiei tale, Doamnă, urmă regele întorcîndu-se spre Isabelle, căci fratele tău Filip al V-lea, prin acel papă francez și împotriva voinței mele, l-a pus pe Adam Orleton la episcopia de Hereford. Prea bine! Va fi cel dintîi prelat osîndit de judecata regală, și pedeapsa lui va sluji de pildă și altora.

— Orleton nu-ți era vrăjmaș pînă mai ieri, dragă vere, stărui Cît-Sucit, și n-ar fi avut nici un motiv să devină, dacă nu te împotriveai sau dacă unii din sfatul tău nu s-ar fi împotrivit ca Sfîntul Părinte să-i dea mitra episcopală. E un om foarte învățat și plin de energie. Poate că ai putea astăzi, tocmai fiindcă e vinovat, să-l cîștigi de

partea ta printr-un gest de blîndețe mai curînd decît printr-un proces care, pe lîngă toate necazurile tale, va stîrni și dușmănia slujitorilor bisericii.

— Blîndețe, milă! De fiecare dată cînd unii își bat joc de mine, de fiecare dată cînd mă înfruntă, de fiecare dată cînd mă trădează, tu n-ai decît cuvintele acestea pe buze, Leicester! Am fost sfătuit, și foarte rău am făcut ascultînd aceste sfaturi, am fost rugat să-i cruț viața lui Wigmore! Recunoști și tu că dacă m-aș fi purtat cu dînsul cum m-am purtat cu frate-tău, azi răzvrătitul acesta n-o mai lua la sănătoasa.

Git-Sucit dădu din umerii săi lați, închise ochii și făcu o strîmbătură de lehamite. Cum te scotea din sărite apucătura asta a lui Eduard, pe care el o credea regească, de a-și chema rudele sau sfetnicii mai de seamă pe numele comitatelor lor, și de a se adresa vărului său primar zicînd „Leicester" în loc de a zice „vere" ca toți din familia regală, ca regina însăși. Și prostul năravv ce-l avea de a pomeni la fiecare pas de moartea lui Thomas de Lancastre, ca și cum s-ar fi mîndrit cu asta! Ah, ciudat om și păcătos rege care-și închipuia că poate tăia capul celor mai apropiate rude fără să-și atragă ură, care credea că o îmbrățișare ajungea spre a uita un doliu, care cerea devotament chiar din partea celor cărora le făcuse rău, și vroia să găsească peste tot credință cînd el însuși o călca în picioare!

— Nu-ncape îndoială că ai dreptate, măria ta, spuse Git-Sucit, și decarece domnești de șaisprezece ani, trebuie să știi ce ai de făcut. Trimite-l deci pe episcopul tău înaintea Parlamentului. Nu mă voi împotrivi la aceasta.

Și adăogă printre dinți, ca să nu-l audă decît tînărul conte de Norfolk:

— Mi-e capul strîmb, e-adevărat, dar vreau totuși să-l păstrez acolo unde se află.

Eduard vorbea mai departe, biciuind aerul cu mîna:

— Veți recunoaște că-și bate joc de mine cel ce evadează spărgînd zidurile unui turn clădit din porunca mea, pentru ca nimeni să nu poată scăpa de acolo.

— Domnul și soțul meu, spuse regina, poate că pe cînd îl clădeai, mintea îți era mai mult la drăgălășia zidarilor decît la trăinicia pietrei.

Tăcerea căzu deodată peste cei de față. Înțepătura era crudă și neașteptată. Fiecare își ținea răsuflarea și se uita, care cu respect, care cu ură, la femeia aceasta destul de plăpîndă, dreaptă în jilțul ei, singură și înfruntîndu-l astfel pe rege. Cu gura întredeschisă, lăsa să i se vadă dinții ascuțiți, strînși unii de alții, niște dinți mici tăioși, făcuți parcă să sfîșie. Isabelle era vădit mulțumită de lovitura pe care i-o dăduse.

Hugh cel tînăr se împurpurase la față ; Hugh tatăl se făcea că nu auzise.

Fără îndoială, Eduard avea să se răzbune : dar în ce fel ? Răspunsul său întîrzia. Regina privea stropii de sudoare care îmbrobonau fruntea soțului ei. Nimic nu-i face mai mare scîrbă unei femei decît sudoarea unui bărbat pe care a încetat să-l mai iubească.

— Kent, strigă regele, te-am făcut paznic al celor Cinci Porturi și guvernator al Doverului. Ce păzești în clipa asta ? De ce nu ești pe coastele ce le ai sub comanda ta și de unde trădătorul va încerca să se îmbarce ?

— Frate, măria-ta, spuse tînărul conte de Kent uluit, tu mi-ai dat porunca de a te însoți în călătoria ta...

— Ei bine, acum îți dau alta, și anume să te duci în comitatul tău, să împînzești cu oștenii orașele și satele căutîndu-l pe fugar, și să veghezi tu însuți ca toate corăbiile ce se află în porturi să fie cercetate...

— Să se pună iscoade la bordul corăbiilor și numitul Mortimer să fie prins, viu sau mort, dacă s-ar întîmpla să fie acolo, spuse Hugh cel tînăr.

— Sfatul tău e bun, Gloucester, încuviință Eduard. Cît despre tine, Stapledon...

Episcopul de Exeter își scoase degetul din gură și murmură :

— Stăpîne...

— Te vei întoarce în cea mai mare grabă la Londra ; te vei duce la turn, chipurile ca să cercetezi socotelile vistieriei, vei lua turnul sub comanda și supravegherea ta pînă voi pune acolo un nou guvernator. Baldock va așterne pe hîrtie numaidecît, pentru una și alta, poruncile mele ca să ți se dea ascultare.

Enric Gît-Sucit, cu ochii la fereastră și urechea pe umăr, părea îngîndurat. Socotea în minte... Socotea că trecuseră șase zile de la evadarea lui Mortimer, că va fi nevoie pe puțin de încă opt zile pînă ce poruncile să înceapă a fi executate, și că numai dacă nu era un zevzec, ceea ce firește nu puteai spune despre Mortimer, acesta trebuie să fi părăsit cu siguranță regatul. Se felicita de asemeni și pentru că se alăturase celor mai mulți dintre episcopi și seniori care, după bătălia de la Boroughbridge, obținuseră de la rege ca viața baronului de Wigmore să fie cruțată. Căci, acum cînd acesta evadase, partidul potrivnic Despenserilor va avea iar conducătorul care-i lipsea de la moartea lui Thomas de Lancastre, un conducător mai vrednic, mai iscusit și mai dîrz decît fusese Thomas...

Spinarea regelui se gheboșă ; Eduard se răsuci în călcîie spre a se întoarce cu fața la soția sa :

— Ei bine, da, doamnă ! Te socot vinovată. Și mai întîi lasă mîna asta pe care nu încetezi s-o stringi de cînd am intrat aici ! Lasă mîna lui lady Jeanne ! răcni Eduard lovind cu piciorul pardoseala. Înseamnă că dai chezășie unui hain, arătînd tuturor că o păstrezi pe soția lui lîngă tine. Cei care l-au ajutat pe Mortimer să evadeze gîndeau că au încuviințarea reginei... Și apoi nimeni nu evadează fără bani ; trădările se plătesc, zidurile se străpung cu aur. De la regină la doamna ei de companie, de la doamna de companie la episcop, de la episcop la răzvrătit, calea e ușoară. Va trebui să cercetez mai de aproape cheltuielile tale.

— Stăpîne și soț al meu, cred că toate cheltuielile îmi sînt destul de bine controlate, spuse Isabelle arătînd pe lady Despenser.

Hugh cel tînăr părea să nu mai urmărească discuția. În sfîrșit, mînia regelui se întorcea, ca de obicei, împotriva reginei, și Hugh se simțea încă o dată triumfător. Luă o carte ce se afla acolo și pe care lady Mortimer o citea reginei înainte de intrarea contelui de Bouville. Era o culegere de stihuri ale Mariei de France ; panglicuța de mătase însemna acest crîmpei :

Nu era-n Lorena, Burgundia și-Anjou,
Și nici țara gasconă nu văzu
Pe acele vremi mai nobil cavaler,
Și nicăieri nu se afla sub cer
Vreo doamnă sau fecioară drăgăstoasă
Oricît de mîndră și oricît de frumoasă
Să nu fi vrut cu el să se iubească...

„Franța, mereu Franța... Ele nu citesc decît ceea ce le amintește de țara asta, își zicea Hugh. Și cine e în mintea lor cavalerul acesta pe care-l visează? Mortimer, firește..."

— Stăpîne, eu nu supraveghez pomenile măriei-sale, spuse Alienor Le Despenser.

Favoritul regelui își înălță ochii și surîse. Ar fi îmbrățișat-o pe nevastă-sa pentru împunsătura asta.

— Văd că va trebui să mă lipsesc de a mai împărți pomeni, spuse Isabelle. În curînd nu-mi va mai rămîne nimic dintr-o regină, nici măcar dreptul de a face milostenii.

— Și va mai trebui, doamnă, urmă Eduard, pentru dragostea ce-mi porți și pe care o vede oricine, să te desparți de lady Mortimer, căci nimeni în țară n-are să înțeleagă cum de mai rămîne lîngă tine de acum încolo.

De data aceasta regina păli la față și se chirci nițel în jilț. Frumoasele mîini cu degete lungi ale Jeannei Mortimer începură să tremure.

— O soție, Eduard, nu poate fi silită să răspundă de toate faptele soțului ei. Chiar eu sînt o pildă pentru aceasta. Crede-mă, lady Mortimer e tot atît de puțin vinovată de greșelile soțului ei, cum sînt eu de păcatele tale, dacă se întîmplă să le săvîrșești!

De data aceasta însă lovitura dădu greș.

— Lady Jeanne va pleca la castelul Wigmore, care va fi de acum înainte sub supravegherea fratelui meu Kent, și aceasta pînă voi fi hotărît ce am să găsesc cu cale în privința averilor unui hain al cărui nume nu vreau să mai fie rostit în fața mea... pînă ce va fi osîndit la moarte. Eu cred, lady Jeanne, că vei socoti mai nimerit să te retragi de bună voie decît să te îndepărtăm cu de-a sila.

— Ei, spuse Isabelle, văd eu că vreți să rămîn singură, să nu am pe nimeni lîngă mine.

— De ce vorbești de singurătate, doamnă ? rosti Hugh cel tînăr cu frumosul său glas melodios. Nu-ți sîntem noi toți prieteni credincioși, fiind prietenii regelui ? Iar doamna Aliénor, devotata mea soție, nu-i oare mereu lîngă măria-ta, ținîndu-ți de urît ? Frumoasă mai e cartea pe care o ai aici, adăogă el arătînd volumul, și ce zugrăveli minunate o împodobesc ; vei fi atît de bună să mi-o împrumuți ?

— Dar firește, firește, regina ți-o împrumută ! spuse regele. Nu-i așa, doamnă, că ne faci plăcerea de a împrumuta această carte prietenului nostru Gloucester ?

— I-o împrumut foarte bucuros, stăpîne și soț al meu, foarte bucuros. Și cînd e vorba de prietenul nostru Le Despenser, știu ce înseamnă a împrumuta. Sînt zece ani de cînd i-am împrumutat astfel perlele mele, și vezi că le poartă și acum la gît.

Nu se dădea bătută, dar inima îi zvîcnea să se spargă în piept. Va fi de acum încolo singură spre a îndura ocările zilnice. Dar dacă într-o zi va putea să se răzbune, n-are să uite nimic.

Hugh cel tînăr puse cartea pe un scrin și-i făcu cu ochiul soției sale. Stihurile Mariei de France vor merge acolo unde s-a dus agrafa de aur cu leii din nestemate, alături de cele trei coroane de aur, cele patru coroane împodobite cu smaralde și rubine, cele o sută douăzeci de linguri de argint, cele treizeci de farfurii mari, cele zece cupe de aur, draperiile din catifea în romburi de aur, trăsura pentru șase cai, rufăria, lighenele de argint, hamurile, odoarele bisericești, toate acele lucruri minunate primite de la tatăl ei sau de la rude, darurile de nuntă ale reginei, și care trecuseră în mîinile iubiților lui Eduard, în ale lui Gaveston mai întîi, în ale lui Despenser după aceea. Pînă și mantia lungă de damasc, brodată peste tot, și pe care o purtase în ziua cununiei sale, îi fusese luată !

— Haide, domnii mei, spuse regele, bătînd din palme, dați-i zor spre a-mi împlini poruncile și fiecare să-și facă datoria.

Era vorba lui obișnuită, tot o formulă ce i se părea regească, cu care își încheia ședințele Sfatului domnesc. Ieși, urmat de ceilalți, și încăperea se goli.

Întunericul începu să coboare între zidurile stăreției de la Kirkham și, o dată cu întunericul, un pic de răcoare pătrundea prin ferestre. Regina Isabelle și lady Mortimer nu îndrăzneau să scoată o vorbă, de teamă să nu le podidească plînsul. Mai fi-vor vreodată iarăși împreună, și ce soartă le aștepta pe fiecare din ele ?

Tînărul prinț Eduard, cu ochii în pămînt, veni să se așeze tăcut la spatele mamei sale, vrînd parcă să înlocuiască prietena pe care i-o smulgeau reginei.

Lady Le Despenser se apropie spre a lua cartea care plăcuse soțului ei, frumoasă carte, ale cărei scoarțe de catifea erau presărate cu pietre scumpe. De multă vreme cartea asta îi făcea cu ochiul. Cînd dădu s-o apuce, tînărul prinț Eduard își lăsă mîna peste ea.

— A, nu ! Femeie rea, n-ai să ni le ici pe toate !

Regina îndepărtă mîna prințului, luă cartea și o întinse vrăjmașei sale. Apoi se întoarse spre fiu-său cu un surîs abia mijit care-i descoperi din nou dinții de mic animal deprins să sfîșie. Un copil de unsprezece ani nu-i putea fi încă de mare ajutor ; dar, oricum, era vorba de prințul moștenitor.

III

UN NOU MUȘTERIU PENTRU JUPÎN TOLOMEI

În odaia sa de lucru, la întîiul cat al cădirii, bătrînul Spinello Tolomei trase la o parte poala unei draperii, și împingînd un mic oblon de lemn, scoase la iveală o deschizătură neștiută de nimeni care-i îngăduia să-și supravegheze vînzătorii din galeria de la parter. Prin această „iscoadă" născocită de florentini, ascunsă în bîrnele peretelui, jupîn Tolomei putea să vadă tot ce se petrecea și să audă tot ce se zicea în întreprinderea sa de bancă și de negoț. Deocamdată, văzu acolo semne de

oarecare zăpăceală. Flăcările lămpilor cu trei brațe tremurau pe tejghele, și slujbașii se opriseră din lucru, încetînd să mai împingă plăcuțele de aramă pe tăbliile de care se foloseau pentru socoteli. Un cot de măsurat postavul căzu pe pardoseală cu zgomot ; cumpenile cîntarelor se legănau pe mesele zarafilor fără ca nimeni să le fi atins. Mușteriii se întorseseră spre ușă, mai-marii peste vînzători se și aplecaseră cu mîna la piept, pentru o temenea.

Jupîn Tolomei zîmbi, ghicind după toată această frămîntare că monseniorul conte d'Artois intrase în prăvălia lui. De altminteri, nu trecu o clipă și, prin „iscoadă", văzu ivindu-se o imensă căciulă cu creasta de catifea roșie, o pereche de mănuși roșii, niște cizme roșii ai căror pinteni zăngăneau, o mantie purpurie care flutura pe umerii de uriaș. Numai monseniorul Robert d'Artois avea acest fel gălăgios de a intra, făcînd să tremure toți vînzătorii de îndată ce se arăta, acest fel de a ciupi de piept nevestele, fără ca soții să îndrăznească măcar a crîcni, și de a zgudui pereții, pare-se, doar respirînd.

Toate acestea nu-l prea turburau pe bătrînul bancher. Îl cunoștea de prea multă vreme pe Robert d'Artois. Îl observase de prea multe ori ; și văzîndu-l astfel, de sus, deslușea ce anume era silit, tras de păr, și peste măsură de lăudăros în gesturile acestui senior. Pentru că natura îl înzestrase cu proporții fizice neobișnuite, monseniorul d'Artois făcea pe căpcăunul. De fapt, era un șiret, un pișicher. Și apoi Tolomei îi ținea lui Robert socotelile bănești...

Bancherul îl cercetă cu mai mult interes pe însoțitorul lui d'Artois, un senior învestmîntat de sus pînă jos în negru, călcînd sigur de el, dar cu un aer tăcut, depărtat, cam semeț.

Cei doi vizitatori se opriseră în fața tejghelei cu arme și hamuri, și monseniorul d'Artois își plimba uriașa sa mănușă roșie printre pumnale, junghere, și tot felul de mînere de sabie, răvășind șeile, scările de călărie, zăbalele îndoite, frîiele meșterite, dantelate, brodate. Vînzătorul va avea de furcă pe puțin un ceas ca să-și pună în rînduială marfa. Robert alese o pereche de pinteni de Toledo, cu vîrfuri lungi și căputa înaltă și îndoită la spate ca să apere tendonul lui Achile cînd piciorul apăsa prea

tare coasta calului ; o născocire nimerită și fără îndoială de mare folos în turniruri. Pe furca pintenului se citea printre flori și panglici deviza „Să învingem" gravată cu slove ronde în oțelul aurit.

— Ți-i dăruiesc, my Lord, spuse uriașul întorcîndu-se spre seniorul în negru. Nu-ți rămîne decît să-ți alegi iubita care să ți-i prindă la picioare. Asta n-are să întîrzie prea mult ; femeile din Franța se aprind repede după cea ce vine de departe... Aici poți găsi tot ce-ți dorește inima, continuă el arătînd galeria. Prietenul meu Tolomei, meșter cămătar și vulpoi în ale negoțului, îți va face rost de toate ; orice i-ai cere, nu l-am auzit niciodată zicînd că nu are. Vrei să-i dăruiești duhovnicului un patrafir ? Ai de unde alege, îți va înfățișa treizeci... Un inel pentru iubită ? Are lăzile pline de nestemate... Îți place să parfumezi tîrfele înainte de a te culca cu ele ? Tolomei îți va da o mireasmă de mosc care vine de-a dreptul din tîrgurile Răsăritului... Cauți vreo relicvă ? Are trei dulapuri pline... Și pe deasupra vinde aurul ca să cumperi toate acestea ! Are monede bătute în toate colțurile Europei, al căror preț de schimb îl vezi colo, scris pe tăblițele alea. Vinde cifre, mai ales asta vinde ; socoteli de arendă, dobînzi de împrumuturi, venituri din moșii... În dosul tuturor acestor uși sînt slujbași care adună, care scad... Ce ne-am face fără acest om care se îmbogățește din nepriceperea noastră în ale socotelilor ? Haidem la dînsul.

După cîteva clipe, treptele de lemn ale scării în spirală tremurau sub greutatea lui Robert d'Artois. Jupîn Tolomei împinse obloanul „iscoadei" și lăsă să cadă la loc draperia.

Încăperea în care intrară cei doi seniori era întunecoasă, somptuos decorată cu mobile grele, cu impunătoare obiecte de argint, iar covoare cu fel de fel de chipuri acopereau pereții, înăbușind zgomotele ; mirosea a lumînare de seu, a tămîie, a mirodenii și a ierburi de leac. Între bogățiile care umpleau încăperea, se îngrămădiseră toate parfumurile unei vieți.

Bancherul le ieși înainte. Robert d'Artois, care nu-l mai văzuse de multe săptămîni — aproape trei luni — căci trebuise să-l însoțească pe văru-său regele Franței, mai întîi în Normandia la sfîrșitul lui august, apoi în An-

jeu cît ţinuse toamna — îl găsi pe sienez îmbătrînit. Părul alb i se mai rărise şi cădea mai puţintel pe gulerul caftanului ; timpul îşi înfipsese ghearele în chipul său ; umerii obrajilor îi erau ciupiţi ca de labele unei păsări ; fălcile se fleşcăiseră şi i se bălăbăneau sub bărbie ; pieptul i se scofîlcise şi burta îi creseuse ; unghiile, tăiate scurt, i se crăpau.

Ochiul stîng, vestitul ochi stîng al lui jupîn Tolomei, veşnic închis pe trei sferturi, dădea feţei o expresie de vioiciune şi de şiretenie ; ochiul celălalt însă, ochiul deschis, avea uitătura cam pierdută, absentă, obosită, a unui om istovit şi mai puţin preocupat de lumea exterioară cît de tulburările şi lehamitea care s-au strîns într-un trup bătrîn ce se apropia de sfîrşit.

— Prietene Tolomei, izbucni Robert d'Artois, scoţîndu-şi mănuşile şi aruncîndu-le — pată sîngerie — pe o masă, prietene Tolomei, îţi aduc o nouă bogăţie.

Bancherul îi porti pe oaspeţi să şadă.

— Cît are să mă coste, monseniore ? întrebă el.

— Lasă, lasă, bancherule, spuse Robert d'Artois, te-am dus eu vreodată la pagubă ?

— Niciodată, monseniore, niciodată, o recunosc. Scadenţele datoriilor au fost uneori puţintel cam întîrziate, dar în sfîrşit, deoarece Dumnezeu mi-a hărăzit o viaţă destul de lungă, am putut culege roadele încrederii cu care înălţimea-ta m-a cinstit. Dar ia închipuieşte-ţi, monseniore, că aş fi murit ca atîţia alţii, la cincizeci de ani ? Ei bine, mulţumită domniei-tale, aş fi murit pe paie !

Vorba de haz îl înveseli pe Robert d'Artois, al cărui zîmbet, într-o faţă lată, descoperi nişte dinţi scurţi, zdraveni, dar murdari.

— Pierdut-ai vreodată un ban cu mine ? răspunse el. Adu-ţi aminte cum te-am sfătuit odinioară să-l sprijini pe monseniorul de Valois împotriva lui Enguerrand de Marigny ! Şi vezi astăzi unde e Charles de Valois şi cum şi-a isprăvit păcătoasele lui zile Marigny. Banii, pe care mi i-ai împrumutat pentru războiul meu din Artois, ţi i-am întors ori nu, pînă la o para ? Îţi sînt recunoscător, bancherule, da, îţi sînt recunoscător că m-ai ajutat întotdeauna, şi cînd mă aflam la mare ananghie ; căci eram într-o vreme înecat în datorii, continuă el întorcîndu-se

spre seniorul învestmîntat în negru ; nu mai aveam moşii în afară de comitatul de Beaumont-le-Roger, ale cărui venituri însă vistieria nu mi le plătea, iar drăguţul meu văr Filip Lunganul — Dumnezeu să-i ţie sufletul în vreun iad ! — mă închisese la Châtelet. Ei bine, bancherul acesta pe care-l vezi aici, my Lord, acest cămătar, acest meşter pungaş printre cei mai pungaşi din cîţi a dat vreodată Lombardia, omul acesta care ar lua amanet şi un prunc în pîntecul maicii lui, nu m-a părăsit niciodată ! De aceea, cît o mai trăi, şi va trăi mult.

Jupîn Tolomei făcu coarnele cu degetele de la mîna dreaptă şi bătu în lemnul mesei...

— Ba da, ba da, cămătar al Diavolului, ai să mai trăieşti mult, ţi-o spun eu... Ei bine, my Lord, omul acesta de colo va fi întotdeauna prietenul meu, pe cuvîntul lui Robert d'Artois. Şi a avut dreptate ajutîndu-mă, căci mă vede azi ginere al monseniorului de Valois, cu scaun în Sfatul regelui, şi bucurîndu-mă, în sfîrşit, de veniturile comitatului meu. Jupîne Tolomei, seniorul pe care-l ai în faţa ta este lordul Mortimer, baron de Wigmore.

— Evadat din turnul Londrei de la întîi august, spuse bancherul, plecîndu-şi fruntea. Mare cinste pentru mine, my Lord, mare cinste.

— Ei, cum ? izbucni d'Artois. O ştiai ?

— Monseniore, lămuri Tolomei, baronul de Wigmore e un personaj prea înalt pentru ca noi să nu fim informaţi în privinţa sa. Mai ştiu chiar, my Lord, că atunci cînd regele Eduard a poruncit şerifilor săi de pe coastele Angliei să te caute şi să pună mîna pe domnia ta, erai deja îmbarcat, şi justiţia engleză nu te mai putea ajunge. Ştiu că atunci cînd regele a pus de au fost scotocite toate corăbiile gata să pornească spre Irlanda, poruncind slujitorilor săi să înhaţe toţi curierii venind din Franţa, prietenii domniei tale la Londra şi în toată Anglia fuseseră deja înştiinţaţi că ai sosit sănătos şi teafăr la vărul domniei tale, dumncalui Jean de Fiennes, în Picardia. Ştiu, în sfîrşit, că atunci cînd regele Eduard i-a poruncit domnului de Fiennes să te predea, ameninţîndu-l că-i ia toate moşiile pe care le are dincolo de Canalul Mînecii, acest senior, partizan şi sprijinitor al monseniorului Robert, te-a îndreptat numaidecît spre dînsul. Nu pot zice că te aşteptam,

my Lord, dar trăgeam nădejde să te văd aici, căci monseniorul d'Artois mi-e credincios, așa cum ți-a spus-o chiar el, și nu uită niciodată să se gîndească la mine cînd are un prieten la restriște.

Roger Mortimer îl ascultase pe bancher cu luare aminte.

— Văd, jupîne, răspunse el, că lombarzii au bune iscoade la curtea Angliei.

— Ca să vă slujească, my Lord... Știi desigur că regele Eduard are o datorie mare la băncile noastre. Cînd ai o poliță îi porți de grijă, adică îl supraveghezi pe cel care ți-a dat-o. Și regele vostru a încetat de multă vreme să-și mai cinstească pecetea, cel puțin față de noi. L-a pus pe vistiernicul său, Sfînța Sa episcopul de Exeter, să ne răspundă că slabele încasări de biruri, grelele sarcini ale războaielor pe care le duce și uneltirile baronilor săi, nu-i îngăduie să facă altfel. Totuși, birul cu care împovărează mărfurile noastre, numai în portul Londrei, ar trebui să-i ajungă pentru a-și plăti datoriile.

Un valet adusese vinul îndulcit și bomboanele ce se ofereau întotdeauna oaspeților de seamă. Tolomei umplu cupele, turnînd într-a lui doar un deget din licoarea dreasă cu scorțișoară.

— Vistieria Franței pare, deocamdată, mai sănătoasă decît cea a Engliterei, adăogă bancherul. Se știe deja, monseniore Robert, cîți bani vor rămîne anul acesta după toate cheltuielile cîrmuirii ?

— Dacă nu s-o abate peste noi în luna ce vine vreo năpastă neașteptată, ciumă, foamete, căsătoria sau înmormîntarea vreunuia din neamurile noastre regești, încasările vor depăși cheltuielile cu douăsprezece mii de livre, asta după cifrele pe care domnul Miles de Noyers, dregător al Curții de Conturi, ni le-a arătat azi dimineață în Sfatul regelui. Douăsprezece mii de livre încasări ! Nu pe vremea celor doi Filip, al IV-lea și al V-lea... — dea Domnul ca pomelnicul să se încheie cu dînșii... — aveam o vistierie așa de sănătoasă.

— Cum reușiți, monseniore, să aveți încasări mai mari decît cheltuielile ? întrebă Mortimer. E oare pentru că nu purtați vreun război ?

— Pe de o parte pentru că nu purtăm război, și totodată pentru că ne gătim de război fără însă a-l porni. Sau mai bine zis ne gătim de cruciadă. Trebuie să spun că vărul și socrul meu Charles de Valois trage foloase de pe urma cruciadei ca nimeni altul! Să nu crezi că-l socot un creștin păcătos! Nu-ncape îndoială că dorește din toată inima să scape Armenia de turci, așa cum dorește să dea iar ființă acelei împărății a Constantinopolei, a cărei coroană o purtase odinioară fără să se poată așeza în tronul ei. Dar, oricum, o cruciadă nu poate fi pusă la cale într-o zi! Trebuie să gătești corăbii, să făurești arme; trebuie mai ales să găsești cruciați, să intri la tocmeală cu unii din Spania, din Germania... Și întîiul pas înspre aceasta e să obții ca papa să pună o dijmă asupra veniturilor bisericii. Scumpul meu socru a obținut dijma, și acum, cînd vistieria se află la strîmtoare, papa e cel care plătește.

— Ei, asta-i bună! spuse Tolomei. Mă interesează foarte mult ce spuseși, monseniore. Deoarece sînt bancherul papei... un sfert din ce i-am dat cu împrumut sînt banii mei și ai fraților Bardi, dar și sfertul acesta e o sumă măricică! Iar dacă papa ar sărăci prea mult...

D'Artois, care tocmai dădea pe gît o dușcă de vin, pufni în cupa de argint și făcu semn că se înecă de rîs.

— Să sărăcească Prea Sfîntul Părinte? exclamă el după ce înghiți. Dar are sute de mii de florini! A, iată un om de la care ai avea de învățat, Spinello; ce mare bancher ar fi ieșit din el dacă n-ar fi intrat în tagma bisericească! Căci, acum șase ani, a găsit vistieria papală mai deșartă ca buzunarul meu...

— Știu, știu, murmură Tolomei.

— Pentru că, vezi dumneata, popii sînt cei mai buni strîngători de biruri din cîți a adus vreodată Dumnezeu pe pămînt, și-i tocmai ce a înțeles monseniorul de Valois. În loc să sporești angaralele și să trimiți slujbașii vistieriei, pe care toți îi urăsc, să le adune, îi pui pe popi să strîngă dijma. La cruciadă vom porni noi... o dată și o dată! Pînă atunci însă, papa plătește, din tunsoarea oilor sale!

Tolomei își freca ușurel piciorul drept; de cîtăva vreme simțea frig în piciorul acesta și dureri cînd mergea.

— Ziceai deci, monseniore, că s-a ținut sfat în dimineața asta. Luatu-s-au ceva hotărîri de mare însemnătate ? întrebă el.

— Aș, ca de obicei. S-a vorbit de prețul luminărilor și s-au pus oprelişti de a se mai amesteca seul cu ceara, precum și de a fierbe dulcețurile vechi împreună cu cele noi. Pentru toate mărfurile vîndute în sac sau orice învelitoare, greutatea sacilor va trebui scăzută iar nu socotită în prețul mărfii ; asta ca să-i facem pe voie norodului, arătîndu-i că-i purtăm de grijă.

În timp ce asculta, Tolomei își cerceta din ochi oaspeții. I se părcau și unul și celălalt foarte tineri : cîți ani să fi avut Robert d'Artois ? Treizeci și cinci, treizeci și șase... iar englezul nu arăta nici el mai mult. Toți bărbații sub șaizeci de ani i se păreau uimitor de tineri ! Ce de-a lucruri vor mai avea de făcut, ce de-a emoții vor mai trăi, ce de-a lupte vor mai da, ce de-a speranțe vor urmări și cîte dimineți vor vedea pe care el n-avea să le mai apuce ! De cîte ori încă acești doi bărbați se vor trezi, respirînd aerul unei noi zile, cînd el va fi sub pămînt !

Și ce fel de om o fi lordul Mortimer ? Acest chip bine cioplit, cu sprîncenele stufoase, pleoapele acestea croite drept peste ochii de culoarea pietrei, și apoi vestmîntul negru, felul de a-și încrucișa brațele, portul mîndru și tăcut al unui bărbat care a fost în culmea puterii și care ține să-și păstreze toată demnitatea în surghiun, chiar și gestul, negîndit, cu care Mortimer își trecea degetul peste mica cicatrice albă de pe buză, totul îi plăcea bătrînului sienez. Și Tolomei simți o poftă de a-l vedea pe seniorul acesta din nou fericit ! Avea Tolomei de la o vreme plăcerea de a se gîndi la alții.

— Monseniore, întrebă el, ordonanța privitoare la ieșirea monedelor urmează să fie promulgată în curînd ?

Robert d'Artois se codi o clipă înainte de a răspunde.

— Sau poate că n-ai fost înștiințat despre asta... adăogă Tolomei.

— Dar firește, firește că am fost înștiințat. Știi bine că nu se face nimic fără ca regele, și mai cu seamă monseniorul de Valois, să-mi ceară sfatul. Ordonanța va fi pecetluită în două zile : nimeni n-are să mai poată scoate din țară monedă de aur sau de argint bătută cu sigiliul

Franței. Numai pelerinii vor avea voie să ia cu dînșii cîțiva pitaci dintre cei ieșiți de la tarapanaua din Tours.

Bancherul se prefăcu a nu da acestei știri mai multă însemnătate ca prețului lumînărilor sau amestecului de dulcețuri. Dar se și gîndise : „Așadar numai monedele străine vor fi lăsate să iasă din țară ; prețul lor va spori deci... De ce ajutor ne sînt, în meseria noastră, flecarii, și cum ne dau lăudărosii pe nimica ceea ce ar putea să ne vîndă așa de scump !“

— Așadar, my Lord, urmă el, întorcîndu-se spre Mortimer, socoți să te așezi în Franța ? Ce așteaptă domnia-ta de la mine ?

Robert răspunse în locul său :

— Ceea ce-i trebuie unui mare senior ca să-și țină rangul. Slavă Domnului, ești deprins cu asta, Tolomei !

Bancherul scutură un clopoțel. Îi ceru valetului care se arătă în ușă să-i aducă marea condică de socoteli, și adăogă :

— Dacă domnul Boccaccio n-a plecat încă, spune-i să binevoiască a mă aștepta.

Condica fu adusă, o condică groasă cu scoarțe de piele neagră roasă de vreme, și ale cărei foi de pergament se țineau laolaltă prinse de niște agrafe. Puteai să-i adaugi foi cîte vrei. În acest chip, jupîn Tolomei, avea întotdeauna la îndemînă socotelile marilor săi clienți, în ordine alfabetică, în loc să fie nevoit a căuta hîrtii împrăștiate. Bancherul puse condica pe genunchi, apoi o deschise cu oarecare ceremonie.

— Ai să te afli, my Lord, în bună tovărășie, spuse el. Iată : fiecăruia locul de cinste ce i se cuvine... Condica mea începe cu contele d'Artois... Ai multe file, monseniore, adăogă, rizînd încetișor înspre Robert. Și apoi, iată-i pe contele de Bar, contele de Boulogne, monseniorul de Bourbon... Măria-Sa regina Clémence...

Bancherul își plecă nițel capul, arătîndu-și respectul :

— Ah, ea ne-a cășunat mari necazuri după moartea regelui Ludovic al X-lea ; ai fi zis că doliul i-a stîrnit o poftă besmetică de a cheltui fără socoteală. Prea Sfîntul Părinte însuși i-a scris pentru a o îndemna la cumpătare, și ea a trebuit să-și pună giuvaerurile amanet, la mine, ca să aibă cu ce-și plăti datoriile. Acum, trăiește în palatul

emplierilor pe care i l-au dat în schimbul castelului de la Vincennes ; își încasează pensia regală și pare să se fi potolit.

Continua să întoarcă filele care foșneau sub mîna lui. Avea un fel foarte iscusit, de a lăsa să se vadă numele scrise acolo, acoperind însă cifrele cu brațul. Nu era indiscret decît pe jumătate.

„Acuma, eu sînt cel care face pe lăudărosul, se gîndea. Dar trebuie să scoți oarecum la iveală serviciile pe care le faci, și să arăți că nu ești uluit de un nou client venit după împrumut."

Într-adevăr, toată viața lui era cuprinsă în această carte și orice prilej i se părea nimerit ca s-o frunzărească. Fiecare nume, fiecare sumă plătită înfățișa atîtea amintiri, atîtea intrigi și atîtea taine ce i-au fost încredințate, atîtea rugăminți adresate lui și după care putuse să-și măsoare puterea ! Fiecare sumă îi aducea aminte limpede de o vizită, de o scrisoare, de o afacere bună, de un gest de simpatie, de o vorbă aspră spusă vreunui rău platnic... Erau aproape cincizeci de ani de cînd Spinello Tolomei, după ce la început cînd sosise de la Sienna, făcuse negoț prin bîlciurile din ținutul Champagne, venise să se așeze aici, în ulița Lombarzilor, spre a deschide o bancă.

Încă o pagină, și apoi una care i se agață de unghiile crăpate. O dungă neagră de cerneală era trasă peste numele scris acolo.

— Na, iată-l și pe Dante Alighieri, poetul... trecut cu o sumă măruntă cînd venise la Paris s-o vadă pe regina Clémence, după doliul acestuia. Era bun prieten cu regele Charles al Ungariei, tatăl doamnei Clémence. Mi-l amintesc pe domnul Dante, așezat chiar în jilțul în care te afli, my Lord. Un bărbat nu tocmai bun la inimă. Era fiu de zaraf ; mi-a vorbit un ceas întreg cu mare dispreț despre meseria de bancher. Dar putea să fie om oricît de rău și să meargă în locuri deocheate ca să se îmbete cu tîrfe ; n-are a face ! El a făcut să cînte limba noastră ca nimeni altul înaintea lui. Și cum a mai zugrăvit Infernul ! Te ia groaza gîndind că s-ar putea să fie așa. Domnia voastră știți că la Ravena, unde domnul Dante a trăit ultimii săi ani, oamenii se trăgeau în lături cu frică din calea lui pentru că îl credeau vrăjitor, și bănuind că într-adevăr

coborîse în prăpăstiile iadului. Au trecut doi ani de cînd a murit. Dar şi azi încă, mulţi nu vor să creadă că e mort şi susţin cu tărie că se va întoarce... Nu-i plăcea banca, asta e sigur, şi nu-l îndrăgea nici pe monseniorul de Valois, care-l surghiunise din Florenţa.

Tot timpul cît vorbise de Dante, Tolomei făcuse iar coarnele cu două degete şi bătuse în lemnul jilţului.

— Iată, aici va fi locul domniei-tale, my Lord, urmă el, punînd un semn în condică. După monseniorul de Marigny ; nu cel spînzurat, de care monseniorul d'Artois pomenise adineaori, nu, fii pe pace ! ci frate-său mai mic, episcopul de Beauvais. Începînd de azi, my Lord, ai la mine un cont deschis pentru şapte mii de livre. Poţi să iei din suma asta cît vei pofti, şi să priveşti modesta mea prăvălie ca şi cum ar fi a domniei tale. Postavuri, arme, bijuterii, toate lucrurile de care ai avea nevoie, le vei putea afla în tarabele mele, pe datorie, cerînd să-ţi fie trecute la socoteală.

Îşi făcea meseria din obişnuinţă ; le împrumuta oamenilor banii cu care să cumpere ceea ce avea de vînzare.

— Şi procesul împotriva mătuşii domniei tale, ce-i cu el, monseniore ? îl întrebă pe Robert d'Artois. Nu ai de gînd să-l porneşti iar, acum cînd eşti atît de puternic ?

— Asta se va face, asta se va face, dar cînd i-o veni ceasul, răspunse uriaşul ridicîndu-se. Nimic nu dă zor, şi am băgat de seamă că graba strică treaba. O las pe scumpa mea mătuşă să îmbătrînească ; o las să se macine în procese mărunte cu vasalii, să-şi stîrnească în fiecare zi alţi vrăjmaşi prin sîcîielile ei şi să pună rînduială în castelul pe care i l-am răvăşit nitel cînd i-am cutreierat ultima oară moşiile, care sînt ale mele. Începe să simtă cît de greu e să-mi păstreze avutul ! A trebuit să-i împrumute monseniorului de Valois cincizeci de mii de livre pe care n-are să le mai vadă niciodată, căci banii aceştia au fost zestrea soţiei mele, din care ţi-am plătit ce-ţi datoram. Vezi dar că nu-i femeie aşa de hapsînă cum se zice, biata putoare. Mă feresc însă de a o întîlni prea des, căci mă îndrăgeşte aşa de mult că ar putea să mă răsfeţe cu vreo mîncărică îndulcită din care au murit destui în jurul ei... Dar voi avea comitatul meu, bancherule, îl voi avea, fii

fără grijă în privința asta, și în ziua aceea te voi face vistiernicul meu, așa cum ți-am făgăduit !

Însoțindu-și oaspeții, jupîn Tolomei coborî pe scară în urma lor, călcînd cu băgare de seamă, și-i duse pînă la ușa ce dădea în ulița Lombarzilor. Cînd Roger Mortimer îl întrebă cu ce dobîndă îi împrumuta banii, bancherul îndepărtă întrebarea printr-un gest al mîinii.

— Fă-mi doar bunătatea, my Lord, spuse el, cînd vei avea treabă la banca mea, de a urca să mă vezi. Voi avea fără îndoială multe de aflat de la domnia ta.

Un surîs însoți aceste cuvinte, iar pleoapa stîngă se ridicase nițel.

Adierea rece de noiembrie, care venea din stradă, îl făcu pe moșneag să se înfioare. Îndată ce se închise ușa, Tolomei trecu în dosul tejghelelor sale și pătrunse într-o odăiță unde aștepta signor Boccacio, asociatul fraților Bardi.

— Prietene Boccacio, îi spuse, cumpără, începînd chiar de azi și mîine, orice monede ale Angliei, Olandei și Spaniei, florini din Italia, dubloni spanioli, ducați, pe scurt, toate monedele țărilor străine ; plătește cu un ban ba chiar doi mai mult de bucată. În cîteva zile prețul lor va spori cu un sfert. Toți călătorii vor trebui să le caute la băncile noastre, deoarece aurul cu stema Franței nu va mai avea voie să iasă. Facem afacerea asta pe din două.

Tolomei cam știa cît aur străin putea fi strîns de pe piață ; adăugînd și cît avea în lăzile lui, bancherul își și făcuse socoteala : afacerea îi va aduce un cîștig de cincisprezece pînă la douăzeci de mii de livre. Din această sumă dăduse cu împrumut șapte mii, era încredințat că are să cîștige cel puțin de două ori pe atît și, din banii aceștia, va mai da alte împrumuturi. Treaba merge de la sine.

Cum Boccacio îl felicita pentru iscusința lui, și, tălmăcindu-și lauda între buzele subțiri, zicea că nu degeaba companiile lombarde din Paris îl aleseseră pe domnul Spinello Tolomei să le fie căpetenie, acesta răspunse :

— Vai, după cincizeci și atîția ani de meserie, nu mai e nici un merit în asta : totul vine de la sine. Iar dacă eram într-adevăr iscusit, știi ce-aș fi făcut ? Ți-aș fi

cumpărat rezervele de florini și aș fi păstrat tot cîștigul pentru mine. Dar la ce mi-ar fi slujit ? Ai să vezi, Boccacio, ești încă foarte tînăr...

Celălalt avea totuși fire albe la tîmplă.

— ...vine o vîrstă cînd, dacă nu mai muncești decît pentru tine, ai sentimentul că muncești de pomană. Nepotu-meu îmi lipsește. Oricum, necazurile lui s-au mai potolit acuma ; sînt sigur că nu-l pîndește nici o primejdie dacă se întoarce. Dar nu vrea nici în ruptul capului, afurisitul ăsta de Guccio ; se încăpățînează, cred, din mîndrie. Așa, casa asta mare, seara, cînd vînzătorii au plecat și slugile s-au culcat, mi se pare pustie. Și iată că în unele seri mă pomenesc că mi-e dor de Sienna.

— Nepotu-tău, spuse Boccacio, ar fi trebuit să facă ceea ce am făcut eu însumi cînd m-am aflat într-o asemenea încurcătură cu o doamnă din Paris. Mi-am răpit fiul și l-am dus în Italia.

Jupîn Tolomei clătina din cap și se gîndea la tristețea unui cămin fără copii. Fiul lui Guccio trebuia să împlinească zilele acestea șapte ani ; și Tolomei nu-l văzuse niciodată. Se împotrivea maică-sa...

Bancherul își freca piciorul drept pe care și-l simțea greu și rece, de parcă ar fi avut furnici în el. Așa te trage moartea de picioare, încetul cu încetul, ani de-a rîndul... Acușica, înainte de-a se vîrî în pat, va cere să i se aducă un lighean cu apă caldă în care-și va băga piciorul.

IV

AMĂGITOAREA CRUCIADĂ

— Monseniore de Mortimer, voi avea mare nevoie de niște cavaleri voinici și viteji, asemenea domniei tale, spre a porni cruciada mea, spuse Charles de Valois. Ai să mă crezi foarte trufaș auzind că vorbesc de „cruciada mea", cînd ea este de fapt a Domnului Dumnezeul nostru ; dar trebuie să mărturisesc, și oricine va recunoaște că, dacă această mare expediție, cea mai mare și mai glorioasă

la care pot fi chemate națiile creștine, se va face, e pentru că eu, cu mîinile mele, o voi fi pus la cale. Așadar, monseniore de Mortimer, te întreb de-a dreptul, cu sinceritatea pe care ai să mi-o cunoști : vrei să fi printre oștenii mei ?

Roger Mortimer se îndreptă în jilțul său ; fața i se posomorî nițel, iar pleoapele i se lăsară pe jumătate peste ochii de culoarea pietrei. I se oferea oare să comande un steag de douăzeci de scuturi, ca unui mărunt castelan de provincie sau ca unui ostaș lefegiu împins aici de o soartă nenorocită ? Propunerea asta e o pomană !

Era întîia oară cînd contele de Valois îl primea pe Mortimer, deoarece pînă acum fusese prins de îndatoririle sale în Sfatul regelui, reținut de recepțiile ambasadorilor străini sau în călătorii prin țară. Mortimer îl vedea în sfîrșit pe omul care cîrmuia Franța și care înscăunase chiar în ziua aceea pe unul din protejații săi, Jean de Cherchemont, ca nou cancelar al regatului. Mortimer se afla în situația de invidiat, firește, pentru un fost osîndit la temniță pe viață, dar supărătoare pentru un mare senior, a surghiunitului care vine să ceară, nu are nimic de dat și așteaptă totul.

Întrevederea avea loc în palatul regelui Siciliei, pe care Charles de Valois îl primise de la întîiul său socru, Charles Șchiopul al Neapolei ca dar de nuntă. În marea sală anume orînduită pentru audiențe, o duzină de persoane, scutieri, curteni, grămătici, vorbeau pe șoptite, împărțiți în grupuri mici, întorcîndu-și mereu privirile spre stăpînul care prîmea, asemenea unui adevărat suveran, stînd într-un fel de tron sub un baldachin. Monseniorul de Valois era îmbrăcat într-un caftan larg din catifea albastră, brodat cu o sumedenie de V-uri și flori de crin, deschis în față și lăsînd să se vadă căptușeala de blană. Mîinile îi erau încărcate de inele ; purta sigiliul familiei sale, gravat într-o nestemată, spînzurat de un lanț de aur la brîu, iar pe cap avea un fel de tichie de catifea ținută de un cerc de aur dăltuit, o coroană de casă. Se aflau lîngă dînsul fiu-său mai mare Filip de Valois, un flăcău năsos, bine legat, care se sprijinea pe speteaza tronului, și Robert d'Artois, ginere-său, așezat pe un scăunel, și întinzîndu-și cizmele de piele roșie spre focul din vatră.

— Monseniore, vorbi rar Mortimer, dacă ajutorul unui bărbat care e primul dintre baronii Ţinuturilor de margine ale Ţării Galilor, care a cîrmuit regatul Irlandei şi a comandat oastea în mai multe bătălii, îţi poate fi de vreun folos, cu dragă inimă îţi voi da acest ajutor întru apărarea creştinătăţii, iar sîngele meu îţi aparţine chiar din clipa asta.

Valois înţelese că cel care vorbea de domeniile sale din Ţinuturile de margine ca şi cum le-ar mai avea în mînă era un bărbat mîndru. Un bărbat pe care trebuia să-l iei cu binişorul, ca nu cumva să-i atingi onoarea, dacă ţineai să te foloseşti de el.

— Am bucuria, domnule baron, răspunse Valois, de a vedea adunîndu-se sub steagul regelui Franţei, adică al meu, căci de pe acum e lucru hotărît că nepotu-meu va cîrmui mai departe ţara în vreme ce eu voi comanda cruciada, de a vedea, zic, adunîndu-se cei mai de seamă prinţi suverani ai Europei : ruda mea Jean de Luxembourg, rege al Boemiei, cumnatu-meu Robert al Neapolei şi Siciliei, văru-meu Alfons al Spaniei, în timp ce republicile Genovei şi Veneţiei, la cererea Prea Sfîntului Părinte, ne vor sprijini cu galerele lor. Nu vei fi deci în proastă tovărăşie, şi voi avea grijă ca fiecare să respecte şi să cinstească în domnia ta pe marele senior ce eşti. Franţa, de unde străbunii domniei-tale au purces, va şti să-ţi recunoască meritele mai bine decît pare s-o facă Anglia.

Mortimer îşi înclină capul, tăcut. De bine, de rău, era o făgăduială ; va veghea ca ea să nu rămînă doar o vorbă.

— Căci iată cinzeci de ani şi mai bine, continuă monseniorul de Valois, de cînd în Europa nu se face nimic măreţ întru slava lui Dumnezeu ; chiar de pe vremea bunicului meu Sfîntul Ludovic, care, dacă a ajuns în Cer, şi-a dat viaţa în cruciadă. Păgînii, încurajaţi de absenţa noastră, au ridicat capul şi se cred peste tot stăpîni ; pustiesc ţărmurile, pradă corăbiile, pun piedici negoţului şi, numai prin prezenţa lor, pîngăresc Locurile Sfinte. Noi ce-am făcut ? An de an, ne-am retras din toate posesiunile noastre, din toate aşezările noastre ; am părăsit fortăreţele pe care noi le-am construit, n-am avut grijă să apărăm drepturile sfinte ce ni le cîştigasem. Vremurile acestea au trecut. La începutul anului, deputaţii trimişi în Arme-

nia Mică [1] au venit să ne ceară ajutor împotriva Turcilor. Îi sînt recunoscător nepotului meu Charles al IV-lea pentru că a înțeles toată însemnătatea cererii lor și pentru că a sprijinit urmarea ce i-am dat-o ; a înțeles atît de bine încît acuma pretinde că el, cel dintîi, a avut acest gînd ! Dar, în sfîrșit, n-are decît s-o creadă. Astfel, nu va trece mult și, cu oștile noastre strînse laolaltă, vom porni spre ținuturi depărtate spre a face război păgînilor.

Robert d'Artois, care auzea spusele acestea pentru a suta oară, dădea din cap cu un aer convins, făcînd haz în sinea lui de rîvna înflăcărată pe care o punea socru-său cînd înfățișa cauzele frumoase. Căci Robert cunoștea dedesubtul jocului. Știa că plănuiau într-adevăr să pornească împotriva turcilor, dar izbindu-i niței și pe creștini în treacăt ; căci împăratul Andronic Paleologul, care domnea în Bizanț, nu era pe cît se știe, apărătorul lui Mahomet, nu-i așa ? Fără îndoială, Biserica lui nu era chiar cea bună, și cei de prin părțile acelea își făceau cruce de-a-ndoaselea; dar oricum, tot cruce era ! Monseniorul de Valois urmărea însă mereu gîndul de a reconstitui în folosul său vestita împărăție a Constantinopolei, întinsă nu numai asupra pămînturilor bizantine, ci și asupra Ciprului, Rodosului, Armeniei, a tuturor fostelor regate ale lui Courtenay și ale lui Lusignan. Iar cînd contele Charles va ajunge acolo cu toate oștile sale, Andronic Paleologul, pe cît se putea ști despre el, nu va fi în stare să-i țină piept. Monseniorul de Valois frămînta în mintea lui visuri de Cezar...

Să nu se uite, de altminteri, că folosea destul de bine un tertip al său și anume, de a cere întotdeauna cît de mult ca să se aleagă cu ceva. Astfel, încercase să renunțe la căpetenia cruciadei și la pretențiile sale asupra tronului Constantinopolei ca să primească în schimb micul regat Arles, de pe Rhône, cu condiția să se adauge la el ținutul Vienne. Tîrguiala, pornită pe la începutul anului cu Jean de Luxembourg, nu izbutise datorită împotrivirii contelui de Savoia, și mai ales a regelui Neapolei, care nu ținea de fel să-l vadă pe neastîmpăratul său cumnat înjghebîndu-și un regat independent la hotarul pămînturilor sale

[1] Așa era numit regatul întemeiat pe vremea cruciadelor de către armenii emigrați în Cilicia.

din Provența. Atunci, monseniorul de Valois se întorsese cu și mai multă rîvnă la sfînta expediție. Era pesemne scris ca această coroană care-i scăpase în Spania, în Germania, pînă și în Arles, va trebui să meargă s-o caute la celălalt capăt al pămîntului !

— Firește, toate piedicile n-au fost încă înlăturate, vorbi mai departe monseniorul de Valois. Mai stăm încă la tocmeală cu Sfîntul Părinte în privința numărului cavalerilor și a soldelor cu care să-i plătim. Noi vrem opt mii de cavaleri și treizeci de mii de oșteni tăipași, iar fiece baron să primească douăzeci de scuzi pe zi, fiece cavaler zece ; șapte gologani și șase parale pentru scutieri și doi gologani de fiece tălpaș. Papa Ioan vrea să mă facă să-mi restrîng oastea la patru mii de cavaleri și cincisprezece mii de oameni de gloată ; îmi făgăduiește însă douăsprezece galere înarmate. Ne-a învoit să strîngem dijma, dar se zgîrcește să ne dea cele douăsprezece sute de mii de livre pe care le cerem pentru cinci ani cît va ține cruciada, și mai ales cele patru sute de mii de livre de care regele Franței are nevoie pentru cheltuieli...

„Din care trei sute de mii puși deoparte de pe acum pentru cinstitul Charles de Valois însuși, își zicea Robert d'Artois. La prețul ăsta cred și eu că-ți dă mîna să comanzi o cruciadă ! N-ar fi cuminte să fac pe supăratul, de vreme ce o parte din banii aceștia trebuie să intre în buzunarul meu !“

— Ah, izbucni Valois, să fi fost eu la Lyon în locul răposatului meu nepot Filip, cînd cu ultimul conclav, aș fi ales, fără a vorbi de rău pe prea sfîntul nostru părinte, un cardinal care să înțeleagă mai limpede interesul creștinătății și să nu se lase rugat atîta !

— Mai cu seamă de cînd l-am spînzurat pe nepotusău la Montfaucon, în mai trecut, adăogă Robert d'Artois.

Mortimer se răsuci în jilț și, privindu-l mirat pe Robert d'Artois, întrebă :

— Un nepot al papii ? Care nepot ?

— Cum, vere, nu știi ? spuse Robert d'Artois, folosindu-se de prilej ca să se ridice, căci suferea stînd multă vreme nemișcat ; și se duse să împingă cu vîrful cizmei bușteniî care ardeau în vatră.

Mortimer încetase de a mai fi pentru dînsul „my Lord" și devenise „vere", datorită unei îndepărtate înrudiri prin familia Fiennes pe care și-o descoperiseră ; n-are să treacă mult și va fi „Roger", fără alte mofturi.

— Ei, nu, la drept vorbind cum puteai s-o afli ? continuă Robert. Erai în temniță prin bunăvoința prietenului dumitale Eduard... E vorba de un baron gascon, Jourdain de l'Isle, căruia sfîntul părinte îi dăduse o nepoată a sa ca soție, și care săvîrși cîteva potlogării mărunte, adică niscaiva hoții, omoruri, femei siluite, fecioare dezvirginate, și pe deasupra niște spurcăciuni asupra unor băiețandri. Aduna în jurul său hoți, ucigași și alte pramatii de ticăloși care jefuiau pentru dînsul popi și mireni deopotrivă. Deoarece papa îl ocrotea, a fost iertat pentru păcatele astea mărunte, după ce făgăduise că se va îndrepta. Pentru a-și dovedi pocăința, Jourdain al nostru n-a știut să facă altceva mai bun decît să pună mîna pe un armășel al regelui care venise să-i aducă o somație, și să-l tragă în țeapă... Din ce făcu țeapa ? Din bastonul împodobit cu floare de crin pe care-l purta armășelul !

Robert d'Artois izbucni într-un hohot de rîs care trăda simpatia lui pentru cei ce se țin de ticăloșii.

— La drept vorbind n-aș putea spune care era nelegiuirea mai mare, aceea de a fi omorît un slujitor al regelui sau de a fi pîngărit florile de crin vîrîndu-le în șezutul unui armășel. Păcătosul Jourdain fu pus în streang la spînzurătoarea din Montfaucon, unde poți să-l mai vezi și acum, dacă întîmplarea te poartă într-acolo. Corbii au lăsat puțină carne pe dînsul. De atunci, prietenia noastră cu Avignonul s-a cam răcit.

Și Robert se puse iar pe rîs, hohotind cît îl ținea gura, cu degetele vîrîte în cingătoare ; și așa se veselea din toată inima încît pînă și Mortimer începu să rîdă, molipsit de voioșia lui. Rîdea și Valois, și fiu-său Filip...

Rîzînd laolaltă, se pomeniră mai prieteni ca înainte. Mortimer se simți deodată primit în grupul lui Valois și mai uită de necazurile sale. Privea cu simpatie fața monseniorului Charles, o față lată și rumenă de mare mîncău și de om căruia dregătoriile înalte nu-i lăsau vreme să facă destulă mișcare. Mortimer nu-l mai văzuse pe Valois de la întîlnirile scurte ce le avusese cu el, o dată în Anglia,

cînd cu serbările de nuntă ale reginei Isabelle, apoi, a doua oară, în 1313, cînd îi însoțise pe suveranii Angliei la Paris, unde Eduard venise să-și facă întîia sa închinare. Și toate acestea care păreau abia de ieri, erau foarte departe. Zece ani ! Monseniorul de Valois, un bărbat încă tînăr pe atunci, devenise acest personaj greoi, impunător... Haide ! Să nu pierdem vremea bună de trăit, nici să lăsăm să treacă prilejul unei aventuri. La urma urmei, această cruciadă începea să-i placă lui Roger Mortimer.

— Și cînd vor ridica ancora corăbiile măriei-tale ? întrebă el.

— De azi în optsprezece luni, așa cred, răspunse Valois. Voi trimite la Avignon o a treia solie spre a hotărî o dată pentru totdeauna cîți bani trebuie să mi se dea, cîte bule de iertarea păcatelor vom putea vinde și ordinea de bătaie.

— Și va fi o plimbare frumoasă, monseniore de Mortimer, în care e nevoie de bărbăție, iar domnișorii vor trebui să arate altceva decît ceea ce fac de obicei cînd se iau la întrecere, spuse Filip de Valois, care nu deschisese gura pînă atunci, împurpurîndu-se nițel la față.

Fiul lui Charles de Valois își închipuia de pe acum pînzele umflate ale galerelor, debarcările pe coastele îndepărtate, steagurile, scuturile, semiluna terfelită sub potcoava cailor mari din Franța năvălind asupra necredincioșilor, fetele maure capturate în fundul palatelor, frumoasele sclave goale aduse înlănțuite unele de altele... Și nimeni nu l-ar mai împiedica pe Filip de Valois să-și sature poftele cu aceste baldîze... I se umflau de pe acum nările adulmecînd prada. Căci soață-sa, Jeanne cea Șchioapă, a cărei gelozie răbufnea în scene furioase de cum îl vedea privind pieptul altei femei, va rămîne în Franța. A, nu era o ființă cu care să te poți împăca lesne sora Margheritei de Burgundia ! Pentru că se poate să-ți iubești femeia și totodată o vlagă prea mare să te împingă a rîvni și altele. Măcar pentru asta ar fi nevoie de o cruciadă, ca voinicul Filip să îndrăznească a o înșela pe Șchioapă.

Mortimer își înălță puțin capul și-și îndreptă tunica neagră pe dînsul. Vroia să aducă vorba la cele ce-l frămîntau, altele decît cruciada.

— Monseniore, îi spuse lui Charles de Valois, mă poți socoti ca un oștean gata să te urmeze. Venisem însă și pentru a stărui pe lîngă măria-ta...

Rostise cuvîntul. Fostul înalt judecător al Irlandei rostise cuvîntul acesta fără de care nici un solicitator nu obține nimic, fără de care nici un om puternic nu-și acordă sprijinul. Să stărui, să ceri, să te rogi... De altminteri nu era nevoie să mai adauge ceva.

— Știu, știu, răspunse Charles de Valois ; ginerele meu Robert mi-a spus despre ce-i vorba. Dorești ca eu să sprijin pricina domniei tale pe lîngă regele Eduard. Dar credinciosul meu prieten, vezi că...

Dintr-o dată, pentru că „se rugase" cerînd ajutor, devenise un prieten.

— ...Vezi că, n-am s-o pot face, fiindcă asta n-ar sluji la nimic... afară doar că mi-ar atrage vreo nouă jignire ! Aflat-ai răspunsul pe care regele vostru Eduard mi l-a trimis prin contele de Bouville ? L-ai aflat, desigur... și aceasta, după ce cerusem sfîntului părinte dispensa de căsătorie ! Drept cine mă ia ? Și să-i cer acuma să-ți înapoieze moșiile, să te înscăuneze iar în dregătoriile ce le-ai avut și să-i gonească pe Despenserii săi care-l fac de rușine ?

— Și totodată să-i dea reginei Isabelle...

— Biată nepoată-mea! izbucni Valois. Știu, credinciosul meu prieten, știu tot ! Crezi oare că aș putea, sau că regele Franței ar putea, să-l facă pe regele Eduard să-și schimbe năravurile și miniștrii ? Nu trebuie totuși să uiți că atunci cînd l-a trimis pe episcopul de Rochester să ne ceară să te dăm în mîna lui, am refuzat ; am refuzat măcar să-l primim pe episcop ! E întîia palmă pe care i-o întorc lui Eduard drept răspuns la cea primită de la dînsul. Sîntem legați, domnia ta și cu mine, monseniore de Mortimer, prin ocările ce ne-au fost făcute amîndurora. Iar dacă unuia sau altuia dintre noi i se înfățișează prilejul să se răzbune, ai cuvîntul meu, scumpe domn, că ne vom răzbuna împreună.

Fără să arate nimic, Mortimer simți că-l cuprinde deznădejdea. Robert d'Artois îl făcuse să aștepte o minune de pe urma acestei convorbiri : „Socrul meu Charles poate orice ; dacă-i devii simpatic, și nu mă îndoiesc de asta,

izbînda ți-e asigurată..." Convorbirea părea ajunsă la capătul ei. Și cu ce se alegea? Cu nimic. Făgăduiala unui comandament oarecare peste optsprezece luni, în țara turcească. Roger Mortimer se și gîndea să părăsească Parisul, să se ducă la papa; iar dacă nici acolo nu căpăta nimic, să meargă la împăratul Germaniei... Ah, amarnice erau dezamăgirile surghiunului. Unchiu-său Roger de Chirk i le prevestise.

În tăcerea apăsătoare ce se lăsase, vorbi Robert d'Artois:

— Charles, de ce n-am face noi să se ivească prilejul răzbunării de care pomeneai?

Numai el, la Curte, îi zicea contelui de Valois pe numele de botez, așa cum se obișnuise încă din vremea cînd nu erau decît veri; apoi, statura, spătoșenia, grosolănia lui, îi dădeau niște drepturi pe care nu le avea nimeni.

— Robert are dreptate, spuse Filip de Valois. Am putea, bunăoară, să-l poftim pe regele Eduard la cruciadă, și acolo...

Își sfîrși vorba, arătîndu-și gîndul printr-un gest nu tocmai lămurit. Hotărît lucru, avea imaginație voinicul de Filip! Vedea trecerea unui vad, sau și mai nimerit o încăierare în plin deșert cu o ceată de păgîni. Îl îndemnau pe Eduard să se bage în luptă, apoi îl părăseau fără să se sinchisească, lăsîndu-l în mîna turcilor... Ce altă răzbunare putea fi mai frumoasă!

— Niciodată, rosti Charles de Valois, niciodată Eduard nu-și va alătura oștile de ale mele! Și mai întîi, se poate oare vorbi de el ca de un rege creștin? Numai maurii au asemenea năravuri!

În ciuda acestei izbucniri mînioase, Mortimer simți în el o teamă. Știa prea bine cît preț puteai pune pe vorba prinților, și cum vrăjmașii de azi pot cădea mîine la o învoială, fie și strîmbă, dacă interesul lor o cere. Dacă, pentru a-și îngroșa oștirea, monseniorului de Valois i-ar veni poftă să-l cheme la cruciadă pe Eduard, și dacă Eduard s-ar preface că primește...

— Chiar dacă ai face asta, monseniore, spuse Mortimer, sînt puține șanse ca regele Eduard să răspundă la chemarea măriei tale; îi plac jocurile în care trupul își arată vlaga și sprinteneala, dar nu poate suferi armele, și cre-

de-mă, nu dînsul e cel ce m-a învins la Shrewsbury. Ca să nu vină, va spune, și pe bună dreptate, că trebuie să facă față primejdiilor care-l amenință din partea scoțienilor...

— Dar eu îi vreau pe scoțieni în cruciada mea, întrerupse Valois.

Robert d'Artois își lovea încetișor pumnii uriași unul de altul. Nu se sinchisea de cruciadă, ba chiar, la drept vorbind, nu-l trăgea inima de fel să ia parte la ea. Mai întîi că, de cum ajungea pe mare, îl apucau grețurile și vărsăturile. Pe pămînt, oriunde și oricît poftești ! Nu însă pe apă. Acolo și un prunc era mai tare ca dînsul ! Și apoi, înainte de orice se gîndea să-și apuce iar moșia, comitatul Artois, și o goană de cinci ani la capătul lumii nu l-ar apropia de acest țel. Tronul Constantinopolei nu era în moștenirea lui, și nu-l încînta de fel gîndul de a se vedea într-o zi mai mare peste vreo insulă stearpă din cine știe ce mări depărtate. Nu-l interesa nici negoțul de mirodenii, nu-i dădea ghies nici nevoia de a merge să răpească femei de la turci ; Parisul era plin de cadîne a cincizeci de soli bucata și de femei măritate care costau încă și mai puțin ; iar doamna de Beaumont, soața lui, fiica monseniorului de Valois, aici de față, închidea ochii la toate poznele sale. Așadar, mai presus de orice, Robert ținea să amîne cît de mult sorocul acestei cruciade ; deși se prefăcea că-i dă zor, n-avea altă grijă decît s-o întîrzie. Frămînta în minte ceva și nu degeaba îl adusese pe Roger Mortimer la socru-său.

— Stau și mă-ntreb, Charles, spuse el, dacă ar fi cuminte să lăsăm multă vreme Regatul Franței fără bărbați, lipsit de nobilime și de cîrmuirea ta, la cheremul regelui Angliei care dovedește îndeajuns că nu ne vrea binele.

— Castelele vor avea cine să le apere, Robert ; și vom lăsa în ele destui oșteni, răspunse Valois.

— Dar fără nobilime, fără cea mai mare parte din cavaleri și fără tine, care ești, nu voi înceta s-o spun, marele nostru căpitan hîrșit în războaie. Cine va apăra țara în lipsa noastră ? Conetabilul, care se apropie de șaptezeci și cinci de ani, și-i mare minune că se mai ține pe cal ? Regele nostru Charles ? Dacă lui Eduard, cum ne spune lordul Mortimer, nu-i prea plac bătăliile, drăguțul nostru

văr se pricepe la ele şi mai puţin. De altfel, la ce se pricepe, dacă nu să se arate, ferchez şi zimbitor, în faţa poporului său ? Ar fi curată nebunie să lăsăm ţara vraişte pentru ca Eduard să-şi facă mendrele, fără să-l fi slăbit mai întîi, biruindu-l într-o bătălie.

— Dacă-i aşa, să-i ajutăm pe scoţieni, propuse Filip de Valois. Să debarcăm pe coastele lor şi să-i sprijinim în lupta ce o duc împotriva lui Eduard. În ce mă priveşte, sînt gata să pornesc.

Robert d'Artois îşi lăsă ochii în jos, ca să nu arate ce gîndea. Ce boroboaţă ar mai ieşi dacă Filip ar lua comanda unei campanii nesăbuite în Scoţia ! Moştenitorul prinţilor de Valois făcuse dovada însuşirilor sale, în Italia, unde fusese trimis să-l sprijine pe legatul papii împotriva cardinalilor Visconti de la Milano. Sosit acolo semeţ în fruntea steagurilor lui, Filip se lăsase aşa de bine îmbrobodit şi tras pe sfoară de Galeazzo Visconti, încît cedase în toate privinţele, închipuindu-şi că va cîştiga totul, şi se întorsese în Franţa fără să fi dăt cea mai mică bătălie.

Cît despre Roger Mortimer, el păru oarecum jignit de propunerea lui Filip de Valois. Căci dacă era vrăjmaşul regelui Eduard, Anglia rămînea totuşi patria lui !

— Deocamdată, vorbi el, scoţienii stau destul de liniştiţi şi par hotăriţi să respecte tratatul pe care ni l-au impus anul trecut.

— Şi apoi Scoţia, Scoţia... îi veni în ajutor Robert, ca să ajungi la ea trebuie să străbaţi marea ! Să ne păstrăm deci corăbiile pentru cruciadă. Dar poate că avem un teren mai potrivit ca să-l înfruntăm pe ticălosul ăsta de Eduard. Nu şi-a făcut închinarea pentru Aquitania. Dacă l-am sili să vină să-şi apere drepturile în Franţa, în ducatul său, şi dacă, folosindu-se de prilej, l-am zdrobi, mai întîi am fi toţi răzbunaţi, şi, pe deasupra, ar sta liniştit cît vom lipsi noi.

Valois îşi sucea inelele pe degete şi chibzuia. Încă o dată Robert se dovedea a fi un sfetnic priceput. Ideea pe care acesta o rostise era încă tulbure, dar Valois îi şi întrezărea toate urmările. Mai întîi, Aquitania nu i se înfăţişa ca o ţară necunoscută ; purtase război pe acolo, dînd şi întiia sa bătălie înconunată de izbîndă, în 1294.

— Pentru cavalerii noştri care nu s-au mai războit cu-adevărat de multă vreme, spuse el, ar fi fără îndoială un bun mijloc de a se mai dezmorţi, iar pentru noi un prilej de a încerca tunurile alea cu pulbere pe care italienii încep să le folosească. Vechiul nostru prieten Tolomei se arată gata să ne facă rost de ele. Firește, regele Franței poate pune ducatul Aquitaniei sub mîna lui, cînd regele Eduard nu vine să-şi facă închinarea...

Rămase o clipă îngîndurat.

— Dar asta n-are să ducă neapărat la război, încheie dînsul. Vor începe tîrguieli ca de obicei ; tocmeala va ajunge o treabă a parlamentelor şi ambasadelor. Şi în cele din urmă, cu de-a sila, închinarea va fi făcută. Nu e un bun prilej de a le căuta pricină englezilor.

Robert d'Artois se aşează iar, cu coatele pe genunchi şi pumnii sub bărbie.

— Se poate găsi, spuse el, altă pricină de ceartă mai tare decît aceea a închinării pe care regele Eduard o amînă. Nu-i nevoie, vere Mortimer, să afli de la mine, că doar le ştii, toate greutăţile, sîcîielile, bătăliile ce s-au iscat de pe urma Aquitaniei, de cînd ducesa Aliénor, după ce împodobise cu nişte coarne foarte zdravene frunteа întîiului ei soţ, regele nostru Ludovic al VII-lea, îşi duse prin a doua cununie, trupul fără astîmpăr şi ducatul ei regelui Angliei Enric al II-lea. Nici n-am să-ţi amintesc de tratatul prin care regele Ludovic cel Sfînt, vîrîndu-şi în cap să rînduiască toate lucrurile cu dreptate, vru să pună capăt unui război de o sută de ani. Dar dreptatea n-are ce căuta în răfuielile dintre ţări. Tratatul din 1259 nu era decît un ghem de încurcături. O pisică nu şi-ar fi găsit pisoii în încîlceala aceea. Pînă şi seneşalul de Joinville, unchiul soţiei domniei tale, vere Mortimer, pe care toţi îl ştiau aşa de credincios sfîntului rege, îl sfătuise să nu-l iscălească niciodată. Nu, să spunem lucrurilor pe nume, tratatul acela era o nerozie ! De la moartea lui Ludovic cel Sfînt şi pînă azi n-au fost decît certuri, zîzanii, tratate iscălite, tratate încălcate, închinări făcute dar cu gînd ascuns, judecăţi în faţa parlamentelor, jăluitori rămaşi de lege, jăluitori osîndiţi, răscoale pe moşii, apoi alte şi alte judecăţi. Dar cînd tu însuţi, Charles, întrebă Robert întorcîndu-se spre Valois,

ai fost trimis de frate-tău Filip cel Frumos în Aquitania unde ai făcut așa de minunată rînduială, sub ce cuvînt ai fost trimis ?

— O mare răscoală ce avusese loc la Bayonne, unde corăbierii din Franța s-au încăierat cu cei din Anglia și s-a făcut vărsare de sînge.

— Ei bine, strigă Robert, trebuie să născocim un prilej de nouă răscoală la Bayonne. Trebuie să aţiţăm vrajba în vreun loc, pentru ca slujitorii celor doi regi să se bată destul de tare și să se omoare niţel între dînșii. Și cred că știu care ar fi locul cel mai potrivit pentru asta.

Își îndreptă arătătorul uriaș spre cei cărora le vorbea, și urmă :

— În tratatul de la Paris, întărit prin pacea din anul 1303, revăzut la Périgueux în 1311, a fost mereu pomenit cazul unor domenii cărora li se zice privilegiate, și care, deși fac parte din pămîntul Aquitaniei, rămîn sub ocrotirea nemijlocită a regelui Franţei. Aceste domenii însă au ele înșile la rîndul lor niște moșii în Aquitania, ce le sînt supuse. Și niciodată nu s-a luat vreo hotărîre în privința acestor pămînturi vasale, spre a se ști dacă ele ţin de-a dreptul de regele Franţei, sau de ducele de Aquitania. Pricepi ?

— Pricep, spuse monseniorul de Valois.

Fiul său Filip nu pricepea. Căsca ochii mari, albaștri, și se vedea așa de bine că nu pricepea, încît tată-său simţi nevoia să-l lămurească :

— Dar e foarte limpede, fiule. Să zicem că-ţi dau, ca și cum ţi s-ar cuveni, tot palatul ăsta. Îmi rezerv însă dreptul deplin de a face ce poftesc din această încăpere în care ne aflăm. Ei bine, încăperea asta e legată de sala de trecere prin ușa de colo. Care dintre noi e îndreptăţit să folosească sala și e dator să aibă grijă de mobila și de curăţenia ei ? Totul este, adăogă Valois întorcîndu-se spre Robert, să găsim o moșie destul de însemnată pentru ca răzmeriţa ce o vom pune la cale acolo să-l silească pe Eduard a i se împotrivi.

— Ai pentru așa ceva, răspunse uriașul, o moșie cum nu se poate mai nimerită, și anume cea de la Saint-Sardos, care ţine de stăreţia din Sarlat, în eparhia de Périgueux.

Situația ei a mai fost dezbătută o dată atunci cînd Filip cel Frumos a încheiat cu starețul de la Sarlat o învoială care făcea din regele Franței copărtaș la stăpînirea acestor domenii. Eduard I-ul ceruse parlamentului din Paris să judece pricina, dar nu s-a luat nici o hotărîre. Dacă regele Franței, copărtaș la stăpînirea Sarlatului, așază un pîlc de oaste pe locurile acelea de la Saint Sardos și se apucă să ridice o fortăreață oarecum amenințătoare, ce va face atunci regele Angliei, duce de Aquitania ? Va porunci seneșalului său să se împotrivească la aceasta și să-și trimită acolo oștenii. La cea dintîi încăierare între doi arcași, de îndată ce un slujitor al regelui va fi ciomăgit de ceilalți sau doar ocărît...

Robert își desfăcu brațele, ca și cum se-nțelegea de la sine ce-ar putea să urmeze... Iar monseniorul de Valois, în catifelele sale albastre brodate cu fir de aur, se ridică de pe tron. Se și vedea călare în fruntea steagurilor sale ; pornea spre acea Guiană unde, încă cu treizeci de ani înainte, dusese la izbîndă oștile regelui Franței !

— Mă minunez, frate, zău așa, izbucni Filip de Valois, cum de un cavaler atît de vrednic ca tine să cunoască toate chichițele, de parcă ai fi un notar.

— Ei, frate, n-am cine știe ce merit în asta. Nu din plăcere am căutat să mă dumiresc asupra tuturor datinilor Franței și a hotărîrilor judecătorești, ci ca să mă descurc în procesul meu din Artois. Și pentru că pînă azi aceasta nu mi-a folosit de fel, cel puțin să le fie de folos prietenilor mei ! încheie Robert d'Artois, făcînd o plecăciune în fața lui Roger Mortimer, de parcă uriașa uneltire pe care o puneau la cale nu avea alt motiv, nici alt țel, decît să-i facă plăcere surghiunitului.

— Venirea domniei tale ne este de mare ajutor, domnule baron, se întrecu să-i cînte în strună Charles de Valois, căci cauzele noastre sînt strîns legate și nu vom lipsi să-ți cerem sfaturile, pas cu pas, în această luptă pe care Dumnezeu să ne ajute s-o ducem la bun capăt ! Poate că nu va trece multă vreme și vom porni împreună spre Aquitania.

Mortimer se simțea descumpănit, buimac. Nu făcuse nimic, nu spusese nimic, nu dăduse nici o idee ; prezența sa a fost doar un prilej pentru ceilalți ca să-și dea în vileag

năzuințele lor ascunse. Și acum îl chemau la un război împotriva propriei sale țări, fără să-i lase libertatea de a alege.

Astfel, și cu voia lui Dumnezeu, francezii aveau să facă război, în Franța, împotriva unor supuși francezi al regelui Angliei, cu sprijinul unui mare senior englez și folosind ajutoarele bănești pe care papa le dădea pentru a scoate Armenia de sub jugul turcilor.

V

AȘTEPTARE

Se scurse toamna, apoi toată iarna, veni primăvara și începutul verii. Lordul Mortimer văzu trecînd cele patru anotimpuri peste Paris, noroiul îngrămădindu-se în ulițele strîmte, apoi zăpada albind livezile de la Saint-Germain, apoi mugurii plesnind în crengile copacilor de pe malurile Senei, și soarele strălucind pe turnul pătrat al Luvrului, pe cupola rotundă a turnului Nesle, pe vîrful ascuțit al clopotniței de la Sainte-Chapelle.

Un surghiunit așteaptă. E rolul său, și aproape că-ți vine să zici, îndeletnicirea sa. Așteaptă ca soarta rea să treacă ; așteaptă ca oamenii din țara în care și-a aflat adăpost să-și isprăvească propriile lor treburi. După ce au trecut clipele sosirii, cînd restriștea lui trezește curiozitatea tuturor, cînd fiecare vrea să pună mîna pe el ca pe o dihanie nemaiîntîlnită, nu mai e mult pînă ce tuturor li se face lehamite de prezența lui. Pare să poarte veșnic în privire o dojană mută. Dar nu se pot ocupa de el tot timpul ; la urma urmei, e doar cel care vine să ceară, să aibă deci răbdare !

Așa că, Roger Mortimer aștepta, cum așteptase două luni în Picardia, la vărușău Jean de Fiennes, pînă ce familia regală a Franței se întorsese la Paris, cum așteptase ca monseniorul de Valois să găsească o clipă de răgaz spre a-l primi...

Acum aștepta un război în Guiana, singurul lucru care ar putea să-i schimbe soarta.

Firește, monseniorul de Valois nu întîrziase să dea poruncile. Așa cum sfătuise Robert, slujitorii regelui Franței se apucaseră să pună temeliile unei fortărețe la Saint-Sardos, pe acareturile domeniului de la Sarlat care mai erau încă pricină de proces ; o fortăreață însă nu se înalță într-o zi, nici chiar în trei luni, iar oștenii regelui Angliei nu păreau, cel puțin la început, să se sperie din cale afară. Nici un prilej de ceartă nu se ivise încă.

Roger Mortimer profita de împrejurarea că nu avea nimic de făcut pentru a străbate această capitală abia întrezărită în timpul unei scurte călătorii și pentru a descoperi marele popor al Franței pe care-l cunoștea destul de puțin. Ce nație puternică și numeroasă, și cît de deosebită de Anglia ! Ai crede că neamurile așezate de o parte și de cealaltă a mării se aseamănă pentru că în amîndouă țările nobilimea avea aceeași obîrșie ; dar cîte nepotriviri cînd vezi lucrurile mai de aproape ! Întreaga populație a regatului Angliei, cu cele două milioane de suflete, nu ajungea nici la a zecea parte din totalul supușilor regelui Franței. Trebuia să socoți ca la vreo douăzeci și două de milioane numărul francezilor. Parisul, el singur, număra trei sute de mii de suflete pe cînd Londra nu avea decît patruzeci de mii. Și ce forfotă în străzile sale, ce de-a dugheni și ateliere, ce de-a bănet cheltuit ! Ca să-ți dai seama de asta e de ajuns să te plimbi pe podul Zarafilor sau de-a lungul cheiului Aurarilor, și să auzi vîjîind în fundul tarabelor toate ciocănașele care bat aurul ; să străbați, astupîndu-ți nițel nasul, cartierul Căsăpiei Mari, în dosul cetățuii Châtelet, unde lucrează parlagiii care jupoaie vitele și pregătesc bojocii și măruntaiele ; să apuci pe strada Saint-Denis unde se găseau marchitanii ; să te duci să pipăi stofele în marea hală a Postăvarilor... În ulița Lombarzilor, mai tăcută, și pe care Mortimer o cunoștea bine acum, se puneau la cale marile afaceri.

Aproape trei sute cincizeci de corporații și frății de meșteri jurați orînduiau viața tuturor acestor bresle : fiecare din ele avea legile, datinile și sărbătorile ei, căci, la drept vorbind, nu era zi pe an în care, după liturghii și după o dezbatere în sala isnafului, un mare ospăț să nu adune laolaltă meșteri și calfe, azi pălărierii, mîine luminărarii sau tăbăcarii... Pe dealul Sainte-Geneviève, o

sumedenie de cărturari, de învățați cu tichie, se ciondăneau pe latinește, și ecourile discuțiilor încinse în jurul apologeticei și a principiilor lui Aristotel vor fi sămînța din care au să rodească alte discuții în toată creștinătatea.

Baronii cei mari, înaltele fețe bisericești, și mulți regi străini își aveau în oraș o casă unde strîngeau pe lîngă dînșii un fel de Curte. Nobilimea bătea des ulițele din inima Parisului, se îmbulzea în galeria Marchitanilor ce se afla chiar în Palatul regal, dădea tîrcoale caselor unor de Valois, de Navarra, d'Artois, de Bourgogne, de Savoia. Fiecare din palatele acestea era parcă sediul unei reprezentanțe permanente a marilor domenii feudale ; acolo se concentrau interesele fiecărei provincii. Și orașul creștea necontenit, întinzîndu-și mahalalele peste grădini și ogoare dincolo de zidurile împrejmuitoare de pe vremea lui Filip-August care începeau să dispară, pierdute în mijlocul noilor clădiri.

Dacă-ți purtai pașii ceva mai încolo, în afara Parisului, vedeai că satele erau înfloritoare. Oamenii de rînd, porcarii sau bivolarii, aveau adeseori o vie sau o bucată de pămînt a lor. Femeile, întrebuințate la muncile cîmpului sau la alte îndeletniciri, nu lucrau niciodată sîmbăta după-amiază, deși ziua le era plătită ; de altminteri peste tot se lăsa lucrul sîmbăta la a treia toacă de vecernic. Sărbătorile bisericești, numeroase, erau de asemenea ținute, ca și acelea ale breslelor. Și totuși, oamenii aceștia se jeluiau. Care le erau însă păsurile ? Se plîngeau de biruri și de angarale, firește, ca în toate vremurile și în toate țările, dar și de faptul că se aflau întotdeauna sub vrerea cuiva care sta deasupra lor. Aveau sentimentul de a nu fi niciodată cu-adevărat stăpîni pe ei înșiși, nici pe roadele trudei lor. În ciuda ordonanțelor lui Filip al V-lea, cărora nu li s-a prea dat ascultare, existau în Franța mai mulți șerbi decît avea, față de populația ei, Anglia, unde cei mai mulți țărani erau oameni liberi, de altminteri datori să se gătească de război pe cheltuiala lor și avînd putința de a-și spune păsurile în adunările regale. Aceasta te făcea să înțelegi de ce poporul Angliei ceruse suveranilor săi legi prin care să i se consfințească drepturile.

În schimb, nobilimea Franței nu era învrăjbită ca cea din Anglia ; se găseau și aici destui nobili care, mînați de

interesele lor, își juraseră unii altora pieirea, ca Robert d'Artois și mătușă-sa Mahaut ; se înjghebau clici și clanuri, dar toată nobilimea asta știa să se unească de îndată ce se aflau în joc interesele tuturor sau apărarea regatului. Ideea de națiune era aici mai limpede și mai puternică.

Singura adevărata asemănare care exista pe vremea aceea între cele două țări, privea doar persoana regilor. La Londra ca și la Paris, coroana ajunsese pe fruntea unor nevolnici cărora le era străină veritabila grijă față de treburile obștești, fără de care un domnitor nu e domnitor decît cu numele.

Mortimer fusese prezentat regelui Franței și-l mai văzuse pe acesta de cîteva ori după aceea ; nu-și putuse face o părere prea bună despre acest bărbat de douăzeci și nouă de ani, căruia seniorii săi îi ziceau Charles cel Frumos, iar poporul Charles cel Chipeș, dar care, sub înfățișarea-i nobilă, n-avea un dram de minte.

— Găsit-ai o locuință potrivită, domnule de Mortimer ? Adusu-ți-ai și soția aici ? Nu ? A, cît de mult trebuie să-i simți lipsa ! Cîți copii ai cu dînsa ?

Cam acestea erau toate cuvintele pe care regele le adresase surghiunitului ; și de fiecare dată, îl întreba iar : „Adusu-ți-ai și soția aici ? Cîți copii ai cu dînsa ?" deoarece, între două întrevederi, uitase răspunsul. Grijile sale păreau să fie numai de ordin domestic și conjugal. Nefericita căsătorie cu Blanche de Bourgogne, ce-i lăsase o rană nelecuită, fusese desfăcută printr-o hotărîre de divorț în care el nu apărea într-o lumină prea frumoasă. Îl însuraseră numaidecît din nou, dîndu-i de soție pe Marie de Luxembourg, surioara regelui Boemiei cu care, tocmai atunci, monseniorul de Valois ținea să se înțeleagă în privința regatului Arles. Și iată că Marie de Luxemburg era acum însărcinată, iar Charles cel Frumos îi purta o grijă cam neroadă arătîndu-se foarte drăguț cu dînsa.

Nepriceperea regelui nu împiedica Franța să se ocupe de treburile lumii întregi. Sfatul regal cîrmuia în numele regelui, iar monseniorul de Valois în numele sfatului. Franța dădea povețe papii ; mai mulți olăcari, plătiți cu opt livre și cîțiva gologani de fiece drum — o adevărată avere ! — n-aveau alta de făcut decît să ducă scrisorile la Avignon. Și alții la fel, spre Neapole, spre regatul Ara-

gonului, spre Germania. Căci Curtea de la Paris supraveghea de aproape treburile Germaniei, unde Charles de Valois și cumnatu-său Jean de Luxembourg puseseră la cale să fie afurisit de papă ca eretic împăratul Ludovic al Bavariei, astfel încît coroana Sfintei Împărății să fie oferită... — cui credeți ? — dar bineînțeles că monseniorului de Valois însuși care ținea morțiș să-și vadă împlinit vechiul său vis. De fiecare dată cînd scaunul Sfintei Împărății era vacant, monseniorul de Valois se arăta gata să-l apuce. Ce falnică strălucire ar dobîndi cruciada plănuită, dacă el, marele ei căpitan, s-ar alege împărat !

Dar urmîndu-și țelul, nu trebuia să piardă din ochi Flandra, acea Flandră care pricinuia veșnice griji coroanei, fie că poporul de acolo se răscula împotriva contelui pentru că acesta se dovedea credincios regelui Franței, fie că însuși contele se răzvrătea împotriva regelui spre a fi pe placul poporului. Și apoi, trebuia să se ocupe de Anglia, și Roger Mortimer era chemat la Valois ori de cîte ori se ivea vreo încurcătură în legătură cu ea.

Mortimer își luase locuință lîngă palatul lui Roger d'Artois, pe strada Saint-Germain-des-Prés și în fața palatului familiei de Navarra. Gérard d'Alspaye, care îl însoțea de cînd evadase din turn, îi ținea casa și vedea de slugi, printre care bărbierul Ogle făcea pe feciorul ; numărul celor din jurul lui Mortimer sporea încetul cu încetul prin sosirea altor refugiați siliți și dînșii de ura Despenserilor să apuce calea surghiunului. Sosise mai cu seamă John Maltravers, senior englez din partidul lui Mortimer și coborîtor ca dinsul dintr-un tovarăș de luptă al lui Wilhelm Cuceritorul. Acest Maltravers avea fața lungă și posomorîtă, părul căzut peste ochi și dinții uriași ; semăna cu calul său. Nu era un tovarăș prea plăcut și-i făcea pe cei din jur să tresară cînd se pornea pe rîs, cu hohote scurte, nechezînd parcă, fără ca nimeni să poată ghici ce-l apucase. Dar în exil, nu-ți alegi prietenii ; restriștea comună ți-i impune. Prin Maltravers află Mortimer că soția sa fusese dusă la castelul Skipton din comitatul York, avînd drept slujitori doar o doamnă de companie, un scutier, o spălătoreasă, un fecior și un paj, și că primea treizeci șilingi și patru gologani pe săptămînă pentru hrana ei și a slugilor ; aproape ca la pușcă-

rie... Cît despre regina Isabelle, soarta ei devenea din zi în zi mai grea. Despenserii o prădau, îi luau tot, o umileau, punînd în cruzimea lor o pricepere plină de răbdare. „Nu mai am nimic al meu, nu-mi rămîne decît viaţa, îi trimitea ea vorbă lui Mortimer, şi tare mă tem că se pregătesc să mi-o ia. Dă-i zor lui frate-meu să mă scape."

Dar regele Franţei... „Ţi-e soţia aici, cu domnia ta? Băieţi ai?..." atîta ştia să întrebe şi aştepta sfaturile monseniorului de Valois care la rîndul său aştepta totul de la rezultatul uneltirilor sale în Aquitania.

Dar dacă pînă atunci Despenserii o vor ucide pe regină?

— Nu vor îndrăzni, răspundea Valois.

Mortimer se ducea să culeagă alte veşti la bancherul Tolomei care-l ajuta să-şi trimită mesajele peste Canalul Mînecii prin oamenii săi. Lombarzii aveau o reţea de poştă mai bună decît curtea, iar voiajorii lor erau mai iscuşiţi în a dosi scrisorile. Aşa că între Mortimer şi episcopul Orleton exista o legătură aproape neîntreruptă.

Episcopul plătise scump îndrăzneala de-a fi pus la cale evadarea lui Mortimer; dar era curajos şi ţinea piept regelui. Întîiul prelat din Anglia adus vreodată înaintea unui tribunal laic refuzase să răspundă acuzatorilor săi, sprijinit de altminteri de toţi arhiepiscopii regatului care-şi vedeau privilegiile ameninţate. Eduard hotărîse ca judecata să aibă loc, făcuse ca Orleton să fie osîndit şi poruncise confiscarea averii acestuia. Îi scrisese totodată papii, cerîndu-i să-l scoată din scaun pe episcop, ca răzvrătit; monseniorul de Valois trebuia acum să stăruie pe lîngă papa Ioan al XXII-lea spre a împiedica o asemenea măsură care ar fi dus capul lui Orleton pe butucul călăului.

Pentru Enric Gît-Sucit, situaţia era încurcată. Eduard îl făcuse în martie conte de Lancastre, dîndu-i înaltele dregătorii şi averile fratelui său decapitat, printre care şi marele castel din Kenilworth. Apoi, îndată după aceea, aflînd de o scrisoare de îmbărbătare şi prietenie adresată lui Orleton, Eduard îl învinuise pe Gît-Sucit de înaltă trădare.

De fiecare dată cînd Mortimer venea la dînsul, Tolomei nu uita să-i spună surghiunitului :

— Deoarece domnia ta îi vezi adeseori pe monseniorii de Valois şi d'Artois şi deoarece le eşti prieten, aminteşte-le, rogu-te, de tunurile alea cu pulbere ce-au fost încercate în Italia şi urmează să slujească la asediul oraşelor. Nepotu-meu la Sienna şi de alde Bardi la Florenţa ar putea să se ocupe de furnizarea lor ; sînt nişte tunuri mai uşor de manevrat decît greoaiele catapulte cu cumpănă, şi care fac pagube mai mari. Monseniorul de Valois ar trebui să-şi înarmeze cruciada cu aceste guri de foc...

Dintru început, femeile îl cam plăcuseră pe Mortimer, străinul zvelt, îmbrăcat de sus pînă jos în negru, încruntat la faţă şi care-şi muşca într-una cicatricea albă ce-o avea pe buză. Îl făcuseră să-şi istorisească de douăzeci de ori evadarea : pe cînd vorbea, sînii ascultătoarelor zvîcneau sub străveziile corsaje de in. Vocea sa gravă, aproape răguşită, apăsînd în chip neaşteptat pe unele cuvinte, tulbura inimile tînjitoare. De mai multe ori, Robert d'Artois vroise să-l împingă pe baronul englez în braţele acestea care nu aşteptau decît să se deschidă, aşa cum se arătase gata să-i rostuiască nişte fete de petrecere, cîte două sau trei deodată, ca să-l mai abată de la grijile lui. Dar Mortimer nu se lăsase prins de nici o ispită, astfel că unii se întrebau de unde-i venea această virtute rar întîlnită şi dacă nu cumva avea năravurile regelui său.

Nimeni nu-şi putea închipui realitatea, anume că bărbatul acesta, aşa cum îşi legase printr-o prinsoare evadarea din turn de moartea corbului, jurase să rămînă cast pînă ce soarta îi va surîde iar. Făgăduise să nu atingă trup de femeie înainte de a fi regăsit pămîntul Angliei şi înaltele lui demnităţi şi puterea de odinioară. Un legămînt de cavaler, cum l-ar fi putut rosti un Lancelot, un Amadis, un tovarăş de luptă al regelui Arthur. Dar după atîtea luni, Roger Mortimer trebuia să recunoască în sinea lui că făcuse această prinsoare cam cu uşurinţă şi asta îl cătrănea şi mai rău...

În sfîrșit, veşti mulţumitoare sosiră din Aquitania. Seneşalul regelui Angliei, domnul Basset, bărbat cu atît mai fudul cu cît numele lui îţi stîrnea rîsul, începu să privească îngrijorat fortăreaţa ce se înălţa la Saint-Sardos. Văzu în asta o încălcare a drepturilor stăpînului său şi o ocară adusă propriei sale persoane. Strîngînd ceva oşti, intră pe neaşteptate în Saint-Sardos, dădu iama în tîrg, puse mîna pe slujitorii însărcinaţi să supravegheze lucrările şi-i spînzură de stîlpii încrustaţi cu flori de crin care arătau că te afli într-un ţinut al cărui suzeran era regele Franţei. Domnul Ralph Basset nu pornise de unul singur în această expediţie ; mai mulţi seniori de prin partea locului îi dăduseră o mînă de ajutor.

În ziua cînd fu înştiinţat despre cele întîmplate, Robert d'Artois se duse îndată să-l caute pe Mortimer şi-l luă cu dînsul la Charles de Valois. Nu-şi mai încăpea în piele de bucurie şi de mîndrie ; Monseniorul d'Artois rîdea mai tare ca de obicei şi-i pocnea pe cunoscuţi cu cîte un ghiont prietenesc în burtă de se duceau ca nişte mingi în pereţi. Monseniorul de Valois avea în sfîrşit prilejul căutat, născocit de mintea lui Robert d'Artois !

Afacerea fu adusă în dezbaterea Sfatului restrîns ; se făcură mustrările obişnuite, şi cei vinovaţi de jefuirea tîrgului Saint-Sardos se văzură trimişi în judecata parlamentului din Toulouse. Se vor înfăţişa oare, îşi vor recunoaşte vina, vor face act de supunere ? Valois şi ai săi se temeau de una ca asta.

Noroc însă că unul dintre dînşii, unul singur, Raymond Bernard de Montpezat, refuză să se înfăţişeze. Nu era nevoie de mai mult. Procesul se judecă în lipsa acestuia, şi Jean de Roye, care-i urmase lui Pierre-Hector de Calard în demnitatea de mare căpitan al arcaşilor, fu trimis în Guyana însoţit de o mică escortă spre a pune mîna pe domnul de Montpezat, a-i lua averea şi a supraveghea dărîmarea castelului său. Se întîmplă însă ca domnul de Montpezat să iasă biruitor. Îl făcu prizonier pe Jean de Roye şi ceru preţ de răscumpărare pentru a-i da drumul. Regele Eduard n-avea nici un amestec în toată tărăşenia asta, dar prin firea lucrurilor se pomeni într-o mare încurcătură ; şi Robert d'Artois nu mai pu-

tea de bucurie. Căci o căpetenie a arcaşilor nu era un om pe care să-l poţi face prizonier fără ca aceasta să aibă urmări grave !

Noi proteste fură adresate regelui Angliei, de astă dată lui de-a dreptul, şi întărite cu ameninţarea că i se va confisca ducatul. La începutul lui aprilie, Parisul îl văzu sosind pe contele de Kent, fratele vitreg al regelui Eduard, însoţit de arhiepiscopul de Dublin : spre a pune capăt neînţelegerilor dintre cei doi regi, veneau să-i propună lui Charles al IV-lea să renunţe pur şi simplu la închinarea pe care Eduard era ţinut să i-o facă. Mortimer, care-l întîlni pe Kent cu acest prilej — raporturile lor rămaseră politicoase deşi se aflau într-o situaţie grea — se strădui să-i dovedească zădărnicia acestei încercări. De altminteri, tînărul conte de Kent era el însuşi convins de asta ; îşi îndeplinea misiunea fără plăcere. Plecă acasă ducînd cu el refuzul regelui Franţei, transmis în cuvinte dispreţuitoare de Charles de Valois. Războiul urzit de către Robert d'Artois părea gata să izbucnească.

Dar iată că tot atunci muri pe neaşteptate la Issoudun noua regină Maria de Luxemburg, pe cînd dădea naştere, înainte de vreme, unui copil care nu avea zile.

Nu era cuviincios să declari războiul în timpul doliului, cu atît mai mult cu cît regele Charles părea într-adevăr foarte abătut şi aproape că nu se mai simţea în stare să-şi ţină Sfatul restrîns. Hotărît lucru, soarta haină îl urmărea în viaţa lui de soţ. Mai întîi înşelat, apoi văduv... Trebuia ca Valois, lăsînd toate grijile deoparte, să se ostenească a-i găsi o a treia soţie regelui, care îşi pierdea răbdarea, devenea arţăgos şi scotea pe oricine vinovat că ţara nu avea moştenitor.

Lordul Mortimer trebui deci să aştepte pînă se va lua o hotărîre în această privinţă...

Monseniorul de Valois ar fi propus bucuros pe vreuna din ultimele sale fiice nemăritate, dacă vîrstele s-ar fi putut potrivi ; din nefericire, chiar cea mai mare dintre ele, aceea care fusese oferită nu de mult prinţului moştenitor al Angliei, n-avea încă nici doisprezece ani. Şi Charles cel Frumos nu prea era dispus să aştepte.

Rămînea o altă vară primară, fiică a monseniorului Ludovic d'Evreux, acum răposat, și nepoată a lui Robert d'Artois. Această Jeanne d'Evreux nu strălucea prin cine știe ce frumusețe, dar era bine făcută și, mai cu seamă, avea vîrsta cuvenită pentru a fi mamă. Decît să se vîre în lungi și anevoioase tocmeli peste hotare, monseniorul de Valois îndemnă toată curtea să-l împingă pe Charles la această căsătorie. Trei luni după moartea Mariei de Luxemburg, o nouă dispensă era cerută papii.

Cununia se făcu la 5 iulie. Cu patru zile înainte, Charles hotărîse să pună sub stăpînirea lui Aquitania și ținutul Ponthieu, drept pedeapsă pentru răzvrătire și pentru că regele Angliei nu se înfățișase să-și facă închinăciunea. Așa cum socotea de a sa datorie, ori de cîte ori izbucnea o ceartă între doi suverani, papa Ioan al XXII-lea îi scrise regelui Eduard, îndemnîndu-l să vină să-și plece genunchii în fața regelui Franței, pentru ca măcar una din pricinile neînțelegerii să fie înlăturată. Dar oastea Franței se și ridicase și acum se strîngea la Orléans, în vreme ce, prin porturi, o flotă se pregătea să atace coastele engleze.

Estimp, regele Angliei poruncise să fie aduși sub steag o seamă de oameni în Aquitania, iar domnul Ralph Basset își aduna pîlcurile ; contele de Kent se întorcea în Franța, de astă dată venind pe Ocean, pentru a ține locul fratelui său vitreg la cîrma ducatului, așa cum acesta îl însărcinase.

Francezii aveau să pornească oare războiul ? Nu, căci mai era nevoie ca Monseniorul de Valois să dea fuga la Bar-sur-Aube spre a se înțelege cu Leopold de Habsburg în ce privește alegerea suveranului Sfîntului Imperiu și a încheia un tratat prin care Habsburg se lega să nu fie candidat, în schimbul unor sume de bani, pensii și venituri de pe acum hotărîte, dacă Valois ar fi ales împărat. Roger Mortimer aștepta mereu...

În sfîrșit, la întîi august, pe o căldură înăbușitoare în care cavalerii fierbeau ca într-o oală sub cuirasa lor, Charles de Valois, superb, greoi, purtînd coif cu creastă împodobită și tunică brodată în fir de aur peste zaua

lui, încălecă. Se aflau lîngă dînsul cel de al doilea fiu al său, contele d'Alençon, nepotu-său Filip d'Evreux, proaspătul cumnat al regelui, conetabilul Gaucher de Châtillon, lordul Mortimer de Wigmore și, în sfîrșit, Robert d'Artois care, avînd sub el un cal pe măsura lui, putea să supravegheze toată oștirea.

Pornind la acest război, al doilea război al său în Guyana, pe care-l voise, îl hotărîse, și aproape că-l născocise, monseniorul de Valois, se simțea oare bucuros, fericit sau măcar mulțumit ? Nicidecum. Era morocănos, pentru că regele Charles al IV-lea refuzase să semneze învestitura sa de locțiitor al regelui cu depline puteri în Aquitania. Dacă i se cuvenea cuiva acest titlu nu era oare el, Charles de Valois ? Și ce obraz avea față de contele de Kent, acest domnișor, acest țingău, care primise învestitura de locțiitor al regelui Eduard !

Regele Charles cel Frumos care nu era în stare să ia nici o hotărîre, avea toane de acestea stranii și neașteptate, cînd se încăpățîna să refuze lucrurile cele mai necesare ce i se cereau. Charles de Valois înjura de mama focului în ziua aceea și nu ascundea față de cei din jur că-l socotea pe nepotul și regele său un om de nimic. Nu, zău, nătîngul ăsta încoronat, zevzecul ăsta, merita oare să-ți dai atîta osteneală spre a cîrmui țara pentru dînsul ?

Bătrînul conetabil Gaucher de Châtillon, care comanda de drept oștirea, fiindcă Valois nu avea vreo învestitură oficială, își încrețea pleoapele de broască-țestoasă sub chivăra sa de modă veche. Era cam tare de o ureche, dar la șaptezeci și patru de ani se ținea încă bine pe cal.

Lordul Mortimer își cumpărase armele la prăvălia lui Tolomei. Sub viziera ridicată a coifului, i se vedeau strălucind ochii cu licăriri aspre, de aceeași culoare ca oțelul nou. Deoarece mergea, din vina regelui său, împotriva țării sale, purta o tunică de catifea neagră, în semn de doliu. Ziua acestei plecări n-o va uita niciodată : era întîi august 1324, sărbătoarea Sfîntului Petre Înlănțuitul, și trecuse un an, zi cu zi, de cînd evadase din turnul Londrei.

VI

TUNURILE

Alarma îl surprinse pe tînărul conte Edmond de Kent lungit pe pardoseala de lespezi a unei încăperi din castelul în care căuta zadarnic un pic de răcoare. Se dezbrăcase pe jumătate și zăcea acolo, în niște nădragi de pînză, gol pînă la brîu, cu brațele date în lături, nemișcat, doborît de vara fierbinte a Aquitaniei. Ogarul său favorit gîfîia lîngă dînsul.

Cîinele auzi mai întîi clopotul de alarmă. Se ridică pe labele dinainte, cu nasul în sus și ciulind urechile tremurătoare. Tînărul conte de Kent se trezi din piroteala lui, își întinse brațele și picioarele spre a se dezmorți și pricepu deodată că acest tărăboi venea de la toate clopotele din La Réole, trase de zor. Într-o clipă fu în picioare, își apucă repede cămașa subțire de in trîntită pe un scaun și și-o trase peste cap.

Se și auzeau niște pași grăbindu-se spre ușă. Dumnealui Ralph Basset, seneșalul, intră urmat de cîțiva seniori de prin partea locului, domnul de Bergerac, baronii de Budoz și de Mauvezin și domnul de Montpezat din pricina căruia — cel puțin așa credea dînsul, fălindu-se cu asta — se iscase războiul acesta.

Seneșalul Basset era într-adevăr foarte mărunțel de statură : tînărul conte de Kent se mira de cîte ori îl vedea ivindu-se. Pe deasupra mai era și rotund ca un poloboc, și veșnic pradă unei mînii care făcea să i se umfle gîtul și să i se holbeze ochii.

Ogarul nu-l putea suferi pe seneșal și mîriia de cum îl zărea.

— Ce se întîmplă, domnule seneșal, a izbucnit vreun foc undeva sau vin francezii ? întrebă contele de Kent.

— Francezii, monseniore, francezii ! strigă seneșalul aproape supărat de întrebare. Vino repede, au și început să se arate.

Contele de Kent se aplecă spre o oglindă de cositor pentru a-și aranja buclele blonde ce-i veneau peste urechi, apoi îl urmă pe seneșal. În cămașa albă, deschisă la piept

și care i se umfla în jurul cingătoarei, fără pinteni la cizme, cu capul gol, printre baronii îmbrăcați în zale, îți dădea o stranie impresie de bărbăție și de grație, părînd însă și lipsit de seriozitate.

Larma întețită a clopotelor îl întîmpină la ieșirea din donjon, și soarele de august, cu lumina lui puternică, îl orbi. Ogarul începu să latre.

Se urcară pînă-n vîrful marelui turn rotund, de i se zicea Tomasa, construit de Richard Inimă de Leu. Ce nu clădise acest străbun ? Zidul împrejmuitor al Turnului Londrei, Château-Gaillard în Normandia, fortăreața din Réole...

Lat, strălucitor ca oglinda, Garonul curgea la picioarele dealului parcă înfipt drept în apă, șerpuind de-a curmezișul întinsului șes acoperit de lanuri bogate în care privirea se pierdea pînă la depărtata dungă albastră a munților din Agenois.

— Nu văd nimic, spuse contele de Kent care se aștepta să vadă avangărzile franceze la marginea orașului.

— Ba da, monseniore, sînt acolo, îi răspunse unul dintre însoțitori, strigînd ca să acopere dangătul clopotelor. Acolo, de-a lungul fluviului, în sus, către Sainte-Bazeille !

Încrețindu-și pleoapele și ducînd mîna streașină la ochi, contele de Kent zări în cele din urmă o panglică strălucitoare, alături de cea a fluviului. I se spuse că era soarele oglindit în zalele oștenilor și în cioltarele cailor.

Și mereu dangătul de clopote care spărgea văzduhul ! Clopotarii trebuie să fi avut brațele frînte de atîta tras. În ulițele tîrgului, prin jurul palatului comunal mai cu seamă, norodul forfotea fără astîmpăr. Ce mici păreau oamenii văzuți de pe meterezele unei cetăți ! Niște gîngănii. Pe toate drumurile ce duceau la tîrg, se îmbulzeau țărani înfricoșați, care trăgîndu-și vaca după ei, care îndemnîndu-și caprele, care îmboldindu-și boii înjugați la căruță. Fugeau, părăsindu-și ogoarele ; curînd vor sosi locuitorii tîrgurilor învecinate, cu gioarsele pe spinare sau îngrămădite în cotiugi. Tot norodul acesta se va adăposti pe unde va putea, într-un oraș în care s-a și strîns atîta oaste și atîția cavaleri din Guiana.

— Nu vom putea să ne dăm bine seama de numărul francezilor decît peste două ceasuri, rosti seneşalul, şi nu vor ajunge pe sub zidurile cetăţii înainte de căderea nopţii.

— Ah, păcătoasă vreme pentru a face război, spuse cu năduf domnul de Bergerac care trebuise să fugă din Sainte-Foy-la-Grande cu cîteva zile mai înainte în faţa năvalei francezilor.

— Şi pentru ce nu-i bună vremea ? întrebă contele de Kent arătînd cerul senin şi frumoasa cîmpie ce se întindea sub ochii lor pînă departe.

Era cam prea cald, firește, dar nu-i mai bine aşa decît pe ploaie şi pe noroi ? De-ar fi apucat ăştia din Aquitania războaiele purtate în Scoţia, nu s-ar mai fi plîns atîta.

— Pentru că mai e o lună pînă la culesul viilor, monseniore, vorbi domnul de Montpezat ; pentru că ţăranii vor ţipa văzîndu-şi recoltele nimicite sub copitele cailor şi ni se vor arăta duşmănoşi. Contele de Valois ştie bine ce face ; tot aşa a procedat şi în 1294, pustiind totul în calea lui pentru ca ţării să i se urască mai repede cu războiul.

Ducele de Kent înălţa din umeri. Ţara Aquitanici nu se prăpădea pierzînd cîteva balerci de vin şi, cu sau fără război, oamenii de pe aici vor continua să bea tămîioasă. În vîrful turnului bătea un vîntuleţ neaşteptat care pătrundea prin cămaşa deschisă a tînărului prinţ şi-i luneca foarte plăcut pe piele. Cum e de ajuns uneori doar să trăieşti ca să simţi o plăcere minunată !

Cu coatele pe piatra călduţă a meterezului, contele de Kent se lăsa dus de gînduri. La douăzeci şi trei de ani era locţiitor al regelui pentru un ducat întreg, adică învestit cu toate privilegiile regale şi înfăţişînd în persoana sa pe însuşi regele. Era cel care zicea : „Vreau !“ şi căruia i se supuneau toţi. Putea să poruncească : „Spînzuraţi !...“ De altminteri, nici nu-i trecea prin minte s-o spună, dar putea s-o facă. Şi apoi, mai presus de orice, era departe de Anglia, departe de curtea de la Westminster, departe de toanele, de mîniile, de bănuielile fratelui său vitreg Eduard al II-lea, departe de tot neamul Despenserilor. Aici se găsea în sfîrşit singur cu el însuşi, singurul său

stăpîn, și stăpîn a toate cîte îl înconjurau. O oaste venea asupra lui, o oaste pe care o va ataca și învinge, de asta nu se îndoia. Un cititor în stele îi prevestise că între cel de al douăzeci și patrulea și al douăzeci și șaselea an al vieții, va săvîrși cele mai de seamă isprăvi ale sale, care-i vor aduce mare faimă... Pe neașteptate, visurile copilăriei se împlineau aievea... O cîmpie întinsă, oșteni în zale, și el avînd putere de rege... Nu, hotărît lucru, nu se simțise de cînd trăia mai bucuros de viață ca în clipa asta. I se învîrtea nițel capul, cuprins de o amețeală care nu venea decît din el însuși, și de la această adiere ce-i mîngîia pieptul, și de la această zare nemărginită...

— Care-s poruncile, monseniore! întrebă domnul Basset, începînd să-și piardă răbdarea.

Contele de Kent se întoarse și-l privi pe seneșalul mărunțel cu o mirare plină de dispreț.

— Poruncile mele? spuse el. Dar nu mai sta, domnule seneșal, pune trîmbițele să sune și comandă oștenilor dumitale să încalece. Vom porni numaidecît la atac.

— Dar cu cine, monseniore?

— Ei, asta-i bună! Cu oștile noastre, Basset!

— Monseniore, am adunat aici, cu mare greutate, două sute de armuri, iar împotriva noastră vin mai bine de o mie cinci sute, pe cît ni s-a dat de știre. Nu-i așa, domnule de Bergerac?

Dumnealui Reginald de Pons de Bergerac încuviință dînd din cap. Seneșalul bondoc avea gîtul mai umflat și mai roșu ca de obicei; era neliniștit de-a binelea și gata să răbufnească față de atîta nesocotită ușurință.

— Și despre întăriri, nici o veste? întrebă contele de Kent.

— Nimic, monseniore! Nimic și iar nimic! Regele, fratele măriei tale, iertată fie-mi vorba, prea ne lasă în voia soartei.

Erau patru săptămîni de cînd tot așteptau acele faimoase întăriri din Anglia. Iar conetabilul de la Bordeaux, care avea niște pîlcuri de oaste, nu se mișca, zicînd că primise poruncă răspicată din partea regelui Eduard să nu pornească decît atunci cînd vor sosi întăririle. Tînă-

rul conte de Kent nu era chiar așa de puternic pe cît i se părea...

Ca urmare a acestei așteptări și a lipsei de oameni — te puteai întreba dacă întăririle anunțate fuseseră barem îmbarcate ! — i se îngăduise monseniorului de Valois să se plimbe prin tot ținutul, de la Agen la Marmande și de la Bergerac la Duras, ca pe moșia lui. Nici acum, cînd Valois era acolo, sub ochii lor, cu toată panglica aceea lungă de oțel după dînsul, tot nimic nu puteau face.

— Acesta e și sfatul domniei tale, Montpezat ? întrebă contele de Kent.

— Cu părere de rău, monseniore, trebuie să zic da, cu mare părere de rău, răspunse Montpezat mușcîndu-și mustața neagră.

— Și domnia ta, Bergerac ? mai întrebă Kent.

— Îmi vine să plîng de furie, spuse Pons de Bergerac cu rostirea cîntată pe care o aveau toți seniorii de prin părțile acelea.

Edmond de Kent renunță să-i mai întrebe pe baronii de Budos și de Fargues de Mauvezin ; aceștia nu vorbeau nici franțuzește, nici englezește, ci numai graiul gascon, și Kent nu pricepea o iotă din spusele lor. Pe chipurile lor se citea de altfel destul de limpede răspunsul.

— Dacă așa stau lucrurile, poruncește să se închidă porțile, domnule seneșal, și să ne așezăm aici așteptînd să fim împresurați din toate părțile. Apoi, cînd vor sosi oștile ce ni se trimit în ajutor, ele vor cădea în spatele francezilor, și poate că va fi mai bine așa, spuse contele de Kent pentru a-și mai ușura inima.

Scărpină cu vîrful degetelor fruntea ogarului său, apoi își puse iar coatele pe piatra călduță spre a cerceta valea. O vorbă din bătrîni zicea : „Cine ține Cetatea La Réole, ține Guyana." O vor ține cît timp va fi nevoie.

*

O înaintare prea ușoară e aproape tot așa de istovitoare pentru o armată, ca și o retragere. Neîntîmpinînd nici o împotrivire care să-i îngăduie să se oprească, fie și numai pentru o zi, ca să mai răsufle, armata Franței mărșăluia, mărșăluia, fără răgaz, de mai bine de trei

săptămîni, de douăzeci și cinci de zile numărate. Marea oaste — pilcuri de călăreți, oșteni în zale, gloată, arcași, căruțe, potcovari, bucătării și, la coadă, negustorii și carele cu tîrfe — se înșiruia pe mai mult de o leghe. Grebănul cailor singera, și nu trecea un sfert de ceas fără ca vreunul să-și piardă potcoavele. Mulți cavaleri trebuiseră să-și lepede zalele care, încinse de căldură, le făceau răni și buboaie pe la încheieturi. Cetele de tălpași abia își mai tîrau bocancii lor țintuiți. Afară de asta, frumoasele prune negre din Agen, care păreau coapte în crengile lor, îi cufuriseră năprasnic pe oștenii pleșcari și chinuiți de sete ; îi vedeai părăsindu-și mereu coloana pentru a se duce să-și lase jos nădragii de-a lungul drumului.

Conetabilul Gaucher de Châtillon moțăia pe cal cît de mult putea. Aproape cincizeci de ani de cînd slujea în oștire și opt războaie sau expediții îl oțeliseră.

— Am să trag un pui de somn, le spuse celor doi scutieri ai săi.

Aceștia, potrivindu-și pasul cailor, trecură de o parte și de cealaltă a conetabilelui, în așa fel ca să-i poată fi sprijin dacă ar luneca într-o rînă, și bătrînul căpitan de oști, rezemat în oblîncul șeii, începu să sforăie sub chivăra lui.

Robert d'Artois asuda fără să slăbească și împrăștia la douăzeci de pași depărtare un miros de sălbătăciune. Legase prietășug cu unul dintre englezii ce-l însoțeau pe Mortimer, lunganul acela de baron Maltravers, care semăna a cal, ba chiar îl poftise să mărșăluiască sub steagul său pentru că englezul era jucător grozav și veșnic gata, la popasuri, să dea cu zarurile.

Charles de Valois clocotea de mînie. Înconjurat de fiu-său d'Alençon, de nepotu-său d'Evreux, de cei doi mareșali, Mathieu de Trye și Jean de Barres, și de vărusău Alfons al Spaniei, își vărsa năduful pe tot și toate, spumega împotriva climei de nesuferit, împotriva zăpușelii nopților și arșiței zilelor, împotriva muștelor, împotriva mîncării prea grase. Țipa că vinul ce i se dădea la masă nu era decît poșircă bună pentru țopîrlani. Ne aflăm totuși într-o țară cu vinuri vestite, nu ? Unde naiba își ascundeau oamenii ăștia balercile cu vinul de

soi ? Ouăle îi miroseau rău, laptele era acru. Monseniorul de Valois se trezea uneori cu greţuri, iar de cîtăva vreme simţea în piept o durere ascunsă care-l îngrijora. Şi-apoi pedestrimea nu se mişca destul de repede, ca şi tunurile mari cu pulbere furnizate de italieni ale căror tălpi de lemn păreau să se lipească de şosele. Ah, de s-ar fi putut face războiul numai cu cavaleria !

— Se pare că sînt sortit să-mi duc războaiele pe arşiţă, zicea Valois. Întîia mea expediţie, cînd aveam cincisprezece ani, am făcut-o aşa, vere Alfons, pe o căldură dogoritoare, în Aragonul vostru sterp, căruia îi fusei o vreme rege, împotriva bunicului domniei tale.

Îi vorbea lui Alfons al Spaniei, moştenitorul tronului aragonez, amintindu-i fără ocoluri luptele care învrăjbiseră familiile lor. Dar putea să-şi îngăduie asta, căci Alfons era o fire blajină, gata să înghită orice pentru a mulţumi pe fiecare, gata să pornească în cruciadă fiindcă fusese rugat, şi să se bată cu englezii pentru a se pregăti de cruciadă...

— Ah, continuă Valois, luarea Geronei ! Am s-o ţiu minte cît voi trăi. Ce arşiţă ! Neavînd coroană la îndemînă pentru încoronarea mea, cardinalul de Cholet mi-a pus în cap pălăria lui. Mă înăbuşeam sub pălăria aceea roşie, prea mare pentru mine. Da... Aveam cincisprezece ani... Vrednicul meu părinte, regele Filip cel Viteaz, muri la Perpignan, răpus de frigurile de care se molipsise acolo...

Se posomorise la faţă vorbind de tată-său. Se gîndea că acesta murise la patruzeci de ani. Frate-său mai mare, Filip cel Frumos răposase la patruzeci şi şase, iar fratele vitreg Ludovic d'Evreux la patruzeci şi trei. El însuşi avea acum cincizeci şi patru, împliniţi în martie ; se dovedise cel mai zdravăn din neamul lui. Dar cîta vreme îl va mai ţine în viaţă pronia cerească ?

— Şi războaiele pe care le-am purtat în Campania, şi în Romagnia, şi în Toscana, alte ţinuturi unde arde soarele ! urmă el. Să străbaţi toată Italia în toiul verii, de la Neapole pînă la Siena şi Florenţa ca să-i izgoneşti pe gibelini... cum am făcut-o eu, acum... stai să socotesc... 1301... da, acum douăzeci şi trei de ani !...

Și chiar aici, în Guyana prin anul 94, tot vara se nimerise ! Mereu vara.

— Ia spune-mi, Charles, i-o întoarse batjocoritor Robert d'Artois, cum o s-o scoatem la capăt cu cruciada, pe-o căldură încă și mai năprasnică ? Ne vezi mergînd călare prin deșert împotriva Sudanului Egiptean ? Și acolo, pare-se, viță-de-vie e cam rară. Vom linge nisipul.

— O, cruciada, cruciada... făcu Valois necăjit, cu o mare lehamite în glas. Știe barem cineva dacă va porni vreodată cruciada asta, după toate piedicile ce mi se scot în cale ! E frumos să-ți pui viața în slujba țărilor și a bisericii, dar pînă la urmă ți se urăște să-ți tot risipești puterile pentru niște nerecunoscători.

Nerecunoscătorii, adică papa Ioan al XXII-lea, care se calicea să dea ajutoarele bănești, de parcă ar fi vrut cu tot dinadinsul să le taie pofta expediției ; și mai ales regele Charles al IV-lea care, nu numai că tot amîna să-i trimită lui Charles de Valois investitura de locțiitor, ceea ce începea să samene a ocară, dar pe deasupra se folosise de lipsa acestuia din urmă spre a se înfățișa el însuși candidat la tronul Sfîntului Imperiu. Și papa, firește, dăduse sprijinul său oficial acestei candidaturi. Astfel toată urzeala pusă la cale de Valois cu Leopold de Habsburg se destrăma. Îl socoteau un nătărău pe măria-sa Charles cel Frumos și la drept vorbind așa era ; dar se pricepea destul de bine să lovească și să folosească viclenia... Valois primise vestea chiar în ziua aceea, douăzeci și cinci august : hramul Sfîntului Ludovic. Urîtă sărbătoare, ce mai încolo ! Era așa de cătrănit și așa de ocupat să-și gonească muștele de pe obraz, că nici nu-i mai ardea să privească peisajul. Nu văzu orașul La Réole decît atunci cînd ajunse în fața cetății la cîteva aruncături de arbaletă.

Clădit pe un pinten stîncos și înconjurat de un brîu de coline verzi, orașul La Réole se înalță deasupra fluviului Garone. Profilîndu-se pe cerul ce începuse să pălească, strîns în meterezele sale de piatră roșiatică pe care amurgul o aurea, arătîndu-și bisericile, turnurile castelului, clădirea înaltă a primăriei cu mica ei clopotniță dantelată și toate acoperișurile de țiglă roșie înghesuite unele într-altele, La Réole amintea miniaturile care înfățișau

Ierusalimul în cărțile de rugăciuni. Frumos oraș, într-adevăr. Afară de asta, poziția ridicată făcea din el o cetate desăvîrșită ; contele de Kent nu era prost că-l alesese pentru a se închide acolo... Nu va fi ușor să cucerești asemenea cetate.

Oastea se oprise, așteptînd poruncile. Dar monseniorul de Valois nu le dădea. Umbla îmbufnat. Dumnealor, mormăia el, conetabilul, mareșalii n-au decît să ia hotărîrile ce li se par nimerite. Cît despre dînsul, nefiind locțiitor al regelui, nu-și mai lua nici o răspundere.

— Vino, Alfons, hai să tragem o dușcă, îi spuse vărului său din Spania.

Conetabilul își întorcea capul ba într-o parte ba într-alta sub chivăra lui, ca să audă ce-i ziceau căpitanii de steaguri. Îl trimise pe contele de Boulogne în recunoaștere. Boulogne se întoarse după un ceas și povesti ce văzuse dînd ocol cetății, dinspre dealuri. Toate porțile erau închise și garnizoana nu dădea nici un semn că ar vrea să iasă. Luară deci hotărîrea de a tăbărî acolo, și pilcurile se așezară fiecare cam pe unde le venea la socoteală. Bolțile de viță își întindeau curmeiele între pomi și aracii înalți, alcătuind niște adăposturi plăcute în chip de umbrare. Oastea era frîntă de oboseală și adormi în amurgul senin, o dată cu ivirea celor dintîi stele.

Tînărul conte de Kent nu se putu împotrivi ispitei de a-și dovedi vitejia. După o noapte de nesomn pe care o petrecu jucînd zaruri cu scutierii săi pentru a-și astîmpăra nerăbdarea, îl chemă pe seneșalul Basset, îi porunci să-și strîngă cavaleria și, înainte de revărsatul zorilor, fără să sune trîmbițele, ieși tiptil din cetate printr-o poartă dosnică.

Francezii, sforăind în bolțile de viță, nu se deșteptară decît atunci cînd iureșul călăreților gasconi dădu peste dînșii. Își înălțară capetele uluite pentru a și le pleca numaidecît și a vedea copitele cailor trecînd pe deasupra lor. Edmond de Kent și oștenii lui se năpusteau nestingheriți printre cetele acestea adormite, tăind cu sabia, izbind cu buzduganul, repezind ghioagele lor plumbuite peste picioarele desculțe, peste coastele care nu erau apărate

nici de platoșe, nici de zale. Se auzeau oasele trosnind, și o poteră de urlete se deschidea în tabăra franceză. Corturile cîtorva mari seniori se năruiau. Dar curînd un glas aspru se ridică deasupra învălmășelii, strigînd : „Aici Châtillon ! După mine !" Și steagul conetabilului cu stema sa, un scut din smalț roșu cu trei benzi de singeap în chenar auriu, și împodobit cu un zmeu ținut de doi lei de aur, flutură în bătaia soarelui. Era bătrînul Gaucher care, din tabăra lui așezată cuminte într-un loc mai ferit, venea în ajutor cu vasalii săi. Alte strigăte răspunseră în dreapta și în stînga : „Înainte, Artois !... Aici Valois ! După mine !" Pe jumătate îmbrăcați, unii călări, alții pe jos, cavalerii năvăleau asupra vrăjmașului.

Tabăra era prea întinsă, prea împrăștiată, și cavalerii francezi prea numeroși pentru ca tînărul conte de Kent să-și poată continua multă vreme isprava, pustiind totul în cale. Gasconii vedeau că în fața lor se și înfiripase o mișcare de învăluire, tinzînd să-i prindă ca într-un clește. Kent nu avu decît timpul s-o ia la fugă și să ajungă în goana calului la porțile cetății, unde pieri din ochii urmăritorilor ; apoi, după ce avu o vorbă de laudă pentru fiecare oștean, își lepădă zaua și se duse la culcare, onoarea fiind salvată.

Jale mare domnea în tabăra franceză unde se auzeau gemetele răniților. Printre morți, al căror număr se ridica la șaizeci, se găseau Jean des Barres, unul din mareșali, și contele de Boulogne, comandantul avangărzii. Le părea rău tuturor că acești doi seniori, căpitani viteji hîrșiți în războaie, își aflaseră o moarte așa de neașteptată și de neghioabă. Răpuși pe cînd se trezeau din somn !

Dar isprava lui Kent fu privită cu respect. Însuși Charles de Valois care, abia în ajun spunea că pentru dînsul n-ar fi decît o joacă să-i vină de hac acestui flăcău, dacă și-ar pune mintea cu el la o întrecere, luă un aer convins, aproape măreț, ca să zică :

— Ehei, monseniori, e nepotul meu, să vă intre asta în cap !

Și uitînd îndată ocările aduse mîndriei sale, slăbiciunile ce-l încercau din cînd în cînd și căldura apăsătoare a verii, se apucă, după ce mareșalul des Barres fu

îngropat cu mare cinste, să pregătească asediul orașului. Dovedi în asta tot atîta rîvnă cît și iscusință, căci, deși grozav de lăudăros din fire, era totuși un strălucit conducător de oști, priceput la războaie.

Toate drumurile ce duceau spre La Réole au fost tăiate, regiunea supravegheată de posturi de pază, așezate în adîncime. Șanțuri fură săpate la mică depărtare de ziduri și cu pămîntul scos din ele se înjghebară întărituri spre a-i pune pe arcași la adăpost. Începură să construiască, în locurile cele mai prielnice, platforme pe care să așeze tunurile. În același timp se înălțau niște schele de unde urmau să tragă arcașii care mînuiau arbaletele. Monseniorul de Valois se arăta pe toate șantierele, cerceta, poruncea, îndemna oamenii să dea zor. Ceva mai depărtișor, în amfiteatrul colinelor, cavalerii își ridicaseră corturile rotunde în vîrful cărora fluturau steagurile. Cortul lui Charles de Valois, așezat în așa fel încît să domine tabăra și cetatea asediată, părea un adevărat castel din pînză brodată.

La 30 august, Valois primi în sfîrșit învestitura pe care o așteptase atît de mult. Din clipa aceea starea sa de spirit se schimbă de-a binelea și se păru că pentru dînsul nu mai încăpea îndoială că războiul era ca și cîștigat.

Două zile mai tîrziu, Mathieu de Trye, mareșalul supraviețuitor, împreună cu Pierre de Cugnières și Alfons al Spaniei, avînd înaintea lor trîmbițași și steagul alb al solilor, înaintară pînă la piciorul zidurilor cetății spre a-l soma pe contele de Kent, din porunca înălțimii sale, puternicul senior Charles, conte de Valois, locțiitor al regelui Franței în Gasconia și Aquitania, să se predea și să pună sub mîna lor tot ducatul pentru necredința arătată, ca și pentru refuzul regelui Angliei de a veni să-și facă închinarea.

La care seneșalul Basset, săltîndu-se în vîrful picioarelor pentru a i se vedea capul pe metereze, răspunse, în numele înălțimii sale, puternicul senior Edmond, conte de Kent, locțiitor al regelui Angliei în Aquitania și Gasconia, că somația nu putea fi primită și că înălțimea sa contele nu va părăsi orașul și nici nu va preda ducatul, decît dacă îl vor scoate de acolo cu forța.

O dată făcută declarația de asediu, după rînduelile știute, fiecare se întoarse la ale lui.

Monseniorul de Valois îi puse la treabă pe cei treizeci de mineri care-i fuseseră trimiși de către episcopul de Metz. Minerii aceștia trebuiau să sape niște galerii subterane pînă sub zidurile cetății, apoi să așeze acolo butoiașe de pulbere cărora li se va da foc. *Ingeniatorul* Hugues, aflat în slujba ducelui de Lorena, făgăduia o minune de pe urma acestui marafet. Zidul se va deschide ca o floare primăvara.

Asediații însă, alarmați de ciocăniturile surde ce se auzeau, așezară niște găleți pline cu apă pe drumurile dimprejur. Și acolo unde văzură suprafața apei încrețindu-se, știură că francezii săpau dedesubt o galerie. Se apucară să sape și dînșii dinspre partea lor, lucrînd noaptea, în timp ce minerii din Lorena lucrau ziua. Într-o dimineață, cele două șanțuri unindu-se, se petrecu sub pămînt, la lumina unor fețtile, un măcel cumplit din care cei scăpați cu viață ieșiră acoperiți de sudoare, de colb negru și de sînge, cu privirea înfricoșată de parcă se întorceau din iad.

Atunci, platformele de tragere fiind gata, Monseniorul de Valois hotărî să folosească tunurile.

Erau niște țevi groase de bronz, strînse în cercuri de fier și așezate pe niște afeturi de lemn, fără roți. Trebuiau zece cai ca să tragă fiecare din aceste dihănii de bronz și douăzeci de oameni ca să le îndrepte spre țintă, să le fixeze, să le încarce. În jurul lor construiau un fel de lădoi făcut din scînduri groase de stejar, în care să se adăpostească tunarii dacă țeava ar face explozie.

Tunurile acestea veneau de la Piza. Servanții italieni le ziceau *bombarda* din pricina zgomotului pe care-l făceau.

Toți marii seniori, toți căpitanii de steaguri, se adunaseră să vadă cum trag bombardele. Conetabilul Gaucher înălța din umeri și bombănea că nu crede în puterea de distrugere a acestor marafeturi. De ce întotdeauna să ne bizuim pe „noutăți", cînd ne putem sluji de balimezuri, pivale și țăcălușe care de veacuri, și-au dovedit însușirile? Pentru a supune orașele pe care le-a cucerit, Châtillon, avut-a el nevoie de turnătorii din Lombardia?

Războaiele se cîştigau prin vitejia sufletelor şi puterea braţelor, iar nu umblînd cu pulbere de alchimişti care prea miros a pucioasa Satanei !

Servanţii aprinseseră lîngă fiecare tun o sobiţă în care se înroşea un cleşte de fier. Apoi, după ce băgaseră pulberea cu ajutorul unor linguroaie de tinichea, încărcară fiecare bombardă, mai întîi cu un dop de cîlţi, apoi cu o ghiulea de piatră cîntărind ca la vreo treizeci de ocale, toate acestea vîrîte prin gura ţevii. Un pumn de pulbere fu introdus în gîtul anume pregătit deasupra culasei şi care comunica printr-o găurică cu încărcătura dinlăuntru.

Toţi cei de faţă fură poftiţi să se tragă cu cincizeci de paşi îndărăt. Tunarii se lungiră jos, cu palmele pe urechi ; cîte unul singur rămase în picioare lîngă fiecare bombardă pentru a da foc pulberii cu ajutorul cleştilor lungi roşite în foc. De îndată ce făcu asta, tunarul se trînti la pămînt, lipindu-se de lădoiul afetului.

Flăcări roşii ţîşniră şi pămîntul se zgudui. Bubuitura răsună în valea Garonului, şi se auzi de la Marmande pînă la Langon. Aerul se făcuse negru în jurul tunurilor, iar partea lor dindărăt se afundase în pămîntul răscolit de zvîcnitură. Conetabilul tuşea, scuipa şi înjura. După ce colbul se mai risipi niţel, văzură că una din ghiulele căzuse la francezi ; în oraş, un acoperiş părea găurit de-a binelea.

— Mult zgomot pentru un fleac de stricăciuni, spuse conetabilul. Cu vechile baliste din care bolovanii porneau ca din praştie, toate ghiulelele ar fi ajuns la ţintă fără să ne înăbuşe praful pentru atîta lucru.

În oraşul La Réole însă, la început nimeni nu înţelese pentru ce, din acoperişul maestrului Delpuch, notarul, o ploaie de ţigle căzuse deodată în stradă. Nimeni nu înţelese nici de unde venea acest tunet într-un cer fără nori, şi care se auzi după o clipă. Apoi, maestrul Delpuch ieşi glonţ din casă, urlînd că o ghiulea mare de piatră căzuse în bucătăria lui.

Atunci, populaţia alergă la metereze ca să-şi dea seama că în tabăra francezilor nu era nici una din maşinile acelea uriaşe care alcătuiau armamentul folosit de obicei în asediu. La a doua detunătură, oamenii se văzură

nevoiți să recunoască în sfîrșit că zgomotul și ghiulelele ieșeau din țevile acelea lungi culcate pe deal, și deasupra cărora se înălța o trîmbă de fum. Fiecare fu cuprins de spaimă, iar femeile năvăliră în biserici spre a se ruga împotriva acestei născociri a diavolului.

Întîia lovitură de tun din războaiele Occidentului fusese trasă.

La 22 septembrie, dimineața, contele de Kent fu rugat să-i primească pe dumnealor Ramon de Labison, Jean de Miral, Imbert Esclau, frații Doat și Barsan de Pins, notarul Hélie de Malenat, toți șase pîrgari ai comunei La Réole, împreună cu mai mulți orășeni de vază care-i însoțeau. Pîrgarii vorbiră îndelung, înfățișînd locțiitorului regelui Angliei niște plîngeri, pe un ton care nu mai arăta supunerea și respectul cuvenit. Orașul, ziceau ei, era fără hrană, fără apă, fără acoperișuri. Se vedea fundul cisternelor, se mătura pămîntul în hambarele goale, și populația nu mai putea să îndure această ploaie de ghiulele din sfert în sfert de ceas, care ținea de trei săptămîni și mai bine. Spitalul era ticsit de bolnavi și de răniți. În criptele bisericilor se îngrămădeau leșurile oamenilor uciși în stradă, ale copiilor striviți în patul lor. Clopotele bisericii Sfîntul Petru se prăbușiseră într-o larmă de parcă era sfîrșitul lumii, ceea ce dovedea îndeajuns că Dumnezeu nu ținea cu englezii. Afară de asta, culesul strugurilor nu mai putea să întîrzie, barem în podgoriile pe care francezii nu le pustiiseră, și nu trebuia lăsată recolta să putrezească. Îndemnată de proprietari și de negustori, populația se gătea de răscoală, hotărîtă să se bată cu oștenii seneșalului, dacă va fi nevoie, spre a-i sili să se predea.

Pe cînd pîrgarii vorbeau, o ghiulea șuieră în văzduh și se auzi năruindu-se o schelărie. Ogarul contelui de Kent începu să urle. Stăpînu-său îl potoli cu un gest de nespusă lehamite.

Edmond de Kent știa de mai multe zile că va trebui să se predea. Se încăpățîna să reziste fără a putea spune de ce. Oștenii săi, o mînă de oameni, istoviți de asediu, nu mai erau în stare să țină piept unui asalt. Să încerce o nouă ieșire împotriva unui vrăjmaș acum temeinic

întărit, ar fi fost curată nebunie. Şi iată că locuitorii din La Réole ameninţau să se răscoale.

Kent se întoarse spre seneşalul Basset.

— Ce zici, domnule Ralph, întrebă el, mai crezi în ajutoarele de la Bordeaux ?

Seneşalul nu mai credea în nimic. Ajuns la capătul puterilor, nu şovăia să-l învinovăţească pe regele Eduard şi pe Despenserii săi de a fi lăsat apărătorii oraşului La Réole în voia soartei, cu o nepăsare care cam semăna a trădare.

Domnii de Bergerac, de Budos şi de Montpezat nu aveau nici ei mutre mai vesele. Nimeni nu ţinea să moară pentru un rege care arăta atît de puţină grijă celor mai vrednici slujitori ai săi. Prea le era prost răsplătită credinţa.

— Ai un steag alb, domnule seneşal ? întrebă contele de Kent. Atunci, porunceşte să fie înălţat în vîrful castelului.

După cîteva minute, bombardele tăcură şi în tabăra franceză se lăsă acea mare tăcere mirată care întîmpină evenimentele de multă vreme aşteptate. Nişte soli ieşiră din La Réole şi fură conduşi la cortul mareşalului de Trye, care le înfăţişă în linii mari condiţiile de predare. Căci oraşul va fi predat, firește ; dar contele de Kent va trebui totodată să semneze şi să proclame că întregul ducat trece sub mîna locţiitorului regelui Franţei. Oastea învingătoare nu va da iama prin casele locuitorilor şi nici nu se vor lua prizonieri, ci numai ostateci, iar oraşul are să plătească o despăgubire care rămînea să fie hotărîtă. Afară de asta, contele de Valois îl ruga pe contele de Kent să poftească a lua masa cu dînsul.

Un mare ospăţ fu pregătit în cortul de pînză brodată cu crinii Franţei, acolo unde monseniorul Charles trăia de aproape o lună. Contele de Kent sosi învestmîntat sărbătoreşte, purtînd armele sale cele mai strălucitoare, dar palid la faţă şi silindu-se să-şi ascundă, sub o înfăţişare demnă, umilinţa şi restriştea. Era însoţit de seneşalul Basset şi de mai mulţi seniori gasconi.

Cei doi locţiitori regali, învingătorul şi învinsul, îşi vorbiră cu oarecare răceală, dar zicîndu-şi unul altuia „măria ta nepoate“ „măria ta unchiule“, ca nişte oameni

între care legăturile de rudenie sînt destul de tari pentru ca nici războiul să nu le poată rupe.

La masă, monseniorul de Valois îl așează pe contele de Kent în fața lui. Cavalerii gasconi începură să se îndoape pe ruptele, cum nu mai avuseseră prilejul să mănînce de cîteva săptămîni.

Își dădeau toți silința să se arate politicoși, aducîndu-și unii altora laude pentru vitejia lor. Contele de Kent fu felicitat pentru avîntata sa încercare de-a sparge încercuirea, care-i costase pe francezi viața unui mareșal. Kent răspunse arătîndu-și marea stimă ce-o purta unchiului său atît pentru felul cum orînduise asediul cît și pentru întrebuințarea artileriei cu pulbere.

— Auziți domnule conetabil, și voi monseniori, izbucni Valois, auziți ce spune vrednicul meu nepot... că fără bombardele cu ghiulele, orașul ar fi putut ține patru luni ? Să țineți minte asta !

Pe deasupra farfuriilor, a cupelor, a cănilor, Kent și Mortimer se cercetau din ochi.

Îndată ce se isprăvi ospățul, căpeteniile de frunte se închiseră să întocmească actul de armistițiu ale cărui paragrafe erau numeroase. La drept vorbind, Kent era gata să cedeze în toate privințele, afară de unele formule care tăgăduiau legitimitatea puterilor regelui Anglici, cît și asupra înscrierii domnilor Basset și Montpezat în capul listei ostatecilor. Căci, deoarece arestaseră și spînzuraseră pe slujitorii regelui Franței, nu mai încăpea îndoială că soarta acestora era pecetluită. Valois însă cerea stăruitor să-i fie predat seneșalul împreună cu cel vinovat de răscoala de la Saint-Sardos.

Lordul Mortimer lua și el parte la tratative. Propuse să stea de vorbă între patru ochi cu contele de Kent. Conetabilul Gaucher se împotrivi ; nu pui un dezertor din tabăra vrăjmașă să discute un armistițiu ! Dar Robert d'Artois și Charles de Valois spuseră că au încredere în Mortimer. Cei doi englezi se retraseră deci într-un ungher al castelului.

— Ții așa de mult, my Lord, să te întorci numaidecît în Anglia ? întrebă Mortimer.

Kent nu răspunse.

— Ca să dai ochi cu regele Eduard, fratele domniei tale, nedrept cum îl știi și gata să te scoată vinovat de o înfrîngere pe care Despenserii ți-au pregătit-o ? Căci ai fost trădat, my Lord, nu se poate să nu știi asta. Știam că ți-au fost făgăduite întăriri care nici n-au pornit din Anglia. Și în porunca dată seneșalului de la Bordeaux de a nu-ți veni în ajutor înainte de sosirea acestor întăriri nu vezi trădarea ? Nu te mira văzînd că le știu pe toate cu de-amănuntul ; datorez asta numai bancherilor lombarzi... Dar întrebatu-te-ai care-i pricina acestei nepăsări haine față de domnia ta ? Nu vezi unde vor s-ajungă ?

Kent tăcea mereu, cu capul nițel aplecat, și privindu-și degetele.

— Biruitor aici, continuă Mortimer, devenei primejdios pentru Despenseri, my Lord, și dobîndeai prea mare greutate în treburile țării. Au găsit că-i mai bine să te facă să suferi rușinea unei înfrîngeri, fie și cu prețul Aquitaniei de care puțin le pasă oamenilor mînați doar de grija de a jefui, una după alta, baroniile ținuturilor de margine. Pricepi de ce a trebuit, acum trei ani, să mă răzvrătesc pentru Anglia împotriva regelui ei, sau chiar pentru rege împotriva lui însuși ? Cine-ți poate spune că o dată ajuns acasă, n-ai să fii și domnia ta învinuit de viclenie și zvîrlit în temniță ? Ești încă tînăr, my Lord, și nu știi de ce sînt în stare ticăloșii aceștia.

Kent își dădu îndărăt cu o smucitură a capului pletele blonde după ureche și răspunse în sfîrșit :

— Încep s-o aflu, my Lord, pe pielea mea.

— Ți-ar fi neplăcut să rămîi aici ca cel dintîi ostatec, bineînțeles cu chezășia că te vei bucura de tratamentul cuvenit unui prinț ? Acum, cînd Aquitania e pierdută, mă tem că pentru totdeauna, ceea ce trebue să salvăm e însăși țara, și numai de aici putem face asta mai bine.

Tînărul conte înălță spre Mortimer o privire mirată.

— Acum două ceasuri, spuse el, mai eram încă locțiitorul fratelui meu, regele, și mă și îndemni să mă răzvrătesc împotriva lui ?

— Pe nesimțite, my Lord, pe nesimțite !... Faptele mari se hotărăsc repede.

— Ce răgaz îmi dai pentru asta ?

— Nu-i nevoie de nici un răgaz, deoarece te-ai și hotărît.

Nu fu mică izbînda pentru Roger Mortimer cînd tînărul conte Edmond de Kent, întorcîndu-se la masa armistițiului, anunță că se oferă ca primul dintre ostateci.

Aplecîndu-se peste umărul său, Mortimer îi spuse :

— Acum trebuie să ne punem pe lucru ca s-o scăpăm pe cumnata și vara domniei tale, regina. E vrednică de dragostea noastră, iar nouă ne poate fi de cel mai mare ajutor.

PARTEA A DOUA

ISABELLE IN VÎLTORILE DRAGOSTEI

I

MASA PAPII IOAN

Biserica Saint-Agricol fusese de curînd reclădită din temelii. Catedrala Dominicanilor, biserica Fraţilor Cordelieri, acelea ale Fraţilor Propovăduitori şi ale Augustinilor, fuseseră mărite şi reînnoite. Călugării cinului spitalicesc al Sfîntului Ioan din Ierusalim îşi zidiseră o măreaţă stăreţie. Dincolo de piaţa Zarafilor se înălţa o nouă capelă a Sfîntului Anton şi se săpau temeliile viitoarei biserici a Sfîntului Didier.

De o săptămînă, contele de Bouville cutreiera Avignonul fără să-l recunoască, fără să afle nici una din amintirile pe care le lăsase acolo. De cîte ori ieşea să se plimbe, la tot pasul găsea prilej să se mire şi să se minuneze. Cum putea un oraş să-şi schimbe în opt ani toată înfăţişarea ?

Căci nu numai bisericile ieşiseră ca din pămînt, sau aveau acum alte faţade, şi-şi arătau, de oriunde le-ai fi privit, turnurile ascuţite, ogivele, vitraliile rotunde, broderiile lor de piatră albă, pe care le aurea niţel soarele de iarnă iar vîntul dinspre fluviul Rhône cînta printre ele.

Peste tot se înălţau palate princiare, reşedinţele înaltelor feţe bisericeşti, edificii comunale, locuinţele orăşenilor înstăriţi, clădirile companiilor lombarde, mari depozite, prăvălii. Peste tot răsuna bătaia plină de răbdare, necontenită şi aidoma ploii, a ciocanului ciopliturilor de piatră, acele milioane de izbituri scurte ale fierului în piatra gingaşă, prin care se înalţă capitalele. Peste tot mulţimea deasă, şi uneori împrăştiată de alaiul vreunui cardinal, peste tot forfota mulţimii harnice, vioaie, zorite, călcînd în moloz, în rumeguş, în praful de var. E semnul

vremilor de bogăție să vezi pantofi brodați ai celor mari mînjindu-se cu rămășițele muncii zidarilor.

Nu, Hugues de Bouville nu mai recunoștea nimic. Mistralul îi arunca în ochi, o dată cu colbul șantierelor, cîte o priveliște care-l înmărmurea la fiece clipă. Prăvăliile, care se făleau, toate, că sînt furnizoare ale prea sfîntului părinte sau ale luminatelor fețe din sfîntul colegiu, erau ticsite cu cele mai strălucitoare mărfuri ale pămîntului, catifelele cele mai grele, mătăsuri, pînze țesute în fir de aur și cele mai scumpe podoabe de ceaprazerie. Odoarele bisericești, cruci pentru pieptul episcopilor și cardinalilor, cîrje, inele artofoare, chivoturi și farfurioare pentru ostii, apoi și farfurii de masă, linguri, pahare fără picior, cupe înalte pe care se vedeau încrustate armoriile papii sau ale cardinalilor, toate se îngrămădeau în rafturile sienezului Tauro, ale negustătorului Corboli și ale meșterului Cachette, tustrei argintari.

Trebuiau pictori pentru a decora toate aceste naosuri, aceste bolți, aceste galerii ale mănăstirilor, aceste săli de audiență ; cei trei Pierre : Pierre de Puy, Pierre de Carmelere și Pierre Godrac, ajutați de numeroșii lor ucenici, așterneau aurul, azurul, carminul, și zugrăveau semnele Zodiacului în jurul unor scene din cele două Testamente. Trebuiau sculptori ; meșterul Macciolo din Spoleto cioplea în gorun și nuc efigiile sfinților, pe care apoi le zugrăveau sau le acoperea cu aur. Și lumea saluta pe străzi cu plecăciuni foarte adînci, un bărbat care nu era cardinal, dar umbla însoțit de o numeroasă suită de oameni de ai lui și slugi încărcate cu măsurători și suluri de pergament ; bărbatul acesta era dumnealui Guillaume de Coucouron, mai-marele tuturor arhitecților pontificali care, începînd din anul 1317, reclădeau orașul Avignon pentru cheltuiala nemaiauzită de cinci mii de florini de aur.

În această metropolă religioasă, femeile se îmbrăcau mai frumos ca în orice alt loc din lume. Era o încîntare a privirii să le vezi ieșind de la biserică, trecînd de pe o parte a străzii în cealaltă, umblînd prin prăvălii, adunîndu-se mai multe în plină stradă, friguroase și zîmbitoare, în mantiile lor îmblănite, printre cavaleri săritori și dieci foarte dezghețați. Unele călcau chiar ușurel la brațul

vreunui canonic sau unui episcop, și amîndouă vestmintele, rochia și sutana, înaintau într-un pas, măturînd colbul alb al străzii.

Vistieria bisericii făcea să propășească toate îndeletnicirile oamenilor. A fost nevoie să se construiască bordeluri noi și să fie mărită vechea mahala a fișneților, căci toți acești călugări, călugărași, dieci, diaconi și sub-diaconi care roiau prin Avignon nu erau neapărat niște sfinți. Dregătorii orașului puseseră să se afișeze pe tăbliță porunci aspre :

„Este interzis femeilor publice și codoașelor de a locui în străzile de oameni cumsecade, de a se îmbrăca cu aceleași găteli ca și femeile cinstite, de a purta văl în public și de a atinge cu mîna pîinea și fructele în prăvălii, sub pedeapsa de a fi silite să cumpere marfa pe care au pipăit-o. Curtezanele măritate vor fi izgonite din oraș, iar dacă s-ar întoarce aici, vor fi aduse în fața judecătorilor.“

Dar în ciuda opreliștilor, curtezanele se purtau cu cele mai frumoase vestminte, cumpărau cele mai frumoase fructe, agățau mușterii în străzile locuite de lume aleasă și se măritau fără nici o greutate, atît de bine le mergeau treburile și de așa mare căutare se bucurau. Ele se uitau de sus la femeile zise cinstite dar care nu prea aveau purtări mai bune, cu singura deosebire că soarta le hărăzise amanți mai simandicoși.

Nu numai Avignonul, ci și tot ținutul dimprejur își schimba înfățișarea. De cealaltă parte a podului Saint-Bénézet, pe malul rîului Villeneuve, cardinalul Arnaud de Via, un nepot al papii, pusese să se înalțe o uriașă biserică episcopală ; și de pe acum oamenii numeau turnul lui Filip cel Frumos „vechiul turn“ pentru că trecuseră treizeci de ani de cînd fusese zidit. Dar fără Filip cel Frumos care silise papalitatea să se așeze la Avignon, ar mai fi existat oare toate acestea ? La Bédarrides, la Châteauneuf, la Noves, alte biserici, alte castele, ieșeau ca din pămînt.

Văzîndu-le, Bouville simțea oarecare mîndrie personală. Nu numai pentru că vreme de ani îndelungați avusese slujba de mare șambelan pe lîngă Filip cel Frumos și că se simțea părtaș la toate faptele acestui rege, dar și

pentru că se credea oarecum răspunzător de înscăunarea actualului papă. Nu era oare el, Bouville, cel care, cu nouă ani în urmă, după o istovitoare goană în căutarea unor cardinali împrăştiaţi între Carpentras şi Orange, propusese cel dintîi pe cardinalul Duèze drept candidat al curţii Franţei? Ambasadorii se cred lesne singurii născocitori ai misiunilor îndeplinite, cînd ele reuşesc. Iar Bouville, ducîndu-se la ospăţul pe care papa Ioan al XXII-lea îl dădea în cinstea lui, îşi umfla burta, închipuindu-şi că-şi umflă pieptul, îşi scutura părul alb pe gulerul de blană, şi vorbea cam tare cu scutierii săi pe străzile Avignonului.

Oricum, un lucru părea hotărît: Sfîntul-Scaun nu se va întoarce în Italia. Se isprăvise cu iluziile pe care unii le nutreau pe vremea celuilalt papă. Patricienii romani n-aveau decît să se răzvrătească împotriva lui Ioan al XXII-lea şi să-l ameninţe că dacă nu se va întoarce în Oraşul Etern, vor face o schismă alegînd un alt papă care va ocupa cu adevărat tronul Sfîntului Petru[1]. Fostul burghez din Cahors se pricepuse să le răspundă prinţilor Romei, acordîndu-le numai patru pălării de cardinal din cele şaisprezece cîte împărţise de la înscăunarea sa. Toate celelalte pălării de purpură le dăduse unor francezi.

— Vezi dumneata, domnule conte, îi spuse papa Ioan lui Bouville cu cîteva zile mai înainte, cînd îl primise întîia oară, şi vorbind cu glasul acela firav cu care poruncea ca stăpîn creştinătăţii... vezi dumneata, domnule conte, trebuie să cîrmuieşti cu prietenii împotriva vrăjmaşilor. Domnitorii care-şi irosesc zilele şi puterile ca să-şi apropie duşmanii, îşi nemulţumesc pe adevăraţii lor sprijinitori şi nu-şi cîştigă decît prieteni prefăcuţi, totdeauna gata să-i trădeze.

Pentru a te convinge de voinţa papii de a rămîne în Franţa, era de ajuns să vezi castelul ce-şi zidise pe locul fostului palat episcopal, şi care domina oraşul cu meterezele, turnurile şi foişoarele sale. Interiorul era împărţit între galerii lungi şi înalte, săli de primire şi apartamente bogat împodobite sub nişte tavane de azur presărate cu stele, întocmai ca cerul. Erau doi uşieri la întîia uşă,

[1] Ceea ce s-a întîmplat întocmai cu şapte ani mai tîrziu, în 1330, cînd cardinalii Romei aleseră un antipapă în persoana lui Nicolae al V-lea.

doi la a doua, cinci la a treia, și paisprezece la celelalte uși. Mareșalul palatului avea sub poruncă lui patruzeci de ștafete și șaizeci și trei de armași.

„Toate acestea arată că nu-i vorba de-o așezare vremelnică", își zicea Bouville, călcînd în urma mareșalului venit să-i întîmpine la poartă și care-l ducea de-a lungul sălilor. Iar pentru a ști cu cine alesese papa să cîrmuiască îi ajungea lui Bouville să audă strigîndu-se numele demnitarilor ce luaseră loc în sala ospățurilor, îmbrăcată în mătase, la masa pe care sclipea vesela de aur și argint.

Cardinalul arhiepiscop de Avignon, Arnaud de Via era fiul unei surori a papii. Cardinalul cancelar al bisericii romane, adică primul-ministru al creștinătății, bărbat spătos și voinic, căruia îi ședea bine sutana de purpură, era Gaucelin Duèze, fiul lui Pierre Duèze, chiar acel frate al papii pe care regele Filip cel Frumos îl înnobilase. Tot nepot al papii și cardinalul Raymond Le Roux. Alt nepot, Pierre de Vicy, gospodărea palatul pontifical, hotăra în privința cheltuielilor, poruncea celor doi pitari, celor patru chelari, rîndașilor și potcovarilor, celor șase feciori de casă, celor treizeci de capelani, celor șaisprezece duhovnici pentru pelerinii în trecere, clopotarilor, măturătorilor, sacagiilor, spălătoreselor, doftorilor spițeri și bărbieri. Firește, cel mai neînsemnat dintre „nepoții" așezați la masă nu era cardinalul Bertrand du Pouget, împuternicitul itinerant al papii pentru Italia, și despre care se șoptea... dar cine nu șoptea aici ?... că era un fiu natural al lui Jacques Duèze, de pe vremea cînd, deși trecuse de patruzeci de ani, nu părăsise încă tîrgul Quercy, locul său de naștere. Toate rubedeniile papii Ioan, pînă la verii de-al doilea, ședeau în palatul său și luau masa cu dînsul : doi dintre ei locuiau chiar în odăile tainice de sub sufragerie. Toți erau ghiftuiți cu slujbe, ăsta printre cei o sută de cavaleri nobili ai gărzii papale, ăstalalt ca împărțitor de pomeni, un altul ca mare cămăraș apostolic avînd pe mîna lui toate veniturile bisericești, dăjdii, zeciuieli, cutii de milostenii, părțile cuvenite din avutul morților și amenzile hotărîte de Tribunalul ecleziastic de pe lîngă Sfîntul-Scaun. Mai bine de patru sute de persoane alcătuiau această curte a cărei cheltuială trecea de patru mii de florini pe an.

Cu opt ani în urmă, cînd conclavul de la Lyon pusese în tronul Sfîntului Petru un moșneag istovit, străveziu, pe care toți așteptau, ba chiar nădăjduiau, să-l vadă dîndu-și sufletul după o săptămînă, în vistieria papală nu era para chioară. În opt ani, același moșneag mărunțel, care mergea ca o pană suflată de vînt, chivernisise așa de bine finanțele bisericii, taxase așa de bine pe cei dovediți de preacurvie, de sodomie, pe incestuoși, pe hoți și pe ucigași, pe preoții nevrednici și pe episcopii vinovați de a fi răstălmăcit legea, vînduse atît de scump parohiile, pusese să se controleze atît de amănunțit cîștigurile și averile ecleziastice încît își asigurase cele mai mari venituri din lume și avea mijloacele ce se cereau pentru a reclădi un oraș. Putea să și-i țină pe ai săi în belșug, și să domnească prin ei. Nu se arăta zgîrcit nici în pomenile pentru săraci, nici în darurile pentru cei bogați, oferind oaspeților săi giuvaere și iconițe de aur cu care îl aproviziona furnizorul său obișnuit, evreul Boncoeur. Mai curînd pitit decît așezat într-un jilț cu speteaza uriașă, ținîndu-și picioarele pe două perne groase îmbrăcate în mătase aurie, papa Ioan prezida această masă lungă care aducea deopotrivă a înalt sfat bisericesc și a cină de familie. Șezînd la dreapta lui, Bouville se minuna privindu-l. Cum se schimbase sfîntul părinte, de la alegerea sa pînă azi! Nu la înfățișare: Timpul părea să treacă fără a lăsa urme pe acest obraz plăpînd, ascuțit, zbîrcit, schimbăcios, cu creștetul vîrît într-o tichie îmblănită, cu ochii mici de șoarece, fără gene, nici sprîncene, cu buzele foarte subțiri din care cea de sus trasă puțintel înăuntru sub gingia știrbă. Ioan al XXII-lea arăta la optzeci de ani ai săi mai bine decît mulți alții la cincizeci; mîinile sale o dovedeau, prin pielea netedă, doar nițel uscată, și ale căror încheieturi se mișcau cu multă ușurință. Dar după atitudine, după felul cum se rostea, după spusele sale, puteai să-ți dai seama cît de mult se schimbase. Omul acesta, care-și datorase pălăria de cardinal unei scrisori regale plăsmuită de el, apoi tiara papală celor doi ani de uneltiri ascunse, de voturi dobîndite cu mită, și în cele din urmă șireteniei cu care făcuse o lună întreagă pe bolnavul fără leac, omul acesta părea să fi primit un suflet nou, o dată cu înscăunarea sa ca locțiitor

al lui Christos. Ajuns în vîrful la care poate visa ambiția omenească, nemaiavînd nimic de dorit pentru el însuși, își folosea toate puterile, toată acea strașnică mașinărie a minții ce-l ajutase să atingă culmea, numai spre binele bisericii, așa cum îl înțelegea el, cu o totală uitare de sine. Și ce rîvnă punea în asta! Printre cei care-l aleseseră, crezînd că va dispărea repede și că va lăsa Curia să cîrmuiască în numele său, cîți se căiau acum! Ioan al XXII-lea le făcea zile fripte. Într-adevăr, un mare suveran al bisericii.

Se ocupa de toate, toate le hotăra el. Nu șovăise să-l afurisească, în martie trecut, pe împăratul Germaniei, Ludovic al Bavariei, destituindu-l totodată și deschizînd succesiunea la tronul Sfîntului Imperiu pentru care regele Franței și contele de Valois se zbăteau atîta. Se amesteca în certurile dintre suveranii creștini, amintindu-le, așa cum îi impunea misiunea sa de păstor al lumii, îndatoririle lor de a păstra pacea. Acum, se apleca asupra conflictului din Aquitania, și în audiențele date lui Bouville, îi și spusese acestuia ce hotărîse să facă spre a împăca lucrurile.

Suveranii Angliei și Franței vor fi rugați să prelungească armistițiul semnat de contele de Kent, în cetatea La Réole, și care lua sfîrșit în decembrie. Monseniorul de Valois nu-i va folosi pe cei patru sute de oșteni și pe cei o mie de arbaletieri noi care-i fuseseră trimiși zilele acestea la Bergerac. Regele Eduard, însă, va fi rugat stăruitor să vină cît mai repede spre a-și face închinarea regelui Franței. Cei doi suverani vor trebui să le dea drumul seniorilor gasconi pe care-i țineau fiecare, și să nu le caute pricină pentru că trecuseră de partea dușmanului. În sfîrșit, papa are să-i scrie reginei Isabelle, cerîndu-i cu mare rugăminte să facă tot ce-i stă în putere spre a aduce iar buna înțelegere între soțul și fratele ei. Ca și Bouville, papa Ioan nu-și făcea nici o iluzie în privința asta, știind de cîtă ascultare se bucura nefericita regină. Dar faptul că Sfîntul Părinte i s-ar adresa ei, n-ar întîrzia să-i aducă din nou o oarecare trecere, iar vrăjmașii reginei ar șovăi s-o mai chinuiască. Apoi, Ioan al XXII-lea ar sfătui-o să meargă la Paris, tot ca împăciuitoare : spre a

veghea la redactarea tratatului care nu i-ar lăsa Angliei, din ducatul Aquitaniei, decît o fîşie subţire de-a lungul coastei, cuprinzînd Saintes, Bordeaux, Dax şi Bayonne. Astfel, ţelurile politice ale contelui de Valois, uneltirile lui Robert d'Artois, dorinţele tainice ale lordului Mortimer aveau să capete un foarte mare sprijin din partea sfîntului părinte.

O dată dusă la bun capăt întîia parte a misiunii sale, Bouville putea să mănînce cu mare poftă ghiveciul de ţipari, gustos, gras, dres cu mirodenii, care-i umplea castronul de argint.

— Ţiparii ne vin de la balta Martigues, îi spuse papa Ioan lui Bouville. Îţi plac ?

Cu gura plină, mătăhălosul Bouville nu putu să răspundă decît din ochi, arătîndu-se încîntat.

Bucătăria pontificală era bogată, şi chiar felurile ce se serveau vinerea alcătuiau un ospăţ împărătesc. Ton proaspăt, batog din Norvegia, lamprete şi nisetri, gătiţi în douăzeci de feluri şi tăvăliţi în douăzeci de sosuri, veneau una după alta, pe tipsii sclipitoare. Vinul de Arbois curgea ca aurul în cupele de argint, iar cel de Bourgogne, din podgoriile de pe valea Lotului sau a Ronului însoţeau brînza.

Despre partea lui, sfîntul părinte se mulţumea să molfăie între gingii o bucăţică de plăcintă de ştiucă şi să soarbă o căniţă de lapte. Îşi vîrîse în cap că papa nu trebuia să mănînce decît alimente albe.

Bouville mai avea să discute o a doua problemă, şi tot aşa de gingaşă, din însărcinarea monseniorului de Valois. Un ambasador se simte obligat s-o ia pe de departe cînd e vorba de probleme spinoase ; de aceea Bouville se crezu mare pişicher, zicînd :

— Prea sfinte părinte, curtea Franţei a urmărit cu mare atenţie conciliul de la Valladolid, ţinut acum doi ani, de împuternicitul sfinţiei tale, şi unde s-a poruncit ca slujitorii bisericii să-şi părăsească ţiitoarele...

— ...iar dacă nu făceau asta, îi luă vorba din gură papa Ioan, cu glăsciorul său repezit şi înfundat, îi aştepta pedeapsa de-a fi lipsiţi în primele două luni de o treime a veniturilor şi două luni după aceea de o altă treime, iar după încă două luni de orice venit. Într-adevăr, dom-

nule conte, omul e păcătos chiar dacă e preot, și știm bine că nu vom izbuti să înlăturăm orice păcat. Dar cel puțin, aceia care se vor încăpățîna vor umple lăzile de bani ale vistieriei noastre, și astfel vom avea cu ce face binele. De asemenea, mulți se vor feri ca desfrînările lor să ajungă în văzul și gura lumii.

— Și astfel episcopii vor înceta de a se mai arăta la botezul sau cununia copiilor lor nelegiuiți, cum luaseră obiceiul s-o facă.

Zicînd aceasta, Bouville se făcu deodată roșu la față. Era oare cuminte să pomenească de copii nelegiuiți tocmai înaintea cardinalului de Pouget ? Călcase-n strachini. Dar nimeni nu păru să fi băgat de seamă. Bouville se grăbi deci să urmeze :

— Dar de unde vine, prea sfinte, că o pedeapsă mai aspră a fost hotărîtă împotriva preoților ale căror țiitoare nu sînt creștine ?

— Motivul e foarte simplu, domnule conte, răspunse papa Ioan. Decretul are în vedere tocmai Spania care numără o mulțime de mauri... și unde preoții noștri își găsesc mai ușor țiitoare pe care nimic nu le împiedică să se curvească cu slujitorii altarului.

Se răsuci ușurel în jilțul său mare și un surîs abia mijit îi flutură pe buzele subțiri. Văzuse încotro bate ambasadorul regelui Franței. Și acum aștepta, bănuitor și înveselit deopotrivă, ca domnul de Bouville, după ce va mai trage o dușcă spre a prinde curaj, să-și ia un aer de nepăsare prefăcută ca să zică :

— Nu-ncape îndoială, înalt prea sfinte, că acest conciliu a luat înțelepte măsuri care ne vor fi de mare folos în timpul cruciadei. Căci vom avea mulți preoți și călugări care vor însoți oștile noastre și vor merge departe în țările arabe ; ar fi rău ca tocmai dînșii să dea pilda stricăciunii.

După care Bouville răsuflă ușurat : rostise cuvîntul cruciadă.

Papa Ioan își încreți pleoapele și-și împreună degetele.

— Ar fi de asemenea rău, răspunse el vorbind rar, dacă același desfrîu s-ar răspîndi printre popoarele creștine în timp ce oștile lor ar purta război peste mări și țări. Căci s-a văzut întotdeauna, domnule conte, că atunci cînd

oştile sînt duse departe spre a se război şi cînd li s-au luat popoarelor luptătorii cei mai viteji, în ţările acestea înfloreşte dezmăţul sub toate chipurile, ca şi cum o dată cu vlaga bărbătească s-ar depărta şi respectul cuvenit rînduielilor lui Dumnezeu. Războaiele sînt prielnice păcatului... Monseniorul de Valois e tot aşa de hotărît în privinţa acestei cruciade cu care vrea să cinstească pontificatul nostru ?

— Ei bine, înalt prea sfinte, iată cum stau lucrurile : deputaţii din Armenia Mică...

— Ştiu, ştiu, îi tăie vorba papa Ioan răşchirîndu-şi degetele uscate şi aducîndu-le la loc. Eu însumi i-am trimis aceşti deputaţi monseniorului de Valois...

— Ne vin veşti de pretutindeni că maurii, pe ţărmurile mării...

— Ştiu. Rapoartele ce se aduc monseniorului de Valois ajung în acelaşi timp şi la mine...

De-a lungul mesei, conversaţiile celorlalţi încetaseră. Episcopul Pierre Mortemart, care-l însoţea pe Bouville în misiunea sa şi despre care se zicea că va fi făcut în curînd cardinal, ciulea urechea, iar toţi nepoţii şi verii, prelaţi sau mai dregători, făceau la fel. Lingurile lunecau pe fundul farfuriilor ca pe catifea. Vorba uimitor de hotărîtă, dar fără sunet, care ieşea din gura sfîntului părinte era greu de desluşit, şi trebuia să te fi deprins demult cu ea, ca să-i prinzi înţelesul stînd ceva mai departe.

— Monseniorul de Valois pe care-l iubesc cu o dragoste părintească, ne-a făcut să încuviinţăm dijma ; dar pînă azi această dijmă nu i-a folosit decît pentru a pune mîna pe Aquitania şi a-şi sprijini candidatura la tronul Sfîntului Imperiu. Sînt isprăvi foarte nobile, dar care nu se numesc cruciade. Nu-s de fel hotărît să încuviinţez din nou anul viitor această dijmă şi mai puţin încă, domnule conte, să încuviinţez alte ajutoare băneşti ce mi se cer pentru expediţia plănuită.

Bouville înghiţi greu lovitura. Dacă asta era tot ce avea să raporteze la Paris, îl şi vedea pe Charles de Valois spumegînd de furie.

— Înalt prea sfinte, răspunse el silindu-se să-şi ascundă tulburarea, i s-a părut contelui de Valois, ca şi regelui

Charles, că prețuiai marea cinste pe care creștinătatea ar putea-o dobîndi...

— Cinstea creștinității, dragă fiule, este de a trăi în pace, i-o curmă scurt papa, dîndu-i ușurel peste mînă.

— Înseamnă oare că lovești în pacea creștină dacă vrei să-i readuci pe necredincioși la adevărata credință și mergi să lupți împotriva ereziei chiar în țara lor ?

— Erezia ! Erezia ! răspunse papa Ioan într-un șușuit. Să încercăm mai întîi s-o smulgem pe cea care înflorește în popoarele noastre și să nu dăm fuga spre a stoarce buboaiele din obrazul vecinului cînd lepra ni-l mănîncă pe al nostru ! Erezia cade în grija mea, și mă pricep, cred, destul de bine să-i dau de urmă. Tribunalele mele nu stau degeaba, și am nevoie de ajutorul tuturor slujitorilor mei, ca și de acela al prinților creștini, pentru a-i veni de hac. Dacă nobilimea Europei ia calea Răsăritului, diavolul își va putea face mendrele nestingherit în Franța, în Spania și în Italia. Cîtă vreme a trecut de cînd catarii, albigeții, iconoclaștii, s-au mai potolit ? Pentru ce am împărțit marea dieceză de Toulouse, care era bîrlogul lor, și am înființat șaisprezece episcopii noi în ținuturile de miază-zi ale Franței ? Dar „păstorașii" voștri ale căror cete s-au revărsat pînă la zidurile noastre acum cîțiva ani, nu erau mînați de erezie ? Nu ajunge vremea unei singure generații ca să smulgi din rădăcină o asemenea pacoste. Trebuie să aștepți pînă vor veni nepoții nepoților noștri ca să-i pună capăt.

Toți prelații de față puteau să adeverească cu ce asprime stîrpea Ioan al XXII-lea erezia. Dacă tribunalele lui aveau poruncă să se arate milostive, cînd păcătosul plătea și cînd era vorba de păcatele mărunte ale firii omenești, în schimb rugurile îi ardeau neînduplecat pe cei ce se abăteau de la dreapta credință. Unii repetau cu plăcere vorba lui Bernard Délicieux, călugăr franciscan care pornise lupta împotriva inchiziției dominicane, împingînd îndrăzneala pînă acolo încît venise s-o propovăduiască în Avignon. „Sfîntul Petru și sfîntul Pavel, zicea dînsul, n-ar putea nici ei să nu cadă în erezie, dacă s-ar întoarce în lumea asta și ar fi prigoniți de acuzatorii Tribunalului eclezíastic." Délicieux fusese condamnat la închisoare pe viață. În același timp însă, sfîntul părinte

lăsa să se răspîndească unele idei stranii, ieşite din mintea lui ageră, şi care, venind de la înălţimea tronului pontifical stîrneau vîlvă mare printre învăţaţii facultăţilor de teologie. Astfel se rostise împotriva Neprihănitei Zămisliri a Fecioarei Maria, care nu era, firește, o dogmă, dar trecea drept un principiu îndeobşte admis. Papa Ioan admitea cel mult că Mîntuitorul o purificase pe Fecioară înainte de naşterea lui, dar, zicea el, e greu de precizat cînd anume făcuse asta. Pe de altă parte Ioan al XXII-lea nu credea în Fericita arătare, adică în făgăduiala că Dumnezeu îşi va arăta chipul celor aleşi, în orice caz nu credea că aceasta s-ar putea întîmpla înainte de ziua Judecăţii de apoi, tăgăduind astfel că ar exista vreun suflet în rai, prin urmare, şi în iad.

Pentru mulţi teologi asemenea cuvinte miroseau niţel a blasfemie diavolească. De aceea, chiar la această masă şedea un vestit călugăr din cinul întemeiat la Citeaux, pe nume Jacques Fournier, fost stareţ al mănăstirii de la Fontfroide, căruia i se zicea „cardinalul alb", şi care-şi folosea toată agoniseala de ştiinţă apologetică pentru a susţine şi da temeiuri tezelor îndrăzneţe ale sfîntului părinte.

Acesta vorbea mai departe :

— Fii deci aşa de bun, domnule conte, şi nu-ţi mai face sînge rău pentru erezia maurilor. Să ne apărăm coastele împotriva corăbiilor lor, dar să-i lăsăm în seama judecăţii Domnului atotputernic ale cărui făpturi sînt, la urma urmei, şi care o fi avînd fără îndoială vreun gînd cu dînşii. Cine din noi poate spune ce se întîmplă cu sufletele care n-au fost încă atinse de harul sfînt ?

— Se vor duce în iad, aşa cred, rosti cu naivitate Bouville.

— Iadul, iadul ! şuieră pirpiriul papă înălţînd din umeri. Mai bine nu vorbi de ceea ce nu cunoşti. Şi nici să nu-mi îndrugi la baliverne... sîntem doar prea vechi prieteni, domnule de Bouville... cum că monseniorul de Valois cere vistieriei mele ajutoare de un milion două sute de mii de livre pentru a porni să mîntuiască sufletele necredincioşilor. De altminteri, contelui de Valois, am aflat asta, i-a mai trecut pofta de cruciadă...

— Ca să spun drept, înalt prea sinte, vorbi Bouville, cam codindu-se... fără a le şti pe toate ca sfinţia ta, mi se pare totuşi...

„Ah, prost ambasador! îşi zise papa Ioan. Să fi fost în locul lui, m-aş sili să cred eu însumi că Valois şi-a şi strîns steagurile de oaste, şi nu m-aş mulţumi cu mai puţin de trei sute de mii de livre."

Îl lăsă pe Bouville să se-ncurce de-a binelea.

— Îi vei spune monseniorului de Valois, rosti el în cele din urmă, că renunţăm la cruciadă; şi cum îl ştiu pe monsenior un fiu foarte ascultător de hotărîrile sfintei biserici, sînt încredinţat că se va supune.

Bouville se simţi grozav de nenorocit. Firește, toţi erau gata să lase baltă cruciada plănuită, dar nu aşa, cu una, cu două, şi fără a primi nimic în schimb.

— Nu mă îndoiesc, înalt prea sfinte, răspunse Bouville, că monseniorul de Valois va da ascultare poruncii sfinţiei tale; dar pe lîngă că şi-a pus obrazul său în joc, s-a mai băgat şi în mari cheltuieli.

— Cît îi trebuie monseniorului de Valois ca să nu sufere prea mult că şi-a pus obrazul în joc?

— Nu ştiu, înalt prea sfinte, spuse Bouville roşindu-se la faţă, Monseniorul de Valois nu m-a însărcinat să răspund la asemenea întrebare.

— Ba da, ba da! Îl cunosc îndeajuns ca să ştiu că a prevăzut-o. Cît?

— Le-a împrumutat o grămadă de bani cavalerilor de pe propriile sale domenii ca să-şi echipeze steagurile de oaste.

— Cît?

— S-a ocupat mult de această nouă artilerie cu pulbere...

— Cît, Bouville?

— A dat mari comenzi de arme de toate felurile...

— Nu mă pricep într-ale războiului şi nu-ţi cer socoteala arbaletelor. Atîta îţi cer, să-mi spui suma cu care monseniorul de Valois s-ar socoti despăgubit.

Zîmbea că-şi pusese interlocutorul pe jăratec. Şi Bouville însuşi nu se putu opri să surîdă văzîndu-şi toate şireteniile cusute cu aţă albă destrămîndu-se ca o spumă.

N-avea încotro, trebuia să rostească cifra ! Cu un glas tot așa de șușuit ca al papii, îngînă :

— O sută de mii de livre...

Ioan al XXII-lea dădu din cap.

— E suma pe care o cere de obicei contele Charles, spuse el. Mi se pare chiar că odinioară florentinii, ca să scape de ajutorul pe care venise să-l aducă, au trebuit să-i dea mai mult. Sienezii scăpaseră ieftin, plătindu-i ceva mai puțin ca să părăsească orașul lor. Cu alt prilej, regele care domnea atunci în Anjou, trebui să sîngereze la pungă, vărsîndu-i cam tot atît ca să-i mulțumească pentru un ajutor pe care nu i-l ceruse ! E un mijloc ca oricare altul de a stoarce bani... Știi, Bouville, Valois al dumitale e un hoțoman și jumătate ! Haide, dă fuga de-i spune vestea bună... Îi vom da cele o sută de mii de livre și binecuvîntarea noastră apostolică !

La urma urmei, era destul de mulțumit că scăpase cu atîta. Și Bouville, despre partea lui, răsufla ușurat : își dusese la capăt misiunea. I-ar fi venit greu să se tocmească cu suveranul pontif cum s-ar tîrgui cu un negustător lombard ! Dar sfîntul părinte avea porniri de acestea, care poate că nu izvorau din mărinimie, ci dovedeau doar că știe să aprecieze cît are de plătit pentru puterea lui.

— Îți mai aduci aminte, domnule conte, urmă papa, de vremea cînd îmi aduceai, chiar aici, cinci mii de livre din partea contelui de Valois pentru a asigura alegerea unui cardinal francez ? Ce-i drept, banii aceștia i-au adus dobîndă bună !

Bouville se înduioșa întotdeauna cînd i se răscoleau amintirile. Avea înaintea ochilor livada aceea cețoasă în plin cîmp, mai sus de Avignon, islazul acela din Pontet, și păstra în auz convorbirea stranie pe care o avuseseră, așezați amîndoi pe o surpătură de zid.

— Da, mi-aduc aminte, sfinția ta, spuse el. Știi că atunci cînd te-am văzut apropiindu-te, deoarece nu te întîlnisem niciodată, crezui că am fost tras pe sfoară, că nu erai cardinal, ci un preot tînăr căruia un prelat îi împrumutase vestmîntul spre a-l trimite în locul său ?

Complimentul îl făcu să zîmbească pe papa Ioan. Și el își aducea aminte.

— Dar tînărul acela sienez, Guccio Baglioni, care lucra pentru o bancă și te însoțea pe atunci, ce s-a făcut? întrebă prea sfîntul. Mi l-ai trimis pe urmă la Lyon, unde mi-a fost de mare folos, în timpul conclavului ce s-a ținut cu ușile zidite. Făcusem din el pajul meu. Îmi închipuiam că am să-l mai văd. E într-adevăr singurul om care m-a ajutat odinioară și n-a venit să-mi ceară un hatîr sau vreo slujbă!

— Nu știu, prea sfinte, nu știu. S-a întors în Italia lui de baștină. Nici eu n-am mai avut vreo știre de la el.

Dar Bouville se tulburase răspunzînd, și tulburarea lui nu-i scăpase papii.

— Avusese, dacă-mi aduc bine aminte, o încurcătură privind căsătoria lui, sau căsătoria nelegiuită cu o fată din nobilime căreia îi făcuse un copil. Frații fetei îl urmăreau. Așa este?

A, negreșit, sfîntul părinte avea o memorie strașnică!

— Sînt într-adevăr mirat, stărui el, că acest Baglioni, protejat de dumneata, protejat de mine și îndeletnicindu-se cu meseria de bancher, n-a tras foloase din asta spre a face avere. Copilul care trebuia să i se nască, s-a născut? A trăit?

— Da, da, s-a născut, răspunse cu mare grabă Bouville. Trăiește pe undeva la țară, lîngă maică-sa.

Părea din ce în ce mai stînjenit.

— Mi s-a spus, ia stai, cine mi-a spus-o? urmă papa, că această domnișoară, sau doamnă, fusese doica micului rege pe care-l născu doamna Clémence a Ungariei, după moartea soțului ei, în timpul regenței contelui de Poitiers. Așa e?

— Da, da, înalt prea sfinte, cred că ea este.

Un fior trecu prin miile de zbîrcituri ce brăzdau chipul papii.

— Cum adică, crezi? Nu erai epitropul care veghea la sarcina doamnei Clémence? Și cel mai apropiat de dînsa cînd avu nenorocirea să-și piardă fiul? Trebuia să știi cine era doica, sau nu?

Bouville se simți roșind pînă-n vîrful urechilor. Ar fi trebuit să bănuiască ceva cînd sfîntul părinte rostise numele lui Guccio Baglioni, și să-și spună că o capcană se ascundea în dosul acestei amintiri. Tertipul papii era

mai iscusit ca ale lui, cînd o lua pe ocolite, vorbind de conciliul de la Valladolid pentru a ajunge la daraverile bănești ale contelui de Valois. Mai întîi că sfîntul părinte trebuia fără îndoială să aibă veşti despre Guccio, deoarece bancherii săi, de alde Bardi, lucrau cu Tolomei din Siena.

Ochişorii cenuşii ai papii nu se dezlipeau de ochii lui Bouville, şi întrebările continuau :

— Doamna Mahaut d'Artois avusese un mare proces la care a trebuit să depui mărturie ? Ce-a fost adevărat, dragă domnule conte, în tărăşenia asta ?

— O, înalt prea sfinte, nimic în afară de ceea ce judecata a lămurit. Flecăreli rău-voitoare, vorbe deşarte de care doamna Mahaut a vrut să se dezvinovăţească.

Masa se apropia de sfîrşit şi slujitorii, trecînd cu ibricele şi lighenele, turnau apă pe degetele comesenilor. Doi cavaleri nobili se apropiau pentru a trage jilţul sfîntului părinte.

— Domnule conte, spuse acesta, am fost foarte bucuros să te revăd. Nu ştiu, la anii mei, dacă voi mai avea vreodată parte de această bucurie...

Bouville, care se ridicase, răsuflă uşurat. Clipa despărţirii părea să nu mai întîrzie, punînd capăt acestui interogatoriu.

— ...De aceea, înainte de a pleca, adăogă papa, vreau să-ţi fac cea mai mare cinste pe care o pot arăta unui creştin. Te voi spovedi eu însumi. Însoţeşte-mă în odaia mea.

II

PEDEAPSA E PENTRU SFÎNTUL PĂRINTE

— Păcate ale trupului ? Firește, pentru că om eşti Păcate ale lăcomiei ? Ajunge să te vadă cineva : eşti gras Păcatul trufiei ? Eşti mare senior... Dar însăşi înalt dregătorie în care te afli, te obligă să-ţi respecţi ob gaţiile religioase ; aşadar, toate păcatele acestea care ţ de însăşi firea omenească, le recunoşti deschis şi c

dezlegat de ele ori de cîte ori te apropii de altarul sfintei cuminecături.

Ciudată spovedanie în care locţiitorul lui Cristos pe pămînt rostea laolaltă întrebările şi răspunsurile. Glasul său catifelat era din cînd în cînd acoperit de ţipete de păsări, căci papa ţinea în odaia lui un papagal înlănţuit şi, zburdînd într-o colivie mare, alţii mai mititei, apoi nişte canari şi cîteva păsări mici roşii, de peste mări, cărora li se zice cardinali.

Încăperea era pardosită cu lespezi vopsite care în parte dispăreau sub nişte covoare aduse din Spania. Pereţii şi scaunele erau îmbrăcate în verde, iar perdelele patului şi ale ferestrelor făcute tot dintr-un in verde. Pe acest verde de pădure, păsările fără astîmpăr puneau pete colorate ca nişte flori. Într-un ungher era baia, cu o cadă de marmoră. În dulapurile din fundul odăii, de-a lungul peretelui, spînzurau de cuiere mantii albe, pelerine de un roşu aprins, odoare sacerdotale.

Intrînd acolo, mătăhălosul Bouville vru să îngenuncheze ; sfîntul părinte îl pofti însă cu un gest foarte simplu să se aşeze lîngă dînsul într-unul din jilţurile verzi. Într-adevăr, nici un duhovnic nu putea să arate mai multă cinste unui om venit la spovedanie. Fostul şambelan al lui Filip cel Frumos era de-a dreptul năucit şi totodată îşi simţea sufletul împăcat, căci înţelesese că avea să-şi mărturisească, el, marele dregător, şi chiar Capului bisericii, tot noroiul unei vieţi, toată zgura, dorinţele păcătoase, faptele urîte, toată drojdia care cade în fundul sufletului cu zilele şi anii. Sfîntul părinte părea să vadă însă în toate aceste păcate nişte fleacuri sau cel mult să le socoată de resortul unor preoţi mai mărunţi. Dar Bouville nu văzuse, cînd se ridicase de la masă, privirea schimbată între cardinalii Gaucelin Duèze, din Pouget şi „cardinalul alb". Aceştia cunoşteau bine şiretlicul papii Ioan : spovedania de după prînz, de care se folosea pentru a sta de vorbă într-adevăr între patru ochi cu vreun interlocutor de seamă şi care-i îngăduia să afle multe secrete de stat. Cine putea să reziste acestei invitaţii neaşteptate, pe cît de măgulitoare pe atîta de înspăimîntătoare ? Toate se uneau pentru a moleşi cugetul omului, surpriza, teama religioasă şi o digestie care începea.

— Cel mai de seamă lucru pentru un bărbat, vorbi iar papa, este de a-şi fi îndeplinit cum se cuvine slujba ce i-a fost rînduită de Dumnezeu pe lumea asta, şi tocmai în împlinirea acestor rosturi păcatele îi sînt socotite cu mai mare străşnicie. Ai fost, fiule, şambelan al unui rege, iar sub alţi trei ţi s-au dat cele mai înalte sarcini. Îndeplinitu-ţi-ai întotdeauna în chip cu-adevărat cinstit îndatoririle ?

— Cred, părinte, înalt prea sfinte, vreau să zic, că mi-am îndeplinit sarcinile cu rîvnă şi că am fost, pe cît am putut, slugă credincioasă stăpînilor mei.

Se opri deodată, dîndu-şi seama să nu se afla acolo spre a-şi aduce singur laude. O luă de la început, schimbînd placa :

— Trebuie să-mi recunosc vina de a nu fi izbutit în unele din misiunile mele pe care le-aş fi putut duce la bun capăt... Iată, înalt prea sfinte : n-am avut întotdeauna mintea destul de ageră şi citeodată mi-am dat seama prea tîrziu de greşelile pe care le-am săvîrşit.

— Nu e un păcat să ai oarecare încetineală în judecată ; asta ni se poate întîmpla tuturora şi e tocmai ceea ce împiedică duhul rău să ne ducă în ispită. Dar săvîrşit-ai în misiunile dumitale, sau ca urmare a lor, păcate mari cum sînt mărturia mincinoasă... omorul...

Bouville clătină din cap, de la dreapta la stînga, arătînd astfel că nu săvîrşise unele ca acestea. Dar ochişorii cenuşii fără gene nici sprîncene, sclipitori şi luminoşi în obrazul zbîrcit, rămîneau aţintiţi asupra lui.

— Eşti sigur de asta ? Iată prilejul, dragă fiule, să-ţi cureţi sufletul de-a binelea ! Mărturie mincinoasă n-ai adus niciodată ? întrebă papa.

Bouville se simţi iar foarte stînjenit. Ce însemna această stăruinţă ? Pe stinghia lui, papagalul scoase un ţipăt răguşit, şi Bouville tresări.

— Ca să spun drept, înalt prea sfinte, ceva îmi apasă sufletul, dar nu ştiu dacă e într-adevăr un păcat, nici ce nume de păcat să-i dau. N-am săvîrşit omor, cu mîna mea, crede-mă, n-am putut însă odată să-l împiedic. Şi după aceea, am fost nevoit să aduc mărturie mincinoasă ; dar nu puteam face altminteri.

— Atunci istorisește-mi cum s-a întîmplat, domnule conte.

Fu rîndul său să-și îndrepte vorba :

— Încredințează-mi, fiule, această taină care te apasă așa de greu !

— Mă apasă, firește, spuse Bouville, și mai tare încă de la moartea vrednicei mele soții Marguerite, cu care împărtășeam această taină. Și adeseori mă muncește gîndul că dacă aș muri fără s-o fi încredințat nimănui...

Îl podidiră deodată lacrimile.

— Cum de nu mi-a dat prin cap mai de vreme, înalt prea sfinte, să ți-o dezvălui ?... Îți spuneam doar : adeseori mi-e mintea cam înceată... Aceasta s-a întîmplat după moartea regelui Ludovic al X-lea, fiul mai mare al stăpînului meu Filip cel Frumos...

Bouville își ridică ochii la papă și se și simți parcă ușurat. Va putea în sfîrșit să-și descarce sufletul de această povară pe care o purta de opt ani. Cel mai greu ceas din viața lui, fără îndoială, și de pe urma căruia remușcarea îl chinuia fără răgaz. De ce nu venise mai curînd să mărturisească totul papei ?

Lui Bouville i se dezlegase acum limba. Povestea cum, fiind numit epitrop de veghe la pîntecul reginei Clémence, după moartea lui Ludovic Aiuritul, se temuse ca Mahaut d'Artois să nu încerce vreo ticăloșie cu gînd ucigaș împotriva reginei și a pruncului pe care dînsa urma să-l nască. În vremea aceea, monseniorul Filip de Poitiers, fratele răposatului rege, cerea să fie el regent cu toată împotrivirea contelui de Valois și a ducelui de Burgundia...

La această amintire, Ioan al XXII-lea își înălță ochii spre grinzile zugrăvite ale tavanului, și pe chipul său sfrijit trecu o expresie îngîndurată. Revăzu dimineața aceea din 1316, cînd el însuși, la Lyon, venise să-i anunțe lui Filip de Poitiers moartea fratelui său Ludovic al X-lea, după ce aflase vestea de la Baglioni, tînărul lombard de care tocmai pomenise adineaori...

Așadar, Bouville se temea de o crimă pusă la cale de contesa d'Artois, o nouă crimă căci mulți ziceau că dînsa îl omorîse pe Ludovic Aiuritul, cu ierburi otrăvite. Avea cele mai bune motive să-l urască fiindcă tocmai îi luase din mînă comitatul. Dar avea și cele mai bune

motive, odată Ludovic dispărut, să dorească a-l vedea pe ginere-său, contele de Poitiers, urcîndu-se pe tron. Singura piedică în calea lui era pruncul din pîntecul reginei, care se născu și fu un băiat.

— Nefericită regină Clémence... spuse papa.

Aleasă să-i fie naşă, contesa Mahaut trebuia să-l aducă pe copilul rege baronilor adunați anume pentru ceremonia de prezentare, după datină. Bouville era încredințat, și doamna de Bouville la fel, că dacă temuta contesă vroia să săvîrșească vreo nelegiuire, nu va șovăi s-o facă în timpul ceremoniei, singurul prilej pentru dînsa de a ține pruncul. Bouville și nevastă-sa hotărîseră deci să ascundă copilul regesc cît va dura prezentarea și în locul lui să pună în brațele contesei Mahaut pe fiul unei doici care nu avea decît vreo cîteva zile mai mult. Nimeni nu-și putea da seama că sub scutecele pompoase se afla alt prunc, fiindcă nimeni nu văzuse încă odrasla reginei, nici chiar dînsa, greu bolnavă de friguri și aproape gata să-și dea sufletul.

— Și într-adevăr, înalt prea sfinte, spuse Bouville, copilul pe care i l-am dat contesei Mahaut și care era sănătos tun cu un ceas înainte, muri în cîteva clipe sub ochii tuturor baronilor. Această mică făptură nevinovată am dat-o eu morții. Și nelegiuirea se săvîrși așa de repede și așa eram de tulburat, încît nu mi-a venit în minte să strig numaidecît : „Acest copil nu este regele !“ După aceea, a fost prea tîrziu. Cum să zic...

Puțin aplecat înainte și cu mîinile împreunate pe sutana lui, papa asculta fără să scape o iotă din această istorisire.

— Atunci, celălalt prunc, micul rege, ce-a devenit, Bouville ? Ce-ai făcut cu el ?

— Trăiește, înalt prea sfinte, trăiește. L-am încredințat, eu și răposata nevastă-mea, doicii. O, n-a fost de loc ușor ! Căci nenorocita ne ura, îți închipui, și țipa de durere. După multe rugăminți și amenințări, am făcut-o să jure cu mîna pe Evanghelie că-l va păzi pe micul rege ca pe copilul ei și că nu va destăinui niciodată și nimănui nimic din cele întîmplate, nici chiar la spovedanie.

— Vai, vai... murmură sfîntul părinte.

— Astfel să regele Ioan, adevăratul rege al Franței, crește acum într-un conac din Ile-de-France, fără a ști cine e, fără ca nimeni s-o știe, afară de femeia aceasta pe care toată lumea o crede mama lui... și afară de mine...

— Și femeia asta, cine e ?

— E Maria de Cressay, soția tînărului lombard Guccio Baglioni.

Acum totul devenea limpede în mintea papei.

— Și el, Baglioni, nu știe nimic ?

— Nimic, sînt sigur de asta, înalt prea sfinte, căci, pentru a-și ține jurămîntul, doamna de Cressay a refuzat să-l mai vadă, așa cum îi poruncisem. Flăcăul s-a întors numaidecît în Italia. Crede că fiul său trăiește. Se arată uneori îngrijorat de soarte acestuia în scrisorile către unchiu-său, bancherul Tolomei...

— Dar pentru ce, Bouville, pentru ce, de vreme ce aveai dovada crimei și o dovadă așa de lesne de făcut, nu ai dat-o în vileag pe contesa Mahaut ?... Cînd mă gîndesc, adăogă papa Ioan, că tocmai în vremea aceea, își trimitea cancelarul la mine ca s-o ajut împotriva nepotului ei Robert...

Papa își aminti deodată că Robert d'Artois, uriașul acela zurbagiu, semănătorul acela de zîzanii, și dînsul un ucigaș fără îndoială — căci părea să fie amestecat în omorîrea Margueritei de Bourgogne la Chateau-Gaillard — înfricoșătorul baron era poate mai cumsecade, dacă stai să judeci, decît cumplita lui mătușă, și pe semne că, în lupta dintre ei, nu toată vina o avea el. O lume de lupi mari această lume a curților regale ! Și în fiecare țară lucrurile mergeau aidoma. Oare pentru a cîrmui, a potoli, a mîna această haită de fiare îi suflase Dumnezeu, lui, plăpîndul și neînsemnatul burghez din Cahors, pofta de a rîvni tiara papală pe care o purta acum, și care, uneori, îl apăsa așa de greu ?...

— Am tăcut, înalt prea sfinte, urmă Bouville, ascultînd mai cu seamă de sfatul răposatei mele soții. Deoarece scăpasem clipa potrivită pentru a o da în vileag pe ucigașă, soția mea îmi înfățișase limpede că dacă spunem adevărul, Mahaut se va înverșuna împotriva micului rege și chiar împotriva noastră. Trebuia s-o lăsăm să creadă că crima ei izbutise. Așa că pruncul îngropat la Saint-Denis printre regii Franței, a fost cel al doicii.

Papa se gîndea la tot ce auzise.

— Așadar, în procesul ce i se făcu după un an doamnei Mahaut, învinuirile erau întemeiate ? întrebă el.

— Firește, firește că erau ! Monseniorul Robert reușise să pună mîna pe o otrăvitoare, o femeie care ghicea chemînd duhul morților, pe nume Isabelle de Fériennes ; ea îi dăduse unei domnișoare de la curtea contesei Mahaut otrava cu care dînsa îl ucise mai întîi pe regele Ludovic, și apoi copilul prezentat baronilor. Această Isabelle de Fériennes, împreună cu fiu-său Jean, fură aduși la Paris ca să-și facă mărturiile. Îți închipui, înalt prea sfinte, cît de mult îl ajuta pe monseniorul Robert istoria asta ! Li se luă mărturia, și din ea reieșea limpede că erau furnizorii contesei, căci îi mai făcuse rost înainte de o licoare prin care dînsa se lăuda că o împăcase pe fiică-sa Jeanne cu ginere-său contele de Poitiers...

— Farmece, vrăjitorie ! murmură papa. Aveți pentru ce s-o perpeliți pe contesă în flăcările rugului.

— Atunci nu se mai putea, înalt prea sfinte, atunci nu se mai putea. Căci contele de Poitiers ajunsese rege și o ocrotea mult pe doamna Mahaut, așa de mult chiar încît sînt convins în fundul cugetului meu, că era părtaș cu dînsa, cel puțin la a doua crimă.

Obrazul pirpiriu al papii se zbîrci și mai rău sub tichia lui îmblănită. Ioan al XXII-lea ținea mult la regele Filip al V-lea căruia îi datora tiara, și cu care se înțelesese foarte bine în toate treburile ce priveau cîrmuirea. Ultimele cuvinte ale lui Bouville îl mîhneau adînc.

— Asupra ei și asupra lui, a căzut pedeapsa grea a lui Dumnezeu, Bouville, căci și-au pierdut fiecare în anul acela pe singurul lor moștenitor de parte bărbătească. Contesa și-a văzut murind singurul fiu, care avea șaptesprezece ani, iar tînărul rege Filip pe al său, care i se născuse doar de cîteva luni ; și n-a mai avut niciodată altul... Dar în ce privește învinuirea ce i s-a adus, contesa știu să se apere. Susținu că procesul ei nu putea să aibă loc în fața Parlamentului, că cei care o învinuiau erau niște ponegritori ticăloși, și arătă că după datină, rangul ei de pair al Franței cerea să nu dea seamă nimănui decît Adunării Baronilor. Totuși, zicea dînsa, pen-

tru a face ca nevinovăția ei să iasă la lumină, îl ruga pe ginere-său... — a fost o frumoasă scenă de prefăcătorie jucată de ochii lumii! — să continue cercetările și să-i dea astfel prilejul de a-și înfunda vrăjmașii. Ghicitoarea Isabelle de Fériennes și fiu-său fură ascultați din nou, dar după ce îi puseră la cazne. Nu arătau frumos cînd i-a adus la judecată, și sîngele li se închegase pe trup. Tăgăduiră tot ce spuseseră înainte, recunoscură că primele lor mărturisiri au fost mincinoase, arătînd că au fost împinși la aceasta prin momeli, rugăminți, făgăduieli și silnicii dn partea unor persoane al căror nume, cum zicea actul grefierilor, e mai bine să nu fie pomenit deocamdată. Apoi regele Filip cel Lung se așeză el însuși în scaunul judecății și chemă să se înfățișeze înaintea lui toți cunoscuții și toate neamurile, și toți cunoscuții răposatului său frate, contele de Valois, contele d'Evreux, monseniorul de Bourbon, monseniorul Gaucher, conetabilul, domnul de Beaumont, mai-marele peste slugărimea palatului, și regina Clémence, ea însăși, întrebîndu-i, sub prestare de jurămînt, dacă știau sau credeau că regele Ludovic și fiul său Ioan muriseră altfel decît de moarte bună. Deoarece nici o dovadă nu putea fi adusă, deoarece judecata avea loc de față cu toți, iar contesa Mahaut ședea la dreapta regelui, fiecare răspunse, deși mulți o făcură împotriva convingerii lor, că aceste morți s-au petrecut după rînduiala firii, fără de altceva.

— Dar dumneata însuți, fost-ai la judecată?

Mătăhălosul Bouville își plecă fruntea.

— Am adus mărturie mincinoasă, înalt prea sfinte, spuse el. Dar cum altfel puteam face, cînd toată curtea, pairii, unchii regelui, cei mai credincioși slujitori, și însăși regina văduvă, adevereau sub jurămînt nevinovăția doamnei Mahaut? Pe mine m-ar fi învinuit atunci de minciună și scornitură; și m-ar fi trimis să mă legăn în streang la Montfancon.

Părea așa de nefericit, așa de abătut, așa de trist, că îți închipuiai deodată, pe obrazul său mare și plin, trăsăturile băiețașului ce fusese cu o jumătate de veac în urmă. Papa avu o pornire de milă.

— Potolește-te, Bouville, spuse el aplecîndu-se și punîndu-i mîna pe umăr. Și nu-ți mai căuta vină că te-ai purtat rău. Dumnezeu ți-a pus o problemă cam grea pentru tine. Taina ți-o iau în seama mea. Viitorul va arăta dacă ai făcut bine ! Ai vrut să scapi de la pieire o viață pe care îndatoririle dregătoriei tale ți-au încredințat-o, și ai scăpat această viață. Cîte altele ai fi pus în primejdie dacă vorbeai !

— Ah ! înalt prea sfinte, da, acum sînt cu cugetul împăcat ! rosti fostul șambelan. Dar micul rege ascuns ce va deveni ? Ce trebuie să facem cu el ?

— Să așteptăm fără a schimba nimic. Mă voi gîndi ce-i de făcut și-ți voi da de știre. Du-te liniștit, Bouville... Cît despre monseniorul de Valois, o sută de mii de livre îl așteaptă, nici un florin mai mult. Să mă lase-n pace cu cruciada lui, și să se împace cu Anglia.

Bouville puse jos un genunchi, duse la buze, plin de recunoștință mîna sfîntului părinte, apoi se ridică și porni de-a-ndaratelea spre ușă, deoarece audiența părea să se fi isprăvit.

Papa îl chemă înapoi cu un gest.

— Și iertarea păcatelor, fiule ? Nu vrei s-o primești ?

După o clipă, rămas singur, papa Ioan umbla de colo colo parcă lunecînd cu pașii săi mici prin camera de lucru. Vîntul dinspre Rhône trecea pe sub uși, suflînd prin frumoasele încăperi ale palatului nou. Micii papagali piuiau în colivia lor. Jeraticul din vatră se stingea.

Ioan al XXII-lea cugeta la greaua problemă, de conștiință și de stat deopotrivă, care i se punea. Moștenitorul adevărat al coroanei Franței era un copil neștiut de nimeni, ascuns în curtea unei ferme. Numai două persoane, sau mai curînd trei în clipa de față, cunoșteau taina. Frica le oprea pe cele două dintîi să vorbească. Ce trebuia să facă, ce hotărîre să ia, cînd, de la nașterea acestui copil, doi regi se și perindaseră pe tron, doi regi încoronați după datină, unși cu sfîntul mir ? Să dea lucrurile în vileag, aruncînd Franța în cea mai cumplită dezordine dinastică ? Iar sămînță de zîzanii, iar război !

Un alt sentiment îl îndemna de asemenei pe papă să păstreze tăcerea, și acest sentiment privea amintirea regelui Filip cel Lung. Da, Ioan al XXII-lea ținuse mult

la acest tînăr şi-l ajutase în toate chipurile. Era chiar singurul suveran pe care-l admirase vreodată şi căruia îi purta recunoştinţă. Să-i terfelească amintirea însemna pentru Ioan al XXII-lea să se terfelească pe sine însuşi ; căci, fără Filip cel Lung ar fi ajuns el vreodată papă ? Şi iată că Filip se dovedea a fi fost un ucigaş, sau cel puţin complicele unei ucigaşe... Dar era oare papa Ioan, era oare Jacques Duèze cel îndreptăţit să arunce întîia piatră, el care-şi datora tiara şi purpura unor coţcării aşa de mari ? Şi dacă i-ar fi fost de neapărată nevoie, pentru a-şi asigura alegerea, să închidă ochii la săvîrşirea unui omor...

„Doamne, Doamne, îţi mulţumesc că m-ai cruţat de o asemenea ispită... Dar trebuia oare să fiu tocmai eu cel care să poarte de grijă făpturilor tale ?... Şi dacă cumva doica vorbeşte într-o zi, ce se va întîmpla ? Poţi avea încredere în limba unei femei ? Ar fi bine, Doamne, să mă luminezi cîteodată ! L-am spălat pe Bouville de păcatele lui, dar pedeapsa e pentru mine !"

Îngenunchease pe perniţa verde şi-şi rezemase coatele de braţele scăunelului de rugăciune : rămase acolo, multă vreme, ţinîndu-şi fruntea îngustă, brăzdată de zbîrcituri, în mîinile uscăţive.

III

DRUMUL PARISULUI

Limpede mai suna, sub potcoava cailor, pămîntul şoselelor franceze ! Ce muzică plăcută stîrnea scîrţîitul prundului ! Şi aerul pe care-l respirai, aerul străveziu al dimineţii străpuns de razele soarelui, ce înmiresmat era, ce iz îmbătător avea ! Mugurii începeau să se deschidă şi frunzuliţe verzi, gingaşe şi încreţite, veneau pînă-n mijlocul drumului să caute fruntea drumeţilor pentru o mîngîiere. Iarba taluzurilor şi a păşunelor din Ile-de-France nu era, fără îndoială, aşa de bogată, nici

așa de deasă, ca iarba din Anglia ; dar pentru regina Isabelle era, în sfîrșit, iarba libertății, a speranței.

Coama iepei albe se legăna în ritmul trapului. O litieră, trasă de două catîrci, venea la cîțiva pași în urmă. Prea bucuroasă, prea nerăbdătoare ca să stea închisă în această luntrișoară, regina preferase să încalece iapa ; aproape că-i venea să pornească în galop prin iarbă !

Boulogne, unde se cununase cu cincisprezece ani înainte, apoi Montreuil, Abbeville, Beauvais, fuseseră popasurile călătoriei sale. Petrecuse noaptea din ajun la Maubuisson, lîngă Pontoise, în conacul regal unde-l văzuse pentru cea din urmă oară pe tatăl ei Filip cel Frumos. Drumul acesta era ca un pelerinaj de-a lungul propriului ei trecut. I se părea că face cale întoarsă, străbătîndu-și viața pentru a ajunge acolo de unde plecase. Dar cincisprezece ani nenorociți pot fi oare dați uitării ?

— Frate-tău Charles ar fi primit-o înapoi, fără îndoială, zicea Robert d'Artois care mergea lîngă dînsa, și ne-ar fi impus-o ca regină, așa de mult o regreta și așa de nehotărît se arăta în a-și alege o altă soție.

De cine vorbea Robert ? A, da ! de Blanche de Bourgogne. Își amintise de ea trecînd pe la Maubuisson unde, mai adineaori, un alai de călăreți alcătuit din Henri de Sully, Jean de Roye, contele de Kent, Lordul Mortimer și Robert d'Artois însuși, împreună cu o întreagă ceată de seniori, ieșiseră în întîmpinarea călătoarei. Isabelle se bucurase mult văzîndu-se din nou tratată ca regină.

— Zău așa, cred că Charles găsea un fel de tainică plăcere să-și mîngîie coarnele pe care dînsa i le pusese, continuă Robert. Din nenorocire, sau mai degrabă spre norocul nostru, cu un an înainte ca Charles să devină rege, în celula ei dulcea Blanche rămase însărcinată de pe urma temnicerului !

Uriașul călărea în stînga, în partea dinspre soare, și pe calul său mare rotat era ca un perete ce-i ținea umbră reginei. Aceasta își zorea buestrașa, silindu-se să rămînă în bătaia luminii. Robert trăncănea într-una, grozav de încîntat că o întîlnea iar, și căutînd, chiar de la primele leghe străbătute, să reînnoade legăturile de rudenie și ale unei vechi prietenii.

Isabelle nu-l mai văzuse de unsprezece ani ; nu prea se schimbase. Glasul îi era tot așa de tunător, iar din trupul său hurducat de goana calului te trăsnea același miros de mare mîncău de vînat, miros pe care vîntul îl împrăștia de jur împrejur. Avea mîna roșcată și păroasă pînă-n unghii, privirea răutăcioasă chiar cînd credea că se uită galeș, burta umflată de parcă ar fi înghițit un clopot. Dar vorbirea plină de încredere trufașă ca și gesturile lui, nu mai erau doar o prefăcătorie, ci țineau acum de firea lui ; zbircitura din jurul gurii se săpase mai adînc în grăsime.

— Iar Mahaut, tîrfa de mătușă-mea, n-a avut încotro, a trebuit să înghită divorțul fetei. O, nu fără să se zbată și s-o apere în fața episcopilor ! Pînă la urmă însă au înfundat-o. De data asta, frate-tău Charles se încăpățînase. Pentru că nu iertase istoria aceea cu temnicerul care o făcuse borțoasă pe Blanche. Și cînd îi intră ceva în cap slăbănogului, nu i-o mai poți scoate. La procesul de divorț, li s-au pus martorilor treizeci și una de întrebări, nici una mai puțin. A fost dezgropată dispensa pe care o dăduse papa Clément al V-lea, îngăduindu-i lui Charles să se însoare cu una din rudele sale, fără a i se spune pe nume. Te întreb însă, cine din familiile noastre se însoară altfel decît luînd o vară sau o nepoată ? Atunci, monseniorul Jean de Marigny, foarte dibaci, aduse înainte altă pricină de despărțire, și anume că la cununie nu se ținuse seamă de înrudirea sufletească. Mahaut era nașa lui Charles. Ea zicea că nu, bineînțeles, și că nu fusese la botez decît ca ajutoare a nașilor și cumătră. Au fost aduși atunci toți cei ce se aflaseră de față la botez, baroni, cămărași, feciori, dieci, cîntăreți de biserică, orășeni din Creil, unde se făcuse botezul, și toți au răspuns că ea ținuse pruncul spre a-l întinde apoi lui Charles de Valois, și că nu se puteau înșela în privința asta, deoarece Mahaut era cea mai înaltă femeie ce se găsea în biserică, de-i întrecea pe toți cu un cap. Au dat-o de gol pe mincinoasă !

Isabelle se silea să asculte, dar de fapt nu se gîndea decît la dînsa și la o atingere neobișnuită care o tulburase cu o clipă mai înainte. Ce straniu e să simți deodată sub degetele tale părul unui bărbat !

Regina înalță ochii spre Roger Mortimer care venise să-și ia locul în dreapta ei, cu un gest autoritar și totodată firesc, de parcă i-ar fi fost ocrotitor și paznic. Privea părul lui des care-i ieșea de sub gluga neagră. Nu-ți venea a crede că buclele acestea puteau fi așa de mătăsoase la pipăit ! Asta se petrecuse întîmplător în prima clipă a întîlnirii. Isabelle era mirată văzîndu-l ivindu-se pe Mortimer lîngă contele de Kent. Așadar, în Franța, răzvrătitul, evadatul, proscrisul Mortimer, mergea cot la cot cu fratele regelui Angliei, și aproape că părea să se bucure de mai mare trecere ca dînsul.

Și Mortimer, sărind de pe cal, se repezise la regină spre a-i săruta poala rochiei ; dar iapa trăgîndu-se îndărăt, buzele lui Roger atinseseră genunchiul Isabellei. Ea însăși, fără a se gîndi, își pusese mîna pe capul acestui prieten regăsit. Iar acum cînd călăreau alături pe șoseaua cu dungile de umbră ale crengilor, atingerea mătăsoasă se prelungea, ca și cum ar mai simți-o încă, închisă sub catifeaua mănușilor.

— Dar cel mai întemeiat motiv pentru desfacerea căsătoriei, în afară de faptul că cei doi contractanți nu aveau vîrsta canonică spre a se împreuna, a fost acela că lui frate-tău Charles, cînd l-au însurat, îi lipsea și priceperea de a-și alege soție și voința de a-și arăta alegerea, deoarece era becisnic, sărac cu duhul și nătărău, și ca atare, căsătoria nu avea nici o valoare. *Inhabilis, simplex et imbecillus* !... Și toți, de la unchiu-tău Valois pînă la ultima slujnică, s-au rostit într-un glas, sub jurămînt, că Charles era într-adevăr întocmai cum s-a spus, amintind, drept cea mai bună dovadă, că însăși răposata regină, maică-sa, îl socotea așa de prost încît îl poreclise zevzecul ! Iartă-mă, verișoară, că-ți vorbesc astfel de frate-tău, dar la urma urmei, ăsta-i regele pe care-l avem. Băiat bun de alminteri, și frumos la chip, dar cam moliu. Vei înțelege deci că trebuie să cîrmuim țara în locul lui. Să nu te aștepți la vreun sprijin din parte-i.

Astfel, în stînga Isabellei bubuia glasul neobosit al lui Robert d'Artois și plutea mirosul său de fiară. La dreapta, regina simțea uitătura lui Roger Mortimer, lăsată asupra ei cu o stăruință tulburătoare. Dînsa își ri-

dica din cînd în cînd privirea spre ochii aceia de culoarea silexului, spre chipul bine cioplit unde o dungă adîncă tăia bărbia în două. Era mirată că nu-şi amintea de cicatricea albă care-i brăzda buza de jos.

— Tot aşa de neprihănită ai rămas, frumoasa mea verişoară ? întrebă deodată Robert d'Artois.

Regina se făcu roşie şi-şi înălţă ochii pe furiş spre Roger Mortimer ca şi cum întrebarea o arăta de pe acum puţintel vinovată, şi într-un chip inexplicabil, faţă de dînsul.

— N-am avut încotro, răspunse Isabelle.

— Îţi mai aduci aminte, verişoară, de întîlnirea noastră de la Londra ?

Isabelle se roşi mai tare. De ce-i amintea asta, şi ce o să creadă Mortimer ? O clipă de slăbiciune pe cînd îşi luau rămas bun... nici măcar un sărut, doar o frunte care se reazămă de un piept de bărbat, şi caută un refugiu... Aşadar, Robert se mai gîndea la ea, după unsprezece ani ? Se simţi măgulită, dar nicidecum tulburată. Să fi luat Robert drept mărturisirea unei dorinţe ceea ce n-a fost decît o clipă de zăpăceală ? La urma urmei, poate că în ziua aceeea, dar numai în ziua aceea, şi dacă nu ar fi fost regină, şi dacă el nu ar fi fost aşa de zorit să se întoarcă spre a le da în vileag pe prinţesele de Bourgogne...

— În sfîrşit, dacă-ţi dă cumva prin gînd să-ţi schimbi obiceiul... stăruia Robert pe un ton vesel. Întotdeauna cînd mă gîndesc la tine, mi se pare că aş avea o poliţă pe care nu am încasat-o...

Se opri deodată, întîlnind privirea lui Mortimer, privirea unui bărbat gata să tragă sabia dacă ar auzi o vorbă mai mult. Regina simţi înfruntarea şi ca să se arate liniştită, începu să mîngîie coama iepei. Dragul de Mortimer ! Cîtă noblеţe şi cavalerism la omul acesta ! Şi ce plăcut e să respiri aerul Franţei, şi ce frumoasă era şoseaua, cu petele ei de lumină şi umbră !

Robert d'Artois avea un început de zîmbet batjocoritor încremenit în grăsimea obrajilor. Trebuia să-şi scoată din cap istoria aceea cu poliţa neplătită, pe care o spusese crezînd că-i o vorbă de duh. Era limpede că

lordul Mortimer o iubea pe regina Isabelle şi că Isabelle îl iubea pe Mortimer.

„Ei bine, gîndi el, are să petreacă, drăguţa de vară-mea, cu călugărul ăsta."

IV

REGELE CHARLES

Le-a trebuit aproape un sfert de ceas ca să străbată oraşul, de la barieră pînă la palatul regal. Regina Isabelle simţi că o podidesc lacrimile cînd puse piciorul în curtea acestei case pe care o văzuse ridicîndu-se din porunca tatălui ei şi căreia vremea îi şi înnegrise zidurile.

Uşile se deschiseră sus în faţa scării principale, şi Isabelle se opri fără să vrea, ca şi cum dintr-o clipă într-alta avea să se arate chipul rece, impunător, măreţ, al regelui Filip cel Frumos. De cîte ori îl văzuse astfel pe tatăl ei, în capul scării, gata să coboare spre oraşul său de scaun ?

Tînărul care se ivi îmbrăcat într-o tunică scurtă, cu pulpa strînsă în nădragi albi, şi urmat de şambelani, cam semăna la statură şi chip cu monarhul răposat, dar nici o forţă, nici o maiestate nu se simţea în făptura lui. Nu era decît o copie palidă, un tipar de ghips după o statuie culcată pe un mormînt regesc. Şi totuşi, pentru că umbra Regelui de Fier rămînea prezentă în dosul acestui personaj neînsufleţit şi pentru că regalitatea Franţei se întrupa în el, Isabelle vroi, de cîteva ori, să îngenuncheze ; şi de fiecare dată frate-său o opri cu mîna, spunînd :

— Bun venit, scumpa mea soră, bun venit.

După ce o sili să se ridice şi ţinînd-o mereu de mînă, o conduse în încăperea destul de mare unde obişnuia să-şi petreacă vremea, întrebînd-o cu de-amănuntul cum călătorise. O primise bine la Boulogne căpitanul oraşului ? Se grăbi să întrebe dacă şambelanii aveau grijă de

bagaje și-i sfătui să umble binișor cu ele, să nu trîntească cuferele.

— Căci stofele se mototolesc, explică el, și am văzut cu prilejul ultimei mele călătorii în Languedec, cum mi s-au boțit vestmintele.

Vroia oare să-și ascundă o tulburare, o stînjeneală, de se ocupa de asemenea mărunțișuri ?

După ce se așezară, Charles cel Frumos întrebă :

— Ei, cum îți merge, soră dragă ?

— Nu tocmai bine, frate, răspunse ea.

— Ce te-aduce aici ?

Pe chipul Isabellei se așternu o mirare întristată. Cum, frate-său nu știa despre ce era vorba ? Robert d'Artois care-o însoțise aici împreună cu ceilalți mari seniori ai escortei, îi aruncă Isabellei o privire ca pentru a-i aminti : „Ce ți-am spus ?"

— Am venit, frate, spre a mă înțelege cu tine în privința tratatului pe care cele două țări ale noastre trebuie să-l încheie, dacă vor să înceteze de a-și mai face rău una alteia.

Charles cel Frumos rămase tăcut o clipă. Părea să chibzuiască ; în realitate însă nu se gîndea la nimic precis. Așa cum făcuse cu Mortimer, de cîte ori îl primise, așa cum făcea cu oricine, punea întrebări și nu mai asculta răspunsurile.

— Tratatul.. rosti el în sfîrșit. Da, sînt gata să primesc închinarea soțului tău Eduard. Vorbește cu unchiul Charles, pe care l-au însărcinat cu treburile astea. Marea nu ți-a făcut rău ? Știi că eu n-am fost niciodată pe mare ? Ce simți cînd te vezi pe apa asta mișcătoare ?

Trebui să mai asculte cîteva nerozii de acestea pînă să-i poată prezenta pe episcopul de Norwich, care avea să ducă negocierile, și pe lordul de Cromwell, care comanda garda ce-o însoțea. Regele îi salută cu politețe, dar se vedea cît colo că nu se sinchisea de nici unul din ei.

Charles al IV-lea nu era, fără îndoială, mult mai prost decît miile de bărbați de aceeași vîrstă, care, în regatul său, grăpau ogoarele în lung și lat, rupeau suveicile la războaiele lor de țesut, vindeau smoală ori seu, înșelin-

du-se la socoteală ; nenorocirea vroia ca el să fie rege, avînd așa de puține însușiri pentru asta.

— Altă pricină care m-aduce la tine, frate, spuse Isabelle, e să-ți cer ajutor și să mă pun sub ocrotirea ta, căci toate averile mi-au fost luate, și acum la urmă comitatul Cornouailles ce se află înscris în foaia mea de zestre.

— Ai să-ți spui păsurile unchiului Charles ; el te poate sfătui, soră dragă, iar eu voi încuviința tot ce are să hotărască spre binele tău. Te voi însoți acum la odăile tale.

Charles al IV-lea îi lăsă acolo pe toți și plecă împreună cu soră-sa, ca să-i arate încăperile în care avea să șadă, cinci odăi la rînd cu o scară aparte.

— Asta să fie pentru slugile tale, crezu nimerit s-o lămurească.

Îi atrase de asemenea atenția asupra mobilierului nou, a tapiseriilor de pe pereți. Se arăta grijuliu ca o bună gospodină, pipăia cuvertura de pat, o ruga pe soră-sa să ceară, fără a se sfii, atîta jăratec cît va avea nevoie pentru mangalul patului. Nu putea fi cineva mai atent, nici mai drăguț.

— Cît despre locuința însoțitorilor tăi, domnul de Mortimer se va înțelege cu șambelanii mei. Doresc ca fiecare să fie bine tratat.

Rostise numele lui Mortimer fără vreun gînd anume, doar pentru că atunci cînd era vorba de treburile englezești auzea adesea numele acesta. I se părea deci firesc ca Mortimer să aibă grijă de însoțitorii reginei Angliei. Uitase desigur că regele Eduard îi cerea capul surghiunitului.

Continua să se învîrtească prin odăi, ba netezind cuta unei perdele, ba încercînd zăvorul obloanelor. Apoi, oprindu-se deodată cu mîinile la spate și fruntea puțintel aplecată, spuse :

— N-am fost, soră, prea fericiți în căsniciile noastre. Crezusem că voi fi mai bine servit de Dumnezeu în persoana scumpei mele Marie de Luxembourg decît fusesem cu Blanche...

Aruncă spre Isabelle o privire în care dînsa ceti că frate-său îi mai păstra pică pentru că dăduse pe față relele purtări ale primei sale soții.

— Apoi moartea mi-a luat-o pe Marie, o dată cu moștenitorul pe care se pregătea să mi-l nască. Și acum, m-au pus să mă însor cu vara noastră d'Evreux, pe care ai s-o vezi îndată; e o soață drăguță, care mă iubește mult, așa cred. Dar ne-am cununat anul trecut în iulie; iată-ne în martie și ea nu dă semne că e însărcinată. Ar trebui să-ți vorbesc de unele lucruri pe care nu le pot spune decît unei surori... Cu păcătosul tău de soț căruia nu-i plac femeile, ai avut totuși patru copii. Iar eu, cu cele trei neveste ale mele... Îmi fac totuși destul de des, crede-mă, datoria de soț, și aflu plăcere în asta. Atunci, te întreb, soră, ce-o fi? Nu crezi că totul se trage de la blestemul acela care apasă, cum zice poporul, pe semiția și familia noastră?

Isabelle îl privea mîhnită. Îi apărea deodată înduioșător prin îndoelile care-i încolțeau sufletul, și care trebuie să fi fost grija lui de fiece clipă. Dar grădinarul cel mai sărman n-ar fi vorbit altfel pentru a se plînge de nenorocirile sale, sau de stîrpiciunea nevesti-si. Ce dorea acest biet rege? Un urmaș la tron sau un copil în casă.

Și ce era regesc, de asemenea, în această Jeanne d'Evreux care veni după cîteva clipe s-o salute pe Isabelle? Cu obrazul cam fleșcăit și uitătura supusă, se înfățișa umilită în situația ei de a treia soție, luată ca una ce se afla mai la îndemînă în familie, fiindcă Franța avea nevoie de o regină. Era abătută. Nu-și lua nici o clipă ochii de la chipul soțului ei, pîndind obsesia pe care o știa bine, care trebuie să fi fost singurul lor sibiect de discuție în toate nopțile.

Pe adevăratul rege, Isabelle îl găsi în Charles de Valois. Dînd fuga la palat îndată ce aflase de sosirea nepoatei sale, o strînse în brațe și o sărută pe obraji. Isabelle recunoscu numaidecît că puterea era în brațele acestea, și nicăieri aiurea.

Cina care adună în jurul suveranilor pe conții de Valois și d'Artois cu soțiile lor, alături de contele de Kent, de episcopul de Norwich, de lordul Mortimer, fu

scurtă. Regele Charles cel Frumos obișnuia să se culce devreme.

Englezii se strînseră apoi toți în apartamentul reginei Isabelle spre a se sfătui. Cînd plecară de acolo, Mortimer se nimeri cel din urmă în pragul ușii. Isabelle îl opri, pentru o clipă, zicea dînsa; avea să-i înmîneze o scrisoare.

V

CRUCEA DE SÎNGE

Nu-și dădeau seama cîtă vreme trecuse. În urciorul de cristal, vinul dulce, parfumat cu rozmarin, cu trandafir și cu rodie, era pe jumătate isprăvit; buștenii arși se năruiau în vatră.

N-auziseră nici măcar strigătele îndepărtate ale pîndarilor care, din ceas în ceas, sfîșiau noaptea. Nu se mai săturau vorbind, mai cu seamă regina care, pentru întâia oară de mulți ani încoace, nu se temea că un spion e ascuns în dosul draperiei spre a raporta cuvintele ei cele mai neînsemnate. N-ar fi putut să spună dacă i se mai întîmplase vreodată să-și deschidă inima cu atîta libertate. Pierduse pînă și memoria libertății. Dar niciodată nu se găsise în fața unui bărbat care s-o fi ascultat cu mai mult interes, să-i fi răspuns cu mai multă limpezime și a cărui privire ațintită asupra ei să fie încărcată cu mai multă înțelegere! Deși aveau înaintea lor zile și zile în care le-ar fi fost lesne să stea de vorbă, nu-și puteau întrerupe orgia lor de tainice mărturisiri. Aveau totul să-și spună, despre starea celor două regate, despre tratatul de pace, despre scrisorile papii, despre vrăjmașii lor comuni, și Mortimer să-și povestească zilele de temniță, evadarea, surghiunul, și regina să-și mărturisească chinurile și ocările îndurate.

Isabelle socotea să rămînă în Frnața pînă ce Eduard ar veni el însuși pentru a-și face închinarea; episcopul

Orleton, cu care avusese o întrevedere tainică între Londra și Dower, o sfătuise astfel.

— Nu poți să te întorci în Anglia, doamnă, pînă ce Despenserii nu vor fi izgoniți, spuse Mortimer. Nu poți și nici nu trebuie.

— Ceea ce urmăreau ei în ultima vreme, chinuindu-mă cu atîta cruzime, era limpede. Așteptau să săvîrșesc vreo faptă de necugetată răzvrătire, ca să mă închidă în vreo mănăstire sau în vreun castel depărtat așa cum au făcut cu soția ta.

— Biata mea Janne, spuse Mortimer. Mult a mai pătimit pentru mine.

Și se duse să pună un buștean în vatră.

— Ei îi datorez că am aflat ce fel de om erai, continuă Isabelle. Multe nopți o chemam să doarmă cu mine, de teamă ce-mi era să nu fiu ucisă. Și îmi vorbea de tine, mereu de tine... Așa am aflat de pregătirile pentru evadarea ta, și am putut da o mînă de ajutor. Te cunosc mai bine decît îți închipui, lord Mortimer.

Urmă o clipă de așteptare parcă, de o parte și de alta, și amîndoi părură stînjeniți. Mortimer rămînea aplecat spre vatra ale cărei pîlpîiri îi luminau bărbia despicată adînc și sprîncenele stufoase.

— Fără acest război din Aquitania, vorbi mai departe regina, fără scrisorile papii, fără această misiune pe lîngă frate-meu, sînt sigură că mă păștea o mare nenorocire.

— Știam, doamnă, că era singurul mijloc de a te scăpa. Nu-mi făcea nici o plăcere, crede-mă, acest război împotriva regatului. Dacă am primit să iau parte la el și să apar în ochii tuturora sub chipul unui trădător... căci a te răzvrăti ca să-ți aperi dreptul e un lucru, dar a trece în tabăra vrăjmașă e cu totul altceva...

Campania sa în Aquitania îi apăsa inima și vroia să se desvinovățească.

— ...am făcut-o pentru că știam că nu era alt chip să te scot din mîna lor decît slăbindu-l pe regele Eduard. Și venirea ta în Franța, doamnă, tot eu am pus-o la cale; m-am străduit fără răgaz pînă a te vedea aici.

Vocea lui Mortimer era însuflețită de o vibrație adîncă. Pleoapele Isabellei se închiseră pe jumătate. Mîna ei

îndreptă cu un gest mașinal una din cosițele blonde care-i încadrau obrazul ca niște toarte de amforă.

— Ce e această tăietăură la buză pe care nu ți-o știam ? întrebă dînsa.

— Un dar din partea soțului tău, doamnă, o lovitură de ghioagă pe care mi-au tras-o cei din tabăra lui cînd mă doborîră strîns în armură cum eram, la Shewsbury, unde am fost foarte nenorocit. Și nenorocit, doamnă, nu atît de soarta mea, nu atît fiindcă văzusem moartea cu ochii și îndurasem temnița, ci fiindcă nu izbutisem să-ți aduc capetele Despenserilor, după o bătălie ce-o dădusem pentru tine.

Nu era chiar adevărul adevărat : voința de a-și păstra moșiile și drepturile cîntărise cel puțin tot așa de greu în hotărîrea baronului Ținuturilor de margine de a se război cu regele cît și rîvna sa de a o sluji pe regină. Dar în clipa aceea era sincer convins că se luptase ca s-o apere. Și Isabelle credea la fel : dorise așa de mult să poată crede una ca asta ! Sperase așa de mult că se va ridica într-o zi cineva să lupte pentru dînsa ! Și iată că acest apărător era acolo, în fața ei, cu mîna sa mare osoasă care ținuse spada, și cu urma aceea pe obraz a unei răni ușoare dar de neșters. În vesmintele lui negre părea să iasă de-a dreptul dintr-un roman cu cavaleri și domnițe.

— Îți mai aduci aminte, prietene Mortimer... îți mai aduci aminte de balada cavalerului de Graëlent ?

Mortimer își încrută sprîncenele stufoase. Graëlent ? Un nume pe care-l auzise, dar nu-și amintea povestea.

— E dintr-o carte scrisă de Marie de France, care mi-a fost furată, ca tot ce aveam, continuă Isabelle. Acest Graëlent era un cavaler atît de voinic, atît de cinstit, și faima lui atît era de mare încît regina de pe vremea aceea se îndrăgosti de dînsul fără să-l cunoască ; și poruncind să fie adus în fața ei, îi spuse de cum îl văzu aceste cuvinte : „Prietene Graëlent, nu mi-am iubit niciodată soțul, dar pe tine te iubesc din tot sufletul și sînt a ta".

Isabelle era mirată de propria ei îndrăzneală, și că memoria o slujise la țanc, aducîndu-i cuvintele care-i tălmăceau întocmai sentimentele. Vreme de cîteva secunde

sunetul glasului ei părea să i se prelungească în urechi. Aștepta, neliniștită și tulburată, răscolită de rușine și de pataimă, răspunsul acestui nou Graëlent. „Pot oare acum să-i mărturisesc că mi-e dragă?" se întrba Roger Mortimer, de parcă n-ar fi fost singurul lucru pe care trebuia să i-l spună. Dar sînt și arene în care bărbații cei mai viteji la războaie se dovedesc de-o stranie neîndemânare.

— L-ai iubit vreodată pe regele Eduard? întrebă, ca răspuns la povestea ei.

Și se simțiră amîndoi dezamăgiți. Trebuia oare, în clipa asta, să pomenească de Eduard? Regina se îndreptă nițel în jilțul ei.

— Crezusem că-l iubesc, spuse dînsa. M-am silit să-l iubesc, împinsă de ideile în care fusesem crescută; apoi, foarte curînd, mi-am dat seama cu ce fel de bărbat mă cununaseră! Acum îl urăsc, și cu o ură așa de aprigă încît nu se poate stinge decît o dată cu mine... sau cu dînsul. Știi că vreme de ani de zile am crezut că Eduard fuge de mine din pricina vreunui cusur al trupului meu? Află deci, dacă trebuie să-ți mărturisesc totul... de altfel soția ta știe asta... că ultima dată cînd se culcă în silă de cîteva ori cu mine, atunci cînd o zămislirăm pe fata noastră mai mică, îmi ceru ca Hugh cel tînăr să-l însoțească pînă la patul meu; se giugiulea și se mîngîia cu el înainte de a putea să-și împlinească datoria de soț, zicînd că trebuia să-l iubesc pe Hugh ca pe el însuși, deoarece erau așa de legați că nu făceau decît unul. Atunci l-am amenințat că-i voi scrie papii de toate acestea...

Furia împurpurase fața lui Mortimer. Se simțea jignit deopotrivă în onoarea și dragostea sa. Eduard era într-adevăr nevrednic de a fi rege. Cînd oare vor putea striga tuturor vasalilor săi: „Aflați în sfîrșit cine vă este stăpînul și luați-vă îndărăt jurămintele de credință!" Nu era oare nedrept ca un asemenea om să-și fi luat o soție așa de virtuoasă, cînd lumea e plină de femei necinstite? N-ar fi meritat ca dînsa să se fi dat primului venit spre a-l face de ocară?... Dar îi rămăsese ea oare într-adevăr credincioasă? Vreo dragoste tainică n-o fi răscolit această singurătate cumplită?

— Și niciodată nu te-ai lăsat cuprinsă de alți bărbați ? întrebă el cu un glas, de pe acum, al unui bărbat gelos, glasul care le place atît de mult femeilor la începutul unei dragoste și de care li se face atîta lehamite la sfîrșitul ei.

— Niciodată, răspunse dînsa.

— Nici de ale vărului tău, Robert d'Artois, care părea să arate azi-dimineață că era îndrăgostit de tine ?

Isabelle înălță din umeri.

— Îl cunoști pe văru-meu d'Artois ; pentru el orice vînat e bun. Regină sau cerșetoare, tot una îi este. Într-o zi, de demult, la Westminster, cînd îi destăinuiam amarul vieții mele singuratice, se oferi să mă consoleze. Atît a fost. De altminteri nu l-ai auzit : „Ești tot așa de neprihănită, verișoară ?“... Nu, prietene Mortimer, inima mi-e tristă și pustie... și i s-a urît să mai rămînă așa.

— Ah, doamnă, izbucni Mortimer, de ce n-am îndrăznit să-ți spun de atîta vreme că erai singura femeie a gîndurilor mele !

— E adevărat, scumpe prietene ? De mult vroiai să mi-o spui ?

— Cred, doamnă, că de atunci cînd te-am văzut întîia oară. Și am înțeles ce simt într-o zi, la Windsor, cînd ți-au dat lacrimile în ochi după nu mai știu ce ocară pe care ți-o făcuse regele Eduard... Să-ți mai spun că în temnița mea, n-a fost dimineață, nici seară în care să nu mă gîndesc la tine, iar întîia mea întrebare cînd am scăpat din turn...

— Știu, prietene Mortimer, știu ; episcopul Orleton mi-a spus-o. Și am fost bucuroasă că dădusem din banii mei pentru a te ajuta să-ți recapeți libertatea ; bucuroasă nu pentru aurul ce l-am dat, care n-avea nici o însemnătate, ci pentru primejdia mare ce mă pîndea dacă vrăjmașii mei aflau asta. Evadarea ta i-a făcut să mă chinuiască și mai rău...

Mortimer se plecă foarte adînc, aproape îngenunchind, spre a-și arăta recunoștința.

— Știi doamnă, urmă el pe un ton și mai grav, că de cînd am pus piciorul pe pămîntul Franței, am jurat să port numai haina cernită pînă mă voi întoarce în

Anglia... și să nu ating trup de femeie pînă nu te voi fi scăpat din mîinile vrăjmașilor tăi ?

O cam sucea, potrivindu-și termenii jurămîntului cum îi venea mai bine, și începea să confunde regina cu regatul. Dar în ochii Isabellei aducea tot mai mult a Graëlent, a Perceval, a Lancelot...

— Și ți-ai ținut jurămîntul ? întrebă ea.

— Te îndoiești ?

Regina îi mulțumi cu un surîs, cu o privire umedă a ochilor ei albaștri și cu o mînă întinsă, o mînă plăpîndă care se așeză ca o pasăre în mîna marelui baron. Apoi degetele li se deschiseră, se strînseră, se împletiră între ele...

— Crezi că avem dreptul să facem asta ? vorbi ea după o tăcere. Am jurat credință unui soț, oricît de rău ar fi. Iar tu, tu ai o nevastă neprihănită. Amîndoi ne-am legat în fața lui Dumnezeu... Și am fost așa de neîndupleçată cu păcatele altora...

Încerca oare să se apere de ea însăși, sau vroia ca dînsul să ia păcatul asupra lui ?

Mortimer ședea în jilț. Se ridică.

— Nici tu, nici eu, regina mea, nu am fost căsătoriți cu voința noastră. Am rostit jurămîntul, dar fără să ne fi făcut noi înșine alegerea. Ne-am supus unor hotărîri ale familiilor noastre, iar nu ale inimii noastre. Unor suflete ca ale noastre...

Se opri parcă șovăind. Dragostea care se teme să-și spună pe numele adevărat te împinge la faptele cele mai stranii ; dorința ia căile cele mai ocolite spre a-și cere dreptul. Mortimer stătea în picioare înaintea Isabelici, iar mîinile lor rămîneau împreunate.

— Vrei, regina mea, urmă el, să ne legăm pe totdeauna ? Vrei să schimbăm sîngele nostru pentru ca să-ți fiu veșnic sprijin, iar tu să rămîi în veci doamna mea ?

Glasul îi tremura sub apăsarea gîndului neașteptat, covîrșitor, care-i trecuse prin minte ; și umerii Isabellei se înfiorară. Căci în ceea ce-i propusese era vrăjitorie, patimă și credință, și toate lucrurile divine și diabolice amestecate, imbolduri cavalerești și ispite ale trupului

laolaltă. Era legămîntul de sînge al fraţilor de arme şi acela al amanţilor legendari, legămîntul templierior, adus din Răsărit pe vremea cruciadelor, şi legămîntul de dragoste care unea soţia măritată cu de-a sila de alesul inimii sale, şi uneori făcut chiar în faţa soţului, cu condiţia ca dragostea să rămînă neprihănită... sau îndrăgostiţii să creadă că va rămîne astfel. Era jurămîntul trupurilor, mai tare decît cel al cuvintelor şi pe care nu-l puteai nici rupe, nici lua îndărăt, nici desface. Cele două făpturi omeneşti care-l rosteau, se legau mai strîns ca gemenii ; avutul fiecăruia devenea avutul celuilalt ; îşi datorau ocrotire şi nu vroiau să-şi supravieţuiască unul altuia. „Parc-ar fi uniţi prin legămînt de sînge", se şoptea cu un tremur de teamă şi totodată de invidie despre unele perechi.

— Aş putea să-ţi cer orice ? întrebă Isabelle pe şoptite.

El răspunse, lăsîndu-şi pleoapele în jos :

— Mă dau pe mîna ta. Poţi să-mi ceri orice şi să nu-mi dai decît ce-o să-ţi placă. Dragostea mea va fi aşa cum o vei dori. Mă pot lungi gol lîngă tine goală, şi să nu te ating dacă mă vei fi oprit s-o fac.

Nu exprimau prin asta dorinţa lor adevărată, ci îndeplineau ritul unui ceremonial pe care trebuiau să-l îndeplinească, potrivit cu datinile cavalereşti. Amantul se lega să facă dovada tăriei sale sufleteşti şi a respectului său faţă de fiinţa iubită. Se oferea să îndure „încercarea dragostei curate" a cărei durată urma s-o hotărască amanta ; de ea depindea dacă încercarea va ţine veşnic sau va fi curmată numaidecît.

— Te învoeşti, regina mea ? o întrebă el.

Răspunse la rîndul ei, plecîndu-şi pleoapele.

— La deget ? La frunte ? La inimă ? întrebă din nou Mortimer.

Puteau să-şi facă o înţepătură la deget, lăsîndu-şi sîngele să picure într-un pahar, amestecîndu-l apoi şi bînd din el pe rînd. Puteau să-şi facă o tăietură pe frunte, la rădăcina părului şi, lipindu-se cap lîngă cap, să-şi schimbe gîndurile între dînşii...

— La inimă, răspunsese Isabelle.

Era răspunsul pe care-l aştepta.

Cîntecul unui cocoş în împrejurimi sfîşie noaptea tăcută. Isabelle se gîndi că ziua care sta să se ivească, va fi întîia zi de primăvară.

Roger Mortimer îşi descheie tunica, o lepădă jos, şi smulse cămaşa de pe dînsul. Apăru, cu pieptul gol, bombat, în ochii Isabellei.

Regina îşi desfăcu corsajul; cu o mişcare mlădioasă a umerilor îşi scoase din mîneci braţele subţiri şi albe şi-şi descoperi sînii cu sfîrcul trandafiriu, pe care cei patru copii alăptaţi nu-i ofiliseră; pusese în gestul ei o mîndrie hotărîtă, aproape sfidătoare.

Mortimer îşi luă pumnalul din cingătoare. Isabelle trase acul de păr, lung, cu o perlă în capăt, care-i ţinea cosiţele, şi cele două toarte de amforă căzură lin pe umeri. Fără să-şi ia ochii de la ochii reginei, cu o mînă neşovăitoare, Mortimer îşi crestă pielea; sîngele se ivi ca un pîrîiaş roşu prin puful castaniu. Isabelle făcu la fel, împungîndu-se cu acul de păr deasupra sînului stîng, şi sîngele ţîşni ca zeama unui fruct. Teama de durere, mai mult decît durerea însăşi îi aduse pentru o clipă o strîmbătură a gurii. Apoi făcu ultimul pas care o despărţea de Mortimer şi-şi lipi sînii de pieptul voinic brăzdat de o dîră purpurie, înălţîndu-se în vîrful picioarelor astfel încît cele două răni să se acopere una pe alta. Fiecare simţi atingerea acestui trup de care se apropia întîia oară şi a acestui sînge călduţ al amîndurora.

— Iubitule, spuse ea, îţi dau inima mea şi o iau pe a ta care mă face să trăiesc.

— Iubito, răspunse Mortimer, o iau, făgăduindu-ţi s-o păstrez în locul inimei mele.

Nu se dezlipeau, prelungind la nesfîrşit acest straniu sărut al unor buze pe care şi le deschiseseră singuri în piepturile lor. Inimile le zvîcneau în acelaşi ritm aprig, fiecare bătaie a uneia răsunînd în cealaltă. Trei ani de castitate la dînsul, cincisprezece ani de aşteptare a dragostei la dînsa...

— Strînge-mă tare, iubitule, şopti Isabelle.

Gura ei se ridică spre cicatricea albă care brăzda buza lui Mortimer, și dinții de mică fiară se întredeschiseră ca să muște.

Răzvrătitul din Anglia, evadatul din Turnul Londrei, marele senior al Ținuturilor de margine ale galiei, fostul Mare județ al Irlandei, lordul Mortimer de Wigmore, de două ceasuri amant al reginei Isabelle, plecase de acolo pe scara din dos, biruitor, în culmea fericirii și cu capul plin de visuri.

Regina nu putea să doarmă. Poate că mai tîrziu o va răpune oboseala ; deocamdată stătea uluită, fără să-și poată veni în fire, de parcă o cometă i se rotea în suflet. Privea cu o nespusă recunoștință patul răvășit. Își sorbea fericirea neașteptată pe care n-o cunoscuse pînă atunci. Nu-și închipuise niciodată că poți ajunge să-ți strivești gura de umărul unui bărbat, ca să-ți înăbuși un țipăt. Stătea în picioare lîngă fereastră, după ce-i dăduse deoparte obloanele zugrăvite. Zorile se iveau, cețoase și feerice, deasupra Parisului. Sosise oare într-adevăr abia aseară ? Existase ea oare pînă-n noaptea aceasta ? Acesta era oare orașul pe care-l cunoscuse în copilăria ei ? Lumea se năștea dintr-o dată, pentru dînsa.

Sena curgea, cenușie, la picioarele Palatului, iar colo, pe celălalt mal, se înălța bătrînul turn Nesle. Isabelle își aminti deodată de cumnată-sa, Marguerite de Bourgogne. O cuprinse groaza : „Ce-am făcut atunci ? se gîndi. Ce-am făcut ? Dacă aș fi știut..."

Toate femeile îndrăgostite, de pretutindeni și de cînd lumea, i se păreau surorile ei, niște făpturi alese... „Am avut plăcerea care face cît toate coroanele lumii, și nu mă căiesc !"... Cuvintele acestea, țipătul pe care răposata Marguerite i-l aruncase, după judecata de la Maubuisson, de cîte ori Isabelle și-l repetase, fără să înțeleagă ! Dar în dimineața aceasta, care aducea o nouă primăvară, forța unui bărbat, bucuria de a strînge în brațe și de a fi strînsă, înțelegea în sfîrșit ! „Astăzi, fără îndoială, n-aș da-o în vileag !" Și gîndindu-se la actul de dreptate regală pe care crezuse odinioară că-l face, simți deodată rușine și căință, ca de singurul păcat săvîrșit în viața ei.

VI

FRUMOSUL AN 1325

Pentru regina Isabelle, primăvara anului 1325 fu o încîntare. Se minuna de dimineţile însorite în care scînteiau acoperişurile oraşului ; păsări cu miile fremătau în grădini ; clopotele tuturor bisericilor, tuturor schiturilor, tuturor mănăstirilor, pînă la clopotul cel mare de la Notre-Dame, părcau să sune ceasurile fericirii. Mireasma liliacului îmbălsăma nopţile, sub un cer înstelat.

Fiecare zi aducea mănunchiul ei de plăceri : întreceri cu lancea, serbări, turniruri, partide de vînătoare şi plimbări la ţară. O adiere de prosperitate străbătea capitala, şi o mare poftă de petreceri. Cîrmuirea cheltuia o groază de bani cu desfătările norodului, deşi bugetul vistierici arătase în ultimul an o pagubă de treisprezece mii şase sute de livre a cărei pricină, o recunoşteau toţi într-un glas, era războiul din Aquitania. Dar, ca să-şi facă alte venituri, cîrmuirea lovise pe episcopii de Rouen, de Langres şi de Lisieux cu amenzi ce se ridicau, pentru fiecare din ei, la douăsprezece, cincisprezece şi cincizeci de mii de livre, drept pedeapsă că făcuseră silnicii de tot felul împotriva eparhiilor sau a slujitorilor regelui ; averea acestor prelaţi prea autoritari acoperise deficitele militare. Apoi şi lombarzii fuseseră încă o dată somaţi să-şi răscumpere dreptul de a locui în oraşele ţării şi de a-şi vedea de negustoriile lor.

Astfel se găsceau banii pentru huzurul curţii ; şi fiecare gonea după plăceri, oferindu-şi-o pe cea dintîi, şi anume de a scoate ochii celuilalt cu risipa ce făcea. Şi burghezia, ba chiar norodul de jos, călcau pe urmele nobilimii, fiecare cheltuind ceva mai mult peste puterile lui, spre a nu dobîndi nimic alta decît bucuria de a trăi. S-au văzut ani de aceştia, cînd soarta pare să surîdă : o pauză, un răgaz în care lumea mai răsuflă sub apăsarea vremurilor. Oamenii vînd şi cumpără lucruri cărora li se zice de prisos, ca şi cum ar fi de prisos să pui podoabe pe tine, să seduci, să cucereşti, să-ţi dai dreptul la dragoste, să te răsfeţi cu lucruile rare care sînt rodul is-

cusinței omenești, să profiți de tot ceea ce providența sau natura au dăruit omului spre a se bucura de excepționala sa condiție în univers.

Firește, mulți se plîngeau, dar nu pentru că erau cu adevărat săraci, ci mai curînd pentru că nu puteau să-și satureze toate poftele. Se plîngeau că sînt mai puțin bogați decît cei bogați, că nu aveau cît aceia care aveau totul. Anotimpul era nemaipomenit de blînd, negoțul mergea de minune. Stăpînirea renunțase la cruciada plănuită; nu mai era vorba să se ridice oastea, nici să se micșoreze prețul livrei față de vechiul ban de aur bătut pe vremea lui Ludovic cel Sfînt; în Sfatul Restrîns al regelui se discutau măsuri pentru a împiedica împuținarea peștelui în rîuri; iar pescarii cu undița, înșirați pe amîndouă malurile Senei se încălzeau la soarele dulce de mai.

Se simțea dragostea în aerul acelei primăveri. Se făcură atunci mai multe cununii, dar și puzderie de bastarzi, cum de multă vreme nu se pomenise. Fetele erau zîmbitoare, iar flăcăii îndrăzneți și lăudăroși se țineau după ele. Călătorii nu aveau ochi destul de mari ca să descopere toate minunățiile orașului, nici gîtlejuri destul de încăpătoare ca să soarbă vinul ce li se turna la hanuri, nici nopți destul de lungi ca să se înfrupte din atîtea plăceri ce le stăteau la îndemînă.

Ah, cum au să-și amintească oamenii de primăvara aceea! Fără îndoială, erau boli, dolii, mame care-și duceau pruncul la groapă, damblagii, bărbați înșelați care puneau pățania lor în seama stricăciunii vremilor, negustori prădați care-și învinuiau vînzătorii că nu-s cu ochii-n patru, incendii care lăsau familii fără adăpost, cîteva omoruri; dar de toate acestea nu putea fi vinovată decît soarta, nu regele sau sfetnicii săi.

Într-adevăr, trebuia să te socoți norocos că trăiești în 1325, că ești tînăr sau în puterea vîrstei, sau doar sănătos. Și era mare prostie să nu prețuiești îndeajuns acest noroc și să nu aduci mulțumiri lui Dumnezeu pentru ceea ce-ți dădea. Cum s-ar fi bucurat, încă și mai vîrtos, poporul Parisului, de vara anului 1325, dacă ar fi putut ghici în ce chip avea să îmbătrînească! Un adevărat basm cu zîne pe care mai tîrziu, cînd cineva li-l va povesti, le va veni greu să-l creadă, copiilor zămisliți în

lunile acestea încîntătoare pe cearşafuri parfumate cu levănţică. Una mie trei sute douăzeci şi cinci ! Frumoasă epocă ! Şi ce puţină vreme va trebui să treacă pentru ca anul acesta să devină „vremea bună de odinioară".

Dar regina Isabelle ? Regina Isabelle părea să întrunească în făptura ei toate farmecele şi toate bucuriile. Oamenii întorceau capul după dînsa, nu numai fiindcă era suverana Angliei, nu numai fiindcă era fiica marelui rege ale cărui biruri grele, ruguri şi procese înfricoşătoare lumea le uitase, pentru a nu-şi mai aduce aminte decît de ordonanţele sale înţelepte, dar şi fiindcă era frumoasă şi părea fericită. În popor se zicea că i-ar fi stat mai bine coroana decît fratelui ei Charles cel Frumos, prinţ simpatic dar caraghios, şi unii se întrebau dacă era bună legea întocmită de Filip cel Lung, care înlătura femeile de la tron. Englezii se dovedeau a fi nişte proşti, pricinuindu-i griji unei regine aşa de drăgălaşe !

La treizeci şi trei de ani, Isabelle plimba o strălucire cu care nu era fetişcană, oricît de fragedă, să se fi putut măsura. Cele mai vestite dintre frumuseţile tinere ale Franţei păreau a se trage în umbră cînd regina Isabelle trecea. Şi toate domnişoarele, visînd să-i semene, se luau după dînsa, îi copiau rochiile, gesturile, cosiţele împletite aduse în creştet, felul ei de a privi şi de a surîde.

Poţi recunoaşte o femeie îndrăgostită după umblet şi chiar privind-o din spate ; umerii, şoldurile, pasul Isabellei exprimau fericirea. Era mai totdeauna însoţită de lordul Mortimer care, de cînd sosise regina lui, cîştigase brusc simpatia tuturor. Oamenii care, anul trecut, îl socoteau posomorît, trufaş, cam prea fudul pentru un surghiunit, şi care găseau virtuţii sale un aer de reproş la adresa lor, aceiaşi oameni, deodată, descoperiseră în Mortimer un bărbat de mare caracter, foarte seducător şi vrednic de admiraţie. Încetaseră să mai vadă o ţinută de înmormîntare în vesmintele sale negre, înviorate doar de cîteva copci de argint ; acum nu mai vedeau în asta decît înfăţişarea mîndră şi elegantă a unui bărbat care poartă doliul patriei sale.

Dacă nu era învestit cu vreo dregătorie oficială pe lîngă regină, ceeace ar fi fost o provocare prea vădită faţă de regele Eduard, de fapt însă Mortimer conducea din

umbră negocierile. Episcopul de Norwich asculta de cuvîntul său; John de Cromwell nu se dădea în lături să spună că se făcuse o nedreptate baronului de Wigmore, că un rege care-şi înstrăina un senior atît de vrednic se dovedea a fi cam neprevăzător; contele de Kent prinsese mare dragoste de Mortimer şi nu lua nici o hotărîre fără a-i cere părerea.

Era lucru ştiut şi înţeles că lordul Mortimer rămînea după masa de seară la regină, care avea nevoie de „sfatul său". Şi în fiecare noapte, ieşind din apartamentul Isabellei, Mortimer îl scutura de umăr pe Ogle, fostul bărbier din Turnul Londrei, ridicat la slujba de valet, care-l aştepta moţăind pe o ladă. Călcau peste servitorii adormiţi pe lespezile coridoarelor, şi care nici nu-şi mai înălţau capul de sub pulpana mantiei lor, deprinşi cum erau cu paşii aceştia cunoscuţi.

Trăgînd în piept voinicește aerul proaspăt al zorilor, Mortimer se întorcea la locuinţa lui din Saint-Germain-des-Près, întîmpinat de blondul, trandafiriul şi săritorul Alspaye, pe care el îl credea — naivi sînt îndrăgostiţii! — singurul confident al dragostei sale regale.

Regina, acum lucrul era hotărît, nu se va putea întoarce în Anglia decît atunci cînd şi el se va putea întoarce. Legătura dintre ei, pecetluită cu jurămînt, se făcea zi de zi, noapte de noapte, tot mai strînsă, mai trainică; şi mica urmă albă pe pieptul Isabellei, unde el îşi punea buzele, parcă împlinind un ritual, înainte de a o părăsi, rămînea urma vizibilă a voinţei lor de a fi mereu împreună.

O femeie poate fi regină, amantul este întotdeauna stăpînul ei. În stare să înfrunte, singură, neînţelegerile conjugale, trădările unui rege, ura unei curţi, Isabelle a Angliei se înfiora toată cînd Mortimer îi punea mîna pe umăr, simţea că i se topeşte inima cînd el părăsea odaia ei şi ducea lumînări la biserică spre a mulţumi lui Dumnezeu că-i hărăzise un păcat aşa de dulce. Cînd Mortimer lipsea, fie şi numai un ceas, regina îl aşeza cu gîndul înaintea ei, în cel mai frumos jîlţ, şi-i vorbea pe şoptite. În fiecare dimineaţă, cînd se trezea, pînă să-şi cheme femeile, se strecura în aşternut pe locul părăsit de iubitul ei cu cîteva clipe înainte. Învăţase de la o babă

unele taine de mare folos pentru doamnele care caută plăceri în afara patului conjugal. Şi cei de la curte, fără să vadă însă în asta vreun păcat, căci părea mai de grabă o dreaptă despăgubire a soartei, şuşoteau că regina e în vîltorile dragostei, ca şi cum ar fi spus că e în prada mîniei, sau şi mai potrivit, că e în al nouălea cer !

Preliminariile tratatului, a cărui încheiere o tărăgănaseră la nesfîrşit, fură semnate la 31 mai de Isabelle şi frate-său, cu învoirea dată cam în doi peri de Eduard, care-şi recîştiga domeniul din Aquitania, dar ciuntit de ţinuturile Agenais şi Bazadais, adică de regiunile ocupate anul trecut de armata franceză, şi avînd să plătească, pe deasupra, şaizeci de mii de livre... În privinţa asta, Valois se arătase neînduplecat. A fost nevoie ca însuşi papa să mijlocească spre a se ajunge la o înţelegere, legată însă de condiţia de neînlăturat ca Eduard să vină să-şi facă închinarea, lucru la care nu-l trăgea inima, acum nu numai din motive de prestigiu, dar şi pentru că o asemenea călătorie era primejdioasă. Căzură atunci la învoială asupra unui tertip care să-i mulţumească pe toţi. Se va hotărî ziua cînd regele Angliei urma să-şi facă această închinare de pomină ; apoi, în ultima clipă, Eduard va face pe bolnavul, ceea ce de altminteri aproape că nu era o minciună — căci acuma, de cîte ori venea vorba să pună piciorul în Franţa, îl treceau sudori reci şi spaima îi tăia răsuflarea, pălea la faţă, simţea cum inima bătea să i se spargă în piept şi trebuia, gîfîind, să stea culcat un ceas. Aşa că, îi va încredinţa fiului său mai mare, tînărul Eduard, titlurile şi drepturile de duce al Aquitaniei, şi-l va trimite în locul său să depună jurămîntul.

În învoiala asta fiecare se credea cîştigător. Eduard scăpa de obligaţia unei călătorii primejdioase. Despensorii evitau riscul de a-l scăpa din mînă pe rege. Isabelle avea să-şi regăsească fiul preferat, căruia îi ducea dorul de cînd era despărţită de dînsul. Mortimer vedea tot folosul pe care l-ar putea trage pentru ţelurile sale viitoare din prezenţa prinţului moştenitor în tabăra reginei.

Tabăra asta nu înceta să crească, pînă şi în Franţa. Regele Eduard se mira de nevoia ce-i apucase, în acest sfîrşit de primăvară, pe mai mulţi baroni ai săi, de a se duce să-şi vadă moşiile din Franţa, şi se arăta tot mai

îngrijorat că nici unul nu se întorcea de acolo. Pe de altă parte, Despenserii nu uitaseră să întreţină la Paris cîteva iscoade care-l informau pe Eduard despre atitudinea contelui de Kent, despre prezenţa lui Maltravers pe lîngă Mortimer, despre toată această opoziţie care se strîngea la curtea Franţei în jurul reginei. De formă, corespondenţa între cei doi soţi rămînea politicoasă, şi Isabelle, în lungile ei scrisori prin care explica încetineala negocierilor, îi zicea lui Eduard „sufleţelul meu". Eduard dăduse însă poruncă amiralilor şi şerifilor din porturi să pună mîna pe toţi curierii, oricine ar fi, care ar duce oricui scrisori trimise de regină, de episcopul de Norwich sau de oricare altul din jurul lor. Curierii aceştia trebuiau să fie aduşi în faţa regelui, sub pază bună. Dar puteau fi opriţi toţi lombarzii care umblau cu poliţe şi ordine de plată ?

La Paris, într-o zi pe cînd străbătea mahalaua Templului, însoţit numai de Alspaye şi de Ogle, Roger Mortimer fu atins în treacăt de un bolovan uriaş prăvălit de pe zidul unei clădiri ce se înălţa acolo. Îşi datoră norocul de a nu fi strivit zgomotului pe care-l făcu bolovanul lovindu-se de o scîndură a schelei. Mortimer nu văzu în asta decît o întîmplare obişnuită cum vezi adeseori pe stradă ; dar trei zile mai tîrziu, pe cînd ieşea de la Robert d'Artois, o scară se abătu în faţa calului său. Mortimer se duse să vorbească despre aceasta cu Tolomei care îşi cunoştea Parisul tainic mai bine ca oricine altul. Sienezul chemă la dînsul o calfă de zidar dintre templierii care-şi păstraseră drepturile în ciuda împrăştierii cavalerilor ordinului, şi atentatele împotriva lui Mortimer încetară. Ba chiar, din vîrful schelelor, zidarii îşi scoteau căciula şi-l salutau cu plecăciuni adînci pe seniorul englez învestmîntat în negru, de cum îl zăreau. Mortimer luă totuşi obiceiul de a nu mai umbla decît înconjurat de oameni de ai săi şi de a pune să i se încerce vinul înainte de a-l duce la gură, cu un corn de inorog, spre a se feri de otrăvire. Haimanalele care trăiau din punga lui Robert d'Artois fură rugate să-şi deschidă bine ochii şi să-şi desfunde urechile. Primejdiile care-l înconjurau pe Mortimer nu făcură decît să sporească dragostea reginei pentru dînsul.

Apoi, pe neașteptate, la începutul lui august, cu puțin înainte de ziua hotărîtă pentru închinarea regelui Angliei, monseniorul de Valois, care ținea așa de tare în mîna lui cîrma țării, de-i ziceau toți „al doilea rege", se prăbuși dintr-o dată, la cinzeci și cinci de ani. De mai multe săptămîni devenise foarte arțăgos și din orice îi sărea mustarul; o furie grozavă îl apucase mai cu seamă cînd primi propunerea regelui Eduard de a-și cununa copiii lor cei mai mici, Ludovic de Valois și Jeanne a Angliei, care aveau fiecare vreo șapte anișori. Să fi înțeles în sfîrșit Eduard prostia ce-o făcuse cu doi ani înainte rupînd negocierile privitoare la căsătoria fiului său mai mare, și se gîndea să-l cîștige astfel pe Valois de partea sa? Într-o ciudată răbufnire, monseniorul de Valois luă această ofertă drept o a doua ocară și se înfurie așa de rău încît sparse tot ce se găsea pe masa lui. În același timp dădea zor grozav treburilor cîrmuirii, se arăta nerăbdător față de încetineala Parlamentului în a lua hotărîri, se ciorovăia cu Miles de Noyers asupra socotelilor făcute de Curtea de Conturi, după care se plîngea de oboseala pricinuită de toate îndatoririle acestea.

Într-o dimineață, pe cînd se afla împreună cu sfetnicii săi și era gata să-și pună semnătura sub un act, lăsă să-i cadă pana de gîscă ce i se întindea, și care stropi cu cerneală tunica albastră de pe dînsul. Mîna spînzura de-a lungul piciorului și degetele îi înțepeniră, ca de piatră. Fu mirat de tăcerea ce se făcea în jur, și nu-și dădu seama că se prăvălea din jilț.

Îl ridicară, cu ochii holbați spre stînga, în adîncul orbitelor, cu gura strîmbată tot într-acolo, și fără să mai știe de nimic. Fața îi era foarte roșie, aproape viorie, și văzîndu-l așa, trimiseră în grabă după un doftor să-i lase sînge. Ca și frate-său Filip cel Frumos, cu unsprezece ani în urmă, contele de Valois fusese lovit de dambla, tot la cap, în mașinăria tainică a voinței. Unii credeau că-și va da sufletul și, în palatul său unde-l duseră, cei mulți ai casei, rude și slugi, luară înfățișarea înlăcrimată a doliului.

Totuși, după cîteva zile, cînd, mai de grabă răsuflarea decît cugetul arăta că mai trăiește încă, păru pe jumătate viu. Își recăpătase graiul, dar vorba era șovăitoare,

rostită anevoie, limba împleticindu-se în unele cuvinte, fără să mai aibă nimic din tonul acela umflat și poruncitor pe care i-l cunoșteau toți înainte; piciorul drept rămînea țeapăn, ca și mîna care scăpase pana de gîscă.

Nemișcat într-un jilț, toropit de căldură sub păturile cu care credeau că-i bine să-l înfofolească, fostul rege al Aragonului, fostul împărat al Constantinopolei, conte de Romagne, pair al Franței și veșnic candidat la tronul împărătesc al Germaniei, stăpînitorul de odinioară al Florenței, biruitorul din Aquitania, strîngătorul oștilor de cruciați, își dădea seama deodată că toate onorurile pe care un om le poate culege nu mai sînt nimic atunci cînd boala se cuibărește în trupul său. El care, încă din copilărie, nu avusese decît grija de a cuceri avuțiile lumii acesteia, își descoperi pe neașteptate alte griji mai apăsătoare. Ceru să fie dus la castelul său de la Perray, lîngă Rambouillet, unde nu se prea ducea, și care-i deveni dintr-o dată drag, printr-una din acele pofte stranii ce-i apucă pe bolnavi pentru anume locuri unde își închipuie că vor putea redobîndi sănătatea.

Faptul că boala era aidoma aceleia care-l doborîse pe frate-său mai mare îi frămînta mintea slăbită dar încă în stare să judece limpede. Căuta în faptele sale din trecut pricina acestei pedepse pe care i-o trimitea Atotputernicul. Slăbit, devenea cucernic. Se gîndea la Judecata de apoi. Dar cei trufași se cred lesne cu cugetul curat; Valois nu descoperea mai nimic, nici o faptă de care să se căiască. În toate războaiele lui, în toate jafurile și măcelurile pe care le poruncise, în toate silniciile cu care storsese de bani provinciile cucerite și eliberate de dînsul, socotea că se purtase întotdeauna cum se cuvine, fără să abuzeze de puterile sale de mare căpitan și de prinț. O singură amintire îi apăsa cugetul, de la o singură faptă a lui credea că i se trage ispășirea de azi, un singur nume i se oprea pe buze cînd își cerceta trecutul: Marigny. Căci niciodată nu urîse cu adevărat pe nimeni, afară de Marigny. Cît despre toți ceilalți pe care îi bestelise, pedepsise, chinuise, trimisese la moarte, era încredințat că nu făcuse niciodată nimic decît pentru binele obștesc pe care-l confunda cu propriile sale ambiții. Dar în lupta sa împotriva lui Marigny

adusese toată îndîrjirea pătimaşă a omului care se bate pentru propriile sale interese. Minţise cu bună ştiinţă, învinuindu-l pe Marigny, depusese mărturie mincinoasă împotriva lui şi pusese la cale alţi martori mincinoşi; nu se dăduse în lături de la nici o mîrşăvie spre a-l trimite pe fostul locţiitor al regelui şi cîrmuitor al regatului, mai tînăr pe atunci decît era el însuşi acum, să se legene în streang, la Montfaucon. Nimic nu-l împinsese la asta decît setea de răzbunare şi invidia de a fi văzut, zi de zi, pe un altul avînd în Franţa mai multă putere ca dînsul.

Şi iată că acum, aşezat în curtea conacului său de la Perray, privind zborul păsărilor, văzînd cum rîndaşii scoteau din grajd frumoşii cai pe care el nu-i va mai încăleca niciodată, Valois începuse... cuvîntul îl mira pe el însuşi, dar nu era altul mai potrivit!... începuse să-l îndrăgească pe Marigny, să-i fie dragă amintirea lui. Ar fi vrut ca vrăşmaşul său să mai fi fost în viaţă ca să se poată împăca cu dînsul şi să-i vorbească de toate lucrurile pe care le cunoscuseră şi trăiseră împreună, şi asupra cărora se certaseră atît de aprig. Frate-său mai mare Filip cel Frumos, celălalt frate Ludovic d'Evreux, ba chiar şi cele două soţii dîntîi ale sale, toţi aceşti dispăruţi îi lipseau mai puţin decît fostul său vrăşmaş; şi în clipele cînd credea că nu-l vede nimeni, îl auzeai mormăind cîteva fraze dintr-o conversaţie cu un mort.

Trimitea în fiecare zi pe unul dintre şambelanii săi, înarmat cu un sac de parale, să împartă pomană săracilor din vreo mahala a Parisului, parohie după parohie; şi şambelanii aveau poruncă să zică, punînd gologanii în mînile jegoase: „Rugaţi-vă, oameni buni, rugaţi-vă lui Dumnezeu pentru monseniorul Enguerrand de Marigny şi pentru monseniorul Charles de Valois". I se părea că şi-ar atrage îndurarea Cerului dacă în aceeaşi rugăciune numele i-ar fi legat de cel al victimei sale. Şi norodul Parisului se mira că puternicul şi slăvitul senior de Valois cerea să fie pomenit după acela pe care îl arătase odinioară vinovat de toate nenorocirile regatului şi-l făcuse să piară în streag.

În Sfatul regelui, puterea trecuse în mînile lui Robert d'Artois care, prin îmbolnăvirea socrului său, se vedea

înălțat dintr-o dată la cea mai înaltă dregătorie. Uriașul străbătea foarte des, în goana calului, drumul spre Perray, ducîndu-se să ceară vreun sfat bolnavului. Căci fiecare își dădea seama, și d'Artois cel dintîi, de golul ce se căsca pe neașteptate la conducerea treburilor Franței. Firește, monseniorul de Valois era cunoscut ca un prinț cam încurcă-lume, hotărînd în toate adeseori fără a chibzui îndeajuns, și cîrmuind mai de grabă după cum i se năzărea decît cu înțelepciune ; dar ca unul ce umblase numai pe la curțile regale, de la Paris în Spania, și din Spania la Neapole, ca unul ce sărise să apere interesele sfîntului părinte în Toscana, luase parte la toate războaiele din Flandra, uneltise pentru a dobîndi tronul Sfîntului imperiu, și fusese vreme de mai bine de treizeci de ani sfetnic al coroanei sub patru regi ai Franței, căpătase deprinderea de a așeza la locul cuvenit orice nevoie a regatului, în ansamblul treburilor Europei. Aceasta se făcea în mintea lui aproape de la sine.

Robert d'Artois însă, mare cunoscător într-ale datinelor moștenite și mare chițibușar, nu avea vederi așa de largi. De aceea, vorbind de Valois, unii ziceau că era „ultimul", fără să poată spune limpede ce înțelegeau prin asta, dacă nu că era ultimul reprezentant al unui stil măreț de a cîrmui lumea, și care, fără îndoială, avea să piară o dată cu el.

Regele Charles cel Frumos se plimba nepăsător de la Orléans la Saint-Maixent și Châteauneuf-sur-Loire, tot așteptînd ca nevastă-sa de a treia să-i dea vestea bună că e însărcinată.

Regina Isabelle devenise, ca să zicem așa, stăpîna palatului din Paris, și era o a doua curte a Angliei care se aduna acolo.

Ziua închinării fusese hotărîtă pentru 30 august. Eduard așteptă deci ultima săptămînă a lunii spre a porni la drum, apoi spre a face pe bolnavul, zicînd că nu poate părăsi stăreția de la Sandown, lîngă Dower. Episcopul de Winchester fu trimis la Paris pentru a adeveri, sub jurămînt dacă va fi nevoie, ceea ce însă nu i se ceru, că regele era într-adevăr bolnav, și a propune ca fiul să vină în locul tatălui, rămînînd lucru

hotărît că prinţul Eduard, făcut duce de Aquitania şi conte de Ponthieu, va aduce cele şaizeci de mii de livre făgăduite.

Tînărul prinţ sosi la 16 septembrie, dar însoţit de episcopul de Oxford, şi mai ales de Walter Stapledon, episcop de Exeter şi lord vistiernic. Alegîndu-l pe acesta, unul dintre cei mai îndîrjiţi, mai neînduplecaţi partizani ai Despenserilor, totodată omul cel mai iscusit, mai viclean din tabăra lui, şi unul dintre cei mai nesuferiţi, regele Eduard ţinea să-şi arate voinţa de a nu schimba politica. Episcopul de Exeter nu era însărcinat numai să-l însoţească pe prinţ.

Chiar în ziua sosirii acestuia, şi aproape în clipa cînd regina Isabelle îşi strîngea la piept fiul regăsit, veni vestea că starea monseniorului de Valois se înrăutăţise şi că era de aşteptat, de la un ceas la altul, să-şi dea sufletul în mîna lui Dumnezeu. Numaidecît, toate neamurile lui, înalţii dregători, baronii ce se găseau la Paris, solii englezi, toată lumea dădu fuga la Perray, afară de nepăsătorul Charles cel Frumos, care supraveghea nişte schimbări pe care arhitectul său Painfetiz le făcea înlăuntrul palatului de la Vincennes, după porunca sa.

Iar poporul Franţei îşi trăia mai departe frumoasele zile ale anului 1325.

VII

FIECARE PRINŢ CARE MOARE

Cît de schimbat le apărea monseniorul de Valois acelora care nu-l văzuseră în ultimele săptămîni ! Mai întîi erau deprinşi să-l vadă purtînd ceva pe cap, fie o coroană lată sclipind de nestemate, la zile mari, fie o pălărie de catifea brodată a cărei creastă uriaşă cu ciucuri îi cădea pe umeri, fie una din tichiile acelea cu un cerc de aur pe care le purta în casă. Pentru întîia oară i se vedea părul, un păr blond amestecat cu fire albe, căruia vîrsta îi dăduse o culoare spălăcită iar boala îi desfăcuse cîrlionţii, de atîr-

nau fără viață de-a lungul obrajilor, pînă-n perne. Era impresionant să vezi cum se sfrijise bărbatul acesta ieri încă gras și rumen, dar slăbiciunea lui te impresiona totuși mai puțin decît fața pe jumătate încremenită, decît gura nițel strîmbată căreia un servitor îi ștergea din cînd în cînd balele, mai puțin decît privirea stinsă pironită în gol. Cearșafurile tivite cu fir de aur, perdelele patului brodate cu flori de crin și drapate ca un baldachin deasupra căpătîiului, nu făceau decît să scoată și mai mult la iveală chipul prăpădit al muribundului.

Și el însuși, înainte de a primi toată lumea asta ce se îmbulzea în odaia lui, ceruse o oglindă și-și cercetase o clipă fața care, cu două luni în urmă, impresiona așa de puternic popoarele și regii. Ce-i mai păsa acum de prestigiu, de putere? Unde erau țelurile ambițioase pe care le urmărise atîta vreme? Ce însemna mulțumirea aceea, odinioară atît de înrădăcinată în el, de a călca întotdeauna cu fruntea sus printre frunți plecate, de cînd sub această frunte plesnise ceva cu mare vuiet, de cînd totul se clătinase în ea? Și această mînă pe care slugi, scutieri și vasali, dădeau buzna s-o sărute pe față și pe dos, ce mai era această mînă moartă de-a lungul trupului său? Și cealaltă mînă care i se mai supunea, de care se va sluji peste cîteva clipe pentru ultima oară ca să-și iscălească testamentul pe care-l va dicta... dacă mîna stîngă va binevoi să mîzgălească slovele!... mîna aceasta îi aparținea oare mai mult decît sigiliul gravat cu care-și va pune acum pecetea sub poruncile sale, și pe care i-l vor scoate din deget după ce va muri? Îi aparținuse oare vreodată ceva?

Piciorul drept, înțepenit cu totul, părea de pe acum mort de-a binelea. În piept i se căsca din cînd în cînd parcă o prăpastie.

Omul e o unitate cugetătoare care-și întinde înrîurirea asupra celorlalți oameni și preface lumea. Și apoi, deodată, unitatea se destramă, se desface, și atunci ce mai rămîne din lume, și ce mai rămîne din ceilalți? Pentru monseniorul de Valois, lucrul cel mai de seamă în ceasul acesta nu mai erau titlurile, moșiile, coroanele, regatele, hotărîrile cîrmuirii, întîietatea persoanei sale printre muritori. Stemele neamului său, avuțiile agonisite, chiar și urmașii

seminţiei sale pe care-i vedea adunaţi în jur, toate acestea nu mai aveau preţ pentru dînsul. Important era aerul de septembrie, frunzişul încă verde ici-colo cu pete de rugină, pe care-l zărea prin ferestrele deschise, dar mai ales aerul, aerul pe care-l trăgea în piept anevoie, înghiţit de prăpastia din fundul pieptului. Cît timp va simţi aerul pătrunzînd în gîtlejul său, lumea va continua să existe cu dînsul în centrul ei, dar un centru plăpînd, ca pîlpîirea de pe urmă a unei făclii. Apoi, totul va înceta să mai fie, sau mai de grabă totul va continua aşa cum o catedrală există după ce ultima lumînare s-a stins.

Valois îşi aducea aminte de moartea altora din familia sa. Mai auzea cuvintele fratelui său Filip cel Frumos: „Priviţi cît face lumea asta. Iată ce-a ajuns regele Franţei!" Îşi amintea de cuvintele nepotului său Filip cel Lung: „Vedeţi-l pe puternicul vostru stăpîn; nu e unul dintre voi, fie şi cel mai sărman, cu care să nu vreau să-mi schimb soarta!" Auzise frazele acestea fără să le înţeleagă; iată aşadar ce simţiseră prinţii neamului său în clipa cînd intrau în mormînt! Nu existau alte cuvinte pentru a o spune, iar cei care mai aveau de trăit nu erau în stare s-o priceapă. Tot omul care moare e cel mai sărac de pe pămînt.

Iar cînd totul se va fi stins, isprăvit şi destrămat, cînd catedrala se va umple de întuneric, ce avea să descopere acest biet om, dincolo? Găsi-va ceea ce-i vestiseră învăţăturile religiei? Ce erau însă aceste învăţături dacă nu nişte nemărginite şi apăsătoare incertitudini? Fi-va adus înaintea unui tribunal? Cum va arăta la faţă judecătorul? Şi toate faptele vieţii în ce cumpănă fi-vor cîntărite? La ce caznă poate fi supus cel ce nu mai este? Pedeapsa... Ce pedeapsă? Pedeapsa ar fi poate să-ţi păstreze mintea limpede în clipa trecerii spre noaptea veşnică.

Enguerrand de Marigny avusese şi el — Charles de Valois nu putea să-şi mute gîndul de la asta — mintea limpede, mintea încă şi mai limpede a unui om sănătos, în puterea vîrstei, smuls vieţii nu prin ruptura vreunui şurub tainic al fiinţei, ci din vrerea altuia. Moartea lui nu fusese ultima licărire a făcliei, ci lumina stinsă a tuturor flăcărilor suflate dintr-o dată.

Mareşalii, dregătorii, marii slujitori care-l însoţiseră pe Marigny pînă la spînzurătoare, aceeaşi sau urmaşii lor în aceleaşi slujbe, erau acum acolo în jurul său, ticsind toată încăperea, revărsîndu-se dincolo de uşă, în camera de alături, şi cu aceleaşi priviri de oameni conducînd pe unul de ai lor pînă la ultima bătaie a inimii, pîndind un sfîrşit care era numai al lui, toate gîndurile lor fiind îndreptate spre un viitor din care osînditul este eliminat.

Ah ! Cum ar mai da toate coroanele Bizanţului, toate tronurile Germaniei, toate sceptrele şi tot aurul tributurilor smulse de la cei învinşi, pentru o privire, una singură, în care să nu se simtă *eliminat* ! Mîhnirea, mila, părerile de rău, spaima şi îndoioşările amintirii, pe toate acestea le citea în ochii de toate culorile ce stăteau roată în jurul patului unui prinţ care trăgea să moară. Dar fiecare din sentimentele acestea nu era decît o dovadă că el nu mai făcea parte din lumea asta.

Valois se uita la fiu-său mai mare, Filip, flăcăul acesta năsos, în picioare lîngă dînsul, sub baldachin, şi care va fi, care avea să fie mîine, sau într-o zi foarte apropiată, sau poate peste un minut, singurul, adevăratul conte de Valois, Valois cel viu ; era trist aşa cum se cuvenea să fie, voinicul Filip, şi strîngea în mîna lui mîna soţiei sale, Jeanne cea Şchioapă a Burgundiei ; dar şi grijuliu de înfăţişarea sa, impusă de viitorul ce-l aştepta, părea să le spună celor de faţă : „Vedeţi, e tatăl meu care moare aici !“ Pînă şi în ochii aceştia Valois nu mai era de pe acum decît o imagine ştearsă.

Iar ceilalţi fii ai săi... Charles d'Alençon care se ferea de ochii muribundului, întorcîndu-şi încet capul cînd îi întîlnea privirea ; şi mititelul Ludovic, cu frica întipărită pe obraz, parcă bolnav de frică, pentru că era întîia oară cînd vedea pe cineva murind... Şi fetele... Cîteva din ele erau acolo : contesa de Hainaut, care făcea semn din cînd în cînd servitorului însărcinat să şteargă gura bolnavului, şi contesa de Blois, soră-sa mai mică, iar ceva mai încolo contesa de Beaumont lîngă namila ei de soţ Robert d'Artois, amîndoi stînd deoparte cu regina Isabelle a Angliei şi micul duce de Aquitania, băieţaşul cu gene lungi, ţinîndu-se cuminte ca la biserică, şi care nu

va păstra decît această amintire despre unchiu-său Charles.

Lui Valois i se păru că acolo se urzește ceva, și că aceștia puneau la cale un viitor din care el era eliminat.

Cînd întorcea capul de cealaltă parte a patului, dădea de Mahaut de Châtillon — Saint-Pel, cea de a treia soție a lui, dreaptă, păstrîndu-și firea, dar de pe acum văduvă. Gaucher de Châtillon, bătrînul conetabil, cu capul de broască țestoasă și cei șaptezeci și șapte de ani ai săi, era pe cale să cîștige o nouă izbîndă : privea cum un bărbat cu douăzeci de ani mai tînăr se prăpădea înaintea lui.

Étienne de Mornay și Jean de Cherchemont, amîndoi foști cancelari ai lui Charles de Valois, înainte de a fi devenit pe rînd cancelari ai Franței, Miles de Noyer, om de legi și judecător la Curtea de Conturi, Robert Bertrand cavalerul Leului Verde, noul mareșal, fratele Thomas de Bourges, duhovnicul, Jean de Torpe, doctorul, toți se aflau acolo pentru a-l ajuta, fiecare după cum îi era slujba. Dar cine poate ajuta un om să moară ? Hugues de Bouville își ștergea o lacrimă. Ce anume jelea mătăhălosul Bouville, dacă nu tinerețea sa dispărută, bătrînețea ce se apropia, propria sa viață irosită ?

Un prinț care moare e fără îndoială un om mai sărman decît cel mai sărman șerb din regatul său. Căci sărmanul șerb nu e silit să moară în public : nevasta și copiii lui îl pot amăgi spunîndu-i că mai are de trăit ; nu e înconjurat de o pompă care-i arată că e pe ducă ; nu i se cere să dicteze, în ultima clipă, un fel de proces verbal al propriului său sfîrșit. Or, tocmai astă îi cereau toate mărimile acestea adunate acolo.

Ce alta e un testament, decît mărturia pe care o faci tu însuți asupra morții tale ? O hîrtie făcută pentru viitorul celorlalți... Notarul său particular aștepta cu călimara prinsă în marginea tăbliei de scris, cu pergamentul și pana pregătite. Haide ! Trebuia să înceapă... sau mai bine zis, să isprăvească. Mai anevoioasă nu era atîta sforțarea minții, cît sforțarea de a renunța... Un testament începea ca o rugăciune...

— În numele Tatălui, al Fiului, și al Sfîntului Duh...

Charles de Valois vorbise. Și crezură toți că se roagă.

— Ci scrie o dată, prietene, îi spuse grămăticului. Doar auzi că-ți dictez !... Eu, Charles...

Se opri, căci era o senzație foarte dureroasă, ceva înfricoșător să-și audă glasul rostind propriul său nume pentru cea din urmă oară. Numele nu e oare simbolul însuși al existenței unei ființe și a unității sale ? Valois avu într-adevăr dorința de a se opri aici, de a lăsa totul baltă, pentru că nimic altceva nu-l mai interesa. Dar erau toate privirile acelea ațintite asupra lui. Pentru ultima oară trebuia să facă ceva, în folosul celorlalți, al unora de care se și simțea despărțit pe totdeauna.

— Eu, Charles, fiu al regelui Franței, conte de Valois, de Alençon, de Chartres și de Anjou, dau tuturora de știre că eu, cu mintea întreagă deși bolnav trupește...

Dacă vorbirea era oarecum stînjenită, dacă limba se împleticea la unele cuvinte, uneori dintre cele mai obișnuite, în schimb mașinăria minții continua în aparență să funcționeze normal. Dar dictarea aceasta se făcea într-un soi de dedublare a ființei, și parcă și-ar fi fost propriul său auditoriu. I se părea că se află în mijlocul unui fluviu acoperit de ceață ; glasul său se adresa către malul de care se despărțea, tremura gîndindu-se la ceea ce are să se întîmple cînd va ajunge pe celălalt mal.

— ...și cerînd îndurare lui Dumnezeu, temător să nu vîre groaza în mine cînd mă voi înfățișa cu sufletul la judecata Lui, las aici poruncă ce să se facă cu mine și cu avuțiile mele, și-mi fac testamentul arătînd care mi-e voința de pe urmă așa cum se scrie mai jos. Mai întîi îmi încredințez sufletul Domnului Nostru Isus Cristos și milostivei sale Maici, precum și tuturor Sfinților...

La un semn al contesei de Hainaut, servitorul îi șterse spuma ce curgea într-un colț al gurii. Încetaseră toți să mai vorbească între dînșii, evitînd pînă și foșnetul vestmintelor. Cei de față păreau uluiți văzînd că în acest trup înțepenit, împuținat, pocit de boală, judecata păstrase atîta limpezime și chiar grija de a găsi cuvintele cele mai potrivite.

Gaucher de Châtillon șopti la urechea vecinilor săi :

— Nu moare el astăzi.

Jean de Torpo, unul din doctori dădu din cap arătînd că nu crede. El era convins că monseniorul Charles nu va apuca zorile de mîine. Dar Gaucher îi dădea înainte :

— Am mai văzut eu de astea... Am mai văzut... Ascultaţi-mă pe mine, acest trup mai are viaţă în el...

Contesa de Hainaut duse degetul la buze, rugîndu-l să tacă ; Gaucher era surd şi nu-şi dădea seama că şuşoteala lui se auzea.

Valois continua să dicteze :

— Vreau să fiu înmormîntat în biserica Fraţilor Călugări din Paris, între mormintele celor două soţii ale mele dintîi...

Privirea lui o căută pe cea de a treia soţie, cea vie, care va fi în curînd contesa moştenitoare. Trei soţii, şi o viaţă întreagă trecuse cu ele... Pe Catherine cea de a doua, o iubise cel mai mult... poate că din pricina coroanei de basm a Constantinopolei pe care i-o adusese în zestrea ei. O frumuseţe, Catherine de Courtenay, într-adevăr vrednică să poarte o coroană legendară ! Valois se mira că în trupul său bicisnic, pe jumătate ţeapăn şi gata să se prăpădească, stăruia deslînat şi nedesluşit, parcă un freamăt al vechilor dorinţe zămislitoare de viaţă. Îşi va dormi deci somnul veşnic alături de Catherine, alături de împărăteasa cu numele a Bizanţului ; iar de cealaltă parte o va avea pe soţia sa dintîi Marguerite, fica regelui Neapolei, amîndouă prefăcute în ţărînă de atîta vreme. Ce ciudăţenie, ca amintirea unei dorinţe să poată supravieţui cînd trupul care a iscat-o nu mai există ! Oare învierea... Dar era acolo cea de a treia soţie, cea care-l privea şi care-i fusese de asemenea o bună tovarăşă de viaţă. Trebuia să-i lase vreo părticică din trupul său.

— Aşişderea, vreau ca inima mea să hodinească în oraşul mai sus pomenit şi în locul unde soţia mea Mahaut de Saint-Pol îşi va alege mormîntul ; iar rărunchii mei în mănăstirea de la Chaalis, deoarece dreptul de a-mi împărţi trupul mi-a fost acordat prin bula prea sfîntului nostru părinte papa...

Şovăi, căutînd în minte data care-i scăpa, şi adăogă :

— ...mai înainte [1].

Ce mîndru fusese atunci de această autorizație, dată numai regilor, de a-și împărți leșul, cum se împart sfintele moaște ! Se va fi bucurat de onorurile cuvenite unui rege pînă la mormînt. Acum se gîndea însă la învierea cea mare, singura speranță lăsată celor ajunși pe marginea ultimei trepte. Dacă învățăturile bisericii erau adevărate, cum oare se va petrece pentru dînsul această înviere ? Rărunchii la Chaalis, inima în locul pe care-l va alege Mahaut de Saint-Pol și trupul în biserica din Paris... Cu un piept golit pe dinăuntru și un pîntec umplut cu paie și cusut cu ață, așa va învia el oare din morți între Catherine și Marguerite ? Vai, cum să crezi una ca asta cînd mintea omenească nici nu poate s-o priceapă ! Va fi oare o îmbulzeală de trupuri și de priviri cum e cea din clipa asta în jurul patului său ? Ce încurcătură grozavă s-ar isca dacă ar învia deodată toți strămoșii și toți urmașii, și ucigașii în fața victimelor, și toate amantele, și toate trădările... Marigny va ieși oare din mormînt înaintea lui ?

— ...Așișderea, las mănăstirii din Chaalis șaizeci de livre pentru pomenirea mea...

Servitorul cu batista îi șterse iar bărbia. Vreme de aproape un sfert de ceas, Valois înșiră toate bisericile, mănăstirile, așezămintele pioase de pe domeniile lui, cărora le lăsa, uneia o sută de livre, alteia cincizeci, ici o sută douăzeci, colo o floare de crin din aur pentru a împodobi o raclă. Această înșiruire suna otova pentru toți afară de muribund, căruia fiecare nume rostit îi amintea de o clopotniță, un oraș, un tîrg al căror stăpîn mai era încă pentru cîteva ceasuri sau zile. Culcarea unui meterez, silueta unui turn dantelat, bocănitul pașilor pe caldarîmul de piatră rotundă al unei străzi povîrnite, miresmele de fin dintr-un obor, toate acestea îi veneau în minte, le simțea pentru ultima oară, vorbind... Gîndurile celor de față o luau razna, ca la liturghie cînd slujba e prea lungă. Numai Jeanne cea Șchioapă, care suferea stînd atîta vreme pe picioarele ei inegale, asculta cu luare aminte.

1 Dispensa i-a fost acordată de papa Clement al V-lea în 1313, pe cînd Charles de Valois nu avea decît patruzeci și trei de ani.

Aduna în gînd, făcea socoteli. La fiecare cifră ridica spre bărbatu-său, Filip de Valois, un obraz nicidecum urît, dar sluțit de zgîrcenia aprigă ce-i frămînta mintea. Toate darurile acestea ciunteau moștenirea.

În pervazul unei ferestre, Isabelle șușotea cu Robert d'Artois ; neliniștea ce se citea pe chipul reginei nu era însă stîrnită de jalnica împrejurare.

— Ferește-te de Stapledon, Robert, murmură dînsa. Acest episcop e cea mai ticăloasă unealtă a diavolului, și Eduard nu l-a trimis decît spre a ne face rău, mie sau celor care mă sprijină. N-avea nici o treabă aici într-o zi ca asta, și totuși s-a vîrît, pentru că a primit poruncă, așa zice, să-l însoțească pe fiu-meu peste tot. E o iscoadă pusă pe urma mea... Ultima scrisoare care mi-a sosit fusese deschisă și pecetea lipită la loc.

Se auzea glasul lui Charles de Valois :

— Așișderea, îi las soției mele, contesa, rubinul pe care mi l-a dat fiică-mea, contesa de Blois. Îi las de asemenea fața de masă, cea brodată, care a fost a reginei Marie, maică-mea...

Toți ochii, nepăsători sau distrați cît ținuse pomelnicul darurilor pentru mănăstiri și biserici, începură iar să scînteieze cînd veni vorba de giuvaeruri. Contesa de Blois încrunta din sprîncene, arătîndu-se oarecum dezamăgită. Tată-său ar fi făcut mai bine să-i înapoieze rubinul acesta pe care i-l dăduse.

— Așișderea, racla cu moaștele sfîntului Eduard...

Auzind numele de Eduard, tînărul prinț al Angliei își înălță genele lungi. Dar și racla o moștenea tot Mahaut de Châtillon.

— Așișderea, îi las lui Filip, fiul meu mai mare, un rubin și toate armele și armurile mele, afară de o platoșă lucrată la Acra, și de sabia cu care a luptat seniorul d'Harcourt, și pe care le las lui Charles, al doilea din fiii mei. Așișderea, nurorii mele Jeanne de Bourgogne, soția fiului meu Filip, îi las cel mai frumos dintre smaraldele mele.

Obrajii Șchioapei se înpurpurară nițel cînd mulțumi cu o ușoară plecăciune, ceea ce în ochii unora păru o necuviință. Puteai fi sigur că dînsa va cere ca smaraldele

să fie cercetate de un expert pentru a-l recunoaște pe cel mai frumos !

— Așișderea, lui Charles, cel de al doilea fiu al meu, îi las toți caii împreună cu cei de paradă, potirul meu de aur, un lighean de argint și o carte de rugăciuni.

Charles d'Alençon începu să plîngă prostește, ca și cum nu și-ar fi dat seama de agonia tatălui său, și de durerea ce-o simțea, decît în clipa cînd muribundul îl pomenise.

— Așișderea, îi las lui Ludovic, cel de al treilea fiu al meu, toată vesela mea de argint...

Copilul se ținea de poala maică-si ; Mahaut de Châtillon îi mîngîia fruntea cu un gest plin de duioșie.

— Așișderea, vreau și poruncesc ca toate odoarele ce vor rămîne din capela mea să fie vîndute și cu banii să se plătească rugăciuni pentru sufletul meu... Așișderea, ca toate vestmintele din garderoba mea să fie împărțite feciorilor de casă care m-au slujit...

Un freamăt surd se stîrni lîngă ferestrele deschise, și capetele se aplecară să vadă. Trei litiere intraseră în curtea conacului, pe pămîntul acoperit cu paie spre a înăbuși tropotul cailor. Dintr-o litieră mare împodobită cu sculpturi aurite și cu perdele pe care se vedeau brodate niște castele din Artois, se dădu jos, greoaie, monumentală, cu părul sur sub vălul ei, contesa Mahaut, însoțită de fiică-sa, regina Jeanne, văduva lui Filip cel Lung. Contesa își avea lîngă dînsa și cancelarul, canonicul Thierry d'Hirson, împreună cu doamna ei de onoare, Béatrice, nepoata acestuia din urmă. Mahaut venea de la castelul ei din Conflans, de lîngă Vincennes, de unde nu prea ieșea în vremurile acestea haine pentru dînsa.

A doua litieră, pe de-a întregul albă, o aducea pe regina Clémence, văduva lui Ludovic Aiuritul.

Din cea de-a treia litieră, modestă, avînd niște perdele simple de piele neagră, ieșea cu oarecare greutate și ajutat numai de doi servitori, jupîn Spinelle Tolomei, mai marele lombarzilor din Paris.

Astfel pășeau în coridoarele conacului două foste regine ale Franței, două femei tinere de aceeași vîrstă, treizeci și doi de ani, care își urmaseră una alteia la

tron, amîndouă îmbrăcate de sus pînă jos în alb, după datina statornicită pentru reginele văduve, amîndouă blonde și frumoase, mai ales regina Clémence, și semănînd nițel a două surori gemene. În urma lor călca, spătoasă și întrecîndu-le cu un cap, temuta contesă Mahaut despre care toți știau, dar fără să fi avut curajul de a da mărturie, că omorîse pe soțul uneia pentru ca cealaltă să domnească. În sfîrșit, după dînsa, tîrîndu-și piciorul și scoțînd pîntecul înainte, cu părul alb răsfirat pe guler și cu obrajii zbîrciți de ani, venea bătrînul Tolomei care, mai de aproape sau mai de departe, fusese amestecat în toate uneltirile de la curte. Pentru că vîrsta înnobiliză orice și pentru că banul e adevărata putere a lumii, pentru că fără Tolomei, monseniorul de Valois n-ar fi putut odinioară s-o ia de soție pe împărăteasa Constantinopolei, pentru că fără Tolomei, curtea Franței nu ar fi putut să-l trimită pe Bouville s-o aducă de la Neapole pe regina Clémence, nici Robert d'Artois să-și susțină procesele și să se însoare cu fiica lui Charles de Valois, pentru că fără Tolomei regina Angliei nu s-ar fi putut afla aici cu fiu-său, pentru toate acestea bătrînul Lombard care văzuse atîtea, împrumutase atîta bănet și știuse să tacă, fu primit cu respectul cuvenit numai prinților.

Se strîngeau unii în alții, lipindu-se de pereți, se trăgeau în lături din fața ușii. Pe Bouville îl apucă un bîțîit cînd Mahaut îl atinse în treacăt.

Isabelle și Robert d'Artois schimbară între dînșii o întrebare mută. Această intrare a lui Tolomei o dată cu Mahaut, însemna oare că bătrînul vulpoi toscan lucra și pentru vrăjmaș? Dar cu un surîs discret, Tolomei își liniști clienții. Nu trebuiau să vadă în faptul că sosiseră o dată decît o întîmplare, fiindcă se nimeriseră pe același drum.

Intrarea contesei Mahaut stîrnise parcă o stînjeneală printre cei de față. Valois își curmă înșiruirea darurilor sale de după moarte cînd o văzu ivindu-se pe bătrîna și uriașa sa vrăjmașă, împingînd în fața ei cele două văduve albe, ca două mielușele pe care le duci la păscut. Apoi, Valois îl zări pe Tolomei. Atunci mîna sa încă zdravănă, pe care sclipea rubinul ce avea să

treacă în degetul fiului său mai mare, se zbătu înaintea obrazului, iar buzele sale şoptiră :

— Marigny, Marigny...

Unii crezură că începuse să aiureze. Dar nu ; vederea lui Tolomei îi amintea de duşmanul lor comun. Fără ajutorul lombarzilor, niciodată Valois nu i-ar fi venit de hac locţiitorului de rege.

Se auzi atunci glasul uriaşei Mahaut d'Artois zicînd :

— Dumnezeu are să te ierte, Charles, căci căinţa ta e din toată inima.

— Tîrfa, rosti Robert d'Artois destul de tare ca să fie auzit de cei din jur, îndrăzneşte să vorbească de căinţă !

Fără s-o ia în seamă pe contesa d'Artois, Charles de Valois îi făcu semn lui Tolomei să se apropie. Bătrînul sienez veni la marginea patului, ridică mîna paralizată şi o sărută ; Valois nu simţi acest sărut.

— Ne rugăm, monseniore, pentru tămăduirea măriei tale, spuse Tolomei.

Tămăduire ! Singurul cuvînt de îmbărbătare ce i-a fost dat să-l audă Valois de la toţi aceşti oameni dintre care nici unul nu punea la îndoială moartea sa, şi toţi îi aşteptau ultimul suspin ca o formalitate de neînlăturat ! Tămăduire... Bancherul îi spunea asta din politeţe sau o credea cu adevărat ? Se priviră şi, în singurul ochi deschis al lui Tolomei, ochiul acela posomorît şi viclean, muribundul văzu o lucire de complicitate. În sfîrşit, un ochi din care nu era eliminat !

— Aşişderea, aşişderea, repetă Valois întinzînd arătătorul spre notar, vreau să poruncesc ca toate datoriile mele să fie plătite de copiii mei.

Ah, frumoasă moştenire îi lăsa lui Tolomei prin cuvintele acestea, mai de preţ decît toate rubinele şi toate racle ! Şi Filip de Valois, şi Charles d'Alençon, şi Jeanne cea Şchioapă, şi contesa de Blois, făcură toţi aceeaşi mutră plouată. Ce nevoie mai era să vină şi lombardul ăsta !

— Aşişderea, lui Aubert de Villepion, şambelanul meu, îi las o sumă de două sute de livre ; lui Jean de Cherchemont care mi-a fost cancelar înainte de a

fi al Franței, tot atîta; lui Pierre de Montguillon, scutierul meu...

Și iată-l iar mînă spartă pe monseniorul de Valois, apucat de vechea lui poftă de-a da în dreapta și în stînga, care-l costase așa de mult de-a lungul întregii vieți. Ținea să-i răsplătească regește pe cei care-l slujiseră. Două sute, trei sute de livre; nu erau niște daruri uriașe, dar fiind vorba de patruzeci, cincizeci la rînd, și care se adăogau la cele lăsate bisericilor și mănăstirilor... Aurul papii, din care și așa cheltuise destul, nu va ajunge pentru toate acestea, și nici veniturile pe un an ale tuturor moșiilor lui Valois. Va rămîne deci un risipitor, monseniorul Charles, pînă și după moarte!

Mahaut se apropiase de grupul englez. O salutase pe Isabelle cu o privire în care lucea o veche ură, îi zîmbise micului prinț Eduard ca și cum ar fi vrut să-l muște și în sfîrșit își ridică ochii la Robert.

— Dragă nepoate, văd că suferi mult, spuse ea încet; era un adevărat părinte pentru tine.

— Cred că și pentru tine, dragă mătușă, e o lovitură grea. Ești cam de o vîrstă cu Charles. Vîrsta cînd se moare...

În fundul încăperii, unii intrau, alții ieșeau. Isabelle văzu deodată că episcopul Stapledon dispăruse; sau mai bine zis că era pe cale să dispară, căci îl văzu trecînd pragul cu pasul acela moale, lunecos și sigur, pe care-l au înaltele fețe bisericești pentru a trece prin mulțime. Iar canonicul d'Hirson, cancelarul contesei Mahaut, o ștergea tiptil, luîndu-se după episcop. Mahaut urmărea și dînsa din ochi această ieșire și cele două femei se surprinseră una pe alta cu privirea spre ușă.

Isabelle își puse îndată cîteva întrebări îngrijorate. Ce puteau să aibă a-și spune Stapledon, solul vrăjmașilor ei, și cancelarul contesei? Și cum de se cunoșteau, cînd Stapledon sosise abia în ajun? Iscoadele Angliei lucraseră pentru Mahaut, asta sărea în ochi. „Are toate motivele spre a voi să se răzbune și să-mi facă rău, își zicea Isabelle. I-am dat în vileag fetele, odinioară... Ah, cum aș vrea ca Roger să fie aici! De ce n-am stăruit să vină?“ Celor doi slujitori ai altarului nu le-a

fost prea greu să lege o convorbire. Cancelarul Hirson ceruse să-i fie arătat trimisul regelui Eduard.

— *Reverendissimus sanctissimusque Exeteris episcopus?* îl întrebase Hirson. *Ego canonicus et comitissae Artesiensis cancellarius sum* [1]).

Li se dăduse sarcina să stea de vorbă între patru ochi de îndată ce se va ivi prilejul. Acest prilej se ivise. Acum, aşezaţi unul lîngă altul în pervazul unei ferestre, la capătul sălii de aşteptare, cu mătăniile în mînă, discutau în latineşte, ca şi cum fiecare ar fi dat celuilalt răspunsurile la rugăciunile pentru cei ce trag să moară.

Canonicul Hirson avea copia unei foarte interesante scrisori a unui oarecare episcop englez care iscălea „O", adresată reginei Isabelle, scrisoare ce fusese şterpelită unui negustor italian pe cînd dormea, într-un han din Artois. Acest episcop „O" îi scria reginei sfătuind-o ca nu cumva să se întoarcă deocamdată, ci să-şi facă cît mai mulţi partizani în Franţa, să strîngă o mie de cavaleri şi să debarce cu dînşii pentru a-i izgoni pe Despenseri şi pe ticălosul episcop Stapledon. Thierry d'Hirson avea asupră-i această scrisoare. Monseniorul Stapledon dorea s-o citească? O hîrtie trecu de sub pelerina canonicului în mînile episcopului, care-şi aruncă privirea în ea şi recunoscu stilul iscusit şi limpede al lui Adam Orleton. Dacă lordul Mortimer, mai spunea scrisoarea, s-ar pune în fruntea expediţiei, toată nobilimea engleză i s-ar alătura în cîteva zile.

Episcopul Stapledon îşi rodea unghia policarului.

— *Ille baro de Mortuo Mari concubinus Isabelle reginae aperte est* [2], lămuri Thierry d'Hirson.

Episcopul de Exeter ţinea să aibă dovezi despre aceasta? Hirson i le va aduce cînd va voi. Era de ajuns să tragi de limbă slugile, să pui pe cineva să supravegheze intrările şi ieşirile din palatul regal, să ceri pur şi simplu părerea celor ce roiesc toată ziua pe la curte.

---

[1] Înalt prea sfinţia sa episcopul de Exeter?... Eu sînt canonicul şi cancelarul contesei d'Artois.

[2] Baronul Mortimer trăieşte aici în concubinaj cu regina Isabelle.

Stapledon vîrî copia scrisorii în sutana lui, sub crucea de la piept.

În vremea asta, monseniorul de Valois îi numise pe executorii testamentului. Marea sa pecete, făcută dintr-un mănunchi de flori de crin avînd împrejur inscripția: „*Caroli regis Franciae filii, comitis Valesi et Andegaviae*“ [1] se întipărise în ceara turnată pe șnururile care spînzurau dedesubt. Cei de față începeau să părăsească odaia.

— Monseniore, îmi dai voie să prezint înalt prea sfinției tale pe nepoată-mea Béatrice, doamna de onoare a contesei? i se adresă Thierry d'Hirson lui Stapledon, arătînd-o pe frumoasa fată oacheșă, cu priviri languroase și șolduri legănate, care venea spre dînșii.

Béatrice d'Hirson sărută inelul episcopului; apoi unchiu-său îi spuse ceva încetișor. Fata se întoarse atunci la contesa Mahaut, și-i șopti:

— S-a făcut, doamnă.

Iar Mahaut, care se afla tot în preajma Isabellei, întinse mîna ei mare pentru a mîngîia fruntea tînărului prinț Eduard.

Apoi fiecare porni spre Paris. Robert d'Artois și cancelarul, pentru că trebuiau să vadă de treburile cîrmuirii. Tolomei, pentru că afacerile lui îi dădeau zor. Mahaut, pentru că, după ce-și pusese la cale răzbunarea, nu mai avea ce căuta acolo. Isabelle, pentru că dorea să stea de vorbă cît mai curînd cu Mortimer, iar reginele văduve pentru că nimeni nu știa unde să le găzduiască. Pînă și Filip de Valois trebui să se întoarcă la Paris, pentru a îngriji de întinsul comitat al cărui stăpîn adevărat era de pe acum.

N-au rămas lîngă muribund decît a treia lui soție, fiică-sa cea mare, contesa de Hainaut, cei mai tineri dintre copiii săi și slujitorii mai apropiați. N-avea în jurul său mai multă lume decît un mărunt cavaler de provincie, după ce numele și isprăvile sale tulburaseră așa de adînc lumea de la țărmurile Oceanului pînă la malurile Bosforului.

---

[1] Charles, fiu al regelui Franței, conte de Valois și de Anjou.

Iar a doua zi, monseniorul Charles de Valois tot mai respira, și a treia zi la fel. Conetabilul Gaucher văzuse bine ; viața continua să se zbată în acest trup doborît.

În zilele acelea, toată curtea se duse la Vincennes, pentru închinarea ce o făcu tînărul prinț Eduard, duce de Aquitania, unchiului său, Charles cel Frumos.

Apoi, la Paris, o scîndură groasă dintr-o schelă căzu lîngă episcopul Stapledon, foarte aproape de capul său ; un podeț se rupse a doua zi sub catîrca diaculuí care-l însoțea. Într-o dimineață pe cînd se depărta de locuința lui, la ceasul primei liturghii, Stapledon se pomeni față-n față cu Gérard d'Alspaye, fostul locotenent al Turnului Londrei și cu bărbierul Ogle. Cei doi oameni păreau să se plimbe, nepăsători. Dar cine iese de acasă așa dimineață doar ca să asculte cîntecul păsărilor ? Într-o fundătură, episcopul zări și o ceată de cîțiva bărbați tăcuți printre care i se păru că recunoaște mutra de cal a baronului Maltravers. Un șir de căruțe cu zarzavat ce se îmbulziră pe șosea îi îngădui episcopului englez să se tragă îndărăt și să ajungă la ușa lui. În aceeași seară, fără să-și fi luat rămas bun de la nimeni, porni spre Boulogne, pentru a se îmbarca în taină.

Ducea cu dinsul, în afară de copia scrisorii lui Orleton, numeroase mărturii adunate spre a dovedi că regina Isabelle, Mortimer, contele de Kent și toți seniorii din jurul lor se făcuseră vinovați de uneltire și trădare.

Într-un conac din Ile-de-France, la o leghe de Rambouillet, părăsit aproape de toți și închis în trupul său, de pe acum ca într-un mormînt, Charles de Valois tot mai trăia. Cel căruia i se zicea pînă mai ieri al doilea rege al Franței nu mai lua în seamă nimic afară de aerul pe care-l trăgea în plămîni cu un ritm întretăiat, uneori cu pauze înfricoșătoare. Și va continua să respire acest aer care hrănește orice făptură, încă multe săptămîni de acum în colo, pînă în decembrie.

PARTEA A TREIA

REGELE FURAT

I

SOȚII ÎNVRĂJBIȚI

De opt luni, regina Isabelle trăia în Franța ; aici aflase ce-i libertatea și întîlnise dragostea. Și își uitase soțul, regele Eduard. Acesta nu mai stăruia în mintea ei decît sub un chip neguros, ca o moștenire neplăcută lăsată de o altă Isabelle care ar fi încetat de a mai exista ; se pierduse în străfundurile moarte ale amintirii. Nu-și mai aducea aminte, cînd se străduia să-și aţiţe ura, nici măcar de mirosul trupului, nici de culoarea ochilor lui. Nu regăsea decît imaginea nedeslușită și cam întunecată a unei bărbii prea lungi sub o barbă blondă, și a mișcării șerpuite și urîcioasă a spatelui ghebos̨at. Dacă memoria se pierdea, ura, în schimb, rămînea îndărătnică.

Întoarcerea pripită a episcopului Stapledon la Londra îndreptăți toate temerile lui Eduard și-l convinse că trebuia să-și aducă neîntîrziat soția acasă. Ba era chiar nevoie să lucreze cu multă iscusință și, cum zicea Hugh bătrînul, să adoarmă lupoaica dacă vroiau ca ea să se întoarcă în bîrlog. De aceea cîteva săptămîni de-a rîndul scrisorile lui Eduard erau acelea ale unui soț drăgăstos pe care absența consoartei îl întrista foarte. Pînă și Despenserii luau parte la această urzeală mincinoasă, adresînd reginei asigurările lor de devotament și, alăturîndu-se rugăminților regelui, o rugau și dînșii să le facă bucuria de a se întoarce cît mai curînd. Eduard îl însărcinase și pe cardinalul de Winchester să folosească trecerea de care se bucura pe lîngă regină pentru a o convinge.

Dar la 1 Decembrie totul se schimbă deodată. În ziua aceea Eduard fu apucat de una din mîniile acelea pe

cît de neașteptate pe atît de smintite, una din furiile așa de puțin regale care-i dădeau iluzia autorității. Episcopul de Winchester îi înmînase tocmai răspunsul reginei; dînsa zicea că-i era scîrbă să se întoarcă în Anglia, temîndu-se de răutățile lui Hugh cel tînăr; îi împărtășise de altfel fratelui ei, regele Franței, această teamă. Atît a fost deajuns. Scrisorile pe care Eduard le dictă, la Westminster, vreme de cinci ceasuri în șir, aveau să stîrnească cea mai mare uimire pe la curțile din Europa.

Și mai întîi îi scrise Isabellei însăși. Nu mai era vorba, acum, de „inimioara mea".

Doamnă, de mai multe ori ți-am poruncit, atît înainte de închinare cît și după aceea, ca, ținînd seamă de marea mea dorință de a te vedea lîngă mine și de marea supărare pricinuită de lipsa ta îndelungată, să mi te înfățișezi cît mai repede, lăsînd deoparte orice amînare.

Înainte de se face închinarea, puneam zăbava ta în seama treburilor ce aveai pe acolo; dar de atunci ne-ai adus la cunoștință prin cinstitul părinte episcop de Winchester că nu vrei să vii de frica și bănuiala ce-o ai de Hugh Le Despenser, ceea ce mă miră foarte; căci tu față de dînsul, și dînsul față de tine v-ați adus întotdeauna laude în prezența mea, și mai cu seamă în ceasul plecării tale, prin tot felul de făgăduieli și alte dovezi de prietenească încredere, iar mai apoi prin scrisorile ce i-ai trimis și pe care el mi le-a arătat.

Eu știu adevărul, doamnă, și tu de asemenea îl știi, anume că pomenitul Hugh mi-a adus întotdeauna toată cinstea de care a fost în stare; și mai știi că el nu ți-a făcut niciodată vreo ocară de cînd ești soața mea, decît din întîmplare, o singură dată, și din vina ta, fii bună de-ți amintește.

Acum, cînd închinarea a fost adusă prea iubitului meu frate regele Franței și cînd sînt pe cale de a lega prietășug cu dînsul, m-ar supăra foarte ca tu, tocmai tu, pe care te-am trimis pentru pace, să fii pricină de vrajbă între noi, și pentru niște lucruri neadevărate.

De aceea îți cer, te sfătuiesc și-ți poruncesc, să nu mai umbli cu amînări și prefăcătorii, ci să te întorci de grabă la mine.

Cît despre cheltuielile tale, cînd vei veni, cum se cuvine să facă o soție credincioasă stăpînului său, voi porunci în privința lor astfel ca de nimica să nu duci lipsă și nici o știrbire să nu poată fi adusă cinstei tale.

De asemenea vreau și-ți cer să faci așa ca mult iubitul meu fiu Eduard să vină la mine cît de degrabă va putea, căci mi-e tare dor să-l văd și să-i vorbesc.

Cinstitul părinte întru Domnul, Wautier, episcopul de Exeter, mi-a povestit nu de mult că unii dintre vrăjmașii și surghiuniții mei, cînd se aflau pe lîngă tine, îl pîndiră vrînd să-l junghie dacă ar fi avut vreme s-o facă, și că, pentru a scăpa de asemenea primejdie, se grăbi să ajungă la mine către care îl mîna credința și jurămîntul de supunere ce-mi făcuse. Te înștiințez despre aceasta pentru ca să înțelegi că numitul episcop, cînd a plecat în chip așa de neașteptat de la tine, nu a făcut-o dintr-altă pricină.

Dată la Westminster în ziua întîi de decembrie 1325.

Eduard

Dacă mînia te izbea la începutul acestei scrisori și minciuna după aceea, veninul era strecurat cu pricepere la sfîrșitul ei.

O altă scrisoare, mai scurtă, era adresată tînărului duce de Aquitania :

Mult iubite fiule, oricît de tînăr ai fi și oricît de fragedă ți-ar fi vîrsta, adu-ți aminte bine ce ți-am spus și poruncit cînd te-ai despărțit de mine, la Dower, și ce mi-ai răspuns atunci, de mi-a mers la inimă, bucurîndu-mă foarte, și vezi să nu nesocotești sau să calci nicidecum porunca ce ți-am dat-o atunci.

Și pentru că așa stau lucrurile, iar închinarea ți-a fost primită, înfățișează-te înaintea mult iubitului meu frate regele Franței, unchiu-tău, și ia-ți rămas bun de la el, și întoarce-te la mine împreună cu iubita mea soție regina, maică-ta, dacă dînsa vine de îndată.

Iar dacă dînsa nu vine, vino tu degrabă, fără să mai zăbovești ; căci mi-e tare dor să te văd și să-ți vorbesc ;

și nu cumva să faci altminteri, oricine te-ar îndemna, maică-ta sau altcineva. Binecuvîntarea mea.

Repetițiile, ca și un fel de dezordine iritată a frazelor, arătau de ajuns că redactarea nu fusese încredințată cancelarului sau vreunui grămătic, ci era opera regelui însuși. Aproape că puteai auzi vocea lui Eduard dictînd mesajele acestea. Nu-l uitase nici pe Charles al IV-lea cel Frumos. Scrisoarea pe care Eduard i-o adresă, repeta aproape cuvînt cu cuvînt, tot ce-i scrisese reginei.

Ai auzit de la unii oameni vrednici de crezare că soția mea, regina Angliei, nu îndrăznește să se întoarcă la mine de frica lui Hugh Le Despenser, temîndu-se pentru viața ei. Firește, mult iubite frate, ea nu are de ce să se teamă de dînsul, nici de oricare alt om trăind în regatul meu; căci, Dumnezeu mi-e martor, nu e nici Hugh, nici vreun alt om trăind în țara mea care să-i vrea răul, iar dacă aș simți că se află unul, l-aș pedepsi în așa chip ca să fie pildă altora, ceea ce, Slavă Domnului, stă în puterea mea.

De aceea, prea scumpul și prea iubitul meu frate, te mai rog o dată stăruitor, pentru cinstea mea și a măriei tale, și a mai sus pomenitei mele soții, să binevoiești a face totul pentru ca ea să se întoarcă la mine cît de degrabă va putea; căci sînt mîhnit foarte văzîndu-mă lipsit de tovărășia ei, lucru care nu s-ar fi întîmplat nicidecum dacă nu aș fi avut deplină încredere în măria ta și nu aș fi fost sigur de buna-credință a măriei tale, cum că dînsa se va întoarce cînd voi pofti.

Eduard mai cerea întoarcerea fiului său, și dădea în vileag încercarea unor „vrăjmași și surghiuniți de dincolo" de a-l omorî pe episcopul de Exeter. Răbufnirea de furie a regelui trebuie să fi fost fără îndoială grozavă și bolțile palatului Westminster răsunaseră multă vreme de țipetele lui. Căci, pentru aceeași pricină și pe același ton, Eduard la mai scrisese și arhiepiscopilor de Reims și de Rouen, lui Jean de Marigny, episcopul de Beauvais, episcopilor de Langres și de Laon, toți capi ai bisericii făcînd parte din Sfatul regelui, apoi ducilor de Bourgogne

și de Bretania, ca și conților de Valois și de Flandra, mireni din același Sfat regal, abatelui de Saint-Denis, lui Ludovic de Clermont Bourbon, marele cămăraș, lui Robert d'Artois, lui Miles de Noyers, prezidentul Curții de Conturi, conetabilului Gaucher de Châtillon.

Faptul că Mahaut era singurul pair al Franței căruia nu-i scrisese nimic dovedea îndeajuns legăturile sale cu Eduard, și că el nu socotea necesar s-o înștiințeze despre asta în chip oficial.

Cînd rupse pecețile plicului ce i se adusese și citi scrisoarea, Robert fu cuprins de o mare bucurie și sosi, rîzînd în hohote și bătîndu-se cu palma peste șolduri la vară-sa, regina Angliei. Nostimă întîmplare și pe gustul său ! Așadar regele Eduard trimitea ștafete în cele patru colțuri ale regatului spre a-i înștiința pe toți de necazurile sale casnice, a-și apăra prietenul iubit și a-și striga în gura mare neputința lui de a o face pe nevastă-sa să se întoarcă acasă. Nefericită țară a Angliei ! Pe ce mîni bicisnice încăpuse sceptrul lui Wilhem Cuceritorul ! De la certurile lui Ludovic cel Cucernic cu Aliénor de Aquitania nu se mai pomenise una ca asta !

— Pune-i niște coarne strașnice, verișoară, striga Robert, și fără a mai umbla cu mănuși, astfel ca Eduard al tău să fie silit să se încovoaie cînd trece pragul castelelor sale spre a nu-și frînge coarnele. Nu-i așa, vere Roger, se întoarse el către Mortimer, că asta e tot ce merită ?

Și-l bătea, voinicește, pe umăr.

În mînia lui, Eduard hotărîse și unele măsuri de represalii, confiscînd averile fratelui său vitreg contele de Kent și pe acelea ale lordului de Cromwell, căpitanul de escortă al Isabellei. Dar făcuse și mai mult : iscălise un act prin care se decreta el însuși „cîrmuitor și administrator" al domeniilor fiului său, ducele Aquitaniei, și cerea în numele acestuia să i se înapoieze provinciile pierdute. Cu alte cuvinte, reducea la nimic și tratatul negociat de soția sa și închinarea adusă de fiu-său.

— N-are decît, n-are decît, spuse Robert d'Artois. Vom purcede atunci să-i cuprindem din nou ducatul, sau cel puțin cît mai rămîne din el.

Arbaletele pregătite pentru cruciadă încep să prindă rugină !

Nu era nevoie, pentru atîta lucru, să ridici oastea, nici să-l trimiți acolo pe conetabil căruia vîrsta îi cam înțepenise încheieturile ; cei doi mareșali, în capul pîlcurilor aflate sub steag, vor fi încă prea de ajuns spre a merge în ținutul Bordeaux spre a-i bate nițel pe seniorii gasconi care aveau slăbiciunea, adică prostia, de a-i rămîne credincioși regelui Angliei. Asta devenea un obicei. Și de fiecare dată găseau în fața lor tot mai puțini dintre aceștia.

Scrisoarea lui Eduard al II-lea fu una dintre ultimele pe care le citi Charles de Valois, unul din ultimele ecouri ale treburilor lumii care mai ajungeau pînă la dînsul.

Monseniorul Charles muri pe la jumătatea acestei luni de decembrie ; i se făcu o înmormîntare pompoasă, cum îi fusese și viața. Tot neamul de Valois care, în alaiul ce urma dricul, se vedea mai bine cît era de important și de numeros, toată familia domnitoare a Franței, toți înalții dregători, cei mai mulți dintre pairi, reginele văduve, Parlamentul, Curtea de conturi, conetabilul, dascălii universității, breslele Parisului, vasalii de pe domeniile răposatului, preoții și călugării bisericilor și mănăstirilor înscrise în testament, însoțiră pînă la biserica Franciscanilor ca să fie culcat acolo între cele două soții dintîi, trupul, pe care boala și îmbălsămarea îl făcuse foarte ușor, al celui mai gălăgios bărbat din vremea lui.

Măruntaiele, așa cum hotărîse Valois, au fost duse la mănăstirea din Chaalis, iar inima, închisă într-o raclă, încredințată celei de-a treia neveste, ca să aștepte clipa cînd ea însăși va avea un mormînt.

Tocmai atunci țara suferi de pe urma unui frig nemaipomenit, de parcă casele acestui prinț băgate în groapă, făceau să înghețe deodată pămîntul Franței. Le va fi lesne oamenilor vremii aceleia să-și amintească anul morții lui ; nu vor avea decît să zică : „Era în zilele cînd venise gerul cel mare".

Sena era toată prinsă de sloiuri ; treceai cu piciorul gîrlele ce se vărsau în ea, ca pîrîul de la Grange Batelière ; fîntînile înghețaseră și oamenii nu mai sco-

luau apa din puțuri cu găleata ci cu securea. Scoarța copacilor trosnea în grădini ; ulmii se despicară pînă-n inimă. Porțile Parisului avură de suferit pe alocuri mari stricăciuni, gerul făcînd să crape și pietrele. Păsări de toate neamurile, dintr-acelea ce nu se vedeau niciodată în oraș, gaițe, coțofane, veneau să-și caute hrana pe caldarîmul străzilor. Turba de încălzit se vindea cu preț îndoit, și nu se mai găsea o blană prin prăvălii, nici o piele de pință, nici o blăniță sîngeap, nici măcar una de oaie. Mulți bătrîni și mulți copii au pierit prin casele sărăcimii. Picioarele drumeților degerau în ciubotele lor ; ștafetele își predau scrisorile cu degete învinețite. Nici o corabie nu mai străbătea fluviile. Oștenii dacă făceau prostia de a-și scoate mînușile, își lăsau pielea mînilor lipită pe fierul lănciilor ; la țară, băieții își căutau de joacă ținîndu-se de nebunul satului pînă-l convingeau să-și pună limba pe un fier de secure. Dar, mai cu seamă, ceea ce avea să rămînă în amintirea oamenilor era impresia unei mari tăceri pentru că viața părea să se fi oprit.

La curte anul nou fu sărbătorit fără cine știe ce petrecere din pricina doliului și a gerului deopotrivă. Își oferiră totuși unii altora rămurele de vîsc și darurile după datină. Socotelile Vistieriei lăsau să se prevadă pentru exercițiul fiscal ce avea să se încheie la Paști un excedent de încasări de șaptezeci și trei de mii de livre — din care șaizeci de mii proveneau din tratatul privitor la Aquitania — asupra cărora Robert d'Artois obținu de la Rege să i se dea lui opt mii. Și pe bună dreptate, deoarece, de șase luni Robert d'Artois cîrmuia regatul în numele vărului său. El dădu zor noii expediții din Guyana, unde oștile franceze dobîndiră o izbîndă cu atît mai fulgerătoare cu cît nu întîlniră, la drept vorbind, nici o rezistență. Seniorii de prin partea locului, care simțeau încă o dată pe pielea lor mînia suzeranului de la Paris împotriva vasalului său din Londra, începură să regrete că se născuseră gasconi.

Ruinat, vîrît în datorii pînă peste cap, și neizbutind să capete alți bani de nicăieri, Eduard nu mai avea mijloace pentru a expedia trupe care să-i apere domeniul din Franța ; trimise deci niște corăbii ca să-i aducă

soția acasă. Aceasta scrisese tocmai episcopului de Winchester rugîndu-l să aducă la cunoștința întregului cler englez :

Sfinția ta și nici alți oameni cu judecată, nu trebuie să credeți că l-am părăsit pe stăpînul meu fără temeinică și chibzuită pricină, și fără să-mi fi fost viața amenințată de numitul Hugh care-l duce de nas pe soțul meu și ne cîrmuiește țara, și vroia să mă facă de ocară, cum știu prea bine pentru că am simțit aceasta. Atîta vreme cît Hugh va fi cum este, ținînd în mîna lui pe soțul meu și toată cîrmuirea, nu pot să mă întorc în regatul Angliei fără a pune viața mea și aceea a mult iubitului meu fiu în primejdie de moarte.

Și această scrisoare se încrucișă pe drum cu noile porunci adresate de Eduard la începutul lui februarie către șerifii comitatelor de coastă. El îi înștiința că regina și fiul său, ducele de Aquitania, trimiși în Franța cu dorință de pace, făcuseră, sub înrăurirea trădătorului și răzvrătitului Mortimer, alianță cu vrăjmașii regatului ; pentru aceasta, dacă regina și ducele de Aquitania ar debarca de pe corăbiile trimise de dînsul, regele, și numai atunci cînd ar veni însuflețiți de gînduri bune, voința lui era să fie întîmpinați cu politețea cuvenită, dar dacă debarcau de pe corăbii străine și se arătau potrivnici voinței sale, regele poruncea ca numai regina și prințul Eduard dă fie cruțați, iar toți ceilalți ce-ar părăsi navele punînd piciorul pe coastă să fie tratați ca niște răzvrătiți.

Isabelle îl puse pe fiu-său să-i scrie regelui că dînsa e bolnavă și nu se simte în stare să se îmbarce. Dar în luna martie, după ce aflase că soția lui se plimbă veselă prin Paris, Eduard al II-lea avu o nouă răbufnire de furie epistolară. Se părea că asta era la dînsul o sminteală cu sorocul ei obișnuit care-l apuca din trei în trei luni.

Tînărului duce de Aquitania îi scrise :

Umblînd cu scorniturі mincinoase, soția mea și maică-ta, stă departe de mine, din pricina iubitului și credinciosului meu Hugh Le Despenser care m-a slujit în-

totdeauna cu bună și credincioasă slujbă; dar tu vezi, și oricine poate să vadă, că fățiș, fără a se ascunde, și păcătuind împotriva datoriei sale și împotriva intereselor coroanei mele, l-a atras pe Mortimer, trădătorul și vrăjmașul meu de moarte, dovedit, dat în vileag și judecat în plin Parlament, și se ține cu dînsul în palat și pe stradă, batjocorindu-mă și făcînd de ocară coroana mea și dreptele rînduieli ale țării. Ba face și mai rău încă, dacă așa ceva e cu putință, ținîndu-te în tovărășia mai sus pomenitului vrăjmaș al meu în ochii tuturora, ceea ce-i mare rușine și ticăloșie, și împotriva legilor și datinilor Angliei pe care tu ești dator mai presus de orice să le aperi și să le păstrezi neștirbite.

Îi trimitea și regelui Charles al IV-lea o scrisoare:

Dacă sora măriei tale mă iubea și dorea să stea cu mine, așa cum ți-a spus și te-a mințit, iertată fie-mi vorba, ea nu m-ar fi părăsit zicînd că se duce să facă pace între mine și măria ta, lucru căruia i-am dat crezare, trimițînd-o la tine. Dar, mult iubite frate, îmi dau seama cu-adevărat că ea nu mă iubește de fel, iar motivul pe care-l dă pentru asta, vorbind de iubita noastră rudă Hugh le Despenser, e o minciună. Eu cred că e nesăbuită faptă din parte-i, atunci cînd, în chip așa de vădit și de fățiș, păstrează lîngă dînsa drept sfetnic pe vrăjmașul meu de moarte și trădătorul Mortimer, și se ține cu acest mișel în palat și pe stradă. De aceea, ar trebui, mult iubite frate, să binevoiești a o îndemna să se îndrepte și să se poarte cum s-ar cuveni pentru cinstea tuturor acelora ce-i sînt dragi. Fii bun de mă înștiințează despre cele ce ai hotărît să faci, după cum poruncește Dumnezeu, dreptatea și buna-credință, fără a lua în seamă toanele femeilor sau alte dorințe.

Scrisori cu același conținut erau trimise din nou în dreapta și-n stînga, pairilor, înalților dregători, fețelor bisericești, ba chiar și papii. Suveranii Angliei arătau fiecare cu degetul pe amantul celuilalt, în văzul tuturor, și istoria asta a celor două căsnicii, a celor două perechi

în care se găseau trei bărbați la o singură femeie, făcea hazul curților din Europa.

Amanții de la Paris nu se mai fereau de ochii și de gura lumii. În loc să încerce să-și ascundă dragostea, Isabelle și Mortimer și-o dădură pe față, arătîndu-se peste tot împreună. Contele de Kent, a cărui soție venise după dînsul în Franța, trăia laolaltă cu perechea nelegiuită. Pentru ce s-ar mai fi ostenit ei să respecte aparențele, cînd regele însuși punea atîta rîvnă ca să-și strige în gura mare necazurile conjugale? La urma urmei, scrisorile lui Eduard nu izbutiseră decît să adevereasc negru pe alb o legătură pe care fiecare o privi ca un fapt împlinit și de nestrămutat. Și toate nevestele necredincioase nu întîrziară să-și spună că reginele se bucurau în lumea asta de un hatîr deosebit și că Isabelle avea mare noroc că bărbatu-său era un ticălos!

Dar emigranții duceau lipsă de bani. Moșiile din Anglia le fuseseră sechestrate și nu le mai venea de nicăieri nici un gologan cu care să-și țină zilele. Și mica curte engleză de la Paris trăia numai din împrumuturi luate la băncile lombarzilor.

Pe la sfîrșitul lunii martie se văzură siliți să ceară încă o dată ajutorul bătrînului Tolomei. Acesta sosi la regina Isabelle, însoțit de signor Boccacio, care venea din partea fraților Bardi. Cu o mare bunăvoință, regina și cu Mortimer îi spuseră că au nevoie de un nou împrumut. La fel de binevoitor, și cu toată părerea de rău, jupîn Spinello Tolomei le răspunse că nu poate face nimic. Avea pentru aceasta motive temeinice; deschise marea lui condică neagră și le arătă socotelile. Domnul de Alspaye, lordul Cromwell, regina Isabelle... pe această foaie a condicii; jupîn Tolomei făcu o plecăciune... contele de Kent și contesa, o nouă plecăciune... lordul Malttravers, lordul Mortimer... Apoi pe patru fețe la rînd, datoriile regelui Eduard Plantagenetul el însuși...

Roger Mortimer protestă: datoriile regelui Eduard nu-i priveau pe dînșii!

— Dar, my Lord, spuse Tolomei, pentru noi toate laolaltă sînt datoriile Angliei! Îmi pare rău, nespus de rău că vă refuz, și că mîhnesc astfel o femeie așa de frumoasă ca măria sa regina; dar e prea mult să mi se ceară

și să se aștepte de la mine ceea ce nu mai am, iar mările voastre aveți. Căci bogăția aceasta a noastră de care se vorbește atîta nu e făcută decît din polițe! Avutul meu, my Lord, sînt datoriile domniei tale. Vezi, doamnă, urmă el întorcîndu-se spre regină, vezi, doamnă, ce sîntem, noi ăștia bieții lombarzi, veșnic amenințați, care trebuie să-i plătim fiecărui nou rege un dar de fericită urcare pe tron... și cîte am plătit, vai, de doisprezece ani încoace!... cei cărora sub fiecare rege li se retrage dreptul de a face negoț în orașe, ca să ne silească să cumpărăm acest drept cu bani grei, și chiar de două ori dacă domnia e lungă. Vezi totuși, doamnă, cîte facem noi pentru a ajuta regatele! Anglia costă băncile noastre o sută șaptezeci de mii de livre, prețul încoronărilor, războaielor, zîzaniilor ei! Vezi-mi bătrînețele... De multă vreme m-aș odihni dacă n-ar trebui să alerg într-una ca să încasez niște datorii cu care să putem ajuta alte nevoi. Unii spun că sîntem zgîrciți, lacomi de cîștig, și nici prin minte nu le trece cîte riscuri luăm asupră-ne ca să împrumutăm pe fiecare și să le îngăduim stăpînilor lumii acesteia să-și vadă de treburile lor! Preoții poartă grija oamenilor de jos, împart pomeni cerșetorilor, deschid spitale pentru năpăstuiți; noi ăștia însă, noi ne ocupăm de necazurile celor mari.

Bătrînețea îi dădea voie să vorbească astfel, și tonul era așa de blînd că nu puteai să te simți jignit de spusele lui. În timp ce vorbea, trăgea cu coada ochiului său întredeschis spre giuvaerul ce lucea la gîtul reginei și care era trecut în condica sa, pe seama lui Mortimer, căruia i-l vînduse pe datorie.

— Cum a început negoțul nostru? continuă el. Și cum de mai existăm? Lumea nu-și prea amintește asta. Băncile noastre italiene au fost înființate pe vremea cruciadelor, pentru că seniorii și drumeții se temeau să umble cu aurul asupra lor pe drumurile nu prea sigure, în care erai prădat la fiece pas, sau chiar în taberile de război, unde nu se aflau numai oameni cinstiți. Afară de asta, trebuiau plătite tributurile de răscumpărare. Atunci, pentru ca noi să îndrumăm aurul pe seama lor, dar pe răspunderea noastră, seniorii, și cei din Anglia mai cu seamă, ne-au dat zălog veniturile

domeniilor. Cînd ne-am înfățișat însă în aceste domenii, cu zapisurile noastre, gîndind că sigiliul unor mari baroni avea destulă greutate pentru a adeveri o datorie, n-am fost plătiți. Ne-am plîns atunci regilor, care, spre a ne garanta poliţele semnate de vasalii lor, ne-au cerut în schimb și pentru dînșii niște împrumuturi; și iată cum banii noștri zac pe la mărimile regatelor. Nu, doamnă, sînt la mare ananghie și spre necazul meu trebuie să-ți spun că de data asta nu pot face nimic.

Contele de Kent, care era de față la convorbire, spuse:

— Bine, jupîn Tolomei. Va trebui deci să ne adresăm altor companii decît a dumitale.

Tolomei surîse. Ce crede flăcăul ăsta blond care ședea ținîndu-și picioarele unul peste altul, și mîngîia nepăsător capul cînelui său de vînătoare? Că-și alege alt bancher? În lunga sa carieră, Tolomei auzise vorba asta de mai bine de o mie de ori. Grozavă amenințare!

— My Lord, cînd e vorba de împrumutătorii unor sume mari cum sînt înălțimile voastre, vă închipuiți lesne că toate băncile noastre se țin la curent între ele, și că nici o altă bancă n-are să vă acorde creditul pe care eu, cu părere de rău, trebuie să vi-l refuz; domnul Boccaccio, care se află de față, mă însoțește aici din partea fraților Bardi, ale căror treburi le reprezintă. Întrebați-l!... Căci, doamnă... (tot către regină se întorcea Tolomei) toate datoriile acestea au devenit pentru noi foarte supărătoare din pricină că nimic nu le garantează. Cînd raporturile măriilor voastre cu regele Angliei au ajuns acolo unde sînt azi, acesta nu va garanta pentru împrumuturile ce le-ați făcut aici! Nici măriile voastre pentru ale lui, cred. Afară de cazul că ați avea de gînd să le luați pe seama măriilor voastre? A, dacă ar fi așa, poate că am mai putea să vă ajutăm.

Și închizîndu-și cu totul ochiul stîng, își încrucișă mîinile pe burtă, și așteptă.

Isabelle nu se prea pricepea la daraverele bănești. Ridică ochii la Mortimer. Cum trebuiau înțelese ultimele cuvinte ale bancherului? Ce însemna, după o pologhie așa de lungă, această neașteptată propunere?

— Lămurește-ne, jupîn Tolomei, zise dînsa.

— Doamnă, vorbi iar bancherul, frumoasă e cauza pentru care lupți și foarte urîtă aceea a soțului măriei tale. Creștinătatea știe cît te-a făcut să suferi cu răutățile lui, cunoaște năravurile ce-i pătează viața și cîrmuirea păcătoasă pe care o impune supușilor în persoana ticăloșilor săi sfetnici. În schimb, doamnă, măria ta ești iubită pentru că ești vrednică de iubire, și fac prinsoare că sînt destui cavaleri în Franța și aiurea care ar fi gata să-și ridice steagurile de oaste pentru măria ta și ca să-ți reiei locul în țara ta... chiar dacă l-ar scoate din tron pe regele Angliei, soțul măriei tale.

— Jupîn Tolomei, izbucni contele de Kent, nu ții seamă de fel că frate-meu, oricît de netrebnic ar fi, a fost încoronat ?

— My Lord, my Lord, răspunse Tolomei, regii nu sînt cu-adevărat regi decît prin consimțămîntul supușilor lor. Iar dumneavoastră aveți un alt rege gata pregătit pentru a-l da poporului Angliei, pe acest tînăr duce de Aquitania care pare să dovedească multă înțelepciune la vîrsta lui. Am văzut în viața mea multe patimi omenești ; mă cam pricep să le recunosc pe acelea de care omul nu se poate lepăda și care-i duc pe regii cei mai puternici la pieire. Regele Eduard nu se va despărți de Despenser ; în schimb însă, Anglia nu așteaptă decît să aclame suveranul ce-i va fi dat în locul celui păcătos pe care-l are și a mișeilor ce-l înconjoară... Firește, îmi vei spune, doamnă, că nobilii cavaleri care vor veni să lupte pentru cauza măriei-tale, trebuiesc plătiți și asta cere mult bănet ; va trebui să li se dea armură, hrană și petreceri. Dar noi, lombarzii, care nu mai putem face față cheltuielilor surghiunului măriilor voastre, mai sîntem încă în stare să ajutăm oastea voastră, dacă lordul Mortimer, a cărui vrednicie nu-i nimeni să n-o cunoască, ar hotărî să se pună în fruntea ei... și dacă, bineînțeles, ni s-ar garanta că ai lua pe seama măriei tale datoriile regelui Eduard spre a ni le plăti în ziua izbînzii.

Propunerea nici nu putea fi făcută mai limpede. Băncile lombarde se arătau gata să mizeze pe soție împotriva bărbatului ei, pe fiu împotriva tatălui, pe amant îm-

potriva soțului. Mortimer nu era atît de mirat auzind asta, cît te-ai fi putut aștepta, și nici nu se prefăcu a fi cînd răspunse :

— Greutatea, jupîn Tolomei, e să aduni aceste pîlcuri de oșteni. Nu poți face asta într-o pivniță. Unde am putea aduna o mie de cavaleri pe care i-am lua în solda noastră ? În ce țară ? Să-i chemăm să se strîngă în Franța nu putem, oricît de binevoitor ar fi regele Charles față de soră-sa regina.

Cădeau lesne la înțelegere, bătrînul sienez și fostul prizonier al lui Eduard.

— Tînărul duce de Aquitania, vorbi Tolomei, n-a primit oare să-i fie moșie de veci comitatul Ponthieu, care vine din zestrea măricei sale regina, și ținutul Ponthieu nu se află oare peste drum de coasta Angliei și hotar în hotar cu comitatul Artois, unde monseniorul Robert, fără a-l ține sub stăpînirea lui, are o mulțime de partizani, așa cum știi, my Lord, pentru că ți-ai găsit adăpost acolo după ce-ai scăpat din temniță ?

— Ponthieu... repetă regina, îngîndurată. Ce părere ai, dragă Mortimer ?

Deși deocamdată părea doar o vorbă zvîrlită în toiul unei discuții, propunerea era totuși bine gîndită. Tolomei se arăta gata să dea reginei și amantului ei niște bani ca să poată face față nevoilor imediate și să plece în Ponthieu spre a pune la cale expediția. Apoi, în luna mai, le va da suma cea mare. De ce în mai ? N-ar putea să le-o dea mai curînd ?

Tolomei socotea în minte. Socotea că avea de încasat, în înțelegere cu frații Bardi, o datorie de la papa. Îi va cere lui Guccio, care se afla la Sienna, să se ducă pentru asta la Avignon. Papa dăduse a înțelege, întîmplător, vorbind cu un slujbaș care călătorea pentru interesele băncii Tolomei, că ar primi bucuros o vizită a tînărului Guccio ; trebuia să profite de toanele bune ale sfîntului părinte. Era totodată un prilej pentru Tolomei, poate că ultimul, de a-și revedea nepotul acesta căruia îi ducea dorul.

Și apoi, în mintea bancherului era ceva care-l înveselea. Ca și Valois odinioară în legătură cu cruciada, ca și Robert d'Artois în privința Aquitaniei, lombardul

își zicea gîndindu-se la Anglia : „Papa va plăti pentru afacerea asta". Așa că, pînă ce Boccaccio, care pleca spre Italia, va trece pe la Sienna, pînă ce Guccio se va duce de la Sienna la Avignon, pînă ce va sosi la Paris...

— În mai, doamnă, în mai... Dumnezeu să binecuvînteze ostenelile măriei tale.

II

ÎNTOARCERE LA NEAUPHLE

Era oare într-adevăr așa de mică banca din Neauphle, și așa de scundă biserica ce se vedea de cealaltă parte, dincolo de maidanul bîlciului, și așa de îngust drumeagul care șerpuia, urcînd, ca să ajungă la Cressay, la Thoiry, la Septeuil ? Amintirea și nostalgia măresc în chip straniu realitatea lucrurilor.

Nouă ani au trecut ! Fațada asta, copacii ăștia, clopotnița, toate îl întîmpinaseră pe Guccio cu nouă ani ! Sau mai curînd nu ; dimpotrivă, îl îmbătrîniseră cu toți anii aceștia care trecuseră.

Guccio regăsise, fără a se gîndi, gestul său de odinioară pentru a se pleca trecînd prin ușa joasă care despărțea cele două încăperi de la parter ale prăvăliei. Mîna lui căutase singură frînghia de sprijin de-a lungul stîlpului de stejar care slujea drept axă scării turnante, pentru a se urca la vechea lui odaie. Așadar, aici iubise cum nu iubise niciodată înainte, și niciodată de atunci încoace ! Chichineața, lipită de grinzile acoperișului, mirosea a țară și a trecut. Cum putuse o locuință așa de strîmtă să cuprindă o atît de mare dragoste ? Prin fereastră, nici măcar o fereastră ci mai curînd o ferestruică de pod, zărea o priveliște neschimbată. Copacii înfloriseră în acest început de mai, ca pe vremea cînd plecase de aici, cu nouă ani în urmă. De ce copacii în floare trezesc întotdeauna o emoție așa de puternică ? Între crengile piersicilor, trandafirii și rotunde ca niște brațe, se ivea acoperișul grajdului, grajdul

acela din care Guccio fugise ca să nu dea ochi cu frații Cressay ! Ah, ce spaimă trăsese în noaptea aceea !

Se întoarse spre oglinda de cositor, tot la locul ei, pe scrinul de stejar. Orice bărbat, cînd își amintește de slăbiciunile sale, încearcă să se liniștească privindu-se, uitînd că semnele de energie ce i se văd pe față nu fac impresie decît asupra lui, și că în ochii altora se arătase slab ! În tinicheaua lustruită cu reflexe cenușii, Guccio regăsea portretul unui flăcău de treizeci de ani, oacheș, cu o încrețitură destul de adînc săpată între sprîncene, și doi ochi negri de care nu era nemulțumit, căci ochii aceștia văzuseră deja multe peisaje, zăpada munților, valurile celor două mări, și aprinseseră dorințe în inima femeilor, și înfruntaseră privirea prinților și regilor.

...Guccio Baglioni, prietene, de ce n-ai continuat o carieră așa de frumos începută ! Ai călătorit de la Sienna la Paris, de la Paris la Londra, de la Londra la Neapole, la Lyon, la Avignon ; ai dus mesagii pentru regine, aur pentru capii bisericii. Vreme de doi ani întregi ai umblat astfel printre cei mai mari seniori ai pămîntului, împovărat cu interesele sau tainele lor. Și nu aveai atunci decît douăzeci de ani ! Toate îți mergeau din plin. E de ajuns să vezi cu ce atenții te înconjoară toți astăzi, cînd te întorci după o lipsă de nouă ani, ca să-ți dai seama ce amintiri ai lăsat. Însuși sfîntul părinte ți-o dovedește. Îndată ce a aflat că te-ai întors la Avignon pentru o banală încasare de poliță, el, suveranul pontif, din înălțimea tronului sfîntului Petru și copleșit de atîtea treburi, cere să te vadă, se interesează de soarta ta, de averea ta, mai ține minte că ai avut un copil odinioară, e îngrijorat știindu-te despărțit de copilul acesta, jertfește cîteva din minutele sale prețioase stînd să-ți dea povețe... „Un fiu trebuie să fie crescut de tată-său", îți spune el ; și poruncește să ți se elibereze un pașaport de curier papal, cel mai bun din lume, cu care să poți umbla slobod unde ți-o plăcea.

...Și Bouville ! Bouville la care vii aducînd cu tine binecuvîntarea papii Ioan și care se poartă cu tine de parcă ai fi un prieten așteptat de multă vreme, are ochii plini de lacrimi văzîndu-te și însărcinează chiar

pe unul din armaşii lui să te însoţească pretutindeni şi-ţi dă o scrisoare, pecetluită cu sigiliul său, adresată fraţilor Cressay, ca să fii lăsat să-ţi vezi copilul !...

Astfel, cele mai înalte personaje se ocupau de Guccio, fără vreo pricină ascunsă, gîndea acesta, ci doar din prietenie pentru dînsul, pentru că le plăcea agerimea minţii sale, şi fără îndoială pentru că avea un anume fel de a se purta cu mărimile lumii acesteia, ce-i stătea în fire, ca un dar al ursitoarelor.

Ah, de ce nu stăruise pe calea asta ! Ar fi putut ajunge şi el unul din lombarzii aceia mari, tot aşa de puternici în conducerea statelor ca prinţii, cum e Macci dei Macci care acum are pe mîna lui vistieria regală a Franţei, sau cum e Frescobaldi din Anglia care intra fără să se anunţe la marele vistiernic.

Acum, era oare prea tîrziu ? În străfundurile lui, Guccio se simţea superior unchiului său, şi capabil să-şi croiască un viitor şi mai strălucit. Căci, dacă stai să judeci, bunul unchi Spinello făcea un negoţ cam de rînd. Ajunsese staroste al lombarzilor din Paris, după vechime. Avea bun simţ, firesc, şi pricepere în afaceri, dar nu vreun dar deosebit. Guccio cumpănea toate acestea în chip nepărtinitor, acum, cînd trecuse de vîrsta iluziilor şi se simţea un bărbat cu scaun la cap. Da, se înşelase odinioară. Nu putea să-şi ascundă că nenorocita lui aventură cu Maria de Cressay era cauza renunţărilor sale.

Căci luni de zile, mintea îi fusese absorbită numai de acea jalnică întîmplare, şi toate faptele lui izvorau din voinţa de a nu lăsa să se vadă înfrîngerea suferită. Ura, dezamăgirea, tristeţea, ruşinea de a mai da ochi cu prietenii şi protectorii săi după un deznodămînt atît de puţin glorios, gînduri de răzbunare... Îşi irosise timpul frămîntat de aceste sentimente, pe cînd se aşeza într-o nouă viaţă, la Sienna, unde nimeni nu ştia despre dragostea lui din Franţa decît ceea ce el singur binevoia să spună. Ah, acea nerecunoscătoare Maria habar n-avea ce carieră strălucită sfărîmase refuzînd pe vremuri să fugă cu dînsul ! De cîte ori de atunci, în Italia, se gîndise la asta, copleşit de amărăciune. Acum însă avea să se răzbune...

Dar dacă Maria, pe neașteptate, îi va spune că tot îl mai iubește, că-l așteptase statornică și că o groaznică neînțelegere fusese singura cauză a despărțirii lor? Da, dacă era într-adevăr așa? Guccio știa că atunci nu va putea să reziste, că are să uite motivele sale de supărare de îndată ce le va da glas, și că o va duce negreșit cu dînsul la Sienna pe Maria de Cressay, în palatul familiei, ca să-și prezinte frumoasa soție concetățenilor săi. Și ca să-i arate Mariei orașul acesta nou, nu atît de mare ca Parisul sau Londra, firește, dar care le întrece prin măreția sa arhitecturală, cu palatul său municipal clădit de curînd și ale cărui fresce interioare le termina acum Simone Martini, cu catedrala ei neagră și albă care va fi cea mai frumoasă din Toscana, cînd fațada va fi gata. Ah, ce plăcere să împărtășești ce ți-e drag, cu o femeie iubită! Și de ce mai zăbovea visînd înaintea unei oglinzi de cositor, în loc să dea fuga la Cressay și să profite de emoția revederii neașteptate?

Apoi se gîndi însă mai bine. Nu putea să uite dintr-o dată amărăciunile rumegate nouă ani de zile, nici spaima care-l gonise, într-o dimineață, chiar din grădina asta. Îi răsunau în auz țipetele furioase ale celor doi frați Cressay care vroiau să-i rupă spinarea. De n-ar fi avut sub el un cal bun, azi era mort... Hotărî în cele din urmă că ar fi mai nimerit să-l trimită pe armășel cu scrisoarea contelui de Bouville; demersul ar avea mai multă greutate.

Maria însă, după nouă ani, o fi oare tot așa de frumoasă? Va putea fi tot așa de mîndru ca pe vremuri arătîndu-se la brațul ei?

Guccio își zicea că ajunsese la vîrsta cînd îți vine mintea la cap și nu mai faci lucruri nesocotite. Or, dacă o încrețitură i se săpa între sprincene, el rămăsese totuși același om, același amestec de îndrăzneală și de naivitate, de trufie și de visuri. Atît de adevărat este că anii ne schimbă prea puțin firea, și că nu e nici o vîrstă care să ne scape de greșeli. Părul nostru albește mai repede decît slăbiciunile noastre. Visezi vreme de nouă ani un eveniment; îl aștepți și ți-e teamă de el, te rogi în fiecare noapte Sfintei Fecioare ca să ți se împlinească visul și-l rogi pe Dumnezeu în fiece zi ca să împiedice împlinirea lui; ai

pregătit, seară de seară și dimineață după dimineață, ceea ce vei spune cînd evenimentul se va produce, ai murmurat toate răspunsurile pe care le vei da la toate întrebările ce ți-au trecut prin minte ; ai prevăzut o sută, o mie de feluri în care acest eveniment s-ar putea ivi... Și iată-l, s-a ivit deodată. Ești descumpănit.

Așa se simte Maria de Cressay în dimineața asta, pentru că slujnica ei, care a fost altădată confidenta fericirii și apoi a năpastei ce dăduse peste dînsa, venise adineaori să-i șoptească la ureche că Guccio Baglioni se întorsese. Că fusese văzut sosind în sat, la Neauphle. Că părea să umble cu alai de senior. Că armășei ai regelui îl însoțeau. Că trebuie să fi fost mesager al papii... Cînd s-a oprit în piață, băieții s-au zgiit cu gura căscată la șeaua de piele galbenă pe care erau brodate cheile sfîntului Petru. Din pricina acestei șei, un dar al papii pentru nepotul bancherilor săi, toate mințile din sat au început să fiarbă.

Și slujnica e în fața ei, gîfîind, cu ochii aprinși de emoție și tot sîngele în obraji, și Maria de Cressay nu știe ce trebuie și nici ce are să facă.

Spuse :

— Rochia !

Cuvîntul îi venise singur, fără să se gîndească, și slujnica a înțeles numaidecît, pentru că Maria are rochii puține și nu poate să ceară alta decît aceea cusută odinioară din frumoasa mătase dăruită de Guccio, aceea pe care o scoate din ladă în fiecare săptămînă, o perie cu grijă, o scutură și o netezește, în fața căreia plînge uneori, și n-o îmbracă niciodată.

Guccio se poate ivi dintr-o clipă într-alta. Slujnica îl zărise ? Nu. Ea nu aduce decît noutățile care umblă din gură în gură prin sat... Poate că a și pornit încoace ! se înfioară Maria. De-ar avea măcar o zi întreagă pentru a se pregăti să-l primească ! A așteptat nouă ani, și iată acum, că nu-i rămîne decît o clipă !

Ce-i pasă că e rece apa cu care-și spală pieptul, pîntecul și brațele, în fața slujnicei care-și întoarce capul, mirată de impudoarea neașteptată a stăpînei sale, apoi trage cu coada ochiului spre frumosul trup căruia îi plînge de milă că se usucă fără bărbat de atît amar de vreme, și-l pizmuiește nițel văzînd cum a rămas plin și vîrtos,

ca o plantă frumoasă sub soare. Sînii sînt totuși mai grei ca odinioară și se cam lasă peste piept ; șoldurile nu mai sînt așa de netede ca înainte, pîntecul e brăzdat de cîteva dungi subțiri de pe urma maternității. Ce mai încolo ! Trupul fetelor nobile se ofilește și el, mai puțin decît trupul slujnicelor, bineînțeles, dar se ofilește totuși, și asta e dreptatea lui Dumnezeu care face toate făpturile la fel.

Maria se căznea să încapă în rochie. Să se fi strîmtat mătasea rămînînd atîta vreme neîmbrăcată, sau se îngroșase ea ? Ai fi zis mai curînd că trupul ei căpătase altă formă, ca și cum contururile, rotunjimile nu mai erau în același loc. Se schimbase. Știe bine că și puful blond deasupra buzei e mai des acum, că pistruii datorați aerului tare de la țară i s-au lățit pe față. Părul ei, valul de păr auriu ale cărui cosițe trebuie să le împletească în grabă, nu mai are supleţea luminoasă de altădată.

Și iată că Maria se vede iar în rochia de sărbătoare care o stînjenește la subțiori ; și mîinile ei înroșite de treburile casei ies din mînecile de mătase verde.

Ce făcuse din toți anii aceștia care acum nu mai păreau decît un suspin al timpului ?

Trăise din amintiri. Se hrănise zilnic din cele cîteva luni de dragoste și de fericire, ca dintr-o provizie agonisită în grabă. Strivise fiecare clipă din trecutul acesta la moara amintirilor. Revăzuse de o mie de ori pe tînărul lombard venind să-și încaseze datoria și luînd la goană pe ticălosul de ispravnic. De o mie de ori întîlnise întîia lui privire, refăcuse în minte întîia lor plimbare. De o mie de ori repetase legămîntul rostit la cununie în întunericul și tăcerea nocturnă a capelei, înaintea călugărului necunoscut. De o mie de ori se întorsese cu gîndul la clipa cînd descoperise că era însărcinată. De o mie de ori se văzuse smulsă cu de-a sila de la mănăstirea fetelor pocăite din mahalaua Saint-Marcel și dusă într-o litieră închisă, cu pruncul la sîn, spre castelul regilor de la Vincennes. De o mie de ori își văzuse copilul înfășat sub ochii ei în scutece regești, apoi cum i-l aduceau îndărăt mort, de-i mai sîngera și acum inima. Și tot o mai urăște pe răposata contesă de Bouville, și speră că se zbate în chinurile iadului. De o mie de ori retrăise clipa cînd jurase

cu mîna pe Evanghelie să poarte de grijă micului rege al Franței, să nu dezvăluie nimic din tainele cumplite ale curții regale, nici chiar la spovedanie, și să nu mai dea cu ochii de Guccio ; și de o mie de ori se întrebase : „Pentru ce tocmai mie mi s-a întîmplat asta ?“

A întrebat înaltul cer albastru al zilelor de august, a întrebat nopțile de iarnă pe cînd tremura de frig singură în așternutul tare, a întrebat zorile fără speranță. Pentru ce ?

A întrebat de asemenea rufele numărate pentru spălătorie, sosurile amestecate în tingirea de pe foc, carnea pusă la saramură, pîrîul care curge la piciorul conacului și pe malul căruia vin femeile să culeagă trestii și stînjenei în diminețile cînd se fac procesiuni.

În unele clipe l-a urît cu furie pe Guccio, doar pentru că exista, și pentru că trecuse prin viața ei așa cum vijelia străbate o casă cu ușile vraiște ; și numaidecît după aceea se căia ca și cum ar fi hulit cele sfinte. Se închipuia pe rînd ba o foarte mare păcătoasă căreia Atotputernicul îi impusese această veșnică ispășire, ba o mucenică, un fel de sfîntă anume aleasă de voința divină spre a salva coroana Franței, pe urmașul lui Ludovic cel Sfînt, tot regatul, în făptura copilașului ce-i fusese încredințat... Astfel poate cineva să-și piardă mințile, încetul cu încetul, fără ca ceilalți din jur să bage de seamă.

Vești de la singurul bărbat pe care-l iubise, vești de la soțul ei căruia nimeni nu-i recunoștea acest titlu, nu avusese decît din an în paști, prin cîteva cuvinte ale slujbașului băncii spuse slujnicei. Guccio trăia. Era tot ce știa. Cît de mult suferise pentru că și-l închipuia, sau mai degrabă pentru că nu putea să și-l închipuie, într-o țară depărtată, într-un oraș străin, printre rude pe care dînsa nu le cunoștea, alături de alte femei, fără îndoială, poate că alături de o altă soție... Și iată că Guccio se afla la un sfert de leghe ! Dar s-o fi întors oare într-adevăr pentru dînsa ? Sau doar pentru vreo afacere a băncii ? Nu ar fi oare cea mai mare grozăvie ca el să fie așa de aproape și să nu fi venit pentru dînsa ? Și ar putea oare să-i facă o vină din asta, cînd ea însăși refuzase să-l vadă cu nouă ani în urmă, cînd ea însăși se arătase așa de neînduplecată trimițîndu-i vorbă să nu se mai apropie niciodată

de dînsa, şi fără să-i poată dezvălui pricina acestei cruzimi ?

Izbucni deodată :

— Copilul !

Căci Guccio va voi să cunoască băieţaşul pe care-l crede al său ! Nu cumva pentru asta venise ?

Jeannot e acolo, în livada ce se zăreşte prin fereastră, de-a lungul Meauldrei, pîriiaşul tivit cu stînjenei galbeni şi prea puţin adînc ca să te poţi îneca în el ; se joacă împreună cu fiul mai mic al rîndaşului, cu cei doi băieţi ai rotarului şi cu fata morarului, rotundă ca o minge... Are noroi pe genunchi, pe obraz şi chiar în şuviţele de păr blond ce i se răsucesc pe frunte. Ţipă cît îl ţine gura. Are pulpe tari şi trandafirii, băieţaşul pe care toţi îl cred un mic bastard, un copil al păcatului, şi se poartă cu dînsul ca atare.

Dar cum de n-au băgat de seamă toţi, fraţii Mariei, ţăranii de pe moşie, locuitorii din Neauphle, că Jeannot nu are nimic din culoarea blondă, aproape roşcată, a mamei sale, şi mai puţin încă din pielea foarte oacheşă, măslinie, a lui Guccio ? Cum de nu văd că e un adevărat pui din neamul Capetienilor, că are faţa lată, ochii de un albastru palid, cam depărtaţi unul de altul, bărbia de pe acum pronunţată, părul bălai ca paiul ? Se vede cît colo că regele Filip cel Frumos i-a fost bunic. Să te crucişti văzînd că oamenii au privirea atît de puţin ageră şi nu recunosc în lucruri şi fiinţe decît ideea pe care şi-o fac despre ele !

Cînd Maria a cerut fraţilor ei să-l trimită pe Jeannot la o mănăstire din apropiere unde călugării augustini ţineau o şcoală, ca să înveţe să citească şi să scrie, aceştia au dat din umeri.

— Ştim şi noi să citim puţintel şi asta nu ne foloseşte la mare lucru ; nu ştim să scriem, şi dacă am şti nu ne-ar fi de nici un folos, răspunse Jean de Cressay. De ce crezi că Jeannot ar avea nevoie să înveţe mai mult ca noi ? Învăţătura e bună pentru dieci, dar tu nu poţi să faci din el nici măcar un diac pentru că e bastard !

În livada cu stînjenei, copilul o urmează bosumflat pe slujnica venită să-l ia. Se juca de-a cavalerul, cu un băţ în mînă, şi era gata să spargă zaplazul de nuiele în

dosul căruia niște răi o țineau prizonieră pe fata morarului.

Dar iată că frații Mariei se întorc tocmai după o raită pe ogoarele lor. Sînt prăfuiți, put a sudoare de cal și unghiile li-s negre. Jean, cel mai mare, e de pe acum aidoma lui tată-său ; îi atîrnă burta peste cingătoare, are barba încîlcită și dinții stricați dintre care caninii îi lipsesc.

Așteaptă un război ca să se distingă ; și de cîte ori se pomenește în fața lui de Anglia, țipă că regele n-are decît să-și ridice oastea și cavalerii vor ști să arate de ce sînt în stare. El, de altminteri, nu e cavaler ; dar ar putea să ajungă datorită unui război. N-a cunoscut alte oști afară de cea pe care Ludovic Aiuritul o băgase în noroaiele Flandrei, iar cînd cu expediția din Aquitania, pe dînsul nu l-au chemat. Nutrise o clipă speranța că-și va vedea visul cu ochii, cînd monseniorul Charles de Valois plănuia să pornească cruciada ; apoi monseniorul Charles murise. Ah, bun rege ar fi fost acest baron !

Pierre de Cressay, mezinul, rămăsese mai subțirel și mai palid, dar nici el nu-și prea îngrijea portul. Viața lui e un amestec de nepăsare și obișnuință. Nici Jean, nici Pierre nu s-au însurat. Sora lor vede de gospodărie, de cînd le murise mama, doamna Eliabel ; au astfel pe cineva care să le gătească, să le cîrpească așternutul ; și pe capul Mariei pot să-și verse năduful la o adică, mai lesne decît ar îndrăzni s-o facă față de o nevastă. Dacă ei umblă cu nădragii rupți, li-e întotdeauna îngăduit să pună vina pe Maria că nu găsiseră soții după rangul lor, căci dînsa făcuse familia de ocară.

Altminteri, duc un trai oarecum îndestulat datorită ajutorului bănesc pe care contele de Bouville poruncise să i se plătească tinerei femei în fiece lună, sub cuvînt că fusese doică regală, și de asemenea datorită darurilor în alimente trimise de bancherul Tolomei aceluia pe care-l credea nepot al său. Așadar cei doi frați trag niscaiva foloase de pe urma păcatului Mariei.

Pierre cunoaște la Montfert-l'Amaury o orășeancă văduvă la care se duce din cînd în cînd, și în zilele acelea, se spală și se ferchezuiește cu un aer vinovat. Jean preferă să vîneze pe moșia lui, și se simte senior fără mare bătaie de cap pentru că în cătunele vecine cîțiva

copii au și început să-i semene la chip. Dar ceea ce este o cinste pentru un flăcău de neam mare, e o rușine pentru o fată nobilă ; asta se știe, nu mai încape vorbă.

Iată-i acum pe amîndoi, Jean și Pierre, căscînd ochii mirați la sora lor, gătită cu rochia de mătase, și la Jeannot, care țipă și bate din picioare pentru că slujnica s-a apucat să-i spele obrazul. E oare vreo sărbătoare de care uitaseră ?

— Guccio e la Neauphle, spune Maria.

Și se trage cu un pas îndărăt, pentru că-l știe pe Jean în stare să-i repeadă o palmă.

Dar nici gînd de așa ceva. Jean tace ; o privește pe Maria. Și Pierre la fel, se uită la dînsa, bălăbănindu-și brațele. Nu li-e mintea croită pentru neprevăzut. Guccio s-a întors. Vestea e mare, și le trebuie cîteva minute ca să-i prindă înțelesul. Ce probleme le va pune această întoarcere ?... Țineau mult la Guccio, trebuie s-o recunoască, pe vremea cînd le era tovarăș de vînătoare și le aducea șoimii de la Milano ; nu vedeau că flăcăul făcea dragoste cu Maria aproape chiar sub nasul lor. Apoi, cînd doamna Eliabel a descoperit păcatul în pîntecul fiicei sale, au vrut să-l ucidă. Iar după ce îl vizitaseră pe bancherul Tolomei în palatul său de la Paris, au regretat violența lor și au înțeles, dar prea tîrziu, că și-ar fi apărat mai bine cinstea lăsîndu-și sora să plece măritată cu un lombard decît s-o țină la dînșii, mamă a unui copil fără tată.

Nu prea au vreme multă să-și pună întrebări, căci armășelul în livreaua slujitorilor contelui de Bouville, cu tunică de postav albastru dantelată în jurul feselor, a și intrat pe calul său murg în curtea conacului care se umple numaidecît de fețe uluite. Țăranii își scot căciula ; capete de copii se ivesc în ușile întredeschise ; femeile își șterg mîinile de șorțuri.

Armășelul îi aduce domnului Jean două mesaje, unul din partea lui Guccio, celălalt din partea contelui de Bouville însuși. Jean de Cressay a luat înfățișarea fudulă și plină de ifos a omului care primește o scrisoare ; a încruntat din sprîncene, și-a țuguiat buzele groase prin barbă și a poruncit cu glas tare să i se dea de mîncat și de băut mesagerului, ca și cum acesta ar fi făcut cincisprezece leghe pînă acolo. Apoi s-a tras lîngă frate-său, ca

să citească. Nu ajung ei doi pentru asta ; trebuie s-o cheme și pe Maria, care se pricepe mai bine ca dînșii la deslușirea slovelor.

Și Maria începe să tremure, să tremure, să tremure...

— Nu înțelegem nimic din ce s-a întîmplat, domnule. Sora noastră a început deodată să tremure, ca și cum Diavolul în persoană i-ar fi ieșit înainte, și nici n-a vrut s-audă cînd i-am cerut să dea ochii cu domnia ta. Îndată după aceea, a podidit-o plînsul.

Erau foarte încurcați, frații Cressay. Puseseră să li se lustruiască ciubotele, iar Pierre îmbrăcase tunica pe care nu și-o punea de obicei decît cînd se ducea la văduva din Montfort. În a doua încăpere a băncii din Neauphle, sub ochii unui Guccio care le arăta o mutră posomorîtă și nici nu-i poftise să șadă, cei doi frați stăteau mai curînd plouați, și cu mintea răvășită de gînduri ce se băteau cap în cap.

După primirea scrisorilor, cu două ceasuri mai înainte, crezuseră că vor putea sta la tocmeală pentru a face tîrgul, lăsîndu-și sora să plece și recunoscînd drept bună cununia ei. O mie de livre bani peșin, iată ce plănuiau să ceară. Un lombard avea de unde să plătească. Dar Maria le năruise speranțele cu atitudinea ei stranie și încăpățînarea de a nu voi să-l revadă pe Guccio.

— Am încercat s-o facem să înțeleagă, deși era în paguba noastră ; căci dacă ne părăsește, ne-ar lipsi tare mult pentru că dînsa ne ține toată gospodăria. Dar în sfîrșit, înțelegem și noi că dacă te-ai întors s-o ceri după atîția ani, înseamnă că ți-e soție adevărată, deși v-ați cununat în taină. Și apoi a mai trecut vreme de atunci...

Bărbosul era cel care vorbea și cuvintele îi veneau cam alandala. Mezinul se mulțumea să încuviințeze dînd din cap.

— Noi ți-o spunem deschis, continuă Jean de Cressay, am făcut o greșeală cînd am refuzat să ți-o dăm pe sora noastră. Dar împotrivirea nu era atîta din partea noastră cît a mamei... Dumnezeu s-o ierte !... care se încăpățînase grozav. Un cavaler e dator să-și recunoască greșelile, iar dacă sora noastră Maria a trecut peste consimțămîntul

nostru, avem şi noi o parte de vină. Uitarea trebuie să şteargă asta. Timpul e stăpînul nostru al tuturor. Acum însă, iată că dînsa e cea care te refuză ; şi totuşi, jur înaintea lui Dumnezeu că nu are în minte vreun alt bărbat, nici o vorbă de aşa ceva ! Aşa că, nu mai pricep nimic. E cam sucită la cap, surioara noastră, nu-i aşa, Pierre ?

Pierre de Cressay clătină din cap.

Pentru Guccio era o frumoasă revanşă să-i aibă astfel sub ochii lui, pocăiţi şi cu limba împleticită, pe cei doi flăcăi care odinioară veniseră, în toiul nopţii, cu ţăpoaiele în mînă, gata să-l omoare, şi-l siliseră să fugă din Franţa. Acuma, n-aveau dorinţă mai vie decît să i-o dea pe sora lor ; puţin lipsea să-l roage să zorească lucrurile, venind la Cressay spre a-şi impune voinţa şi a cere să i se recunoască drepturile de soţ.

Dar să te aştepţi la aşa ceva din partea lui Guccio, ar fi însemnat să nu-l cunoşti şi să nu-i cunoşti mîndria bănuitoare.

Nu se prea sinchisea de cei doi zevzeci. Numai Maria avea importanţă pentru dînsul. Maria însă îl respingea acum cînd era aici, atît de aproape de dînsa, şi cînd venea gata să uite tot răul pe care i-l făcuse.

— Monseniorul de Bouville trebuie să-şi fi închipuit că Maria se va purta astfel, vorbi bărbosul, căci îmi spune în scrisoarea lui : „Dacă doamna Maria, aşa cum ne putem aştepta, refuză să-l vadă pe seniorul Guccio..." Domnia ta ştii cumva ce l-a făcut să scrie asta ?

— Nu, nu ştiu cu adevărat, răspunse Guccio, dar e de crezut că dînsa i-a vorbit domnului de Bouville foarte mult şi foarte răspicat pe socoteala mea, pentru ca el să fi înţeles aşa de limpede !

— Şi totuşi, ea nu are alt bărbat în minte, mai spuse o dată bărbosul.

Guccio se simţea cuprins de mînie. Sprîncenele sale negre se încruntau pe încreţitura ce-i brăzda fruntea. De data asta, într-adevăr, totul îi dădea dreptul să procedeze fără a ţine seamă de nimic. Maria va fi răsplătită pentru cruzimea ei printr-o şi mai mare cruzime.

— Şi fiu-meu ? întrebă el.

— E aici. L-am adus cu noi.

În încăperea de alături, copilul privea cum slujbașul făcea socoteli și se juca plimbîndu-și degetele prin fulgii unei pene de gîscă. Jean de Cressay deschise ușa.

— Jeannot, vino-ncoace, spuse el.

Atent la ceea ce se petrecea în el însuși, Guccio se cam silea să-și trezească o emoție. „Fiul meu, îmi voi vedea fiul", își zicea. La drept vorbind, nu simțea nimic. Și totuși, de cîte ori se gîndise la clipa asta, cum o mai așteptase ! Nu prevăzuse însă pasul acesta greoi, țărănesc, pe care-l auzea apropiindu-se.

Copilul intră. Purta nădragi scurți și un soi de bluză largă cu mîneci ; părul cînepiu se cîrlionța rebel pe fruntea-i albă. Un adevărat pui de țăran ! În prima clipă cei trei bărbați se simțiră stînjeniți, și copilul le văzu stînjeneala. Pierre îl împinse spre Guccio.

— Jeannot, iată-l...

Trebuia să spună ceva, să-i spună lui Jeannot cine era Guccio ; și nu putea să spună decît adevărul :

— ... iată-l pe tatăl tău.

Guccio aștepta, prosteşte, un elan, brațe deschise, lacrimi. Micul Jeannot înălță spre dînsul niște ochi albaștri, mirați :

— Dar mi s-a spus că a murit, rosti el.

Auzindu-l, Guccio simți o izbitură în inimă ; o furie năprasnică îl cuprinse.

— A, nu, nu se poate, n-ai înțeles bine, se grăbi să-i taie vorba Jean de Cressay. Era plecat departe, peste mări și țări și nu ne putea trimite veşti. Nu-i așa, prietene Guccio ?

„Cu cîte minciuni trebuie să-l fi îndopat ! se gîndi Guccio. Răbdare, răbdare... Să-i spună că tată-său murise, ah, ticăloșii ! Dar, răbdare, mi-o vor plăti ei..." Ca să umple tăcerea, spuse :

— Ce blond e !

— Da, e leit unchiul Pierre, fratele răposatului nostru tată, răspunse Jean de Cressay.

— Jeannot, vino la mine, haide, vino, spuse Guccio.

Copilul se supuse, dar mînuța aspră rămînea străină în mîna lui Guccio, și-și șterse obrazul după ce acesta îl sărutase.

— Aş dori să-l ţiu cîteva zile cu mine, continuă Guccio, ca să-l pot duce la unchiu-meu Tolomei care vrea să-l cunoască.

Şi zicînd asta, fără să-şi dea seama, Guccio închisese ochiul sting întocmai ca Tolomei.

Cu gura întredeschisă, Jeannot îl privea. Ce de-a unchi avea ! N-auzea vorbindu-se decît de unchi în jurul său.

— Eu am la Paris un unchi care-mi trimite daruri, spuse cu glas limpede.

— Chiar pe el ne vom duce să-l vedem. Dacă unchii aceştia ai tăi nu au nimic împotrivă. Şi se întoarse să-i întrebe : Nu aveţi nimic împotrivă ?

— Nu, firește, răspunse Jean de Cressay. Monseniorul de Bouville m-a înştiinţat despre asta în scrisoarea lui, şi ne sfătuieşte să nu ne împotrivim...

Hotărît lucru, fraţii Cressay nu mişcau degetul fără învoirea lui Bouville !

Bărbosul se şi gîndea la darurile pe care bancherul nu va pregeta să le facă nepotului său. Putea să se aştepte la o pungă de aur care ar veni cum nici că se poate mai la ţanc, căci tocmai în anul acela, dăduse boala în vite. Şi, mai ştii ? bancherul era bătrîn ; poate că avea de gînd să bage copilul în testamentul său...

Guccio îşi sorbea de pe acum răzbunarea. Dar aflat-a cineva vreodată în răzbunare o mîngîiere pentru dragostea pierdută ? Copilul rămase mai întîi înmărmurit, fără să-şi poată lua ochii de la calul şi harnaşamentul papal. Nu văzuse niciodată cal aşa de frumos, şi se minună grozav pomenindu-se cocoţat sus, pe partea dinainte a şeii. Apoi începu să-l cerceteze pe tatăl acesta picat din cer, sau mai curînd amănuntele din înfăţişarea sa pe care putea să le vadă aplecîndu-se sau răsucindu-şi gîtul. Privea pantalonii lipiţi de picior care nu făceau nici o încreţitură pe genunchi, cizmele moi de piele închisă şi ciudatul vesmînt de călătorie de culoarea frunzelor ruginii cu mîneci strîmte şi încheiat pînă la bărbie printr-un şir de năsturaşi.

Armăşelul avea o îmbrăcăminte mult mai izbitoare, mult mai falnică prin culoarea ei de-un albastru viu lucind în soare, prin dantelele înflorate la mîneci şi şolduri,

și stema stăpînului său brodată pe piept. Dar copilul își dădu seama repede că Guccio îi porunci armăsarului, și căpătă o mare considerație pentru acest tată care vorbea ca stăpîn unui persona] îmbrăcat atît de strălucit.

Străbătuseră deja aproape patru leghe. În hanul de la Saint-Nom-la-Bretèche unde făcură popas, Guccio ceru pe un ton pareă de stăpîn înnăscut să li se aducă o omletă cu măsar și pătrunjel; un claponi la frigare, lapte covăsit. Și vin. Graba plină de rîvnă cu care slujnicele hanului alergau în jurul lor spori și mai mult respectul lui Jeannot pentru tată-său.

— Pentru ce, domnule, vorbești altfel decît noi? îl întrebă pe Guccio. Nu rostești cuvintele la fel.

Guccio se simți atins de această observație privind accentul său toscan, și făcută chiar de fiul său.

— Pentru că eu sînt din Sienna, oraș al Italiei care este patria mea, răspunse cu mîndrie; și tu de asemeni vei deveni sienez, cetățean liber al acestui oraș, unde neamul nostru e puternic. Și apoi, nu mai îmi spune domnule, ci *padre*.

— *Padre* repetă ascultător, puștiul.

Se așezară tustrei la masă, Guccio, armăsarul și copilul. Și în timp ce așteptau omleta, Guccio începu să-l învețe pe Jeannot cuvintele graiului său pentru a numi lucrurile din jur.

— *Tavola*, zicea apucînd marginea mesei, *bottiglia*, ridicînd sticla, *vino*...

Se simțea fericit în fața acestui copil, lipsit de aerul firesc pe care ar fi trebuit să-l aibă; îl paraliza deopotrivă teama că nu se va putea face iubit de el și teama că nu-l va putea iubi la rîndul său. Degeaba își repeta în gînd: „E fiul meu", tot nu simțea nimic altceva decît o ură înverșunată față de cei care-l creseuseră.

Jeannot nu băuse niciodată vin. La Cressay, se mulțumea cu cidru, ba chiar cu o poșircă de frăsinel, ca țăranii. Luă cîteva înghițituri. Era deprins să mănînce omletă și lapte covăsit, dar claponul fript părea un ospăț sărbătoresc; și apoi prînzul acesta la marginea drumului, ziua nămiaza-mare, îi plăcea mult. Nu-i era frică, și bucuria aventurii îl făcea să uite de maică-sa. Nu se mai

gîndea la dînsa. I se spusese că are s-o revadă după cîteva zile...

Paris, Siena, numele acestea nu evocau în mintea lui vreo idee precisă de distanță. Sîmbăta viitoare se va întoarce pe malul Mauldrei și va putea spune fetei morarului, băieților rotarului : „Eu sînt sienez", fără a fi nevoit să explice ceva, deoarece dînșii știau încă și mai puțin ce înseamnă asta.

După ultima îmbucătură, după ce și-au șters pumnalele cu miez de pîine și le-au prins iar la brîu, încălecară. Guccio luă copilul pe sus și-l așeză în fața lui, de-a curmezișul șeii.

Prînzul îmbelșugat și mai cu seamă vinul, din care gustase pentru întîia oară, îl toropiseră pe Jeannot. Nici n-apucară să facă o jumătate de leghe, și adormi fără să-i pese de hurducăturile trapului.

Nimic nu e mai mișcător decît somnul unui copil, și mai ales în plină zi, la ora cînd oamenii mari stau treji și-și văd de treburi. Guccio ținea în echilibru această mică vietate, cu trupușorul de pe acum destul de greu, zdruncinat de mersul calului, legănîndu-și capul ba la dreapta, ba la stînga, în neștire. Urmînd unui imbold ascuns, Guccio își plimbă bărbia pe buclele blonde ce se lipeau de dînsul și-l cuprinse mai strîns cu brațele, ca pentru a sili capul rotund al copilului cufundat în somn să i se lipească și mai strîns de piept. Un parfum al copilăriei venea din trupușorul adormit. Și, pe neașteptate, Guccio se simți tată, și foarte mîndru de a fi, și lacrimile îi încețoșară ochii.

— Jeannot, dragul meu Jeannot, dragul meu Giannino, murmură el punîndu-și buzele pe buclele mătăsoase și călduțe.

Își lăsase calul la pas și-i făcuse semn armășelului să meargă și dînsul încetinel ca să nu trezească țîncul și totodată spre a-și prelungi propria fericire. Ce-i mai păsa acum de ora la care aveau să ajungă ! Mîine, Giannino se va trezi în casa de pe strada lombarzilor, care-i va părea un palat ; niște slujnice îl vor lua în primire, îl vor spăla, îl vor îmbrăca în haine de domn, și o viață de basm are să înceapă pentru dînsul !

Maria de Cressay împăturește la loc rochia ei inutilă în fața slujnicei mute și amărîte. Slujnica visează și dînsa la o altfel de viață în care și-ar urma stăpîna, și în privirea ei vezi parcă o dojană.

Dar Maria nu mai tremură, iar lacrimile din ochi i-au secat; hotărîrea ei e luată. Mai are de așteptat doar cîteva zile, cel mult o săptămînă. Căci în dimineața aceasta, sosirea neașteptată a lui Guccio stîrnise din partea ei un răspuns neghiob, un refuz smintit!

Pentru că, luată repede, nu se gîndise decît la jurămîntul pe care doamna de Bouville, femeia aceea rea, i-l smulsese odinioară cu de-a sila... Și apoi, îi răsunau încă în urechi amenințările: „Dacă-l vei mai vedea pe acest tînăr dombard, el o va plăti cu viața..."

Dar doi regi domniseră de atunci unul după altul și nimeni nu vorbise! Iar doamna de Bouville a murit. De altminteri, se împacă oare acest jurămînt cu legea lui Dumnezeu? Nu e oare un păcat să oprești făptura omenească de a-și mărturisi unui duhovnic zbuciumul sufletului? Pînă și călugăriţele pot fi dezlegate de jurămîntul lor. Și apoi, nimeni nu are dreptul de a despărți soția de soț! Nici asta nu e faptă creștinească. Iar contele de Bouville nu este episcop și de altfel nu e așa de înfricoșător cum era nevastă-sa.

La toate acestea, Maria ar fi trebuit să cugete în dimineața asta, și să recunoască fățiș că fără Guccio nu putea trăi, că locul ei era lîngă dînsul, că dacă Guccio a venit s-o ia, nimic în lume, nici jurămîntul vechi, nici tainele Coroanei, nici teama de oameni, nici pedeapsa lui Dumnezeu de-ar fi să se arate, nimic n-o va împiedica să-l urmeze.

Nu-l va minți pe Guccio. Un bărbat care, după nouă ani, te mai iubește, care nu s-a însurat din nou și se întoarce să te caute, e cinstit și sincer, asemenea cavalerului care trece peste toate piedicile. Unui asemenea bărbat îi poți dezvălui o taină și el va ști s-o păstreze. Și nici nu ai dreptul să-l minți, lăsîndu-l să creadă că fiul său trăiește, că-l strînge la piept, cînd asta e o minciună.

Maria va ști să-i explice lui Guccio că bietul lor copil, întîiul lor născut... căci de pe acum copilul mort nu mai era în mintea ei decît întîiul lor născut... printr-o în-

lănțuire nefericită de fapte fusese dat, schimbat, pentru a scăpa viața adevăratului rege al Franței. Și-i va cere lui Guccio să împărtășească jurămîntul ei, și-l vor crește împreună pe micul Jean cel Postum care a domnit în cele dintîi cinci zile ale vieții lui, pînă ce baronii vor veni să-l ia pentru a-i da coroana ! Și ceilalți copii pe care-i vor avea au să fie într-o zi ca niște frați pentru regele Franței. Deoarece în rău orice se poate întîmpla prin rînduielile de necrezut ale soartei, pentru ce nu s-ar putea întîmpla orice și în bine ?

Iată ce era să-i explice Maria lui Guccio, în cîteva zile, peste o săptămînă, cînd i-l va aduce îndărăt pe Jeannot așa cum se înțeleseseră cu frații ei.

Atunci, fericirea atît de mult aminată va putea să înceapă ; iar dacă orice fericire în lumea asta trebuie plătită cu o suferință la fel de mare, și unul și celălalt vor fi plătit dinainte pentru toate bucuriile lor viitoare ! Guccio va voi oare să se așeze la Cressay ? Firește că nu. La Paris ? Locul ar fi prea primejdios pentru micuțul Jean, și dînșii n-ar trebui totuși să-l înfrunte prea de aproape pe contele de Bouville ! Se vor duce în Italia. Guccio o va lua pe Maria în țara aceea din care dînsa nu cunoaște decît stofele frumoase și lucrul iscusit al giuvaergiilor. Ce dragă îi este această Italie, fiindcă de acolo a venit bărbatul pe care Dumnezeu i-l ursise ! Maria se și vede în călătorie alături de soțul ei regăsit. Într-o săptămînă ; mai are o săptămînă de așteptat...

Vai ! În dragoste nu-i de ajuns ca două făpturi să aibă aceleași dorințe ; mai trebuie să le și exprime în aceeași clipă !

III

REGINA DIN PALATUL TEMPLIERILOR

Pentru un copil de nouă ani al cărui orizont, de la vîrsta cînd începea să-și aducă aminte, fusese mărginit de o gîrlă, de niște gropi de gunoaie și de acoperișurile caselor de țară, descoperirea Parisului nu putea să fie

decît o încîntare. Dar ce să mai zici cînd această descoperire se făcea sub îndrumarea unui tată așa de mîndru, așa de fudul de fiul său, și care punea să-l îmbrace, să-l pieptene, să-l spele, să-l parfumeze, care-l ducea prin cele mai frumoase prăvălii, îl îndopa cu zaharicale, îi dăruia o pungă pentru cingătoare, cu gologani adevărați înăuntru, și pantofi bredați ! Jeannot, sau Giannino, trăia zile minunate.

Și toate casele acestea frumoase în care intra ! Căci, sub fel de fel de motive, adeseori și fără nici un motiv, Guccio își vizita pe rînd cunoștințele de odinioară, numai ca să poată rosti umflîndu-se în pene : „Fiul meu !" și să arate această minune, această splendoare unică pe lume : un băiețaș care-i zicea : „*Padre mio*" cu un bun accent din Ile-de-France.

Iar dacă unii se mirau de chipul bălai al lui Giannino, Guccio pomenea de mamă-sa, o perseană de neam mare ; lua atunci tonul acela de o amăgitoare discreție care prevestește indiscreția și aerul nițelus lăudăros pe care-l au italienii cînd se înconjoară de mister, prefăcîndu-se că nu vor să vorbească de cuceririle lor. Astfel toți lombarzii din Paris, de alde Peruzzi, Boccanegra, Macci, Albizzi, Frescobaldi, Scamozzi, și însuși signore Boccaccio, aflaseră de acest fiu al lui Guccio.

Unchiul Tolomei, cu un ochi închis și unul deschis, pîntecos și mișcîndu-și anevoie piciorul, împărtășea din plin această lăudăroșenie. Ah, dacă Guccio ar fi putut să se mute iar la Paris, să se așeze în casa lui, cu micuțul Giannino, ce fericit s-ar simți bătrînul lombard, pentru cîte zile mai avea de trăit.

Dar acesta era un vis imposibil. Pentru ce neroada asta, încăpățînata Maria de Cressay nu vroia să audă de refacerea căsătoriei sale, pentru ce nu vroia să accepte viața împreună cu soțul ei, de vreme ce acum nimeni nu părea să se mai împotrivească ?

Oricîtă groază avea la gîndul de a întreprinde cea mai scurtă călătorie, Tolomei se arăta gata să plece spre Neauphle ca să facă o ultimă încercare de a o convinge pe Maria.

— Dar, unchiule, eu sînt cel care nu mai vreau să știu de dînsa, spunea Guccio. Nu-mi voi lăsa cinstea bat-

jocorită. Și apoi ce mare plăcere aș avea să trăiesc lîngă o femeie care nu mă mai iubește ?

— Ești sigur de asta ?

Era un semn, unul singur, care-i putea îngădui lui Guccio să-și pună întrebarea. Recunoscuse la gîtul copilului răcluța de aur ce-i fusese dăruită lui de regina Clémence cînd se afla în spitalul din Marsilia, și pe care o dăruise la rîndul său Mariei, odată, cînd ea era foarte bolnavă.

— Mămica a scos-o de la gîtul ei și mi-a pus-o mie, deunăzi, cînd unchii mei m-au dus la tine, explicase copilul.

Dar puteai oare să te bizui pe o dovadă așa de firavă, pe un gest care putea să nu fie decît expresia unui gînd pios ?

Și apoi contele de Bouville vorbise răspicat.

— Dacă vrei să păstrezi copilul acesta, trebuie să pleci cu el la Siena, și cît mai curînd va fi mai bine, îi spusese lui Guccio.

Întrevederea avusese loc în palatul fostului mare șambelan, din spatele Splaiului Grămăticilor. Bouville se plimba prin grădina lui înconjurată de ziduri. Și-l podidiseră lacrimile văzîndu-l pe Giannino. Sărutase mîna băiețașului înainte de a-l săruta pe obraji și, contemplîndu-l, cercetîndu-l din creștet pînă-n tălpi, murmurase :

— Un prințișor adevărat, un prințișor adevărat !

Și-și ștergea ochii. Guccio era mirat de această emoție nestăpînită și mișcat ca de un omagiu de prietenie adus lui însuși.

— Un prințișor adevărat, cum zici domnia ta, răspunse Guccio foarte bucuros ; și-i într-adevăr lucru de mirare cînd te gîndești că nu a cunoscut decît viața de la țară iar maică-sa nu e, la urma urmei, decît o țărancă !

Bouville clătina din cap. Da, da, e într-adevăr curios...

— Ia-l cu dumneata, e cel mai bun lucru pe care-l poți face. De altminteri, nu ai și înalta încuviințare a preasfîntului nostru părinte ? De data asta am să-ți dau doi armășei să te însoțească pînă la granițele regatului, pentru ca nimic rău să nu vi se întîmple, nici dumitale, nici... acestui copil.

Îi venea greu să rostească : „fiul dumitale..."

— Mergi sănătos, prinţişorul meu, spuse el sărutîndu-l din nou pe Giannino. Te voi mai vedea oare vreodată ?

Şi se îndepărtă foarte repede, pentru că-şi simţea ochii bulbucaţi umplîndu-i-se iar de lacrimi. Într-adevăr, ţi se strînge inima văzînd cît de mult seamănă copilul acesta cu marele rege Filip !

— Ne întoarcem la Cressay ? întrebă Giannino în dimineaţa de 11 mai, privind cum se umpleau sacii de piele şi geamantanele cu agăţători anume făcute pentru samarul catîrilor. Nu arăta să fie prea nerăbdător de a se întoarce la conac.

— Nu, fiule, răspunse Guccio, mergem mai întîi la Siena.

— Mămica va merge cu noi ?

— Nu, nu acum ; va veni în urma noastră, mai tîrziu.

Copilul păru să-şi fi luat grija de la asta. Guccio se gîndi că după nouă ani de minciuni în privinţa tatălui său, Giannino avea să fie acum îndopat cu alte minciuni cînd va veni vorba de maică-sa. Dar cum să facă altfel ? Poate că într-o zi va trebui să-l lase să creadă că maică-sa a murit...

Înainte de a porni la drum, Guccio mai avea de făcut o vizită, cea mai de vază, dacă nu şi cea mai însemnată ; ţinea s-o salute pe regina văduvă Clémence a Ungariei.

— Unde vine asta, Ungaria ? întrebă copilul.

— Foarte departe, hăt încolo spre Soare Răsare. Trebuie să umbli multe săptămîni pînă să te vezi acolo. Puţini oameni au fost în locurile acelea.

— Pentru ce se află la Paris această doamnă Clémence, dacă e regina Ungariei ?

— Dar n-a fost niciodată regina Ungariei, Giannino ; tatăl ei a fost rege acolo, ea însă, ea a fost regina Franţei.

— Atunci, e soţia regelui Charles cel Frumos ?

Nu, soţia regelui era doamna d'Evreux, pe care o încoronau chiar în ziua aceea ; şi Guccio va porni de altminteri îndată cu copilul de mînă spre palatul regal, să arunce o privire asupra ceremoniei de la Sfînta Capelă,

pentru ca Giannino să ducă cu dînsul o ultimă amintire mai frumoasă ca toate celelalte. Guccio, nerăbdătorul Guccio, nu simțea nici lehamite, nici oboseală tot explicînd pentru căpșorul acesta niște lucruri care păreau evidente dar nu erau de fel, dacă nu le știai de multă vreme. Așa înveți de mic să cunoști lumea și rînduielile ei.

Cine era însă această regină Clémence pe care se duceau s-o vadă ? Și cum de o cunoștea Guccio ?

Din ulița Lombarzilor pînă la palatul Templului, prin ulița Sticlarilor, nu era cale lungă. Pe drum, Guccio îi povestea copilului cum se dusese la Neapole cu contele de Bouville... seniorul ăla burduhănos, știi tu, la care am fost deunăzi și care te-a sărutat... spre a o cere pe această prințesă de soție pentru regele Ludovic al X-lea, acum răposat. Și cum el însuși, Guccio, se aflase lîngă regina Clémence pe corabia care o aducea în Franța, și cum era cît pe ce să piară într-o mare furtună înainte de a ajunge la Marsilia.

— Iar răcluța de aur pe care o porți la gît, ea mi-a dăruit-o drept mulțumire că am scăpat-o de la înec.

Ei, după aceea, cînd regina Clémence avusese un fiu, pe mama lui Giannino au ales-o să-i fie doică.

— Mămica nu mi-a spus niciodată nimic despre asta. Așadar, și ea a cunoscut-o pe doamna Clémence ?

Această istorie era foarte încurcată. Giannino ar fi vrut să știe dacă Neapole era în Ungaria. Dar tocmai cînd să întrebe, se vedea îmbrîncit de trecători ; o vorbă începută rămînea în aer ; vreun sacagiu, cu tărăboiul donițelor lui, întrerupea un răspuns. Îi venea foarte greu copilului să pună rînduială în povestea asta. „Așa că tu ești fratele de lapte al micului rege Jean cel Postum care a murit după cinci zile..."

Fratele de lapte, asta știa bine Giannino ce înseamnă. La Cressay auzea vorbindu-se într-una de unii ca aceștia. Sînt pline satele de frați de lapte. Dar frate de lapte al unui rege ? Asta îi dădea de gîndit. Căci un rege e un bărbat înalt și voinic, cu o coroană pe cap... Nu-i trecuse niciodată prin minte că regii pot să aibă frați de lapte, nici măcar că au fost vreodată copii mici... Cît despre „postum"... alt cuvînt straniu, depărtat ca Ungaria.

— Mămica nu mi-a spus niciodată nimic, repetă Giannino.

Și începu să aibă necaz pe mamă-sa pentru atîtea lucruri uimitoare pe care i le ascunsese.

— Și de ce se numește palatul Templului, acolo unde mergem ?

— Din pricina templierilor.

— A, da ! Știu : ăia care scuipau pe cruce, se închinau la un cap de pisică și otrăveau fîntînile ca să le rămînă lor tot bănetul din țară.

Aflase asta de la fiul rotarului, care repeta spusele lui tată-său, auzite de acesta Dumnezeu știe de la cine. În învălmășeala străzii și în atît de puțină vreme nu-i venea ușor lui Guccio să-i explice fiului său că adevărul nu era chiar așa de simplu. Iar copilul nu înțelegea pentru ce regina, pe care se duceau s-o vadă, locuia la asemenea mișei.

— Oamenii aceia nu mai locuiesc acolo, *figlio mio*. Ei nu mai există ; e fosta reședință a marelui maestru.

— Maestrul Jacques de Molay ? El era ?

— Fă coarnele, fă coarnele din degete, băiatule, cînd rostești numele ăsta !... Așadar, templierii au fost nimiciți, arși pe rug sau izgoniți, și regele a luat Templul care a fost cetățuia lor...

— Care rege ?

Nu se mai descurca bietul Giannino printre atîția suverani !

— Filip cel Frumos.

— Tu l-ai văzut, tu, cu ochii tăi, pe regele cel Frumos ?

Copilul auzise vorbindu-se de acest rege înfricoșător, atît de respectat acum ; dar și el făcea parte din toate umbrele acelea care au fost cîndva, înainte ca Giannino să se fi născut. Și Guccio se simți înduioșat.

„E adevărat, gîndi el, nu se născuse încă pe atunci ; pentru dînsul e ca și cum ai pomeni de Ludovic cel Sfînt !"

Și cum învălmășeala îi silea să-și încetinească pașii, Guccio răspunse :

— Da, l-am văzut. Ba o dată, într-una din străzile astea, în ziua sosirii mele la Paris, acum doisprezece

ani, eram cît pe ce să-l dau jos din pricina celor doi ogari pe care-i plimbam, ducîndu-i de zgardă.

Și timpul i se întoarse năvalnic pe umeri ca un val mare neașteptat care te copleșește și apoi se împrăștie. O spumă de zile se nărui în jurul său. Era, de pe acum, un bărbat care-și povestea amintirile !

— Așadar, urmă el, casa templierilor a devenit proprietatea regelui Filip cel Frumos, apoi a regelui Ludovic, apoi a regelui Filip cel Lung care a venit înaintea regelui de azi. Iar regele Filip cel Lung, a dat palatul Templierilor reginei Clémence, în schimbul castelului din Vincennes pe care dînsa îl primise cu limbă de moarte de la soțul ei, regele Ludovic.

— *Padre mio*, aș vrea o prăjitură.

Simțise un miros îmbietor de gogoși venind de la galantarul atîrnat de gîtul unui plăcintar, și asta făcea să dispară dintr-o dată orice interes pentru regii aceștia care se perindau prea repede pe tron și-și schimbau între dînșii castelele. Știa deja, pe de altă parte, că începîndu-și vorba cu „*padre mino*", era un mijloc sigur de a dobîndi ceea ce dorea ; de data asta însă șmecheria fu zadarnică.

— Nu, cînd ne vom întoarce, căci acuma te-ai murdări pe mîini. Amintește-ți bine ce te-am învățat. Să nu vorbești reginei decît dacă ea te întreabă ceva ; și apoi nu uita să îngenunchezi pentru a-i săruta mîna.

— Ca la biserică ?

— Nu, nu ca la biserică. Vino, am să-ți arăt, dar eu îmi plec greu genunchiul din pricina rănii pe care o am la picior.

Era într-adevăr o priveliște ciudată pentru trecători, străinul acesta mic de stat, măsliniu la față, și copilul foarte bălai care, sub bolta unei porți, învățau să îngenuncheze.

— ... Apoi te ridici, repede ; dar bagă de seamă să n-o îmbrînceșți pe regină !

Palatul Templului se schimbase mult, nu mai arăta ca pe vremea lui Jacques de Molay ; mai întîi că fusese îmbucătățit. Reședința reginei Clémence nu cuprindea decît marele turn pătrat cu patru foișoare ca niște că-

pățini de zahăr, citeva acareturi, șoproane și grajduri, în jurul curții pietruite, și o grădină, jumătate de zarzavat și jumătate de plimbare. Restul fostei căpitănii, locuințele cavalerilor, armurăriile, atelierele fraților templieri, fuseseră despărțite prin ziduri înalte și li se dăduseră alte întrebuințări. Iar curtea uriașă făcută anume pentru adunări militare, era acum pustie și parcă adormită. Litiera de zile mari, cu perdele albe, care o aștepta pe regina Clémence, părea o corabie sosită acolo din greșeală sau împinsă de furtună într-un port părăsit. Și deși se aflau în jurul litierei cîțiva scutieri și slujitori, tot palatul avea un aer tăcut și de izbeliște.

Guccio și Giannino pătrunseră în turnul Templului chiar pe poarta de unde Jacques de Molay, scos din temnița lui, ieșise cu doisprezece ani înainte, spre a fi dus la moarte. Încăperile fuseseră proaspăt zugrăvite și mobilate, dar în ciuda tapiseriilor, a frumoaselor obiecte de fildeș, de argint și de aur, bolțile acestea apăsătoare, ferestrele înguste, zidurile în care zgomotele se stingeau înăbușite, și chiar proporțiile acestei reședințe de războinici, nu alcătuiau o locuință potrivită pentru o femeie, o femeie de treizeci și doi de ani. Totul acolo amintea de bărbații strașnici, purtînd paloșul peste caftan, care asiguraseră pentru o clipă stăpînirea totală a creștinătății în hotarele fostului imperiu roman. Pentru o tînără văduvă, palatul Templului părea o închisoare.

Doamna Clémence nu-i lăsă mult să aștepte pe vizitatorii săi. Apăru, gătită pentru ceremonia la care se ducea, în rochie albă, pieptar din văl subțire peste sîni, mantie regească pe umeri și coroană de aur în cap. O regină într-adevăr, așa cum le vezi zugrăvite pe vitraliile bisericilor. Giannino crezu că reginele erau îmbrăcate astfel în toate zilele vieții. Frumoasă, minunat de blondă, distantă și cu privirea cam absentă, Clémence a Ungariei oferea doar un surîs de porunceală, surîsul pe care o regină fără putere, fără regat, e datoare să-l lase în amintire poporului cînd se arată în fața lui.

Această moartă fără mormînt își irosea zilele prea lungi cu îndeletniciri inutile, colecționa bunăoară giuvaericale, și era singurul lucru care o mai interesa pe lumea asta, sau se prefăcea că o interesează.

Întrevederea fu mai curînd dezamăgitoare pentru Guccio care se aștepta la mai multă emoție, dar nu și pentru copilul care vedea în fața lui o sfîntă picată din cer în mantie de stele.

Doamna Ungariei punea întrebările acelea cuviincioase care întrețin conversația suveranilor atunci cînd nu au nimic de spus. Zadarnic încerca Guccio să întoarcă vorba spre amintirile lor comune, spre Neapole, spre furtuna de pe mare ; regina nu se lăsa prinsă. De fapt, orice amintire îi era penibilă : gonea amintirile. Iar cînd Guccio, vrînd să-l înalțe pe Giannino, adăogă : „E fratele de lapte al nefericitului fiu al măriei-tale, doamnă", o expresie aproape aspră trecu pe frumosul chip al reginei Clémence. O regină nu plînge în văzul lumii. Dar era într-adevăr prea necugetată cruzimea de a-i înfățișa plin de viață, blond și strălucitor, un copil de vîrsta pe care ar fi avut-o al ei, și care supsese la același sîn. Nu vorbea în ea glasul sîngelui, ci doar cel al nenorocirii. Și apoi, poate că nu prea era potrivit să-i-l aducă tocmai în ziua cînd Clémence avea să ia parte la încoronarea unei a treia regine a Franței, după dînsa ! Se sili să întrebe din politețe :

— Ce se va face copilul acesta frumos cînd va crește mare ?

— Va fi bancher, doamnă, ca noi toți, cel puțin așa sper.

Regina Clémence își închipuia că Guccio venea să-i ceară plata vreunei sume împrumutate sau banii pentru vreo cupă de aur, vreun giuvaer cumpărat pe datorie la unchiul acestuia. Era atît de deprinsă cu cererile acestea ale furnizorilor ! Fu mirată cînd înțelese că acest tînăr se ostenise doar ca s-o vadă. Mai existau deci oameni care veneau s-o salute fără a avea nimic să-i ceară, nici vreo datorie, nici vreun serviciu ?

Guccio îi spuse copilului să-i arate măriei sale regina răcluța de aur pe care o purta la gît. Regina nu-și mai aducea aminte, și Guccio trebui să-i amintească de vizita pe care dînsa i-o făcuse la spitalul din Marsilia. Clémence își zise : „Tînărul acesta m-a iubit".

Amăgitoare mîngîiere ce le rămîne femeilor a căror viață sentimentală s-a încheiat prea devreme și nu mai

sînt atente decît la semnele sentimentelor pe care le-au putut stîrni odinioară !

Regina se aplecă să sărute copilul. Dar Giannini îngenunche numaidecît, şi-i pupă mîna. Cu o mişcare aproape maşinală, Clémence căută în jurul ei un dar pe care să i-l facă şi, zărind o cutie de argint aurit, o întinse copilului, zicînd :

— Îţi plac desigur bomboanele ? Păstrează cutia asta şi Dumnezeu să te aibă în paza lui !

Era timpul să plece la ceremonie. Se urcă în litieră, porunci să fie lăsate jos perdelele albe, apoi o cuprinse o lehamite care-i venea din tot trupul, din piept, din picioare, din pîntec, din toată această frumuseţe zadarnică ; putu în sfîrşit să plîngă.

Pe strada Templului o mare mulţime se îmbulzea spre Sena, spre palatul regal, doar doar o apuca să vadă cîte ceva din încoronare, dar fără îndoială că nu se va vedea decît pe sine.

Luîndu-l pe Giannino de mînă, Guccio porni în urma litierei albe, ca şi cum făcea parte din escorta reginei. Izbutiră astfel să treacă podul Zarafilor, să pătrundă în curtea palatului, şi acolo să se oprească pentru a-i vedea trecînd pe marii seniori ai ţării care intrau, îmbrăcaţi ca de sărbătoare, în Sfînta Capelă. Guccio îi recunoştea pe cei mai mulţi şi putea să-i arate copilului zicîndu-le pe nume : contesa Mahaut d'Artois, parcă şi mai înaltă cu coroana în creştet, şi contele Robert, nepotu-său, care o întrecea cu un cap ; monseniorul Filip de Valois, acum pair al Franţei avînd alături pe nevastă-sa care şchiopăta ; apoi doamna Jeanne de Bourgogne, cealaltă regină văduvă. Dar cine era tînăra pereche, el de vreo optsprezece şi ea de vreo cincisprezece ani, care venea în urma lor ? Guccio îşi întrebă vecinii. I se răspunse că era doamna Jeanne de Navarra şi soţul ei Filip d'Evreux. Ei, da ! Fiica Margueritei de Bourgogne avea acum cincisprezece ani, şi era căsătorită, după atîtea drame dinastice izbucnite în jurul şi din pricina ei.

Îmbulzeala se făcu aşa de mare încît Guccio trebui să ridice copilul şi să-l ducă pe umeri ; trăgea greu drăcuşorul !

A, iat-o apropiindu-se pe regina Isabelle a Angliei, abia întoarsă de la Ponthieu. Guccio o găsi uimitor de puţin schimbată de cînd o văzuse odinioară la Westminster, doar cît să-i înmîneze o scrisoare a lui Robert d'Artois. Şi-o amintea totuşi parcă mai înaltă... În rînd cu dînsa păşea fiul ei, tînărul Eduard de Aquitania. Şi toţi îşi lungeau gîtul să-l vadă, pentru că trena mantiei ducale a tînărului era purtată de lordul Mortimer, ca şi cum acesta ar fi fost marele şambelan al prinţului. Încă o sfidare aruncată regelui Eduard. Lordul Mortimer arăta un chip triumfător, mai puţin însă ca regele Charles cel Frumos, căruia nu i se văzuse încă faţa aşa de strălucitoare, şi asta pentru că regina Franţei, pe cît ziceau unii, se afla în sfîrşit însărcinată de două luni! Şi încoronarea ei oficială, pînă atunci mereu amînată, era un gest de mulţumire din partea regelui.

Giannino se aplecă deodată la urechea lui Guccio:

— *Padre, padre mio,* spuse el, seniorul ăla burtos care m-a sărutat deunăzi, cînd ne-am dus să-l vedem în grădina lui, e colo, se uită la mine!

Bouville, bietul de el, era înghesuit în mulţimea dregătorilor; ce gînduri încîlcite şi tulburătoare i se frămîntau în cap, zărindu-l pe adevăratul rege al Franţei, cel pe care toată lumea îl crede într-un cavou de la Saint-Denis, cocoţat pe umerii unui negustor lombard, în timp ce era încoronată soţia celui de al doilea urmaş al său la tron!

În aceeaşi după-amiază, pe şoseaua ce ducea la Dijon, doi armăşei ai aceluiaşi conte de Bouville îl însoţeau pe călătorul sienez împreună cu băieţaşul blond. Guccio Baglioni îşi închipuia că şi-l răpeşte pe fiu-său; în realitate îl fura pe adevăratul rege îndreptăţit la tron. Şi taina aceasta n-o cunoşteau decît un moşneag acoperit de slavă, într-o cameră din Avignon plină de ţipete de păsări, un fost şambelan, în grădina sa din Spaiul Grămăticilor, şi o femeie tînără pe veci întristată, într-o livadă din Ile-de-France. Regina văduvă care locuia în palatul Templului va porunci ca şi pînă acum să se facă slujbe pentru pomenirea unui copil mort.

Vijelia a spălat cerul noros al acestui sfîrşit de iunie. În apartamentele regale ale stăreţiei de la Chaâlis, aşezămînt ce ţinea de tagma călugărilor din Citeaux, întemeiat de neamul capetienilor, şi unde fuseseră depuse cu cîteva luni înainte rărunchii lui Charles de Valois, lumînările se mistuiau fumegînd şi amestecîndu-şi mirosul de ceară cu aerul îmbălsămat de miresmele pămîntului după ploaie şi cu mirosul de tămîie care pluteşte în toate sălaşurile de rugăciune. Gîngăniile scăpate de furtună intraseră prin ogivele ferestrelor şi dansau în jurul flăcărilor.

E o seară tristă. Chipurile sînt îngîndurate, posomorîte, plictisite, în această încăpere boltită unde tapiseriile, vechi încă de pe atunci, presărate cu flori de crin, cum se lucrau în serie pentru reşedinţele regale, spînzură de-a lungul pereţilor de piatră. Vreo zece persoane se află acolo adunate în jurul regelui Charles al IV-lea : Robert d'Artois, altminteri zis contele de Beaumont-le-Roger, noul conte de Valois, Filip, episcopul de Beauvais, Jean de Marigny, pair al Franţei, cancelarul Jean de Cherchemont, contele Ludovic de Bourbon, şchiopul, marele cămăraş al Curţii, conetabilul Gaucher de Châtillon. Ultimul dintre ei şi-a pierdut fiul mai mare cu un an în urmă, şi asta, spun unii, l-a îmbătrînit dintr-odată. Arată într-adevăr cei şaptezeci şi şase de ani ai săi ; e din ce în ce mai surd şi pune beteşugul acesta pe seama tunurilor care i-au bubuit în urechi la asediul cetăţii La Réole.

Cîteva femei au fost poftite pentru că la drept vorbind e o afacere de familie pe care trebuie s-o dezbată în seara asta. Sînt acolo cele trei Jeanne, doamna Jeanne d'Evreux, regina, doamna Jeanne de Valois, contesă de Beaumont, soţia lui Roger, şi doamna Jeanne de Bourgogne, răutăcioasa, zgîrcita, nepoata lui Ludovic cel Sfînt, şchioapă ca şi văru-său Bourbon, şi care e nevasta lui Filip de Valois.

Apoi, mai e Mahaut, Mahaut cu părul încărunțit de-a binelea, îmbrăcată în negru și violet, pieptoasă, cu dosul mare, umeri lați și brațe groase, uriașă ! Vîrsta, care de obicei împutinează la trup oamenii, nu avusese un asemenea efect asupra contesei Mahaut. A devenit o matahală bătrînă, și asta e și mai impresionant ca o matahală tînără. E întîia oară după multă vreme cînd contesa d'Artois se arată iar la Curte altfel decît cu coroana în cap pentru ceremoniile la care rangul ei o silește să fie de față, într-adevăr întîia oară de la domnia ginerelui său Filip cel Lung. Sosise la Chaâlis, în vestminte cernite, asemenea unui catafalc ambulant, drapată ca o biserică în săptămîna Patimilor. Fiică-sa Blanche tocmai murise la mănăstirea din Maubuisson, unde o primiseră în cele din urmă, după ce fusese mai întîi mutată de la Chateau-Gaillard într-o reședință mai puțin aspră, lîngă Coutances. Dar Blanche n-a prea avut cînd să se bucure de această îndulcire a soartei dobîndită în schimbul divorțului. A murit cîteva luni după ce intrase la mănăstire, istovită de anii lungi de temniță, de cumplitele nopți de iarnă în fortăreața din ținutul Andelys, răpusă de slăbiciune, de tuse, de nenorocire, aproape nebună, sub un văl de călugăriță, la treizeci de ani. Și toate acestea pentru cîteva luni de dragoste, dacă poți măcar numi dragoste aventura ei cu Gautier d'Aunay ; mai curînd o pornire de a maimuțări plăcerile cumnatei sale Marguerite de Bourgogne, pe cînd nu avea decît optsprezece ani, vîrsta la care nu știi ce faci !

Astfel, cea care ar fi putut să fie în această clipă regină a Franței, singura femeie pe care Charles cel Frumos o iubise cu-adevărat, se stinse din viață tocmai cînd ajunsese la oarecare tihnă. Iar regele Charles, în sufletul căruia această moarte răscolește grele valuri de amintiri, stă trist în fața celei de a treia soții care știe prea bine unde-s gîndurile lui și se preface că nu bagă de seamă.

Mahaut s-a folosit de acest doliu ca de un prilej. A venit nepoftită de nimeni și fără să-și vestească sosirea, de parcă-i dădea brînci inima, spre a-i aduce o vorbă de mîngîiere, ea, mama greu încercată, fostului soț nefericit în căsnicie ; și și-au căzut unul în brațele celuilalt.

Cu buza ei mustăcioasă, Mahaut a sărutat obrajii fostului ei ginere ; împins de un sentiment copilăros, Charles şi-a lăsat fruntea pe umărul ei monumental şi a vărsat cîteva lacrimi printre faldurile de dric cu care matahala era învestmîntată. Astfel se schimbă raporturile dintre oameni cînd moartea trece printre ei şi desfiinţează cauzele care i-au învrăjbit.

Are ea ceva în cap, doamna Mahaut, de s-a repezit aşa la Chaâlis ; iar nepotu-său Robert fierbe de mînie. El îi surîde, amîndoi îşi surîd, îşi zic „buna mea mătuşă" „frumosul meu nepot" şi-şi mărturisesc *marea lor dragoste, ca unii ce-s rude,* aşa cum s-au legat prin tratatul din 1318. Se urăsc. S-ar ucide dacă s-ar afla singuri în aceeaşi încăpere. La drept vorbind, Mahaut a venit acolo — n-o spune dar Robert o ghiceşte ! — din pricina unei scrisori pe care o primise. Toţi cei de faţă, de altminteri, primiseră aceeaşi scrisoare, doar nitel schimbată pe ici pe colo : Filip de Valois, episcopul Marigny, conetabilul şi regele... mai cu seamă regele.

Stelele străpung noaptea ce se zăreşte, luminoasă, prin ferestre. Sînt acolo zece-unsprezece inşi de cea mai mare vază, aşezaţi roată sub bolţi, între coloanele cu capiteluri sculptate, şi nu-s mare lucru... Nici ei nu cred că ar fi o adevărată forţă.

Regele, fire slabă şi minte mărginită, e pe deasupra singur, fără neamuri apropiate, fără slujitori care să fie numai ai lui. Cine sînt prinţii şi dregătorii strînşi în jurul său astă-seară ? Nişte veri, sau nişte sfetnici moşteniţi de la tatăl sau de la unchiul său. Nici unul care să fie cu-adevărat al lui, făcut de dînsul, legat de dînsul. Tatăl său avea în Sfatul Coroanei trei fii şi doi fraţi ; şi chiar în zilele de ceartă, chiar în zilele cînd răposatul monsenior de Valois făcea pe zurbagiul stîrnind scandal, era un scandal de familie. Ludovic Aiuritul avea doi fraţi şi doi unchi ; Filip cel Lung pe aceeaşi doi unchi care-l sprijineau în tot felul, şi un frate, pe Charles însuşi. Acest supravieţuitor nu are aproape pe nimeni. Văzîndu-i Sfatul ce-l înconjoară, te gîndeşti fără să vrei la un sfîrşit de dinastie ; singura nădejde în continuarea stîrpei lor, în moştenirea nemijlocită a tronului din tată-n fiu, zace în pîntecul acestei femei tăcute, nici fru-

moasă, nici urîtă, care şade cu mînile încrucişate în poală lîngă Charles, şi care ştie că este o regină de schimb.

Scrisoarea, vestita scrisoare care-i frămîntă, poartă data de 19 iunie şi vine de la Westminster ; cancelarul o ţine în mînă şi, din pecetea ruptă, ceara verde se coj eşte pe pergament.

— Ceea ce a stîrnit o mînie aşa de mare în inima regelui Eduard pare să fie împrejurarea că monseniorul de Mortimer a ţinut mantia ducelui de Aquitania la încoronarea măriei sale regina. Ca vrăjmaşul său personal să fie pus pe lîngă fiul său, arătîndu-i-se asemenea semn de cinstire, domnului Eduard nu a putut-o simţi decît ca o grea ocară adusă lui însuşi.

Monseniorul de Marigny e cel ce-a vorbit, însoţindu-şi uneori vorba cu un gest al degetelor în care luceşte ametistul episcopal. Cele trei sutane pe care le poartă una peste alta sînt dintr-o stofă subţire, aşa cum se cade în acest anotimp, iar cea de deasupra, mai scurtă, cade în cute armonioase. În răstimpuri, poţi recunoaşte la monseniorul de Marigny ceva din autoritatea marelui Enguerrand, al cărui singur frate în viaţă e acum.

Chipul prelatului pare croit fără cusur, dungat de sprîncene orizontale de o parte şi de alta a unui nas drept. Dacă sculptorul îi va respecta trăsăturile, monseniorul de Marigny va fi o frumoasă statuie culcată pe mormîntul său... dar peste multă vreme, căci e încă tînăr. A ştiut de timpuriu să profite de pe urma lui Enguerrand, cînd acesta era în culmea gloriei sale, şi să se despartă de dînsul la vreme, cînd Enguerrand fu doborît. S-a strecurat întotdeauna cu uşurinţă prin zvorcolirile pe care le stîrnesc schimbările de domnie ; chiar de curînd a tras foloase din căinţa tîrzie a lui Charles de Valois. Se bucură de mare trecere în Sfatul regelui.

— Cherchemont, îi spune regele Charles cancelarului său, mai dă cetire o dată acelei părţi din scrisoare unde fratele nostru Eduard se plînge de domnul de Mortimer.

Jean de Cherchemont desface pergamentul, îl apropie de o lumînare, mormăie ceva între buze înainte de a regăsi rîndurile cu pricina, şi citeşte :

— *„...cîrdăşia soţiei mele şi fiului meu cu trădătorii şi vrăjmaşii mei de moarte ştiuţi de toată lumea, pînă în-*

tr-atît încît mai sus pomenitul trădător Mortimer, ţinu la Paris mantia fiului meu, în ochii tuturora, la slujba de încoronare a scumpei mele surori [1], *soţia măriei tale, regina Franţei, în ziua de Rusalii, făcîndu-mi astfel mare ocară şi necaz...*"

Episcopul de Marigny se aplecă la urechea conetabilului Gaucher şi-i suflă :

— Prost mai e scrisă scrisoarea asta !

Conetabilul n-a auzit bine ; se mulţumeşte să bombăne :

— Un pidosnic, un sodomit !

— Cherchemont, continuă regele, cu ce drept mă pot eu împotrivi cererii fratelui meu din Anglia, cînd mă poftește să nu-i mai dau găzduire soţiei sale ?

Gestul acesta al lui Charles cel Frumos, de a se adresa cancelarului iar nu de a se întoarce, cum face de obicei, spre vărul său Robert d'Artois, unchiul soţiei sale, întîiul său sfetnic, dovedeşte îndeajuns că de data asta are ceva în cap.

Înainte de a răspunde, pentru că nu-i prea sigur de intenţiile regelui şi pe de altă parte se teme să nu-l supere pe monseniorul Robert, Jean de Cherchemont se refugiază în sfîrşitul scrisorii ca şi cum, înainte de a-şi da părerea, ar trebui să mai chibzuiască asupra ultimelor rînduri.

— „...*Iată pentru ce, mult iubite frate,* citeşte cancelarul, *vin iarăşi să te rog din inimă şi cu toată dragostea pentru lucrul acesta pe care-l doresc mai presus de orice, să dai ascultare cererii mele de mai sus şi s-o împlineşti cu bunăvoinţă, şi cît mai curînd prin urmare, pentru folosul şi cinstea amîndurora ; şi ca să nu sufăr ocară...*"

Episcopul de Marigny dă din cap şi oftează. Suferă auzind o limbă aşa de zgrunţuroasă, aşa de stîngace ! Dar în sfîrşit, oricît de prost scrisă o fi scrisoarea asta, înţelesul ei e limpede.

Contesa Mahaut d'Artois tace ; se fereşte să-şi dea prea devreme pe faţă bucuria, şi ochii verzi îi lucesc în lumina făcliilor. Pîra ei din toamna trecută şi uneltirile

[1] Suveranii se adresau unul altuia cu „frate" şi numeau reginele „surori".

puse la cale împreună cu episcopul de Exeter au rodit în acest început de vară, şi iată fructele coapte, tocmai bune de cules.

Deoarece nimeni nu-i făcuse binele de a-i tăia vorba, cancelarul se vede silit să-şi spună părerea :

— E neîndoios, măria ta, că atît după legile bisericii cît şi după cele ale statelor, trebuie într-un fel sau altul să-l împaci pe regele Eduard. El îşi cere soţia...

Jean de Cherchemont e un om al bisericii aşa cum cere slujba lui de cancelar ; şi se întoarce spre episcopul Marigny, cerşind din ochi un sprijin.

— Sfîntul nostru părinte papa mi-a trimis el însuşi prin episcopul Thibaud din Châtillon o scrisoare în care-mi dă acelaşi sfat, spune Charles cel Frumos.

Căci Eduard mersese pînă acolo încît se adresase papii Ioan al XXII-lea, trimiţîndu-i în copie toată corespondenţa care dădea în vileag nefericirea sa conjugală. Ce alta putea face papa Ioan decît să răspundă că o soţie trebuie să trăiască lîngă soţul ei ?

— Se cuvine deci ca doamna soră-mea să se întoarcă în ţara soţului ei, adăogă Charles cel Frumos.

A rostit asta fără să privească pe nimeni, cu ochii aţintiţi la pantofii săi brodaţi. Un candelabru atîrnat deasupra jilţului îi luminează fruntea în care regăseşti deodată ceva din încruntarea încăpăţînată a fratelui său, Aiuritul.

— Charles, măria-ta, spune Robert d'Artois, silind-o pe doamna Isabelle să se întoarcă iar acolo, înseamnă s-o dai legată în mîna Despenserilor ! N-a venit ea să caute adăpost lîngă tine, pentru că se temea încă de pe atunci să nu fie omorîtă ? Ce-ar aştepta-o acum !

— Firește, vere, măria ta nu poţi... dă să zică lunganul Filip de Valois, gata întotdeauna să cînte în struna lui Robert.

Dar nevastă-sa, Jeanne de Bourgogne, l-a tras de mînecă, şi el s-a oprit deodată ; şi dacă n-ar fi întunericul, ar vedea toţi că se roşise la faţă.

Lui Robert d'Artois nu-i scăpase gestul acesta ; înţelesese de ce tăcuse fără veste Filip şi prinsese privirea pe care a schimbat-o Mahaut cu tînăra contesă de Valois. Dacă ar putea, i-ar suci gîtul şchioapei ăsteia !

— Poate că soră-mea a văzut primejdia mai mare decît e, continuă regele. Despenserii aceştia nu-mi par oameni aşa de răi cum mi i-a zugrăvit ea. Am primit de la dînşii scrisori foarte drăguţe şi care arată că ţin la prietenia mea.

— Ai primit şi daruri, nişte argintărie frumoasă, izbucneşte Robert, şi cînd se ridică din jilţ toate flăcările luminărilor tremură şi umbrele se împrăştie pe feţele tuturor. Charles, măria ta, iubitul meu văr, pentru trei străchini de argint aurit care lipseau din văsăria ta, schimbatu-ţi-ai oare părerea despre cei ce ţi-au făcut război şi sînt ca armăsarii pe lîngă iapă faţă de cumnatu-tău ? Am primit toţi daruri din partea lor ; nu-i aşa, monseniore de Beauvais, şi tu Cherchemont, şi tu Filip ? Un zaraf, pot să vă dau numele lui, îi zice meşterul Arnold, a primit luna trecută cinci butoaie de argint, preţuind cinci mii de lire sterline, cu porunca de a le întrebuinţa spre a cîştiga prieteni pentru contele de Gloucester în Sfatul regelui Franţei. Darurile acestea nu-i costă nimic pe de alde Despenseri, căci îşi scot uşor paguba din veniturile comitatului Cornouailles, de care au despuiat-o pe sora măriei tale. Iată ceea ce trebuie să ştii şi să ţii minte. Şi ce credinţă poţi să aştepţi de la nişte bărbaţi care se îmbracă în vestminte femeieşti ca să-i facă poftele stricate ale stăpînului lor ? Nu uita ce sînt ăştia şi unde le stă puterea.

Nici măcar în Sfatul regelui, Robert n-ar putea să se împotrivească ispitei de a spune măscări ; stărui deci :

— ... le stă în şezut ! Iată cuvîntul potrivit !

Dar rîsul său nu stîrni nici un ecou ; poate doar conetabilul să fi preţuit vorba de haz. Conetabilul nu prea ţinuse la Robert d'Artois odinioară, şi dovedise asta îndeajuns ajutîndu-l pe Filip cel Lung să-i vină de hac uriaşului şi apoi să-l bage în închisoare. De cîtăva vreme însă, bătrînul Gaucher găseşte că Robert are şi părţi bune, poate că datorită glasului său puternic, singurul pe care-l înţelege fără mare osteneală.

În seara asta, partizanii reginei Isabelle se pot număra. Cancelarul nu e printre ei, nici printre ceilalţi, ci mai curînd atent să-şi păstreze o slujbă care depinde de bunăvoinţa suveranului ; el va trece la timp de partea

celor mai puternici. Tot indiferentă e și regina Jeanne care nu-și prea frămînta mintea ; mai presus de orice ține să evite emoțiile care i-ar putea primejdui sarcina. E nepoata lui Robert d'Artois și el îi impune întotdeauna prin autoritatea, prin înălțimea, prin îndrăzneala lui ; dar e grijulie să se arate o soție bună, deci gata să osîndească din capul locului pe soțiile care-și calcă îndatoririle.

Conetabilul ar fi mai curînd de partea Isabellei. Pentru că, mai întîi de toate, nu-l poate suferi pe Eduard al Angliei din pricina năravurilor lui și al refuzului acestuia de a-și face închinarea cuvenită. Îndeobște, nu-i place nimic din ce e englezesc. Face o excepție pentru lordul Mortimer care a adus servicii Franței ; ar fi o lașitate să se lepede de dînsul acum. Și bătrînul Gaucher nu se sfiește s-o spună și totodată să susțină că Isabelle are toate scuzele pentru ceea ce face.

— E femeie, ce naiba, iar soțul ei nu e bărbat ! El poartă vina cea mare !

Ridicîndu-și nițel glasul ca să se facă auzit, monseniorul de Marigny îi răspunse că regina Isabelle e într-adevăr vrednică de iertare și că el însuși, despre partea lui, e gata să-i dea iertarea păcatelor ; dar greșeala, greșeala cea mare a doamnei Isabelle e că și-a expus păcatul în ochii tuturora ; o regină nu trebuie să arate pilda adulterului.

— Ah, e-adevărat, asta așa e, recunoaște Gaucher. Nu aveau nevoie să umble mînă-n mînă pe la toate ceremoniile și să se culce în același pat cum se zice că fac.

În privința asta, îi dă dreptate episcopului. Conetabilul și prelatul sînt deci de partea reginei Isabelle, dar cu unele rezerve. Asupra acestui subiect preocupările conetabilului nu merg mai departe. Se gîndește la gimnaziul de limbă romană pe care l-a întemeiat lîngă castelul său de la Châtillon-sur-Seine și unde s-ar afla acuma de n-ar fi fost reținut de istoria asta. Își va găsi mîngîierea ducîndu-se îndată să-i asculte pe călugări cîntînd liturghia de noapte, plăcere ce poate să pară stranie la un om care e din zi în zi tot mai surd ; dar vezi că Gaucher aude mai bine cînd e zgomot în jurul lui. Și apoi, acestui militar îi plac artele, mai întîlnești și de ăștia.

Contesa de Beaumont, o femeie tînără și frumoasă care surîde într-una cu gura și niciodată din ochi, petrece grozav. Se uită la uriașul ce i-a fost hărăzit drept soț și care-i oferă un spectacol de fiece clipă, întrebîndu-se cum o va scoate el la capăt cu afacerea asta ? Va cîștiga bătălia, ea știe că Robert va cîștiga ; Robert cîștigă întotdeauna. Și, dacă poate, ea îl va ajuta să cîștige, nu însă cu vorbe spuse în auzul tuturor.

Filip de Valois e din toată inima de partea reginei Angliei, dar o va trăda, pentru că nevastă-sa, care o urăște pe Isabelle, i-a vîrît asta în cap, și dacă va face altfel de cum a hotărît dînsa, la noapte, după țipete și urlete, dînsa va refuza să se culce cu el. Și voinicul acesta năsos e tulburat, șovăie, se bîlbîie.

Ludovic de Bourbon e lipsit de curaj. Familia nu-l mai trimite în bătălii, pentru că o ia la fugă. Nimic nu-l leagă de regina Isabelle.

Regele e slab, dar în stare de a se arăta încăpățînat, ca de data aceea de care-și amintesc toți, cînd refuză o lună întreagă unchiului său Charles de Valois investitura de locțiitor regal în Aquitania. E mai curînd rău dispus față de soră-sa pentru că scrisorile caraghioase ale lui Eduard, tot repetînd același lucru, au sfîrșit prin a-l convinge ; dar mai cu seamă pentru că Blanche a murit, și el se gîndește iar la rolul jucat de Isabelle, acum doisprezece ani, în izbucnirea scandalului. Fără dînsa, el n-ar fi aflat niciodată ; și chiar dacă afla, să nu fi fost dînsa la mijloc, ar fi iertat ca s-o păstreze pe Blanche. Merita oare atîta scîrboșenie, atîta rușine răscolită, atîtea zile de suferință, și apoi moartea ?

Tabăra vrăjmașilor Isabellei nu cuprinde decît două persoane, Jeanne cea Șchioapă și Mahaut d'Artois, dar pe amîndouă le unește strîns aceeași ură.

Astfel încît Robert d'Artois, omul cel mai puternic după rege, ba chiar în multe privințe, mai însemnat decît regele, el, a cărui părere biruie întotdeauna, el care hotărăște în toate treburile cîrmuirii, care dă porunci guvernatorilor, judeților și seneșalilor, Robert e deodată singur spre a apăra cauza verișoarei sale.

Asta e trecerea de care se bucură unii la curțile regale : e o stranie și nestatornică adunare de stări

sufletești în care situațiile se transformă pe nesimțite după mersul evenimentelor și suma intereselor aflate în joc. Iar favorurile poartă în ele sămînța dizgrațiilor. Nu că vreo dizgrație l-ar amenința pe Robert ; Isabelle e într-adevăr amenințată. Ea căreia abia acum cîteva luni, toți o compătimeau, ocroteau și admirau, căreia toți îi dădeau dreptate în toate privințele, a cărei dragoste era privită ca o răzbunare meritată, iată că nu mai are astăzi decît un singur apărător în Sfatul regelui. Dar, a o sili să se întoarcă în Anglia, e întocmai ca și cum i-ai pune capul pe butucul călăului din Turnul Londrei, și asta o știu toți foarte bine. Deodată însă, nimeni n-o mai iubește ; prea i-au mers toate din plin. Nimeni nu mai vrea să se compromită de dragul ei, afară de Robert, și asta fiindcă pentru dînsul e un fel de a lupta cu Mahaut.

Dar iată că Mahaut se ridică la rîndul ei și pornește atacul pregătit de multă vreme.

— Măria ta, iubite fiule, știu dragostea pe care o porți surorii tale, și care-ți face cinste, vorbi dînsa ; dar trebuie să privim lucrurile în față și să recunoaștem că Isabelle e o femeie rea, de pe urma căreia pătimim sau am pătimit cu toți. Vezi și tu pilda ce-o dă curții tale, de cînd se află aici, și amintește-ți că e aceeași femeie care a făcut odinioară să plouă minciunile pe capul fetelor mele și al surorii doamnei Jeanne, aici de față. Cînd ziceam atunci tatălui tău... Dumnezeu să-l odihnească unde e !... că se lăsa îmbrobodit de fiică-sa, n-aveam oare dreptate ? Ne-a terfelit pe toți fără pricină, născocind gînduri urîte pe care le vedea în inima celorlalți și care nu sînt decît în ea, așa cum o dovedește îndeajuns astăzi ! Blanche, care era neprihănită și care te-a iubit pînă-n ultimele ei zile după cum o știi, Blanche a murit săptămîna asta din pricina ei ! Era nevinovată, fetele mele erau nevinovate !

Degetul gros al contesei Mahaut, un arătător tare ca un baston, se ridică spre cer, luîndu-l martor. Și ca să-i facă plăcere aliatei sale din clipa aceea, adaugă, întorcîndu-se spre Jeanne cea Șchioapă :

— Soră-ta era cu siguranță nevinovată, biata mea Jeanne, și toți am îndurat năpasta din pricina ponegririlor

Isabellei, iar inima mea de mamă a sîngerat văzînd nenorocirea fetelor.

Dacă o mai ţine aşa, îi va face pe toţi să plîngă ; dar Robert îi zvîrle în obraz :

— Nevinovată, fiică-ta Blanche ? Mi-ar părea bine să fie aşa, mătuşă, dar n-a fost totuşi Sfîntul Duh cel care a lăsat-o borţoasă în temniţă !

Regele Charles cel Frumos are o strîmbătură nervoasă. Şi Robert ăsta, zău aşa, ce nevoie avea să amintească de asta...

— Dar deznădejdea a împins-o aici pe fetiţa mea ! ţipă Mahaut, zborşindu-se ca scoasă din minţi. Ce mai avea de pierdut, biata porumbiţă, ponegrită, întemniţată, şi pe jumătate nebună ? În asemenea împrejurări, aş vrea şi eu să văd cine ar rezista.

— Am fost şi eu în temniţă, mătuşă, atunci cînd m-a băgat ginerele tău, Filip cel Lung, ca să-ţi facă pe plac. Şi nu am lăsat-o borţoasă pentru asta pe nevasta temnicerului şi nici, din deznădejde, nu m-am servit de temnicier ca de o nevastă, cum se pare că merge treaba la rudele noastre din Anglia !

Aha ! Conetabilul începe iar să ciulească urechile la ce se vorbeşte.

— Şi de unde ştii, de altminteri, nepoate, are găseşti o plăcere atît de mare în a terfeli amintirea unei moarte, de unde ştii că micuţa mea Blanche n-a fost luată cu de-a sila ? Aşa cum au sugrumat-o pe vară-sa în aceeaşi temniţă, spuse Mahaut privind drept în ochii lui Robert, puteau s-o siluiască pe cealaltă ! Nu, măria ta, fiule, urmă ea, întorcîndu-se spre rege, deoarece m-ai poftit la Sfatul tău...

— Nu te-a poftit nimeni, spuse Robert, ai venit singură.

Dar nu-i uşor să-i tai vorba acestei namile bătrîne.

— ...iată, îţi dau un sfat pornit din inima de mamă pe care n-am încetat s-o am pentru tine, în ciuda tuturor neînţelegerilor ce ne-au putut despărţi. Ţi-o spun, Charles, fără ocol : goneşte-o pe soră-ta din Franţa, căci de fiecare dată cînd s-a întors aici, o nenorocire s-a abătut asupra coroanei ! În anul cînd ai fost făcut cavaler împreună cu fraţii tăi şi chiar cu nepotu-meu

Robert care trebuie să-şi amintească de asta, focul a cuprins castelul Maubuisson în timp ce Isabelle se afla acolo, şi puţin a lipsit să nu ardem toţi de vii ! După un an, tot ea ne-a adus scandalul care ne-a acoperit de noroi şi ocară, scandalul pe care o vrednică fiică a regelui, o soră bună a fraţilor ei, chiar de-ar fi fost ceva adevărat, ar fi trebuit să-l ascundă, în loc să trâncănească peste tot, cu ajutorul ştiu eu cui ! Şi apoi, pe vremea fratelui tău Filip, cînd dînsa veni la Amiens pentru ca Eduard să-şi facă închinarea, ce s-a întîmplat ? Păstoraşii au pustiit ţara ! Şi acum, de cînd s-a întors, tremur ! Căci tu, măria ta, aştepţi un copil pe care toţi îl dorim să fie băiat, pentru că trebuie să dai Franţei un rege ; aşa că eu ţi-o spun hotărît, fiule : ţine-o pe această aducătoare de nenorocire departe de pîntecul soţiei tale !

A, şi-a potrivit ea bine săgeţile la arc ! Dar Robert o şi ia în tărbacă :

— Şi cînd vărul nostru Aiuritul şi-a dat sufletul, unde era Isabelle, mătuşă dragă ? Nu în Franţa pe cît ştiu. Şi cînd fiu-său, Jean cel Postum, s-a stins pe neaşteptate în braţele tale, unde era Isabelle, mătuşă dragă ? În odaia lui Ludovic ? Printre baronii adunaţi ? Poate că mă înşală amintirea, dar n-o văd acolo. Afară numai dacă moartea celor doi regi, după mintea ta, nu trebuie socotite printre nenorocirile ţării.

Ticăloasa are de furcă cu un ticălos şi jumătate. Două vorbe de-ar mai schimba între ei şi s-ar învinui făţiş de omor !

Conetabilul cunoaşte familia asta de aproape şaizeci de ani. Îşi încreţeşte ochii de broască :

— Să n-o luăm razna, domnilor, şi să ne întoarcem la ceea ce trebuie să hotărîm !

În glasul său se aude parcă ceva care aminteşte, deodată, tonul sfaturilor Regelui de Fier.

Charles cel Frumos îşi mîngîie fruntea netedă şi spune :

— Pentru a-i da o satisfacţie lui Eduard, ce-ar fi dacă l-am sili pe domnul Mortimer să iasă din ţară ?

Jeanne cea Şchioapă ia cuvîntul. Are vocea limpede, nu prea tare ; dar după răgetele celor doi tauri din Artois, i se dă ascultare.

— Ar fi osteneală zadarnică şi vreme pierdută, spuse dînsa. Credeţi că vara noastră se va despărţi de acest bărbat care-i acum stăpînul ei? Prea îi este devotată trup şi suflet; nu mai respiră decît prin el. Sau se va împotrivi ca el să plece, sau va pleca cu dînsul.

Căci Jeanne cea Şchioapă o urăşte pe regina Angliei nu numai pentru amintirea Margueritei, soră-sa, dar şi pentru minunata dragoste cu Mortimer pe care Isabelle o arată Franţei. Şi totuşi, Jeanne de Bourgogne nu e de plîns: voinicul ei de Filip o iubeşte cu-adevărat, şi în toate felurile, deşi dînsa nu are amîndouă picioarele de aceeaşi lungime. Dar strănepoata lui Ludovic cel Sfînt ar vrea să fie singura femeie iubită pe lume. Urăşte dragostea celorlalţi.

— Trebuie să luăm o hotărîre, mai spune o dată conetabilul.

O spune pentru că se face tîrziu şi pentru că în adunarea aceasta femeile vorbesc într-adevăr prea mult.

Regele Charles înceuviinţează dînd din cap, apoi declară:

— Mîine dimineaţă, soră-mea va fi dusă în portul Boulogne spre a fi îmbarcată şi întoarsă sub pază la soţul ei legiuit. Aceasta mi-e vrerea.

Rostise „aceasta mi-e vrerea" şi cei de faţă se uitară unul la altul, căci vorba asta ieşise arareori din gura lui Charles Slăbănogul.

— Cherchemont, adaogă el, vei pregăti porunca pentru escortă pe care o voi pecetlui cu sigiliul meu cel mic.

Nu mai are rost să spui ceva. Charles cel Frumos e încăpăţînat; e rege şi uneori îşi aduce aminte de asta.

Doar contesa Mahaut îşi îngăduie să zică:

— E o hotărîre înţeleaptă, măria ta, fiule.

Apoi toţi se despart, fără cine ştie ce urări de noapte bună, cu sentimentul că au luat parte la o mîrşăvie. Jilţurile sînt împinse în lături, fiecare se ridică spre a saluta plecarea regelui şi a reginei.

Contesa de Beaumont e dezamăgită. Crezuse că bărbatu-său, Robert, va ieşi biruitor. Îl priveşte; el îi face semn să pornească spre odaia lor. Mai are să-i spună o vorbă monseniorului Marigny. Conetabilul cu un pas greoi, Jeanne de Bourgogne cu un pas şchiop, Ludovic de Bourbon şchiopătînd şi dînsul, au părăsit încăperea.

Voinicul Filip de Valois calcă în urma nevestei lui cu mutra vinovată a unui cîntec de vînătoare care nu s-a năpustit cum se cuvine asupra vînatului.

Robert d'Artois şopteşte ceva la urechea episcopului de Beauvais care-şi încrucişează degetele lungi, apoi le desface şi le încrucişează din nou. O clipă după asta, Robert se îndreaptă spre odăile sale, pe sub bolţile care înconjoară trapezăria mănăstirii. O umbră e aşezată între două coloane subţiri, o femeie care scurtează întunericul.

— Visuri plăcute, monseniore Robert.

Vocea asta tărăgănată şi în acelaşi timp batjocoritoare aparţine domnişoarei de onoare a contesei Mahaut, Béatrice d'Hirson, care stă acolo parcă îngîndurată, şi aşteptînd... ce ? Trecerea lui Robert ; el ştie bine asta. Béatrice se ridică, îşi întinde braţele în lături, silueta i se profilează în arcada ferestrei, apoi face un pas, încă unul, călcînd legănat, şi rochia îi lunecă pe lespezi.

— Ce faci aici, păpuşico ? o întreabă Robert.

Ea nu răspunde de-a dreptul, arată cu capul stelele de pe cer şi spune :

— Frumoasă e noaptea asta şi-i păcat să mă duc singură la culcare. Îţi vine greu somnul pe o asemenea căldură...

Robert d'Artois se apropie pînă a se atinge de dînsa, îşi aţinteşte de sus privirea întrebătoare în ochii aceştia prelungi care-l provoacă şi lucesc în întuneric, îşi pune palma lată pe dosul domnişoarei... apoi deodată şi-o trage îndărăt scuturîndu-şi degetele, de parcă s-ar fi fript.

— Ei, frumoasă Béatrice, izbucneşte el în rîs, fugi iute de-ţi răcoreşte bucile în eleşteu, altminteri iei foc !

Brutalitatea gestului şi grosolănia cuvintelor o fac pe domnişoara Béatrice să se înfioare. E multă vreme de cînd aşteaptă prilejul de a-l cuceri pe uriaş : în ziua aceea monseniorul Robert ar fi la cheremul contesei Mahaut, iar dînsa, Béatrice, îşi va potoli în sfîrşit dorinţa. Dar visul nu i se va împlini nici în seara asta.

Robert are ceva mai important de făcut. Se întoarce în apartamentul său, intră în iatacul soţiei sale, contesa ; ea se ridică din aşternut. E goală ; aşa doarme toată vara. Cu gîndul în altă parte, Robert îi mîngîie un sîn care-i aparţine prin cununie, doar un fel de a-i da

bună seara. Contesa de Beaumont nu simte nimic din mîngîierea asta, dar o amuză : o amuză întotdeauna cînd îl vede ivindu-se pe bărbatu-său, şi caută să-şi închipuie ce-o fi avînd în cap. Robert d'Artois s-a tolănit într-un jilţ ; şi-a întins imensele sale picioare, le ridică din cînd în cînd, apoi le lasă să cadă la loc, lipindu-şi călcîiele.

— Nu te culci, Robert ?

— Nu, draga mea, nu. Va trebui chiar să te părăsesc spre a da fuga la Paris de îndată ce călugării ăştia îşi vor fi isprăvit cîntarea în biserica lor.

Contesa zîmbi.

— Dragă, nu crezi că soră-mea din Hainaut ar putea-o primi pentru cîtva timp pe Isabelle, dîndu-i răgaz să-şi strîngă oamenii ?

— La asta mă gîndeam, frumoasa mea contesă, tocmai la asta mă gîndeam.

Gata ! Doamna de Beaumont s-a liniştit ; soţul ei va cîştiga bătălia.

Nu atît dorinţa de a sări în ajutorul Isabellei cît ura ce-o avea pentru Mahaut îl făcu pe Robert d'Artois să încalece şi să pornească la drum în noaptea aceea. Tîrfa vroia să-i stea împotrivă, să le facă rău celor ocrotiţi de dînsul şi să dobîndească iar trecere pe lîngă rege ? Vom vedea noi cine va avea ultimul cuvînt.

Se duse să-l trezească pe Lormet.

— Dă fuga de înşeuează trei cai. Mă va însoţi scutierul meu, un armăşel...

— Şi eu ? întrebă Lormet.

— Nu, tu nu, tu te vei întoarce să dormi.

Era drăguţ din partea lui Robert. Anii începeau să-l apese pe vechiul său camarad de ticăloşii, oşteanul care veghea asupră-i, sugrumătorul gata să ucidă la porunca stăpînului şi în acelaşi timp dădaca lui. Lormet răsufla acum tot mai anevoios şi îndura greu pîcla umedă a zorilor. Mîrîi necăjit. Dacă nu avea nevoie de dînsul, la ce bun l-a mai trezit ? Dar ar fi bombănit şi mai rău dacă trebuia să pornească la drum.

Caii fură înşeuaţi repede ; scutierul căsca somnoros, armăşelul îşi încheia copcile harnaşamentului.

— Încălecaţi, le porunci Robert, va fi o plimbare.

Bine așezat pe oblîncul șeii, merse la pas pînă să iasă din mănăstire pe la fermă și ateliere. Apoi, de îndată ce ajunse la Marea de nisip care se așternea luminoasă, insolită și sidefată, între mestecenii albi, adevărat peisaj pentru un sobor de zîne, dădu pinteni calului. Dammartin, Mitry, Aulnay, Saint-Ouen : o plimbare de patru ceasuri, cu cîteva clipe de mers cetinel, ca să mai răsufle caii, și doar un popas la un han deschis noaptea care dădea de băut cărăușilor de zarzavat.

Încă nu se crăpase de zi cînd sosiră la palatul regal din Paris. Oștenii de pază îl lăsară să treacă pe întîiul sfetnic al regelui. Robert se urcă drept la apartamentul reginei Isabelle, păși peste slugile adormite pe coridoare, străbătu odaia femeilor care scoaseră niște țipete de găini speriate și strigară : „Doamnă, doamnă ! Intră cineva la măria ta !"

O lămpiță de noapte ardea deasupra patului în care Mortimer era culcat cu regina.

„Așadar pentru asta, pentru ca ei să poată dormi unul în brațele celuilalt, am galopat cu toată noaptea de mi-am tocit bucile !" își zise Robert.

După ce trecu clipa de surpriză și se aprinseră lumînările, orice stînjeneală fu lăsată la o parte cînd auziră ce zor mare îl adusese pe d'Artois.

Robert îi înștiință în grabă pe cei doi amanți despre ceea ce se hotărîse la Chaâlis și ce se punea la cale împotriva lor. Tot ascultînd și întrebînd, Mortimer continua să se îmbrace sub ochii lui Robert d'Artois, în chipul cel mai firesc, așa cum sînt deprinși s-o facă oștenii aflați în tabără. Nici prezența amantei sale nu părea să-l stingherească ; se vedea cît colo că trăiau ca soț și soție.

— Trebuie să plecați numaidecît, dragii mei, acesta mi-e sfatul, spuse Robert, și să vă trageți înspre ținuturile Sfîntului Imperiu ca să vă puneți acolo la adăpost. Amîndoi, cu tînărul Eduard, și poate că împreună cu Cromwell, Alspaye și Maltravers, dar nu prea mulți ca să nu zăboviți, vă veți îndrepta spre Hainaut unde voi trimite o ștafetă care va ajunge înaintea voastră. Vrednicul conte Guillaume și frate-său Jean sînt doi mari seniori credincioși nouă, temuți de vrăjmași, iubiți de prieteni. Cît despre soția mea, contesa, ea are să vă sprijine pe

lîngă soră-sa. E cel mai bun adăpost pe care-l puteți avea deocamdată. Prietenul nostru Kent, căruia îi voi da de știre, va veni după voi făcînd un ocol pe la Ponthieu, ca să adune cavalerii ce-i aveți prin părțile acelea. Și-apoi, cum o vrea Dumnezeu !... Voi purta de grijă ca Tolomei să vă trimită ajutoare bănești ca și pînă acum ; de altminteri, nici nu poate face altfel, v-a împrumutat prea mulți bani ca să mai poată da îndărăt. Sporiți cetele voastre de oșteni, faceți tot ce vă stă în puteri, bateți-vă. Ah, dacă regatul Franței n-ar fi o moșie așa de mănoasă, în care nu vreau s-o las pe ticăloasa de mătușă-mea să-și facă mendrele, bucuros m-aș duce cu voi.

— Întoarce-te nițel, vere, să pun ceva pe mine, spuse Isabelle.

— Ei cum, verișoară, mie nici o răsplată ? rîse Robert, supunîndu-se. Ștrengarul ăsta de Roger vrea să păstreze totul pentru dînsul ? Nu se plictisește, flăcăul ! De data asta, intențiile lui cam nerușinate nu părură să supere pe nimeni ; era chiar ceva liniștitor în felul său de a face haz în plină dramă. Omul acesta care trecea drept așa de rău se dovedea a fi în stare de gesturi inimoase, iar vorba lui slobodă, nu era decît o mască pentru a ascunde un fel de pudoare a sentimentelor.

— Văd, Robert, că sînt pe cale să-ți datorez viața, spuse Isabelle.

— Ai să-mi plătești datoria asta, verișoară dragă, ai să mi-o plătești ! îi strigă el peste umăr. Nu se știe niciodată !

Zări pe masă o vază cu fructe, pregătite pentru noaptea amanților ; luă o piersică, mușcă din ea o jumătate și sucul auriu i se scurse pe bărbie.

Mare tărăboi pe coridoare, unde rîndași aleargă spre grajduri, ștafete sînt trimise la seniorii englezi care locuiesc în oraș, femei dau zor să închidă geamandanele de mînă, după ce au înghesuit în ele lucrurile neapărat necesare ; o forfotă grozavă domnea în această parte a palatului.

— Să nu apucați prin Senlis, le spune Robert, cu gura plină de cea de-a douăsprezecea piersică ; bunul nostru stăpîn Charles e prea aproape, și ar putea să-și trimită

oștenii pe urmele voastre. Treceți prin Beauvais și Amiens.

Își luară rămas bun în pripă ; zorile abia începeau să lumineze clopotnița Sfintei Capele, și escorta se și strînsese în curte, gata de plecare. Isabelle se apropie de fereastră ; rămase o clipă tulburată în fața acestei grădini, acestui fluviu, și lîngă patul acesta în care trăise ceasurile cele mai fericite ale vieții. Trecuseră cincisprezece luni de la prima dimineață cînd respirase din același loc, minunata mireasmă pe care o împrăștie primăvara, cînd iubești. Mîna lui Roger Mortimer i se așează pe umăr, și buzele reginei lunecară spre această mînă...

Peste cîteva clipe potcoavele cailor răsunau pe străzile din inima Parisului, apoi pe podul Zarafilor, către miazănoapte.

Monseniorul Robert d'Artois se întoarse la palatul său. Cînd regele va fi înștiințat de fuga surorii sale, ea se va afla de multă vreme prea departe pentru a mai putea fi ajunsă din urmă ; iar Mahaut va trebui să cheme bărbierul spre a-i lua sînge ca să nu se înăbușe sub bătaia lui năvalnică... „Ah, tîrfă ticăloasă, te-nvăț eu minte !...“ Robert putea să doarmă, un somn greu de bivol, pînă ce clopotele vor suna de amiază.

PARTEA A PATRA

CAVALCADA CUMPLITĂ

I

HARWICH

Înconjurînd cu zborul lor gălăgios catargele corăbiilor, pescărușii pîndeau rămășițele de mîncare aruncate în apă. La gurile celor două rîuri, Orwell și Stour, acolo unde ele se varsă în mare, flota vedea apropiindu-se portul Harwich cu stăvilarul de lemn și șirul său de case scunde. Două bărci mai ușoare trăseseră deja la mal, debarcînd o companie de arcași trimiși să se încredințeze dacă meleagurile sînt liniștite ; țărmul nu părea să fie păzit. Se stîrnise oarecare învălmășeală pe chei, unde populația, la început atrasă de toate corăbiile acestea cu pînzele întinse ce veneau din larg, o luase la fugă văzînd că din ele coboară soldați ; curînd însă teama se potoli și norodul începu iar să se îmbulzească.

Corabia reginei, arborînd în ciocul ei lunga flamură brodată cu crinii Franței și leii Angliei, gonea despicînd valurile. Optsprezece vase din Olanda veneau în urmă. La poruncile căpitanilor, echipajele coborau pînzele; vîslele lungi ieșeau din coasta corăbiilor, ca niște pene de aripi desfăcute, ca să ajute truda cîrmacilor.

În picioare pe puntea dindărăt, regina Angliei, înconjurată de fiu-său prințul Eduard, de contele de Kent, de lordul Mortimer, de domnul Jean de Hainaut și de mai mulți alți seniori englezi și olandezi urmărea înaintarea corăbiilor și privea cum crește mereu țărmul regatului ei.

Pentru întîia oară de la fuga sa din temniță, Roger Mortimer nu era îmbrăcat în negru. Nu purta platoșa cu chivără închisă, ci doar ținuta obișnuită de luptă, coiful fără vizieră prins de armura de oțel ce-i apăra

grumazul şi zaua peste care flutura tunica albastră şi roşie, împodobită cu stema sa.

Regina era îmbrăcată cam la fel, cu obrăjorul blond vîrît în plasa de fier, şi fusta lungă pînă la pămînt, dar sub care îşi pusese, ca bărbaţii, jambiere din fir de oţel.

Tînărul prinţ Eduard se arăta şi dînsul în ţinută de război. Crescuse măricel în lunile din urmă şi cam începea să semene a bărbat. Privea pescăruşii, i se păreau aceiaşi, cu aceleaşi ţipete răguşite, cu aceleaşi ciocuri lacome, care însoţiseră plecarea flotei din gura fluviului Meuse.

Păsările acestea îi aminteau de Olanda. Totul de altminteri, marea plumburie, cerul plumburiu, brăzdat ici, colo de dîre trandafirii, cheiul cu căsuţe de cărămidă unde aveau să ajungă peste cîteva clipe, peisajul verde, unduios, presărat de smîrcuri care se întindea dincolo de Harwich, totul se potrivea pentru a-l face să-şi amintească de priveliştile olandeze. Dar chiar să fi contemplat un pustiu de piatră şi nisip, sub un soare dogoritor, şi tot s-ar fi gîndit, prin contrast, la pămînturile acelea din Brabant, din Ostrevant, din Hainaut pe care tocmai le părăsise. Asta, pentru că monseniorul Eduard, duce de Aquitania şi moştenitor al tronului Angliei era, la cei paisprezece ani şi trei sferturi ai săi, îndrăgostit de o fată din Olanda.

Şi iată cum s-a petrecut aceasta, şi ce întîmplări de seamă se întipăriseră în amintirea tînărului prinţ Eduard.

După ce o şterseseră în mare grabă din Paris, cînd monseniorul d'Artois dăduse buzna cu noaptea-n cap, trezind palatul, goniseră zile întregi aproape fără popas ca să ajungă cît mai repede în ţinuturile Sfîntului Imperiu pînă s-au văzut pe moşia domnului Eustache d'Aubercicourt, care, ajutat de nevastă-sa, făcuse o primire plină de rîvnă şi de voioşie reginei engleze şi însoţitorilor ei. De îndată ce-i văzu pe neaşteptaţii oaspeţi aşezaţi la largul lor în castel, domnul d'Aubercicourt încălecase pentru a da fuga să-l înştiinţeze pe vrednicul conte Guillaume, a cărui soţie era vară bună a reginei Isabelle, în capitala acestuia, Valenciennes. Chiar a doua zi venea glonţ fratele mai mic al contelui, domnul Jean de Hainaut.

Curios om, acesta : nicidecum arătos, căci era croit cam din topor, cu un obraz rotund pe un trup voinic, cu ochi rotunzi și nasul rotund deasupra unei mustăcioare blonde ; dar ciudat în apucăturile lui. Căci, ajuns în fața reginei, fără să-și fi lepădat măcar ciubotele, pusese un genunchi în pămînt și izbucnise, cu mîna la inimă :

— Doamnă, vezi-l pe cavalerul tău care-i gata să moară pentru tine, chiar dacă toată lumea te-ar părăsi, și crede că voi folosi toată puterea mea, cu ajutorul prietenilor tăi, ca să te duc iar, pe tine și pe fiul tău monseniorul Eduard, peste mare, în Anglia, țara măriei tale. Iar toți aceia pe care-i voi putea ruga să ne urmeze, își vor pune viața pentru tine, și dacă o vrea Dumnezeu vom avea destui oșteni.

Ca să-i mulțumească pentru un ajutor atît de neașteptat, regina făcuse un gest parcă vrînd să îngenuncheze în fața lui, dar domnul Jean de Hainaut o împiedicase apucînd-o cu amîndouă brațele, și tot strîngînd-o le piept și suflîndu-i în obraz, îi spusese :

— Să ferească Dumnezeu ca regina Angliei să aibă vreodată a se pleca înaintea cuiva. Fii tare, doamnă, și drăguțul tău fiu de asemenea, căci îmi voi ține făgăduiala.

Lordul Mortimer începea să facă mutre, găsind că domnul Jean de Hainaut se arăta cam prea zorit să-și pună spada în slujba doamnelor. Omul acesta se credea într-adevăr o întrupare a lui Lancelot din Lac, căci declarase tam-nesam că nu și-ar îngădui să înnopteze sub același acoperămînt cu regina, ca să n-o compromită, de parcă n-ar fi văzut cel puțin șase seniori în jurul ei ! Se dusese, cuminte, să doarmă la o mănăstire din apropiere, spre a se întoarce a doua zi dis-de-dimineață, după ce ascultase liturghia și băuse ceva, ca s-o ducă pe regină cu toți însoțitorii ei la Valenciennes.

Ah, minunate făpturi, acest conte Guillaume cel Bun, nevastă-sa și cele patru fete ale lor, trăind într-un castel alb ! Contele și contesa alcătuiau o căsnicie fericită ; asta li se citea pe față și se înțelegea din fiecare vorbă a lor. Tînărul prinț Eduard, care suferise din copilărie avînd sub ochi priveliștea zîzaniei dintre părinții săi, privea cu admirație această pereche unită și, în toate privințele, binevoitoare. Ce fericite erau cele patru tinere

prințese de Hainaut că se născuseră într-o asemenea familie !

Bunul conte Guillaume se arătase și el gata să sară în ajutorul reginei Isabelle, dar fără a rosti vorbe atît de umflate ca frate-său, și numai după ce se sfătuise cu ai lui, căci nu vroia să-și atragă fulgerele regelui Franței, nici pe acelea ale papii.

El însă, domnul Jean de Hainaut, nu-și cruța osteneala. Scria tuturor cavalerilor pe care-i cunoștea, rugîndu-i pe cinstea și prietenia lor să vină alături de dînsul pentru a împlini ceea ce făgăduise. Stîrni atîta vîlvă în Hainaut, Brabant, Zelanda și Olanda încît bunul conte Guillaume se neliniști : era toată oastea țărilor sale, toată nobilimea, pe care domnul Jean se pornise s-o cheme sub steaguri. Îl pofti deci la mai multă cumpătare ; dar celălalt nici nu vroia s-audă.

— Domnule frate al meu, zicea, nu-s dator decît cu o moarte, care este la voia Mîntuitorului nostru, și am făgăduit acestei drăgălașe doamne s-o duc pînă în țara ei. Așa voi face, chiar dacă trebuie să mor din asta, căci orice cavaler dator este să ajute cu toată puterea lui toate doamnele și fecioarele aflate la mare ananghie și restriște, chiar în clipa cînd ele îl cheamă într-ajutor !

Guillaume cel Bun se temea și pentru vistieria lui, căci pe toți nobilii ăștia mărunți cărora li se cerea să-și curețe platoșa de rugină va trebui să-i plătească cineva ; dar în privința asta, îi risipi teama lordul Mortimer care părea să aibă de la băncile lombarde destul bănet pentru a ține pe cheltuiala lui o mie de lăncii.

Rămaseseră aproape trei luni la Valenciennes, ducînd acolo un trai grațios, în timp ce Jean de Hainaut vestea în fiece zi că li se alipiseră alți cavaleri de seamă, ba domnul Michel de Ligne sau domnul de Sarre, ba cavalerul Oulfart de Ghistelles, sau Perceval de Semeries, sau Sance de Boussoy.

Se duseră ca într-o vizită în familie să facă un pelerinaj la moaștele sfîntului Druon în biserica din Sebourg, foarte venerate de cînd bunicul contelui Guillaume, Jean d'Avesnes, care suferea cumplit de pe urma unei pietre la rinichi, se tămăduise închinîndu-se acelor moaște.

Dintre cele patru fete ale contelui Guillaume, cea de a doua, Filipa îi plăcuse numaidecît tînărului prinț Eduard. Era roșcovană, durdulie, pistruiată, cu obrazul lat și pîntecul de pe acum rotunjor ; o adevărată micuță Valois, dar avînd și ceva din aerul spiței de Brabant. Cei doi tineri se nimereau a fi foarte potriviți ca vîrstă ; și toți din jur avură surpriza de a-l vedea pe prințul Eduard, care nu vorbea niciodată, ținîndu-se cam tot timpul pe lîngă dolofana Filipa, și vorbindu-i, vorbindu-i, vorbindu-i ceasuri întregi... Această simpatie a prințului pentru fata contelui de Hainaut nu scăpa nimănui ; cei tăcuți din fire nu mai știu să se prefacă de îndată ce-și leapădă tăcerea.

Așa stînd lucrurile, regina Isabelle și contele de Hainaut căzură repede la învoială să-și logodească copiii care arătau o atît de mare dragoste unul pentru altul. Prin aceasta Isabelle întărea o alianță de care avea neapărată nevoie ; iar contele de Hainaut, de vreme ce fiică-sa era menită să ajungă într-o zi regina Angliei, nu mai vedea nimica rău în a-și da cavalerii pentru țelurile Isabellei.

În profida poruncilor răspicate ale regelui Eduard al II-lea, care interzisese fiului său să se logodească sau să se lase a fi logodit fără învoirea sa, se și ceruseră sfîntului părinte dispensele necesare. Părea într-adevăr că așa i-a fost scris prințului Eduard, să-și ia de soție o fată din neamul Valois ! Cu trei ani mai înainte, tată-său refuzase pentru dînsul una din ultimele fete ale monseniorului Charles, binecuvîntat refuz deoarece acum flăcăul se va putea căsători cu nepoata aceluiași monsenior Charles, și care-i plăcea.

Pentru prințul Eduard, expediția căpătase dintru început un înțeles nou. Dacă debarcarea reușea, dacă unchiul Kent și lordul Mortimer, cu ajutorul vărului Hainaut, izbuteau să-i izgonească pe ticăloșii Despenser, luînd în locul lor cîrma regatului alături de rege, acesta va fi silit să încuviințeze căsătoria.

De altminteri, nimeni nu se mai sfia să vorbească în fața băiatului de năravurile tatălui său ; cînd înțelese, fu înspăimîntat, scîrbit. Cum putea un bărbat, un cavaler, un rege, să se poarte astfel cu un senior al curții sale ?

Prințul era hotărît, cînd îi va veni rîndul la domnie, să nu îngăduie niciodată asemenea mîrșăvii printre baronii săi, și alături de Filipa lui, să le arate tuturor o adevărată, o frumoasă și sinceră dragoste între un bărbat și o femeie, între o regină și un rege. Făptura asta rotunjioară, grăsană și roșcată, de pe acum femeie împlinită, și care i se părea cea mai frumoasă domnișoară de pe pămînt, avea asupra ducelui de Aquitania puterea de a-i risipi orice teamă.

Așa că, în ochii tînărului prinț, era dreptul său la dragoste, pe care urma să și-l cîștige, și asta îi potolea durerea de a porni la război împotriva propriului său tată.

Trei luni trecuseră deci legănate de aceste visuri fericite, fără îndoială cele mai frumoase din cîte cunoscuse prințul Eduard.

Adunarea henoților, căci așa li se zicea cavalerilor din Hainaut, se făcuse la Dordrecht, pe Meusa, drăguț oraș brăzdat în chip straniu de canale, de stăvilare, unde fiecare uliță de pămînt trecea peste o uliță de apă, unde corăbiile tuturor mărilor, ca și acelea, netede și fără pînze, care pluteau de-a lungul rîurilor, veneau pînă-n fața bisericilor. Un oraș plin de negoțuri și bogății, unde seniorii călcau pe cheiuri între baloturile de lînă și lăzile de mirodenii, unde mirosul de pește, proaspăt și sărat, plutea în jurul halelor, unde marinarii și hamalii mîncau în stradă frumoșii calcani aurii, fierbinți, prăjiți chiar atunci, pe care-i cumpărau la tarabele din piață, unde norodul, ieșind după slujbă de la catedrala mare de cărămidă, venea să caște gura în fața acestei mari flote de război, nemaivăzută încă, înșirată la piciorul caselor! Catargele corăbiilor se legănau mai sus decît acoperișurile.

De cîte ceasuri, de cîtă trudă și de cîte țipete a fost nevoie pentru a încărca în corăbiile astea, rotunde ca saboții cu care era încălțată Olanda, tot calabalîcul acestei cavalerii: lăzi cu arme, cufere cu platoșe, merinde, bucătării, plite, și cîte o potcovărie de fiecare pîlc de o sută de oameni, cu nicovalele, foalele și baroasele! Apoi, trebuiră să bage în corăbii caii cei mari din Flandra, roibii mătăhăloși cu chișița groasă și

pielea aproape roşie în bătaia soarelui, cu coamele fîlfîind, mai palide, mai spălăcite, şi cu uriaşe crupe grase, mătăsoase, adevăraţi cai făcuţi să poarte cavaleri, roibi pe care puteai pune şeile cu oblîncuri mari, să prinzi cioltarele de fier şi să aşezi deasupra un oştean înzăuat; o greutate de aproape patru sute de livre pe care s-o ducă în galop.

Se numărau o mie şi mai bine de asemenea cai, căci domnul Jean de Hainaut, ţinîndu-şi cuvîntul, strînsese o mie de cavaleri, însoţiţi de scutierii, de slujitorii nobili şi de rîndaşii lor, adică laolaltă două mii şapte sute cincizeci şi şapte de lefegii, după condica pe care o ţinea Gérard de Alspaye.

Încăperea de pe puntea dindărăt a fiecărei corăbii slujea de locuinţă marilor seniori ai expediţiei.

Vrînd să profite de vîntul puternic al echinoxului, înălţară pînzele în dimineaţa de 22 septembrie şi navigară o zi întreagă pe Meusa ca să ajungă să arunce ancora în faţa digurilor olandeze. Pescăruşii gălăgioşi se roteau în jurul corăbiilor. A doua zi, flota plutea spre largul mării. Vremea părea bună; dar iată că spre sfîrşitul zilei vîntul se pornise potrivnic, şi corăbiile îşi tăiau drum luptînd din greu; pe o apă brăzdată de valuri uriaşe, toată expediţia suferea de rău de mare şi de spaimă. Cavalerii vărsau pe deasupra parapetelor cînd mai aveau barem atîta vlagă în ei ca să ajungă pînă acolo. Chiar şi marinarii se simţeau rău, iar caii, înghesuiţi în grajdurile înjghebate între cele două punţi, răspîndeau o duhoare cumplită. O furtună e mai înfricoşătoare noaptea decît ziua. Preoţii expediţiei se puseseră pe rugăciuni.

Domnul Jean de Hainaut se întrecea pe lîngă regină, încercînd să-i dea curaj şi s-o îmbărbăteze, arătîndu-se chiar prea stăruitor, căci sînt unele împrejurări cînd rîvna bărbaţilor poate stîrni lehamitea femeilor. Regina simţise parcă o uşurare cînd domnul de Hainaut căzuse bolnav la rîndul său.

Lordul Mortimer, numai el, părea să ţină piept furtunii; bărbaţii geloşi nu suferă de rău de mare, cel puţin aşa se spune. În schimb, baronul de Maltravers avea la ivirea zorilor o înfăţişare jalnică. Cu obrazul

mai lung și mai galben ca oricînd, cu părul spînzurînd peste urechi și cu tunica mînjită, ședea jos, rezemîndu-și picioarele răscăcărate de un odgon făcut roată, și gemea la fiece val care spăla puntea de parcă i-ar fi adus moartea.

În sfîrșit, din mila preasfîntului Gheorghe, marea se potolise, și fiecare putuse să se mai curețe nițel și să se dichisească. Apoi oamenii de veghe pe catarg recunoscuseră pămîntul Angliei, doar la cîteva mile mai la sud de punctul unde vroiau să ajungă; marinarii se îndreptaseră spre portul Harwich, unde corăbiile trăgeau acum la țărm și dintre ele cea regală, cu vîslele ridicate, atinsese deja stăvilarul de lemn.

Tînărul prinț Eduard al Aquitaniei cerceta îngîndurat, printre genele sale blonde, lucrurile din jur, căci tot ce întîlnea privirea și era rotund, roșcat sau trandafiriu, norii mînați de vîntul de septembrie, pînzele joase și umflate ale ultimelor corăbii, crupele roibilor din Flandra, fălcile domnului Jean de Hainaut, totul îi amintea, fără să vrea, de Olanda și de dragostea lui.

Punînd piciorul pe cheiul din Harwich, Roger Mortimer se simți aidoma strămoșului său care, cu două sute șaizeci de ani mai înainte, debarcase pe pămîntul Angliei alături de Wilhelm Cuceritorul. Și asta se văzu numaidecît după înfățișare, după glas și după felul cum luă totul în mîna sa.

Ținea conducerea expediției împreună cu Jean de Hainaut, împărțindu-și puterea deopotrivă, ceea ce era oarecum firesc deoarece Mortimer nu avea de partea lui decît cauza dreaptă pentru care se ridicase, cîțiva seniori englezi și banii lombarzilor; pe cînd celălalt avea conducerea celor două mii șapte sute cincizeci și șapte de oameni care urmau să lupte. Totuși, Mortimer socotea că autoritatea lui Jean de Hainaut nu trebuia să se exercite decît asupra organizării și a chivernisirii trupelor cu cele necesare traiului, în timp ce el însuși înțelegea să păstreze întreaga răspundere a operațiilor. Cît despre contele de Kent, el nu se arăta prea zorit să-și facă loc printre căpitanii expediției; căci dacă, în pofida veștilor bune pe care le primiseră, o parte

a nobilimii rămînea credincioasă regelui Eduard, oştile acestuia s-ar afla sub comanda contelui de Norfolk, mareşal al Angliei, adică însuşi fratele lui Kent. Or, una e să te răzvrăteşti împotriva unui frate vitreg mai bătrîn ca tine cu douăzeci de ani şi care se dovedeşte a fi un rege ticălos, şi cu totul altceva e să tragi sabia împotriva unui frate mult iubit şi care nu ţi-e mai mare decît cu un an.

Vrînd mai întîi să afle ce se petrece în Anglia, Mortimer trimisese să-l cheme pe primarul din Harwich. Ştia el unde se găseau oştile regelui? Care era cel mai apropiat castel ce-ar putea oferi adăpost reginei pînă ce vor debarca oamenii şi vor fi descărcate corăbiile?

— Ne aflăm aici, îi spuse Mortimer primarului, spre a-l ajuta pe regele Eduard să se descotorosească de sfetnicii lui cei răi de ale căror ticăloşii geme ţara, şi spre a o pune iar pe regină la locul ce i se cuvine. Nu avem aşadar alte gînduri decît acelea izvorîte din voinţa baronilor şi a întregului norod al Angliei.

Iată ce însemna a spune scurt şi limpede ceea ce Roger Mortimer avea să repete la fiece popas ca să-i lămurească pe cei ce s-ar arăta miraţi de sosirea acestei oştiri străine.

Primarul, un moşneag căruia părul alb îi flutura pe cap, şi care bîţîia în caftanul său, nu de frig ci de frică, nu prea părea să ştie ce se întîmplă. Regele, aţi întrebat unde-i regele?... Se zicea că era la Londra, afară doar dacă n-o fi la Portsmouth... În orice caz, o flotă mare urma să fie adunată la Portsmouth, deoarece o poruncă din luna trecută ceruse tuturor corăbiilor să pornească într-acolo spre a împiedica o invazie franceză; aşa se explica numărul mic de corăbii aflate în port.

Lordul Mortimer nu uită să arate în clipa asta oarecare mîndrie şi mai cu seamă în faţa domnului de Hainaut. Căci avusese grijă să împrăştie cu dibăcie prin oameni anume trimişi, intenţia sa de a debarca pe coasta de sud; şiretenia prinsese de minune. Dar Jean de Hainaut se putea făli, despre partea lui, cu marinarii olandezi care în ciuda furtunii nu se abătuseră din drumul lor.

Regiunea nu era păzită de fel ; primarul nu avea cunoştinţă de vreo mişcare de trupe prin partea locului şi nici nu primise altă poruncă în afară de acelea obişnuite privind supravegherea coastelor. Dacă nu ştie vreun loc unde oastea sosită şi-ar putea face tabără ? Primarul răspunse că mănăstirea de la Walton, la trei leghe spre miazăzi ocolind apele, ar fi tocmai potrivită pentru asta. În sinea lui, ţinea foarte mult să scape de grija de a adăposti această oaste, lăsînd-o în seama călugărilor.

Trebuia înjghebată o escortă pentru paza reginei.

— O voi comanda eu ! izbucni Jean de Hainaut.

— Şi cine are să vegheze la debarcarea heinoţilor dumitale ? întrebă Mortimer. Şi cîtă vreme va trece pînă se va face aceasta ?

— Trei zile întregi, pentru ca oamenii să fie rînduiţi şi gata să pornească. Îl voi lăsa pe Filip de Chasteaux, întîiul meu scutier, să se ocupe de aceste treburi

Cea mai mare grijă o avea Mortimer în privinţa solilor tainici pe care-i trimisese din Olanda spre episcopul Orleton şi contele de Lancastre. Ajuns-au oare solii la aceştia şi înştiinţatu-i-au la vreme ? Şi unde erau în clipa de faţă ? Prin călugării de la Walton ar putea negreşit să le dea de urmă şi să trimită nişte ştafete care, din mănăstire în mănăstire, ar ajunge pînă la cei doi capi ai rezistenţei interioare.

Autoritar, cu un aer liniştit, Mortimer umbla încolo şi încoace pe strada mare din Harwich, mărginită de case scunde ; întorcea mereu capul ca să vadă alcătuindu-se escorta, cobora iar în port spre a zori debarcarea cailor, revenea la hanul Trei Pocale unde regina şi prinţul Eduard îşi aşteptau roibii. Chiar prin strada asta pe care umbla el, avea să treacă mereu şi mereu, vreme de mai multe veacuri, istoria Angliei.

În cele din urmă, garda fu gata ; cavalerii soseau, se înşirau în rînd cîte patru, ocupînd astfel acea High Street în toată lăţimea ei. Rîndaşii alergau pe lîngă cai pentru a încheia o ultimă pafta ; lăncile se clătinau în faţa ferestrelor strîmte ; săbiile se bălăbăneau, ciocnindu-se de genunchierele de oţel.

O ajutară pe regină să încalece roibul ei de paradă, apoi începu cavalcada peste cîmpia brăzdată de vîlcele, cu copaci rari, cu paragini cotropite de valurile revărsate ale mării, și ici, colo case acoperite cu stuf. În spatele unor garduri joase de mărăcini, oi cu lîna deasă păşteau iarba în jurul băltoacelor de apă sălcie. Într-un cuvînt, un ţinut destul de mohorît, învăluit în ceaţa estuarului. Dar Kent, Cromwell, Alspaye, mîna asta de englezi, și Maltravers el însuși, așa bolnav cum era încă, priveau peisajul acesta, se priveau unii pe alţii, și lacrimile le luceau în ochi. Pămîntul acesta era pămîntul Angliei !

Și deodată, din pricina unui cal de fermă care-și scosese capul prin deschizătura uşii unui grajd și începuse să necheze la trecerea alaiului de călăreţi, Roger Mortimer simţi că-l năpădeşte emoţia ţării regăsite. Această bucurie atît de mult aşteptată, și pe care n-o trăise încă pînă atunci, frămîntat cum era de gînduri apăsătoare și de hotărîri ce trebuiau luate, o întîlnise aici în plin cîmp, pentru că un cal englezesc necheza spre caii din Flandra.

Trei ani trăiţi departe, trei ani de surghiun, de aşteptare și de speranţă ! Mortimer se revăzu aşa cum era în noaptea evadării sale din turn, ud leoarcă, lunecînd într-o barcă în mijlocul Tamisei, ca să ajungă la malul celălalt unde-l aştepta un cal. Și iată că se întorcea, cu stema neamului său brodată în piept, și o mie de lăncii gata să lupte alături de dînsul. Se întorcea, amant al acestei regine la care visase aşa de mult în temniţă. Se întîmplă uneori că viaţa pare aevea visului pe care ni l-am făcut despre ea, și numai atunci poţi spune că eşti fericit.

Își întoarse privirea, într-o pornire de recunoştinţă și înţelegere, spre regina Isabelle, spre profilul acesta frumos, învăluit în plasa de oţel, unde ochiul lucea ca un safir. Dar Mortimer văzu că domnul Jean de Hainaut care mergea călare de cealaltă parte, alături de regină, o privea de asemeni, și marea lui bucurie se întunecă deodată. I se păru că mai cunoscuse clipa asta, că o retrăia acum, și se simţi tulburat, căci puţine sentimente sînt într-adevăr aşa de neliniştitoare cum e acela care

te încolțește uneori, cînd recunoști un drum pe unde n-ai trecut niciodată.

Apoi, își aduse aminte de șoseaua Parisului, în ziua cînd se dusese s-o întîmpine pe Isabelle la sosirea ei, și-și aminti de Robert d'Artois călărind alături de regină, întocmai ca Jean de Hainaut acum.

Și o auzi pe regină rostind :

— Domnule Jean, îți datorez totul, și mai întîi faptul că sînt aici.

Mortimer se încruntă la față, se arătă posomorît, ciufut, rece, tot timpul cît mai ținu drumul, și chiar după aceea, cînd ajunseseră la călugării din Walton și fiecare se aciui pe unde putu, care în chiliile stăreției, care în arhondaric, iar cei mai mulți dintre oșteni prin șoproane. Așa de cătrănit era, încît seara, cînd se retrase cu amantul ei, regina Isabelle îl întrebă :

— Dar ce avuseși toată după-amiaza asta, dragă Mortimer ?

— Am, doamnă, că-mi închipuiam să fi slujit bine pe regina și iubita mea.

— Și cine-ți zice, frumosul meu domn, că nu ai slujit-o ?

— Gîndeam, doamnă, că mie îmi datorai întoarcerea ta în această țară.

— Dar cine a zis că nu ți-o datorez ?

— Chiar tu, doamnă, chiar tu ai spus-o în fața mea, domnului de Hainaut, mulțumindu-i pentru tot ce a făcut.

— Vai, Mortimer, iubitul meu, izbucni regina, cum poți fi gelos pentru niște cuvinte ! Ce rău vezi în asta, zău așa, că mulțumesc unuia care mi-a făcut bine ?

— Sînt gelos de ceea ce văd, i-o întoarse Mortimer. Sînt gelos de cuvintele tale, cum sînt gelos și de unele priviri pe care speram, ți-o spun sincer, că nu trebuia să le ai decît pentru mine ! Îți place să cochetezi, doamnă, lucru la care nu mă așteptam ! Îți place să cochetezi.

Regina era obosită. Cele trei zile de furtună pe mare, teama de o debarcare foarte primejdioasă și, pentru a le pune vîrf la toate, goana de patru leghe pînă aici, o puseseră la grea încercare. Se cunosc oare multe

femei care ar fi putut să îndure atîtea, fără a se plînge vreodată şi fără a pricinui cuiva vreo grijă ? Se aştepta mai curînd la o vorbă drăguţă pentru vitejia ei, decît la nişte dojeni născute din gelozie.

— Ce cochetărie, iubitule, te rog să-mi spui ce cochetărie ! rosti ea nervoasă. Prietenia neprihănită pe care domnul de Hainaut mi-a închinat-o poate să stîrnească rîsul, dar ea izvorăşte dintr-o inimă bună, şi afară de asta să nu uiţi că-i datorăm trupele ce le avem aici. Aşadar, dă-mi voie ca, fără a-l încuraja, să răspund niţel acestor sentimente, căci-ia numără-i pe englezii noştri şi numără cîţi oameni sînt aduşi de dînsul. Dacă-i surîd acestui bărbat care te întărîtă aşa de rău o fac şi pentru tine !

— Cînd nu te-ai purtat cum se cuvine într-o împrejurare, descoperi întotdeauna vreun motiv pentru care ai făcut-o. Domnul de Hainaut te slujeşte din marea dragoste ce-ţi poartă, fie, nu zic ba, dar nu pînă într-atît încît să refuze aurul cu care e plătit pentru asta. Aşa că n-ai nevoie să-i mai faci şi ochi dulci. Mă simt umilit pentru tine văzîndu-te cum cazi din acea înălţime neprihănită unde te aşezasem.

— Nu păreai supărat, dragul meu Mortimer, că mă prăbuşesc din acea înălţime neprihănită, în ziua cînd am căzut în braţele tale.

Era întîia lor ceartă. Trebuia oare ca ea să izbucnească tocmai în ziua în care-şi puseseră atîtea speranţe şi pentru care vreme de atîtea luni îşi uniră eforturile ?

— Iubitule, adăugă regina pe un ton mai blînd, mînia asta mare care te-a cuprins nu vine oare de acolo că de acum înainte voi fi mai aproape de soţul meu şi că ne va fi mai greu să ne drăgostim ?

Mortimer îşi plecă fruntea dungată de sprîncenele sale stufoase.

— La drept vorbind, cred, doamnă, că acum cînd ne aflăm pe pămîntul regatului tău, trebuie să nu mai dormim împreună.

— E tocmai ceea ce vroiam să te rog, scumpul meu, răspunse Isabelle.

Montimer trecu pragul uşii. N-o va vedea pe iubita lui plîngînd.Unde erau fericitele nopţi din Franţa ?

În coridorul chiliilor stăreției, îl întîlni pe tînărul prinț Eduard, purtînd o făclie care-i lumina chipul slab și palid. Îl pîndea oare pe dînsul ?

— Nu dormi, my Lord ? îl întrebă Mortimer.

— Nu, te căutam, my Lord, spre a te ruga să-mi trimiți pe secretarul domniei tale... Aș vrea, în seara asta a întoarcerii mele în țară, să-i trimit o scrisoare domniței Filipa...

II

ORA LUMINII

„Preabunului și puternicului senior Guillaume, conte de Hainaut, de Olanda și Zelanda, mult iubite și scumpe frate, Domnul să te aibă în sfînta lui pază, mă-nchin ție.

Așadar, cînd eram încă pe cale de a ne rîndui pîlcurile în jurul portului Harwich, iar regina se pregătea să se așeze în mănăstirea de la Walton, iată că ne sosește vestea bună că monseniorul Enric de Lancastre, care e văr al regelui Eduard și căruia toți de pe aici îi zic îndeobște lordul cu Gît-Sucit din pricină că-și ține capul strîmb, se afla în drum spre noi însoțit de o oaste de baroni și cavaleri și alți oameni strînși de pe moșiile lor, precum și lorzii episcopi de Hereford, Norwich, și Lincoln, spre a se pune toți în slujba reginei, doamna mea Isabelle. Și monseniorul de Norfolk, mareșal al Angliei, dăduse de știre despre partea sa, că vine și dînsul, într-un gînd cu ceilalți, în fruntea vitezelor sale oști.

Pîlcurile noastre și acelea ale lorzilor de Lancastre și de Norfolk s-au întîlnit într-un loc ce-i zice Bury-Saint-Edmonds unde tocmai era zi de tîrg ce se ținea chiar în ulițe.

Întîlnirea se făcu într-o voioșie pe care nu-s în stare să ți-o descriu. Cavalerii săreau de pe caii lor, și re-

cunoscîndu-se, se îmbrățișau; monseniorul de Kent și monseniorul de Norfolk, piept în piept, și cu ochii plini de lacrimi ca niște frați buni de multă vreme despărțiți, și domnul Mortimer de asemenea, bot în bot cu seniorul episcop de Hereford, și monseniorul Git-Sucit pupîndu-l în obraz pe prințul Eduard, apoi alergînd toți la calul reginei ca să-și arate recunoștința de a o avea în mijlocul lor și a-i săruta poala rochiei. Să nu fi venit în regatul Angliei decît spre a vedea cu ochii mei atîta dragoste și bucurie înconjurînd-o pe doamna mea Isabelle, și încă m-aș socoti răsplătit îndeajuns pentru ostenelile mele. Cu atît mai mult cu cît pînă și norodul din Saint-Edmonds, lăsîndu-și păsările și zarzavaturile pe tarabele din piață, se alăturase veselici obștești, iar de prin satele dimprejur lumea venea într-un puhoi necontenit.

Regina m-a prezentat, cu multe laude și drăgălășenii, tuturor seniorilor englezi; afară de asta, aveam la spatele meu pentru a mă impune în ochii lor, pe cei o mie de lăncieri ai noștri din Olanda, și sînt mîndru, mult iubite frate, de ținuta mărcață cu care cavalerii noștri s-au înfățișat înaintea acestor seniori englezi.

Regina n-a uitat de asemenea să le spună tuturor rubedeniilor și celor ce-i țin parte că datorită lordului Mortimer s-a putut întoarce, și încă avînd sprijin atît de puternic; dînsa a avut frumoase cuvinte de laudă pentru felul în care a slujit-o monseniorul de Mortimer, și a poruncit ca toți să asculte întru totul de sfatul acestuia. De altminteri însăși doamna mea Isabelle nu ia nici o hotărîre fără a se sfătui mai întîi cu el. Îl iubește și arată asta în văzul tuturor; dar nu poate fi vorba decît de o dragoste fără de prihană, orice ar zice clevetitorii întotdeauna gata să vorbească de rău, căci dacă ar fi altfel, ea și-ar da mai multă osteneală ca să ascundă aceasta de ochii lumii; și știu de asemeni, după felul cum se uită la mine, că nu ar putea să mă privească astfel, dacă n-ar avea cugetul curat. Mă cam temusem la Walton că prietenia lor, dintr-o pricină pe care n-o cunosc, să nu se fi răcit nițel; totul dovedește însă că nu e nicidecum așa și că dînșii rămîn foarte uniți, de care lucru mă bucur, căci e firesc s-o

îndrăgească toți pe doamna mea Isabelle pentru toate însușirile ei bune și frumoase ; și aș dori ca oricine să-i arate aceeași dragoste ca cea pe care i-o închin eu.

Prea sfinții episcopi au adus cu dînșii bani berechet și au făgăduit că vor mai primi alții ce se strîng acum în eparhiile lor, și aceasta m-a liniștit în privința soldelor cuvenite oștenilor noștri din Hainaut, căci mi-era teamă că ajutoarele bănești date de bancherii lombarzi domnului de Mortimer să nu se isprăvească prea repede. Toate cîte ți le povestesc s-au petrecut în cea de-a douăzeci și opta zi a lui septembrie.

Începînd din ziua aceea, cînd ne-am pornit iar, a fost o înaintare de oaste încununată de mari izbînzi prin orașul New-Market, plin de hanuri și case de încartiruit, apoi prin nobila cetate Cambridge, unde toți vorbesc latinește de te minunezi auzindu-i și unde găsești mai mulți cărturari într-o singură școală, de cît ai putea să aduni în tot Hainautul tău. Pretutindeni primirea ce ne-o făcu norodul ca și seniorii ne-a dovedit îndeajuns că regele nu era iubit, că ticăloșii săi sfetnici au atras asupra lui ura și disprețul ; astfel pîlcurile noastre sînt întîmpinate cu strigătul : „Scăpați-ne" !

Oștenii noștri din Hainaut nu se plictisesc, după spusa domnului Enric Gît-Sucit care, precum vezi, folosește binișor limba franceză, și această vorbă a lui, cînd mi-a venit iar în auz, m-a făcut să rîd de bucurie un întreg sfert de ceas, ba mai rîd încă și acum de cîte ori îmi aduc aminte ! Fetele din Anglia se arată foarte darnice cu cavalerii noștri, ceea ce-i un lucru bun pentru că păstrează în ei treaz gustul de război. Cît despre mine, dacă m-aș ține de asemenea crailîcuri, aș da o pildă rea și aș pierde din acea putere pe care trebuie s-o aibă o căpetenie de oști spre a-și dojeni, la nevoie, oamenii, cerîndu-le să nu-și facă de cap. Afară de asta, jurămîntul ce l-am făcut doamnei mele Isabelle mă oprește de la astfel de desfătări și, dacă mi s-ar întîmpla să-l calc, norocul expediției noastre s-ar putea întoarce împotrivă-ne. E adevărat că nopțile mă cam chinuie ; cum însă drumurile pe care le străbat călare sînt lungi, somnul nu mă părăsește. Cred că, după ce mă voi întoarce din această campanie, am să mă însor.

Și fiindcă veni vorba de însurătoare trebuie să te înștiințez, iubite frate, că și pe soața-ta, scumpa mea soră contesa, că măria sa tînărul prinț Eduard e tot așa de îndrăgostit de fiică-ta Filipa, că nu trece o zi fără ca el să mă întrebe ce mai face, și că toate gîndurile lui par să fie numai la dînsa ; cred, de aceea, că a fost chibzuită și folositoare logodna lor, de pe urma căreia fiică-ta, sînt încredințat de asta, va fi întotdeauna fericită. M-am legat cu prietești de tînărul prinț Eduard, care pare să mă admire grozav cu toate că e așa de zgîrcit la vorbă ; el rămîne adeseori tăcut, așa cum mi l-ai zugrăvit pe puternicul rege Filip cel Frumos, bunicu-său. Se prea poate ca el să ajungă într-o zi un suveran tot așa de mare cum fu regele Filip cel Frumos, și poate că mai înainte chiar de vremea cînd ar fi trebuit să aștepte de la Dumnezeu coroana ce i se cuvine, dacă dai crezare celor ce se spun în Sfatul baronilor englezi.

Căci regele Eduard s-a arătat jalnic în această împrejurare. El se afla la Westmoustiers[1] cînd noi am debarcat, și de îndată ce-a auzit de asta s-a refugiat în turnul Londrei, spre a se pune la adăpost de primejdie ; și a poruncit tuturor șerifilor, care sînt guvernatori ai comitatelor regatului, să facă strigare în toate locurile unde se adună norodul, pieți, tîrguri și iarmaroace, aducînd la cunoștința tuturor ordonanța aceasta :

Văzînd că Roger de Mortimer și alți trădători și vrăjmași ai regelui și regatului său au debarcat cu de-a sila și în fruntea unor oști streine care vor să răstoarne puterea regală, regele poruncește tuturor supușilor săi de a li se împotrivi prin toate mijloacele și a-i nimici. Vor fi cruțați numai regina, fiul ei și contele de Kent. Toți aceia care vor ridica armele împotriva năvălitorului vor primi solde mari iar oricui va aduce regelui leșul lui Mortimer sau numai capul său îi este făgăduită o răsplată de o mie de livre sterline.

Nimeni n-a dat ascultare poruncilor regelui Eduard ; dar ele au sporit mult trecerea de care se bucură mon-

[1] Westminster.

seniorul de Mortimer, arătînd ce preț se pune pe viața lui și întărindu-l astfel mai mult de cum era înainte drept căpetenia noastră. Regina a răspuns făgăduind două mii de livre sterline aceluia ce-i va aduce capul lui Hugh Le Despensier cel Tînăr, socotind la acest preț răutățile pe care pomenitul senior i le făcuse, lipsind-o de dragostea soțului ei.

Londonezii rămăseseră nepăsători la chemarea de a sări să-și apere regele, care se încăpățînase pînă la capăt în păcatele lui. Înțelept lucru ar fi fost să-l gonească pe Despensierul său, căruia i se potrivește foarte bine numele ce-l poartă [1]) ; dar regele Eduard se îndîrjise să-l păstreze, zicînd că învățase de ajuns din trecut, că asemenea lucruri se petrecuseră odinioară în legătură cu cavalerul de Gaveston pe care el se învoise să-l îndepărteze de la Curte, fără a împiedica prin asta ca zisul cavaler să fie omorît, iar lui, regelui, să i se vîre pe nas o cartă și un sfat de cîrmuitori de care numai cu greu izbutise să se descotorosească. Despensier ăsta îi cînta în strună, încurajîndu-l, și după cum zic unii, au vărsat multe lacrimi unul la pieptul celuilalt ; ba chiar, Despensier ar fi strigat că vrea mai curînd să moară pe pieptul regelui său decît să trăiască teafăr și nevătămat departe de dînsul. Și bineînțeles îi convine s-o spună, căci pieptul acesta e singurul său zid de apărare.

Astfel că au rămas singuri, toți lăsîndu-i cu dragostea lor mîrșavă, înconjurați numai de Despensier cel Bătrîn, de contele Arundel, care e rudă cu Despensier, de contele de Warenne, care-i cumnat al lui Arundel, și în sfîrșit, de cancelarul Baldock, care nu poate fi decît credincios regelui, deoarece atîta e de urît de toată lumea, încît oriunde s-ar duce l-ar tăia bucățele.

Curînd de tot regele a încetat să se mai simtă la adăpost de primejdie în turnul Londrei și a șters-o de acolo cu puținii săi oameni pentru a se duce să ridice o oaste în Walles, nu fără a porunci mai întîi să se citească prin piețe, în cea de a treizecea zi din septembrie, bulele de afurisenie pe care sfîntul nostru părinte papa i le dăduse împotriva vrăjmașilor săi. Să nu-ți

[1] In franțuzește : Risipitorul.

faci nici o grijă în privința acestor bule, iubite frate, dacă-ți vor ajunge la ureche, căci nu ne privesc nicidecum ; ele fuseseră cerute de regele Eduard împotriva răzvrătiților din Brabant și nimeni nu s-a lăsat păcălit de viclenia cu care le-a folosit acum ; astfel preoții ne dau sfînta grijanie ca și mai înainte, și episcopii cei dintîi.

Fugind din Londra în chip așa de jalnic, regele a lăsat cîrmuirea pe mîinile arhiepiscopului Reynolds, episcopului John de Stratford și episcopului Stapledon, capul bisericii din Exeter și vistiernic al coroanei. Dar față de iuțeala înaintării noastre, episcopul de Stratford a venit să se plece înaintea reginei Isabelle, în timp ce arhiepiscopul Reynolds trimitea din Kent, unde se refugiase, un sol pentru a cere iertare. Așadar, numai episcopul Stapledon a rămas la Londra, crezînd că-și cîștigase acolo, prin prădăciunile sale, apărători cu duimul. Mînia orașului a început să clocotească însă împotriva lui, iar cînd s-a hotărît să fugă, mulțimea pornită după dînsul l-a ajuns din urmă și l-a ciopîrțit în mahalaua orașului Chepside, unde trupul său fu călcat în picioare pînă ce nu mai era de recunoscut.

Aceasta s-a petrecut în a cincisprezecea zi din octombrie, pe cînd regina se afla la Wallingford, o cetate înconjurată cu metereze de pămînt, unde l-am scos din mîna dușmanilor pe domnul Thomas de Berkeley care e ginere al monseniorului de Mortimer. Cînd regina a aflat de sfîrșitul lui Stapledon, a spus că nu se cade să plîngă moartea unui om așa de ticălos, și că dînsa mai curînd se bucură, căci mult rău i-a făcut răposatul. Și monseniorul de Mortimer a spus că așa vor păți toți aceia care au voit pieirea lor.

Cu o zi înainte, în orașul Oxford, care e încă și mai înțesat de cărturari ca orașul Cambridge, domnul Orleton, episcop de Hereford se urcase la amvon în fața doamnei mele Isabelle, a ducelui de Aquitania, a contelui de Kent și a tuturor seniorilor, pentru a rosti o mare predică pe tema *Caput meum doleo*, cuvînt scos din *Scripturi*, ce se află în *Sfînta carte a regilor*, vrînd să spună că boala de care suferă Anglia s-a cuibărit în capul pomenitului regat și că acolo trebuia aplicat leacul.

Această predică făcu o adîncă impresie asupra întregii adunări care-l auzi pe episcop zugrăvind și enumerînd nenorocirile și durerile țării. Și cu toate că nici o singură dată, într-o vorbire de un ceas, sfinția sa Orleton nu rostise numele regelui, toți ascultătorii se gîndeau la dînsul ca la pricina tuturor relelor ; și episcopul își ridicase glasul pe la sfîrșitul predicii, strigînd că trăznetul din ceruri și paloșul oamenilor trebuiau să se abată deopotrivă pe capul trufașilor tulburători ai păcii și corupătorilor de regi. E un bărbat cu multă învățătură acest monsenior de Hereford, și mă mîndresc de a-i vorbi adeseori, deși pare a fi grăbit cînd stă de vorbă cu mine ; culeg însă întotdeauna de pe buzele lui vreo cugetare înțeleaptă. Astfel îmi spuse deunăzi : „Fiecare dintre noi își are ceasul de lumină în evenimentele veacului său. Odată e monseniorul de Kent, odată e monseniorul de Lancastre, și cutare altul mai înainte sau cutare altul după dînșii, pe care evenimentul îl luminează pentru rolul său hotărîtor. Așa se face istoria lumii. Se prea poate, domnule de Hainaut, ca în clipa în care ne aflăm să fie ceasul dumitale de lumină."

A treia zi după predică, și în urma emoției pe care o stîrnise în inima tuturor, regina a dat din Wallingford o proclamație împotriva Despenserilor, învinuindu-i de a fi jefuit biserica și coroana, de-a fi poruncit să fie omorîți pe nedrept o mulțime de supuși credincioși, de-a fi dezmoștenit, întemnițat și surghiunit unii seniori dintre cei mai mari, de a fi asuprit văduvele și orfanii, de-a fi împovărat poporul cu biruri grele și fel de fel de hrăpiri.

Tot în vremea aceea aflarăm că regele, care la început fugise să se adăpostească în orașul Gloucester, moșie a lui Despensier cel Tînăr, trecuse la Westbury și că de acolo escorta se împrăștiase. Despensier cel Bătrîn se trăsese în orașul și castelul său Bristo ca să oprească înaintarea noastră, în vreme ce conții de Arundel și Warenne s-au dus la moșiile lor din Shropshire ; astfel gîndeau să țină în mîna lor și cetățile de graniță din Walles, la miazăzi și miazănoapte, pe cînd regele, cu Despensier cel Tînăr și cancelarul său Baldock, plecase să ridice o oaste în Walles. La drept vorbind, nu se știe pe unde o fi acuma. Umblă zvonul că s-ar fi îmbarcat pentru Irlanda.

În timp ce cîteva pîlcuri englezești sub comanda contelui de Charlton au pornit înspre Shropshire pentru a-l înfrunta pe contele de Arundel, ieri, în cea de a douăzeci și patra zi a lui octombrie, taman o lună de cînd am părăsit Dordrecht, am intrat fără nici o greutate în orașul Gloucester unde am fost primiți cu mare bucurie. Astăzi vom porni spre Bristol, unde s-a închis Despensier cel Bătrîn. Am luat asupră-mi să dau asalt acestei fortărețe, și voi avea în sfîrșit prilejul ce nu mi-a fost dat încă pînă acum, atît de puțini vrăjmași întîlneam în calea noastră, de a lupta pentru doamna mea Isabelle și a-mi arăta vitejia sub ochii ei. Voi săruta flamura cu stema familiei Hainaut care flutură în vîrful lăncii mele înainte de a porni la bătălie.

Ți-am încredințat, scumpul și iubitul meu frate, înainte de a pleca, vrerile mele de pe urmă, și nu am nimica de schimbat sau de adăugat la ele. Dacă mi-e dat să îndur moartea, vei ști că am primit-o fără supărare și fără părere de rău, cum se cuvine s-o primească un cavaler care se bate întru nobila apărare a doamnelor și a celor aflați în restriște și asuprire, și pentru cinstea ta, a scumpei mele surori, soția ta, și a nepoatelor mele, iubitele tale fiice, aibă-le Domnul pe toate în sfînta lui pază.

Scris-am aceasta în cea de a douăzeci și cincea zi a lunii octombrie anul o mie trei sute douăzeci și cinci.

Jean

Domnl Jan de Hainaut nu avu nevoie, a doua zi, să-și arate vitejia, și degeaba se gătise așa de frumos sufletește de bătălie.

Cînd se înfățișă de dimineață, cu toate steagurile fluturînd și cu chiverele strînse sub bărbie, înaintea meterezelor, orașul Bristol se și hotărîse să se predea și l-ar fi putut cuceri doar învîrtind un băț. Orășenii de vază se grăbiră să trimită soli care nu avură altă grijă decît să afle unde pofteau cavalerii să-și ia reședința, încredințîndu-i de dragostea lor față de regină, și zicîndu-se gata să-l predea numaidecît pe seniorul lor, Hugh Le

Despenser Bătrînul, singurul vinovat că nu putuseră să-şi arate mai curînd bunele lor gînduri.

De îndată ce porţile oraşului fură deschise, cavalerii îşi luară locuinţă în cele mai frumoase palate din Bristol. Pe Despenser Bătrînul îl prinseră la castelul său şi puseră patru cavaleri să-l păzească, în timp ce regina, prinţul moştenitor şi baronii mai de frunte se instalară prin odăile castelului. Regina dădu acolo peste ceilalţi trei copii ai săi pe care Eduard, gătindu-se de fugă, îi lăsase în paza lui Despenser. Isabelle se minuna că în douăzeci de luni crescuseră aşa de mari, şi nu se mai sătura privindu-i şi sărutîndu-i. Deodată, ridică ochii la Mortimer, ca şi cum această bucurie fără margini era o jignire adusă lui, şi şopti :

— Aş vrea, iubitul meu, ca Dumnezeu să-mi fi arătat bunăvoinţa sa făcîndu-i să se nască din tine.

La imboldul contelui de Lancastre, un sfat se strînse de îndată în jurul reginei, luînd parte episcopii de Hereford, Norwich, Lincoln, Ely şi Winchester, arhiepiscopul de Dublin, conţii de Norfolk şi de Kent, baronul Roger Mortimer de Wigmore, sir Thomas Wake, sir William La Zouche d'Ashley, Robert de Montalt, Robert de Merle, Robert de Watteville şi domnul Henry de Beaumont.

Sfatul acesta, socotind drept temei juridic faptul că regele Eduard se găsea în afara hotarelor ţării — că o fi fost în Walles sau în Irlanda totuna era — hotărî să proclame pe tînărul prinţ Eduard păzitor şi păstrător al regatului în lipsa suveranului. Cele mai de seamă dregătorii fură numaidecît din nou împărţite şi Adam Orleton, capul gînditor al răzvrătirii, primi slujba de lord vistiernic.

Era şi vremea, ce-i drept, de a purcede la reorganizarea autorităţii centrale. Aveai chiar de ce să te minunezi văzînd că, o lună întreagă, cu regele fugar, miniştrii săi împrăştiaţi şi Anglia lăsată pradă oştilor năvălitoare ale reginei, vămile continuaseră totuşi să funcţioneze normal, perceptorii să încaseze de bine, de rău taxele, straja să vegheze la liniştea oraşelor şi că pe scurt, viaţa obştească îşi urmase cursul firesc printr-un fel de deprindere a corpului social.

Aşadar, păzitorul regatului, deţinătorul vremelnic al suveranităţii, avea cincisprezece ani fără o lună. Ordonanţele pe care urma să-şi pună semnătura vor fi sigilat cu sigiliul său particular, deoarece regele şi cancelarul Baldock luaseră cu dînşii sigiliile Statului. Cel dintîi act de guvernămînt al tînărului prinţ fu acela de a prezida, în aceeaşi zi, procesul lui Hugh Le Despenser Bătrînul.

Acuzarea era susţinută de sir Thomas Wake, mareşal al oastei, cavaler aprig şi om cam bătrîior, care-l înfăţişă pe Despenser conte de Winchester, ca răspunzător de uciderea lui Thomas de Lancastre, de moartea în turnul Londrei a lui Roger Mortimer Bătrînul (căci lordul de Chirk nu apucase să vadă întoarcerea triumfală a nepotului şi se stinsese în celula sa cu cîteva săptămîni mai înainte), răspunzător de asemenea de întemniţarea, de surghiunirea sau de moartea multor alţi seniori, de jefuirea averilor reginei şi ale contelui de Kent, de proasta gospodărire a treburilor regatului, de înfrîngerile din Scoţia şi Aquitania, lucruri ce s-au petrecut în urma îndemnurilor şi sfaturilor sale nenorocite. Aceleaşi vinovăţii vor fi puse de acum încolo în seama tuturor sfetnicilor regelui Eduard.

Zbîrcit la faţă, cocîrjat, cu glasul stins, Hugh Bătrînul, care se prefăcuse atîţia ani bîţîind supus în faţa dorinţelor regelui, dovedi de cîtă energie era în stare. Nu mai avea nimic de pierdut şi se apără cu îndîrjire.

Războaiele pierdute ? Înfrîngerile se datorau mişeliei baronilor. Execuţiile capitale, întemniţările ? Fuseseră decretate împotriva unor trădători şi a unor răzvrătiţi faţă de autoritatea legitimă, fără de respectul căreia regatele se duc de rîpă. Sechestrele de moşii şi venituri nu fuseseră hotărîte decît spre a-i împiedica pe vrăjmaşii coroanei să-şi procure bani şi să strîngă oşteni. Iar dacă unii îl învinuiau pentru cele cîteva prădăciuni şi jăcmăneli, nu cumva uitau de cele douăzeci şi trei de conace ale sale sau ale fiului său, pe care Mortimer, Lancastre, Maltravers, Berkeley, toţi aici de faţă, porunciseră să fie jefuite şi arse în anul 1321, înainte de a fi înfrînţi, unii la Shrewsbury, alţii la Bouroughbridge ? El nu făcuse decît să-şi scoată paguba suferită şi pe care o preţuia ca la

vreo patruzeci de mii de livre, fără a mai pune la socoteală silniciile și caznele de tot felul ce s-au săvîrșit asupra slujitorilor săi. Își încheie vorbirea cu aceste cuvinte adresate reginei :

— Ah, doamnă ! Dumnezeu ne datorează o judecată dreaptă, și dacă n-o putem avea în veacul acesta, ne rămîne dator cu ea pe lumea cealaltă !

Tînărul prinț Eduard își ridicase mirat genele sale lungi și asculta cu luare aminte. Hugh Le Despenser Bătrînul fu osîndit să fie tîrît de un cal pe uliță, apoi decapitat și spînzurat, ceea ce-l făcu să zică cu oarecare dispreț :

— Văd bine, lorzii mei, că a decapita și spînzura sînt pentru dumneavoastră două lucruri deosebite, dar pentru mine asta nu înseamnă decît o singură moarte !

Atitudinea lui, cu totul neașteptată pentru toți aceia care-l cunoscuseră în alte împrejurări, explica dintr-o dată marea trecere de care se bucurase. Curteanul acesta slugarnic nu era un laș, ministrul acesta ticălos nu era un prost.

Prințul Eduard își dădu încuviințarea pentru osînda hotărîtă de judecători ; chibzuia însă asupra ei și, închis în sinea lui, începea să-și facă o părere asupra purtării oamenilor ridicați la cele mai înalte dregătorii. Să asculte înainte de a vorbi, să se informeze înainte de a judeca, să înțeleagă înainte de a hotărî și să păstreze întotdeauna vie în minte ideea că în tot omul se găsesc laolaltă mijloacele de a săvîrși cele mai bune și cele mai ticăloase fapte. Acestea sînt, pentru un suveran, temeiurile înțelepciunii.

Rareori i se întîmplă cuiva ca, înainte de a împlini cincisprezece ani, să aibă a osîndi la moarte pe un semen al său. Pentru întîia sa zi de domnie, Eduard de Aquitania primea o lecție bună.

Bătrînul Despenser fu legat cu picioarele de oblîncul unui cal și tîrît pe străzile din Bristol. Apoi, cu tendoanele rupte și oasele sfărîmate, fu adus în fața castelului și așezat în genunchi lîngă butuc. I se dădu jos părul alb pentru a degaja ceafa. Un călău, purtînd glugă roșie, îi tăie capul cu un paloș lat. Trupul său, scăldat în sîngele țîșnit din marile artere plesnite, fu spînzurat de subsuori

în ştreang. Capul zbîrcit, mînjit de sînge şi ţărînă, fu înfipt alături, într-o suliţă.

Iar toţi cavalerii aceia care juraseră pe sfîntul Gheorghe cel Mare să apere doamnele şi fecioarele, asupriţii şi orfanii, se bucurară foarte, cu hohote de rîs şi vorbe de haz, la privelişte a pe care le-o oferea acest leş de moşneag tăiat în două.

III

HEREFORD

Pentru sărbătoarea Tuturor Sfinţilor, noua curte se aşeză la Hereford.

Dacă, aşa cum zicea Adam Orleton, episcop al acestui oraş, în istorie fiecare îşi are ceasul său de lumină, pentru dînsul acest ceas sosise. La capătul unor uluitoare schimbări, după ce pusese la cale evadarea unuia dintre cei dintîi seniori ai regatului, după ce fusese adus la judecată în faţa Parlamentului şi scăpase cu ajutorul coaliţiei celorlalte înalte feţe bisericeşti, după ce propovăduise şi aţîţase răscoala, se întorcea biruitor în această episcopie ce-i fusese încredinţată în 1317 împotriva voinţei regelui Eduard şi unde se arătase ca un mare slujitor al bisericii.

Cu ce bucurie străbătea străzile oraşului său regăsit omul acesta mărunţel, nu prea frumos la chip dar plin de curaj, în vestmintele sale preoţeşti, cu mitra pe cap şi cîrja episcopală în mînă.

Îndată ce escorta regală puse stăpînire pe castelul situat în mijlocul oraşului, într-un cot al rîului Wye, Orleton nu mai avu astîmpăr pînă ce nu-i arătă reginei tot ce ctitorise el acolo, şi mai întîi înaltul turn pătrat, cu două caturi ale căror ogive uriaşe ieşeau în afară, fiecare unghi terminat prin trei clopotniţe, două mici boltite şi una mare deasupra lor, adică douăsprezece turnuleţe înălţîndu-se spre cer, şi pe care le clădise ca să dea mai multă frumuseţe şi slavă catedralei. Lumina

de noiembrie juca pe cărămizile roşiatice cărora umezeala le păstra culoarea proaspătă ; de jur împrejurul clădirii se întindea o vastă pajişte cu iarba de un verde închis şi bine cosită.

— Nu-i aşa, doamnă, că e cel mai frumos turn din ţara măriei tale ? zicea Adam Orleton cu mîndria naivă a ctitorului, în faţa acestei construcţii cizelate, fără nici o încărcătură greoaie, de ale cărei linii pure nu mai înceta să se minuneze. De n-aş fi făcut altceva decît să clădesc acest turn, şi tot aş avea de ce fi bucuros că am trăit.

Orleton îşi trăgea nobleţea de la Oxford, cum se zicea, şi nu din vreun blazon. Îşi dădea seama de asta şi ţinuse să justifice situaţiile înalte la care îl duseseră ambiţia cît şi inteligenţa, şi ştiinţa mai mult chiar decît intriga. Se ştia superior tuturor celor din jurul său.

Reorganizase biblioteca bogată a catedralei, o bibliotecă în care tomurile groase, rînduite cu muchea foilor înainte, erau legate de rafturi prin nişte lanţuri de fier, ca să nu poată fi furate ; aproape o mie de manuscrise cu chenare frumos zugrăvite, cuprinzînd cinci veacuri de gîndire, de credinţă, de căutări, de la cele dintîi tălmăciri ale Evangheliilor în graiul saxon, avînd unele pagini împodobite încă cu slove runice, pînă la dicţionarele latine cele mai noi, trecînd prin *Cereasca Hierarhie*, scrierile Sfîntului Jérôme, ale sfîntului Ioan Crisostomul, ale celor doisprezece profeţi mărunţi...

Regina mai avu să admire lucrările pentru sala adunărilor eparhiale, precum şi vestita hartă desenată de Richard de Bello, şi care nu putea fi decît de inspiraţie divină, căci începea să facă minuni [1].

[1] Harta lui Richard de Bello, păstrată la catedrala din Hereford, e anterioară cu cîţiva ani numirii lui Adam Orleton în această eparhie. E unul din cele mai curioase documente asupra concepţiei medievale a universului şi o foarte curioasă sinteză grafică a cunoştinţelor de pe vremea aceea. Harta se înfăţişează pe o piele de viţel de proporţii destul de mari ; pămîntul e cuprins într-un cerc al cărui centru este Ierusalimul ; Asia e aşezată deasupra ; Africa dedesubt ; locul paradisului terestru e arătat pe hartă ca şi acela al fluviului Gange. Universul pare rînduit în jurul bazinului mediteranian, cu tot felul de menţiuni privind fauna, etnologia şi istoria, după deducţii scoase din Biblie, din naturalistul Pliniu, din părinţii bisericii, din filozofii păgîni, din culegerile medievale de istorioare în legătură cu viaţa animalelor, din romanele cavalereşti etc.

Hereford deveni astfel, timp de aproape o lună, capitala improvizată a Angliei. Mortimer nu era mai puțin fericit ca Orleton, deoarece intrase iar în stăpînirea castelului său de la Wigmore, aflat la o depărtare de cîteva mile.

În vremea asta, continuau să-l caute pe rege.

Un anume Rhys ap Owell, cavaler al Țării Galilor, veni într-o zi să dea de știre că Eduard al II-lea era ascuns într-o mănăstire, pe coasta comitatului Glamorgan, unde corabia cu care nădăjduia să ajungă în Irlanda fusese aruncată de vînturile potrivnice.

Numaidecît ce auzi asta, Jean de Hainaut îngenunche în fața reginei, zicîndu-se gata să pornească spre a-l încolți în bîrlogul său din Țara Galilor pe necinstitul soț al doamnei Isabelle. Avură de furcă pînă a-l face să priceapă că n-ar fi tocmai potrivit să i se încredințeze unui străin sarcina de a pune mîna pe rege, și că un membru al familiei regale ar fi mai nimerit pentru treaba asta neplăcută. Enric Gît-Sucit fu cel care, fără mare bucurie, trebui să încalece spre a merge, însoțit de contele de la Zouche și de Rhys ap Owell, să cutreiere coasta de apus.

Cam tot atunci, contele de Charlton sosi din Shropshire aducînd pe contele de Arundel în lanțuri. Pentru lordul de Wigmore aceasta fu o strălucită răzbunare, căci Edmond Fitzalan, conte de Arundel, primise de la rege o însemnată parte din averile confiscate familiei Mortimer și dobîndise titlul de mare judecător al Țării Galilor care aparținuse bătrînului Mortimer de Chirk.

Roger se mulțumi să-l țină pe Arundel în picioare înaintea lui un bun sfert de ceas, fără să-i spună o vorbă, măsurîndu-l doar de sus pînă jos și dăruindu-și priveliștea îmbucurătoare a unui vrăjmaș viu care va fi în curînd un vrăjmaș mort.

Judecata lui Arundel, sub aceleași capete de acuzare ce fuseseră reținute împotriva bătrînului Despenser, se isprăvi repede, și decapitarea contelui fu oferită spre desfătarea orașului Hereford și-a oștilor ce se aflau acolo.

Toată lumea văzu că, în timpul execuției, regina și Roger Mortimer se țineau de mînă.

Tînărul prinț Eduard-împlinise cei cincisprezce ani ai săi cu trei zile înainte.

În sfîrșit, pe la 20 noiembrie sosi o veste de mare însemnătate. Regele Eduard fusese prins de către contele de Lancastre în mînăstirea călugărilor cistercieni de la Meath în valea riului Towe.

Regele, cu favoritul și cancerul său, trăiau acolo ascunși de mai multe săptămîni, sub vestminte călugărești ; Eduard își petrecea vremea în așteptarea unei soarte mai bune lucrînd în fierăria mănăstirii, ceea ce-i abătea gîndurile de la necazurile lui.

Era acolo, gol pînă la brîu, cu rasa lăsată pe șale, cu pieptul și barba luminate de focul din cuptor, mișcîndu-și mînile sub o ploaie de scîntei, în timp ce cancelarul trăgea foalele iar Hugh cel Tînăr, ca vai de el, îi întindea uneltele, cînd Enric Gît-Sucit se ivi în ușă, cu chivăra dată spre umăr, și spuse :

— Vere, măria-ta, a venit vremea să plătești pentru păcatele tale.

Regele lăsă să-i scape din mînă barosul ; bucata de fier pe care o bătea rămase încinsă pe nicovală. Și suveranul Angliei, bîțîindu-și spinarea lată și palidă, întrebă:

— Vere, vere, ce se va întîmpla cu mine ?

— Ceea ce baronii și mărimile regatului vor hotărî, răspunse Gît-Sucit.

Acum, Eduard aștepta, tot cu favoritul și cu cancelarul lîngă dînsul, în micul conac întărit de la Monmouth, la cîteva leghe de Hereford, unde Lancastre îl dusese și-l închisese.

Însoțit de arhidiaconul Thomas Chandos și de marele șambelan William Blount, Adam Orleton plecă de îndată la Monmouth spre a cere sigiliile regale pe care Baldock le purta mereu cu dînsul.

Cînd Orleton își rosti cererea, Eduard smulse de la cingătoarea lui Baldock punga de piele în care se aflau pecețile, își petrecu băierile pungii peste încheietura mînii ca și cum ar fi vrut să-și facă din ea o armă, și strigă :

— Jupîne trădător, episcop ticălos, dacă vrei pecetea mea, vino de mi-o ia cu silnicie, ca să arăți cum un slujitor al bisericii ridică mîna împotriva regelui său !

Hotărît lucru, soarta îl alesese pe monseniorul Adam Orleton pentru fapte de o însemnătate deosebită. Nu-i este dat oricui să-i ia unui rege peceţile puterii lui. În faţa acestui atlet furios, Orleton, cu umerii căzuţi, şi mîinile slăbănoage, neavînd altă armă decît cîrja sa cu măciulia subţirică de fildeş, răspunse :

— Predarea sigiliului trebuie să se împlinească din voinţa măriei tale, şi pe care martorii o vor adeveri. Silivei oare, mărite domn Eduard, pe fiul tău care este acum regentul ţării, să-şi facă pecetea sa de rege mai curînd de cum socotise ? Cît despre lordul cancelar şi lordul Despenser, pe care am poruncă să-i duc la regină, îi pot ridica de aici cu de-a sila.

La aceste cuvinte, Eduard uită de grija sigiliului spre a nu se mai gîndi decît la mult îndrăgitul său favorit. Desprinse de pe mînă punga de piele şi-o aruncă şambelanului William Blount ca şi cum ar fi devenit deodată un lucru fără de preţ, apoi, deschizîndu-şi braţele spre Hugh, izbucni :

— Ah, nu ! Nu mi-l veţi răpi !

Tras la faţă, tremurînd ca varga, Hugh cel Tînăr se aruncase în braţele regelui. Îi clănţăneau dinţii, părea gata să se prăbuşească şi gemea :

— Vezi, nevastă-ta, dînsa vrea asta ! Ea, lupoaica asta franceză, e capul răutăţilor ! Ah ! Eduard, Eduard, de ce o luaşi de soţie ?

Enric Gît-Sucit, Orleton, arhidiaconul Chandos şi William Blount se uitau la aceşti doi bărbaţi strînşi unul de altul şi, oricît de neînţeleasă era pentru dînşii privelişte acestei pasiuni, nu se puteau împiedica să-i recunoască un fel de groaznică măreţie.

În cele din urmă, Gît-Sucit fu acela care se apropie, îl apucă pe Despenser de braţ, zicînd :

— Destul, trebuie să vă despărţiţi.

Şi-l trase după dînsul.

— Adio, Hugh, adio, striga Eduard. N-am să te mai văd, viaţa mea, sufletul meu drag ! Aşadar, mi-au luat totul !

Lacrimile i se prelingeau în barba blondă.

Hugh Le Despenser a fost dat pe mîna cavalerilor din escortă care începură prin a-i pune în cap o glugă de

ţăran, din dimie groasă, pe care zugrăviră, în batjocură, stemele şi emblemele comitatelor ce-i fuseseră dăruite de rege. Apoi l-au cocoţat, cu mîinile legate la spate, pe cel mai mic şi prăpădit cal ce se afla acolo, o mîrţoagă pitică şi morocănoasă cum poţi găsi pe la ţară. Hugh avea picioarele foarte lungi ; era silit sau să şi le îndoaie sau să şi le tîrască prin noroi. Aşa îl purtară din oraş în oraş, prin tot ţinutul Monmouthshire, apoi prin Herefordshire, expunîndu-l în pieţe pentru ca norodul să petreacă pe socoteala lui pînă nu s-o mai putea ţine de rîs. Trîmbiţele sunau în faţa prizonierului, iar un crainic chema lumea :

— Veniţi să vedeţi, oameni buni, vedeţi-l pe contele de Gloucester, lordul şambelan, vedeţi-l pe ticălosul care a făcut atîta rău ţării !

Cancelarul Robert de Baldock fu îndreptat, în chip mai discret, către episcopia Londrei spre a fi întemniţat acolo, deoarece împotriva lui nu se putea cere pedeapsa cu moartea, ca unul ce era arhidiacon.

Toată ura se revărsă deci asupra lui Hugh Le Despenser cel Tînăr. Fu judecat cît ai bate din palme, la Hereford ; condamnarea lui era sigură şi nimeni n-avea vreo îndoială în privinţa asta. Dar pentru că vedeau toţi în el pe vinovatul tuturor relelor şi tuturor nenorocirilor de care suferise Anglia, caznele morţii îi fură rînduite cu o cruzime deosebită.

În cea de a douăzeci şi patra zi a lui noiembrie, în piaţa dinaintea castelului, au fost ridicate nişte tribune şi o platformă de eşafod, destul de înaltă pentru ca mult norod să poată vedea execuţia fără a pierde nici un amănunt. Regina Isabelle luă loc în primul rînd al celei mai mari dintre tribune, între Roger Mortimer şi prinţul Eduard. Burniţa.

Trîmbiţele şi buciumele sunară. Ajutoarele călăului îl aduseră pe Hugh cel Tînăr şi-l despuiară de vestminte. Cînd trupul său deşirat apăru, cu şoldurile ieşite în afară şi pieptul cam scobit, alb şi gol puşcă, între călăii îmbrăcaţi în roşu, şi pe deasupra suliţelor arcaşilor care împresurau eşafodul, un uriaş şi grosolan hohot de rîs izbucni din mulţime.

Regina Isabelle se aplecă spre Mortimer şi-i şopti :
— Rău îmi pare că Eduard nu-i de faţă să vadă şi dînsul.

Cu ochii aprinşi, cu gura întredeschisă care lăsa să i se vadă dinţii de mică fiară, şi cu unghiile înfipte în palma amantului, era foarte atentă ca să nu-i scape nimic din răzbunarea ei.

Prinţul Eduard se gîndea : „Ăsta de colo e aşadar cel care a plăcut atît de mult tatălui meu ?" Mai fusese el de faţă la două execuţii, şi ştia că se va putea stăpîni pînă la capăt, fără să verse.

Buciumele sunară din nou. Hugh fu întins şi legat de mîini şi de picioare pe o cruce a Sfîntului Andrei [1] aşezată orizontal.

Călăul ascuţi încetişor pe o tocilă o sabie scurtă, asemenea unui cuţit de măcelar, şi-i încercă tăişul sub degetul gros. Mulţimea îşi ţinea răsuflarea. Apoi unul din ajutoarele călăului se apropie, ţinînd în mînă un cleşte cu care apucă sexul osînditului. Un val de isterie răscoli asistenţa ; băteau toţi din picioare de se cutremurau tribunele. Şi în ciuda acestui tărăboi, se auzi urletul scos de Hugh, un singur ţipăt sfîşietor curmat dintr-odată, în timp ce sîngele ţîşnea în faţa lui. Aceeaşi operaţie fu repetată pentru a-i smulge testiculele, dar dintr-un trup căzut în nesimţire, iar tristele rămăşiţe fură zvîrlite într-un ceaun plin de jăratec pe care-l aţiţa un alt ajutor al călăului suflînd deasupra. Se împrăştia de acolo un miros groaznic de carne arsă. Un crainic, aşezat în faţa buciumaşilor, vesti că se proceda astfel *„deoarece numitul Despenser fusese sodomit şi-l îndemnase pe rege la sodomie, şi prin aceasta o scosese pe regină din patul soţului ei"*.

Apoi călăul, alegînd o sabie mai lată şi mai grea, spinteca pieptul de-a curmezişul şi pîntecul de-a lungul, cum ar fi despicat un porc ; cleştele scormoni pe dinăuntru, căutînd inima care mai bătea încă şi o smulse din colivia ei pentru a o arunca tot în ceaunul cu jeratic. Bu-

[1] În formă de X.

ciumele sunară din nou pentru a da cuvîntul crainicului, care spuse că *„numitul Despenser avusese inima vicleană şi trădătoare, şi prin sfaturile sale viclene făcuse ţara de ocară"*. Îi scoaseră după aceea maţele din burtă, deşirîndu-le şi scuturîndu-le, înroşite şi sidefii, şi le arătară mulţimii, pentru că *„numitul Despenser se ghiftuise din avutul celor mari ca şi din avutul poporului sărman"*. Şi maţele se prefăcură la rîndul lor în fumul gros şi acru care se amesteca cu burniţa de noiembrie.

Apoi îi tăiară capul, nu cu o lovitură de sabie, căci atîrna pe spate între braţele crucii, ci retezîndu-l cu cuţitul, pentru că *„numitul Despenser poruncise să fie tăiaţi cei mai mari baroni ai Angliei şi că din ţeasta lui ieşiseră toate sfaturile rele"*. Capul retezat al lui Hugh Le Despenser cel Tînăr nu fu ars ; călăii îl puseră deoparte spre a fi trimis la Londra, unde va fi înfipt la intrarea podului.

În sfîrşit, ce mai rămăsese din trup fu despicat în patru bucăţi, un braţ cu umărul, celălalt braţ cu umărul său şi gîtul, cele două picioare cu o jumătate de pîntec fiecare, ca să fie trimise celor patru oraşe mai de seamă ale ţării, după Londra.

Mulţimea părăsi tribunele, scîrbită, istovită, răsuflînd uşurată. Îşi ziceau toţi că de data asta caznele la care fusese supus osînditul atinseseră culmile cruzimii.

După fiecare execuţie pe acest drum sîngeros al întoarcerii în Anglia, Mortimer o găsise pe regină mai nesăţioasă de plăcerile dragostei. Dar în noaptea care urmă morţii lui Hugh cel Tînăr, poftele ei, recunoştinţa înfocată ce-o arăta amantului, stîrniră neliniştea acestuia. Ca să-l urască aşa de crîncen pe omul care-i luase soţul, trebuia să-l fi iubit odinioară pe Eduard. Şi în mintea bănuitoare a lui Mortimer încolţi un plan pe care era hotărît să-l ducă pînă la capăt, oricît timp i-ar fi cerut asta.

A doua zi, Enric Git-Sucit, însărcinat cu paza regelui, primi poruncă să-l însoţească pe acesta la castelul din Kenilworth şi să-l ţină acolo închis, fără ca regina să mai fi dat ochii cu el.

IV

VOX POPULI

— Pe cine-l vreți ca rege ?

Această grozavă întrebare, de care avea să atîrne viitorul unei națiuni, o aruncă monseniorul Adam Orleton, în ziua de 12 ianuarie 1327, prin holul cel mare al palatului Westminster, și cuvintele se răsfrîng colo sus, izbindu-se de ciubucele bolților.

— Pe cine-l vreți ca rege ?

De șase zile Parlamentul Angliei ține ședință după ședință, se amînă și iar se adună, iar Adam Orleton, făcînd slujbă de cancelar, conduce dezbaterile.

Săptămîna trecută, în prima ședință, Parlamentul hotărîse ca regele să se înfățișeze înaintea lui. Adam Orleton și John de Stratford, episcopul de Winchester s-au dus la Kenilworth spre a-l înștiința pe rege de această hotărîre. Și regele a refuzat.

A refuzat să vină spre a da socoteală de faptele sale lorzilor, episcopilor, deputaților trimiși de orașele și de comitatele țării. Orleton a adus la cunoștința adunării răspunsul acesta inspirat, nu se știe, de frică sau poate de dispreț. Orleton are însă convingerea adîncă, și pe care și-o arătase în Parlament, că dacă regina ar fi silită să se împace cu soțul ei, aceasta ar împinge-o la o moarte sigură.

Așadar, astăzi marea întrebare a fost pusă ; monseniorul Orleton își încheie cuvîntarea sfătuind Parlamentul să-și suspende dezbaterile pînă a doua zi pentru ca fiecare să poată cumpăni alegerea cu cugetul curat și în liniștea nopții. Adunarea va spune mîine dacă dorește ca Eduard al II-lea Plantagenetul să-și păstreze coroana, sau ca ea să fie dată moștenitorului, Eduard, duce de Aquitania.

Frumoasă liniște pentru cugetele frămîntate tărăboiul care răscoli Londra în noaptea aceea ! Palatele seniorilor, mănăstirile, locuințele marilor negustori, hanurile aveau să răsune pînă la ivirea zorilor de larma discuțiilor aprige. Toți acești baroni, episcopi, moșieri și reprezentanți ai

oraşelor aleşi de şerifi, nu sînt, după lege, membri ai Parlamentului decît prin hotărîrea regelui, şi rolul lor, în principiu, nu trebuia să fie decît acela al unor sfetnici. Dar iată că regele nu se înfăţişează, şi nu e în stare să-şi împlinească rosturile ; e un fugar prins în afara regatului său ; şi nu regele e cel care a chemat Parlamentul, ci Parlamentul a vrut să-l cheme pe rege înaintea lui, fără ca el, suveranul, să fi binevoit a da urmare acestei chemări. Puterea supremă se află deci împărţită deocamdată, pentru o noapte, între toţi bărbaţii aceştia veniţi din regiuni diferite, de obîrşii deosebite, cu stări şi ranguri inegale.

„Pe cine-l vreţi ca rege ?“

Toţi îşi pun într-adevăr această întrebare, şi chiar aceia care au dorit cel mai mult sfîrşitul grabnic al lui Eduard al II-lea, care au strigat, la fiece scandal, la fiece bir nou sau la fiece război pierdut : „Să crape odată, şi Dumnezeu să ne scape de el !“

Căci Dumnezeu nu mai are a se amesteca ; totul atîrnă numai de dînşii, şi îşi dau deodată seama cît de greu trage în cumpănă voinţa lor. Dorinţele şi blestemele li s-au împlinit, doar adunîndu-se laolaltă. Regina, fie şi sprijinită de oştenii săi din Hainaut, ar fi putut oare pune mîna pe tot regatul, aşa cum a făcut, dacă baronii şi poporul ar fi răspuns cînd Eduard i-a chemat sub steagurile sale ?

Dar nu-i o treabă uşoară să scoţi din scaun un rege şi să-l despoi pe totdeauna de puterea cu care e învestit. Pe mulţi dintre membrii Parlamentului asta i-a înspăimîntat, pentru că în mintea lor încoronarea şi maiestatea regală aveau o obîrşie divină. Şi apoi prinţişorul ce li se propune drept rege e atît de tînăr ! Ce alta ştiu ei despre dînsul, decît că este cu totul în mîinile mamei sale, care e cu totul în mîinile lordului Mortimer ? Dacă însă toţi îl respectă, dacă-l admiră pe baronul de Wigmore, pe fostul mare Judecător al Irlandei, dacă evadarea, surghiunul, reîntoarcerea, ba chiar dragostea sa au făcut din el un erou, dacă e în ochii multora liberatorul, alţii se tem de firea lui aspră, de neînduplecarea lui ; de pe acum i se puneau în seamă pedepsele necruţătoare, deşi toate execuţiile din aceste ultime săptămîni erau într-adevăr

cerute de popor. Cei ce-l cunoşteau bine se temeau mai ales de ambiţia lui. N-o fi rîvnind în taină să ajungă el însuşi rege ? Amantul reginei e foarte aproape de tron. Unii şoviie să-i dea marea putere pe care o va avea în mînă dacă Eduard al II-lea e scos din scaun ; şi discută aprig despre asta în jurul lămpilor cu gaz şi a lumînărilor, printre ulcelele de cositor umplute mereu cu bere; şi nu se duc la culcare decît frînţi de oboseală, fără să fi hotărît nimic.

În noaptea asta, poporul englez e suveran, dar, niţel cam încurcat de această suveranitate, nu ştie cui s-o încredinţeze. Istoria a făcut un pas neaşteptat. Oamenii se ceartă asupra unor probleme a căror simplă dezbatere arată îndeajuns că principii noi sînt admise. Un popor nu uită un asemenea precedent, şi nici o adunare o asemenea putere ce i-a picat din senin ; o naţie nu uită că a fost într-o zi, prin Parlamentul ei, stăpînă pe soarta sa.

Aşa că, a doua zi, cînd monseniorul Orleton, luîndu-l de mînă pe tînărul prinţ Eduard îl înfăţişează deputaţilor adunaţi din nou în palatul Westminster, o uriaşă ovaţie se înalţă şi se izbeşte de ziduri pe deasupra capetelor :

— Îl vrem, îl vrem !

Patru episcopi, printre care cei ai Londrei şi ai Yorkului, se ridicară împotrivă, întemeindu-se pe caracterul irevocabil al încoronării şi al jurămintelor de credinţă. Dar arhiepiscopul de Canterbury, Reynolds, căruia Eduard al II-lea, înainte de a fugi, îi încredinţase cîrma ţării, şi care vrea să-şi dovedească trecerea sa tîrzie de partea răzvrătiţilor, izbucneşte :

— *Vox populi, vox Dei !* [1]

Şi ţine o predică asupra acestui subiect, de parcă ar fi pe amvon, vorbind cam vreun sfert de ceas.

John de Stratford, episcop de Winchester, aşterne atunci pe hîrtie cele şase articole, care consfinţesc detronarea lui Eduard al II-lea Plantagenetul, şi le dă cetire în faţa adunării.

Primo, regele e incapabil de a cîrmui ţara ; în toată domnia lui, a fost condus de sfetnici ticăloşi.

[1] Glasul poporului e glasul lui Dumnezeu !

Secundo, şi-a petrecut vremea cu îndeletniciri nevrednice de dînsul, şi a lăsat în părăsire treburile regatului.

Terţio, a pierdut Scoţia, Irlanda şi o jumătate din Guiana.

Quarto, a păcătuit faţă de biserică, pe ai cărei slujitori i-a întemniţat.

Quinto, a întemniţat, surghiunit, dezmoştenit şi osîndit la o moarte ruşinoasă pe mulţi dintre vasalii săi.

Sexto, a adus ţara de ripă ; cusururile sale sînt fără de leac şi nu e în stare să se îndrepte.

În vremea asta, orăşenii de frunte ai Londrei, îngrijoraţi şi împărţiţi în două tabere, — episcopul lor nu se rostise oare împotriva detronării ? — se adunară la Guild Hall [1]. Aceştia sînt mai greu de manevrat decît trimisii comitatelor. Răsturna-vor ei hotărîrea Parlamentului ? Roger Mortimer, care după lege nu-i nimic dar în realitate e totul, dă fuga la Guild Hall, le mulţumeşte londonezilor pentru credinţa lor şi le garantează păstrarea libertăţilor oraşului aşa cum sînt statornicite prin datini. Ce reprezintă el, în numele cui aduce această chezăşie ? În numele unui copilandru care nu-i încă nici rege, care abia fusese ales doar prin uralele unei adunări. Prestigiul lui Mortimer, autoritatea persoanei sale, impun burghezilor londonezi. De pe acum i se spune lordul protector. Al cui protector este ? Al prinţului, al reginei, al regatului ? E lordul protector şi atît, bărbatul ales de istorie şi în mîinile căruia fiecare îşi leapădă o parte din puterea şi judecata lui.

Şi deodată se întîmplă ceva neaşteptat. Prinţişorul pe care unii îl şi credeau rege, flăcăul palid cu gene lungi care a urmărit în tăcere toate aceste evenimente şi nu părea să se gîndească decît la ochii albaştri ai domniţei Filipa de Hainaut, Eduard de Aquitania spune mamei sale, lordului protector, monseniorului Orleton, lorzilor episcopi, tuturor celor din jur, că nu-şi va pune coroana pe cap fără consimţămîntul tatălui său şi fără ca dînsul să fi proclamat în chip oficial că renunţă la ea.

[1] Casa breslelor.

Uimirea li se citește pe față, rămîn toți încremeniți. Cum? Toată osteneala lor a fost zădarnică? Unele bănuieli se îndreaptă spre regină. Nu cumva dînsa l-o fi îndrumat în taină pe fiu-său, împinsă de una din acele neprevăzute întoarceri la dragostea ei dinainte, așa cum li se întîmplă femeilor? Să se fi certat ea cu lordul Mortimer în noaptea asta cînd fiecare trebuia să-și întrebe cugetul?

Nu, nicidecum; băiatul acesta de cincisprezece ani, el singur s-a gîndit ce important este ca domnia să ți se cuvină după lege. Nu vrea să treacă drept uzurpator, nici să dețină sceptrul prin voința unei adunări care ar putea să i-l ia îndărăt așa cum i l-a dat. El cere încuviințarea înaintașului său. Nu că ar avea cine știe ce dragoste față de tată-său; îl judecă. Așa cum judecă pe fiecare.

De ani de zile, prea multe lucruri urîte s-au petrecut sub ochii lui și l-au silit să judece. Știe că nelegiuirea nu e pe de-a întregul de o parte și nevinovăția de cealaltă. Fără îndoială, tată-său a făcut-o să sufere pe maică-sa, a acoperit-o de ocară, a prădat-o; ce pildă dă ea însă acum, această mamă, cu lordul Mortimer? Dacă într-o zi, pentru vreo greșeală ce i s-ar întîmpla s-o săvîrșească el, domnița Filipa s-ar apuca să facă la fel? Și baronii ăștia, episcopii ăștia, toți așa de porniți azi împotriva regelui Eduard, n-au ținut cîrma țării împreună cu el? Norfolk, Kent, tinerii săi unchi au primit dregătorii din mîna lui; episcopii de Winchester și de Lincoln se duseseră să negocieze în numele regelui Eduard. Despenserii nu erau în tot locul și, chiar dacă porunceau, n-au executat ei înșiși propriile lor porunci. Cine se încumetase să nu li se supună? Vărul Gît-Sucit, da, el avusese acest curaj; și lordul Mortimer de asemenea, care și-a plătit răzvrătirea cu multe luni de temniță. Dar pentru aceștia doi, cîți curteni lingușitori întrecîndu-se acum care mai de care să arunce asupra stăpînului urmările slugărniciei lor?

Pe orice alt prinț de vîrsta lui l-ar fi amețit lesne bucuria de a primi o coroană întinsă de atîtea mîni. El însă își înalță genele lungi, privește fix, împurpurat nițel la

față de îndrăzneala lui, și se încăpățînează în hotărîrea luată. Atunci, monseniorul Orleton îi cheamă la dînsul pe episcopii de Winchester și de Lincoln, ca și pe marele șambelan William Blount, poruncește să se scoată din Tezaurul Turnului Londrei coroana și sceptrul, cere ca ele să fie băgate într-o ladă pe samarul unei catîrce, iar el însuși, luînd cu dînsul vestmintele de ceremonie, face cale întoarsă înspre Kenilworth pentru a obține abdicarea regelui.

V

KENILWORTH

Meterezele exterioare, ocolind o măgură lată, cuprindeau grădini împrejmuite, livezi, grajduri și staule de vite, o potcovărie, hambarele și pităriile, moara, rezervoarele de apă, odăile slugilor, cămările oștenilor, un sat întreg aproape mai întins decît cel vecin, ale cărui acoperișuri năpădite de mușchi se zăreau de jur împrejur. Și nu părea cu putință ca să fi fost același neam de oameni care locuia dincolo de ziduri, în cocioabele acelea, și înlăuntrul impunătoarei fortărețe ce-și înălța meterezele roșii spre cerul plumburiu de iarnă. Căci Kenilworth era clădit dintr-o piatră de culoarea sîngelui uscat. Era unul din castelele acelea de basm ale veacului ce-a urmat cuceririi Angliei, veac în care o mînă de normanzi, tovarășii de luptă ai lui Wilhelm Cuceritorul sau coborîtorii lor apropiați, știură să țină în respect un popor întreg datorită acestor uriașe fortărețe înfipte pe dealuri. Foișorul din Kenilworth — donjonul cum îi ziceau francezii în lipsa altui cuvînt, căci acest soi de turnuri nu exista în Franța, sau nu mai exista — foișorul avea o formă pătrată și era de o înălțime ametitoare care amintea călătorilor veniți din Orient pilonii templelor Egiptului.

Atît de neobișnuite erau proporțiile acestei uriașe construcții încît niște încăperi mari de tot se aflau cu-

prinse pînă și în grosimea zidurilor. Dar nu puteai pătrunde în acest turn decît printr-o scară foarte îngustă, pe care două persoane numai anevoie ar fi putut merge alături, și ale cărei trepte roșii duceau la primul etaj în fața unei uși apărate de un grilaj cu țepi de fier. Înlăuntrul foișorului se afla o grădină, mai curînd o ogradă acoperită cu iarbă, lată de șaizeci de picioare, îngrădită de jur împrejur, dar cu cerul deasupra.

Nici nu se putea închipui cetățuie mai bine făcută pentru a ține piept unui asediu. Chiar dacă năvălitorul ar izbuti să treacă de primul zid, apărătorii s-ar refugia în castelul propriu-zis, dincolo de șanț; iar dacă și al doilea zid ar fi străpuns, atunci, lăsînd vrăjmașului apartamentele de locuit, holul cel mare, bucătăriile, saloanele de oaspeți și capela, oastea împresurată s-ar retrage în foișor, în jurul puțului de apă din curtea verde și înlăuntrul zidurilor groase.

Regele trăia acolo, prizonier. Cunoștea bine cetățuia Kenilworth, care aparținuse lui Thomas de Lancastre și slujise odinioară, cînd cu răscoala baronilor, drept loc de adunare. După decapitarea lui Thomas, Eduard sechestrase castelul și locuise chiar el acolo toată iarna anului 1323, înainte de a-l da în anul următor lui Enric Gît-Sucit, odată cu toate moșiile și titlurile familiei Lancastre.

Henric al III-lea, bunicul lui Eduard, trebuise odinioară să țină Kenilworthul împresurat vreme de șase luni ca să-l ia de la fiul cumnatului său Simon de Montfort; și nu oștile îi veniseră de hac, ci foametea, ciuma și afurisenia bisericii.

Pe la începuturile domniei lui Eduard I-ul, Roger Mortimer de Chirk, cel care murise acum în temniță, fusese păzitorul castelului, în numele primului conte de Lancastre, și dăduse la Kenilworth vestitele sale turniruri. Parcă înadins, ca să-l scoată din sărite pe Eduard, unuia dintre turnurile zidului exterior i se zicea turnul lui Mortimer! Era acolo, privelişte de fiecare zi, înfipt sub ochii lui, ca o batjocură și o sfidare.

Locurile acestea trezeau în regele Eduard și alte amintiri. Din vîrful foișorului roșu de la Kenilworth, putea să vadă, la patru mile spre miazăzi, foișorul alb al castelului de la Warwick unde Gaveston, primul său iubit,

fusese omorît de baroni. Această vecinătate abătuse oare gîndurile regelui spre alt făgaș ? Eduard părea să fi uitat cu totul de Hugh Le Despenser ; dar îl muncea în schimb amintirea lui Pierre de Gaveston, și îi vorbea mereu de dînsul paznicului său, Enric de Lancastre.

Niciodată Eduard și văru-său Gît-Sucit nu trăiseră atîta vreme unul lîngă altul, și într-o asemenea singurătate. Niciodată Eduard nu-și deschisese astfel inima, destăinuindu-se celui mai vîrstnic dintre verii lui. Avea clipe de mare luciditate cînd se judeca el însuși fără cruțare, ceea ce-l lăsa pe Lancastre cu gura căscată și-l tulbura oarecum. Lancastre începea să priceapă unele lucruri care pentru tot poporul englez rămîneau de neînțeles.

Gaveston, mărturisea Eduard, fusese vinovatul, sau cel puțin pricina celor dîntîi greșeli ale sale, a drumului urît pe care-l luase viața lui.

— Mă iubea așa de mult, zicea regele prizonier ; și apoi la vîrsta fragedă ce-o aveam pe atunci eram gata să cred tot ce-mi spunea și să mă las cu totul în mrejele unei dragoste atît de frumoase.

Și azi încă, nu-și putea opri un sentiment de duioșie cînd își aducea aminte de farmecul acelui mărunt cavaler gascon, ridicat de jos, „o ciupercă apărută peste noapte", cum ziceau baronii, și pe care el îl făcuse conte de Cornouailles, fără a ține seamă de toți marii seniori ai țării.

— Rîvnea așa de mult la asta ! zicea Eduard.

Și ce obrăznicie fără de pereche avea Pierre, o obrăznicie care-l încînta pe Eduard ! Un rege nu-și putea îngădui să se poarte cu baronii săi așa cum se purta favoritul.

— Îți amintești, Gît-Sucit, cum îl numea pe contele de Gloucester un bastard ? Și cum îi striga contelui de Warwick : „Du-te de te culcă, dulău negru !"

— Și cum îl mai înjura și pe frate-meu, făcîndu-l încornorat, ceea ce Thomas nu i-o iertă niciodată, pentru că era adevărat.

Fără a se teme de nimic, acest Pierrot jefuia bijuteriile reginei și arunca în jurul său ocara, așa cum alții împart pomană, pentru că era sigur de dragostea regelui său ! Într-adevăr, un nerușinat cum nu s-a mai pomenit.

Și pe deasupra, știa să născocească tot felul de petreceri, poruncea pajilor săi să se dezbrace în pielea goală, să-și împodobească brațele cu perle, să-și dea buzele cu roșu, să-și pună o ramură înfrunzită pe pîntec, și organiza astfel vînători în păduri. Dar isprăvile lui prin cîrciumile deochiate din portul Londrei, unde se lua la bătaie cu hamalii, căci era și voinic flăcăul ! Ah ! Frumoși ani de tinerețe îi datora Eduard !

— Crezusem că regăsesc toate acestea în Hugh, dar închipuirea mea îl înfrumusețea mai mult decît era în realitate. Vezi tu, Gît-Sucit, ceea ce-l făcea pe Hugh să fie altfel decît Pierrot e că se trăgea dintr-un adevărat neam de mari baroni și că nu putea să uite asta... Dar dacă nu l-aș fi cunoscut pe Pierrot, sînt sigur că aș fi fost un alt rege.

În nopțile lungi de iarnă, între două partide de șah, Enric Gît-Sucit, cu părul lăsat peste umărul drept, asculta spovedania acestui rege pe care loviturile soartei, năruirea puterii sale și captivitatea îl îmbătrîniseră dintr-o dată, al cărui trup de atlet părea să se fleșcăiască, al cărui chip se umfla mai cu seamă pe la pleoape. Și totuși, așa cum era, Eduard mai păstra încă un oarecare farmec. Ce păcat că avusese atît de mîrșave legături de dragoste și-și pusese încrederea în inimi atît de ticăloase !

Gît-Sucit îl sfătuise pe Eduard să se înfățișeze înaintea Parlamentului său, dar își bătuse gura de pomană. Acest rege nevolnic nu dovedea energie decît în refuz.

— Enric, răspundea el, știu bine că mi-am pierdut tronul, dar nu voi abdica.

Purtate pe o pernă, coroana și sceptrul Angliei se urcau încetișor, treaptă cu treaptă, pe scara îngustă a turnului din Kenilworth. În urma lor, mitrele se clătinau în creștetul episcopilor iar nestematele care împodobeau cîrjele sclipeau în penumbră. Ridicîndu-și pînă la gleznă cele trei sutane brodate, episcopii se urcau în turn.

Așezat într-un jilț care, fiind singurul ce se afla acolo părea un tron, regele aștepta în fundul uriașei săli, cu fruntea în mînă și trupul prăbușit, între stîlpii ce susțineau niște ogive arcuite asemenea celor din catedrale. Aici, totul avea proporții peste măsură de mari, neome-

neşti. Lumina palidă a zilei de ianuarie care cădea prin ferestrele înalte şi foarte înguste părea un asfinţit.

Cu capul plecat, contele de Lancastre stătea în picioare lîngă văru-său, alături de trei servitori care nici nu erau măcar ai suveranului. Pereţii roşii, stîlpii roşii, arcadele roşii alcătuiau în jurul acestui grup un decor tragic pentru sfîrşitul unei domnii.

Cînd văzu ivindu-se, prin uşa cu două canaturi ce se deschise, apoi venind spre dînsul această coroană şi acest sceptru care-i fuseseră aduse tot aşa cu douăzeci de ani înainte, sub bolţile catedralei Westminster, Eduard se îndreptă în jilţul său, iar bărbia începu să-i tremure nitel. Îşi înălţă ochii spre văru-său Lancastre, ca pentru a căuta un sprijin, şi Gît-Sucit îşi întoarse privirea, neputînd să îndure această implorare mută.

Apoi Orleton ajunse în faţa suveranului, Orleton care de cîteva săptămîni încoace, de fiecare dată îi adusese o ştirbire a puterii sale. Regele îi privi pe ceilalţi episcopi şi pe marele şambelan ; se sili să-şi dea un aer plin de demnitate ca să întrebe :

— Ce aveţi a-mi spune, lorzii mei ?

Dar vorba i se împleticea pe buzele palide, în barba blondă.

Episcopul de Winchester citi mesajul prin care Parlamentul îl soma pe suveran să declare că renunţă la tron, că-i dezleagă pe vasalii săi de jurămîntul lor de credinţă, că-şi dă încuviinţarea la alegerea fiului său şi că e gata să predea împuterniciţilor Parlamentului coroana şi sceptrul regalităţii.

Cînd episcopul de Winchester isprăvi de citit, Eduard rămase mai multă vreme tăcut. Toată atenţia lui părea aţintită asupra coroanei. Suferea, şi durerea lui era atît de vizibil fizică, atît de adînc săpată pe faţă, încît nu puteai crede că în clipa aceea se mai gîndea la ceva. Spuse totuşi :

— Aveţi coroana în mîinile voastre, lorzii mei, iar pe mine mă ţineţi la cheremul vostru. Faceţi deci cum veţi pofti, dar nu cu încuviinţarea mea.

Adam Orleton făcu atunci un pas înainte, şi vorbi :

— Măria ta Eduard, poporul Angliei nu te mai vrea ca rege, iar Parlamentul său ne trimite să ţi-o spunem.

Dar Parlamentul primește să-i fie rege fiul mai mare al măriei tale, ducele de Aquitania, pe care i l-am înfățișat; fiul măriei tale nu vrea să primească însă coroana decît cu învoirea ta. Așadar, dacă te încăpățînezi să nu-i dai încuviințarea, poporul va fi slobod să hotărască și ar putea foarte bine să aleagă pentru a-i fi domnitor pe acela dintre mai marii țării care l-ar mulțumi mai mult, și acest rege s-ar putea să nu fie din stirpea măriei tale. Prea ai împins țara la zîzanie; după atîta rău ce i-ai cășunat, e singurul lucru pe care l-ai putea face acum pentru a-i aduce liniștea.

Privirea lui Eduard se înalță din nou spre Lancastre. Cu toată neliniștea ce-l cuprinse, regele înțelese bine amenințarea din cuvintele episcopului. Dacă nu consimțea să abdice, Parlamentul, în nevoia sa de a găsi un rege, nu se va da în lături să-l aleagă pe capul răzvrătiților, Roger Mortimer, care stăpînea de pe acum inima reginei. Chipul regelui se făcu galben ca ceara, înfricoșător; bărbia nu înceta să-i tremure; nările i se subțiau.

— Monseniorul Orleton are dreptate, spuse Gît-Sucit, măria ta, vere, ar trebui să lași tronul, pentru ca Anglia să-și afle liniștea, și pentru ca Plantageneții să domnească mai departe.

Atunci, părînd a nu fi în stare să scoată o vorbă, Eduard făcu semn să i se aducă mai aproape coroana și își plecă fruntea ca și cum ar fi așteptat să i-o pună pe cap pentru ultima oară.

Episcopii se sfătuiau din ochi, neștiind ce să facă, nici ce gest se impunea în această împrejurare neprevăzută, care nu-și avea pereche în ceremoniile regale. Dar capul regelui se tot apleca, încet, spre genunchi.

— Moare! izbucni deodată arhidiaconul Chandos care ducea în mîni perna cu coroana și sceptrul.

Gît-Sucit și Orleton se repeziră să-l țină pe Eduard, leșinat, în clipa cînd fruntea lui era gata să se ciocnească de lespezile pardoselii.

Îl așezară iar în jîlț, îl loviră cu palma peste obraji, cineva dădu fuga să caute niște oțet. În sfîrșit, răsuflă lung, deschise ochii și privi în jurul său; apoi, începu

să plîngă. Tainica putere, pe care sfîntul mir și vraja încoronării o toarnă în sufletul regilor spre a nu sluji uneori decît niște țeluri funeste, îl părăsise. Măreția regală se depărtase de el, parcă gonită prin farmece.

Printre sughițuri și lacrimi, îl auziră vorbind :

— Știu, lorzii mei, știu că din vina mea am căzut în așa cumplită restriște și că trebuie să mă resemnez a o îndura. Dar nu-mi pot stăpîni adînca mîhnire ce o simt văzînd toată această ură a poporului meu, pe care eu nu l-am urît de fel. Am păcătuit față de voi, nu mi-am dat silința să fac binele. Voi sînteți buni, lorzii mei, prea buni că păstrați credință fiului meu mai mare, că n-ați încetat de a-l iubi și de a-l dori ca rege. Deci, vreau să fac după cum vă este voia. Renunț în fața voastră la toate drepturile mele asupra regatului ; îi dezleg pe toți vasalii mei de jurămîntul de credință ce mi l-au făcut și le cer iertarea. Apropiați...

Și din nou făcu gestul de a i se aduce perna cu podoabele puterii regale. Apucă sceptrul, și brațul i se îndoi ca și cum i-ar fi uitat greutatea ; îl dădu episcopului de Winchester, zicînd :

— Iartă, my Lord, iartă tot răul ce ți-am făcut.

Duse mîinile sale lungi și albe spre pernă, luă coroana și-și puse buzele pe ea, așa cum ar fi sărutat farfurioara cu prescură ; apoi, întinzînd-o lui Adam Orleton :

— Ia-o, my Lord, pentru a o pune pe capul fiului meu. Și iartă-mă pentru relele și nedreptățile pe care ți le-am pricinuit. Și să mă ierte poporul meu văzînd restriștea în care mă aflu. Rugați-vă, lorzii mei, pentru mine care nu mai sînt nimic.

Toți cei de față erau mișcați de noblețea cuvintelor. Eduard nu se dovedea rege decît în clipa cînd înceta să mai fie.

Atunci, sir William Blount, marele șambelan, ieși din umbra coloanelor de piatră, făcu cîțiva pași între Eduard al II-lea și episcopi, și-și frînse de genunchi bastonul său sculptat, așa cum ar fi făcut în fața leșului unui rege dus la groapă, ca să arate că domnia acestuia s-a isprăvit.

VI

BĂTĂLIA TINGIRILOR

„Văzînd că măria sa Eduard, odinioară rege al Angliei, din propria sa voință, și cu sfatul și încuviințarea fețelor bisericești, a conților, baronilor și altor nobili, precum și a toată obștea regatului, a lepădat cîrma țării din mînă și s-a învoit să lase cîrma acestei țări măriei sale Eduard, fiul și moștenitorul său, și acesta să cîrmuiască și să fie încoronat rege, pentru care pricină toate mărimile i s-au închinat, jurîndu-i credință, noi proclamăm și vestim tuturor pacea măriei sale domnului nostru Eduard cel tînăr și poruncim din partea lui tuturora că nimeni nu trebuie să tulbure pacea stăpînului nostru regele, căci el este și va fi gata să facă dreptate tuturor din regat, în pofida tuturor, atît oamenilor de rînd cît și celor mari. Iar dacă oricine are de cerut ceva de la altul, s-o facă după lege, fără a lua nimic cu japca sau alte silnicii."

Această proclamație fu citită la 24 ianuarie 1327 în fața Parlamentului Angliei, și un consiliu de regență se alcătui numaidecît; regina prezida acest consiliu de doisprezece membri, printre care se aflau conții de Kent, de Norfolk și de Lancastre, mareșalul sir Thomas Wake și, cel mai de seamă din toți, Roger Mortimer, baron de Wigmore.

Duminecă 1 februarie, avu loc în catedrala Westminster încoronarea lui Eduard al III-lea. În ajun, Enric Gît-Sucit încredințase sabia de cavaler tînărului rege, și în același timp celor trei fii mai mari ai lui Roger Mortimer.

Lady Jeanne Mortimer, care-și redobîndise libertatea și moșiile, dar pierduse dragostea soțului ei, era și dînsa de față. Nu îndrăznea s-o privească pe regină, și regina nu îndrăznea s-o privească. Lady Jeanne suferea cumplit de pe urma acestei trădări a celor două ființe pe care le iubise și slujise mai mult ca orice în lumea asta. Cincisprezece ani petrecuți lîngă regina Isabelle, ani de slujbă credincioasă, de prietenie, de primejdii trăite îm-

preună, trebuiau oare să primească o asemenea răsplată? Douăzeci și trei de ani de căsnicie cu Mortimer, căruia îi dăduse unsprezece copii, trebuiau să se isprăvească astfel? În această mare zguduire care răsturna destinele regatului și-l aducea pe soțul ei în culmea puterii, lady Joanne, întotdeauna așa de cinstită, se regăsea printre cei învinși. Și totuși ierta, se dădea în lături cu demnitate, tocmai pentru că era vorba de cele două ființe pe care le admirase mai mult, și pentru că înțelegea că aceste două ființe trebuiau să se iubească, atrase de o dragoste de neînvins chiar din clipa cînd soarta le apropiase.

După ceremoniile încoronării, i se încuviință mulțimii să pătrundă în episcopia Londrei pentru a-l omorî pe fostul cancelar Robert de Baldock. Domnul Jean de Hainaut primi în săptămîna aceea o rentă de o mie de mărci sterline ce urma să i se plătească din birul pus pe lînă și piei în portul Londrei.

Domnul Jean de Hainaut ar fi rămas bucuros mai multă vreme la curtea Angliei. Dar făgăduise să ia parte la un mare turnir, la Condé-sur-l'Escaut, unde urmau să se adune o mulțime de domnitori, printre care și regele Boemiei. Vor fi acolo întreceri de călărie și lupte cu lancea, va întîlni femei frumoase care străbătuseră Europa pentru a vedea înfruntîndu-se cei mai frumoși cavaleri; prilej de a cuceri inimi, de a dansa, de a se desfăta jucînd comedii, ținînd-o tot într-o petrecere. Domnul Jean de Hainaut nu putea să lipsească de la una ca asta, nici să renunțe de a se arăta falnic, cu pene la chivără, în mijlocul terenului acoperit de nisip. Se învoi să ia cu dînsul vreo cincisprezece cavaleri englezi care țineau să ia parte la turnir.

În sfîrșit, prin martie fu semnat cu Franța tratatul care hotăra soarta Aquitaniei, spre cea mai mare pagubă a Angliei. Mortimer nu putea să refuze în numele lui Eduard al III-lea clauzele pe care nu de mult le negociase chiar el spre a fi impuse lui Eduard al II-lea. Se plăteau astfel datoriile lăsate moștenire de o domnie păcătoasă. Afară de asta, Mortimer nu se prea sinchisea de Guyana, unde nu avea moșii, și toată atenția i se îndrepta acum,

ca și înainte de întemnițarea sa, spre Țara Galilor și Ținuturile ei de Margine.

Împuterniciții care veniră la Paris să pecetluiască tratatul îl văzură pe regele Charles al IV-lea foarte întristat și răvășit, pentru că odrasla ce i se născuse Jeannei d'Evreux în noiembrie trecut, o fată, cînd așteptaseră așa de mult un băiat, nu trăise decît două luni.

Tocmai cînd Anglia, de bine de rău, își regăsea liniștea după toate frămîntările prin care trecuse, bătrînul rege al Scoției, Robert Bruce, deși ajuns la o vîrstă foarte înaintată și pe deasupra atins de lepră, trimise la 1 aprilie, cu douăsprezece zile înainte de Paști, o solie de război tînărului rege Eduard al III-lea, înștiințîndu-l că avea să-i cotropească țara.

Auzind asta, întîiul gînd al lui Roger Mortimer fu acela de a porunci să i se schimbe reședința fostului rege Eduard al II-lea. Era o măsură prevăzătoare. Într-adevăr, aveau nevoie la oaste de Enric de Lancastre și de pîlcurile lui; și apoi, după rapoartele care veneau din Kenilworth, Lancastre părea să se poarte prea blînd cu prizonierul său, slăbind supravegherea și lăsîndu-i fostului rege unele legături cu lumea de afară. Or, partizanii Despenserilor nu fuseseră toți tăiați, departe de așa ceva. Contele de Warenne, mai norocos decît cumnatu-său contele de Arundel, izbutise să scape. Unii se ascundeau pe la conacele lor sau prin casele prietenilor, așteptînd să treacă furtuna; alții fugiseră din țară. Puteai chiar să te întrebi dacă nu cumva provocarea aruncată de bătrînul rege al Scoției era pusă la cale de dînșii.

Pe de altă parte, marele entuziasm popular care însoțise înaintarea oștilor eliberatoare începea să scadă. Cîrmuind țara de șase luni, Roger Mortimer nu mai era așa de iubit, așa de răsfățat ca înainte; căci tot mai existau biruri, și oameni băgați la închisoare pentru că nu le plăteau. În lumea celor de la curte, unii îi găseau vină lui Mortimer că se purta din zi în zi tot mai aspru și că-și dădea pe față marile ambiții ce-l rodeau. Pe lîngă propriile sale moșii pe care și le luase îndărăt de la contele de Arundel, mai adăogase comitatul de Glamorgan precum și cele mai multe proprietăți ale lui Hugh cel Tînăr. Cei trei gineri ai săi — căci Mortimer

avea deja trei fete măritate — lordul de Berkeley, contele de Charlton, contele de Warwick, sporeau stăpînirea sa teritorială. Luînd dregătoria de mare judecător al Ţării Galilor, deţinută odinioară de unchiu-său Chirk, ca şi moşiile acestuia, se gîndea să ceară reginei titlul de conte al Ţinuturilor de Margine, ceea ce i-ar fi adus, în părţile apusene ale regatului, un fabulos principat aproape de sine stătător.

Afară de asta izbutise să se şi certe cu Adam Orleton. Acesta, trimis la Avignon spre a grăbi obţinerea dispensei necesare pentru căsătoria tînărului rege, îl rugase pe papă să-i dea episcopia de Worchester, al cărei scaun era liber în clipa aceea. Mortimer se socotise jignit că Orleton nu-i ceruse mai întîi lui o învoire, şi se împotrivise. Nici Eduard al II-lea nu se purtase altfel cu acelaşi Orleton cînd fusese vorba de episcopia din Hereford !

Regina vedea bineînţeles cum scade şi popularitatea ei.

Şi iată că războiul, tot războiul din Scoţia, se încingea iar. Aşadar nimic nu se schimbase. Îşi făcuseră prea mari speranţe ca să nu fie dezamăgiţi Ajungea o bătălie pierdută, un complot care să înlesnească evadarea lui Eduard al II-lea, şi scoţienii, aliaţi de nevoie ai partidului Despenserilor, ar găsi un rege gata spre a-l pune pe tron şi care le-ar lăsa bucuros provinciile de miază-noapte în schimbul libertăţii şi reînscăunării sale.

În noaptea de 3 spre 4 aprilie, fostul rege se pomeni trezit din somn şi rugat să se îmbrace repede. Văzu întrînd un cavaler înalt şi adus de spate, ciolănos, cu nişte dinţi mari îngălbeniţi, cu un păr negru şi aspru căzîndu-i peste urechi.

— Unde mă duci, Maltravers ? întrebă Eduard cu spaimă, recunoscînd pe baronul căruia îi luase odinioară averea şi-l surghiunise, şi în ochii căruia se citea gîndul de omor.

— Te voi duce, Plantagenet, într-un loc unde vei fi în mai multă siguranţă ; şi pentru ca această siguranţă să fie desăvîrşită, nu trebuie să ştii unde mergi pentru ca nu cumva capul tău să încredinţeze taina gurii tale.

Maltravers avea poruncă să ocolească oraşele şi să nu zăbovească nicăiri. La 5 aprilie, după un drum făcut

numai în trap mare și galop, cu un singur popas la o mănăstire de lîngă Gloucester, fostul rege intră în castelul din Berkeley pentru a fi dat în paza unuia dintre ginerii lui Mortimer.

Oastea englezească, chemată mai întîi la Newcastle pentru ziua Înălțării Domnului, se adună de Rusalii în orașul York. Cîrmuirea țării se mutase acolo, și acolo își ținu Parlamentul o sesiune, întocmai ca în zilele regelui detronat, cînd Scoția pornea război împotriva regatului.

După puțină vreme sosi la York domnul Jean de Hainaut cu oștenii săi, pe care stăpînirea nu întîrziase să-i cheme într-ajutor. Populația îi văzu deci iar, călărindu-și murgii lor mari și încă înfierbîntați de strașnicele turniruri de la Condé-sur-l'Escaut, pe domnii de Ligne, d'Enghien, de Mons și de Sarre, și pe de alde Guillaume de Bailleul, Perceval de Sémeries și Sance de Boussoy, și pe Oulford de Ghistelles care făcuseră să triumfe în întrecerile cu lancea culorile provinciei Hainaut, și pe domnii Thierry de Wallecourt, Rasses de Grez, Jean Pilastre, alături de cei trei frați de Harlebeke sub steagurile Brabantului ; și încă mulți seniori din Flandra, din Cambrésis, din Artois, împreună cu fiul marchizului de Juliers.

Jean de Hainaut nu trebuise decît să-i adune la Condé. Treceau de la război la turnir și de la turnir la război. O, ce de-a plăceri și ce de-a aventuri minunate !

La York se făcură mari petreceri pentru a cinsti întoarcerea einoților. Li se dăduse cele mai bune case de locuit ; și-i răsfățară numai în serbări și ospețe, tăind pentru dînșii vite și păsări din belșug. Dădeau cep balercilor și vinurile de Gasconia și de Rin curgeau berechet.

Această primire făcută străinilor îi scoase din sărite pe arcașii englezi, care erau ca la vreo șase mii și printre ei o mulțime de foști soldați ai răposatului conte de Arundel, cel căruia i se tăiase capul.

Într-o seară, o încăierare, cum se întîmplă de obicei printre oștenii popositi într-un loc, izbucni dintr-o partidă de zaruri între cîțiva arcași englezi și scutierii unui cavaler din Brabant. Englezii, care nu așteptau decît

prilejul, își cheamă camarazii în ajutor ; toți arcașii se năpustesc să le tragă o bătaie bădăranilor de pe Continent ; einoții aleargă în cantonamente, pregătindu-se să țină piept năvălitorilor. Căpitanii lor de steaguri, care se aflau la chef, ies în stradă atrași de hărmălaie și sînt numaidecît încolțiți de arcașii din Anglia. Ei încearcă să-și caute adăpost pe la casele lor, dar nu pot pătrunde căci propriii lor oșteni s-au baricadat în ele. Iată această floare a nobilimii din Flandra la mare ananghie, fără arme și fără apărare ! Dar e alcătuită din flăcăi zdraveni. Domnii Perceval de Sémeries, Fastre de Rues și Sance de Boussoy, apucînd niște drugi de stejar găsiți la un rotar, se dau cu spatele la un zid, și numai ei trei, doboară vreo șaizeci de arcași de ai episcopului de Lincoln !

Această harță mărunță între aliați se isprăvi cu mai bine de trei sute de morți.

Cei șase mii de arcași, uitînd cu totul de războiul din Scoția, nu aveau alta în minte decît să-i nimicească pe einoți. Cuprins de furie, simțindu-se batjocorit, domnul Jean de Hainaut vroia să se întoarcă în țara lui, bineînțeles dacă va fi lăsat să iasă din cantonamentele încercuite ! În cele din urmă, după ce cîțiva au fost spînzurați lucrurile se mai potoliră. Doamnele engleze care-și însoțiseră bărbații la oaste făcură mii de zîmbre cavalerilor din Hainaut, rugîndu-i în fel și chip să rămînă, și ochii li se umplură de lacrimi. Einoții fură încartiruiți la o jumătate de leghe de restul oștirii, și o lună trecu așa, uitîndu-se unii la alții ca pisica și ciinele.

În sfîrșit, s-au hotărît să înceapă bătălia. Tînărul rege Eduard al III-lea, pornit în cel dintîi război al său, mergea în fruntea celor opt mii de platoșe de fier și a celor treizeci de mii de tălpași.

Din nenorocire, scoțienii nu se vedeau nicăiri. Bărbații aceștia aprigi făceau războiul fără care de merinde și fără convoaie. Trupele lor se mișcau cu ușurință, căci fiecare oștean nu ducea drept bagaj decît piatră lată prinsă de șeaua calului și un săculeț cu făină ; știau să trăiască din asta vreme de mai multe zile, muind făina în apa gîrlelor și punînd aluatul la copt pe piatra încinsă în foc, spre a-și face pesmeți. Scoțienii se jucau cu uriașa oaste englezească, stîrnind-o la luptă, hărțuind-o,

apoi trăgîndu-se repede îndărăt, trecînd peste riuri și întorcîndu-se iar, atrăgînd vrăjmașul în mlaștini, în păduri dese, în strîmtori ripoase. Pîlcurile regelui rătăceau la voia întîmplării între rîul Tyne și munții Cheviot.

Într-una din zile englezii aud un tărăboi grozav într-o pădure în care se afundaseră. Se dă alarma. Fiecare pornește, cu pavăza coifului lăsată peste ochi, cu scutul de git și lancea în mînă, fără să aștepte tată, frate sau camarad rămas în urmă, și toată această ostenealâ pentru a întîlni, mai mare rușinea, doar un cîrd de cerbi care fugeau înspăimîntați de larma armurilor.

Aprovizionarea devenea tot mai anevoioasă ; satele de prin partea locului nu produceau nimic ; negustorii cărau cu greu pînă acolo cîte ceva de ale gurii și-și vindeau marfa pe preț înzecit. Caii duceau lipsă de fîn și ovăz. Tocmai atunci se porni și ploaia care nu se mai opri o săptămînă întreagă ; pernițele șeilor putrezeau sub șezut, caii își lăsau potcoavele în noroi ; oastea toată ruginea. Cînd venea seara, cavalerii își toceau ascuțișul săbiei tăind ramuri de copac spre a-și înjgheba colibe. Iar scoțienii, ia-i de unde nu-s !

Mareșalul oastei, sir Thomas Wake, era desperat. Contelui de Kent aproape că-i părea rău după zilele petrecute în orașul La Réole ; acolo, cel puțin, vremea era frumoasă. Enric Git-Sucit avea dureri reumatice la ceafă. Mortimer își ieșea din răbdări și simțea o mare lehamite tot alergînd de la oaste la Yorkshire, unde se afla regina și dregătoriile. Deznădejdea care dă naștere certurilor începea să încolțească în sufletul oștenilor ; unii vorbeau de trădare.

Într-o zi pe cînd căpitanii de steaguri discutau cu glas tare despre ceea ce nu se făcuse, despre ceea ce ar fi trebuit să se facă, tînărul rege Eduard strînse în jurul său pe cîțiva scutieri cam de vîrsta lui și făgădui titlul de cavaler și o moșie cu venit de o sută de livre celui care va descoperi oștirea Scoției. Vreo douăzeci de băieți între paisprezece și optsprezece ani, porniră să bată toate hățișurile dimprejur. Cel dintîi care se întoarse se numea Thomas de Rokesby ; istovit, abia trăgîndu-și sufletul, izbucni :

— Măria ta Eduard, scoţienii sînt la patru leghe de noi pe un deal unde stau de o săptămînă, fără să mai ştie de urma măriei tale aşa cum nici măria-ta nu ştii de urma lor !

Numaidecît, tînărul Eduard spuse să se sune din trîmbiţă pentru a aduna oastea într-un cîmp ce i se zicea „bărăganul alb“ şi porunci să se dea năvală asupra scoţienilor. Marii dregători care le învîrteau pe toate rămaseră ca trăsniţi. Dar zăngănitul stîrnit de această uriaşă armată de fier înaintînd prin munţi ajunse de departe la urechea oamenilor lui Robert Bruce. Cavalerii Angliei şi Flandrei soseau pe o creastă, pregătindu-se să coboare de cealaltă parte a dealului, cînd zăriră deodată întreaga oştire scoţiană, gătită şi rînduită de bătălie, cu săgeţile deja fixate în coarda arcurilor. Oştile se priviră una pe alta de departe, fără a îndrăzni să se înfrunte, căci locul nu era potrivit pentru a da pinteni cailor ; se priviră aşa vreme de douăzeci şi două de zile !

Cum scoţienii nu păreau dispuşi să se mişte dintr-o poziţie ce le era atît de prielnică, cum cavalerii nu vroiau să dea bătălia într-un loc în care nu se puteau desfăşura, rămaseră unii şi alţii de o parte şi de alta a crestei, fiecare aşteptînd ca vrăjmaşul să binevoiască a se mişca. Se mulţumeau să se hărţuiască, mai ales noaptea, lăsînd aceste încăierări mărunte pe seama tălpaşilor.

În acest război straniu pe care şi-l făceau un octogenar lepros şi un rege de cincisprezece ani, cea mai de seamă ispravă fu săvîrşită de scoţianul Jacques de Douglas care, cu două sute de călăreţi din ceata lui, se năpusti într-o noapte cu lună asupra taberii engleze, dobori tot ce-i stătea în cale răcnind : „Douglas, Douglas !“ izbuti să taie trei funii la cortul regelui, şi o şterse în galop. Începînd din noaptea aceea, cavalerii englezi dormiră în armurile lor.

Apoi, într-o dimineaţă, înaintea de ivirea zorilor, englezii puseră mîna pe două „iscoade“ ale armatei scoţiene, doi pîndari ce păreau a voi cu tot dinadinsul să fie prinşi, şi care, aduşi în faţa regelui Angliei, îi spuseră :

— Măria ta, ce cauţi aici ? Scoţienii noştri s-au întors în munţi, iar măria sa Robert, regele nostru, ne-a trimis să te înştiinţăm despre aceasta, şi totodată să-ţi spunem

că n-are să-ți mai facă război în acest an, cel puțin dacă nu te vei ține după dînsul.

Englezii porniră înainte, cu băgare de seamă, temîndu-se de o capcană, și se pomeniră deodată cu patru sute de oale și cazane ale bucătăriilor de campanie înșirate în fața lor și pe care scoțienii le lăsaseră spre a nu se împovăra și a se putea retrage fără zgomot. Dădură și peste cinci mii de bocanci vechi de piele cu partea păroasă deasupra, alcătuind o uriașă grămadă ; scoțienii își schimbaseră încălțămintea înainte de a porni. Nu se aflau alte vietăți în această tabără afară de cinci prizonieri englezi, goi pușcă, legați de niște pari, și cu picioarele stîlcite în lovituri de ciomag.

A-i urmări pe scoțieni în munții lor, prin ținutul acesta dușmănos, brăzdat de coclauri, unde oastea de pe acum foarte istovită ar trebui să ducă război cu un vrăjmaș pitit în ascunzători, război pentru care nu fusese pregătit, părea curată nebunie. Căpeteniile vestiră deci că războiul se isprăvise ; se întoarseră la York, unde oștenii fură lăsați să meargă pe la casele lor.

Domnul Jean de Hainaut făcu numărătoarea cailor săi morți sau care nu mai erau buni de nimic, și înfățișă o socoteală de paisprezece mii de lire. Tînărul rege Eduard nu avea atîta bănet la îndemînă în vistieria lui, și trebuia să mai plătească și soldele propriilor sale trupe. Atunci domnul Jean de Hainaut, cu un gest mărinimos după cum îi stătea în obicei, se puse chezaș pe lîngă cavalerii săi pentru toți banii ce li se cuveneau de la viitorul său nepot.

În vara aceea, Roger Mortimer, care nu avea nici un interes în părțile de miazănoapte ale regatului, grăbi un tratat de pace. Eduard al III-lea renunța la orice suzeranitate asupra Scoției și-l recunoștea pe Robert Bruce ca rege al acestei țări, cu care lucru Eduard al II-lea în lunga sa domnie nu se împăcase niciodată ; afară de asta, David Bruce, fiul lui Robert, o lua de soție pe Jeanne a Angliei, a doua fiică a reginei Isabelle.

Ca să se ajungă aici, merita oare osteneala de a-l fi scos din scaun pe fostul rege care trăia închis la Berkeley ?

VII

COROANA DE PAIE

Un revărsat de zori aproape roşu aprindea cu vîlvătaia lui zarea, dincolo de dealurile din Costwold.

— Soarele începe să mijească, sir John, spuse Thomas Gournay, unul din cei doi cavaleri care mergeau în fruntea escortei.

— Da, soarele începe să mijlească, sir Thomas, şi n-am ajuns încă la popasul nostru, răspunse John Maltravers care păşea alături de el, cizmă lîngă cizmă.

— Cînd se va face ziuă, oamenii ar putea lesne să recunoască pe cine ducem, vorbi iar întîiul cavaler.

— Asta s-ar putea într-adevăr întîmpla, camarade, şi e tocmai ceea ce trebuie să evităm.

Cuvintele acestea erau schimbate cu glas tare, înadins, pentru ca prizonierul care venea în urmă să le audă.

Sir Thomas Gournay sosise în ajun la Berkeley, după ce străbătuse jumătate din Anglia, ca să-i aducă lui John Maltravers tocmai de la York, noile porunci ale lui Roger Mortimer privind paza regelui detronat.

Gournay era un bărbat nu prea plăcut la chip ; avea nasul scurt şi cîrn, dinţii de jos mai lungi decît ceilalţi, pielea trandafirie, pătată, presărată cu peri roşiatici ca pielea unei scroafe ; părul prea lung i se răsucea, asemenea unor fuioare de aramă, sub marginea coifului.

Ca să-i fie în ajutor lui Thomas Gournay, dar şi ca să-l supravegheze nitel. Mortimer i-l dăduse pe Ogle, fostul bărbier din Turnul Londrei.

Pe înserat, în ceasul cînd ţăranii îşi înfulecaseră deja ciorba, mica ceată părăsise Berkeley îndreptîndu-se spre miazăzi prin cîmpia tăcută şi nişte sate adormite. Maltravers şi Gournay mergeau călare în capul coloanei. Regele era înconjurat de vreo zece ostaşi sub comanda unui ofiţer inferior, pe nume Towurlee. Namilă cu frunte îngustă şi minte drămuită cu zgîrcenie, Towurlee era un om supus, foarte necesar pentru treburile care-ţi cereau să fii tare şi totodată să le execuţi fără a-ţi pune prea multe întrebări. Ogle încheia coloana, în tovărăşia călugărului

Guillaume, care nu fusese ales printre cei mai de treabă din mănăstirea lui. Dar s-ar putea să fie nevoie de dînsul pentru un maslu.

Toată noaptea, fostul rege încercase zadarnic să ghicească unde-l duceau. Acum, se crăpa de zi.

— Ce-i de făcut, sir Thomas, pentru ca nimeni să nu poată recunoaşte un om ? întrebă din nou pe un ton grav Maltravers.

— Să-i schimbi faţa, sir John, nu văd ce alta s-ar putea face, răspunse Gournay.

— Ar trebui să i-o mînjim cu catran sau poate cu funingine.

— Astfel ţăranii vor crede că ducem un maur.

— Din nenorocire, nu avem catran.

— Atunci, am putea să-i radem barba, spuse Thomas Gournay întărindu-şi vorba cu o clipire a ochiului.

— Ah, că bine te-ai mai gîndit, camarade ! Mai cu seamă că avem un bărbier printre oamenii noştri. Cerul ne vine într-ajutor. Ogle, Ogle, ia fă-te-ncoace !... Luaşi cu tine ligheanul şi bricele ?

— Le-am luat, sir John, ca să te servesc, răspunse Ogle apropiindu-se de cei doi cavaleri.

— Atunci să ne oprim aici. Văd puţintică apă în pîrîiaşul de colo.

Toate acestea erau puse la cale din ajun. Micul convoi se opri. Gournay şi Ogle descălecară. Gournay era spătos, avea picioarele scurte şi crăcănate. Ogle aşternu o pînză pe iarba taluzului, îşi rîndui acolo uneltele şi, cu ochii la fostul rege, se apucă să ascută, fără grabă, un brici.

— Ce aveţi cu mine ? Ce vreţi să-mi faceţi ? întrebă Eduard al II-lea pe-un ton pătruns de spaimă.

— Vreau să te dai jos de pe calul tău, nobile domn, ca să-ţi facem un alt chip. Iată un tron tocmai potrivit pentru tine, spuse Thomas Gournay arătîndu-i un muşuroi pe care-l strivi cu călcîiul cizmei. Haide ! Aşază-te.

Eduard se supuse. Cum părea să se codească nitel, Gournay îi dădu brînci de la spate, şi soldaţii din escortă izbucniră în rîs.

— Iar voi ăştialalţi faceţi roată în jurul lui, le porunci Gournay.

Se rînduiră de jur împrejur, și uriașul Towurlee se așeză la spatele regelui ca să-l țină-n loc apăsîndu-i umerii, dacă va fi nevoie.

Apa din pîriu pe care se duse s-o scoată Ogle era înghețată.

— Udă-i fața, zise Gournay.

Bărbierul aruncă dintr-o dată tot conținutul ligheanului în fața regelui. Apoi începu să-și plimbe briciul pe obraji, fără a se uita prea mult la ceea ce făcea. Smocurile blonde căzeau în iarbă.

Maltravers rămăsese călare. Cu mînile sprijinite în oblîncul șeii, cu părul căzut pe urechi, urmărea din ochi operația, lăsînd să i se vadă bucuria.

Între două trăsături de brici, Eduard scoase un țipăt :

— Prea mă chinuiești ! N-ai putea măcar să-mi moi barba cu apă caldă ?

— Apă caldă ! izbucni Gournay. Ia te uită ce gingaș mi-e !

Iar Ogle, apropiindu-și fața rotundă și palidă de obrazul regelui, îi șuflă în ureche :

— Dar my Lord Mortimer, cînd era în Turnul Londrei, avea oare apă caldă la bărbierit ?

Apoi își văzu de treabă, trăgînd cu briciul de mîntuială. Sîngele se prelingea pe piele și Eduard începu să plîngă de durere.

— A, ia te uită șmecherul, strigă Maltravers văzîndu-i lacrimile, a găsit mijlocul de a avea totuși apă caldă pe obraji.

— Îi rad și părul din cap, sir Thomas ? întrebă Ogle.

— Desigur, desigur, și părul din cap, răspunse Gournay.

Briciul făcu să cadă șuvițele de la frunte pînă la ceafă.

După vreo zece minute, Ogle întinse victimei sale o oglindă de cositor, și fostul suveran al Angliei descoperi în ea cu uimire adevărata sa față, copilăroasă și totodată îmbătrînită, sub capul chilug, îngust și lunguieț. Bărbia prelungă nu-i mai ascundea firea slabă. Eduard se simțea jupuit, caraghios, ca un cîine tuns.

— Nu mă mai recunosc, spuse el.

Cei din jurul lui pufniră iar de rîs.

— A, e foarte bine așa ! spuse Maltravers de pe calul său. Dacă tu însuți nu te recunoști, cei care ar putea să te caute te vor recunoaște și mai puțin. Iată unde ajungi cînd vrei să evadezi.

Căci acesta era motivul pentru care îl mutau pe fostul suveran. Cîțiva seniori din Țara Galilor, sub căpetenia unuia dintre dînșii, Rhys ap Gruffyd, urziseră, spre a-l scăpa pe rege, o conspirație de care Mortimer aflase la vreme. Tot atunci, profitînd de o neglijență a lui Thomas de Berkeley, Eduard o ștersese într-o zi din temniță. Pornit numaidecît pe urmele fugarului, Maltravers dăduse de el în mijlocul pădurii, gonind spre rîu ca un cerb încolțit. Fostul rege încerca să ajungă la cotul Severnului, în speranța că va găsi acolo o luntre. Acum, Maltravers își gusta răzbunarea, atunci însă trăsese o spaimă.

— Haide, scoală, mărite rege, îi spuse el. E vremea să încaleci iar.

— Unde ne vom opri ? întrebă Eduard.

— Acolo unde vom fi siguri că nu vei mai întîlni prieteni de ai tăi. Și nimic n-are să-ți tulbure somnul. Lasă-te pe seama noastră că avem noi grijă de tine.

Drumul ținu așa aproape o săptămînă. Mergeau noaptea, se odihneau ziua, fie într-un conac unde nu aveau a se teme de nimic, fie într-un adăpost pe cîmp, vreo șură mai ferită. Cînd se crăpă de ziuă pentru a cincea oară, Eduard văzu profilîndu-se în zare o uriașă fortăreață cenușie, înălțată pe o coastă de deal. Cîte o pală de vînt aducea aerul mării, mai răcoros, mai umed, ceva mai sărat.

— Dar acesta e Corf ! spuse Eduard. Acolo mă duceți ?

— Firește, e Corf, lămuri Thomas de Gournay. Îți cunoști bine castelele regatului tău, pe cît se pare.

Un țipăt mare de spaimă scăpă de pe buzele lui Eduard. Cetitorul său în stele îl sfătuise odinioară să nu se oprească niciodată la Corf, pentru că o ședere în locul acesta i-ar aduce nenorocire. De aceea, în drumurile sale prin Dorset și Devonshire, Eduard al II-lea se apropiase de mai multe ori de Corf, dar refuzase cu încăpățînare să intre acolo.

Castelul din Corf era mai vechi, mai mare și mai înfiorător decît cel din Kenilworth. Turnul său uriaș do-

mina tot ținutul dimprejur, toată peninsula Purbeck. Unele din meterezele sale erau dinainte de Cucerirea normandă. Castelul fusese adeseori folosit ca închisoare, bunăoară de către Ioan fără Țară care, cu o sută douăzeci de ani înainte poruncise să fie lăsați să moară acolo de foame douăzeci și doi de cavaleri francezi. Corf părea clădit anume pentru crimă. Superstiția tragică ce se țesuse în jurul său mergea pînă la omorul unui băiat de cincisprezece ani, regele Eduard, căruia i se mai zice Martirul, alt Eduard al II-lea, cel din dinastia saxonă, care domnise înainte de anul una mie.

Legenda acestui omor rămînea vie în mintea oamenilor. Eduard Saxonul, fiul regelui Edgar căruia îi urmase la tron, era urît de mamă-sa vitregă, regina Elfrida, cea de a doua soție a tatălui său. Într-una din zile, pe cînd se întorcea călare de la vînătoare și în timp ce, grozav de încălzit cum era, ducea la buze un corn cu vin, regina Elfrida îi vîrî un pumnal în spate. Înnebunit de durere, dădu pinteni calului care porni drept spre pădure. Pierzînd sînge, tînărul rege căzu curînd de pe șea ; dar piciorul fiindu-i prins în scară, calul îl mai tîrî o bună bucată de drum, sfîrîmîndu-i capul de copaci. Niște țărani, ținîndu-se după urmele de sînge lăsate în pădure, dădură de trupul său și-l îngropară într-ascuns. Mormîntul acesta începînd să facă minuni, Eduard fusese mai tîrziu trecut în rîndul sfinților.

Același nume, aceeași cifră în altă dinastie ; această asemănare pe care prezicerea astrologului o făcea și mai tulburătoare putea într-adevăr să vîre groaza în regele prizonier. Castelul din Corf avea oare să vadă moartea unui alt Eduard al II-lea ?

— Ca să-ți faci intrarea în această frumoasă cetățuie, se cuvine, mărite domn, să-ți pui o coroană pe cap, spuse Maltravers. Haide, Towurlee, du-te de adună niște paie pe cîmp !

Din brațul de iarbă uscată pe care-l aduse uriașul, Maltravers făcu o coroană și o așeză în creștetul ras al regelui. Firele de pai se înfipseră în pielea capului.

— Acum, dă-i drumul înainte, și iartă-ne că nu avem trîmbițe să-ți vestească sosirea !

Un șanț adînc, un zid, o podișcă între două mari turnuri rotunde, o coastă de deal înverzită pe care trebuia s-o urci , un alt șanț, o altă poartă, un alt gard cu țepi de fier, apoi, dincolo de toate acestea iarăși niște povîrnișuri acoperite de iarbă : întorcînd capul, puteai să vezi căsuțele satului cu acoperișuri făcute din pietre netede și cenușii puse ca niște olane.

— Haide, dă-i drumul ! strigă Maltravers repezindu-i lui Eduard un pumn în coastă.

Coroana de paie se clătină. Caii înaintau acum prin coridoare strîmte, întortocheate, pardosite cu pietricele rotunde, între niște ziduri uriașe, halucinante, în vîrful cărora corbii, cocoțați unul lîngă altul, alcătuind o friză neagră pe marginea pietrei cenușii, priveau cum trece coloana la cincizeci de picioare sub ei.

Regele Eduard al II-lea nu avea nici o îndoială că-l vor ucide. Dar un om poate fi omorît în multe feluri.

Thomas Gournay și John Maltravers nu primiseră poruncă anume să-l omoare, ci mai curînd să-i vină de hac. Hotărîră deci să-l răpună cu încetul. De două ori pe zi, i se serveau fostului suveran niște fierturi groaznice de secară, în timp ce paznicii săi se ghiftuiau sub ochii lui cu tot soiul de bunătăți. Și totuși, prizonierul rezista la această hrană scîrboasă ca și la batjocurile și loviturile cu care îl copleșeau. Era uimitor de zdravăn la trup și-și păstra chiar judecata limpede. Alții în locul lui și-ar fi pierdut lesne mințile ; el se mulțumea să geamă. Dar pînă și văicărelile lui dovedeau bun simț.

— Păcatele mele sînt oare așa de grele ca să nu merite nici îndurare, nici ajutor ? Din inima voastră a pierit orice milă creștinească, orice bunătate, le spunea temnicerilor săi. Dacă nu mai sînt rege, rămîn totuși tată și soț ; cum ar mai putea să le fie teamă de mine soției și copiilor mei ? Nu-s de ajuns de mulțumiți că mi-au luat tot ce aveam ?

— Și ce te plîngi așa, mărite domn, de nevastă-ta ? Nu ți-a trimis oare măria sa regina vestminte frumoase și scrisori drăgăstoase pe care ți le-am citit ?

— Mișei ce sînteți, răspundea Eduard, mi-ați arătat vestmintele dar nu mi le-ați dat, lăsîndu-mă să putrezesc în caftanul acesta ponosit. Iar scrisorile, pentru ce mi

le-a trimis femeia asta rea, dacă nu ca să se poată preface că mi-a arătat compătimire. Ea, ea împreună cu ticălosul Mortimer, vă poruncesc să mă chinuiţi ! De n-ar fi ea şi trădătorul acesta, copiii mei, sînt sigur de asta, ar da fuga să mă îmbrăţişeze !

— Soţiei tale, regina, şi copiilor tăi, prea li-e frică de firea ta crudă, răspundea Maltravers. Au suferit prea mult de pe urma răutăţilor şi furiei tale pentru a mai dori să te vadă.

— Vorbeşte, mişelule, vorbeşte, zicea regele. Va veni o vreme cînd chinurile la care mă supuneţi vor fi răzbunate.

Şi începea să plîngă, cu bărbia vîrîtă între braţe. Plîngea, dar nu murea de fel.

Gournay şi Maltravers se plictiseau la Corf, căci toate plăcerile au un sfîrşit, chiar şi acelea pe care le ai cînd chinuieşti un rege. Şi apoi, Maltravers o lăsase pe nevastă-sa, Eva, la Berkeley, lîngă cumnatu-său ; afară de asta, în ţinutul Corf lumea cam aflase că regele detronat era întemniţat acolo. Aşa că, după un schimb de scrisori cu Mortimer, se luase hotărîrea ca Eduard să fie dus îndărăt la Berkeley.

Cînd, înconjurat de aceeaşi escortă, trecu iar, doar ceva mai slăbit şi ceva mai încovoiat, prin porţile mari cu zăbrele şi ţepi de fier, pe podurile lăsate peste şanţuri, prin cele două ziduri împrejmuitoare, oricît de năpăstuit era, regele Eduard al II-lea încercă o nespusă uşurare şi parcă sentimentul că scăpase teafăr. Astrologul său minţise.

VIII

„BONUM EST"

Regina Isabelle se afla deja în pat, cu părul desfăcut în două cozi blonde ce-i cădeau pe piept. Roger Mortimer intră, fără să se anunţe, hatîr de care se bucură numai el. Doar văzîndu-i faţa, regina înţelese ce anume avea să-i spună, sau mai curînd să-i spună încă o dată.

— Am primit veşti de la Berkeley, rosti el pe un ton ce se vroia potolit şi nepăsător.

Isabelle nu răspunse.

Fereastra era întredeschisă spre noaptea de septembrie. Mortimer se duse s-o deschidă de-a binelea şi rămase o clipă acolo, cu ochii spre oraşul Lincoln, mare şi îngrămădit, încă străpuns de cîteva lumini, şi care se întindea sub castel în vale. Ca însemnătate, Lincoln trecea drept al patrulea oraş al ţării, după Londra, Winchester şi York. Un crîmpei din trupul sfîrtecat al lui Hugh Le Despenser cel Tînăr fusese trimis aici, cu zece luni mai înainte. Venind de la Yorkshire, curtea se aşezase de o săptămînă în castel.

Isabelle privea umerii laţi ai lui Mortimer şi ceafa acoperită de părul încîrlionţat, profilîndu-se ca o umbră pe cerul întunecos, în pervazul ferestrei.

În această clipă, chiar în clipa aceasta nu-l iubea.

— Soţul tău se încăpăţînează să trăiască, vorbi iar Mortimer întorcîndu-şi faţa spre regină, şi această viaţă pune în primejdie pacea regatului. Prin conacele din Ţara Galilor unii nu încetează să unelteaască pentru a-l scăpa. Călugării dominicani se încumetă să predice pentru dînsul chiar în Londra, unde tulburările care ne-au dat atîtea griji în iulie ar putea să izbucnească din nou. Eduard nu e primejdios prin el însuşi, o recunosc, dar vrăjmaşii noştri se folosesc de numele lui pentru a aţîţa lumea la răscoală. Binevoieşte, rogu-te, şi dă în sfîrşit acea poruncă aşa cum te-am sfătuit, fără de care nu va fi pace nici pentru tine, nici pentru fiul tău.

Isabelle scoase un oftat de mare lehamite. De ce nu dă el însuşi această poruncă ? De ce nu ia asupră-şi hotărîrea, el care tăia şi spînzura în ţară ?

— Iubite Mortimer, rosti ea cu glas liniştit, ţi-am mai spus doar că nimeni nu va scoate această poruncă de la mine.

Roger Mortimer închise fereastra ; se temea să nu răbufnească în el furia.

— Dar la urma urmei, spuse el, după ce ai îndurat atîtea necazuri şi ai înfruntat primejdii aşa de mari, de ce să ajungi acum vrăjmaşa propriei tale linişti ?

Regina clătină din cap şi răspunse :

— Nu pot. Mai curînd înfrunt toate primejdiile decît să fac una ca asta. Te rog, Roger, să nu ne mînjim mîinile cu sîngele acesta.

Mortimer avu un rînjet fugar.

— De unde-ţi veni aşa deodată, i-o întoarse el, acest respect neaşteptat pentru sîngele duşmanilor tăi ? Sîngele contelui de Arundel, sîngele Despenserilor, sîngele lui Baldock, tot sîngele acesta curgea în pieţele oraşului sub ochii tăi, fără ca tu să-ţi întorci privirea. Ba, mi s-a părut chiar, în unele nopţi, că sîngele îţi cam plăcea. Iar el, drăguţul de rege, nu are mîinile mai roşii decît ar putea fi ale noastre vreodată ? N-ar fi vărsat el bucuros sîngele meu şi al tău, dacă i-am fi lăsat timp s-o facă ? Nu trebuie să fii rege, Isabelle, dacă ţi-e frică de sînge, nu trebuie să fii regină ; trebuie să te retragi în vreo mînăstire, sub un văl de călugăriţă, şi să nu ai parte nici de dragoste, nici de putere !

Se înfruntară o clipă din privire. Ochii de culoarea silexului străluceau prea tare sub sprîncenele stufoase, în lumina slabă a luminărilor ; cicatricea albă tivea o buză care trăda cruzimea. Isabelle îşi plecă ochii mai întîi.

— Adu-ţi aminte, Mortimer, că ţi-a dăruit viaţa odinioară, spuse ea. Astăzi trebuie să-şi zică în sinea lui că dacă nu se lăsa înduplecat atunci de rugăminţile baronilor şi episcopilor, de propriile mele rugăminţi, şi poruncea să ţi se taie capul, aşa cum a poruncit pentru Thomas Lancastre...

— Nu, n-am uitat de loc, mi-aduc aminte de asta, şi tocmai că n-aş vrea să mă căiesc într-o zi ca dînsul... Această compătimire pe care i-o arăţi eu o găsesc foarte stranie şi foarte încăpăţînată.

Mortimer tăcu o vreme. Apoi :

— Aşadar îl mai iubeşti ? Nu văd alt motiv.

Ea înălţă din umeri.

— Asta era va să zică, spuse Isabelle, vrei să-ţi dau încă o dovadă că te iubesc numai pe tine ! Această furie de bărbat gelos nu se va mai potoli niciodată în tine ? Nu ţi-am dovedit îndeajuns în faţa întregului regat al Franţei şi aceluia al Angliei, ba chiar şi în faţa fiului

meu, că nu aveam în inimă altă dragoste ? Dar ce trebuie să mai fac ?

— Ceea ce-ţi cer, şi nimic alta. Văd însă că nu vrei să te hotărăşti. Văd că crucea pe care ţi-o făcuşi la inimă, în faţa mea, şi care trebue să ne unească în toate şi să ne dea o singură voinţă, nu era pentru tine decît prefăcătorie. Văd bine că soarta m-a făcut să-mi leg viaţa de o făptură slabă !

Da, un bărbat gelos, asta era ! Regent atotputernic, împărţind dregătoriile, cîrmuindu-l pe tînărul rege, trăind ca soţ şi soţie cu regina, şi asta în văzul tuturor baronilor, Mortimer rămînea un bărbat gelos !...

„Dar n-o fi avînd oarecare dreptate să fie ?“ gîndi deodată regina. Primejdia oricărei gelozii este că sileşte pe cel bănuit să caute în sinea lui dacă nu cumva reproşurile celuilalt sînt îndreptăţite. Aşa ies la iveală unele sentimente pe care nu le luaseşi în seamă... Stranie întorsătură ! Isabelle era sigură că-l urăşte pe Eduard atît cît e în stare o femeie să urască ; nu se gîndea la el decît cu dispreţ, pică şi scîrbă deopotrivă. Şi totuşi... Şi totuşi amintirea inelelor de logodnă, a încoronării, a copiilor zămisliţi cu dînsul, amintirile pe care le păstra nu despre Eduard, ci despre ea însăşi, doar amintirea de a fi crezut odinioară că-l iubeşte, toate acestea o reţineau acum. I se părea cu neputinţă să pronunţească moartea tatălui copiilor pe care-i născuse... „Şi toţi îmi zic Lupoaica Franţei !“ Sfîntul nu-i niciodată aşa de sfînt, şi nici omul crud nu-i niciodată aşa de crud cum şi-l închipuie alţii.

Şi apoi, fie şi detronat, Eduard era un rege. Chiar dacă i-au luat coroana şi averile, chiar dacă l-au întemniţat, rămînea o persoană regală. Şi Isabelle era ea însăşi regină, şi crescută pentru asta. În toată copilăria ei avusese sub ochi pilda adevăratei măreţii regale, întrupată într-un om care, prin stirpea sa şi prin încoronare, se ştia deasupra celorlalţi oameni, şi făcea astfel încît toţi să-l ştie ca atare. A lua viaţa unui supus, fie el şi cel mai mare senior al regatului, nu era niciodată mai mult decît o crimă. Dar a răpune o viaţă regală însemna o pîngărire şi o tăgadă a caracterului sacerdotal, divin, cu care suveranii erau învestiţi.

— Și asta, Mortimer, tu n-o poți pricepe, căci nu ești rege, și nici nu ești născut dintr-un rege.

Isabelle își dădu seama, prea tîrziu, că-și rostise gîndul cu glas tare.

Baronul Ținuturilor de Margine, urmașul tovarășului de luptă al lui Wilhelm Cuceritorul, marele judecător al Țării Galilor simți parcă o palmă-n obraz. Se trase cu doi pași îndărăt, făcu o plecăciune :

— Nu cred, doamnă, că cel care ți-a redat tronul e un rege ; dar mi se pare că-mi irosesc vremea de pomană așteptînd să recunoști asta. Și tot pierdere de vreme ar fi să-ți amintesc că mă trag din regii Danemarcii care n-au șovăit să-și dea una din fetele lor după străbunul meu, întîiul Roger Mortimer. Strădaniile mele pentru a te sluji nu mi-au adus cine știe ce prețuire. Lasă-ți deci vrăjmașii să-l scoată din temniță pe regescul tău soț, sau mai bine, du-te tu singură să-l scoți de acolo chiar cu mîinile tale. Puternicul tău frate, regele Franței, nu va pregeta atunci să te apere, așa cum făcu cînd trebuiseși să fugi spre Hainaut, de te țineam în șea, sprijinită de pieptul meu. El, Mortimer, nefiind rege și viața lui nefiind astfel ocrotită împotriva unei lovituri a soartei, se duce, doamnă, să-și caute adăpost aiurea înainte de a fi prea tîrziu, dincolo de hotarele regatului a cărui regină îl iubește atît de puțin încît simte că nu mai are ce căuta aici.

Zicînd aceasta, se îndreptă spre ieșire. Își stăpînea mînia ; nu trînti ușa de stejar ci o împinse încetișor, și i se auziră pașii depărtîndu-se.

Isabelle îl cunoștea îndeajuns pe orgoliosul Mortimer pentru a ști că nu se va întoarce. Sări din pat, alergă numai în cămașă prin coridoarele castelului, îl ajunse pe Mortimer și, prinzîndu-se cu mîinile de vestmintele lui, i se atîrnă de brațe.

— Rămîi, rămîi, iubitul meu Mortimer, te rog în genunchi, rămîi ! izbucni ea fără a se sinchisi dacă o aude cineva. Nu-s decît o femeie, am nevoie de sfatul și de sprijinul tău ! Rămîi ! Te rog, rămîi, și fă cum crezi tu.

O podidiseră lacrimile și se sprijinea de el, lipindu-se de acest trup, de această inimă fără de care nu putea trăi.

— Vreau ceea ce vrei și tu ! mai spuse ea.

Servitorii, atraşi de zgomot, se iviseră şi numaidecît începură să se ascundă prin colţuri, stînjeniţi de a fi martori la această ceartă între amanţi.

— Vrei cu-adevărat ceeace vreau eu ?... întrebă Mortimer, luînd obrazul reginei între mînile sale. Atunci ! Oşteni ! strigă el. Daţi fuga şi mi-l aduceţi de îndată pe monseniorul Orleton.

De cîteva luni între Mortimer şi Adam Orleton intervenise o răceală. Vrajba lor prostească avea drept pricină acea episcopie de Worcester pe care papa i-o hărăzise lui Orleton, în timp ce Mortimer o făgăduia altui candidat. Cum de Mortimer nu ştiuse că prietenul său rîvnea această episcopie ! Dar acum, odată ce-şi dăduse cuvîntul, nu mai vroia să şi-l tragă îndărăt. Parlamentul întrunit la York, chemat să hotărască, decretase confiscarea veniturilor eparhiei de Worcester... Aşadar, Orleon, care nu mai era episcop de Hereford şi nu era încă nici de Worcester, îl socotea foarte nerecunoscător pe omul căruia îi înlesnise evadarea din turn. Afacerea rămînea să mai fie dezbătută, iar Orleton continua să urmeze curtea regală în deplasările ei.

„Într-o zi Mortimer va avea iar nevoie de mine, îşi zicea, şi atunci îmi va da episcopia.“ Ziua asta, sau mai curînd noaptea asta, sosise. Orleton înţelese acest lucru de îndată ce pătrunse în odaia reginei. Isabelle, care se culcase iar, păstra urmele lacrimilor pe obraz. Mortimer se plimba cu paşi mari în jurul patului. Ca să se arate astfel aşa de puţin stînjeniţi, în ochii prelatului, trebuie să fie vorba de ceva foarte serios !

— Măria sa regina, spuse Mortimer, socoate cu bună dreptate că din pricina uneltirilor pe care le cunoşti, viaţa soţului ei pune în primejdie pacea regatului, şi e neliniştită văzînd că Dumnezeu întîrzie atîta să-l cheme la el.

Adam Orleton o privi pe Isabelle, Isabelle îl privi pe Mortimer, apoi îşi întoarse ochii la episcop şi făcu semn că aşa este. Orleton avu un surîs abia mijit, nu de cruzime, nici măcar cu-adevărat ironic, ci mai curînd o expresie de ruşinoasă mîhnire.

— Măria sa regina se vede în faţa marii probleme ce li se pune întotdeauna celor care au pe umerii lor

povara cîrmuirii statelor, răspunse el. Trebuie oare, pentru a nu curma o singură viață, să ducă la pieire multe alte vieți ?

Mortimer se întoarse spre Isabelle, și spuse :

— Auzi !

Era foarte mulțumit de sprijinul pe care i-l aducea episcopul și-i păru rău că nu găsise el însuși acest argument.

— Aici e vorba de apărarea popoarelor, urmă Orleton, iar nouă, episcopilor, ni se cere să deslușim voința Domnului. Fără îndoială, sfintele porunci ne opresc să grăbim sfîrșitul oricărei vieți. Regii însă nu sînt oameni de rînd, și ei singuri se socot pe deasupra *poruncilor* dumnezeești atunci cînd își osîndesc supușii la moarte... Credeam însă, my Lord, că paznicii pe care i-ai pus în jurul regelui detronat vor face astfel încît să te scutească de asemenea probleme.

— Paznicii par să fi făcut tot ce se poate, răspunse Mortimer. Și nu vor face mai mult înainte de a primi porunci scrise.

Orleton dădu din cap, dar nu răspunse.

— Dar o poruncă scrisă, adăugă Mortimer, poate să cadă și în alte mîni decît acelea cărora le este destinată ; poate de asemeni să le furnizeze o armă celor care trebuie să execute porunca împotriva celor care au dat-o. Mă-nțelegi ?

Orleton zîmbi din nou. Nu cumva îl crede un nătărău ?

— Cu alte cuvinte, my Lord, spuse el, ai vrea și n-ai vrea să trimiți această poruncă.

— Aș vrea mai degrabă să trimit un ordin care să fie limpede pentru cei ce trebuie să-l înțeleagă, dar să rămînă de neînțeles pentru cei ce nu trebuie să știe de el. Asupra acestui lucru țin să mă sfătuiesc cu sfinția ta care ești un om priceput, dacă vrei să mă ajuți.

— Și ceri asta, my Lord, unui biet episcop care nu are nici scaun și nici eparhie unde să-și pună cîrja ?

Fu rîndul lui Mortimer să zîmbească :

— Lasă, lasă, my Lord Orleton, să nu mai vorbim de lucrurile acestea. M-ai necăjit rău de tot, știi bine. Dacă

mi-ai fi spus barem din vreme ce anume doreai ! Pentru că ţii însă aşa de mult la asta, iată, nu-ţi voi mai sta împotrivă. Vei avea episcopia de Worcester, îţi dau cuvîntul meu... Cît despre încuviinţarea Parlamentului, lasă-te pe mine. Iar sfiinţia ta eşti tot prietenul meu, şi asta o ştii prea bine.

Episcopul dădu din cap. Da, o ştia ; şi el păstra tot atîta prietenie lui Mortimer, iar cearta lor din ultima vreme nu schimbase nimic ; era de ajuns să se afle faţă-n faţă ca să-şi dea seama de asta. Prea multe amintiri îi legau, prea multe complicităţi şi o admiraţie reciprocă. Astă-seară chiar, cînd Mortimer nu mai ştia ce să facă după ce smulsese în sfîrşit reginei un consimţămînt atît de mult aşteptat, pe cine chema ? Pe episcopul cu umerii căzuţi, cu umblet de răţoi, cu ochii obosiţi de citit. Erau chiar atît de strîns legaţi, absorbiţi de prieteşugul lor, încît uitaseră de regina care-i cerceta cu ochii ei mari albaştri şi se simţea rău.

— Nimeni n-a uitat că frumoasa predică a sfinţiei tale „*Doleo caput meum*“ ne-a ajutat să-l detronăm pe regele netrebnic, spuse Mortimer. Şi tot sfinţia ta ai obţinut abdicarea.

Iată că recunoştinţa se arăta iar ! Orleton îşi plecă fruntea sub atîtea complimente.

— Aşadar, spuse el, vrei ca să-mi duc treaba pînă la capăt.

Se afla în cameră o masă de scris, pene şi hîrtie. Orleton ceru un cuţit, căci nu putea scrie decît cu o pană ascuţită de el însuşi. Asta îl ajuta să mai chibzuiască. Mortimer tăcea spre a nu-i tulbura gîndurile.

— Porunca nu trebuie să fie lungă, spuse Orleton după o clipă.

Privea în gol, cu un aer vesel. Uitase de bună seamă că era vorba de moartea unui om ; încerca un sentiment de orgoliu, o bucurie de scriitor care venise de hac unei probleme de stil. Aplecîndu-şi ochii pe masă, nu aşternu decît o singură frază cu scrisul său foarte citeţ, împrăştie deasupra nişte pulbere de uscat, şi întinse foaia de hîrtie lui Mortimer, zicînd :

— Sînt gata să pecetluiesc această scrisoare cu propriul meu sigiliu, dacă domnia ta sau măria sa regina socotiți că nu trebuie să le puneți pe ale voastre.

Părea într-adevăr mulțumit de sine.

Mortimer se apropie de o luminare. Scrisoarea era în latinește. Citi cu oarecare greutate :

— *Eduardum occidere nolite timere bonum est.*

Chibzui o clipă, apoi, întorcîndu-se spre episcop :

— *Eduardum occidere*, asta o înțeleg bine ; *nolite* : nu trebuie... *timere* : să vă fie teamă... *bonum est* : e bine...

Orleton zîmbea.

— Trebuie să se înțeleagă : „Nu-l omorîți pe Eduard, e bine să vă temeți... de a face asta", urmă Mortimer, sau „Nu vă fie teamă de a-l omorî pe Eduard, e o treabă bună" ? Unde este virgula ?

— Nu este nicăieri, răspunse Orleton. Voința lui Dumnezeu se va arăta în înțelegerea aceluia care va primi scrisoarea. Dar scrisoarea însăși, cui trebuie s-o trimitem, spre a-l putea scoate vinovat de ceea ce se va întîmpla ?

Mortimer rămase uluit.

— Nu știu, spuse el, dacă Maltravers și Gournay înțeleg bine latinește.

— Călugărul Guillaume, pe care domnia ta l-ai pus lîngă dînșii, înțelege destul de bine această limbă. Și apoi omul care va duce scrisoarea, le va transmite prin viu grai, dar numai prin viu grai, că orice lucru vor săvîrși potrivit acestei porunci nu trebuie să lase nici o urmă.

— Și într-adevăr, întrebă Mortimer, ești gata să-ți pui aici sigiliul ?

— O voi face, spuse Orleton.

Era într-adevăr un om pe care te puteai bizui. Mortimer îl însoți pînă-n josul scării, apoi se întoarse în odaia reginei.

— Dragul meu Mortimer, îi spuse Isabelle, nu mă lăsa să dorm singură în noaptea asta.

Noaptea de septembrie nu era chiar atît de răcoroasă pentru ca regina să tremure așa de tare.

IX

FIERUL ROȘU

Față de fortărețele uriașe de la Kenilworth sau Corf, Berkeley poate fi socotit un castel mic. Zidurile sale din piatră roșiatică, proporțiile sale omenești, nu-l fac nicidecum înfricoșător... Curtea castelului dă de-a dreptul în cimitirul care înconjoară biserica, unde lespezile de pe morminte se acoperă în cîțiva ani cu un mușchi verde, subțire ca o țesătură de mătase.

Thomas de Berkeley, un flăcău destul de cumsecade pe care nu-l însuflețea nici un sentiment de cruzime față de semenii săi, nu avea totuși vreun motiv de a se arăta din cale afară de binevoitor față de fostul rege Eduard al II-lea care-l ținuse patru ani în temniță la Wallingford, împreună cu tată-său Maurice, mort acolo. În schimb, totul îl îndemna să-i fie credincios puternicului său socru Roger Mortimer, cu a cărui fiică mai mare se căsătorise în 1320 și pe care îl urmase în răscoala din 1322, după ce, tot lui îi datora că ieșise din temniță cu un an mai înainte. Thomas primea însemnata sumă de o sută de șilingi pe zi pentru paza și găzduirea regelui detronat. Nici nevastă-sa Marguerite Mortimer, nici soră-sa Eva, soția lui John Maltravers, nu erau femei rele.

De n-ar fi avut de-a face decît cu familia Berkeley, Eduard al II-lea s-ar fi împăcat cu șederea sa acolo. Din nenorocire, trebuia să-i îndure pe cei trei călăi, Maltravers, Gournay și bărbierul lor, Ogle. Aceștia nu-i lăsau nici un răgaz fostului rege ; mintea lor scornea mereu alte chinuri, și se luau la un fel de întrecere, născocind care mai de care cum să-și căznească prizonierul cu mai multă cruzime.

Maltravers închipuise să-l bage pe Eduard înlăuntrul foișorului, într-o încăpere rotundă cu un diametru de cîteva picioare, în mijlocul căruia se căsca un puț vechi, acum secat. Nici un fel de ghizd nu înconjura puțul. Ar fi fost de-ajuns o mișcare greșită pentru ca prizonierul să cadă în această groapă adîncă, pierind fără urmă.

De aceea, Eduard trebuia să fie mereu cu ochii la puț; bărbatul acesta de patruzeci și patru de ani, dar care acum arăta de șaizeci, zăcea acolo, pe o grămadă de paie, lipit de perete sau mișcîndu-se numai tîrîș, iar cînd îl fura somnul se trezea numaidecît, scăldat în sudori, cu teama că se apropiase de marginea gropii.

La acest chin al fricii, Gournay mai adăogase altul, cel al mirosului. Poruncea să fie adunate de pe cîmp stîrvuri de jivine împuțite, viezuri prinși în vizuina lor, vulpi, dihori, precum și păsări moarte, putrezite de-a binelea, care erau aruncate în puț pentru ca duhoarea ce-o răspîndeau să umple puținul aer al prizonierului.

— Iată un vînat bun pentru tîmpitul ăsta! ziceau tustrei călăii, în fiece dimineață, cînd vedeau venind încărcătura de stîrvuri.

Ei înșiși nu aveau nasul prea fin, căci stăteau toți laolaltă, sau pe rînd, într-o odăiță din capul scării foișorului, deasupra încăperii în care se prăpădea regele. Niște adieri de-ți întorceau mațele pe dos veneau citeodată pînă la dînșii; dar ele erau prilej de glume grosolane:

— Grozav mai pute, lepădătura! izbucneau în rîs, răsturnînd păhărelul cu zaruri și dînd pe gît cănile de bere.

În ziua cînd primiră scrisoarea lui Adam Orleton, se sfătuiră vreme îndelungată. Călugărul Guillaume le tălmăcise misiva, fără să stea cîtuși de puțin la îndoială asupra adevăratului ei înțeles, dar explicîndu-le cît de iscusit era ticluită. Cei trei ticăloși făcură haz mare de asta și se strîmbară de rîs ca la vreun sfert de ceas, repetînd într-una: „Bonum est... Bonum est".

Olăcarul cam zevzec pe care Mortimer li-l trimisese, le aduse cuvînt cu cuvînt și porunca nescrisă: „Fără a lăsa urme".

Tocmai asupra acestui lucru se sfătuiau.

— Ciudate pretenții mai au, zău așa, domnii de la Curte, episcopii și ceilalți lorzi! rosti Maltravers. Îți poruncesc să omori dar asta să nu se vadă.

Ce-i de făcut? Otrava înegrea trupurile; și apoi trebuia să-ți faci rost de ea pe la unii ce-ar fi putut să trăncănească. Să-l sugrumi? Urma ștreangului se întipărește în jurul gîtului și fața rămîne vînătă.

Ogle, fostul bărbier din turnul Londrei fu acela care avu o idee grozavă. Thomas Gournay aduse planului propus unele îmbunătăţiri ; iar Maltravers rîse din toată inima, arătîndu-şi nu numai dinţii ci şi gingiile.

— Va fi pedepsit pe unde a păcătuit ! strigă el.

Planul i se păru într-adevăr de o viclenie crîncenă.

— Dar va fi nevoie să fim cel puţin patru, spuse Gournay. Berkeley va trebui să ne dea o mînă de ajutor.

— A, şti cum e cumnatu-meu Thomas, răspunse Maltravers. Vîră în buzunar cele cinci lire pe zi, dar are inima simţitoare. În loc să ne fie de folos, mai mult ne-ar stînjeni.

— Namila de Towurlee ne va ajuta cu dragă inimă, dacă-i făgăduim cîţiva şilingi, spuse Ogle. Şi apoi, e atît de idiot încît, chiar de s-ar apuca pe urmă să povestească, nimeni nu l-ar crede.

Aşteptară să înnopteze. Gournay porunci la bucătărie să se gătească o cină straşnică pentru prizonier, adică o plăcintă umplută cu măduvă, nişte păsărele la frigare, o coadă de vită în sos. Eduard nu mai avusese parte de aşa ospăţ de cînd cu petrecerile pe care le dădea văru-său Gît-Sucit la Kenilworth. Se arătă foarte mirat, cam neliniştit la început, apoi, mîncînd din aceste bucate neobişnuite îi mai veni inima la loc. În loc să-i arunce o strachină pe care el trebuia s-o pună pe marginea gropii împuţite, îl aşezaseră în odăiţa de alături, pe un scăunaş fără spetează, ceea ce i se păru culmea confortului ; şi se ospăta din felurile acestea al căror gust aproape că-l uitase. Nu se caliceau nici cu vinul, turnîndu-i zdravăn dintr-un rubiniu pe care Thomas de Berkeley îl aducea din Aquitania. Cei trei temniceri priveau la acest chiolhan, făcîndu-şi cu ochiul.

— N-are să aibă vreme nici să mistuie mîncarea, îi suflă Maltravers lui Gournay.

Uriaşul Towarlee stătea în uşă, acoperind-o cu totul.

— Ei, acuma ne simţim mai bine, nu-i aşa, my Lord, spuse Gournay cînd fostul suveran îşi isprăvise masa. Acuma te vom duce într-o odaie bună, unde vei găsi un pat cu perne de puf.

Prizonierul, cu scăfîrlia rasă şi bărbia prelungă ce-i tremura într-una, îşi privi paznicii uimit.

— Primit-ați porunci noi ? întrebă el.

Glasul îi era pătruns de o umilință plină de teamă.

— A, da ! Sigur că da, am primit porunci și ne vom purta bine cu înălțimea ta, my Lord ! răspunse Maltravers. Am pus chiar să se facă foc acolo unde vei dormi, căci serile încep să fie răcoroase, nu-i așa, Gournay ? Ei, ce să-i faci, a venit toamna ; sîntem doar pe la sfîrșitul lui septembrie.

Porniră cu regele pe scara îngustă, străbătură curtea năpădită de iarbă a foișorului, apoi urcară de cealaltă parte, în zidul împrejmuitor. Temnicerii nu minţiseră ; îl duceau într-o odaie, bineînțeles nu o odaie de palat, dar o încăpere cum se cade, curată și văruită, unde se vedea un pat cu saltea groasă, și un mangal plin de jeratic. Aproape că era prea cald acolo.

Vinul, căldura... Regele detronat se simțea nițel amețit. Era deci de ajuns o masă bună ca să prindă iar curaj ? Ce noi porunci or fi primit și pentru ce îi arătau deodată atîta bunăvoință ? Poate că izbucnise o răscoală în țară, poate că Mortimer căzuse în dizgrație... Sau poate că pur și simplu pe tînărul rege îl apucase în sfîrșit neliniștea, amintindu-și de soarta tatălui său și le ceruse să se poarte cu el omenește... Dar, chiar dacă o fi izbucnit o răscoală, chiar dacă tot poporul s-o fi ridicat în apărarea lui, niciodată Eduard nu se va învoi să-și reia tronul, niciodată, de asta se lega cu jurămînt în fața lui Dumnezeu. Căci, văzîndu-se iarăși rege, ar începe din nou să săvîrșească greșeli ; nu era făcut să domnească. O mănăstire liniștită, iată tot ce-și dorea, și să se poată plimba într-o grădină frumoasă, să i se servească feluri de mîncare pe gustul său... și să se roage. Apoi, să lase să-i crească iar barba și părul, afară doar dacă nu va voi să se poarte tuns ca frații călugări... Ce nepăsare a sufletului și ce nerecunoștință din parte-i dacă nu ar mulțumi Atotputernicului pentru lucrurile acestea simple care ajung spre a-ți face un trai plăcut, o hrană gustoasă, o odaie caldă... Se vedea un vătrai în soba cu jăratec.

— Ci culcă-te odată, my Lord ! Culcușul e bun, ai să vezi, spuse Gournay.

Și ce-i drept, salteaua era moale. Să regăsești un pat ca lumea, ce fericire ! Pentru ce însă cei trei mai zăboveau aici ! Maltravers ședea pe un scăunaș, cu părul căzut peste urechi, cu mîinile între genunchi, și se tot uita la rege. Gournay zgîndărea focul. Bărbierul Ogle ținea în mînă un corn de bou și un fierăstrăiaș.

— Dormi, mărite domn Eduard, nu ne purta de grijă, noi avem de lucru, stărui Gournay.

— Ce faci acolo, Ogle ? întrebă regele. Tai un corn ca să bei din el ?

— Nu, my Lord, nu ca să beau din el. Tai un corn, și-atît.

Apoi, întorcîndu-se spre Gournay și însemnînd un loc pe corn cu unghia policarului, bărbierul spuse :

— Cred că-i lungimea potrivită, ce zici ?

Roșcovanul cu chip de scroafă privi peste umăr și răspunse :

— Da, cred că asta i se potrivește. *Bonum est.*

După care, se apucă iar să atîțe focul.

Fierăstrăul scrîșnea pe cornul de bou. Cînd își isprăvi treaba, tăind cornul în două, bărbierul întinse partea cu vîrful ascuțit lui Gournay care o luă și, după ce o cercetă de aproape, vîrî în ea vătraiul înroșit. Un miros acru se răspîndi prin odaie, împuțind-o de îndată. Vătraiul ieși prin vîrful ars al cornului. Gournay îl vîrî iar în foc. Cum vroiau ei ca regele să doarmă în larma ce-o făceau în jurul său ? Să nu-l fi scos din groapa cu stîrvuri decît pentru a-l afuma acuma cu cornul acesta ars ?

Deodată, așezat cum era și tot cu ochii la Eduard, Maltravers îl întrebă :

— Despenserul tău pe care-l îndrăgeai așa de mult, avea mădularul zdravăn ?

Ceilalți doi izbucniră într-un hohot de rîs. Doar pentru că auzise rostindu-se acest nume, Eduard simți parcă o sfîșiere în mintea lui și înțelese că oamenii aceștia aveau să-l omoare numaidecît.

Îi pregăteau oare aceeași moarte cumplită ca și lui Hugh cel Tînăr ?

— N-o să faceți asta, nu-i așa ? N-o să mă omorîți ? țipă el, ridicîndu-se deodată pe pat.

— Noi să te omorîm, mărite domn Eduard ? zise Gournay fără măcar să se întoarcă. Cine te-ar putea face să crezi una ca asta ?... Avem şi noi poruncile noastre. *Bonum est, bonum est...*

— Haide, culcă-te la loc, spuse Maltravers.

Dar Eduard nu se culca. Privirea lui, în capul pleşuvit şi slăbit, mergea, ca uitătura unei jivine căzută în capcană, de la ceafa roşie a lui Thomas Gournay la faţa lungă şi gălbejită a lui Maltravers şi la obrajii bucălaţi ai bărbierului. Gournay scoase vătraiul din foc şi-i cercetă vîrful încins.

— Towurlee ! strigă el. Masa !

Namila care aştepta în odaia de alături intră, ducînd pe sus o masă grea. Maltravers se duse să închidă uşa după dînsul şi răsuci cheia în broască. Pentru ce această masă, această scîndură groasă de stejar care se punea de obicei pe nişte căpriori ? Nu se vedeau căpriori prin încăpere. Şi printre atîtea ciudăţenii care se petreceau în jurul regelui, această masă în braţele unui uriaş devenea lucrul cel mai neobişnuit, cel mai înfricoşător. Cum puteai să omori pe cineva cu o masă ? Acesta fu cel din urmă gînd limpede al regelui.

— Haide ! spuse Gournay făcînd semn lui Ogle.

Se apropiară, fiecare de o parte a patului, năpustindu-se asupra lui Eduard şi întorcîndu-l cu burta în jos.

— Ah, ticăloşii, ticăloşii ! răcnea el. Nu, n-o să mă omorîţi !

Se zvîrcolea, se zbătea, şi Maltravers se apropiase ca să le dea o mînă de ajutor, dar nu erau de ajuns trei ca să-l doboare ; iar uriaşul Towurlee nici nu se urnea din loc.

— Towurlee, masa ! strigă Gournay.

Towurlee îşi aminti ce i se poruncise. Se apropie şi lăsă să-i cadă uriaşa scîndură peste umerii regelui. Gournay ridică poalele hainei acestuia şi-i dădu jos nădragii al căror postav ros de atita purtat se rupse. Era ceva caraghios, ceva jalnic, un fund expus astfel privirilor ; dar ucigaşii nu mai aveau acum poftă de rîs.

Pe jumătate răpus de lovitură şi înăbuşindu-se sub masa care-l apăsa, vîrîndu-l în saltea, regele se zbătea, dădea din picioare. Cîtă vlagă mai avea în el !

— Towurlee, ține-i gleznele ! Dar nu, nu așa, desfă-i-le ! porunci Gournay.

Regele izbutise să-și scoată ceafa tunsă de sub scîndură, și întorcea fața într-o parte ca să mai răsufle. Maltravers îi apăsă capul cu amîndouă mîinile. Gournay apucă vătraiul și spuse :

— Ogle ! Acum, vîră-i cornul !

Regele Eduard avu o zvîcnire de o putere deznădăjduită cînd fierul roșu îi pătrunse în rărunchi ; urletul pe care-l scoase, străbătînd zidurile, străbătînd foișorul, trecînd deasupra lespezilor din cimitir, ajunse pînă în casele tîrgului, trezind oamenii. Iar cei care auziră acest lung, acest jalnic, acest înfiorător țipăt, avură numaidecît certitudinea că regele fusese asasinat.

A doua zi, de dimineață, locuitorii din Berkeley porniră spre castel spre a afla ce se întîmplase. Li se răspunse că într-adevăr fostul rege își dăduse sufletul, noaptea trecută, pe neașteptate, după ce scosese un țipăt lung.

— Veniți să-l vedeți, poftiți vă rog, ziceau Matravers și Gournay orășenilor de vază și fețelor bisericești. Acum i se face toaleta mortuară. Intrați ! Oricine poate să intre.

Și oamenii din tîrg se încredințaseră că acest trup pe care tocmai îl spălau niște oameni nu avea nici urmă de lovitură, nicio vînătaie, nici o rană, și că nimeni nu încerca să-l ascundă privirii lor.

Thomas Gournay și John Maltravers se uitau unul la altul ; strașnică idee avuseseră de a folosi acest corn de bou prin care să treacă vătraiul de fier. Într-adevăr, o moarte fără urme ; într-o vreme în care se născoceau atîtea mijloace de a omorî, puteau să se mîndrească de a fi descoperit o metodă desăvîrșită.

Un singur lucru îi îngrijora și anume, plecarea neașteptată a lui Thomas de Berkeley, înainte de a se crăpa de zi, sub cuvînt că avea treabă la un castel din vecinătate, cum zicea nevastă-sa. Și apoi, Towurlee, uriașul cu capul mic, fugise la grajduri și, de cîteva ceasuri, bocea acolo, ghemuit pe jos.

În ziua aceea, Gournay porni călare spre Nottingham, unde se afla regina, ca să-i ducă vestea morții soțului ei.

Thomas de Berkeley rămase departe toată săptămîna și se arătă înadins prin fel de fel de locuri din împreju-

rimi, încercînd să-i facă pe toți să creadă că nu fusese în castelul său cînd murise regele. La întoarcere, avu surpriza neplăcută de a afla că leșul era tot acolo. Nici una din mănăstirile vecine nu vroia să-l înmormînteze. Berkeley trebui să-și păstreze prizonierul în cosciug, o lună întreagă, vreme în care continua să-și primească cei o sută de șilingi pe zi.

Acum, țara toată aflase de moartea fostului suveran; istorii stranii, dar care nu erau prea departe de adevăr, umblau din gură în gură, și unii șopteau că acest omor nu va purta noroc nici celor care-l săvîrșiseră, nici chiar celor, oricît de sus ar fi, care-l porunciseră.

Pînă la urmă, un preot veni să ridice trupul, în numele episcopului de Gloucester, care se învoia să-l îngroape în catedrala lui. Rămășițele pămîntești ale regelui Eduard al II-lea fură încărcate într-un car acoperit cu o pînză neagră. Thomas de Berkeley și familia lui îl însoțiră, iar oamenii de prin partea locului urmară cortegiul. La fiecare milă de drum, unde convoiul făcea popas, țăranii sădiră un mic stejar.

După șase sute de ani ce s-au scurs de atunci, unii din stejarii aceia mai sînt în picioare și aștern pete de umbră neagră pe drumul care duce de la Berkeley la Gloucester.

CRINUL și LEUL

Vol. VI

„Politica se întemeiază pe voința de cucerire și de păstrare a puterii; ea cere prin urmare o acțiune de constrîngere sau de amăgire exercitată asupra minții oamenilor... Spiritul politic sfîrșește întotdeauna prin a fi silit să falsifice...“

PAUL ALÉRY

PARTEA ÎNTÎI

NOII REGI

1

CUNUNIA DIN IANUARIE

Din toate parohiile oraşului, de o parte ca şi de alta a rîului, de la Saint-Denys, Saint-Cuthbert, şi Saint-Martin-cum-Gregory, Saint-Mary-Senior şi Saint-Mary-Junior, dinspre Shambles, dinspre Tanner Row, de peste tot, poporul din York se îndrepta de două ceasuri în şiruri neîntrerupte către Minster, către uriaşa catedrală cu aripa ei dinspre apus încă neisprăvită, şi care ocupa, înaltă, întinsă, impunătoare, creasta cetăţii.

În Stonegate şi Deangate, cele două uliţe întortocheate care duceau la Yard, mulţimea era oprită. Copilandrii cocoţaţi pe ulucii din faţa caselor nu zăreau decît capete, nimic alta decît capete, o mulţime de capete, acoperind piaţa toată. Burghezi, neguţători, gospodine cu droaia de plozi după ele, betegi pe cîrjele lor, slujnice, calfe de meşteşugari, grămătici cu capul vîrît sub glugă, oşteni în platoşe uşoare, cerşetori zdrenţăroşi, toţi erau amestecaţi laolaltă ca paiele strînse în snop. Hoţii cu degete agere îşi făceau treburile pentru un an întreg. La ferestrele ieşite în afară se iveau ciorchini de capete.

Dar era oare o lumină de nămiezi această palidă zi fumurie şi umedă, acest abur rece, norii aceştia de vată învăluind uriaşa clădire şi mulţimea care tropăia în noroi? Oamenii se înghesuiau unii într-alţii ca să-şi păstreze propria căldură.

24 ianuarie 1328. În faţa monseniorului William de Melton, arhiepiscop de York şi primat al Angliei, regele Eduard al III-lea, care nu avea încă şaisprezece ani, o lua de soţie pe doamna Filipa de Hainaut, vară-sa, care abia împlinise paisprezece.

Nu mai era nici un loc în catedrala rezervată marilor dregători ai țării, înaltelor fețe bisericești, membrilor Parlamentului, celor cinci sute de cavaleri invitați, celor o sută de nobili scoțieni în fuste cadrilate veniți să ratifice, cu acest prilej, tratatul de pace. Peste puțin timp va fi celebrată slujba solemnă, cîntată de o sută douăzeci de cîntăreți.

Deocamdată însă, întîia parte a ceremoniei, cununia propriu zisă, se desfășura în fața ușii de miazăzi, în afara bisericii și sub ochii norodului, după rînduiala veche și datinile deosebite ale arhiepiscopiei de York. Pîcla așternea dîre umede pe catifeaua roșie a baldachinului înălțat lîngă portic, se strîngea pe mitrele episcopilor, lipea mantiile de blană pe umerii familiei regale adunate în jurul tinerei perechi.

— *Here I take thee, Filipa, to my wedded wife, to have and to hold at bed and at board...* Aici, te iau, Filipa, ca să-mi fi soață, ca să te am și să te păstrez în patul și în casa mea...

Venind de pe aceste buze fragede, de la acest chip de copilandru, glasul regelui stîrni mirarea tuturor prin puterea, limpezimea și vibrația sa. Regina-mamă Isabelle fu uimită, și dumnealui Jean de Hainaut, unchiul miresei, de asemenea, și toți cei de față din primele rînduri, printre care conții Edmond de Kent și de Norfolk, și contele de Lancastre zis Gît-Sucit, capul consiliului de regență și epitropul regelui.

— *...for fairer for fouler, for better for worse, in sickness and in health...* pentru zile frumoase și zile urîte, la bine și la rău, în boală și în sănătate...

Freamătul de șoapte în mulțime se stingea încetul cu încetul. Tăcerea se așternea ca o undă circulară și răsunetul tînărului glas regesc se împrăștia pe deasupra miilor de capete în așa fel încît era auzit aproape pînă la marginea pieței. Regele rostea rar lunga formulă a legămîntului pe care o învățase în ajun ; dar s-ar fi zis că o născocea atunci, atît de răspicate îi erau cuvintele, atît de mult le *gîndea* pentru a le da înțelesul lor cel mai adînc și mai grav. Erau parcă cuvintele unei rugăciuni menită să nu fie spusă decît o dată și pentru toată viața.

Prin gura aceasta de adolescent se exprima un suflet de bărbat în toată puterea, de om pătruns de legămîntul făcut în faţa Cerului, de prinţ care-şi cunoaşte rolul ce-i este sortit între poporul său şi Dumnezeu. Noul rege lua martori ai dragostei pe care o jura doamnei Filipa toate neamurile sale, pe toţi din jurul său, marii dregători, baronii şi înaltele feţe bisericeşti, populaţia Yorkului şi Anglia toată.

Proorocii mistuiţi de rîvna întru Domnul, conducătorii de popoare susţinuţi de o singură convingere, ştiu să impună noroadelor propriul lor crez. Dragostea afirmată în auzul şi văzul lumii are şi ea această putere, stîrneşte această adeziune a tuturor la emoţia unui singur om.

Nu era femeie în mulţimea din jur, şi oricare i-ar fi fost vîrsta, nici o tînără de curînd măritată, nici o soţie înşelată, nici o văduvă, nici o fecioară, nici o bunică, care să nu se fi simţit în clipa aceea în locul miresei; nici un bărbat care să nu se simtă în pielea tînărului rege. Eduard al III-lea se unea cu tot ce era femenin în poporul său; şi tot regatul său o alegea pe Filipa ca soaţă. Toate visurile tinereţii, toate dezamăgirile anilor de maturitate, toate regretele bătrîneţii se îndreptau spre dînşii ca tot atîtea ofrande ţîşnite din fiecare inimă. În seara aceea, prin uliţele întunecoase ochii logodnicilor aveau să lumineze bezna, şi chiar soţii de multă vreme învrăjbiţi aveau să-şi caute iar mînile după cină.

Dacă din cele mai depărtate timpuri noroadele se îmbulzesc la nunţile prinţilor, e pentru că vor să trăiască astfel prin delegaţie o fericire care, fiindcă li se înfăţişează de aşa de sus, pare desăvîrşită.

— ...*till death us do part*... pînă ce moartea ne va despărţi...

Fiecare simţi un nod în gît; mulţimea din piaţă scăpă un lung suspin de mirată întristare şi parcă de dojană. Nu, nu trebuia să pomenească de moarte în această clipă; nu era cu putinţă ca aceşti doi tineri să aibă soarta oamenilor de rînd; nu te puteai împăca cu gîndul că ar fi muritori.

— ...*and thereto I plight thee my troth*... şi pentru toate acestea mă leg de tine cu jurămînt.

Tînărul rege simţea respirînd mulţimea, dar n-o privea. Ochii lui de un albastru şters, aproape verzui, cu genele lungi ridicate, nu se dezlipeau de pe fetiţa roşcată şi dolofană, încotoşmănită în catifelele şi vălurile ei, căreia îi jura credinţă.

Căci doamna Filipa nu aducea de fel cu o prinţesă de basm, şi nu era nici măcar prea drăguţă. Arăta ca o grăsană, asemenea fetelor din neamul Hainaut, cu un nas cîrn, un gît scurt, un obraz acoperit de pistrui. Înfăţişarea ei nu avea vreun farmec deosebit, dar cel puţin era simplă şi nu căuta să-şi dea un aer de măreţie care nici nu i s-ar fi potrivit. Să nu fi avut pe dînsa podoabele regeşti, ar fi putut trece drept o fată roşcovană ca oricare alta de aceeaşi vîrstă ; semenele ei puteau fi întîlnite cu sutele prin toate naţiile de la miazănoapte. Şi tocmai asta făcea să sporească dragostea mulţimii pentru dînsa. Era aleasă de ursită şi de Dumnezeu, dar fără a se deosebi prin fire de femeile asupra cărora avea să domnească. Toate roşcovanele ceva mai durdulii se simţeau ridicate la mare cinste.

Ea însăşi tulburată de nu-şi putea stăpîni un tremur, îşi încreţea pleoapele de parcă n-ar fi fost în stare să înfrunte privirea pătrunzătoare a soţului. Prea era frumos ceea ce i se întîmpla. Atîtea coroane în jurul ei, atîtea mitre episcopale, şi doamnele acestea, şi cavalerii aceştia pe care îi zărea înăuntrul catedralei, rînduiţi în dosul luminărilor aprinse ca aleşii în Paradis, şi tot norodul acesta de jur împrejur... Regină, avea să fie regină, şi aleasă din dragoste !

Ah, cum îl va mai răsfăţa, şi sluji, şi adora pe acest frumos prinţ blond, cu gene lungi şi mîini fine, sosit ca prin minune cu douăzeci de luni înainte la Valenciennes, însoţind o mamă în surghiun care venea să ceară ajutor şi adăpost ! Părinţii lor îi trimisese să se joace în livadă, cu ceilalţi copii ; se îndrăgostise de dînsa, şi dînsa de el. Acum era rege şi n-o uitase. Cu ce bucurie îi închina viaţa ei ! Se temea doar că nu e deajuns de frumoasă ca să-i placă mereu, nici destul de învăţată pentru a-l sprijini cum se cuvine.

— Întinde, doamnă, mîna-ţi dreaptă, îi spuse arhiepiscopul primat.

mînă plinuță, și i-o înfățișă hotărît, cu palma înainte și degetele răschirate.

Eduard avu o privire încîntată pentru această stea trandafirie care i se dăruia.

Arhiepiscopul luă de pe tipsia ținută de un al doilea prelat inelul de aur încrustat cu rubine, pe care îl binecuvîntase, și-l întinse regelui. Inelul era umed, ca tot ce atingea mîna pe această ceață. Apoi, arhiepiscopul apropie încetișor cele două mîini ale soților.

— În numele Tatălui, rosti Eduard punînd inelul în vîrful policarului Filipei, fără să-l vîre însă. În numele Fiului... Al Sfîntului Duh... continuă el, repetînd gestul asupra arătătorului, apoi asupra degetului mijlociu.

În cele din urmă îi lunecă verigheta pe al patrulea deget, zicînd :

— Amin !

Era soția lui.

Ca orice mamă care-și însoară fiul, regina Isabelle avea lacrimi în ochi. Se silea să-l roage pe Dumnezeu să-i hărăzească fiului ei toate fericirile, dar se gîndea mai ales la dînsa, și suferea. Zilele s-au scurs una după alta, pînă au adus-o aici, la clipa aceasta cînd înceta să mai fie prima în inima acestui fiu și în neamul ei. Nu, fără îndoială, nici în ce privește trecerea ce-o avea la curte, nici în privința frumuseții n-ar fi avut de ce să se teamă de această mică piramidă de catifea și de broderii pe care soarta i-o dăduse să-i fie noră.

Dreaptă, subțire și blondă, cu frumoasele ei cosițe aduse pe tîmple de fiecare parte a chipului luminos, la treizeci și șase de ani Isabelle abia dacă arăta treizeci. Oglinda pe care o consultase multă vreme chiar în dimineața asta, pe cînd își punea coroana, îi arătase că poate fi liniștită. Și totuși, începînd de astăzi, înceta să mai fie pur și simplu regina pentru a deveni regina-mamă. Cum de ajunsese aici așa de repede ? Cum trecuseră astfel douăzeci de ani de viață, și încă străbătuți de atîtea vijelii ?

Se gîndea la propria ei cununie, erau tocmai douăzeci de ani de atunci, într-un sfîrșit de ianuarie ca astăzi, și tot pe o asemenea pîclă, la Boulogne, în Franța. Și ca

se măritase sperînd să fie fericită, şi ea rostise jurămîntul cununiei din adîncul inimii. Ştia oare pe atunci cu cine o măritau pentru a satisface interesele celor două regate ? Ştia oare că drept răsplată a dragostei şi devotamentului pe care le aducea, nu va avea parte decît de umilinţă, de ură şi de dispreţ, că se va vedea înlocuită în patul soţului ei nici măcar de nişte ibovnice, ci de bărbaţi nesăţioşi de averi şi lipsiţi de ruşine, că zestrea ei va fi jefuită, avuţiile ei confiscate, că va trebui să ia calea surghiunului ca să-şi scape viaţa ameninţată şi apoi să ridice o oaste pentru a-l doborî chiar pe acela care-i pusese în deget inelul de nuntă ?

Ah ! copila asta, Filipa, avea într-adevăr noroc, ea nu era numai luată de soţie, ci şi iubită !

Numai primele iubiri pot fi pe de-a întregul curate şi pe deplin fericite. Nimic nu le poate înlocui dacă s-au destrămat. Cea de a doua dragoste nu ajunge niciodată la această desăvîrşire luminoasă ; chiar dacă e trainică, asemenea unei stînci, vezi în marmura ei nişte vine de altă culoare care sînt ca sîngele uscat al trecutului.

Regina Isabelle îşi întoarse ochii la Roger Mortimer, baron de Wigmore, amantul ei, bărbatul care, datorită ei cît şi vredniciei lui, cîrmuia ca stăpîn Anglia în numele tînărului rege. Cu sprîncenele împreunate şi trăsăturile aspre, ţinîndu-şi braţele încrucişate pe mantia somptuoasă, o privea, în aceeaşi clipă, fără bunăvoinţă. „Ghiceşte la ce mă gîndesc, îşi spuse dînsa. Dar ce fel de bărbat este oare acest Roger ca să-ţi arate că păcătueşti de îndată ce încetezi o clipă de a te gîndi numai la el ?“

Isabelle îi ştia firea bănuitoare, şi-i surîse, pentru a-l potoli. Ce mai vroia după tot ce avea ? Trăiau ca şi cum ar fi fost soţ şi soţie, deşi ea era regină, deşi el era căsătorit, şi ţara sta cu ochii la dragostea lor ştiută de toată lumea. Isabelle făcuse în aşa fel încît să aibă în mîna lui toată puterea. Mortimer îşi numea protejaţii în toate slujbele ; poruncise ca toate moşiile favoriţilor lui Eduard al II-lea să-i fie date lui, iar Consiliul de regenţă nu făcea decît să întărească hotărîrile sale. Mortimer izbutise chiar să obţină consîmţămîntul Isabellei la execu-

tarea soțului ei detronat. Regina știa că din pricina lui unii îi ziceau acum Lupoaica Franței ! Putea el s-o împiedice să se gîndească, într-o zi de nuntă, la soțul ei asasinat, mai ales cînd făptașul era acolo, în persoana lui John Maltravers, înălțat de curînd la rangul de seneșal al Angliei, și al cărui obraz prelung apărea, înfiorător, printre acelea ale marilor dregători ai țării, ca pentru a reaminti crima ?

Isabelle nu era acolo singura pe care această prezență o supăra. John Maltravers, ginerele lui Mortimer, fusese paznicul regelui detronat ; neașteptata lui ridicare la demnitatea de seneșal arăta prea limpede pentru ce fel de servicii fusese plătit astfel. În chip oficial, Eduard al II-lea murise de moarte bună. Dar cine oare, la curte, credea în această născocire ?

Contele de Kent, fratele vitreg al mortului, se aplecă la urechea vărului său Enric Git-Sucit și-i șopti :

— Se pare că astăzi regicidul îți dă drept să te cațeri cît mai sus în familia noastră.

Edmond de Kent bîțiia de frig. Găsea ceremonia prea lungă, rînduiala slujbei după datina din York prea complicată. De ce să nu se fi celebrat cununia în capela Turnului Londrei sau a vreunui castel regal, în loc de a face din ea un prilej de petrecere populară ? Simțea o strîngere de inimă privind mulțimea. Și vederea lui Maltravers, pe deasupra... Nu era oare o necuviință ca omul care trimisese tatăl pe lumea cealaltă să fie de față, și așezat în loc de mare cinste, la nunta fiului ?

Git-Sucit, cu capul culcat pe umărul drept, beteșug căruia îi datora porecla, murmură :

— Prin păcat intră unii mai lesne în familia noastră. Cel dintîi, prietenul nostru ne dovedește asta...

Acest „prietenul nostru" îl arăta pe Mortimer față de care sentimentele englejilor se schimbaseră mult de optsprezece luni încoace, de cînd debarcase în fruntea oștilor reginei și fusese primit ca liberator.

„La urma urmei mîna care execută nu-i mai rea decît capul care poruncește, cugeta Git-Sucit. Și Mortimer e fără îndoială mai vinovat, și Isabelle cu dînsul, decît Maltravers. Dar sîntem toți oarecum vinovați ; am apăsat

cu toţii pe cuţit cînd l-am scos din scaun pe Eduard al II-lea. Asta nu putea să sfîrşească altfel."

Estimp arhiepiscopul îi întindea tînărului rege trei monede de aur bătute pe faţă cu stemele Angliei şi principatului Hainaut, şi avînd săpat pe dos un mănunchi de trandafiri, florile simbolice ale fericirii conjugale. Monedele acestea erau *banii de măritiş,* înfăţişînd adică veniturile, castelele şi moşiile pe care mirele le făgăduia drept zestre pentru soaţa lui, urmînd ca ea s-o primească după moartea acestuia. Averile acestea de danie fuseseră scrise cu de-amănuntul, ceea ce făcuse să-i vină inima la loc lui dumnealui Jean de Hainaut, unchiul, căruia tot i se mai datorau cele cincisprezece mii de livre pentru solda cavalerilor săi de pe vremea războiului din Scoţia.

— Îngenunchează, doamnă, la picioarele soţului tău, pentru a primi banii, îi spuse miresei arhiepiscopul.

Toţi locuitorii din York aşteptau clipa asta, curioşi să vadă dacă datina de prin părţile lor va fi respectată pînă la capăt, dacă ceea ce se cuvenea pentru oricare supusă credincioasă se cuvenea şi pentru o regină.

Nimeni însă nu prevăzuse că doamna Filipa, nu numai că va îngenunchea, dar, într-o pornire de dragoste şi recunoştinţă, va cuprinde cu braţele amîndouă picioarele soţului ei şi va săruta genunchii aceluia care o făcea regină. Aşadar, sub imboldul inimii, flamanda asta dolofană era în stare să mai adauge ceva la rînduiala străveche.

Mulţimea o răsplăti cu o imensă ovaţie.

— Cred că vor fi foarte fericiţi, îi spuse Gît-Sucit lui Jean de Hainaut.

— Poporul are s-o îndrăgească, îi spuse Isabelle lui Mortimer care se apropiase de dînsa.

Regina-mamă se simţi parcă jignită : această ovaţie nu era pentru dînsa. „Acum Filipa e regina, gîndi ea. S-a dus vremea mea. Da, dar acum, poate că voi avea Franţa..."

Căci, cu o săptămînă mai înainte, o ştafetă purtînd floarea de crin pe piept, venise în goana calului pînă la York spre a-i da de ştire că ultimul ei frate, regele Franţei Charles al IV-lea, trăgea să moară.

II

OSTENELI PENTRU O COROANĂ

Regele Charles al IV-lea căzuse la pat în ziua de Crăciun. Pe la Bobotează, vracii şi doftorii se şi rostiseră zicînd că nu mai are zile. Pricina acestor friguri care-l mistuiau, acestei tuse năprasnice care-i zguduia pieptul slăbit, acestui scuipat cu sînge ? Vracii înălţau din umeri, mărturisindu-şi neputinţa.

Blestemul — iată pricina ! — blestemul care îi dobora pe urmaşii lui Filip cel Frumos. Leacurile nu au putere împotriva blestemului. Iar curtea şi poporul împărtăşeau această certitudine.

Ludovic Aiuritul murise la douăzeci şi şapte de ani, răpus de o uneltire ucigaşă. Filip cel Lung îşi dăduse sufletul la douăzeci şi nouă de ani fiindcă băuse apa otrăvită a fîntînilor din Poitou. Charles al IV-lea ajunsese teafăr pînă la treizeci şi trei de ani : atingea hotarul peste care n-avea să treacă. E doar bine ştiut că blestemaţii nu pot depăşi vîrsta lui Cristos !

— E ceasul nostru, frate, să apucăm cîrma ţării, şi s-o ţinem cu mînă tare, îi spusese contele de Beaumont, Robert d'Artois, vărului său Filip de Valois care-i era şi cumnat. Iar de data asta, adăogase el, n-o vom lăsa pe mătuşă-mea Mahaut să ne-o ia înainte. De altminteri, nu mai are alt ginere pe care să-l împingă la tron.

Aceştia doi se bucurau de o sănătate înfloritoare. La patruzeci şi unu de ani, Robert d'Artois rămăsese tot uriaşul care trebuia să se aplece pentru a trece pe sub o uşă sau putea să doboare un bou luîndu-l de coarne. Meşter în chichiţe şi urzeli ascunse, punînd la cale tot felul de uneltiri, îşi dovedise îndeajuns dibăcia de douăzeci de ani încoace, atît în răzmeriţele din Artois, în dezlănţuirea războiului din Guyana, cît şi în multe alte prilejuri. Descoperirea scandalului din Turnul Nesle era niţeluş rodul lucrăturilor lui. Dacă regina Isabelle şi amantul ei, lordul Mortimer, izbutiseră să strîngă o oaste în Hainaut, să răscoale Anglia şi să-l scoată din tron pe Eduard al II-lea, acestea i se datorau în parte lui. Şi nu se simţea

stînjenit pentru că avea mînile mînjite de sîngele Margueritei de Bourgogne. În Consiliul bicisnicului Charles al IV-lea glasul său se ridica în anii din urmă mai tare decît cel al suveranului.

Cu șase ani mai tînăr, Filip de Valois nu era așa de iscusit ca dînsul. Dar înalt și zdravăn, cu pieptul lat și portul mîndru, părînd aproape un uriaș cînd Robert nu-i stătea alături, avea o frumoasă ținută de cavaler care-l făcea simpatic. Și mai cu seamă trăgea folos din amintirea lăsată de tătîne-său, vestitul Charles de Valois, prințul cel mai zurbagiu și mai aventuros al vremii sale, ce se ținuse toată viața după tronuri fantomă și cruciade neizbutite, dar mare căpitan de oști, și pe ale cărui urme se silea să calce risipind banii cu nemiluita și ducînd trai măreț.

Dacă pînă astăzi Filip de Valois nu uluise încă Europa prin talentele sale, lumea îi arăta totuși încredere. Strălucea în turniruri, ele fiind pasiunea lui ; rîvna pe care o punea în aceste întreceri cavalerești nu era lucru de disprețuit.

— Filip, tu vei fi regent, lasă-te pe mine, zicea Robert d'Artois. Regent, și poate rege, dac-o vrea Dumnezeu... adică, dacă de aici în două luni, regina, nepoată-mea, care-i de pe acuma cu burta pînă la bărbie, nu va naște un fiu. Bietul văr Charles ! N-are să apuce să mai vadă copilul ăsta pe care-l dorea așa de mult ! Și chiar dacă va fi un băiat, tot tu vei fi regent douăzeci de ani de acum încolo. Ori, în douăzeci de ani multe se pot întîmpla...

Își prelungea gîndul cu un gest larg al brațului care amintea de toate întîmplările posibile, cum ar fi mortalitatea infantilă, accidentele de vînătoare, țelurile de nepătruns ale proniei cerești.

— Iar tu, frate cinstit cum te știu, continuă uriașul, tu vei face în așa chip ca să mi se înapoieze în sfîrșit comitatul meu Artois pe care hoața aia, otrăvitoarea de Mahaut, îl ține pe nedrept, ca și pairia legată de acest comitat ! Cînd te gîndești că nu-s nici măcar pair ! Să nu mori de rîs ? Mi-e rușine de soră-ta care mi-e soție !

Filip își lăsase de două ori în jos năsoiul său gros, și închisese pleoapele ca să arate că se învoiește.

— Robert, îți voi face dreptate, dacă voi ajunge s-o împart eu. Te poți bizui pe sprijinul meu.

Cele mai bune prietenii sînt acelea care se întemeiază pe interese comune și pe dorința de a făuri un viitor comun.

Robert d'Artois, căruia nici o treabă nu-i făcea scîrbă, luă asupra lui să meargă la Vincennes spre a-l face pe Charles cel Frumos să înțeleagă că zilele îi erau numărate și că avea niște porunci de dat, bunăoară aceea de a-i strînge neîntîrziat pe pairii Franței, și de a le recomanda ca regent pe Filip de Valois. Ba chiar, pentru a-i lumina mai bine în alegerea lor, de ce nu ar încredința lui Filip, de pe acum, cîrmuirea regatului, învestindu-l cu toate puterile ?

— Sîntem toți muritori, bunul meu văr, toți fără deosebire, zicea Robert, plesnind de sănătate, și făcînd să tremure cu călcătura sa patul muribundului.

Charles al IV-lea nu prea era în stare să refuze, ba găsea chiar o ușurare în faptul că-l scăpau de orice grijă. Nu se gîndea decît să rețină viața care-i fugea printre dinți.

Filip de Valois primi deci împuternicirea regală și dădu porunca de a se aduna pairii țării.

Robert d'Artois se puse numaidecît pe treabă. Mai întîi, pe lîngă nepotu-său d'Evreux, un copilandru încă, abia douăzeci și unu de ani, drăguț la față, dar cam molîu. Era însurat cu fiica Margueritei de Bourgogne, Jeana cea Mică, așa cum continua să-i zică lumea deși avea șaptesprezece ani, și care fusese înlăturată de la moștenirea tronului, la moartea Aiuritului.

De fapt, legea salică fusese născocită pentru dînsa și înadins ca s-o îndepărteze de la domnie, aceasta cu atît mai lesne cu cît relele purtări ale mamei sale aruncau o îndoială serioasă în ce privește obîrșia ei și deci dreptul de a urma la tron. În schimb, și pentru a potoli familia de Bourgogne i se recunoscuse prințesei Jeana cea Mică moștenirea Navarrei. Dar curtea nu s-a prea grăbit să-și țină această făgăduială, și ultimii doi regi ai Franței păstraseră și titlul de rege al Navarrei.

Era un prilej nimerit pentru Filip d'Evreux, dacă ar fi semănat cît de cît cu unchiu-său Robert d'Artois, să

pornească în privința asta o lucrătură strașnică, tăgăduind legea succesorală și cerînd în numele soției sale cele două coroane.

Lui Robert însă, cu autoritatea de care se bucura în ochii nepotului, nu-i fu greu să-l îmbrobodească pe acest pretendent posibil :

— Navarra asta ce ți se cuvine o vei avea, dragă nepoate, de îndată ce cumnatu-meu Valois va fi regent. Fac din aceasta o chestie de familie și i-am pus-o lui Filip ca o condiție în schimbul sprijinului meu. Vei fi rege al Navarrei ! Nu-i o coroană de dispreţuit și, în ce mă privește, te sfătuiesc să ți-o pui pe cap cît de curînd, înainte ca unii să-ți tăgăduiască dreptul de a o purta. Căci, fie vorba între noi, mititica de Jeanne, soția ta, ar fi mai tare pe moștenirea ei dacă mamă-sa n-ar fi fost așa rea de muscă ! În marea încăierare ce se va încinge în jurul acestei coroane, tu trebuie să-ți faci rost de aliați gata să te ajute : sprijinul nostru îl ai. Și să nu te bată cumva gîndul de a-l asculta pe unchiu-tău de Bourgogne ; vrînd să-și facă doar treburile lui, nu te va îndemna decît la prostii. Filip regent, iată pe ce te poți bizui !

Astfel, în schimbul Navarrei pe care o abandona pentru totdeauna, Filip de Valois avea de pe acum, în afară de propriul său vot, încă două.

Ludovic de Bourbon fusese făcut duce cu cîteva săptămîni mai înainte, cînd primise și comitatul de la Marche, să-i fie moșie cît o trăi. Era cel mai vîrstnic din familie. În cazul unei prea mari îmbulzeli în jurul regenței, calitatea sa de nepot al lui Ludovic cel Sfînt putea să-i slujească spre a strînge mai multe voturi. Într-un fel sau altul, hotărîrea lui va cumpăni în Consiliul pairilor. Prințul ăsta șchiop era însă laș. A te ridica împotriva puternicei partide care-l sprijinea pe Valois era o acțiune vrednică de un bărbat mai curajos. Afară de asta, fiu-său se însurase cu o soră a lui Filip de Valois.

Robert îi dădu să înțeleagă lui Ludovic de Bourbon că, cu cît va trece mai repede de partea lui Filip, cu atît îi vor fi mai repede întărite drepturile asupra moșiilor și titlurilor pe care le dobîndise sub trecuta domnie. Așadar, trei voturi.

Abia sosit de la Vannes şi înainte de a apuca să-şi desfacă bagajele, ducele de Bretagne îl văzu pe Robert d'Artois ivindu-se în palatul său :

— Îl sprijinim pe Filip, nu-i aşa ? Cred că n-ai nimic împotrivă... În Filip, aşa de cucernic, aşa de cinstit, sîntem siguri de a avea un rege bun... vreau să zic, un bun regent.

Jean de Bretagne nu putea decît să fie de partea lui Filip de Valois. Nu luase el de soţie pe o soră a lui Filip, Isabelle ? Aceasta murise, ce-i drept, la vîrsta de opt ani, dar sentimentele de dragoste ce-l legaseră de dînsa erau încă vii.

Ca să dea o mai mare greutate demersului său, Robert o adusese cu el pe maică-sa, Blanche de Bretagne, consîngeană a ducelui, foarte bătrînă, foarte mărunţică, foarte zbîrcită la faţă, şi habar neavînd de politică, dar fiind întotdeauna de părerea mătăhălosului ei fiu. Jean de Bretagne se ocupa însă mai mult de treburile ducatului său decît de acelea ale Franţei. Ei bine, da, să-l alegem pe Filip, de ce nu, de vreme ce toată lumea părea aşa de zorită să-l aleagă !

Asta devenea oarecum campania cumnaţilor. Îl chemară într-ajutor pe Guy de Châtillon, conte de Blois, care nici nu era pair, ba chiar pe contele Guillaume de Hainaut, doar pentru că îşi luaseră de soţii alte două surori ale lui Filip. Toată seminţia de Valois începea să apară de pe acum ca adevărata familie domnitoare a Franţei.

Guillaume de Hainaut şi-o mărita tocmai atunci pe fiică-sa cu tînărul rege al Angliei ; fie, neamurile nu vedeau nici o piedică la asemenea căsătorie, ba gîndeau că într-o zi, s-ar putea să tragă niscaiva foloase din încuscrirea asta. Dar Guillaume judecase bine cum stau lucrurile, cînd hotărîse ca frate-său Jean să-l reprezinte la nuntă în loc de a se duce el însuşi, căci aici, la Paris, aveau să se petreacă evenimentele cele mai de seamă. Guillaume cel Bun nu rîvnea oare de multă vreme ca ţinutul Blaton, patrimoniu al coroanei Franţei, cuprins în statele sale, să-i fie cedat ? I s-ar da Blatonul, mai pe nimic, o răscumpărare simbolică, dacă Filip ar deveni regent.

Cît despre Guy de Blois, el era unul dintre ultimii baroni care mai păstrau dreptul de a bate monedă. Din

nefericire, în pofida acestui drept, nu avea bani şi era înglodat în datorii pînă-n gît.

— Iubite vere Guy, dreptul tău de a bate monedă îţi va fi răscumpărat. Asta are să fie cea dintîi grijă a noastră.

În puţine zile Robert făcuse treabă bună.

— Vezi tu, Filip, îi spunea candidatului său, vezi cum căsătoriile puse la cale de tatăl tău ne ajută astăzi. Se zice că puzderia de fete e mare blestem la casa omului ; bărbatul acesta înţelept, Dumnezeu să-l aibă în grija lui, a ştiut să se slujească de toate surorile tale.

— Aşa e, dar va trebui să isprăvim de plătit zestrea lor, răspundea Filip. Cîtorva nu li s-a dat decît pe sfert din ce li se făgăduise...

— Începînd cu zestrea cuvenită scumpei mele soţii Jeanne, amintea Robert d'Artois. Dar din clipa în care vom avea pe mîna noastră vistieria...

Mai greu de cîştigat fu contele de Flandra, Ludovic de Crécy şi de Nevers. Căci el nu era un cumnat şi cerea altceva decît o moşie sau ceva bănet. Vroia să-şi recucerească comitatul din care supuşii săi îl izgoniseră. Ca să-l convingă, d'Artois trebui să-i promită un război.

— Vere Ludovic, Flandra ţi-o vom da îndărăt, fii pe pace. O vom cuceri cu armele, pentru asta ne legăm cu jurămînt.

Apoi, Robert, care se gîndea la toate, dădu iar fuga la Vincennes spre a-i da zor lui Charles al IV-lea să-şi isprăvească testamentul.

Charles nu mai era decît o umbră de rege, scuipîndu-şi ce-i mai rămăsese din plămîni.

Totuşi, aşa muribund cum era, îşi aduse aminte în clipa asta de proiectul cruciadei pe care odinioară unchiu-său Charles de Valois i-l vîrîse în cap. Proiect amînat din an în an ; subsidiile bisericii fuseseră cheltuite în alte scopuri ; apoi Charles de Valois murise... Boala care-l răpunea, se întreba Charles al IV-lea, nu era oare o pedeapsă pentru această făgăduială călcată, acest legămînt neîmplinit ? Sîngele din piept cu care-şi mînjea aşternutul îi amintea crucea roşie pe care nu ajunsese să şi-o coasă pe mantie.

Atunci, în nădejdea că va ademeni Cerul şi că va dobîndi o supravieţuire în vreun fel, puse să i se adauge la testament dorinţele sale din urmă privind Ţara Sfîntă... *„căci gîndul meu este de a merge acolo cît mă aflu în viaţă,* dictă el, *şi dacă asta nu se poate cît mă aflu în viaţă, vreau ca cincizeci de mii de livre să fie date la cea dintîi trecere a toată creştinătatea peste mare, ce se va face“.*

Nu i se cerea atîta, nici să încarce cu o asemenea ipotecă averea regală de care familia avea nevoie pentru trebuinţi mai urgente. Robert spumega de furie. Zevzecul ăsta de Charles nu se lăsa pînă-n ultima clipă de asemenea încăpăţînări prosteşti !

I se cerea numai să-i lase trei mii de livre cancelarului Jean de Cherchemont, tot atîta mareşalului de Trye şi dumnealui Miles de Noyers, preşedintele Curţii de conturi, pentru rîvna credincioasă cu care au slujit coroana... şi pentru că dregătoriile lor îi îndreptăţeau să ia parte la Consiliul pairilor.

— Şi conetabilul ? murmură regele pe moarte.

Robert înălţă din umeri. Conetabilul Gaucher de Châtillon trecuse de şaptezeci şi opt de ani, era surd ca o oală şi avea bogăţii de nu mai ştia ce să facă cu ele. Nu la o vîrstă ca a lui te năpădeşte pofta de aur ! Îl tăiară din pomelnic pe conetabil.

În schimb, cu mare luare aminte, Robert îl ajută pe Charles al IV-lea să întocmească lista executorilor testamentari, căci această listă constituia un fel de ordin de precădere printre mărimile regatului : contele Filip de Valois în cap, contele Filip d'Evreux, apoi el însuşi, Robert d'Artois, conte de Beaumont-le-Roger.

Odată asta făcută, se gîndiră cum să cîştige de partea lor înaltele feţe bisericeşti care erau pairi ai coroanei.

Guillaume de Trye, duce-arhiepiscop de Reims, fusese dascălul lui Filip de Valois, şi apoi, Robert îl trecuse pe frate-său, mareşalul, în testamentul regal cu trei mii de livre, aur care suna convingător. Dinspre partea asta, candidatul nu va fi dezamăgit.

Ducele-arhiepiscop de Langres era cîştigat de mult pentru cauza familiei Valois ; şi la fel de devotaţi îi erau contele-episcop de Beauvais, Jean de Marigny, ultimul

frate în viață al marelui Enguerrand. Vechi trădări și căințe vechi îi uneau, iar serviciile pe care și le făcuseră țesuseră legături trainice.

Mai rămîneau episcopii de Châlons, de Laon și de Noyon ; se știa că aceștia din urmă îl vor urma pe ducele Eudes de Bourgogne.

— A, în ce-l privește pe burgund, izbucni Robert d'Artois desfăcînd brațele într-un gest de neputință, asta-i treaba ta, Filip. Nu pot face nimic pe lîngă el, sîntem la cuțite. Tu însă ai luat-o de nevastă pe soră-sa ; trebuie să ai oarecare putere asupra lui.

Eudes al IV-lea nu era prea iscusit într-ale politicii. Își amintea totuși învățăturile primite de la răposata maică-sa, ducesa Agnès, ultima fată a lui Ludovic cel Sfînt și cum el însuși pentru a recunoaște regența lui Filip cel Lung dobîndise unirea comitatului Bourgogne la ducatul Bourgogne. Cu acest prilej Eudes o luase de soție pe nepoata contesei Mahaut d'Artois, cu paisprezece ani mai tînără ca el, lucru de care nu se plîngea astăzi cînd ea ajunsese la vîrsta de a fi femeie.

Cea dintîi întrebare pe care o puse cînd, sosind de la Dijon, se închise într-o încăpere cu Filip de Valois, privea moștenirea comitatului Artois.

— E de la sine înțeles că în ziua cînd are să moară Mahaut, comitatul Artois va fi moștenit de fiică-sa, regina-văduvă Jeanne, pentru ca mai pe urmă să revină ducesei, soția-mea ? Țin mult, dragă vere, să fiu lămurit asupra acestui lucru, căci cunosc pretențiile lui Robert asupra comitatului Artois ; și le-a zbierat de ajuns pînă acum !

În apărarea drepturilor lor de moștenire asupra unor bucăți de țară, prinții ăștia măreți nu puneau mai puțină dîrzenie ca niște nurori care se ceartă pe moștenirea calică a cîtorva pahare și cearșafuri.

— De două ori judecata a hotărît ca Artoisul să rămînă al contesei Mahaut, răspunse Filip de Valois. Dacă nici un fapt nou nu vine să întărească pretențiile lui Robert, comitatul va trece în stăpînirea soției tale, frate dragă.

— Nu vezi nici o piedică la asta ?

— Nu văd nici una

Astfel, viteazul cavaler Valois, omul de bună credință, eroul turnirurilor, dăduse celor doi veri, celor doi cumnați ai săi, două făgăduieli care se băteau cap în cap.

Cinstit totuși în jocul său viclean, îl înștiință pe Robert d'Artois asupra celor vorbite cu Eudes, și Robert nu avu nimic împotrivă.

— Mai întîi de toate, zise acesta, trebuie să cîștigăm votul burgundului, și puțin ne pasă dacă el își vîră în cap un drept pe care nu-l are. Fapte noi, așa i-ai spus? Ei, bine, vom aduce fapte noi, frățioare, și nu voi face să-ți calci cuvîntul. Fii pe pace, totul merge ca pe roate.

Nu le mai rămînea decît să aștepte ultima formalitate, decesul regelui, sperînd că sfîrșitul va veni destul de repede, cîtă vreme această mîndră adunare de prinți mai era strînsă în jurul lui Filip de Valois.

Ultimul fiu al Regelui de Fier își dădu sufletul în ajunul Întîmpinării Domnului, și vestea morții regelui se răspîndi în Paris, a doua zi dimineața, o dată cu mirosul clătitelor calde.

Totul părea să se desfășoare după planul urzit cu de-amănuntul de Robert d'Artois, cînd, chiar în zorii zilei hotărîte pentru Consiliul pairilor, sosi un episcop englez cu chip viclean și ochii obosiți, dîndu-se jos dintr-o litieră acoperită de noroi, și care venea să reprezinte drepturile reginei Isabelle.

III

CONSILIU PENTRU UN CADAVRU

Nu mai avea creier în cap, nici inimă în piept, nici mărunțaie în pîntec. Un rege gol pe dinăuntru. Doftorii chemați în ajun să îmbălsămeze leșul lui Charles al IV-lea își isprăviseră treaba. Dar era oare mare deosebire între cadavrul său și ceea ce acest monarh bicisnic, nepăsător și trîndav fusese în timpul vieții sale? Copil întîrziat, căruia mamă-sa îi zicea „găgăuță", soț încornorat, tată nefericit care se încăpățînase zadarnic de-a lungul celor

trei căsnicii să-şi asigure urmaşi, suveran veşnic dus de nas, mai întîi de un unchiu apoi de nişte veri, nu slujise la nimic altceva decît să întrupeze ideea regalităţii. Ideea asta o mai slujea el şi acum.

La capătul marii săli cu coloane a castelului din Vincennes, odihnea, ţeapăn, pe catafalc, leşul îmbrăcat în tunica azurie sub mantia brodată cu flori de crin, cu capul strîns în coroană ca într-o menghine.

Pairii şi baronii, adunaţi la celălalt capăt, vedeau lucind în lumina puzderiei de lumînări, picioarele încălţate în cizme din pînză ţesută cu fir de aur.

Charles al IV-lea avea să prezideze ultimul său consiliu, căruia i se zicea „consiliu în camera regelui", deoarece îl socoteau încă la cîrma ţării ; domnia lui nu va fi încheiată în chip oficial decît a doua zi, în clipa cînd trupul său va fi coborît în cripta de la Saint-Denis.

Pînă să sosească întîrziaţii, Robert d'Artois îl luase pe episcopul englez de o parte ca să-l tragă de limbă.

— În cîtă vreme ai venit ? Douăsprezece zile dela York pînă aici ? N-ai zăbovit, prea sfinte, cîntînd liturghia pe drum... ai gonit zdravăn, ca o ştafetă călare !... Tînărul vostru rege a avut o nuntă veselă ?

— Aşa cred, răspunse episcopul Orleton. Eu n-am putut lua parte ; mă şi aflam pe drum cînd s-a făcut nunta.

Dar lordul Mortimer ce mai face ? E sănătos ? Bun prieten, lordul Mortimer, bun prieten, şi care vorbea adesea, pe vremea cînd era în surghiun la Paris, de monseniorul Orleton.

— Mi-a povestit cum îl făcuşi să evadeze din turnul Londrei. În ce mă priveşte, l-am primit bine în Franţa şi i-am dat mijloacele de a se întoarce acasă ceva mai înarmat de cum venise. Uite aşa, făcurăm fiecare jumătate din treaba ce trebuia făcută.

Şi regina Isabelle ? Ah, draga mea verişoară ! Tot aşa de frumoasă este ?

Astfel, Robert făcea să treacă vremea, spre a-l împiedica pe Orleton să se vîre printre alte grupuri, să intre în vorbă cu contele de Hainaut sau cu contele de Flandra. Îl ştia pe Orleton din faimă, şi nu avea încredere în el. Nu era oare acesta omul pe care curtea de la

Westminster îl folosise pentru ambasadele ei pe lîngă Sfîntul Scaun, şi autorul după spusele lumii, al vestitei scrisori cu două înţelesuri : „*Eduardum occidere nolite bonum est...*“ de care Isabelle şi Mortimer se slujiseră spre a porunci uciderea lui Eduard al II-lea ?

În vreme ce toţi prelaţii francezi îşi puseseră pe cap mitra, Orleton purta doar tichia de călătorie, din mătase violetă, ale cărei urechiere erau îmblănite cu hermină. Robert văzu bucuros acest amănunt ; episcopul englez va avea mai puţină autoritate cînd va lua cuvîntul.

— Monseniorul Filip de Valois va fi regent, şopti el la urechea lui Orleton ca şi cum ar fi încredinţat o taină unui prieten.

Celălalt nu răspunse.

În sfîrşit, ultima persoană aşteptată pentru ca Sfatul pairilor să fie în plinul său, intră. Era contesa Mahaut d'Artois, singura femeie chemată la această adunare. Îmbătrînise Mahaut ; picioarele ei păreau să tragă anevoie povara trupului uriaş ; se sprijinea într-un baston. Faţa îi era de un roşu întunecat sub părul albit cu totul. Împărţi nişte saluturi din cap de jur împrejur, se apropie de catafalc şi aghezmui mortul, apoi veni să se aşeze, lăsîndu-se greoi în jilţ, lîngă ducele de Bourgogne. Cei de alături o auziră gîfîind.

Arhiepiscopul-primat Guillaume de Trye se ridică şi, întorcîndu-se mai întîi spre cadavrul suveranului, făcu încet semnul crucii, apoi rămase o clipă îngîndurat cu ochii la bolţile sălii, aşteptînd parcă inspiraţia divină. Şuşotelile încetară.

— Nobilii mei seniori, începu el, cînd un urmaş firesc lipseşte spre a primi puterea regală, această putere se întoarce la izvorul ei care este în consimţămîntul pairilor. Aceasta este vrerea lui Dumnezeu şi a sfintei biserici care ne arată pilda prin alegerea supremului ei pontif.

Vorbea bine monseniorul de Trye, cu o frumoasă elocinţă de propovăduitor. Pairii şi baronii adunaţi aici aveau să hotărască pe mîna cui urma să fie dată puterea temporală în regatul Franţei, mai întîi pentru a exercita regenţa şi apoi, căci înţelepciunea cere să prevezi totul, chiar pentru a purta coroana, dacă prea nobila doamnă regina nu va naşte un fiu.

Pe cel mai bun dintre cei de o seamă, *primus inter pares*, pe acela trebuiau să-l aleagă, şi care să fie şi cel mai de aproape înrudit cu familia regală. N-au fost oare împrejurări asemănătoare acelea care i-au îndemnat odinioară pe pairii-*baroni* şi pe pairii-episcopi să încredinţeze sceptrul celui mai înţelept şi celui mai puternic dintre dînşii, duce de Franţa şi conte de Paris, Hugues Capet, întemeietorul *glorioasei* dinastii ?

— Răposatul nostru stăpîn, astăzi încă lîngă noi, urmă episcopul înclinîndu-şi uşor mitra spre catafalc, a voit să ne lumineze recomandînd alegerii noastre, prin testament, pe văru-său cel mai apropiat, prinţ creştin şi viteaz, vrednic întru toate să ne cîrmuiască şi să ne conducă, măria sa Filip, conte de Valois, de Anjou şi de Maine.

Prinţul creştin şi viteaz căruia urechile îi vîjîiau de tulburat ce era, nu ştia ce atitudine să ia. Să-şi plece nasul său mare cu un aer modest ar fi arătat că se îndoieşte de el însuşi şi de dreptul său de a domni. Să-şi înalţe capul cu un aer semeţ şi mîndru ar fi putut să-i supere pe pairi. Alese să rămînă ţeapăn, fără să-şi clintească un muşchi al obrazului, cu privirea încremenită pe cizmele aurite ale cadavrului.

— Fiecare din noi să se reculeagă în cugetul său, încheie arhiepiscopul de Reims, şi să spună ce gîndeşte pentru binele tuturor.

Monseniorul Adam Orleton se şi ridicase în picioare :

— Cugetul meu s-a recules, spuse el. Vin aici să vorbesc pentru regele Angliei, duce de Guyana.

Era hîrşit în adunări de acestea unde totul e pregătit într-ascuns şi unde fiecare şovăie totuşi să înceapă vorba. Se grăbea să tragă folos, luînd cel dintîi cuvîntul :

— În numele stăpînului meu, continuă el, am a vă spune că cea mai apropiată rudă a răposatului rege Charles al Franţei este regina Isabelle, soră-sa, şi de aceea regenţa i se cuvine ei.

Afară de Robert d'Artois care se aştepta la vreo lovitură de acest fel, cei de faţă rămaseră cîtăva vreme uluiţi. Nici unul nu se gîndise la regina Isabelle cît ţinuseră pertractările preliminare, nici unuia nu-i dăduse prin minte nici o clipă că ea ar putea formula cea mai mică pretenţie. Uitaseră de dînsa, pur şi simplu. Şi iat-o că se

ivea din ceţurile ei nordice, prin glasul unui episcop pirpiriu cu tichia îmblănită. Avea oare într-adevăr drepturi ? Se întrebau unii pe alţii din ochi, se sfătuiau. Da, era limpede ca ziua, că dacă se ţinea seamă numai de înrudirea cu răposatul rege, avea drepturi ; dorinţa de a se folosi de ele părea însă o nebunie.

Cinci minute mai tîrziu Consiliul se afla într-o zăpăceală de nedescris. Toţi vorbeau deodată şi glasurile răsunau tot mai tare fără nici o consideraţie pentru mortul care se găsea acolo. Regele Angliei, duce de Guyana, în persoana ambasadorului său, uitase oare că femeile nu puteau domni în Franţa, după datina de două ori întărită de pairi în ultimii ani ?

— Nu-i aşa, mătuşă ? întrebă cu răutate Robert d'Artois, amintind contesei Mahaut de vremea cînd se certaseră aşa de aprig în jurul acestei legi de succesiune anume întocmită pentru a-l favoriza pe Filip cel Lung, ginerele contesei.

Nu, monseniorul Orleton nu uitase nimic ; mai cu seamă nu uitase că ducele de Guyana nu fusese nici prezent, nici reprezentat — fără îndoială pentru că îl înştiinţaseră înadins prea tîrziu — la adunările pairilor în care se hotărîse aşa de samavolnic extinderea acelei legi, zisă salică, spre a o cuprinde în dreptul regal, hotărîre pe care ducele n-o ratificase deci niciodată.

Orleton nu avea frumoasa elocinţă mieroasă a monseniorului Guillaume de Trye ; vorbea o franţuzească niţel cam bolovănoasă cu întorsături arhaice care puteau stîrni zîmbetul. Vădea, în schimb, o mare iscusinţă cînd se încingea o dezbatere juridică, şi răspunsurile sale veneau repede.

Dumnealui Miles de Noyers, sfetnic al celor patru domnii din urmă şi redactorul cel mai de seamă, dacă nu chiar născocitorul legii salice, îi dădu replica.

Deoarece regele Eduard al II-lea făcuse închinare regelui Filip cel Lung, era de la sine înţeles că-l recunoscuse pe acesta ca suveran legitim şi deci ratificase rînduiala succesiunii la tron.

Orleton nici nu vroia să audă de asta. Nu, jupîne, lucrurile nu stau chiar aşa ! Făcîndu-şi închinarea, Eduard al II-lea recunoscuse doar că ducatul Guyanei era

vasal al coroanei Franței, ceea ce nimeni nu se gîndea să tăgăduiască, deși de mai bine de o sută de ani, limitele acestei vasalități rămîneau să fie lămurite. Dar închinarea nu avea nimic de-a face cu legea tronului. Și mai întîi, despre ce discutăm, despre regență sau despre coroană?

— De amîndouă, de amîndouă laolaltă, se amestecă în vorbă episcopul Jean de Marigny. Căci, așa cum bine a spus monseniorul de Trye, înțelepciune înseamnă prevedere. Și noi nu trebuie să ne expunem ca peste două luni să ne vedem siliți a înfrunta aceeași problemă.

Mahaut d'Artois simțea o apăsare pe inimă. Ah, ce necăjită era că se simțea prost și că-i vîjîia capul de nu putea să-și lege gîndurile. Nu se împăca cu nimic din ce se spunea acolo. Era împotriva lui Filip de Valois pentru că a-l sprijini pe Valois însemna a-l sprijini pe Robert; era împotriva Isabellei căreia îi nutrea o ură veche pentru că odinioară îi dăduse în vileag fetele. Rosti rar cu glas tărăgănat:

— Dacă o femeie ar avea dreptul să poarte coroana, apoi aceasta nu ar fi regina sfinției tale, ci nimeni alta decît doamna Jeanne cea Mică, iar regența ar trebui să-i fie dată soțului ei aici de față, monseniorul d'Evreux, sau unchiului ei care e lîngă mine, ducele Eudes.

Se simți oarecare șovăială dinspre partea ducelui de Bourgogne, a contelui de Flandra, a episcopilor de Laon și de Noyon, ba chiar și în atitudinea tînărului conte d'Evreux.

Ai fi zis că rîvnita coroană era suspendată în aer între pardoseala și bolta sălii, căutîndu-și punctul de cădere, și că mai multe capete se întindeau spre ea.

Filip de Valois renunțase de multă vreme la ținuta țeapănă de trufașă nepăsare și-i tot făcea semne vărului său d'Artois. Acesta se ridică.

— Ia te uită! izbucni el, s-ar părea că astăzi fiecare dă zor să se lepede de ceea ce zicea ieri. O văd pe doamna Mahaut, iubita mea mătușă, gata să recunoască doamnei de Navarra...

Apăsă pe cuvîntul „Navarra", cu ochii la Filip d'Evreux, pentru a-i aminti învoiala lor.

— ...tocmai drepturile pe care i le tăgăduia odinioară. Îl văd pe nobilul episcop al Engliterei pomenind în spriji-

nul afirmațiilor sale de niște acte ale unui rege pe care s-a ostenit să-l scoată din tron pentru slăbiciune, nepăsare și violenie... Nu, zău, nobile Orleton ! Nu se poate schimba o lege de fiecare dată cînd trebuie s-o aplicăm, și după bunul plac al fiecărei părți. O dată servește unuia, o dată altuia. O iubim și o respectăm pe doamna Isabelle, ruda noastră, pe care unii ce sîntem aici am ajutat-o și slujit-o. Dar cererea ei, pentru care ai pledat bine, mi se pare că nu poate fi primită. Nu e asta părerea voastră, domnii mei ? își sfîrși el vorbirea, luîndu-i martori pe pairii de față.

Mulți răspunseră zgomotos încuviințîndu-i spusele, cele mai călduroase cuvinte venind din partea ducelui de Bourbon, a contelui de Blois, a pairilor-episcopi de Reims și de Beauvais.

Dar Orleton nu-și isprăvise toate săgețile din tolba lui. Chiar dacă s-ar admite că e vorba nu numai de regență, ci, eventual, și de coroană, chiar dacă s-ar admite, pentru a nu mai aduce în dezbatere o lege aplicată, că femeile n-ar putea domni în Franța, atunci nu în numele reginei Isabelle, ci în numele fiului ei, regele Eduard al III-lea, singurul urmaș de parte bărbătească din stirpea regală, își întemeia el cererea.

— Dar dacă femeia nu poate domni, cu atît mai puțin ar putea să transmită coroana ! spuse Filip de Valois.

—Și dece n-ar putea, monseniore ? În Franța, regii nu se nasc din femeie ?

Această ripostă stîrni un zîmbet pe cîteva fețe. Voinicul Filip rămase pironit. La urma urmei avea dreptate pîrpiriul episcop englez ! Datina cețoasă invocată la succesiunea lui Ludovic al X-lea era mută în privința asta. Și, deoarece trei frați unul după altul au domnit, fără să lase urmași de parte bărbătească, nu ar fi drept ca puterea să revină fiului surorii supraviețuitoare, mai curînd decît unui văr ?

Contele de Hainaut, pînă atunci sprijinitor hotărît al lui Valois, chibzuia, văzînd ivindu-se deodată un viitor neașteptat pentru fiică-sa.

Bătrînul conetabil Gaucher, cu pleoapele încrețite ca de broască țestoasă și cu mîna pîlnie la ureche, îl întreba pe vecinul său Miles de Noyers :

— Ce ? Ce spun ăștia ?

Întorsătura prea complicată a dezbaterii îl scotea din sărite. În privința succesiunii la tron a femeilor, avea părerea lui, neschimbată de doisprezece ani. Într-adevăr, el era cel care proclamase legea bărbaților și-i unise pe pairi în jurul vestitei formule : „Crinii nu torc lîna ; și Franța e o țară prea mîndră ca s-o dăm pe mîna unei muieri".

Orleton își urmă vorbirea încercînd să fie cît mai mișcător. Poftea pairii să țină seamă de un prilej pe care veacurile nu-l vor mai oferi poate niciodată, de a uni cele două regate sub același sceptru. Căci aceasta era ideia mare care-l frămînta. Să se sfîrșească odată pentru totdeauna cu gîlcevile necontenite, cu închinările ale căror temeiuri nu erau prea limpezi și cu războaiele din Aquitania de pe urma cărora pătimeau amîndouă popoarele ; să se isprăvească cu concurența comercială din care se iscau problemele Flandrei. Un singur și același popor pe amîndouă coastele mării. Nobilimea engleză nu se trăgea oare toată din tulpină franceză ? Limba franceză nu era oare comună celor două curți ? Numeroși seniori francezi nu aveau oare, prin jocul moștenirilor, averi în Anglia, așa cum baronii englezi stăpîneau moșii în Franța ?

— Ei bine, fie, dați-ne Anglia, n-o refuzăm, glumi Filip de Valois.

Conetabilul Gaucher asculta explicațiile pe care Miles de Noyera i le sufla la ureche, și deodată se întunecă la față. Cum ? Regele Angliei cerea regența ? Și coroana după aceea tot lui să i-o dăm ? Atunci, atîtea bătălii pe care le comandase el, Gaucher, sub soarele neînduplecat al Gasconiei, atîtea iureșuri în fruntea pîlcurilor de călăreți prin noroaiele din nordul țării împotriva acelor ticăloși de postăvari flamanzi, întotdeauna sprijiniți de Anglia, atîția viteji cavaleri uciși, atîtea dăjdii și biruri cheltuite, toate astea ca să ajungem aici ? E o bătaie de joc !

Fără să se ridice de pe scaun, dar cu un glas adînc de moșneag, răgușit de mînie, izbucni :

— Niciodată Franța nu va fi a englezului, și aici nu e vorba de bărbat sau de muiere, nici de a ști dacă o coroană se transmite prin pîntecul femeilor ! Dar Franța nu va fi a englezului pentru că baronii nu vor îndura așa ceva !

i, Bretania ! Ei, Blois ! Ei, Bourgogne ! Ei, Nevers ! Puteți voi auzi una ca asta ? Avem un rege de îngropat, il șaselea din cei pe care i-am văzut murind de cînd sînt în viață, și care, toți, au trebuit să-și ridice oastea împotriva Angliei sau a celor sprijiniți de dînsa. Acela care trebuie să poruncească Franței, trebuie să fie din sîngele Franței. Și să nu mai ascultăm mofturile astea de care ar rîde și calul meu !

Strigase Bretania, Blois, Bourgogne, cu glasul pe care-l avea odinioară în bătălie cînd își chema căpitanii de baniere.

— Îmi dau votul, cu dreptul celui mai bătrîn, pentru ca Filip, conte de Valois, cel mai apropiat de tron, să fie regent, păzitor și cîrmuitor al regatului.

Și ridică mîna pentru a-și întări astfel votul.

— Bine a vorbit ! se grăbi să aprobe Robert d'Artois înălțîndu-și laba uriașă și poftindu-i din privire pe partizanii lui Filip să facă la fel.

Simțea acum, parcă o părere de rău că făcuse să fie scos bătrînul conetabil din testamentul regal.

— Bine a vorbit ! repetară ducii de Bourbon și de Bretania, contele de Blois, contele de Flandra, contele d'Evreux, episcopii, înalții dregători, contele de Hainaut.

Mahaut d'Artois întrebă din ochi pe ducele de Bourgogne și, văzînd că era gata să ridice mîna, se grăbi să aprobe și dînsa ca să nu fie ultima.

Numai Orleton rămase cu mîna în jos.

Filip de Valois, care se simțea deodată istovit, își zicea : „Treaba s-a făcut, treaba s-a făcut". Îl auzi pe arhiepiscopul Guillaume de Trye, fostul său dascăl, zicînd :

—Viață lungă regentului regatului Franței, pentru binele poporului și al sfintei biserici.

Cancelarul Jean de Cherchemont pregătise documentul care trebuia să încheie dezbaterile Consiliului și să-i consfințească hotărîrea ; nu mai rămînea decît să fie înscris numele. Cancelarul așternu în slove mari pe acela al „prea puternicului, prea mărețului și prea temutului senior Filip, conte de Valois", apoi dădu cetire acestui act care, nu numai că atribuia regența, dar arăta de asemeni că regentul, va deveni rege al Franței, dacă pruncul ce avea să se nască va fi o fată.

Toţi cei de faţă îşi puseră semnăturile şi pecetea lor sub acest document; toţi, afară de ducele de Guyana, adică împuternicitul său monseniorul Adam Orleton care refuză, zicînd:

— Nu pierzi niciodată nimic apărîndu-ţi dreptul, chiar dacă ştii că el nu poate să triumfe. Viitorul e mare, şi-i în mîna Domnului.

Filip de Valois se apropiase de catafalc şi privea trupul vărului său, coroana care încadra fruntea de ceară, sceptrul de aur aşezat de-a lungul mantiei, cizmele sclipitoare.

Cei din jur crezură că se roagă şi gestul acesta îi aduse respectul tuturor.

Robert d'Artois veni lîngă dînsul şi-i şopti:

— Dacă tatăl tău te vede în clipa asta trebuie să fie tare bucuros, dragul de el... Încă două luni de aşteptare.

IV

REGELE GĂSIT

Părinţii de pe acele vremi aveau nevoie de un pitic. Perechile din lumea săracă socoteau aproape că a dat norocul peste ele cînd aduceau pe lume o stîrpitură de acest fel; aveau certitudinea că-şi vor vinde într-o zi odrasla vreunui mare senior, dacă nu chiar regelui.

Căci piticul, nu-i trecea nimănui prin cap să se îndoiască de asta, era o făptură intermediară între om şi animalul domestic. Animal, pentru că i se putea pune o zgardă la gît, putea fi gătit ca un cîine dresat, cu vestminte caraghioase, şi i se putea da cu piciorul la spate; om, pentru că vorbea şi se oferea singur pentru acest rol înjositor, cerînd în schimb simbrie şi hrană. Slujba lui era să facă pe măscăriciul la poruncă, să ţopăie, să plîngă sau să scîncească tot felul de nerozii ca un copil, şi asta chiar după ce îi albea părul. Cu cît era mai mărunţel cu atît făcea şă iasă mai mult la iveală măreţia stăpînului. Proprietarii îl lăsau prin moştenire urmaşilor, ca orice alt

lucru din averea lor. Era simbolul „supusului", al individului rob al altuia prin naştere şi zămislit anume pentru asta, ca o mărturie, pare-se, a împărţirii neamului omenesc în seminţii diferite, dintre care unele aveau putere absolută asupra celorlalte.

Înjosirea aducea foloase ; cel mai pirpiriu, cel mai nevolnic, cel mai pocit se afla printre cei mai bine hrăniţi şi mai bine îmbrăcaţi. Îi era de asemenea îngăduit, ba chiar i se poruncea acestei stîrpituri să le spună stăpînilor din seminţia de sus ceea ce nimănui nu i s-ar fi tolerat.

Batjocurile, dojenile, ocările pe care orice om, fie şi cel mai devotat, le adresează uneori în gînd mai marelui sub a cărui poruncă se află, piticul le rostea pe seama tuturor, de parcă ar fi fost împuternicit s-o facă.

Există două feluri de pitici : cei cu nasul lung, faţa tristă şi o cocoaşă dublă, şi cei cu obrazul mare, nasul cîrn şi un tors de uriaş înfipt pe nişte picioruşe rahitice. Piticul lui Filip de Valois, Jean Nebunul, era din al doilea soi. Capul său ajungea taman pînă la înălţimea meselor. Purta zurgălăi în vîrful tichiei şi pe umerii caftanelor sale de mătase.

El fu acela care veni într-o zi să-i spună lui Filip, învîrtindu-se ca o sfîrleză şi rînjind :

— Ştii, măria ta, cum îţi zice poporul ? Îţi zice „regele găsit."

Căci în ziua de 1 aprilie a anului 1328, în vinerea Mare, doamna Jeanne d'Evreux, văduva lui Charles al IV-lea, născuse. Rareori în Istorie sexul unui prunc fu cercetat cu mai multă luare aminte în clipa cînd ieşi din pîntecul maică-si. Şi cînd se văzu că se născuse o fată, fiecare recunoscu că voinţa divină se exprimase şi toţi simţiră că li se ia o piatră de pe inimă.

Baronii nu trebuiau să mai revină asupra alegerii pe care o hotăriseră în ziua întîmpinării Domnului. Într-o adunare ce se ţinu de îndată şi în care numai trimisul Angliei făcu să se audă, din principiu, un glas potrivnic, baronii îi întăriră lui Filip dreptul la coroană.

Poporul răsuflă uşurat. Blestemul marelui maestru Jacques de Molay părea să fi ajuns la capăt. Ramura bătrînă a neamului capeţienilor se isprăvea cu trei vlăstare uscate.

În orice familie lipsa băeților fusese privită de întotdeauna ca o năpastă sau ca un semn de inferioritate. Cu atît mai virtos cînd era vorba de un neam regesc. Această neputință a fiilor lui Filip cel Frumos de a zămisli urmași de parte bărbătească părea într-adevăr manifestarea unei pedepse. Acum copacul avea să înflorească iar.

Noroadele sînt cuprinse pe neașteptate de niște năbădăi a căror pricină ar trebui căutată în mișcarea aștrilor, într-atît scapă ele oricărei alte explicații : valuri de isterie cumplită, cum fuseseră cruciada ciobănașilor și măcelul leproșilor, sau valuri de bucurie delirantă cum fu aceea care însoți urcarea pe ton a lui Filip de Valois.

Noul rege era înalt și chipeș, avînd și acea măreție a tuturor mădularelor de care au nevoie întemeietorii de dinastie. Întîiul său născut era un fiu de pe acum în vîrstă de nouă ani și care părea voinic ; mai avea de asemenea o fată, și se știa, curțile nu fac o taină din lucrurile acestea, că o cinstea aproape în fiece noapte pe șchioapa de nevastă-sa cu o rîvnă pe care anii nu o potoleau.

Înzestrat cu un glas puternic și sonor, nu era un bîlbîit ca verii săi Ludovic Aiuritul și Charles al IV-lea, nici un tăcut ca Filip cel Frumos sau Filip al V-lea. Cine putea să i se împotrivească, pe cine puteau nemulțumiții să i-l ridice împotrivă ? Cine se gîndea să dea ascultare, în toiul acestei veselii obștești, care cuprinsese Franța, glasului cîtorva învățați într-ale legii plătiți de Anglia spre a formula, fără convingere, mustrări din vîrful buzelor ?

Filip al VI-lea venea la tron înconjurat de consimțămîntul tuturor.

Și totuși, el nu era decît un rege adus de o întîmplare fericită, un nepot, un văr al regelui cum se găseau atîția un om norocos printre neamurile sale, nu un rege ales de Dumnezeu la naștere, nu un rege primit, ci un rege „găsit" în ziua cînd țara nu avea nici unul.

Vorba asta născocită de omul de pe stradă nu scădea cu nimic încrederea și bucuria ; nu era decît una din vorbele acelea de haz prin care mulțimile țin să-și nuanțeze pasiunile, dîndu-și iluzia unei familiarități cu stăpînirea

Cînd repetă această vorbă în faţa lui Filip, Jean Nebunul se alese cu o chelfăneală zdravănă ale cărei urmări dureroase le exageră frecîndu-şi coastele şi scoţînd nişte ţipete piţigăiate ; rostise totuşi cuvîntul hotărîtor al unui destin.

Căci Filip de Valois, ca orice parvenit, vroia să facă dovada că era vrednic, prin însuşirile sale înnăscute, de coroana ce-i picase din senin, şi că poate să corespundă în toate privinţele imaginii pe care oamenii şi-o fac despre un rege.

Pentru că regele are pe deasupra tuturor puterea de-a face dreptate, în primele trei săptămîni de la înscăunarea sa, trimise la spînzurătoare pe vistiernicul ultimei domnii, Pierre Remy, despre care se zicea că săvîrşise multe matrapazlîcuri. Un ministru de finanţe legănîndu-se în ştreang e ceva care face întotdeauna plăcere poporului ; francezii se bucuraseră foarte ; ţara avea un rege drept.

Domnitorul este, prin slujba şi îndatoririle sale, apărătorul credinţei. Filip semnă un edict care întărea pedepsele împotriva hulitorilor şi sporea puterea inchiziţiei. Aşa că înaltele feţe bisericeşti şi popimea de rînd, nobilimea măruntă şi enoriaşii prea cucernici îşi văzură temerile potolite : ţara avea un rege pios.

Un suveran se cade să răsplătească pe cei care i-au făcut vreun bine. Cîţi l-au slujit însă, cîţi au trebuit să-l sprijine pe Filip ca să-şi asigure alegerea ! Dar un rege se cuvine de asemenea să vegheze spre a nu-şi face vrăjmaşi printre cei care s-au dovedit, sub regii dinaintea lui, buni slujitori ai treburilor obşteşti. De aceea, în timp ce erau păstraţi în dregătoriile lor aproape toţi foştii demnitari şi lefegi ai curţii, noi slujbe fură create, sau înmulţite de două ori pe atît cele în fiinţă, pentru a se face locuri sprijinitorilor domniei noi şi a mulţumi pe cei recomandaţi de marii electori. Şi deoarece familia de Valois dusese şi înainte trai regesc, acest trai pe picior mare se adăogă aceluia al fostei dinastii, şi se stîrni astfel o îmbulzeală grozavă la slujbe şi gheliruri. Ţara avea un rege mărinimos. Un rege mai e dator să aducă propăşirea supuşilor săi. Filip al VI-lea se grăbi să scadă, ba în unele privinţe, să şi desfiinţeze taxele cu care Filip al IV-lea şi Filip al V-lea împovăraseră negoţul, dijmuind

vînzările în piețe și contractele încheiate de străini, taxe care, după părerea celor siliți să le plătească, împiedicau bîlciurile și comerțul.

Ah, ziceau toți, vrednic rege mai avem, care poruncește să înceteze sîcîielile perceptorilor! Lombarzii, bancheri obișnuiți ai tatălui său și cărora el însuși le mai datora atîta bănet, îl binecuvîntaseră. Nu-i dădea nimănui prin minte că birurile puse de domniile dinainte își arătau roadele tîrzii și că, dacă Franța era bogată, dacă se trăia aici mai bine ca oriunde pe lume, dacă oamenii erau îmbrăcați în postav bun și adeseori cu blănuri, dacă se vedeau aici băi și feredeuri pînă și prin cătune, toate acestea se datorau celor doi Filip dinainte care știuseră să statornicească buna rînduială în țară, unitatea monedei, munca liniștită.

Un rege... un rege se cuvine de asemenea să fie un înțelept, omul cel mai înțelept din poporul său. Filip începu să ia un ton sentențios pentru a rosti, cu frumoasa lui voce, niște adînci principii, în care se cam recunoștea felul de a gîndi al dascălului său, arhiepiscopul Guillaume de Trye. „Noi care vrem să judecăm întotdeauna cu dreptate...“ zicea de fiece dată cînd nu știa ce hotărîre trebuie să ia.

Iar cînd se înșela, ceea ce i se întîmpla adeseori, și se vedea silit să interzică ceea ce poruncise cu două zile în urmă, rostea pe același ton încrezut: „Cuminte lucru este să-ți schimbi părerea“.

„Oricum, e mai bine să previi întîmplările decît să te ia ele pe neașteptate“, mai zicea umflîndu-se în pene acest rege care în douăzeci și doi de ani de domnie nu va înceta să pășească dintr-o surpriză nenorocită într-alta! Nicicînd vreun monarh nu rostise cu atîta măreție atîtea nerozii. Unii credeau că regele cugetă; adevărul este că nu se gîndea decît la sentința pe care va putea s-o formuleze pentru a-și da aerul că gîndește, dar capul său era gol ca o nucă găunoasă.

Un rege, un adevărat rege, să nu uităm asta, se cuvine să fie neînfricat, și viteaz, și falnic! La drept vorbind Filip nu avea iscusință decît în mînuirea armelor. Nu pentru război, ci doar pentru joaca de a războiul, lupta cu lancea, turnirurile. Ca instructor al tinerilor cavaleri ar

fi făcut minuni la curtea unui baron mai mărunt. Dar ca suveran, palatul său semăna cu vreun castel din romanele Mesei Rotunde care erau foarte citite pe acea vreme și cu care își împănase imaginația. Se țineau lanț turnirurile, serbările, ospețele, vînătorile, petrecerile, apoi iarăși turniruri cu un dezmăț de pene pe chivere și cu caii mai gătiți ca femeile.

Filip vedea de treburile țării, un ceas în fiecare zi, luîndu-și o mutră foarte încruntată, după o întrecere cu lancea de la care venea îmbrobonit de sudoare, sau de la un ospăț de unde ieșea cu burta plină și mintea tulbure. Cancelarul, vistiernicul, nenumăraţii săi dregători, luau hotărîri pentru dînsul, sau se duceau să-și primească poruncile de la Robert d'Artois. De fapt, acesta cîrmuia țara mai mult decît suveranul.

Și de cum se ivea vreo greutate, Filip cerea sfatul lui Robert, iar mai marii curții ascultau cu încredere de vorba contelui d'Artois, știind că orice hotărîre a sa va fi încuviințată de rege.

Astfel, curtea plecă la încoronare, unde arhiepiscopul Guillaume de Trye trebuia să pună coroana pe fruntea fostului său elev. Serbările, la sfîrșitul lui mai, ținură cinci zile.

Se părea că țara toată sosise la Reims. Și nu numai țara, ci și o parte a Europei cu semețul rege Jean al Boemiei, veșnic lefter de bani, cu contele Guillaume de Hanaut, cu marchizul de Namur și ducele de Lorena. Cinci zile de petreceri și chiolhanuri ; o cheltuială și o risipă cum tîrgoveții din Reims nu mai văzuseră încă niciodată. Dînșii, care-și desfăceau băerile pungii pentru aceste cheltuieli cerute de serbări și care se strîmbaseră în fața costului ultimelor încoronări, de data asta dădeau cu dragă inimă de două și de trei ori mai mult ca atunci. De o sută de ani nu se mai băuse atîta în Franța ; vedeai oamenii bînd de-a călare prin curți și prin piețe.

În ajunul încoronării, regele îl consfinți cavaler pe Ludovic de Crécy, conte de Flandra și de Nevers, cu cea mai mare pompă posibilă. Se luase într-adevăr hotărîrea ca el, contele de Flandra, să fie acela care, la încoronare, va ține paloșul lui Carol cel Mare și-l va înmîna regelui. Și unii se mirau că bătrînul conetabil se învoise

să renunțe la această cinste ce-i revenea după datină. Mai trebuia ca Ludovic de Crécy, conte de Flandra, să fie făcut cavaler. Putea oare Filip al VI-lea să-și arate mai fățiș prietenia ce-l lega de vărul său flamand ?

A doua zi însă, în timpul ceremoniei din catedrală, cînd Ludovic de Bourbon marele șambelan al Franței, care îi încălțase regelui cizmele cu flori de crin, îl chemă pe contele de Flandra ca să prezinte paloșul, acesta nici nu se clinti.

Ludovic de Bourbon mai strigă odată :

— Monseniorul conte de Flandra !

Ludovic de Crécy rămase nemișcat, în picioare, cu brațele încrucișate.

— Monseniore conte de Flandra, vesti ducele de Bourbon, dacă ești aici, sau cine îți ține locul, vino de-ți fă datoria, și-ți poruncim să te arăți ca să nu suferi pedeapsa pentru călcarea jurămîntului.

O mare tăcere se făcuse sub bolțile catedralei și o mirare înfricoșată se citea pe chipurile prelaților, baronilor, înalților dregători : regele însă rămînea nepăsător, iar d'Artois smiorcăia, cu nasul în sus, de parcă era absorbit de jocul razelor soarelui prin vitralii.

În cele din urmă contele de Flandra consimți să facă cîțiva pași, apoi se opri în fața regelui, își plecă fruntea și spuse :

— Măria ta, dacă ar fi fost strigat contele de Nevers sau domnul de Crécy, m-aș fi apropiat mai curînd.

— Dar cum asta, monseniore, răspunse Filip al VI-lea, nu ești conte de Flandra ?

— Măria ta, port acest nume, dar nu-i am foloasele

Filip al VI-lea luă atunci aerul său regesc, cel mai strașnic, cu pieptul umflat, privirea în gol, și marele său nas îndreptat spre cel căruia îi vorbea, pentru a rosti foarte liniștit :

— Ce-mi tot spui, vere ?

— Măria ta, urmă contele, oamenii din Bruges, din Ypres, din Poperingue și din Cassel m-au izgonit de pe moșia mea, și nu mă mai recunosc drept contele stăpînu lor ; la Gand abia dacă mă pot duce pe furiș, atît de răzvrătită e țara.

Atunci Filip de Valois își lăsă palma lată peste brațul tronului, gest pe care-l văzuse de foarte multe ori la Filip cel Frumos și pe care-l repeta întocmai, fără voie, atît de pătruns era de ideia că unchiu-său fusese întruchiparea adevărată a măreției regale.

— Iubite vere Ludovic, rosti el rar și apăsat, eu te socot conte de Flandra, și astăzi, cînd sînt uns cu sfîntul mir îți făgăduiesc că niciodată nu voi avea pace nici odihnă pînă nu te voi fi așezat iar în stăpînirea comitatului tău.

Atunci, contele de Flandra îngenunche și zise :

— Măria ta, îți mulțumesc foarte.

Și ceremonia își urmă cursul.

Robert d'Artois făcea cu ochiul vecinilor săi, și aceștia înțeleseră atunci că tot tărăboiul acesta fusese pus la cale. Filip al VI-lea ținea făgăduielile făcute de Robert pentru a-i asigura alegerea. Filip d'Evreux apărea în aceeași zi sub mantia sa de rege al Navarrei.

Îndată după ceremonie, regele își adună pairii și baronii, prinții din neamul său, seniorii de dincolo de hotarele țării veniți să fie de față la încoronarea lui, și, ca și cum treaba n-ar fi putut să sufere nici un ceas de întîrziere, se sfătui cu dînșii asupra zilei cînd va porni război împotriva răzvrătiților din Flandra. Datoria unui rege viteaz este să apere drepturile vasalilor săi ! Cîteva capete prevăzătoare, socotind că primăvara era aproape pe sfîrșite și că s-ar putea ca pregătirile să nu fie gata decît la toamnă — mai țineau minte „oastea înglodată" a lui Ludovic Aiuritul — sfătuiră să se amîne expediția pentru anul următor. Bătrînul conetabil Gaucher îi făcu de rușine, izbucnind cu glas tare :

— Pe cine-l trage inima la bătălie găsește oricînd vremea potrivită !

La șaptezeci și opt de ani ardea de nerăbdare să comande ultima sa campanie, și nu pentru a tărăgăna astfel lucrurile se învoise să renunțe adineaori la paloșul lui Carol cel Mare.

— Astfel, îl vom învăța minte pe englez, care ațiță din umbră această răscoală, mai bombăni el, mînios.

Nu citiseră toți în romanele cavalerești isprăvile unor viteji de optzeci de ani, în stare să-și doboare vrăjmașii

în luptă și să le crape coiful pînă la osul craniului ? Baronii se vor arăta oare mai puțin vrednici ca bătrînul veteran nerăbdător să pornească la război cu cel de al șaselea rege pe care-l slujea ?

Filip de Valois strigă, ridicîndu-se :

— Care ține cu adevărat la mine, mă va urma !

În răbufnirea de entuziasm ce-i cuprinse pe toți după această vorbă, se luă hotărîrea de a chema oastea pentru sfîrșitul lui iulie, și la Arras, ca din întîmplare. Robert avea să se folosească de prilej ca să mai zgîndărească nițel comitatul mătușii sale Mahaut.

Și așa, pe la începutul lui august, pîlcurile de oaste pătrunseră în Flandra. Un tîrgoveț, pe nume Zannequin, era în capul celor cincisprezece mii de oameni de strînsură din Furnes, din Dixmude, din Poperingue și din Cassel. Vrînd să arate că știe să se poarte după rînduieli, Zannequin îi trimise regelui Franței o provocare, întrebîndu-l în ce zi e gata de bătălie. Filip îl disprețui însă pe acest bădăran care-și dădea aere de prinț și porunci să se răspundă flamanzilor că ei fiind oameni fără de nici o căpetenie, vor trebui să se apere cum vor putea. Apoi îi trimise pe cei doi mareșali ai săi, Mathieu de Trye și Robert Bertrand zis „Cavalerul Leului Verde", să dea foc împrejurimilor orașului Bruges.

Cînd se întoarseră de la această treabă, mareșalii fură felicitați din toată inima ; fiecare se bucura privind în zare niște biete case mistuindu-se în flăcări. Cavalerii își lepădaseră armele și, îmbrăcați în caftane bogate, își făceau vizite între dînșii umblînd de la un cort la altul, mîncau sub șarte de mătase brodată și jucau șah cu prietenii lor. Tabăra franceză semăna întru totul cu tabăra regelui Arthur din cărțile cu poze, și baronii se credeau fiecare un Lancelot, un Hector sau un Galaad.

Se întîmplă însă că viteazul rege care prefera s-o ia el înaintea altora în loc de-a fi luat pe neașteptate de alții, se ospăta voios în tovărășia prietenilor, cînd cei cincisprezece mii de oameni ai Flandrei dădură năvală în tabăra lui. Fluturau niște steaguri zugrăvite cu un cocoș sub care era scris :

În ziua cînd cocoșul acesta va cînta
Regele găsit aicea va intra

Nu le trebui mult ca să pustiiască o jumătate din tabără, tăind funiile corturilor, trîntind la pămînt tablele de şah, răsturnînd mesele de ospăţ şi omorînd o mulţime de cavaleri.

Pedestrimea franceză dădu dosul; spaima avea s-o împingă într-o răsuflare pînă la Saint-Omer, la patruzeci de leghe îndărăt.

Regele abia mai avu timp să îmbrace o tunică brodată cu stema Franţei, să-şi pună în cap un coif de piele albă şi să sară pe armăsarul său pentru a da fuga să-şi strîngă vitejii. În această bătălie, cele două oşti, mînate de o mîndrie deşartă, săvîrşiseră fiecare cîte o mare greşală. Cavalerii francezi priviseră dispreţuitor pe tîrgoveţii din Flandra, iar aceştia, ca să arate că şi dînşii sînt nişte războinici de o seamă cu seniorii, îşi puseseră armuri; ori, ei veneau pe jos!

Contele de Hainaut şi frate-său Jean, ale căror corturi se aflau ceva mai departe, se avîntară cei dintîi pentru a-i lua pe flamanzi din spate şi a-i împrăştia. Cavalerii francezi, pe care regele îi băgase iar în luptă, putură atunci să se năpustească asupra acestei gloate de tălpaşi împovăraţi de mîndre armuri, să-i dea peste cap, să-i terciuiască sub potcoavele cailor şi să-i taie. Lanceloţii şi Calaanţii se mulţumeau să spintece şi să doboare, lăsîndu-şi oştenii de rînd să-i sfîrşească cu cuţitul pe învinşi. Care încerca să scape cu fuga era trîntit jos de un cal gonind după dînsul; care ridica mînile să se lase prins era numaidecît ucis. Rămaseră pe cîmpul de bătălie treisprezece mii de flamanzi care alcătuiau o uriaşă grămadă de fier şi de leşuri, şi nu era chip să atingi nimic, iarbă, armură, om sau cal, să nu fie năclăit de sînge.

Bătălia de la poalele muntelui Cassel, începută în învălmăşeală, se încheia cu o izbîndă desăvîrşită pentru Franţa. Se şi vorbea de ea ca de o nouă bătălie de la Bouvines.

Adevăratul învingător însă nu era regele, nici bătrînul conetabil Gaucher, nici Robert d'Artois, oricît de mare vitejie arătaseră năpustindu-se ca o avalanşă în rîndurile vrăjmaşe. Cel care salvase totul era contele Guillaume de Hainaut. Dar recolta biruinţii o strînse cumnatu-său, Filip al VI-lea.

Un rege atît de puternic cum era Filip nu putea îngădui nici o abatere din partea vasalilor săi. I se trimise deci o somaţie regelui englez, duce de Guyana, să vină spre a-şi face închinarea, şi cît mai de grabă.

Nu există înfrîngeri prielnice, dar există victorii nenorocite. Puţine zile aveau să coste Franţa aşa de scump ca ziua de la Cassel, căci ea făcu să încolţească în mintea unora cîteva idei amăgitoare şi anume : mai întîi că noul rege era de neînvins, şi apoi că pedestrimea nu era bună de nimic la război. Înfrîngerea de la Crécy, douăzeci de ani mai tîrziu, va fi urmarea acestei amăgiri.

Deocamdată însă, cine avea un steag de oaste, cine purta lance, şi chiar cel mai mărunt scutier, se uita cu milă, de la înălţimea şeii sale, la oamenii de rînd care umblau pe jos.

În toamna aceea, pe la mijlocul lui octombrie, doamna Clémence a Ungariei, nenorocoasa regină care fusese a doua soţie a lui Ludovic Aiuritul, muri la treizeci şi cinci de ani în fostul palat al Templierilor, reşedinţa ei. Lăsa atîtea datorii încît o săptămînă întreagă după moarte, toată averea, inele, coroane, giuvaere, mobilă, rufărie, argintărie, ba pînă şi sculele de bucătărie, fu scoasă la mezat, după cererea bancherilor italieni care o împrumutaseră cu bani pe răposată, de alte Bardi şi Tolomei.

Bătrînul Spinello Tolomei, tîrîndu-şi piciorul, şi împingîndu-şi burta înainte, cu un ochi deschis şi celălalt închis, fu nelipsit de la această licitaţie, unde şase giuvaergii-preţuitori împuterniciţi de rege, făcură preţurile. Şi toate cîte se dăruiseră reginei Clémence într-un an de fericire trecătoare fură împrăştiate.

Vreme de patru zile se auzi glasul preţuitorilor Simon de Clokettes, Jean Pascon, Pierre de Besançon şi Jean de Lille, strigînd :

— O coroană frumoasă de aur avînd patru mari rubine roşii, patru smaralde mari, şaisprezece rubine mici roşii, şaisprezece smaralde mici şi opt rubine de Alexandria, preţuită la şase sute de livre. Vîndută regelui !

— Un inel cu patru safire din care trei pătrate şi unul şlefuit dar netăiat, preţuit la patruzeci de livre. Vîndut regelui !

— Un inel cu şase rubine din Orient, trei smaralde pătrate şi trei diamante de smarald, preţuit la două sute de livre. Vîndut regelui !

— Un castron de argint aurit, douăzeci şi cinci de cupe mari cu picior, două tipsii şi un lighean, preţuite la două-sute de livre. Vîndute monseniorului d'Artois, conte de Beaumont !

— Douăsprezece cupe mari de argint aurit cu stemele Franţei şi Ungariei, o solniţă mare de argint aurit purtată de patru maimuţe, toate pentru patru sute şi cincisprezece livre. Vîndute monseniorului d'Artois, conte de Beaumont !

— O punguţă ţesută din fir de aur, presărată cu mărgăritare şi bănuţi de argint, iar înăuntrul punguţei aflîndu-se un safir din Orient. Preţuită la şaisprezece livre. Vîndută regelui !

Compania fraţilor Bardi cumpără piesa cea mai scumpă : un inel în care era încrustat cel mai mare rubin al reginei Clémence a Ungariei, preţuit la o mie de livre. Nu trebuiau să-l plătească, căci mia de livre urma să fie scăzută din banii împrumutaţi, şi erau siguri că-l vor putea vinde la rîndul lor papei care, odinioară datornicul lor, avea acum o bogăţie ca-n basme.

Vrînd parcă să arate că nu-i cu mintea numai la cupe şi alte de acestea pentru băut, Robert d'Artois mai cumpără şi o biblie în franţuzeşte, pentru treizeci de livre.

Vestmintele preoţeşti cu care regina îşi înzestrase capela, sfite şi patrafire, fură cumpărate de către episcopul de Chartres. Un giuvaergiu, Guillaume Le Flament, dobîndi cu preţ ieftin tacîmul din aur al reginei răposate.

Vînzarea cailor din grajd mai aduse şase sute nouăzeci şi două de livre. Trăsura doamnei Clémence şi aceea a domnişoarelor ei de onoare fură şi ele scoase la mezat.

Iar cînd toate au fost duse din palatul Templierilor, cei de pe acolo avură impresia că închid o casă blestemată.

Se părea într-adevăr în anul acela că trecutul se stingea ca de la sine pentru a face loc noii domnii. Episcopul de Arras, Thierry d'Hirson, cancelarul contesei Mahaut, muri în noiembrie. Fusese vreme de treizeci de ani sfetnicul contesei, puţintel şi amantul ei, şi omul care o slujise în toate uneltirile. Singurătatea se aşternea în jurul con-

tesei Mahaut. Robert d'Artois făcu să fie pus în scaunul episcopiei de Arras un călugăr din tabăra familiei de Valois, pe nume Pierre Roger.

Toate i se arătau potrivnice contesei Mahaut, toate îi erau prielnice lui Robert, a cărui vază nu înceta să crească și care ajungea la cele mai înalte demnități.

În luna ianuarie a anului 1329, Filip al VI-lea ridica la pairie comitatul Beaumont-le-Roger; Robert devenea pair al regatului.

Fiindcă regele Angliei întîrzia să-și facă închinarea, curtea hotărî să pună iar mîna pe Guyana. Dar înainte de a trece de la amenințare la faptă, Robert d'Artois fu trimis la Avignon spre a obține intervenția papei Ioan al XXII-lea.

Robert petrecu pe malul Ronului două săptămîni fermecătoare. Căci Avignonul, către care se revărsa tot aurul creștinității, era, pentru cine îndrăgea masa bună, jocurile de noroc și fișnețele frumoase, un oraș, de petreceri fără pereche sub un papă octogenar și ascet, absorbit de problemele de gospodărire financiară, de politică și de teologie.

Proaspătul pair al Franței avu mai multe audiențe la sfîntul părinte; un ospăț se dădu în cinstea lui la palatul pontifical, și, luîndu-și un aer de om învățat, intră în vorbă cu o seamă de cardinali. Dar, credincios apucăturilor din anii furtunoasei sale tinereți, se înhăită și cu inși de un soi mai îndoielnic. Oriunde ar fi fost, Robert atrăgea spre dînsul, și fără a-și da nici o osteneală, fata ușurică, flăcăul hîrșit în rele, ocnașul scăpat din mîinile stăpînirii. Să nu fi trăit în oraș decît un singur tăinuitor de hoți și el îl descoperea într-un sfert de ceas. Călugărul izgoni din tagma lui pentru vreo faptă ticăloasă, notarul învinuit de potlogării sau de jurămînt mincinos se îmbulzeau în tinda lui pentru a-i cere ocrotire. Pe stradă, era adeseori salutat de unii trecători cu niște mutre de pușlamale pe care încerca zadarnic să-și amintească în ce bordel din ce oraș îi întîlnise. Era vădit că inspira încredere oamenilor fără căpătîi, și faptul că el ajunsese azi al doilea domnitor al țării nu schimba nimic în privința asta.

Sluga sa veche, Lormet le Dolois, prea bătrîn acuma pentru călătorii lungi, nu-l însoțea. Un voinic mai tînăr,

dar de aceeași teapă, Gillet de Nelle, îndeplinea același rol și se însărcina cu treburi asemănătoare. Gillet fu acela care i-l aduse monseniorul lui Robert pe un anume Maciot l'Allemant, armăsel fără slujbă, dar gata la orice, și care era de fel din Arras. Acest Maciot îl cunoscuse bine pe episcopul Thierry d'Hirson. Or, în anii săi din urmă, episcopul Thierry avea o ibovnică de inimă și de așternut, una de-i zicea Jeanne de Divion, cu douăzeci de ani pe puțin mai tînără ca dînsul, și care acum se plîngea destul de tare de răutățile ce i le făcea contesa Mahaut de cînd murise episcopul. Dacă monseniorul vroia s-o asculte pe femeia asta Jeanne de Divion...

Robert d'Artois se convinsese încă o dată că mai mult înveți de la oamenii care nu prea sînt uși de biserică. Firește, mînile armăsclului Maciot nu erau dintre acelea cărora putea să le încredințeze liniștit punga ; dar omul știa multe lucruri foarte interesante. Înțolit în straie noi și încălecat pe un cal zdravăn, el fu trimis în spre nordul țării.

Întors la Paris în martie, Robert își freca mînile și zicea că iar se va întîmpla ceva în Artois. Vorbea de niște documente regale șterpelite odinioară de episcopul Thierry, pe seama contesei Mahaut. O femeie cu chipul ascuns sub glugă trecu de mai multe ori pragul odăii sale de lucru, și avu cu dînsa lungi convorbiri în taină. Cei din jur îl vedeau din săptămînă în săptămînă tot mai încrezător, mai voios, și-l auzeau anunțînd cu mai multă certitudine rușinoasa înfrîngere a vrăjmașilor săi.

În luna aprilie, ascultînd de sfaturile papei, Anglia îl trimise din nou la Paris pe episcopul Orleton, cu o suită de șaptezeci și două de persoane, seniori, fețe bisericești, învățați, grămătici și slugi, pentru a negocia formula de închinare. Se arătau gata să încheie un adevărat tratat.

Treburile Angliei nu stăteau prea bine. Lordul Mortimer nu-și sporise de fel prestigiul făcînd să i se confere pairia și silind Parlamentul să-și țină adunările sub amenințarea trupelor sale. Fusese nevoit să înăbușe o răscoală armată a baronilor uniți în jurul lui Enric de Lancastre zis Gît-Sucit, și întîmpina mari greutăți în cîrmuirea țării.

Pe la începutul lui mai muri viteazul Gaucher de Châtillon, în pragul celui de al optzecilea an al vieții. Se născuse sub domnia lui Ludovic cel Sfînt și în slujba de conetabil ținuse douăzeci și șapte de ani căpetenia oștirii. Glasul său aspru schimbase adeseori soarta bătăliilor și fusese hotărîtor în consiliile regale.

La 26 mai, tînărul rege Eduard, după ce împrumutase, cum făcuse și tatăl său, cinci mii de livre de la bancherii lombarzi ca să-și acopere cheltuielile călătoriei, se îmbarca la Dover pentru a veni să-și facă închinarea față de vărul său din Franța.

Nici maică-sa Isabelle, nici lordul Mortimer nu-l însoțeau, fiindcă le era mare teamă ca nu cumva în lipsa lor, puterea să încapă pe alte mîni. Un suveran de șaisprezece ani, încredințat supravegherii celor doi episcopi, avea să înfrunte cea mai uimitoare curte a lumii.

Căci Anglia era slabă și învrăjbită, iar Franța era totul. Nu exista nație mai puternică în universul creștin. Acest regat înfloritor, cu populație numeroasă, cu meșteșugari de tot felul și o agricultură care-i umplea grînarele, condus de o administrație pe atunci încă pricepută și de o nobilime încă activă, părea cel mai vrednic de invidie; iar regele găsit care-l cîrmuia de un an, recoltînd numai succese, era într-adevăr cel mai pizmuit dintre toți regii pămîntului.

V

URIAȘUL CU OGLINZI

Voia să se arăte altora, dar să se vadă și el însuși. Vroia ca frumoasa lui soție, contesa, ca și cei trei fii ai săi Jean, Jacques, și Robert, dintre care cel mai mărișor, la opt ani, promitea de pe acum să ajungă înalt și voinic, să-l privească, vroia ca scutierii, feciorii săi de casă și toate slugile pe care le adusese cu el de la Paris să-l contempleze în toată strălucirea și măreția lui; dar dorea să se vadă el însuși și să se admire. De aceea, ceruse să i

se aducă toate oglinzile ce se aflau în bagajele escortei sale, oglinzi de argint lustruit, rotunde ca farfuriile, oglinzi cu mîner, oglinzi de sticlă pe o foaie de cositor, tăiate octogonal într-o ramă de argint aurit, și pusese să fie agățate, unele după altele, pe tapiseria odăii în care locuia. Episcopul de Amiens va fi într-adevăr încîntat cînd își va vedea frumosul său covor cu figuri străpuns de cuiele înfipte în el ! Dar ce are a face ! Un prinț al Franței putea să-și permită așa ceva. Monseniorul Robert d'Artois, senior de Conches și conte de Beaumont-le-Roger, dorea să se contempleze în costumul său de pair, pe care și-l pusese pentru întîia oară.

Se învîrtea, se rotea, făcea doi pași înainte, se trăgea îndărăt, dar nu reușea să-și vadă propria sa imagine decît în crîmpeie, ca bucățile tăiate ale unui vitraliu ; la stînga minerul de aur al săbiei și, ceva mai sus, la dreapta, o parte a pieptului unde, pe tunica de mătase era brodată stema lui Robert d'Artais ; aici umărul de care atîrna prinsă într-o agrafă sclipitoare mantia rară de pair, și aproape de pardoseală ciucurii caftanului lung, tras în sus ca să se vadă pintenii de aur ; apoi, tocmai în creștet, coroana de pair, monumentală, cu opt spițe în chip de flori, pe care pusese să fie încrustate toate rubinele cumpărate la licitația răposatei regine Clémence.

— Ei, sînt îmbrăcat frumușel, rosti el. Ar fi fost păcat, zău așa, să nu fiu pair, căci caftanul îmi stă bine.

Contesa de Beaumont, ea însăși gătită ca de zile mari, părea să nu împărtășească decît pe jumătate veselia trufașă a soțului.

— Ești sigur, Robert, întrebă cu glas îngrijorat, că femeia aceea va veni la timp ?

— Dar firește, firește, răspunse el. Și chiar dacă nu vine în dimineața asta, tot îmi voi spune cu glas tare pasul, iar dovezile le voi înfățișa mîine.

Un singur lucru îl supăra pe Robert și anume că trebuia să-și poarte frumosul costum pe căldura acestei veri timpurii. Asuda sub vestmintele de aur, de catifea și de mătăsuri grele, și deși se îmbăiase de dimineață la feredeu, începea să împrăștie un miros tare de sălbăticiune.

Prin fereastra deschisă spre un cer strălucitor, se auzeau clopotele catedralei bătînd din toate puterile şi acoperind tărăboiul pe care-l poate face într-un oraş alaiul de slugi şi de trăsuri ce însoţeşte cinci regi şi curtilor lor.

Într-adevăr, în această zi de 6 iunie a anului 1329, cinci regi se aflau la Amiens. De cînd lumea şi pe cît îşi putea aduce aminte vreun cancelar, nimeni nu mai pomenise asemenea întîlnire. Pentru a primi închinarea tînărului său văr din Anglia, Filip al VI-lea ţinuse să-şi pofteaască rubedeniile sau aliaţii, regii Navarrei, Boemiei şi Majorcăi, precum şi pe contele de Hainaut, pe ducele de Atena şi pe toţi pairii, ducii, conţii, episcopii, baronii şi mareşalii.

Şase mii de cai de partea franceză şi şase sute de partea engleză. Ah ! Charles de Valois n-ar fi avut nimic de reproşat fiului său, nici ginerelui său Robert d'Artois, dacă ar fi putut să vadă această adunare !

Noul conetabil, Raoul de Brienne, ca unul ce-şi luase în primire dregătoria, avusese sarcina să încartiruiască toată ospeţimea asta. O scosese foarte bine la capăt, dar slăbise cu cinci livre.

Regele Franţei, ocupa, cu familia, palatul episcopal unde i se păstrase o aripă lui Robert d'Artois.

Regele Angliei era instalat la Malmaison, iar ceilalţi regi prin casele orăşenilor mai de vază. Slugile dormeau pe coridoare, scutierii îşi încropiseră tabăra în jurul oraşului, cu caii şi carele de bagaje.

Norod mult de nici nu puteai să-l numeri venise din tîrgurile de primprejur, din comitatele vecine, şi chiar de la Paris. O mulţime de gură-cască îşi petrecea noptile pe sub porticele palatelor.

În vreme ce cancelarii celor două regate discutau pentru ultima oară termenii omagiului, ca să recunoască la sfîrşitul convorbirilor că nu era chip să ajungă la ceva limpede, toată nobilimea Apusului, de şase zile încoace petrecea numai în întreceri cu lancea şi turniruri, se veselea la comedii, la boscării şi dansuri, şi trăgea nişte chiolhanuri de pomină în livezile palatelor, mesele începînd de la nămiezi şi ţinînd aşa pînă la ivirea stelelor.

Flori de prin toate grădinile ținutului Amiens soseau, aduse cu luntrele joase împinse de prăjini pe canalurile strîmte, mormane de stînjenei, de gălbenele, de zambile și de crini care erau descărcate pe splaiurile pieții de apă pentru a fi apoi împrăștiate prin străzile, curțile și sălile pe unde urmau să treacă regii. Orașul era pătruns tot de mireasma tuturor acestor flori strivite, acestui polen care se lipea de tălpi și se amesteca cu duhoarea cailor și a mulțimii.

Și ce de-a merinde ! Ce de-a vinuri ! Ce de-a carne ! Ce de-a făină ! Ce de-a mirodenii ! Vedeai cum erau mînate cirezi de vite, turme de oi și de porci spre abatoarele care lucrau necontenit ziua și noaptea ; nesfîrșite șiruri de căruțe aduceau în cuhniile palatelor căprioare, cerbi, mistreți, iepuri, și toți peștii mării, nisetri, somoni, bari, și pește de rîu, știuci lunguiețe plătici, lini și raci, și toate păsările, cei mai aleși claponi, cele mai grase gîște, fazanii cu pene colorate, lebedele, bîtlanii albi, păunii cu aripele rotunde ca niște ochi. Peste tot se dădea cep butelor de vin.

Oricine se arăta în livreaua vreunui senior, să fi fost și sluga cea mai de jos, făcea pe grozavul. Fîșnețele orașului parcă-și ieșiseră din minți. Negustătorii italieni veniseră de pretutindeni la acest iarmaroc nemaipomenit pe care îl organiza regele. Fațada caselor din Amiens nu se mai vedea sub mătăsurile, brocartele și covoarele spînzurate la ferestre pentru a le da o înfățișare sărbătorească.

Erau acolo prea multe clopote, fanfare și țipete, prea mulți cai de paradă și cîini, prea multă mîncare și băutură, prea mulți prinți, prea mulți hoți, prea multe tîrfe, prea mult lux și aur, prea mulți regi ! Îți pleznea capul de larma ce-o făceau.

Țara se îmbăta contemplîndu-și puterea cum se îmbăta Robert d'Artois în fața oglinzilor sale.

Lormet, bătrînul său servitor, și el gătit în țoale noi, dar bombănind totuși supărat în mijlocul acestei sărbători... o, nu pentru cine știe ce lucru mare, doar pentru că Gillet de Nelle dobîndea o prea mare trecere în casă, pentru că se iveau necontenit fețe noi în jurul

stăpînului... Lormet se apropie de Robert și-i spuse în șoaptă :

— Femeia pe care o aștepți e aici.

Uriașul se întoarse deodată :

— Ad-o la mine.

Clipi lung din ochi către nevastă-sa, contesa, apoi, cu gesturi mari îi împinse pe cei ce se aflau acolo spre ușă, strigînd :

— Ieșiți toți, rînduiți-vă frumos în curte și fiți gata.

Rămase o clipă singur în fața ferestrei, privind la mulțimea cu greu zăgăzuită de un cordon de arcași, ce se îmbulzea în jurul catedralei ca să-i admire pe cei care intrau.

Clopotele, colo sus, își continuau larma lor ; un miros de plăcințele calde, venind de la o tarabă, se amestecase deodată cu aerul ; ulițele dimprejur gemeau de lume ; și abia de se mai zărea lucind canalul Hicquet, atît de multe erau bărcile care-i brăzdau apa.

Robert d'Artois se simțea triumfător, și se va simți încă și mai mult peste cîteva clipe, în catedrală, cînd, îndreptîndu-se spre vărușău Filip, va rosti anumite cuvinte care îi vor face să tremure uimiți pe regii, ducii și baronii adunați.

Și nu toți vor pleca de acolo tot așa de veseli cum veniseră. Începînd cu scumpa lui mătușă Mahaut și cu ducele burgund.

Ah ! desigur, Robert își va inaugura frumos costumul său de pair ! Douăzeci de ani și mai bine de luptă aprigă își vor primi în ziua asta răsplata. Și totuși, în această mare bucurie trufașă care-l cuprindea, descoperea parcă o crăpătură, o părere de rău. De unde putea veni acest sentiment acum, cînd toate îi surîdeau, cînd toate răspundeau dorințelor sale ? Deodată înțelese : mirosul plăcintelor. Un pair al Franței, care va cere peste cîteva clipe să i se înapoieze comitatul străbunilor săi, nu poate coborî în stradă, purtînd coroana cu opt spițe, ca să mănînce o plăcintă. Un pair al Franței nu mai poate face pe golanul, amestecîndu-se cu mulțimea și ciupind fetele de sîn, iar seara, nu mai poate să zbiere între patru dezmățate, așa cum făcea pe cînd era calic și avea

douăzeci de ani. Această nostalgie îi spori încrederea în viitor. „Haida ! își zise, sîngele nu s-a stins încă !“

Vizitatoarea stătea lîngă ușă, intimidată și neîndrăznind să tulbure gîndurile unui senior cu o coroană așa de mare pe cap.

Era o femeie ca la vreo treizeci și cinci de ani, cu fața triunghiulară și pometii ascuțiți. Gluga unei pelerine de călătorie îi ascundea pe jumătate părul împletit în cosițe, și răsuflarea îi sălta pieptul, foarte rotund și plin, sub dantela de in alb. „A, ia te uită ! Nu se plictisea de loc episcopul !“ gîndi Robert cînd dădu cu ochii de ea.

Femeia își îndoi genunchiul, făcînd o plecăciune. El întinse mîna mare înmănușată și încărcată cu rubine.

— Dă-le încoace, spuse.

— Nu le am, monseniore, răspunse femeia.

Fața lui Robert se întunecă deodată.

— Cum, nu ai hîrtiile ? izbucni el. Mi-ai spus hotărît că mi le vei aduce astăzi !

— Viu de la castelul Hirson, monseniore, unde m-am furișat ieri împreună cu armășelul Maciot. Ne-am dus la lada de fier zidită în perete, ca s-o deschidem cu chei potrivite.

— Ei, și ?

— Umblase cineva la ea înaintea noastră. Am găsit-o goală.

— Foarte bine, bună veste mi-ai adus ! spuse Robert pălind nițel la față. Uite, o lună întreagă de cînd mă tot duci cu vorba : „Monseniore, pot să-ți dau niște acte care te vor pune iar în stăpînirea comitatului domniei tale ! Știu unde-s ascunse. Dăruiește-mi o moșie și niște venituri și ți le aduc săptămîna viitoare“. Pe urmă săptămîna trece și după aceea încă una... „Hirsonii stau toată vremea la castel ; nu mă pot arăta cînd sînt ei acolo...“ Sau : „Acum am fost la castel, monseniore, dar cheia pe care o aveam nu era cea bună... Ai nițică răbdare“. Și tocmai în ziua cînd trebuie să înfățișez regelui cele două dovezi scrise...

— Trei, monseniore : tratatul de căsătorie al contelui Filip, tatăl domniei tale, scrisoarea contelui Robert, bunicul domniei tale, și aceea a monseniorului Thierry.

— Și mai bine ! Trei ! Tocmai cînd le așteptam, vii să-mi spui prostește : „Nu le am, lada era goală !“ Și nu cumva gîndești că am să te cred ?

— Dar întreabă-l pe armășelul Maciot care mă însoțea ! Nu vezi, monseniore, că dintr-asta eu mă aleg cu o pagubă și mai mare ca a domniei tale ?

O umbră de bănuială luci în privirea lui Robert d'Artois care, schimbînd tonul, întrebă :

— Ia spune-mi, femeie, nu cumva te-ai apucat să mă joci pe degete ? Vrei să-mi storci mai mult, sau m-ai vîndut contesei Mahaut ?

— Monseniore ! Ce-ți trece prin minte ? izbucni femeia gata-gata să plîngă. Cînd tot chinul și toată sărăcia în care mă aflu mi se trag de la contesa Mahaut fiindcă m-a prădat de tot ce scumpul meu stăpîn Thierry îmi lăsase prin testament ! Ah, îi doresc și eu tot atîta rău cît îi dorește domnia ta ! Ia, gîndește-te, monseniore : doisprezece ani fusei izbovnica lui Thierry, din care pricină mulți mă arătau cu degetul. Un episcop însă e un bărbat ca oricare altul. Dar oamenii sînt răi...

Femeia Divion lua iar de la capăt povestea pe care Robert o auzise pînă atunci de cel puțin trei ori. Vorbea repede : sub niște sprîncene orizontale privirea ei părea întoarsă înăuntru ca la făpturile care rumegă necontenit propriile lor necazuri și nu-s atente la nimic altceva.

Nici vorbă, zicea, nu putea să aștepte nimic de la bărbatu-său de care se despărțise pentru a trăi în casa episcopului Thierry. Recunoștea că soțul ei se arătase destul de înțelegător, poate fiindcă încetase de timpuriu să mai fie un bărbat... Monseniorul înțelegea ce vroia să spună. Ca să o pună la adăpost de nevoi, drept mulțumire pentru toți anii frumoși pe care dînsa îi dăruise, episcopul Thierry o trecuse în testamentul său cu cîteva case, niște bănet în aur și venituri din moșii. Dar se ferea de doamna Mahaut pe care era silit s-o numească executoare testamentară.

— S-a uitat întotdeauna chioriș la mine, fiindcă eram mai tînără ca ea, și fiindcă mai înainte vreme Thierry, asta chiar din gura lui am auzit-o, trebuise să se culce cu dînsa. Știa bine că Mahaut mă va trage pe

sfoară cînd el n-o mai fi în viață, și că toți Hirsonii, care sînt împotriva mea, începînd cu Béatrice, cea mai ticăloasă dintre ei, aia de este domnișoară de onoare a contesei Mahaut, se vor înțelege ca să mă izgonească din casă și să-mi ia tot.

Robert n-o mai asculta pe guraliva asta care nu mai contenea cu flecăreala ei. Își pusese coroana grea pe o ladă și chibzuia la cele auzite, trecîndu-și degetul prin părul roșcovan și scărpinîndu-se. Tot ce pusese la cale așa de bine se năruia. „Adu-mi cea mai mică dovadă scrisă, frate dragă, și voi încuviința de îndată rejudecarea proceselor din 1309 și 1318, îi spusese Filip al VI-lea. Înțelege și tu că nu pot face nimic, oricît aș vrea să-ți fiu de folos, fără să apar în ochii lui Eudes de Bourgogne ca unul ce încalcă o hotărîre judecătorească, ceea ce ar avea urmările pe care le poți ghici." Și nu era vorba de o dovadă măruntă, ci de niște dovezi grele ca niște lovituri de măciucă. Se lăudase că va aduce chiar actele pe care Mahaut le făcuse să dispară ca să pună mîna prin vicleșug pe moștenirea ținutului d'Artois !

— Și în cîteva minute, spuse el, trebuie să fiu la catedrală pentru ceremonia închinării.

— Ce închinare ?

— A regelui Angliei, vezi bine !

— Ah, de aceea e așa de mare îmbulzeală în oraș că nici nu puteam răzbi pînă aici.

Nu vedea deci nimic năroada asta, absorbită numai de necazurile ei pînă-ntr-atît că nu-și dădea seama de nimic din ce se întîmplă și nici nu vroia să afle nimic !

Robert se întrebă dacă nu fusese prea ușuratic punînd temei pe spusele femeii acesteia, și dacă dovezile, lada de la Hirson, mărturisirea episcopului au existat vreodată altfel decît în închipuire. Și Maciot l'Allemant o fi fost și el păcălit, sau e înțeles cu dînsa ?

— Spune adevărul, femeie ! N-ai văzut niciodată scrisorile acelea.

— Ba da, monseniore ! izbucni Jeanne de Divion cuprinzîndu-și cu palmele amîndouă pometii ascuțiți. Le-am văzut la castelul Hirson în ziua cînd Thierry se simți bolnav, înainte de a cere să fie dus la palatul său din Arras. „Jeaneta mea, îmi spuse, vreau să te apăr

împotriva doamnei Mahaut, așa cum eu însumi m-am apărat. Hîrtiile sigilate pe care dînsa a pus să fie smulse din catastife ca să-l poată jefui pe monseniorul Robert, ea le crede toate arse. Dar numai pe acelea din catastifele de la Paris le-a mistuit focul, sub ochii ei. Cît despre copiile ce s-au păstrat în catastifele din Artois"... sînt chiar cuvintele lui Thierry, monseniore..." Am încredințat-o că am poruncit să fie arse, dar le-am ascuns aici, și am adăogat la ele o scrisoare a mea..." Și Thierry m-a dus la lada de fier vîrîtă într-o scobitură a peretelui din odaia sa de lucru și mi-a dat să citesc filele încărcate peste tot cu peceți, de nici nu-mi venea să cred ochilor că asemenea mîrșăvii ar fi fost cu putință. Mai erau acolo, în ladă, și opt sute de livre în monede de aur. Și mi-a dat cheia pentru cazul că i s-ar întîmpla vreo nenorocire.

— Și cînd te-ai dus întîia oară la Hirson...

— Luasem altă cheie în locul aceleia; am pierdut-o fără îndoială. Într-adevăr, nenorocirea se ține de mine! Cînd totul începe să-ți meargă rău...

Și zăpăcită, pe deasupra! Se vedea că spune adevărul. Nu poți face așa de bine pe prostul cînd vrei să înșeli. Robert ar fi gîtuit-o bucuros, dacă asta ar fi folosit la ceva.

— Vizita mea la Hirson trebuie să fi trezit bănueli, adăogă ea; au descoperit lada de fier și au spart lacătele. Béatrice, nici vorbă, ea a făcut asta...

Ușa se crăpă nițel și Lormet își vîrî capul. Robert îi făcu semn să plece.

— Dar, la urma urmei, monseniore, urmă Jeanne de Devion ca și cum ar fi încercat să-și răscumpere greșala, scrisorile ar putea fi lesne refăcute, nu crezi, monseniore?

— Să le refacem?

— Vezi bine! De vreme ce se știe ce era în ele! Eu una le știu pe din afară, și pot să-ți repet, aproape vorbă cu vorbă, scrisoarea monseniorului Thierry.

Cu privirea în gol și arătătorul întins pentru a întări cuvintele, începu să recite:

— „Mă simt foarte vinovat că am tăinuit atîta vreme că stăpînirea comitatului Artois aparține monseniorului

Robert, prin învoielile ce n-au făcut la căsătoria monseniorului Filip d'Artois și a doamnei Blanche de Bretagne, învoeli cuprinse în două perechi de scrisori sigilate, din care am eu o pereche, iar cealaltă a fost scoasă din catastifele curții de către unul din marii noștri seniori... Și întotdeauna am voit ca după moartea doamnei contese, căreia spre a-i face pe plac i-am urmat poruncile, dacă Dumnezeu ar chema-o la el înaintea mea, îi voi înapoia mai sus pomenitului monsenior Robert ceea ce păstram..."

Femeia Divion rătăcea cheile, dar putea să-și amintească un text pe care-l citise o singură dată. Sînt și creiere construite astfel. Și-i propunea lui Robert, ca lucrul cel mai firesc din lume, să facă niște falsuri. Era vădit că nu avea nici un simț al binelui și răului, că nu făcea nici o deosebire între moral și imoral, între ce e voie și ce e oprit. Moral era ceea ce-i convenea. În patruzeci și doi de ani de viață, Robert săvîrșise mai toate păcatele cu putință; omorîse, mințise, pîrîse, prădase, siluise femei. Dar să se folosească de acte false, asta nu i se întîmplase încă.

— Mai e și fostul județ de la Bethune, Guillaume de la Planche, care trebuie să-și amintească și ar putea să ne ajute, căci era pe vremea aceea grămătic la monseniorul Thierry.

— Unde e acest fost județ?

— În temniță.

Robert înălță din umeri. Din ce în ce mai bine! Ah! făcuse o greșeală, grăbindu-se prea tare. Ar fi trebuit să aștepte pînă va avea în mînă actele, iar nu să se mulțumească cu făgăduieli. Dar mai era și prilejul acesta al ceremoniei omagiului, pe care însuși regele îl sfătuise să nu-l scape...

Bătrînul Lormet își virî din nou capul prin deschizătura ușii.

— Da! Știu! îi strigă Robert pierzîndu-și răbdarea. Doar să trec piața și sînt acolo.

— Regele e gata să coboare, stărui Lormet pe-un ton de dojană.

— Bine, vin îndată.

Regele, la urma urmei, nu era decît cumnatu-său, şi rege pentru că el, Robert, făcuse tot ce trebuia pentru asta. Şi ce zăpuşeală ! Se simţea leoarcă de sudoare sub mantia de pair.

Merse la fereastră şi privi catedrala cu cele două turnuri inegale şi dantelate. Soarele bătea pieziş în marea rozacee a vitraliilor. Clopotele îşi continuau dangătul lor, acoperind larma mulţimii.

Ducele de Bretagne, urmat de escorta lui, urca treptele spre porticul cel mare din mijloc.

După el, la o depărtare de douăzeci de paşi, venea şchiopătînd ducele de Bourbon, cu doi scutieri ce-i ţineau trena mantiei.

Apoi se apropie alaiul contesei Mahaut d'Artois. Putea să calce astăzi cu pas tare doamna Mahaut ! Mai înaltă decît aproape toţi bărbaţii şi cu faţa foarte roşie, saluta norodul, plecîndu-şi uşor capul, cu un aer împărătesc. Ea era hoaţa, mincinoasa, otrăvitoarea de regi, nelegiuita care şterpelea actele sigilate din catastifele regale ! Atît de aproape de a o înfunda, de a dobîndi în sfîrşit asupra ei izbînda la care lucra de douăzeci de ani, va fi oare silit Robert d'Artois să renunţe... Şi pentru ce ? Pentru o cheie rătăcită de ibovnica unui episcop ? Nu e oare drept ca împotriva ticăloşilor să te foloseşti de aceleaşi ticăloşii ? Trebuie oare să te arăţi prea grijuliu în alegerea mijloacelor, cînd e vorba să faci ca dreptatea să iasă biruitoare ?

Gîndindu-te bine la aceasta, dacă Mahaut avea acum în mîna ei actele regăsite în lada de fier spartă din castelul Hirşon — şi presupunînd că nu le-a nimicit de îndată cum era de aşteptat — ea nu putea să le dea vreodată în vileag sau să pomenească de existenţa lor, fiindcă aceste acte făceau dovada vinovăţiei sale. Ar cădea într-adevăr în laţ, Mahaut, dacă cineva i-ar arunca în faţă nişte scrisori aidoma actelor dispărute ! Ah, de-ar avea înaintea lui o zi întreagă ca să poată chibzui, şi să afle mai multe... Trebuia ca pînă într-un ceas să ia o hotărîre, şi s-o ia el singur.

— Mai vorbim noi, spuse Robert. Dar să-ţi ţii gura, femeie.

Să te apuci de acte false, oricum, era lucru primejdios...

Își luă coroana monumentală și și-o puse pe cap, mai aruncă o privire oglinzilor care îi retrimiseră chipul său rupt în treizeci de bucăți. Apoi porni spre catedrală.

VI

ÎNCHINARE ȘI JURĂMINTE MINCINOASE

„Fiul de rege nu poate îngenunchia în fața fiului de conte !"

Era un suveran de șaisprezece ani cel care găsise formula asta și o impusese sfetnicilor săi, pentru ca ei înșiși s-o impună praviliștilor Franței.

— Ascultă, monseniore Orleton, spusese tînărul Eduard al III-lea sosind la Amiens ; anul trecut veniseși aici ca să susții că aveam mai multe drepturi la tronul Franței decît vărul meu Valois, și acum te-ai învoi ca eu să mă arunc la pămînt înaintea lui ?

Poate pentru că suferise în copilărie văzînd tulburările datorite nehotărîrii și slăbiciunii tatălului său, Eduard al III-lea vroia acum, cînd putea face cum îl tăia capul, ca rînduelile să se întoarcă la principii clare și sănătoase. Și în cele șase zile petrecute la Amiens făcuse ca totul să fie pus iar în discuție.

— Dar lordul Mortimer ține mult la pacea cu Franța, zicea John Maltravers.

— Domnule seneșal, îi tăie vorba Eduard, te afli aici ca să mă păzești, așa cred, iar nu ca să-mi poruncești.

Simțea o pornire de ură abia ascunsă împotriva baronului cu fața prelungă care fusese temnicerul și, fără îndoială, ucigașul lui Eduard al II-lea. Faptul că trebuia să îndure supravegherea, ba chiar, pentru a spune lucrurilor pe nume, pînda iscoditoare a lui Maltravers, îl necăjea grozav pe tînărul suveran, care-și urma vorba începută :

— Lordul Mortimer este marele nostru prieten, dar el nu e regele, şi nu dînsul e cel care va face închinarea. Iar contele de Lancastre, care se află în capul Consiliului de regenţă, şi prin aceasta e singurul care poate lua o hotărîre în numele meu, nu m-a înştiinţat, înaintea plecării mele, că trebuie să fac orice fel de închinare, fără deosebire. Nu voi face o închinare de supunere oarbă.

Episcopul de Lincoln, Enric de Burghersh, cancelar al Angliei, el însuşi din tabăra lui Mortimer, dar mai puţin legat de acesta ca Maltsavers şi cu mintea mai ageră, nu putea, în ciuda încurcăturii pricinuite, să nu aprobe această grijă a tînărului rege de a-şi apăra demnitatea, şi totodată interesele ţării sale.

Căci închinarea oarbă nu numai că-l silea pe vasal să se înfăţişeze fără arme, nici coroană, dar mai avea drept urmare, prin jurămîntul rostit în genunchi, că vasalul devenea slujitorul preaplecat al suzeranului său, aceasta fiind întîia sa datorie.

— Auziţi, întîia sa datorie, stăruia Eduard. Atunci, lorzii mei, dacă s-ar întîmpla ca în vreme ce noi purtăm război în Scoţia, regele Franţei să mă cheme pentru războiul său, în Flandra, în Lombardia sau aiurea, va trebui să las totul pentru a merge să mă alătur oştilor lui, alminteri ar avea dreptul să-mi ia ducatul. Aceasta nu se poate.

Unul dintre baronii escortei, lordul Montaigu, fu apucat de o mare admiraţie pentru un domnitor care arăta o înţelepciune aşa de timpurie şi o dîrzenie nu mai puţin timpurie. Montaigu avea douăzeci şi opt de ani.

— Cred că vom avea un rege vrednic, spuse el. Sînt încîntat că-l slujesc.

De aici încolo lumea îl văzu mereu în preajma lui Eduard al III-lea, dîndu-i sfat şi ajutor.

Şi în cele din urmă se făcu după voia regelui de şaisprezece ani. Sfetnicii lui Filip de Valois vroiau şi dînşii pacea, şi mai presus de orice să se isprăvească cu aceste tîrguieli. Lucrul cel mai de seamă nu era oare că regele Angliei venise? Doar nu se adunase regatul şi o jumătate a Europei pentru ca întîlnirea să se încheie fără nici o urmare.

— Fie, să facă închinarea obișnuită, îi spusese Filip al VI-lea cancelarului său, ca și cum n-ar fi fost vorba decît de-a hotărî o figură de dans sau o intrare la turnir. Îi dau dreptate ; în locul lui aș face fără îndoială la fel.

Iată de ce, în catedrala plină de seniori pînă-n ungherul cel mai din fund al capelelor mărginașe, Eduard al III-lea pășea acum cu sabia la șold, în mantia brodată cu lei, căzîndu-i din umeri în falduri lungi și cu genele blonde lăsate în jos sub coroană. Emoția sporea paloarea obișnuită a feței. Tinerețea lui de neînchipuit era mai izbitoare sub aceste podoabe grele. Veni o clipă cînd toate femeile ce se aflau acolo, cu inima strînsă de duioșie, se simțiră îndrăgostite de dînsul.

Doi episcopi și zece baroni îl urmau.

Regele Franței, în mantie presărată cu crini, era așezat în strană, ceva mai sus decît ceilalți regi, regine și prinți suverani care-l înconjurau, alcătuind parcă o piramidă de coroane. Se ridică, măreț și binevoitor, ca să-l întîmpine pe vasalul său care se opri la trei pași de dînsul. O lungă rază de soare, străbătînd vitraliile, îi atingea ca o spadă cerească.

Dumnealui Miles de Noyers, șambelan, judecător la Înalta curte și la Curtea de conturi se desprinse dintre pairii și marii dregători și se așeză între cei doi suverani. Era un bărbat de vreo șaizeci de ani, cu înfățișare serioasă și pe care nici slujba, nici vestmintele sale de zile mari nu păreau să-l impresioneze.

Cu glas tare și bine cumpănit spuse :

— Măria ta Eduard, regele, stăpînul nostru și puternicul senior nu înțelege să te primească aici pentru toate moșiile cîte le stăpînește și e dator a le stăpîni în Gasconia și în Agenais, precum le stăpînea și dator era să le stăpînească regele Carol al IV-lea, și care moșii nu sînt de fel cuprinse în închinare.

Atunci, Enric de Burghersh, cancelarul lui Eduard, se apropie spre a fi față-n față cu Miles de Noyers, și rosti :

— Măria ta Filip, stăpînul și seniorul nostru regele Angliei, sau oricine altul pentru el sau prin el, nu înțelege să renunțe la nici un drept ce i se cuvine în

ducatul Guyanei și pămînturile megieșe, și înțelege că nici un drept nou nu este dobîndit de regele Franței prin această închinare.

Acestea erau formulele de compromis, cu înțelesuri cîte poftești, la care ajunseseră după multe tocmeli și asupra cărora căzură la învoială ; nelămurind nimica, ele nu statorniceau nimic. Fiecare cuvînt avea un subînțeles.

Dinspre partea franceză, vroiau să spună că pămînturile de margine, luate sub domnia trecută, cînd cu războiul dus de Charles de Valois, vor rămîne nemijlocit unite la coroana Franței. Nu era decît recunoașterea unei stări de fapt.

Pentru Anglia, cuvintele „oricare altul pentru el sau prin el" erau o aluzie la vîrsta minoră a regelui și la existența Consiliului de regență ; dar vorba „prin el" putea deasemeni, în viitor, să privească atribuțiile seneșalului în Guyana, sau ale oricărui locțiitor al regelui. Cît despre cuvintele „nici un drept nou" ele păreau să fie o întărire a drepturilor dobîndite pînă în ziua aceea, adică și cele cuprinse în tratatul din 1327. Dar lucrul nu era spus pe șleau.

Aceste declarații, ca îndeobște cele înscrise în toate tratatele de pace sau de alianță de la începutul veacurilor și între toate națiile, depindeau în întregime în ceea ce privește aplicarea lor de buna sau reaua voință a guvernelor. Pînă una-alta, prezența celor doi prinți față-n față arăta dorința amîndurora de a trăi în pace.

Cancelarul Burghersh desfăcu un sul de pergament de care atîrna pecetea Angliei și citi în numele vasalului :

— *Măria ta, începînd de astăzi îți sînt slujitor în ducatul Guyanei și în pămînturile megieșe, și spun tare să audă toți că ținuturile acestea le am dela măria ta ca duce de Guyana și pair al Franței, după cum a fost orînduit în scrisorile de pace făcute între înaintașii tăi și ai mei și după cum eu și străbunii mei, regi ai Angliei și duci ai Guyanei, am făcut pentru același ducat către înaintașii măriei tale, regi ai Franței.*"

Și episcopul întinse lui Miles de Noyers hrisovul pe care-l citise, și al cărui cuprins era mult prescurtat față de o închinare oarbă.

Miles de Noyers rosti atunci drept răspuns :

— Măria ta, începînd de astăzi eşti slujitor regelui Franţei, stăpînul meu, pentru ducatul Guyanei şi pămînturile megieşe pe care recunoşti că le ai de la dînsul, ca duce de Guyana şi pair al Franţei, după scrisorile de pace făcute între înaintaşii săi, regi ai Franţei, şi ai tăi şi după cum măria ta şi străbunii măriei tale, regi ai Angliei şi duci ai Guyanei aţi făcut pentru acelaşi ducat faţă de înaintaşii măriei sale regelui Franţei.

Toate acestea ar putea aduce multă apă la moara legiştilor cîrciocari în ziua cînd cei doi domnitori vor înceta de a mai fi de acord.

Eduard al III-lea spuse atunci :

— Aşa este.

Miles de Noyers întări cu aceste cuvinte :

— Regele, stăpînul noastru, te primeşte măria ta, cu făgăduielile şi condiţiile mai sus rostite.

Eduard făcu cei trei paşi care-l despărţeau de suzeranul său, îşi scoase mănuşile, le dădu lordului Montaigu, şi, întinzîndu-şi mîinile fine şi albe, le puse în palmele late ale regelui Franţei. După care, cei doi regi se sărutară pe gură. Toţi îşi dădură seama atunci că Filip al VI-lea nu trebuia să se aplece prea mult ca să ajungă la obrazul tînărului său văr. Se deosebeau între dînşii mai cu seamă prin aceea că regele Franţei era spătos şi trupeş. Eduard, care avea să mai crească, va fi negreşit tot aşa de înalt.

Clopotele se porniră iar să bată în turla cea mai înaltă a catedralei. Şi fiecare se simţi bucuros. Pairi şi înalţi dregători îşi făceau între dînşii semn din cap spre a-şi arăta mulţumirea. Regele Ioan al Boemiei, cu frumoasa-i barbă castanie care-i acoperea pieptul, avea o ţinută de nobilă îngîndurare. Contele Guillaume cel Bun şi frate-său Jean de Hainaut schimbau zîmbete cu seniorii englezi. Într-adevăr, o treabă bună se săvîrşise.

La ce bun să se certe, să se întărîte, să se ameninţe, să umble pe la judecăţi, să-şi apuce unii altora moşiile, să împresoare oraşele, să se bată crîncen, să cheltuiască aur, oboseala şi sîngele cavalerilor, cînd, cu un pic de bunăvoinţă, fiecare lăsînd să mai treacă de la dînsul, se puteau aşa de bine înţelege ?

Regele Angliei luase loc pe tronul pregătit pentru el, ceva mai jos de acela al regelui Franței. Nu le mai rămînea decît să asculte liturghia.

Filip al VI-lea părea totuși să mai aștepte ceva și, întorcîndu-și capul spre pairii săi, căuta din ochi pe Robert d'Artois a cărui coroană întrecea cu mult pe toate celelalte. Robert își ținea ochii închiși pe jumătate. Își ștergea cu mănușa sa roșie sudoarea ce-i îmbrobondise tîmplele, deși se simțea în catedrală o răcoare plăcută. Dar inima îi bătea repede în clipa asta. Și fiindcă nu băgase de seamă că mănușa lui își pierduse vopseaua ; avea acum parcă o dîră de sînge pe obraz.

Deodată se ridică din jilț. Hotărîrea sa era luată.

— Măria ta, izbucni, oprindu-se în fața tronului lui Filip, deoarece vasalii tăi sînt adunați aici...

Cu cîteva clipe mai înainte, Miles de Noyers și episcopul Burghersh vorbiseră cu glas tare și răspicat de se auzise în toată clădirea. Acum însă, cînd Robert deschise gura, li se păru ascultătorilor că înaintea lui ciripiseră niște păsărele.

— ... și deoarece trebuie să faceți dreptate tuturor, urmă el, dreptate vin să vă cer.

— Monseniore de Beaumont, iubite vere, cine anume te-a păgubit ? întrebă Filip al VI-lea pe un ton grav.

— Am fost păgubit, măria ta, de către vasala măriei tale, doamna Mahaut de Bourgogne care ține pe nedrept, prin vicleșug și înșelăciune, titlurile și moșiile comitatului Artois ce mi se cuvin ca dreaptă moștenire a străbunilor mei.

Se auzi atunci un glas aproape tot așa de puternic strigînd :

— Hai, dă-i drumul ! Mă așteptam la una ca asta !

Era Mahaut d'Artois care vorbise.

Se stîrnise printre cei de față parcă un foșnet, arătînd mirare, dar nimeni nu era uluit de cele auzite. Robert făcea întocmai ceea ce făcuse și contele de Flandra în ziua încoronării. Se părea că se statornicise acum obiceiul ca un pair, dacă se socotea păgubit de drepturile sale, să-și spună păsul în aceste ceremonii solemne, bineînțeles, după ce căpăta învoirea regelui.

Ducele Eudes de Bourgogne o întreba din ochi pe soră-sa, regina Franței, care-i răspundea în același fel, și cu un gest al mîinilor deschise, spre a-l face să priceapă că dînsa era mai nedumerită ca oricine și că zadarnic nu avea de nimic.

— Dragă vere, spuse Filip, poți aduce acte și mărturii pentru a-ți dovedi drepturile ?

— Pot, rosti hotărît Robert.

— Nu poate s-o facă, minte ! strigă Mahaut părăsindu-și locul și venind lîngă nepotu-său în fața regelui.

Cît de bine se asemănau, Robert și Mahaut, sub coroanele și mantiile lor la fel, însuflețiți de aceeași furie, și cu cefele de taur umflate de sînge ! Mahaut purta și dînsa la șoldul ei de namilă războinică paloșul mare de pair al Franței, cu miner de aur. Să fi fost mamă și fiu, tot n-ar fi arătat mai neîndoielnic înrudirea lor.

— Mătușă, vorbi Robert, așadar tăgăduiești că tratatul de căsătorie al nobilului conte Filip d'Artois, tatăl meu, mă făcea pe mine, întîiul său născut, moștenitor al ținutului Artois, și că te-ai folosit de împrejurarea că eram copil cînd tatăl meu muri, ca să mă despoi de această moștenire ?

— Tăgăduiesc tot ce spui, nepot mișel care vrei să mă faci de ocară.

— Tăgăduiești că a existat un tratat de căsătorie ?

— O tăgăduiesc ! urlă Mahaut.

Atunci, un uriaș murmur de reprobare străbătu adunarea, ba chiar se auzi limpede glasul bătrînului conte de Bouville scoțînd un „Oho" ! indignat. Fără ca fiecare să fi avut aceleași motive ca Bouville, epitrop ce veghiase asupra pîntecului reginei Clémence la nașterea lui Jean I. Postumul, spre a cunoaște pînă unde era în stare să meargă Mahaut cu minciuna și îndrăzneala în nelegiuire, tuturor li se păru vădit că dînsa tăgăduia adevărul. O căsătorie între un fiu al familiei d'Artois, prinț de neam regesc, și o fiică a ducelui de Bretagne, nu se putea face fără un contract întărit de pairii vremii și de rege. Ducele Jean de Bretagne o spunea celor din jurul său. De data asta Mahaut întrecea orice margine. Că ținea morțiș, așa cum făcuse la celelalte două procese, să-și întemeieze drepturile pe vechea datină din Artois, care-i era priel-

nică în urma morții timpurii a fratelui ei, fie ! — dar nu să tăgăduiască în fața tuturor că ar fi existat un contract de căsătorie. Adeverea prin aceasta toate bănuielile, și mai întîi aceea că făcuse să dispară actele doveditoare.

Filip al VI-lea se întoarse spre episcopul de Amiens :

— Monseniore, fii bun să ne aduci aici Sfintele Evanghelii și să le înfățișezi jăluitorului...

Se opri o clipă înainte de a adăoga :

— ...și pîrîtei.

Iar cînd se făcu după cum ceruse, urmă :

— Sînteți gata și unul și altul, tu vere și tu verișoară, să întăriți spusele voastre cu jurămînt rostit pe Sfintele Evanghelii, înaintea mea, suveranul vostru, și a regilor rudele noastre, și a tuturor seniorilor de o seamă cu voi, adunați aici ?

Era într-adevăr măreț, Filip, glăsuind astfel, și fiu-său, tînărul prinț Jean, în vîrstă de zece ani, se zgîia la el, lăsîndu-și puțintel bărbia în piept, cu o admirație nețărmurită. Dar regina Franței, Jeanne cea Șchioapă, își strîmbase urît gura în două zbîrcituri răutăcioase de fiecare parte, iar degetele îi tremurau. Fața contesei Mahaut, Janne, soața lui Filip cel Lung, slabă și uscată, se făcuse tot așa de albă la față ca rochia ei albă de regină-văduvă. Îngălbenise și nepoata contesei Mahaut, tînăra ducesă de Bourgogne, ca și ducele Eudes, soțul ei. Ai fi zis că vor să se repeadă la Mahaut spre a o împiedica să jure. Toate capetele se întindeau într-acolo, într-o mare tăcere.

— Sînt gata să jur ! izbucniră într-un glas și Mahaut și Robert.

— Scoateți-vă mănușile, le spuse episcopul de Amiens.

Mahaud purta mănuși verzi care de asemenea începuseră să-și lepede vopseaua din pricina căldurii, așa că cele două mîini uriașe ce se întinseră peste Sfînta Scriptură erau una roșie ca sîngele și cealaltă verde ca fierea.

— Jur, rosti Robert, că ținutul Artois e al meu și că voi înfățișa scrisori și mărturii care vor dovedi drepturile și proprietățile mele.

— Cum, nepoate dragă, sări cu gura Mahaut, îndrăznești să juri că ai văzut sau ai avut vreodată asemenea scrisori ?

Ochi verzi în ochi verzi, bărbii pătrate și pline de grăsime, și aproape obraz lîngă obraz, mătușa și nepotul se înfruntau. „Tîrfă, gîndi Robert, așadar tu le-ai furat." Și acum, în asemenea împrejurări, trebuie să fii hotărît, răspunse răspicat :

— Da, jur. Dar tu, mătușă dragă, îndrăznești să juri că asemenea scrisori nu au existat și că nu ai știut de ele și nu le-ai avut niciodată în mînă ?

— Aceasta o jur, răspunse ea cu hotărîre tot așa de nestrămutată ca a lui, și privindu-l pe Robert cu o ură tot așa de crîncenă.

Nici unul nu izbutise cu adevărat să-l înfunde cît de cît pe celălalt. Cumpăna rămînea nemișcată, fiecare taler avînd greutatea jurămîntului mincinos pe care se siliseră unul pe altul să-l rostească.

— Chiar de mîine, vor fi numiți dregători pentru a duce la capăt cercetările și a lumina pe judecătorii mei. Cine a mințit va fi pedepsit de Dumnezeu ; cine a spus adevărul va fi așezat în dreptul său, încheie Filip făcînd semn episcopului să ia de acolo Evanghelia.

Dumnezeu nu e dator să se amestece nemijlocit pentru a pedepsi jurămîntul mincinos, iar Cerul poate rămîne mut. Sufletele păcătoase ascund în ele sămînța necesară propriei lor nefericiri.

PARTEA A DOUA

UNELTIRILE DIAVOLULUI

I

MARTORII

Foarte tinerică, şi nu mai mare încă decît degetul gros, o pară atîrna de creanga desprinsă de pe palier.

Pe banca de piatră şedeau trei personaje : în mijloc, bătrînul conte de Bouville, căruia i se lua interogatoriul, în dreapta sa cavalerul de Villebresme, împuternicitul regelui, şi de cealaltă parte notarul Pierre Tesson care aşternea pe hîrtie mărturia contelui.

Notarul Tesson purta tichia de scrib judecătoresc pe o uriaşă scăfîrlie în chip de turlă de unde cădeau nişte şuviţe de păr lins ; avea nasul ascuţit, bărbia peste măsură de lungă şi colţoasă, iar profilul îţi amintea de întîiul pătrar de lună.

— Monseniore, spuse el cu mare respect, pot acum să-ţi citesc mărturia ?

— Dă-i drumul, jupîne, dă-i drumul, răspunse Bouville.

Şi-şi îndreptă mîna şovăitoare spre mica pară verde pe care o simţi vîrtoasă la pipăit. „Grădinarul ar fi trebuit să aibă grijă de a lega creanga la loc", se gîndi el.

Notarul se aplecă asupra tăbliei de lemn aşezată pe genunchi, unde alături de pană şi călimară se afla foaia de pergament, şi începu :

— *Azi, în a şaptesprezecea zi a lunii iunie din anul 1329, noi Pierre de Villebresme, cavaler...*

Regele Filip al VI-lea nu lăsase lucrurile să tărăgăneze. Două zile după tăraboiul de la Amiens şi jurămintele rostite în catedrală, numise o comisie pentru a lămuri afacerea, iar la mai puţin de o săptămînă după întoarcerea curţii la Paris, cercetările şi începuseră.

— *...și noi, Pierre Tesson, notar al regelui, am venit să-l ascultăm...*

— Jupîne Tesson, întrebă Bouville, dumneata ești același Tesson care se afla mai înainte în slujba monseniorului Robert d'Artois ?

— Același, monseniore...

— Și acum iată-te notar al regelui ! Foarte bine, foarte bine, te felicit pentru asta...

Bouville își îndreptă nițel spinarea și-și încrucișă mîinile peste burta rotundă. Era îmbrăcat într-un caftan verde de catifea, prea lung și demodat, cum se purta pe vremea lui Filip cel Frumos, și pe care-l folosea în grădină.

Își răsucea degetele, de trei ori într-o parte, de trei ori în cealaltă. Ziua va fi frumoasă și caldă, dar dimineața mai păstra ceva din răcoarea nopții...

— *...am venit să-l ascultăm pe înaltul și puternicul senior contele Huyues de Bouville, și ascultîndu-l în livada palatului său aflat nu departe de locul numit Preaux-Clercs...*

— Cît de mult s-au schimbat împrejurările de cînd tatăl meu a pus de s-a clădit casa asta, spuse Bouville. Pe vremea aceea, de la mănăstirea Saint-Germain-des-Pres pînă la Saint-André-des-Arts, nu mai erau mai mult de trei palate : cel al familiei Nesle, pe marginea rîului, cel al seniorilor de Navarra, mai la fund, și cea de a doua reședință a conților d'Artois care le era și casă de țară, căci de jur împrejur nu se vedeau încă decît livezi și ogoare... Și uitați-vă acum ce de-a clădiri peste tot !... Toate neamurile proaspăt îmbogățite au vrut să se așeze prin partea asta ; drumurile de pe atunci s-au făcut străzi. Odinioară, pe deasupra gardului meu nu vedeam decît pășuni, iar astăzi, cu puțina lumină ce-o au încă ochii mei, nu mai zăresc decît acoperișuri. Și ce larmă ! Ce larmă se face în cartierul ăsta ! Te-ai crede chiar în inima orașului. Dacă aș mai avea cîțiva ani de trăit, aș vinde această casă și mi-aș ridica una în altă parte. Dar nici vorbă nu poate fi de așa ceva...

Și mîna i se înălța din nou, șovăitoare, spre mica pară verde deasupra lui. Să apuce ziua cînd s-o coace un fruct, iată ce mai putea să spere, atît mai putea îndrăzni

să ceară vieții, și era cel mai lung proiect pe care și-l îngăduia. Începuse să-și piardă vederea de mai multe luni. Lumea, făpturile, copacii nu-i mai apăreau decît ca printr-un perete de apă. Ai fost sîrguincios și important, ai luat parte la mari evenimente ; și isprăvești în grădina ta, cu mintea mai greoaie și vederea încețoșată, singur și aproape uitat, afară de zilele rare cînd cei mai tineri sînt nevoiți să recurgă la amintirile tale...

Meșterul Pierre Tesson și cavalerul Villebresme schimbară între dînșii o privire de lehamite. Ah, nu era un martor comod bătrînul conte de Bouville a cărui vorbă se rătăcea mereu prin banalități vagi ; era însă un bărbat prea nobil și prea bătrîn ca să-l poți lua repede. Notarul citi mai departe :

— ...*carele ne-a spus, cu glasul său, cele aici mai jos scrise și anume : că atunci cînd era șambelan al stăpînului nostru Filip cel Frumos, înainte ca el să ajungă rege, avusese cunoștință de tratatul de căsătorie încheiat între răposatul monsenior Filip d'Artois și doamna Blanche de Bretagne, și că avusese mai sus pomenitul* tratat în mîinile sale, și că în acest tratat era scris lămurit *că stăpînirea comitetului d'Artois va trece prin drept de moștenire la sus zisul monsenior Filip d'Artois, iar după dînsul, la urmașii de parte bărbătească născuți din acea căsătorie....*"

Bouville își flutură mîna în aer :

— Nu am afirmat asta. Am avut tratatul în mînă, așa cum n-am spus-o și cum a arătat Robert d'Artois însuși cînd a venit dăunăzi să mă vadă, dar într-adevăr nu-mi aduc aminte să-l fi citit.

— Și pentru ce, monseniore, ai fi ținut în mînă acest tratat, dacă nu pentru a-l citi ? întrebă cavalerul de Villebresme.

— Pentru a-l duce cancelarului de pe atunci al stăpînului meu, ca să-i pună pecetea, căci tratatul a fost prevăzut, de asta mi-aduc bine aminte, cu sigiliul tuturor pairilor, printre care era și stăpînul meu Filip cel Frumos ca întîiul prinț al coroanei.

— Aceasta e bine s-o știm, Tesson, spuse Villebresme. Toți pairii și-au pus pecetea... Dar, monseniore, chiar, fără să fi citit actul, nu știai că moștenirea comitatului

d'Artois era lăsată contelui Filip și urmașilor săi de parte bărbătească ?

— Am auzit vorbindu-se de asta, și nu pot adeveri nimic altceva.

Tînărul Villebresme, cu felul său de a-l face să spună mai mult decît vroia, îl cam scotea din sărite. Nici nu se născuse încă flăcăul ăsta, iar tătîne-său nu gîndea încă să-l zămislească pe vremea cînd se petrecuseră lucrurile despre care întreba ! Așa sînt dregătorii ăștia mărunți ai regelui, nu-și mai încap în piele de îndată ce se văd într-o slujbă nouă. Într-o zi, se vor vedea și dînșii bătrîni și singuri, lîngă spalierul grădinii lor... Da, Bouville își aducea aminte de lucrurile acestea înscrise în tratatul de căsătorie al lui Filip d'Artois. Dar cînd auzise întîia oară vorbindu-se de ele ? Chiar în ziua cununiei, la 1282, sau cînd contele Filip murise de pe urma rănilor cu care se alesese în bătălia de la Furnes ? Sau poate după ce bătrînul conte Robert al II-lea fusese ucis în bătălia de la Courtray, în 1302, căci mai trăise patru ani în urma morții fiului său, de unde se iscase procesul între fiică-sa Mahaut și nepotu-său Robert al III-lea, cel de azi.

I se cere lui Bouville să-și amintească fără greș de o anumită zi pe care putea s-o caute de-a lungul unei perioade de mai bine de douăzeci de ani. Dar nu numai notarul Tesson și acest cavaler de Villebresme veniseră să-i stoarcă creierii, dar și monseniorul Robert d'Artois însuși, foarte plicticos și cu plecăciuni, ce-i drept, vorbind însă tare, umblînd neastîmpărat de colo-colo și strivind florile din grădină sub cizmele lui.

— Atunci să schimbăm astfel, spuse notarul după ce îndreptase pe alocuri ceea ce scrisese mai înainte : *„și că avusese pomenitul tratat în mîinile sale, dar nu-l ținuse decît puțină vreme, și astfel își aducea aminte că fusese pecetluit cu pecetea celor doisprezece pairi ; și mi-a mai spus contele de Bouville că a auzit vorbindu-se atunci că în acel tratat era scris lămurit cum că moștenirea comitatului d'Artois...*

Bouville încuviință din cap. Ar fi vrut mai degrabă să se scoată acel cuvîntel „atunci", „a auzit vorbindu-se atunci", pe care notarul îl strecurase în fraza lui. Dar

îi era silă să se mai ciorovăiască. Şi, la urma urmei, are atîta însemnătate un cuvînt ?

— *...va trece la urmaşii săi de parte bărbătească născuţi din acea căsătorie ; şi iarăşi mi-a adeverit că tratatul fusese trecut în codicele curţii, şi că socotea lucru adevărat precum că a fost sfeterisit mai tîrziu prin uneltiri viclene şi din porunca doamnei Mahaut d'Artois...*

— Nici acesta n-am spus-o, îi tăie vorba contele de Bouville.

— Nu ai spus-o întocmai cu acesta cuvinte, monseniore, răspunse Villebresme, dar aşa se înţelege din mărturia domniei tale. Să luăm de la capăt aceea ce ai adeverit : mai întîi că tratatul de căsătorie a existat, în al doilea rînd, că domnia ta l-ai văzut, în al treilea că a fost trecut în codicele curţii...

— ...prevăzut cu pecetea pairilor...

Villebresme schimbă iar o privire plictisită cu notarul.

— ... prevăzut cu pecetea pairilor, repetă el ca să facă plăcere martorului. Mai adevereşti, monseniore, că acest tratat o dădea deoparte astfel că nu poate fi adus la procesul pornit de monseniorul Robert d'Artois împotriva mătuşii sale. Cine l-o fi sfeterisit, după părerea domniei tale ? Crezi că regele Filip cel Frumos e cel care a poruncit să se facă una ca asta ?

Întrebarea era vicleană. Nu se spusese adeseori că Filip cel Frumos, de hatîrul soacrei celor doi fii ai săi, dăduse o judecată părtinitoare în folosul ei ? Nu va trece mult şi vor ajunge să spună că Bouville însuşi fusese însărcinat să şterpelească actele !

— Nu amesteca, domnule, memoria regelui Filip cel Frumos, stăpînul meu, într-o faptă aşa de mîrşavă, răspunse el cu demnitate.

Pe deasupra acoperişurilor şi a frunzişului, clopotele sunară la clopotniţa mănăstirii Saint-Germain-des-Prés. Bouville îşi aminti că era ceasul cînd i se aducea o strachină de lapte covăsit ; doftorul său îi recomandase să ia de trei ori pe zi.

— Aşadar, stărui Villebresme, nu-ncape îndoială că tratatul a fost scos de acolo fără ştirea regelui... Şi cine putea să aibă interes ca el să fie furat, dacă nu contesa Mahaut ?

Tînărul anchetator ciocăni cu vîrful degetelor în banca de piatră ; nu arăta să fie nemulțumit de felul cum lămurise lucrurile.

— A, nici vorbă, recunoscu Bouville, Mahaut e în stare de orice.

Asupra acestui punct, convingerea lui nu era de ieri, de alaltăieri. O știa pe Mahaut vinovată de două crime, și mult mai grave decît furtul unor hrisoave. Îl omorîse, cu siguranță, pe regele Ludovic al X-lea ; omorîse, sub ochii lui, Bouville, un prunc de cinci zile pe care-l credea a fi micul rege postum... și toate acestea ca să poată păstra comitatul ei Artois.

Nu, zău, era o prostie să se lase muncit de îndoieli, ca nu cumva să spună vreun neadevăr ! Mahaut furase, fără dor și poate, actul de căsătorie al fratelui său, acest act a cărei existență avea neobrăzarea s-o tăgăduiască ; și încă cu jurămînt ! Cumplită femeie... Din pricina ei, adevăratul moștenitor al regilor Franței creștea departe de țara lui, într-un tîrg din Italia, la un negustător lombard care-l credea fiul său... Gata ! Nu trebuia să se mai gîndească la asta. Bouville suflase odinioară această taină pe care numai el o știa, la urechea papei. Să nu se mai gîndească niciodată la asta... de teamă că ispita l-ar pune să scape o vorbă. Și apoi, de-ar pleca odată anchetatorii ăștia, și cît mai repede !

— Aveți dreptate, lăsați așa cum ați scris, spuse. Unde trebuie să iscălesc.

Notarul îi întinse lui Bouville pana. Acesta abia dacă vedea marginea hîrtiei. Semnătura lui ieși nițel din foaia scrisă. Îl mai auzi mormăind :

— Pînă la urmă Dumnezeu o va face să-și ispășească păcatele, înainte de a o da în paza diavolului.

Un pic de pulbere de uscat fu împrăștiată pe iscălitură. Notarul își vîrî foile, pana și călimara în geanta lui de piele neagră ; apoi cei doi anchetatori se ridicară pentru a-și lua rămas bun. Bouville îi salută cu mîna fără să se ridice. Nu făcuseră nici cinci pași și nu mai erau pentru el decît două umbre vagi pierind în dosul peretelui de apă.

Fostul șambelan scutură un clopoțel pus lîngă dînsul, pentru a-și cere laptele covăsit. Tot felul de gînduri îl

sîcîiau. Cum de veneratul său stapîn, regele Filip cel Frumos, cînd şi-a rostit hotărîrea în procesul iscat pentru ţinutul Artois, putuse să uite actul pe care-l consfinţise mai înainte, cum de nu se arătase îngrijorat de dispariţia acestei hîrtii ? Ah ! chiar şi cei mai buni regi nu săvîrşesc numai fapte frumoase...

Bouville îşi mai zicea că se va duce într-o zi apropiată să-l vadă pe bancherul Tolomei, ca să afle ceva despre Guccio Baglioni... şi despre copil dar fără să stăruie, ci doar aruncînd o întrebare politicoasă în timpul unei discuţii. Bătrînul Tolomei aproape că nu se mai dădea jos din pat. La dînsul, picioarele erau acelea care se betegiseră. Aşa se duce viaţa : unuia i se închide urechea, altuia i se sting ochii sau îi înţepenesc mădularele. Oamenii ajunşi aici îşi numără trecutul în ani, dar nu îndrăznesc să-şi închipuie viitorul decît în luni sau săptămîni.

„Mai trăi-voi oare cînd fructul acesta va fi copt, şi putea-voi să-l culeg ?“ se întreba contele de Bouville privind para ce spînzura pe spalier.

Dumnealui Pierre de Mahaut, senior de Montargis, era un om care nu ierta nici morţilor, dacă-i făcuseră vreodată un rău. Moartea vrăjmaşilor săi nu ajungea ca să-i potolească ura.

Tatăl său, căpătuit cu o mare dregătorie sub domnia Regelui de Fier, se văzuse scos din slujbă de către Enguerrand de Marigny, şi averea familiei suferise greu de pe urma asta. Prăbuşirea atotputernicului Enguerrand fusese pentru Pierre de Machaut o revanşă ; ziua mare a vieţii sale rămînea aceea în care, ca scutier al regelui Ludovic Aiuritul, îl dusese pe monseniorul de Marigny la spînzurătoare. „Îl dusese“ era un fel de a vorbi ; mai curînd îl însoţise, şi nu fiind în fruntea alaiului, ci de-a valma cu mulţi alţi dregători mai mari ca dînsul. Totuşi, cu trecerea anilor, aceşti seniori muriseră unul după altul, ceea ce-i îngăduia domnului Pierre de Machaut, de fiece dată cînd istorisea acest drum de neuitat, să se tot vîre mai înainte în ierarhia cortegiului.

La început se mulţumise să se laude că-l sfidase din ochi pe domnul Enguerrand în picioare pe căruţa lui şi

că îi arătase numai din uitătură că oricine vatămă interesele familiei Machaut, oricît de sus ar fi, ajunge curînd la mare restriște.

Mai tîrziu, amintirea înfrumusețînd lucrurile, domnul Machaut povestea că Marigny, în acest drum al său de pe urmă, nu numai că-l recunoscuse dar îi și vorbise, zicîndu-i cu tristețe :

— A, dumneata ești, Machaut ! Te bucuri acum ; ți-am făcut rău și mă căiesc.

Astăzi după ce trecuseră paisprezece ani, se părea, dacă te luai după spusele lui, că Enguerrand de Marigny în drum spre ștreang, nu avusese cuvinte decît pentru Pierre de Machaut și, de la temniță pînă la Montfaucon, nu-i ascunsese nici un gînd din cîte îi frămîntau cugetul.

Mărunțel, cu sprîncenele cărunte împreunate deasupra nasului, cu piciorul înțepenit dintr-o afurisită cădere de pe cal într-un turnir, Pierre de Machaut poruncea să i se ungă bine cuirasele pe care nu și le va mai pune niciodată. Era pe cît de fudul pe atît de pizmătăreț, și Robert d'Artois știa bine asta cînd se ostenise să meargă la dînsul de două ori pentru a-i vorbi tocmai de acel vestit drum pe care îl făcuse călărind alături de căruța domnului Enguerrand.

— Ei bine, povestește-le toate acestea dregătorilor regelui care vor veni să-ți ceară mărturia în procesul meu, îi spusese Robert. Părerile unui bărbat așa de viteaz ca domnia ta vor cădea greu în cumpănă ; vei lumina judecata regelui și vei dobîndi mare recunoștință din partea lui și a mea. Datu-ți-s-a vreodată răsplata cuvenită pentru slujba credincioasă pe care tatăl domniei tale și domnia ta însuți le-ați făcut țării.

— Niciodată.

Ce nedreptate ! În vreme ce atîția intriganți, atîția burghezi și parveniți au izbutit în timpul ultimelor domnii să se vîre pe lista donațiilor curții, cum de-a putut fi uitat un om cu merite așa de mari ca domnul de Machaut ? Uitare voită, nu mai încape vorbă, și inspirată de contesa Mahaut care întotdeauna a fost în cîrdășie cu Enguerrand de Marigny !

Robert d'Artois va avea el grijă să se pună capăt acestei nedreptăți.

Astfel că, atunci cînd cavalerul de Villebresme, mereu cu notarul Tesson alături, se înfăţişă fostului scutier, acesta dovedi tot atîta rîvnă în a răspunde cît şi anchetatorul în a întreba.

Interogatoriul avu loc în grădina vecină, aşa cum cerea rînduiala proceselor, mărturiile trebuind să fie făcute în loc deschis şi sub cerul liber.

Auzindu-l pe Pierre de Machaut ai fi crezut că Marigny fusese spînzurat mai ieri, alaltăieri.

Aşadar, întrebă Villebresme, domnia ta te aflai în faţa căruţei cînd domnul Enguerrand a fost dat jos din ea, lîngă ştreang ?

— M-am suit în căruţă, răspunse Machaut, şi din porunca regelui Ludovic al X-lea l-am întrebat pe osîndit de care răutăţi săvîrşite în vremea cît cîrmuise ţara se recunoaşte vinovat înainte de a se înfăţişa lui Dumnezeu.

Adevărul este că Thomas de Marfontaine fusese cel însărcinat cu aceasta, dar Thomas de Marfontaine murise de mult...

— Şi Marigny nu încetă să repete că nu era vinovat de greşelile ce i s-au pus în seamă la procesul său ; recunoscu totuşi... acestea sînt chiar spusele lui în care îi vezi numaidecît mişelia... „că, pentru pricini drepte săvîrşise nedreptăţi". L-am întrebat atunci care erau aceste nedreptăţi, şi el pomeni cîteva dintre ele, cum ar fi bunăoară că-l scosese din slujbă pe tatăl meu, domnul de Montargis, şi că şterpelise din condicile regale tratatul de căsătorie al răposatului conte d'Artois pentru a sluji interesele doamnei Mahaut şi ale fiicelor sale, nurorile regelui.

— A ! Care va să zică el a pus de s-au scos hîrtiile acelea ? izbucni Villebresme. Şi-a recunoscut vina ! Aceasta e de mare însemnătate. Scrie, Tesson, scrie.

Notarul nu avea nevoie să mai fie îmboldit astfel şi scria de zor. Aşa martor ca domnul de Machaut mai zic şi eu !

— Şi nu cumva ştii, domnule, întrebă Tesson la rîndul său, dacă domnul Enguerrand fusese plătit pentru această nelegiuire a lui ?

Machaut se codi niţel şi-şi încruntă sprîncenele cărunte.

— Firește că a fost plătit, răspunse el. Căci l-am întrebat apoi dacă e adevărat că primise, cum se zicea, pa-

truzeci de mii de livre de la doamna Mahaut pentru a o ajuta să cîștige procesul ce se judeca în fața regelui. Iar Enguerrand, plecîndu-și capul în semn de mare rușine și că așa este, mi-a răspuns : „Domnule Machaut, roagă-te lui Dumnezeu pentru mine", ceea ce era într-adevăr o recunoaștere.

Și Pierre de Machaut își încrucișă brațele pe piept cu un aer de dispreț falnic.

— Acuma totul e foarte limpede, spuse Villebresme, mulțumit.

Notarul așternea pe hîrtie ultimele cuvinte ale mărturiei.

— Ați ascultat mulți martori pînă acum ? întrebă fostul scutier.

— Paisprezece, domnule, și ne mai rămîn de ascultat încă de două ori pe atîția, lămuri Villebresme. Dar sîntem opt anchetatori și doi notari la treaba asta.

II

JĂLUITORUL TRAGE IȚELE

Camera de lucru a monseniorului d'Artois era împodobită cu patru mari fresce pioase, în care ocrul și albastrul dominau, zugrăvite cam searbăd și înfățișînd patru chipuri de sfinți, „pentru a inspira încredere", cum zicea stăpînul casei. În dreapta, sfîntul Gheorghe doborînd balaurul ; în față sfîntul Mauriciu, alt patron al cavalerilor, se vedea împlătoșat și cu tunică albăstruie ; pe peretele din fund, sfîntul Petre scotea din mare năvoadele sale pline de pește ; sfînta Magdalena, patroana femeilor care au păcătuit, îmbrăcată numai în părul ei auriu, ocupa ultimul perete. Într-acolo mai cu seamă îi plăcea monseniorului să-și îndrepte privirea.

Bîrnele tavanului erau de asemenea vopsite în ocru, galben și albastru, avînd din loc în loc stemele neamurilor d'Artois, de Beaumont și de Valois. Mese acoperite cu brocarte, lăzi în care zăceau arme scumpe și făclii ere grele de fier aurit umpleau încăperea.

Robert se ridică din jilțul său cu speteaza înaltă și-i înapoie notarului textele mărturiilor pe care le cercetase.

— Foarte bine, foarte bune hîrtii, spuse el, mai cu seamă declarația domnului de Machaut, care pare foarte sinceră, și întregește cum nu se poate mai nimerit pe aceea a contelui de Bouville. Hotărît lucru, ești om dibaci, meștere Tesson Chichiță, și nu-mi pare rău de fel că te-am ridicat acolo unde te afli. Sub mutra ta de mironosiță flămînzită de post, se ascunde mai multă șiretenie ca-n capul găunos al multor judecători de la Înalta curte. E adevărat că Dumnezeu te-a dăruit cu loc destul în care să-ți adăpostești mintea.

Notarul avu un zîmbet slugarnic și-și plecă scăfîrlia peste măsură de mare, acoperită cu o tichie care amintea o uriașă varză neagră. Complimentele batjocoritoare ale monseniorului d'Artois ascundeau poate vreo făgăduială de dregătorie mai înaltă.

— Asta-i toată recolta ? întrebă Robert. Mai ai și alte noutăți pentru astăzi ? Cum stăm cu fostul ispravnic de la Béthune ?

Procesomania este o patimă ca și jocul de noroc. Robert d'Artois nu mai trăia decît pentru procesul său, nu gîndea, nu făcea nimic decît ceea ce avea vreo legătură cu judecata apropiată. În aceste două săptămîni, singura lui grijă era să-și procure mărturii. Își frămînta mintea din zori și pînă seara, ba chiar noaptea se trezea, smuls din vis de vreo inspirație neașteptată, ca să-l sune pe valetul său Lormet care sosea cu ochii lipiți de somn și bombănind, spre a-l întreba :

— Bătrîn somnoros, nu mi-ai vorbit deunăzi de un oarecare Simon Dourin sau Dourier, care a fost grămătic la bunicu-meu ? Știi cumva decă omul mai trăiește ? Încearcă mîine de află.

La liturghie, pe care o asculta în fiece zi de ochii lumii, se pomenea rugîndu-se lui Dumnezeu să-l ajute să cîștige procesul. De la rugăciune, se întorcea în chipul cel mai firesc la uneltirile sale, și își zicea pe cînd se citea din Evanghelie :

„Dar acel Gilles Flamand care a fost odinioară scutier al mătușii Mahaut și pe care ea l-a izgonit din pri-

cina unui matrapazlîc... Iată un om ce ar putea depune mărturie pentru mine. Nu trebuie să uit asta."

Nimeni pînă atunci nu-l văzuse încă așa de sîrguitor la lucrările Consiliului ; își petrecea în fiecare zi cîteva ceasuri la Palat și părea să vadă temeinic de treburile regatului ; dar asta era numai pentru a nu-l scăpa din mînă pe cumnatu-său Filip al VI-lea, a-i arăta acestuia că nu s-ar putea lipsi de dînsul și a veghea să nu fie puși în slujbe decît oameni de ai săi. Urmărea foarte de aproape hotărîrile judecătorești ca să poată scoate din ele vreun tertip ce i-ar prinde bine. De toate celelalte nici nu se sinchisea.

Că în Italia guelfii și ghibelinii nu încetau să se sfîșie între dînșii, că Azzo Visconti a pus de l-a omorît pe unchiu-său Marco și a înconjurat orașul Milano cu șanțuri de apărare împotriva oștilor împăratului Ludovic al Bavariei, în timp ce Verona, Vicențe, Padova, Trevisa se sustrăgeau de sub domnia unui papă ocrotit de Franța, toate acestea monseniorul d'Artois le știa, le auzea, dar abia dacă se gîndea la ele.

Că în Anglia tabăra reginei se afla la ananghie, și că ura împotriva lui Roger Mortimer se făcea zi de zi tot mai simțită, monseniorul d'Artois ridica din umeri. În zilele acestea puțin îi păsa de Anglia, ca și de postăvarii din Flandra care, pentru a trage foloase cît mai mari din negoțul lor, înmulțeau legăturile cu companiile engleze.

Dar că dumnealui Andrieu de Florence canonicul-vistiernic de la Bourges fusese căpătuit cu încă un ghelir din veniturile bisericii, sau că domnul de Villebresme trecea într-o slujbă mai înaltă la Curtea de conturi, acestea da ! aveau mare însemnătate și nu sufereau amînare ! Deoarece canonicul Andrieu și cavalerul de Villebresme erau dintre cei opt anchetatori puși să cerceteze plîngerea contelui d'Artois.

Pe anchetatorii aceștia, Robert îi propusese lui Filip al VI-lea și, la drept vorbind el îi alesese... „Dacă l-am lua pe Bouchart de Montmorency ? Ne-a slujit totdeauna cu credință... Dacă l-am lua pe Pierre de Cugnières ? E un om cu scaun la cap și toată lumea îl respectă..." Tot așa alesese și notarii, printre care acest Pierre Tesson,

slujind de douăzeci de ani mai întîi la Palatul Valois, apoi la Robert d'Artois.

Niciodată Pierre Tesson nu se simțise atît de important ; niciodată nu fusese tratat cu atît de familiară prietenie, dăruit cu atîtea bucăți de stofă pentru rochiile nevesti-si și săculețe cu aur pentru el însuși.

Era însă obosit, căci Robert își hărțuia slujitorii, iar vlaga acestui om îi istovea pur și simplu.

Mai întîi că Robert era aproape întotdeauna în picioare. Nu sta locului o clipă, umblînd de colo colo prin odaia sa de lucru între chipurile sfinților zugrăviți. Bunacuviință îl oprea pe meșterul Tesson să se așeze de față cu un personaj atît de mare cum era un pair al Franței. Or, notarii sînt deprinși să lucreze șezînd. Meșterul Tesson se chinuia deci să-și țină în mînă geanta lui de piele neagră, neîndrăznind s-o pună pe brocarte, și să scoată din ea actele unul după altul ; se temea că pînă va isprăvi procesul acesta să nu se aleagă cu o boală de șale pe toată viața.

— L-am văzut, spuse el răspunzînd la întrebarea lui Robert, pe fostul ispravnic Guillaume de la Planche, care se află închis la Châtelet. Femeia Divion se dusese să-l vadă mai înainte ; a dat o mărturie bună, așa cum ne așteptam. El roagă să nu uiți, monseniore, a vorbi domnului de Noyers pentru grațierea lui, căci i se aduc învinuiri grele și-l paște primejdia de a fi spînzurat.

— Voi avea grijă să i se dea drumul ; să doarmă liniștit. Dar pe Simon Dourier l-ai ascultat ?

— Nu l-am ascultat încă, monseniore, dar am vorbit cu el. E gata să declare înaintea anchetatorilor că a fost de față în ziua aceea din 1302 cînd contele Robert al II-lea, bunicul măriei-tale, puțin înainte de a-și da sufletul, a dictat scrisoarea care consfințea dreptul măriei tale la moștenirea comitatului Artois.

— A, foarte bine, foarte bine.

— Și lui i-am făgăduit că-și va primi iar slujba în casa măriei tale și că va căpăta o pensie.

— Pentru ce anume a fost dat afară ? întrebă Robert.

Notarul făcu din mînă gestul rotund al unuia care-și vîră niște bani în buzunar.

— Fleacuri ! hohoti Robert. Acum e bătrîn şi a avut destulă vreme să se căiască ! Am să-i dau o sută de livre pe an, casă şi îmbrăcăminte.

— Manessier de Lannoy va depune mărturie că scrisorile au fost arse de doamna Mahaut... Casa lui, după cum ştii, urma să fie vîndută pentru a-şi plăti datoriile către lombarzi ; e foarte recunoscător măriei tale că i-ai lăsat un adăpost.

— Sînt om bun, spuse Robert, şi asta nu se ştie îndeajuns. Dar nu-mi pomeneşti nimic de Juvigny, fostul valet al lui Enguerrand ?

Notarul îşi lăsă nasul în jos cu un aer vinovat.

— Nu pot scoate nimic de la dînsul, răspunse ; zice că nu ştie, că nu-şi mai aduce aminte.

— Cum ! răbufni mînios Robert, m-am dus eu însumi la Luvru, unde are simbrie fără să facă mare lucru, şi i-am vorbit ! Şi se incăpăţînează să nu-şi amintească ? Ia vezi dacă nu poate fi pus niţel la cazne. Cînd o vedea cleştele înroşit la foc are să-şi dezlege limba să spună adevărul.

— Monseniore, răspunse mîhnit notarul, îi putem pune la cazană pe pîrîţi, dar nu încă şi pe martori.

— Spune-i atunci că, dacă nu-şi aduce aminte, îi tăiem leafa. Sînt om bun, dar bunătatea mea are o margine.

Apucă un sfeşnic de bronz care cîntărea pe puţin cincisprezece livre şi-l aruncă, din mers, dintr-o mînă într-alta.

Notarul se gîndi la nedreptatea soartei care hărăzeşte atîta vlagă unora, ca s-o folosească la joacă, şi atît de puţină bieţilor notari care trebuie să-şi ducă geanta lor grea de piele neagră.

— Nu ţi-e teamă, monseniore, că dacă-i tai leafa lui Juvigny, ar putea primi alta din mîna contesei Mahaut ?

Robert se opri.

— Mahaut ? izbucni el, dar ea nu mai poate face nimic ; se ascunde, bîţîie de frică. Văzut-o-a cineva la curte în ultima vreme ? Nu mişcă, nu mai scoate capul, ştie că e pierdută.

— Dumnezeu să te audă, monseniore, Dumnezeu să te audă. Firește, vom cîştiga procesul : dar asta n-o să meargă aşa de uşor, vom mai avea ceva de furcă...

Tesson se codi să urmeze, nu atît fiindcă se temea de ceea ce avea de spus, cît din pricină că abia mai putea ține în mînă geanta încărcată. Și mai erau cinci sau zece minute de stat în picioare.

— Am fost înștiințat, vorbi el iarăși, că în Artois anchetatorii noștri au iscoade pe urmele lor, iar martorii noștri sînt vizitați și de alții decît noi. Afară de asta, în ultima vreme, a fost o alergătură de curieri între palatul doamnei Mahaut și Dijon. Unii au văzut trecînd pragul palatului ei ștafete în livreaua familiei de Bourgogne...

Era limpede că Mahaut încerca să strîngă și mai mult legăturile cu ducele Eudes. Or, tabăra burgunzilor se bucura la curte de sprijinul reginei.

— Da, dar eu îl am pe rege, spuse Robert. Paceaura va pierde procesul, ascultă ce-ți spun eu, Tesson.

— Va trebui totuși să înfățișăm dovezile, monseniore, căci fără dovezi... Întotdeauna la spusele unora pot fi aduse împotrivă spusele altora... Cu cît vom strînge mai curînd dovezile, cu atît va fi mai bine.

Avea motive personale ca să stăruie în această privință. Un notar poate ajunge sus de tot punînd la cale atîtea mărturii, ba chiar storcîndu-le prin mituire sau amenințări, dar îl paște și pușcăria Châtelet sau chiar pieirea pe roată... Tesson nu ținea de fel să ia locul fostului ispravnic de la Béthune.

— Vor veni dovezile, vor veni, fii pe pace! Îți spun eu că le vom avea! Crezi că e ușor să le capeți?... Și fiindcă veni vorba, Tesson, spuse deodată Robert arătînd cu degetul geanta de piele neagră, ai trecut în mărturia contelui de Bouville că tratatul de căsătorie a fost sigilat de cei doisprezece pairi. Pentru ce ai scris asta?

— Pentru că martorul a spus-o, monseniore.

— A, da... făcu Robert îngîndurat. E un lucru de mare însemnătate.

— De ce, monseniore?

— De ce? Pentru că aștept cealaltă copie a tratatului, aceea rămasă în condicile din Artois, care îmi va fi adusă... și mă ține bani grei, de altminteri... Dacă numele celor doisprezece pairi nu sînt înscrise acolo, înseamnă

că hîrtia nu e bună. Cine erau pairii pe atunci ? În ce-i privește pe duci și conți, e lesne de aflat ; dar pairii bisericii cine erau ? Vezi cum trebuie să fii cu ochii în patru la cel mai mic lucru ?

Notarul îl privi pe Robert cu un amestec de neliniște și de admirație.

— Dar știi, monseniore, că dacă nu ai fi un domn așa de mare, puteai fi cel mai bun notar din cîți sînt în țară ? Spun asta fără gînd rău, să nu-ți fie cu supărare, monseniore !

Robert sună o slugă ca să-l însoțească pe vizitator pînă la poarta palatului. Nici n-apucă bine notarul să treacă pragul, și Robert ieși printr-o ușă anume meșterită între șoldurile Magdalenei din perete — o joacă a tîmplarului de care făcea mare haz — și alergă la iatacul soției sale. După ce goni doamnele ei de onoare, îi spuse :

— Draga mea Jeanne, scumpa mea contesă, dă-i de veste acelei Divion să întrerupă scrierea tratatului de căsătorie ; trebuiesc băgate acolo numele celor doisprezece pairi din anul 82. Îi știi ? Nu ? Ei bine, nici eu. Unde putem afla numele lor fără să trezim bănuieli ? Ah, ce de-a vreme pierdută ! Ce de-a vreme pierdută !

Contesa de Beaumont își cerceta soțul cu frumoșii ei ochi de un albastru limpede ; un surîs abia mijit îi lumina chipul. Uriașul ei aflase iar vreo pricină ca să se frămînte. Cu glas foarte liniștit îi spuse :

— La Saint-Denis, iubitul meu, la Saint-Denis, în cendicile mănăstirii. Vom găsi în ele fără îndoială numele pairilor. Îl voi trimite acolo pe fratele Enric, duhovnicul meu, ca și cum ar avea de făcut vreo cercetare cărturărească...

O lucire de dragoste înveselită, de recunoștință voioasă, trecu peste fața latră a lui Robert.

— Știi, draga mea, spuse el plecîndu-se cu o grație greoaie, că dacă nu erai o atît de înaltă doamnă, ai putea fi cel mai bun notar al țării ?

Își zîmbiră, și contesa de Beaumont născută Jeanne de Valois, citi în ochii lui Robert făgăduiala că diseară va veni în patul ei.

III

FALSIFICATORII

Cînd apuci pe calea minciunii, crezi întotdeauna că drumul va fi scurt și ca-n palmă ; treci cu ușurință, ba chiar cu un fel de plăcere peste cele dintîi piedici ; dar curînd pădurea se face deasă, drumul se șterge, se împarte în poteci care se vor pierde prin mlaștini ; te poticnești la fiece pas, piciorul ți se afundă sau se împotmolește ; îți ieși din sărite ; te zbați zadarnic încolo și încoace și dai din lac în puț.

La întîia vedere, nimic nu e mai simplu decît să plăsmuiești un vechi document. O piele de vițel îngălbenită la soare și frecată cu cenușă, mîna unui grămătic plătit, cîteva peceți aplicate pe niște șnururi de mătase : iată o treabă pentru care s-ar părea că nu-i nevoie nici de multă vreme, nici de mare cheltuială.

Cu toate acestea, Robert trebui să renunțe, deocamdată, la reconstituirea contractului de căsătorie al tatălui său. Și asta, nu numai din pricină că trebuia să afle numele celor doisprezece pairi, dar și pentru că trebuia ca actul să fie scris în latinește și nu orice grămătic era în stare să cunoască formula folosită odinioară în tratatele căsătoriilor regale. Călugărul care ținuse slujba pomenilor pe lîngă regina Clémence a Ungariei, priceput în de-alde astea, întîrzia să aducă începutul și sfîrșitul scrisorii ; nu îndrăzneau să-i dea zor de teamă că, cerîndu-i să se grăbească, ar trezi bănuieli.

Mai era și problema peceților.

— Puneți un gravor de sigilii să le copieze după niște pecetluită cu un sigiliu plăsmuit.

Gravorii de sigilii erau însă legați cu jurămînt ; cel al curții, întrebat, răspunse că nimeni nu putea să imite aidoma o pecete, că două sigilii nu erau niciodată la fel, și că ochii unor experți recunosc numaidecît o ceară pecetluită cu un sigiliu plăzmuit.

Cît despre sigiliile originale, ele erau întotdeauna distruse la moartea proprietarului.

Aşadar, trebuiau să facă rost de acte vechi, purtînd peceţile de care aveau nevoie, să le desprindă, ceea ce nu era treabă uşoară, şi să le mute apoi pe hîrtia falsificată.

Robert o sfătui pe femeia Divion să-şi dea toate silinţele pentru a meşteri un document mai lesne de plăsmuit, dar care să aibă aceeaşi greutate în ochii judecătorilor.

Era vorba de scrisoarea prin care bătrînul conte Robert al II-lea îşi întărea hotărîrea de a lăsa nepotului său moştenirea comitatului Artois, scrisoare întocmită la 28 iunie 1302, cînd îşi pusese treburile în ordine, înainte de a porni la războiul din Flandra, unde avea să piară străpuns de douăzeci de lovituri de lance.

— Şi hîrtia asta e adevărată, toţi martorii o recunosc ! îi zicea Robert soţiei sale. Simon Dourier îşi aminteşte pînă şi ce vasali ai bunicului meu erau de faţă şi ale căror isprăvnicii au fost peceţile ce s-au pus pe hîrtie. Nu vom face nimic alta decît să scoatem la iveală adevărul !

Simon Dourier, fost notar al contelui Robert al II-lea, le spuse ce cuprindea diata răposatului, atît cît putea el să-şi aducă aminte. Scrisul fu prefăcut de un grămătic al contesei de Beaumont, pe nume Dufour, dar textul acestuia avea prea multe ştersături, şi apoi i se recunoştea scrisul.

Femeia Divion plecă în Artois să comunice cuprinsul scrisorii unui anume Robert Rossignol, care fusese grămătic al lui Thierry d'Hirson, şi care o aşternu din nou pe hîrtie, nu cu o pană de gîscă ci cu un condei de bronz ca să-şi prefacă mai bine scrisul.

Acest Rossignol, căruia i se înlesni drept răsplată o călătorie la Saint-Jacques-de-Compostelle unde se legase să meargă împlinind o făgăduială făcută lui Dumnezeu pe cînd zăcuse bolnav, acest Rossignol, zic, avea un ginere numit Jean Oliette care se cam pricepea să desprindă peceţile. Hotărît lucru, familia aceasta era plină de talente ! Oliette o învăţă pe femeia Divion meşteşugul său.

Aceasta se întoarce la Paris, se închide într-o odaie cu doamna Beaumont şi o singură slujnică, Jeanette

cea Pirpirie, și iată-le pe tustrele, cu ajutorul unui brici fierbinte și a unui păr din coadă de cal muiat într-o zeamă anume pregătită spre a nu se rupe, apucîndu-se să desprindă peceţile de ceară de pe nişte acte vechi. Tăiau pecetea în două ; apoi încălzeau una din jumătăţi și o puneau peste cealaltă, prinzînd între ele șnururile de mătase sau capătul sulului de pergament al documentului proaspăt plăsmuit. În sfîrșit încălzeau nițel marginea peceții de ceară ca să șteargă astfel orice urmă a tăieturii.

Jeanne de Beaumont, Jeanne de Divion și Jeanne cea Pirpirie își făcură astfel de treabă cu mai bine de patruzeci de peceți, nu lucrau niciodată de două ori în același loc, ascunzîndu-se fie într-o încăpere a palatului Artois, fie în palatul Vulturului, ba chiar și prin conace de la țară.

Robert intra uneori în odaie, ca să arunce o privire asupra operației.

— Ia te uită, cele trei Jeanne ale mele lucrează de zor ! le striga el voios.

Contesa de Beaumont din cîteșitrele era cea mai iscusită.

— Degete de femeie, degete de zînă, zicea Robert sărutînd curtenitor mîna soției sale.

Nu era totul să știi cum să desprinzi peceţile ; mai trebuia să-ți faci rost de acelea care se potriveau.

Pecetea lui Filip cel Frumos putea fi găsită ușor ; aflai peste tot acte regale. Robert îl convinse pe episcopul d'Evreux să-i încredințeze o scrisoare privind moșia lui de la Conches, zicînd că vrea s-o cerceteze, dar n-o mai dădu îndărăt niciodată.

În Artois, femeia Divion îi puse pe prietenii săi, Rossignol și Oliette, precum și pe alte două slujnice, Maria cea Albă și Maria cea Neagră, să caute vechile sigilii ale isprăvniciilor și moșiilor de prin părțile acelea.

După puțină vreme peceţile fură adunate, afară de una, cea mai însemnată, aceea a răposatului conte Robert al II-lea. Lucrul putea să pară de necrezut, dar așa era : toate actele familiei se aflau cuprinse în con-

dicile comitatului Artois, sub paza grămăticilor contesei Mahaut, iar Robert, copil pe vremea cînd murise bunicu-său, nu avea nici unul din ele. Printr-o verișoară de-a ei, Divion întră în vorbă cu un anume Ourson Chiorul, care avea o adeverință de la răposatul conte, sigilată cu „șnururi înnodate" alcătuind două mîni ce se strîng, ca într-o stemă, și pe care Ourson Chiorul părea gata s-o vîndă pe trei sute de livre. Doamna Jeanne de Beaumont spusese ce-i drept să fie cumpărată hîrtia cu orice preț, însă femeia Divion nu avea atîta bănet în Artois, iar dumnealui Ourson Chiorul, bănuitor, nu vroia să dea din mînă adeverința numai pe făgăduieli.

Nemaiștiind ce să facă, Divion își aduse aminte că avea un soț care trăia destul de liniștit în acareturile castelului de la Béthune. El nu-i arătase niciodată o gelozie prea aprigă, darmite astăzi după ce episcopul Thierry murise... Divion îi ceru s-o ajute. Fără îndoială, se înmulțiseră acum cei care cunoșteau taina ; nu se putea însă altfel. Soțul nu vru să-i împrumute bani, dar se învoi să dea un cal bun cu care luase parte la turniruri, și Divion se ținu de capul domnului Ourson pînă ce acesta primi calul pentru a împlini suma cerută, și mai lăsîndu-i dînsa pe deasupra și niște giuvaeruri ce avea asupra ei.

Ah, ce se mai zbătea Divion ! Nu-și cruța nici timpul, nici oboseala, nici alergăturile, nici călătoriile. Dar nici gura. Și apoi, era cu ochii în patru ca nu cumva să mai piardă iarăși ceva ; dormea cu capul pe cheile ei.

Cu mîna chircită de teamă, tăie cu briciul pecetea răposatului conte Robert. O pecete care costa trei sute de livre ! Și cum să găsești alta la fel, dacă din nenorocire s-ar rupe ?

Monseniorul Robert își cam pierdea răbdarea, pentru că toți martorii fuseseră acum ascultați, iar regele îl întreba, foarte drăguț, și arătînd că-i vrea binele, dacă dovezile de a căror existență jurase, vor fi înfățișate curînd.

Încă două zile, încă o zi să mai aibă răbdare ; monseniorul Robert va fi mulțumit.

IV

MUSAFIRII DE LA REUILLY

În lunile de vară, și cînd slujba țării sau grijile procesului său îi lasă un răgaz, lui Robert d'Artois îi place să petreacă sfîrșitul săptămînii la Reuilly, într-un castel care aparține soției sale, provenit din moștenirea familiei Valois.

Livezile și pădurile întreține o răcoare plăcută în jurul acestei reședințe. Robert își păstrează aici șoimii săi de vînătoare. Curtea e numeroasă, căci mulți tineri de neam nobil, înainte de a ajunge în rîndul cavalerilor, se bagă la Robert, ca scutieri, chelari sau feciori de casă. Cel care nu izbutește să intre în slujba regelui se dă peste cap să fie primit în casa contelui d'Artois, folosind recomandații din partea rudelor cu trecere, și, odată intrat acolo, caută să se ridice în ochii stăpînului prin rîvna sa. A-i ține frîul calului, a-i întinde mănușa de piele pe care va veni să se așeze șoimul său falnic, a-i aduce tacîmul la masă, a-i turna din ibric apă ca să-și spele mîinile zdravene, toate acestea îl ajută să se salte nițel în ierarhia Statului ; a veni să-i zgîlțîie perna, dimineața, ca să-l trezească, e aproape ca și cum ar zgîlțîi perna Bunului Dumnezeu, deoarece monseniorul, oricine știe asta, taie și spînzură la curte.

În această sîmbătă de la începutul lui septembrie, Robert d'Artois a poftit la Reuilly pe cîțiva seniori dintre prietenii săi, printre care domnul de Brécy, cavalerul de Hangest și arhidiaconul d'Avranches, ba chiar și bătrînul conte de Bouville, pe jumătate orb, căruia îi trimisese o litieră să-l aducă. Celor care vroiau să se scoale dis-de-dimineață, le-a oferit o scurtă vînătoare cu șoimi.

Acum, oaspeții sînt adunați în sala dreptății unde el însuși, îmbrăcat simplu, șade ca între prieteni, în jîlțul său cu spetează înaltă. Contesa de Beaumont, soția sa, e de față, ca și notarul Tesson care și-a pus pe o masă călimara și penele de scris.

— Domnii mei, prieteni, începe el, am ținut să veniți aici pentru a vă cere sfatul.

Oamenii sînt întotdeauna măguliți cînd li se cere părerea... Tinerii scutieri de neam nobil aduc oaspeților băuturile dinainte de masă, vinurile cu scorțișoară, alunele tăvălite în sare și piper, migdalele curățate în pocale de argint aurit. Umblă cu băgare de seamă ca să nu facă nici zgomot, nici vreo greșeală în slujba lor; deschid ochii mari la tot ce văd, își pregătesc de pe acum amintiri; vor spune mai tîrziu: „Eram în ziua aceea la monseniorul Robert; se afla acolo contele de Bouville, care fusese șambelan al regelui Filip cel Frumos..."

Robert vorbește fără grabă, răspicat: o anume doamnă de Divion, pe care abia o cunoaște, i s-a înfățișat zicînd că poate să-i dea o scrisoare ce se află în mîna ei, împreună cu altele, căpătate de la episcopul Thierry d'Hirson... a cărui iubită fusese, adăogă el, coborîndu-și nițel glasul. Pomenita Divion cere bani, firește; femeile astea sînt toate de aceeași teapă! Dar documentul pare să fie de oarecare însemnătate. Totuși, înainte de a-l cumpăra, Robert vrea să se încredințeze că nu e tras pe sfoară, că scrisoarea e adevărată, că poate fi adusă ca dovadă în procesul său și că nu e lucrătura vreunui plăsmuitor făcută înadins pentru a-l stoarce de bani. Iată pentru ce și-a poftit prietenii, care sînt oameni cu judecată și mai pricepuți ca dînsul în ale scrisului, spre a cerceta hîrtia.

Din cînd în cînd Robert aruncă o privire spre nevastă-sa, pentru a se încredința că vorbise cum trebuie. Jeanne își înclină foarte ușor capul; admiră marea șiretenie a soțului ei și se minunează cum uriașul ăsta frecat cu toate alifiile știe să facă pe prostul, cînd vrea să înșele. Își ia o mutră de om neliniștit, bănuitor... Ceilalți nu vor întîrzia să găsească bună scrisoarea aceasta; după ce o vor aproba, n-au să-și mai schimbe părerea, și printre cei de la palatul regal și de la Înalta curte de judecată se va răspîndi știrea că Robert are în mînă dovada dreptului său.

— Chemați-o aici pe această doamnă Divion, spune Robert încruntîndu-se.

Jeanne de Divion se iveşte, cu un aer foarte provincial, foarte modest; de sub broboada de in i se vede faţa triunghiulară, cu ochii încercănaţi. Nu are nevoie să facă pe speriata, căci este. Scoate dintr-o pungă mare de postav un sul de pergament din care atîrnă mai multe peceţi, şi i-l întinde lui Robert; acesta îl desface şi după ce-l priveşte o clipă, îl trece notarului.

— Uită-te bine la peceţi, meştere Tesson.

Notarul cercetează nodul şnururilor de mătase, îşi apleacă peste pergament uriaşa sa tichie neagră şi profilul în chip de pătrar de lună.

— E într-adevăr pecetea răposatului conte, bunicul măriei tale, se rosteşte el pe un ton convins.

— Vedeţi şi dumneavoastră, domnilor, spune Robert.

Documentul trece din mînă în mînă. Domnul de Brécy adevereşte că peceţile isprăvniciilor din Béthune şi Arras sînt foarte bune. Contele de Bouville apropie hîrtia de ochii săi obosiţi, nu zăreşte decît pata verde din partea de jos a documentului; pipăie ceara catifelată sub deget, şi lacrimile îi podidesc pleoapele.

— Ah, oftează el, e pecetea de ceară verde a bunului meu stăpîn Filip cel Frumos!

Şi se lasă o clipă de mare duioşie, o clipă de tăcere în care adunarea respectă amintirile de demult ale acestui bătrîn slujitor al coroanei.

Femeia Divion care stă ceva mai deoparte, lîngă un perete, schimbă o privire discretă cu contesa de Beaumont.

— Acum, citeşte-ne asta, meştere Tesson, porunceşte Robert.

Şi notarul, după ce apucă iar pergamentul, începe:

— *Noi, Robert al Franţei, pair şi conte d'Artois...*

Formulele de introducere au întorsătura obişnuită; oaspeţii ascultă liniştiţi.

— *...şi o spunem aici de faţă cu seniorii de Saint-Venant, de Saint-Paul, de Waillepayelle, cavaleri care îşi vor pune peceţile lor, şi cu meşterul Thierry d'Hirson, grămăticul nostru...*

Cîteva priviri se îndreaptă spre Divion care-şi lasă nasul în jos.

„Dibaci, foarte dibaci am adus-o din condei, pomenindu-l pe episcopul Thierry, își zice Robert ; asta adevereşte mărturiile în privința lui ; toate se leagă bine între ele".

—... *că atunci cînd s-a făcut cununia fiului nostru Filip, l-am investit cu stăpînirea comitatului nostru, păstrînd pentru noi veniturile cîte zile vom mai avea, iar fiica noastră Mahaut s-a învoit la aceasta și a renunțat la mai sus pomenitul comitat...*

— A, dar asta e de cea mai mare însemnătate ! izbucneşte Robert. E mai mult decît mă aşteptam ! Nimeni nu mi-a spus vreodată că Mahaut s-ar fi învoit la aceasta ! Vedeți acum, prieteni, cît de ticăloasă este !... Urmează, meştere Tesson.

Oaspeții sînt foarte impresionați. Clatină din cap, se privesc unul pe altul... Da, documentul e de mare însemnătate.

— ... *iar acum cînd Dumnezeu l-a chemat la dînsul pe mult iubitul nostru fiu contele Filip, îl rugăm pe stăpînul nostru regele, dacă ni s-o întîmpla la război ca Dumnezeu să-și împlinească vrerea curmîndu-ne zilele, ca stăpînul nostru regele să vegheze asupra urmașilor fiului nostru pentru ca de nimenea să nu fie dezmoștenit.*

Toți continuă să încuviințeze dînd din cap cu demnitate ; cavalerul de Hangest, care-și are scaunul la Înalta curte de judecată, își desface mîinile înspre Robert, într-un gest grăitor, vrînd să zică : „Ai cîştigat procesul. monseniore".

Notarul își încheie citirea :

— ... *și am sigilat aceasta cu sigiliul nostru, în palatul nostru de la Arras astăzi în a douăzeci și opta zi din luna iunie a anului de la Cristos o mie trei sute douăzeci și doi.*

Robert nu-și poate stăpîni o tresărire. Contesa de Beaumont păleşte la față. Femeia Divion, lipită de perete, simte că moare.

Nu-s numai dînșii care au auzit *trei sute douăzeci și doi.* Capetele ascultătorilor s-au înors cu mirare spre notarul care dă și el semn de spaimă.

— Ai citit trei sute douăzeci şi doi ? întreabă cavalerul de Hangest. Vrei să zici trei sute *şi doi*, anul morţii contelui Robert ?

Meşterul Tesson ar vrea mult să poată cere iertare învinuindu-se că-l luase gura pe dinainte ; dar textul e acolo, sub ochii lui, arătînd negru pe alb *trei sute douăzeci şi doi*. Şi nobilii domni vor cere să vadă iar hîrtia. Cum de s-a putut una ca asta ? Aoleu, ce supărat va fi monseniorul Robert ! Şi el însuşi, Tesson, în ce boroboaţă se băgase ? La Châtelet... la temniţa Châtelet au să-l ducă toate acestea !

Face şi el ce poate ca să dreagă nenorocirea ; bolboroseşte :

— E aici o greşeală de scris... Dar firește, bineînţeles, trebuie citit o mie trei sute *şi doi*...

Şi la iuţeală îşi înmoaie pana în cerneală, şterge, face cîteva litere, scrie data corectă.

— E oare dreptul dumitale de a face asemenea îndreptări ? îl întreabă cavalerul de Hangest pe un ton oarecum supărat.

— Dar firește, domnule, spune notarul ; sînt aici două puncte puse sub cuvîntul scris greşit şi e obiceiul notarilor de a îndrepta cuvintele scrise greşit sub care s-au pus nişte puncte...

— Aceasta aşa este, întăreşte arhidiaconul d'Avranches.

Dar întîmplarea asta neprevăzută a distrus frumoasa impresie pe care o făcuse citirea.

Robert cheamă un scutier, îi porunceşte la ureche să dea fuga la bucătărie pentru a zori prînzul, apoi încearcă să înviореze conversaţia :

—'Pe scurt, meştere Tesson, pentru dumneata scrisoarea e bună ?

— Desigur, monseniore, desigur, se grăbeşte să răspundă Tesson.

— Şi domnia ta, ce zici, domnule arhidiacon ?

— O socot bună.

— Poate că, spune domnul de Brécy cu glas prietenos ar trebui să pui scrisoarea asta alături de altele ale răposatului conte d'Artois, din acelaşi an, ca să-ţi dai seama dacă se aseamănă...

— Și cum să fac, dragul meu, răspunde Robert, cum să fac aceasta, cînd mătușă-mea Mahaut ține toate hîrtiile în condicile ei ! Eu cred că actul e adevărat. Nimeni nu născocește asemenea lucruri ! Eu însumi nu știam atîtea cîte sînt scrise acolo, și mai cu seamă că Mahaut renunțase la drepturile ei.

În clipa aceea niște chemări din corn răsună în curte. Robert bate din palme :

— Sună că s-a pregătit apa, Domnilor ! Să mergem să ne spălăm pe mîni, și haidem la masă !

Spumega de furie, măsurînd în lung și-n lat odaia contesei, nevastă-sa, iar pardoseala tremura sub pașii lui.

— Și tu ai citit-o ! Și Tesson a citit-o ! Și Divion a citit-o ! Și nimeni, nimeni din voi n-a fost în stare să vadă acest *nenorocit două zeci și doi,* din pricina căruia se poate nărui tot ce-am clădit !

— Dar tu însuți, dragul meu, răspunde liniștit Jeanne de Beaumont, ai citit și răscitit această scrisoare, și pare-mi-se că erai foarte mulțumit de ea !

— Ei, da ! Am citit-o și eu însumi nu am văzut această greșeală ! A citi cu ochii și a citi cu glas nu e tot una. Și cum era să-mi treacă prin cap că vor face o asemenea prostie ! Trebuia ca dobitocul ăsta de notar să-și dea seama... Și dobitocul celălalt care a scris actul... cum îi zice ăluia ? Rossignol ?... Unul ca ăsta pretinde că poate întocmi o scrisoare și te stoarce de mai mulți bani decît ar fi nevoie pentru a clădi o casă, și nu-i în stare nici să pună data cuvenită ! Am să poruncesc să mi-l aducă pe acest Rossignol și să-l biciuiască pînă la sînge !

— Ar trebui, iubitule, să trimiți după dînsul la Saint-Jacques, unde se află în pelerinaj cu gologanii tăi.

— Bine, atunci cînd s-o întoarce !

—Nu ți-e teamă că va vorbi ceva cam prea tare în timp ce-l vor biciui ?

Robert înalță din umeri.

— Avem încă mare noroc că asta s-a întîmplat aici, iar nu pe cînd scrisoarea ar fi fost citită în fața Înaltei curți de judecată ! Va trebui, draga mea, să fii cu mai

mare băgare de seamă la celelalte scrisori, pentru ca asemenea greşeli să nu se mai facă.

Doamna de Beaumont găsea că nu e drept ca mînia soţului său să se reverse asupra ei. Îi părea tot aşa de rău ca şi lui de greşeala asta, era şi dînsa mîhnită, dar după toată osteneala ce-şi dăduse, după ce-şi jupuise mîinile tăind ceara atîtor peceţi, socotea că Robert ar fi putut să se stăpînească şi să n-o judece ca pe o vinovată.

— La urma urmei, Robert, de ce te ţii cu atîta înverşunare de procesul ăsta ? De ce te vîri tu, tîrîndu-mă şi pe mine ca şi pe atîţia alţii din jurul tău în primejdia de a fi într-o zi dovediţi că am umblat cu minciună şi cu falsuri ?

— Nu sînt minciuni şi nu sînt falsuri ! urlă Robert. Adevărul, iată ce vreau să scot la iveală în ochii tuturor, după ce unii s-au încăpăţînat să-l ascundă !

— Fie cum zici, e adevărul, vorbi dînsa ; dar mărturiseşte că e un adevăr cu înfăţişare urîtă. Teme-te că sub asemenea haine n-ar putea să-l recunoască cineva ! Ai de toate, dragul meu, eşti pair al regatului, fratele regelui prin mine care-i sînt soră, şi atotputernic în Consiliul din fruntea ţării ; veniturile ţi-s mari, iar ceea ce ţi-am adus ca zestre şi moştenire face din tine stăpînul unei averi pizmuite de toţi. De ce nu renunţi la Artois ! Nu te gîndeşti că am jucat îndeajuns un joc primejdios care poate să ne coste grozav de scump ?

— Draga mea, judeci foarte rău şi mă mir auzind că tu, aşa de înţeleaptă de obicei, vorbeşti astfel. Sînt întîiul baron al Franţei, dar un baron fără ţară. Micul meu comitat de Beaumont, care nu mi-a fost dat decît ca o despăgubire e domeniu al coroanei ; nu eu strîng acolo recoltele şi birurile, ci mi se varsă doar veniturile. Am fost făcut pair, ai spus-o chiar tu, pentru că regele e fratele tău ; dar, Dumnezeu să ni-l ţie multă vreme, un rege nu e veşnic. Am văzut destui murind ! Dacă se întîmplă ca Filip să moară, sînt eu oare cel care va avea regenţa ? Dacă afurisita de şchioapă, nevastă-sa, care mă urăşte şi te urăşte, se sprijină pe Burgundia ca să fie regentă, fi-voi oare tot atît de puternic, iar Vistieria are

să-mi plătească mereu veniturile de pînă acum ? Nu am o cîrmuire a mea, nu împart eu dreptatea, nu am ceea ce se cheamă cu adevărat mari vasali, nu pot scoate din comitatul meu oameni care să fie ai mei, să-mi datoreze toată supunerea și pe care să-i pot căpătui eu. Cui se dau astăzi slujbele ? Unora veniți din Valois, din Anjou, din Maine de pe moșiile și acareturile bunului Charles, tatăl tău. De unde îmi iau chiar eu slujitorii ? Dintre dînșii. Îți mai spun o dată, nu am nimic. Nu pot strînge steaguri de oaste destul de mari ca să tremure cineva în fața mea. Puterea adevărată nu se socotește decît după numărul moșiilor de seniori pe care le ai sub porunca ta și de unde poți scoate oșteni. Averea mea nu se reazămă decît pe mine, pe brațele mele, pe locul ce-l am în Consiliul regelui. Trecerea mea nu se întemeiază decît pe bunăvoința Curții, și bunăvoința asta ține numai cît vrea Dumnezeu. Avem fiii noștri ; ei bine, gîndește-te la dînșii, draga mea, și cum nu e prea sigur că mi-ar fi moștenit creierul, aș vrea să le las coroana comitatului Artois... care e partea lor de dreaptă moștenire !

Nu vorbise niciodată atîta despre gîndurile ascunse ce-l frămîntau, și contesa de Beaumont, uitînd de supărarea ei de adineaori, își vedea soțul înfățișîndu-se într-o lumină neașteptată, nu numai ca o namilă vicleană ale cărui uneltiri o amuzau, nu numai sub chipul zurbagiului în stare de toate blestemățiile, al curvarului care se ține după toate femeile, fie nobile, burgheze sau slujnice, dar ca un mare senior pătruns de îndatoririle rangului său. Și Charles de Valois odinioară, cînd alerga după un regat sau o coroană împărătească și căuta pentru fetele lui soți de neam regesc, își explica faptele zicînd că e muncit de griji asemănătoare.

Tocmai atunci un scutier bătu în ușă : doamna de Divion cerea să-i vorbească de îndată contelui.

— Asta ce mai vrea de la mine ? Nu se teme că am s-o strivesc ? Spune-i să intre.

Divion se ivi în prag, cu ochii rătăciți, aducînd o veste foarte rea. Cele două prăpădite de slujnice ale ei din Artois, Maria cea Albă și Maria cea Neagră, care

ajutaseră la cumpărarea mai multor peceți de pe scrisoarea plăsmuită, se găseau în temniță, înhățate de arnășeii contesei Mahaut.

V

MAHAUT ȘI BÉATRICE

— Să vă ia dracul pe toți și să vă pună măruntaiele la uscat, slugi ticăloase ce sînteți ! țipa contesa Mahaut. Cum ? Poruncesc să fie prinse aceste două femei de la care se putea afla totul, și nici nu le-ați apucat bine că le și dați drumul ?

În castelul ei de la Conflans pe Sena, lîngă Vincennes, contesa Mahaut tocmai aflase că cele două slujnice ale femeii Divion, arestate din porunca ei de către ispravnicul din Arras, fuseseră puse în libertate. Clocotea de mînie și „slugile ticăloase" pe care le blestema erau deocamdată înfățișate acolo numai de Béatrice d'Hirson, domnișoara ei de onoare, pe capul căreia își vărsa năduful. Ispravnicul din Arras era un unchi al Béatricei, un frate mai mic al răposatului episcop Thierry.

— Amăritele acestea, doamnă... n-au fost scoase din temniță decît cu o poruncă a regelui, adusă de doi armășei, răspunse liniștit Béatrice.

— Ei, asta-i acum ! Că-i pasă regelui de două slujnice care țin un birt într-o mahala din Arras ! Li s-a dat drumul din porunca lui Robert al meu care a alergat la rege ca să obțină eliberarea lor. Luatu-s-a măcar numele armășeilor ? Încredințatu-s-a cineva că erau cu-adevărat dregători ai regelui ?

— Îi cheamă Maciot l'Allemant și Jean Le Servoisier, doamnă... răspunse Béatrice cu același glas potolit și tărăgănat.

— Doi armășei ai lui Robert ! Îl știu pe acest Maciot l'Allemant ; e dintre aceia pe care afurisitul de nepotu-meu îi folosește la toate răutățile lui. Și mai întîi, cum de a aflat Robert că slujnicele acelei Divion au fost închise ?

întrebă Mahaut, aruncînd domnișoarei sale de onoare o uitătură plină de bănuială.

— Monseniorul Robert și-a păstrat multe legături în Artois... știi bine asta, doamnă.

— Doresc, spuse Mahaut, să nu fi găsit și printre cei care sînt în preajma mea... Dar tot trădare este cînd mă slujește rău cineva, și simt că sînt trădată din toate părțile... Ah, de la moartea lui Thierry s-ar zice că nu vă mai pasă de mine. Niște nerecunoscători, asta sînteți toți! V-am ghiftuit cu daruri, iar de cincisprezece ani mă port cu tine de parcă ai fi fata mea...

Béatrice d'Hirson își lăsă în jos genele negre și privi cu gîndul dus lespezile pardoselii. Obrazul ei chilimbariu, neted, cu buzele răsfrînte, nu lăsa să i se vadă vreun sentiment, nici umilință, nici revoltă, ci doar o oarecare prefăcătorie în genele plecate, nemaipomenit de lungi, sub care se ascundea privirea.

— ...Unchiu-tău Denis, din care am făcut vistiernicul meu ca să-i fac plăcere lui Thierry, îmi toacă averea și mă pradă! Unde-i socoteala cireșelor din livada mea pe care le-a vîndut vara asta în piață la Paris? Va veni o zi cînd voi cere să i se cerceteze catastifele! Aveți de toate, moșii, case, castele cumpărate cu ce-ați strîns de la mine! Unchiu-tău Pierre, un zevzec pe care l-am pus ispravnic gîndind că dacă-i așa de prost are să-mi fie barem credincios, uite că nu e în stare nici măcar să țină închise ușile temnițelor mele! Iese de acolo care cum vrea, ca dintr-un han sau de la bordel!

— Dar cum putea unchiu-meu să se împotrivească, doamnă... cînd i s-a arătat sigiliul regelui?

— Și în cele patru zile pe care le-au petrecut în închisoare, ce au spus slujnicele astea de curvă păcătoasă? Făcutu-le-a cineva să vorbească? Unchiu-tău pusu-le-a la cazne ca să-și dezlege limba?

— Dar, doamnă, răspunse Béatrice tot cu glasul acela tărăgănat, nu putea s-o facă fără porunca unui judecător. Vezi ce a pățit ispravnicul măriei tale de la Béthune...

Cu un gest al uriașei sale mîini plină de pete, Mahaut mătură acest argument.

— Nu, nu mă mai slujești din inimă, se plînse ea, sau mai bine spus, întotdeauna m-ai slujit rău!

Mahaut îmbătrînea. Anii lăsaseră urme pe trupul mătăhălos ; fire aspre de păr alb îi năpădeau obrajii care se împurpurau la cea mai măruntă nemulțumire ; valul de sînge i se vedea atunci ca o pestelcuță roșie sub gît. Anul trecut bolise de-a binelea de mai multe ori. În toate privințele vremea aceea îi adusese numai nenorociri.

De cînd cu jurămîntul ei mincinos de la Amiens și cu alcătuirea comisiei de anchetă, firea i se acrise pînă a ajunge de nesuferit. Afară de asta, mintea îi cam slăbea ; amesteca toate lucrurile alandala. Grindina îi prăpădise trandafirii pe care-i sădea cu miile în grădinile ei, sau vreo stricăciune se întîmplase la mașinile hidraulice care alimentau cascadele artificiale de la castelul din Hesdin ? Mînia ei se abătea, ca o vijelie, pe capul grădinarilor, al inginerilor, al scutierilor și al Béatricei.

— Și zugrăvelile acestea, nici zece ani nu-s de cînd s-au făcut ! strigă ea arătînd frescele galeriei de la Conflans... Patruzeci și opt de livre pariziene am plătit iconarului pe care unchiu-tău l-a chemat de la Bruxelles, și el mi-a garantat că va folosi vopselele cele mai fine ! N-au trecut nici zece ani și vezi în ce hal au ajuns ! Argintul de pe chivere s-a și spălăcit iar partea de jos a zugrăvelii e toată scorojită. Te întreb, e treabă cinstită asta ?

Béatrice murea de urît. Slujitorimea contesei Mahaut era numeroasă, dar alcătuită numai din oameni mai vîrstnici. Mahaut se ținea acum cam departe de Curtea Franței unde Robert tăia și spînzura. Acolo, la Paris, la Saint-Germain, în jurul regelui găsit, erau necontenite întreceri cu lancea, turniruri și serbări ba pentru ziua de naștere a reginei, ba pentru plecarea regelui Boemiei sau chiar fără nici un prilej, doar pentru ca lumea să petreacă. Mahaut nu se ducea de fel, sau făcea scurte apariții cînd demnitatea ei de pair al regatului o silea la aceasta. Nu mai era tînără ca să danseze carola și nici nu avea chef să se uite cum alții petrec, mai cu seamă la o curte care se purta așa de rău cu dînsa. Nu-i mai făcea plăcere nici să se așeze pentru o vreme la Paris, în palatul ei de pe strada Mauconseil ; trăia retrasă între zidurile înalte ale castelului de la Conflans sau la Hesdin pe care pusese să-l refacă după ce Robert îl pustiise în 1316.

Tiranică de cînd nu mai avea amant — ultimul fusese episcopul Thierry d'Hirson care se împărțea între ea și Divion, de unde ura contesei Mahaut împotriva femeii acesteia — și trăind cu groaza ca nu cumva să i se facă rău noaptea, o silea pe Béatrice să doarmă într-un ungher al iatacului ei unde stăruiau tot felul de mirosuri îngrămădite de bătrînețe, de spițerie și de mîncare. Căci Mahaut înfuleca tot așa de zdravăn, la orice oră o apuca foamea ei năprasnică ; draperiile și covoarele miroseau a ostropel de iepure, a friptură de mistreț sau tocană cu usturoi. I se apleca adeseori și era nevoită să cheme vraci, doftori, spițeri și bărbieri ; după hălcile de pastramă înghițea doftorii cu lingura și zeamă de ierburi de leac. Ah, unde erau frumoasele vremi cînd Béatrice o ajuta pe Mahaut să otrăvească regii !

Chiar și Béatrice începea să simtă povara anilor. Tinerețea ei era pe sfîrșite. Treizeci și trei de ani e vîrsta cînd toate femeile, chiar și cele mai stricate, măsoară amîndouă povîrnișurile vieții lor, gîndindu-se cu nostalgie la anotimpurile ce s-au dus, și cu neliniște la cele care vor veni. Béatrice era tot frumoasă și asta o citea în ochii bărbaților, oglinzile ei preferate. Dar știa de asemeni că nu mai avea fața aceea de poamă aurită care-i fusese farmecul la douăzeci de ani ; ochii foarte negri și care aproape că nu lăsau loc albului dintre gene, erau mai puțin strălucitori cînd se trezea din somn ; șoldurile i se îngroșaseră nițel. Sosise acum vremea cînd zilele nu mai trebuiau irosite de pomană.

Dar cum, cu această Mahaut care o silea să doarmă în odaia ei, cum să scape pentru a întîlni un amant întîmplător sau pentru a se duce, la miezul nopții, în vreo casă tainică, spre a lua parte la o liturghie zadarnică și a găsi, în marafeturile vrăjitorești, gustul plăcerii ?

— La ce visezi ? îi strigă deodată Mahaut.

— Nu visam, doamnă, răspunse ea lăsîndu-și iar asupra contesei privirea limpede ; mă gîndesc doar că ai putea să ai o fată mai bună ca mine pentru a te sluji... Gîndesc să mă mărit.

Era o răutate dibaci ticluită al cărei efect se văzu numaidecît.

— Frumos are să-ți mai stea măritată ! Ah, mare noroc pe capul celui care te va lua de soție și va umbla să-ți caute fecioria în patul tuturor scutierilor mei, înainte de a porni să-și dobîndească tot acolo și coarnele !

— La vîrsta mea, doamnă, și cum m-ai ținut aici nemăritată ca să te slujesc... fecioria e mai curînd năpastă decît virtute. În orice caz, e lucru mai puțin important decît casele și moșiile pe care le voi aduce unui soț.

— Dacă le vei păstra, fetițo ! Dacă le vei păstra ! Căci le-ai strîns toate pe spinarea mea !

Béatrice zîmbi, și privirea neagră i se posomorî din nou.

— Vai, doamnă, rosti ea cu o nespusă blîndețe, doar n-ai să iei îndărăt darurile făcute cui te-a slujit în lucruri așa de tainice... și pe care le-am săvîrșit împreună ?

Mahaut o privi cu ură.

Béatrice știa să-i amintească de leșurile regale care dormeau între ele, de bomboanele otrăvite ale Aiuritului, de otrava strecurată pe buzele micului Jean I... și mai știa cum se va sfîrși scena asta, printr-o năvală de sînge în obrajii contesei, prin pestelcuța roșie ce se va ivi la gîtul ei bovin.

— N-ai să te măriți ! Na, uite ce rău îmi faci înfruntîndu-mă astfel ! Acum poți fi mulțumită, spuse Mahaut lăsîndu-se într-un jilț. Mi se urcă tot sîngele la cap și-mi țiuie urechile ; va trebui iar să mi se lase sînge.

— Nu cumva, doamnă, pentru că mănînci prea mult trebuie să ți se scoată atîta sînge ?

— Voi mînca ce-mi place, urlă Mahaut, și cînd îmi place ! Nu am nevoie de o proastă ca tine pentru a hotărî ce-mi prieste și ce nu. Du-te de-mi caută niște brînză englezească ! Și vin ! Dar nu zăbovi prea mult !

Nu se mai găsea brînză englezească în cămară ; ultima bucată sosită din Anglia se isprăvise.

— Cine a mîncat-o ? Mă fură toți ! Să mi se aducă atunci o plăcintă cu coaja rumenită !

„Ei, da ! Asta ți-e leacul ! Îndoapă-te și crapă !“ își zicea Béatrice punînd tava pe masă.

Mahaut apucă o felie groasă și mușcă din ea. Dar trosnitura, pe care o auzi răsunîndu-i în cap, nu era numai a coajei de plăcintă ; își rupsese un dinte, încă unul.

Ochii ei verzi și înroșiți de sînge se căscară nițel. Rămase cîteva clipe nemișcată, cu felia de plăcintă într-o mînă și un pahar de vin în cealaltă, cu gura deschisă în care se vedea un dinte din față rupt deasupra rădăcinii, căzut de-a latul, lîngă buză. Puse jos paharul și desprinse cu ușurință partea ruptă a dintelui. Măsura cu vîrful limbii locul gol sub gingie și pipăia suprafața zgrunțuroasă, dureroasă, a rădăcinii. În același timp cercetă din ochi, între degetele ei noduroase, fărîma de fildeș gălbejit, neagră la marginea, unde se rupsese, această părticică din ea însăși care o părăsea.

Mahaut își înălță privirea pentru că Béatrice, în fața ei, era gata să pufnească de rîs. Cu brațele încrucișate pe pîntec și umerii zgîlțîiți de rîs, domnișoara de onoare nu-și mai putea stăpîni hohotul. Înainte însă de a avea vreme să se tragă îndărăt, Mahaut se și năpustise la ea arzîndu-i două palme zdravene. Rîsul Béatricei se opri brusc ; în dosul genelor lungi, ochii negri scînteiară cu o lucire răutăcioasă, apoi se stinseră numaidecît.

În seara aceea, cînd Béatrice o ajută pe Mahaut să se dezbrace, părea că pacea se restabilise între ele.

Contesa, absorbită iar de gîndurile care o frămîntau, îi explica Béatricei :

— Înțelegi tu de ce țineam atît de mult ca femeile alea două să fie silite să vorbească ? Sînt sigură că acea Divion îl ajută pe Robert să fabrice hîrtii false, și aș vrea să fie prinsă asupra faptului.

Își sugea, fără voie, colțul de măsea pe care bărbierul i-l pilise.

De cînd primise cele două palme, Béatrice cocea un plan.

— Aș putea, doamnă, să-ți dau un sfat ? Vrei să-l auzi ?

— Dar, bineînțeles, fetițo, vorbește, spune ce ai de spus. Sînt eu cam repezită și iute de mînă, dar am încredere în tine, știi bine asta.

— Ei bine, doamnă, află că tot răul se trage de la moștenirea unchiului meu Thierry... și de acolo că n-ai vrut să plătești ce-i lăsase el acelei Divion. O muiere netrebnică, firește, și care nu merita atîta ! Dar ți-ai făcut în ea o dușmancă, una care aflase niscaiva taine din gura unchiului meu... și care e pe cale să le vîndă monseniorului Robert. Am avut încă mare noroc că am putut goli

la timp lada de fier din castelul Hirson... în care unchiu-meu ţinea unele din hîrtiile domniei tale ! Vezi bine ce-ar fi putut să facă cu ele ticăloasa aceea... Ceva bani şi un petec de pămînt să-i fi dat... şi-i închideai cloanţa.

— Ei, da ! făcu Mahaut, poate că am greşit. Recunoşti însă că-i prea de tot ca dezmăţata asta care se ducea să se încălzească în aşternutul unui episcop să fie trecută în diata sa, ca şi cum i-ar fi fost soaţă cu cunună... Ei, da ! poate că am greşit...

Béatrice o ajuta pe Mahaut să-şi scoată cămaşa de zi. Namila de femeie îşi ridica braţele uriaşe, lăsînd să i se vadă la subsuori un smoc de peri albi ; grăsimea îi făcea o cocoaşă pe grumaz, ca pe spinarea boilor ; ţiţa era grea, fleşcăită, monstruoasă.

„E bătrînă, gîndea Béatrice, are să moară... dar cînd ? Pînă în ultima ei zi voi îmbrăca şi dezbrăca acest trup hîd şi-mi voi pierde nopţile lîngă el... Iar cînd are să moară, ce se va alege de mine ? Monseniorul Robert va cîştiga fără îndoială procesul său, cu sprijinul regelui... Casa Mahaut se va risipi..."

După ce îi petrecu stăpînei cămaşa de noapte, Béatrice îşi urmă vorba începută :

— Dacă ai trimite să i se spună acestei Divion că-i plăteşti darurile testamentare pe care le cere... şi chiar ceva pe deasupra, ai aduce-o fără îndoială în tabăra domniei tale ; iar dacă l-a slujit pe nepotul domniei tale la rele, ai putea să afli care anume... şi să tragi foloase din asta.

— Poate că e cuminte ceea ce spuseşi, răspunse Mahaut. Face să cheltui o mie de livre pentru comitatul meu, chiar dacă plătesc o păcătoasă. Dar cum să dau de tîrfa asta ? Locuieşte în palatul lui Robert care trebuie s-o supravegheze foarte de aproape... ba chiar s-o şi mîngîie niţel cînd îi vine la îndemînă, căci nu prea are scîrbă de asemenea putori. N-ar trebui ca întîlnirea să trezească bănuieli.

— Sînt gata, doamnă, să merg şi să-i vorbesc. Fiind nepoata lui Thierry, s-ar putea ca el să-mi fi încredinţat vreo dorinţă pentru dînsa...

Mahaut privi cu luare-aminte faţa liniştită, aproape surîzătoare, a domnişoarei sale de companie.

— Te bagi într-o mare primejdie, vorbi ea. Dacă află cumva Robert...

— Știu, doamnă... cunosc primejdia, dar pe mine nu mă sperie asta, spuse Béatrice trăgînd pătura brodată peste contesa care se culcase.

— Ei, văd că ești o fată bună, spuse Mahaut. Falca nu te ustură prea tare ?

— Ba da, doamnă, mă ustură... dacă vrei să știi...

VI

BÉATRICE ȘI ROBERT

Lormet o întîmpinase la portița din dos a palatului, aceea prin care intrau furnizorii, ca și cum vizitatoarea ar fi fost vreo teleleică sau vreo brodeză venită să aducă o comandă. De altminteri, îmbăcată într-o pelerină de postav cenușiu a cărei glugă îi acoperea părul, Béatrice d'Hirson nu se deosebea cu nimic de o negustoreasă oarecare.

Recunoscuse numaidecît pe bătrînul servitor al monseniorului d'Artois, dar nu se arătase mirată, cum nu dădu vreun semn de mirare cînd trecu prin cele două curți, prin clădirile slugărimii, și se văzu condusă spre odăile stăpînului.

Lormet pășea înainte, răsuflînd cam zgomotos, și se întorcea din cînd în cînd ca să arunce peste umăr o privire bănuitoare asupra acestei fete prea frumoase, cu mersul lunecos și legănat, și care nu părea nicidecum intimidată.

„Ce caută aici slugile contesei Mahaut ? bombănea în sinea lui Lormet. Ce fel de mîncare pe gustul ei vine să gătească tîrfa asta în bucătăria noastră ? Ah ! Monseniorul Robert nu face bine lăsînd-o să-i treacă pragul ! Doamna Mahaut știe să-și facă treburile ; nu i-o trimite pe cea mai urîtă dintre femeile ei !“

Un coridor boltit, o draperie, o ușă scundă care se deschise pe niște țițîni bine unse, și Béatrice văzu, cînd ridică ochii la cei trei pereți, pe sfîntul Gheorghe izbind cu lan-

cea, pe sfîntul Mauriciu sprijinit în paloşul său şi pe sfîntul Petre trăgîndu-şi din apă năvoadele cu peşte.

Monseniorul Robert stătea în picioare la mijlocul odăii, cu picioarele răscrăcărate, cu braţele încrucişate pe piept şi bărbia lăsată pe guler.

Béatrice îşi plecă genele ei lungi şi se simţi străbătută de un dulce fior de teamă şi de plăcere deopotrivă.

— Cred că nu te aşteptai să mă vezi, spuse Robert d'Artois.

— O, ba da, monseniore... răspunse Béatrice cu glasul ei tărăgănat ; chiar pe domnia ta speram să te întîlnesc.

Făcuse tot ce era nevoie pentru asta şi ascunzîndu-se aşa de puţin, îşi trimisese emisarii o săptămînă întreagă pe lîngă Divion, încît tot palatul trebuie să fi aflat.

Răspunsul îl cam descumpăni pe Robert.

— Atunci, pentru ce ai venit ? Să-mi anunţi moartea mătuşei mele Mahaut ?

— Vai, nu, monseniore... Doamna Mahaut şi-a rupt doar un dinte.

— Bună veste, spuse Robert, dar nu mi se pare că merita să te deranjezi pentru atîta. Trimisu-te-a să-mi spui ceva din partea ei ? Vede că a pierdut procesul şi acum vrea să trateze cu mine ? Nu voi trata !

— O, nu, monseniore... Doamna Mahaut nu vrea să trateze pentru că ştie că va cîştiga procesul.

— Va cîştiga ? Nu, zău ! Împotriva celor cincizeci şi cinci de martori, recunoscînd toţi într-un glas hoţiile şi înşelăciunile săvîrşite faţă de mine ?

Béatrice zîmbi :

— Doamna Mahaut va avea poate şaizeci, monseniore, pentru a dovedi că martorii domniei tale spun minciuni şi că au fost plătiţi cu acelaşi preţ...

— Ei, asta-i bună ! Nu cumva ai venit aici ca să-ţi baţi joc de mine ? Martorii stăpînei tale nu fac doi bani pentru că ai mei vin să întărească nişte acte grăitoare pe care le voi arăta.

— Ah, adevărat, monseniore ? se miră Béatrice cu un respect prefăcut. Dacă-i aşa, doamna Mahaut se înşală în ce priveşte marea goană după peceţi care s-a pornit prin Artois, în ultima vreme... pentru casa domniei tale.

— Sînt căutate peceți, spuse Robert scos din sărite, pentru că-s căutate toate documentele vechi, și pentru că noul meu cancelar are grijă să facă rînduială în condicile mele.

— Ah, adevărat, monseniore... repetă Béatrice.

— Dar nu tu trebuie să-mi pui întrebări ! Eu te întreb ce cauți aici. Ai venit să-mi mituiești slugile ?

— Nu-i nevoie, monseniore, de vreme ce am ajuns pînă la domnia ta.

— Dar ce vrei de la mine, ca să isprăvim ? izbucni el.

Béatrice cercetă din ochi încăperea. Văzu ușa pe unde intrase, și care se deschidea în pîntecul sfintei Magdalena. Rîse încetișor :

— Prin gaura asta trec întotdeauna femeile pe care le primești ?

Uriașul începu să-și piardă răbdarea. Glasul acesta batjocoritor, rîsul acesta scurt, privirea asta neagră care lucea o clipă și se stingea numaidecît în dosul genelor lungi arcuite, toate acestea îl cam tulburau.

„Bagă de seamă, Robert, își zicea, ai înaintea ta o tîrfă strașnică și nu ți-au trimis-o spre binele tău !"

O știa el de multă vreme pe domnișoara Béatrice ! Nu era pentru întîia oară cînd venea să-l ațîțe ! Își amintea cum la mănăstirea de la Chaâlis, pe cînd ieșea dintr-un consiliu ce se ținuse noaptea în jurul regelui Charles al IV-lea în legătură cu treburile Angliei, o găsise pe Béatrice așteptîndu-l sub bolțile trapezăriei. Și de multe alte ori... La fiecare întîlnire, afla aceeași privire ațintită în ochii lui, aceeași legănare a șoldurilor, aceeași zvîcnire a sînilor. Robert nu era omul pe care să-l lege fidelitatea conjugală ; un trunchi de copac îmbrăcat într-o fustă l-ar fi făcut să se abată din calea sa. Dar fata asta care era sluga mătușii Mahaut, și pentru toate treburile, trezise întotdeauna în el un sentiment de prudență.

— Frumoasa mea, ești fără îndoială o mare ticăloasă, dar poate că ești și prevăzătoare. Mătușa-mea crede că va cîștiga procesul ; tu însă, care vezi mai bine, ți-ai și spus că are să-l piardă. Te gîndești, firește, că vîntul cel bun va înceta să mai bată înspre Conflans, și că a sosit de mult vremea de a te pune bine cu acest monsenior Robert, atît de bîrfit, căruia i s-a cășunat atîta rău și a cărui

mînă poate fi grea în ziua răzbunării. Nu-i așa că am ghicit ?

Umbla în lung și lat prin odaie după obiceiul său. Purta o tunică scurtă atît de strînsă că-i scotea pîntecul afară ; mușchii zdraveni ai coapselor se umflau de plesnea pe el postavul nădragilor. Printre genele ei, Béatrice nu înceta să-l cerceteze, de la chica roșcovană pînă la pantofi.

„Ce greu trebuie să fie !“ își zicea.

— Dar află că nimeni nu poate să cîștige bunăvoința mea cu un surîs, urmă Robert. Afară numai dacă nu cumva ai mare nevoie de bani și vreo taină pe care să mi-o vinzi ! Răsplătesc pe cel ce mă slujește, dar sînt necruțător cu cine vrea să mă tragă pe sfoară !

— Nu am nimic să-ți vînd, monseniore.

— Atunci, domnișoară Béatrice, ca să știi pe ce cale să apuci și ca să scapi teafără îți spun că ai face bine s-o iei din loc, cît mai departe de porțile palatului meu și să nu mai născocești vreun motiv pentru a te apropia de ele. Bucătăriile mele sînt bine păzite, felurile mele de mîncare sînt gustate, vinul meu e încercat înainte de a mi se turna în pahar.

Béatrice își linse buzele cu vîrful limbii, ca și cum ar fi sorbit o licoare minunată.

„Se teme să nu-l otrăvim“, gîndi ea.

Ah, cum se mai amuza, și totodată ce frică îi era. Și Mahaut, în vremea asta, care credea că ea nu are altă treabă decît s-o păcălească pe acea Divion ! Ah. fermecătoare clipă ! Béatrice avea impresia că ține în palma ei mai multe lațuri nevăzute și ucigașe. Mai trebuia doar să le strîngă bine.

Își dădu gluga deoparte, desfăcu șnurul de la gît și-și scoase pelerina. Părul ei negru și des era răsucit în cosițe după urechi. Rochia ei dintr-o mătase dungată ca marmora, foarte decoltată, lăsa să se vadă începutul promițător al sînilor. Robert, căruia îi plăceau femeile mai pline, se gîndi fără să vrea că Béatrice cîștigase în frumusețe de la ultima lor întîlnire.

Béatrice își așternu pelerina pe pardoseală în așa chip încît acoperi jumătatea unui cerc de lespezi. Robert ridică o privire mirată.

— Ce faci acolo ?

Ea nu răspunse și scoase din punga atîrnată la brîu trei pene negre pe care le puse peste partea de sus a pelerinei, încrucișîndu-le ca pentru a alcătui o stea ; apoi începu să se rotească, descriind cu arătătorul un cerc imaginar și murmurînd cuvinte de neînțeles.

— Dar ce faci ? repetă Robert.

— Îți fac farmece... monseniore, răspunse liniștit Béatrice, de parcă ar fi fost cel mai firesc lucru din lume, sau cel puțin lucrul cel mai obișnuit pentru dînsa.

Robert pufni de rîs. Béatrice se uită la el, apoi îl prinse de mînă ca pentru a-l aduce înlăuntrul cercului. Robert își trase mîna îndărăt.

— Ți-e frică, monseniore ? îl întrebă Béatrice zîmbind. Vezi, asta e puterea femeilor ! Care senior ar fi cutezat să-i spună contelui Robert d'Artois că se teme, fără să fi primit un pumn zdravăn în obraz sau o spadă grea de douăzeci de livre de-a curmezișul scăfîrliei ? Și iată că o vasală, o fată în casă, vine să dea tîrcoale palatului său, reușește să ajungă pînă la el, îi toacă vremea stînd să-i povestească tot felul de mofturi... „Mahaut a pierdut un dinte... Nu am nici o taină să-ți vînd..." își așterne mantia pe lespezile de piatră și-i spune de la obraz că e un fricos !

— S-ar părea că întotdeauna ți-a fost teamă să te apropii de mine, urmă Béatrice. În ziua cînd te văzui întîia oară, e mult de atunci, în palatul doamnei Mahaut... cînd ai venit să-i dai de veste că fetele ei vor fi judecate... poate că nu-ți mai aduci aminte... ai și început să te ferești de mine. Și încă de multe ori de atunci încoace... Nu, monseniore, nu mă face să cred că ți-ar fi frică !

Să-l sune pe Lormet, poruncindu-i s-o îndepărteze pe zurlia asta, nu era oare ceea ce înțelepciunea îl povățuia pe Robert să facă, fără a mai pierde vremea ?

— Și pe cine-l cauți cu pelerina ta, cu cercul tău și cu cele trei pene ale tale ? întrebă el. Nu cumva vrei să-l chemi aici pe Diavol ?

— Ba da, monseniore... spuse Béatrice.

Robert înălță din umeri în fața acestei strengării și, din joacă, pătrunse în cerc.

— Iată că s-a făcut, monseniore. E tocmai ceea ce vroiam. Pentru că domnia ta ești Diavolul...

Care bărbat rezistă la acest compliment ? Robert rîse de astă dată de-a binelea, un rîs din toată inima. Apucă bărbia Béatricei între policar şi arătător.

— Ştii că aş putea face să fii arsă pe rug ca vrăjitoare ?

— Vai, monseniore...

Se lipea de dînsul, cu capul ridicat spre fălcile lui mari acoperite de peri roşii ; îi simţea mirosul de mistreţ asmuţit. Se înfiora tulburată de primejdie, de trădare, de dorinţă şi de vrăjile ei diavoleşti.

O tîrfă, o tîrfă adevărată, aşa cum îi plăceau lui Robert. „Ce pierd ?“ îşi zise. O prinse de umeri şi o trase spre dînsul.

„E nepotul doamnei Mahaut, nepotu-său care-i vrea atîta rău“, gîndi Béatrice în timp ce-şi pierdea răsuflarea sub gura lui.

VII

CASA BONNEFILLE

Pe cînd trăia, episcopul Thierry d'Hirson avea la Paris, în strada Mauconseil, un palat chiar lîngă cel al contesei d'Artois, şi pe care îl mărise cumpărînd casa unuia dintre vecinii săi numit Julien Bonnefille. Această casă, pe care o moştenise, i-o propuse Béatrice lui Robert d'Artois ca adăpost pentru întîlnirile lor.

Gîndul că va petrece în tovărăşia domnişoarei de onoare a contesei Mahaut, alături de palatul contesei Mahaut, într-o casă plătită din banii contesei Mahaut, şi care, pe deasupra, mai păstra numele de casa Bonnefille, toate acestea satisfăceau gustul înnăscut al lui Robert pentru farsă... Soarta pune la cale uneori petreceri de acestea...

Totuşi, la început, Robert se înfruptă din ele cu foarte mare băgare de seamă. Deşi era el însuşi proprietar pe aceeaşi stradă al unui palat în care nu locuia dar venea să-l vadă din cînd în cînd, ţinea să nu se ducă la casa

Bonnefille decît după căderea nopții. În cartierele acestea din preajma Senei, unde o mulțime deasă se mișca alene pe străzi, un senior ca Robert d'Artois, a cărui statură se vedea de la o poștă, și escortat de scutieri, nu putea să treacă neobservat. Robert aștepta deci pînă se lăsa înserarea. Îl însoțeau întotdeauna Gillet de Nesle și trei slujitori, aleși printre cei care știau mai bine să-și țină gura și erau mai voinici ca ceilalți. Gillet era creierul acestei gărzi, iar cei trei feciori cu pumni de bătăuși se așezau la intrările casei Bonnefille, fără să poarte livreaua, ca niște gură cască oarecare.

În timpul primelor întîlniri, Robert refuză să bea vinul cu scorțișoară pe care Béatrice i-l turna. „Se prea poate ca damicela asta să fi fost pusă să mă trimită pe lumea cealaltă", își zicea. Nu-și lepăda decît cu părere de rău haina căptușită cu o plasă subțire de fier, și cît ținea plăcerea nu-și lua ochii de la scrinul pe care-și pusese pumnalul.

Béatrice se desfăta în sinea ei văzîndu-i astfel de temeri. Așadar, ea, o mică burgheză din Artois, fată nemăritată la treizeci de ani trecuți, și care se tăvălise în tot felul de așternuturi, putea să trezească teamă la un asemenea zdragon și un atît de puternic pair al Franței ?

Aventura avea pentru Béatrice, mai mult decît pentru Robert, tot gustul picant al perversității. În casa unchiului ei, episcopul ! Și cu vrăjmașul de moarte al doamnei Mahaut căreia, pentru a-și scuza absențele, Béatrice trebuia să-i toarne mereu tot alte bazaconii... Femeia Divion se codea... Nu vroia să cedeze dintr-o dată și ar fi nebunie curată să-i dai o sumă mare de bani ca să nu-ți vîndă decît o minciună gogonată... Nu, Béatrice trebuia s-o vadă adeseori, să-i smulgă cu țîrîita tot ce știe despre uneltirile hainului monsenior Robert, s-o facă să dea în vileag numele martorilor cumpărați, și apoi tot dînsa, Béatrice, trebuia să verifice spusele ei, să-l caute pe de-alde Juvigny, la Luvru, sau pe Michelet Guéroult, feciorul de casă al notarului Tesson. Ah, toate astea nu se fac bătînd din palme, ele cer osteneală, timp și bani...

„Ar fi nimerit, doamnă, să-i dăruim o bucată de postav acestui grămătic, pentru nevastă-sa ; asta îi va dezlega limba... Îmi dai voie să iau din banii domnici tale cîteva livre ?"

Și plăcerea de a o privi pe doamna Mahaut drept în ochi, de a-i surîde și de a gîndi : „Nu-s nici douăsprezece ceasuri de cînd mă dădeam despuiată pînă la piele domnului Robert, nepotul domniei tale !“

Văzîndu-și domnișoara de onoare zbătîndu-se atîta pentru a o sluji, Mahaut o bruftuia mai puțin, arătîndu-i din nou dragoste și răsfățînd-o în fel și chip. Pentru Béatrice era un prilej minunat de a o înșela pe Mahaut și în același timp de a-l cuceri pe Robert. Căci o femeie nu poate pretinde că a cucerit un bărbat pentru că a petrecut cu el un ceas în același pat, așa cum nu ești stăpînul unei fiare pentru că ai cumpărat-o și pentru că te uiți la ea prin gratiile cuștii.

Posesiunea nu înseamnă putere.

Nu ești cu adevărat stăpînul decît după ce ai dresat așa de bine fiara încît să se culce la porunca ta, să-și strîngă ghearele, iar o uitătură s-o țină în loc întocmai ca niște gratii de fier.

Bănuielile lui Robert erau pentru Béatrice tot atîtea gheare pe care trebuia să le pilească. De-a lungul întregii sale cariere de vînătoriță, nu avusese niciodată prilejul să prindă în capcană un vînat așa de mare și crîncen de i se dusese vestea.

În ziua cînd Robert se învoi să primească un pahar cu vin negru din mîna ei, Béatrice cunoscu întîia izbîndă. „Aș fi putut deci băga otravă în vin și el ar fi băut-o...“

Și cînd în sfîrșit Robert adormi, asemenea căpcăunului din poveste, ea trăi sentimentul triumfului. Pe gîtul uriașului se vedea limpede locul unde se închidea caftanul sau cuisara ; pielea cărămizie a obrazului pîrlit de soare și de vînt se oprea brusc, iar dedesubt începea pielea albă, pistruiată și acoperită la umeri cu peri roșiatici ca de porc. Această dungă despărțitoare i se părea Béatricei semnul dinainte trasat pentru tăișul unei securi sau ascuțișul unui pumnal. Părul de culoare arămie, adus în cîrlionți pe obraji, se trăsese deoparte, lăsînd să se vadă o ureche mică, gingaș tivită, copilăroasă, înduioșătoare. „În această ureche mică, se gîndi Béatrice, s-ar putea vîrî un cuțit pînă la creier...“

Robert se trezi după cîteva minute cu o tresărire de neliniște.

— Ei bine, monseniore... după cum vezi, nu te-am ucis, spuse ea rîzînd.

Rîsul îi descoperea o gingie de un roşu închis.

Ca pentru a-i mulţumi, Robert o răsturnă în aşternut, luînd joaca de la capăt. Trebuia să recunoască în sinea lui că ea era o parteneră bună, inventivă, vicleană, care nu se cruţa de fel, nu arăta scîrbă pentru nimic şi îşi ţipa tare bucuria.

Robert, care se credea meşter iscusit într-al dezmăţului fiindcă ridicase tot felul de fuste, de mătase, de lînă sau de cînepă, trebuia să recunoască în sfîrşit că-şi găsise naşul.

— Puicuţa mea, îi zicea el, dacă ai învăţat la soborul vrăjitorilor toate marafeturile astea ale dragostei, ar trebui trimise acolo cît mai multe fecioare !

Căci Béatrice îi vorbea adeseori de soborul vrăjitorilor şi de Diavol. Această fată molatecă la înfăţişare şi mişcîndu-se alene, cu mersul legănat şi vocea tărăgănată, nu-şi dădea în vileag firea aprinsă decît în pat, aşa cum spusa ei devenea iute şi însufleţită numai cînd venea vorba de demoni sau de vrăjitorie.

— De ce oare nu te-ai măritat niciodată ? o întrebă Robert. Soţii nu trebuie să fi lipsit să te ceară, mai cu seamă dacă le-ai dat să guste mai înainte din dulceaţa căsătoriei...

— Pentru că cununia se face la biserică, şi biserica mi-e nesuferită.

Îngenuncheată pe pat, cu mîinile la genunchi, lăsînd să se vadă un petec de umbră în scobitura pîntecului, cu genele foarte ridicate, Béatrice zicea :

— Înţelegi, monseniore, preoţii şi papii de la Roma şi de la Avignon nu ne învaţă adevărul. Nu există un singur Dumnezeu ; sînt doi, cel al luminii şi cel al beznelor, Domnul Binelui şi Domnul Răului. Înainte de facerea lumii neamul beznelor s-a răzvrătit împotriva neamului luminii ; şi supuşii Răului, ca să existe cu adevărat, deoarece Răul este neantul şi moartea, au înghiţit o parte din principiile Binelui. Şi pentru că amîndouă puterile, ale Binelui şi Răului erau în ei, au putut făuri lumea şi zămisli oamenii în care cele două puteri sînt amestecate şi veşnic în luptă, şi în care Răul conduce, pentru că el este elementul nea-

mului de obîrşie. Şi se vede limpede că sînt două principii pentru că există bărbatul şi femeia, făcuţi ca tine şi ca mine, în chip deosebit, adăogă Béatrice cu un surîs pofticios. Şi Răul e acela care gîdilă pîntecele noastre şi le împinge să se împreuneze. Or, oamenii în care natura Răului e mai tare ca natura Binelui trebuie să-l cinstească pe Diavol şi să facă legămînt cu el pentru a fi fericiţi şi a izbîndi în treburile lor ; şi ei nu trebuie să facă nimic pentru Domnul Binelui care le este vrăjmaş.

Această stranie filozofie, care putea cît colo a pucioasă vrăjitorească, şi în care se găseau urme prost digerate de manicheism [1], elemente amestecate din învăţăturile catare, rău transmise şi rău înţelese, avea mai mulţi adepţi decît îşi închipuiau marii dregători de la cîrma ţării. Béatrice nu era un caz izolat ; dar lui Robert, a cărui minte nu frămîntase vreodată nici în treacăt o asemenea problemă, ea îi întredeschidea porţile unei lumi tainice ; se minuna grozav mai cu seamă că aude astfel de vorbe din gura unei femei.

— Eşti mai deşteaptă decît aş fi crezut. De la cine învăţaşi toate acestea ?

— De la foştii templieri, răspunse dînsa.

— Aha ! Templierii ! Fără îndoială, ăia ştiau multe lucruri...

— Domniile voastre i-aţi nimicit...

— Nu eu, nu eu ! izbucni Robert. Asta a făcut-o Filip cel Frumos şi Enguerrand, prietenii mătuşii mele Mahaut... Dar Charles de Valois şi eu însumi eram împotriva nimicirii lor.

— Templierii au rămas însă puternici prin magie ; toate nenorocirile ce s-au abătut de atunci încoace asupra regatului, se trag de la legăturile pe care templierii le-au făcut cu Satana, pentru că papa i-a osîndit.

— Nenorocirile regatului, nenorocirile regatului... repeta Robert nu prea convins. Unele nu-s oare mai curînd rodul lucrăturilor mătuşii mele decît ale Diavolului ? Căci dînsa e aceea care l-a trimis în lumea cealaltă pe vărumeu Aiuritul, şi apoi pe fiu-său. N-ai fi dat cumva şi tu o mînă de ajutor la treaba asta ?

[1] Învăţătura eretică a lui Manes.

Întorcea vorba adeseori la cele două omoruri ale mătușii Mahaut, dar de fiecare dată Béatrice ocolea cu dibăcie răspunsul. Sau surîdea, parcă cu gîndul aiurea, ca și cum n-ar fi auzit, sau răspundea de pe lături :

— Mahaut nu știe... nu știe că am făcut legămînt cu Diavolul... De-ar afla, nu-ncape îndoială că m-ar izgoni...

Și se pornea numaidecît să vorbească repede despre subiectele ei preferate, despre liturghia neagră, potrivnică, negarea liturghiei creștine, și care trebuia slujită la miezul nopții, într-un beci, și dacă se poate în apropierea unui cimitir. Idolul avea un cap cu două fețe ; se folosea prescură neagră care era sfințită rostindu-se de trei ori numele lui Belzebut. Dacă slujba putea fi făcută de un preot care se lepădase de biserică sau de un călugăr izgonit din tagma lui, cu atît mai bine.

— Dumnezeu din cer e falit ; a promis bucurie netulburată făpturilor care-l slujesc și nu le dă decît nenorocire ; trebuie să ne supunem Dumnezeului întunecimilor. Uite, monseniore, dacă vrei ca dovezile scrise ale procesului tău să fie întărite de Diavol, să le străpungi cu un fier înroșit în colțul hîrtiei, așa încît să rămînă acolo o gaură nițeluș arsă pe margini. Sau și într-altfel, vezi de mînjește hîrtia cu o mică pată de cerneală în chip de cruce al cărei vîrf să fie întocmai ca o mînă... Știu cum trebuie făcute astea.

Dar nici Robert nu-și dădea pe față chiar tot ce avea în minte ; și cu toate că Béatrice trebuie să fi fost cea dintîi să știe că documentele cu care el se lăuda erau plăsmuite, niciodată Robert nu s-ar fi lăsat să-l ia gura pe dinainte și să recunoască acest lucru.

— Dacă vrei să dobîndești toată puterea asupra unui vrăjmaș și ca dînsul să-și sape singur groapa din vrerea Necuratului, îi destăinui ea într-o zi, trebuie să pui pe cineva să-l frece la subsuori, pe dosul urechilor și pe talpa piciorului cu o alifie făcută din fărîme de prescură și pulbere de os al unui prunc nebotezat, aceasta amestecată cu sămînță de bărbat împrăștiată pe spinarea unei femei în timpul liturghiei negre, și cu sîngele femeii acesteia cînd e la soroc...

— Aş fi mai sigur, răspunse Robert, dacă, unei afurisite de vrăjmaşe pe care o am, i-ar da cineva şoricioaică sau vreo pulbere de omorît dihorii...

Béatrice se prefăcu că nu înţelege. Dar ideea o înfioră, făcînd să-i treacă parcă nişte unde calde pe sub piele. Nu trebuia să-i răspundă numaidecît lui Robert. Nu trebuia ca el să ştie că dînsa era de pe acuma gata să-i împlinească dorinţa... Există oare legămînt mai tare care să lege doi amanţi pe totdeauna, decît o crimă ?

Căci Béatrice îl iubea. Nu-şi dădea seama că vrînd să-i întindă o capcană, căzuse singură în ea. Nu mai trăia decît pentru clipa întîlnirii cu dînsul, spre a nu mai trăi după aceea decît aducîndu-şi aminte şi aşteptînd din nou. Aşteptînd această greutate de două sute de livre, şi acest miros de fiară pe care-l împrăştia Robert, mai cu seamă în zbenguielile dragostei, şi acest mîrîit de tigru ce-i ieşea din gît cînd ea îl băga în călduri.

Sînt mult mai numeroase femeile care au o slăbiciune pentru monştri. Piticii curţii, Jean Nebunul şi ceilalţi ştiau bine asta, ei, care nu mai pridideau să facă faţă atîtor femei cucerite ! Pînă şi un beteşug trecător e obiect de curiozitate şi, prin urmare, de dorinţă. Un cavaler chior, bunăoară, le atrage, chiar de n-ar fi decît pentru pofta de a-i scoate pătrăţelul de postav negru care-i acoperă o parte a feţei. În felul său, Robert avea ceva de monstru.

Ploaia de toamnă se scurgea pe acoperişuri. Béatrice se juca, urmărind cu degetele zvîcnirile unui pîntec uriaş.

— Mai întîi, monseniore, zicea dînsa, tu nu ai nevoie de nimic pentru a dobîndi ceea ce vrei, nici să te înveţe cineva vreo ştiinţă... Tu eşti chiar Diavolul. Diavolul nu ştie că el e Diavolul...

Robert zăcea îngîndurat, sătul, cu bărbia în sus, ascultînd-o...

Diavolul are ochi care ard ca jeraticul, nişte gheare imense în vîrful degetelor ca să sfîşie trupurile, o limbă despărţită în două, iar din gură îi iese o răsuflare de cuptor încins. Dar Diavolul putea să aibă de asemenea greutatea şi mirosul lui Robert. Ea era îndrăgostită de Satana. Era muierea Diavolului şi nimeni nu-i va despărţi vreodată.

Într-o seară, cînd Robert d'Artois se întorsese în palatul său, venind de la casa Bonnefille, soția lui îi întinse faimosul tratat de căsătorie, în sfîrșit așternut pe pergament, și căruia nu-i mai lipseau decît pecețile.

După ce cercetase documentul, Robert se apropie de vatră și, cu un gest nepăsător, vîrî vătraiul în jeratic ; apoi, cînd vîrful i se înroși, străpunse colțul unei foi care începu să pîrîie.

— Ce faci, dragă ? întrebă Doamna de Beaumont.

— Vreau numai să mă încredințez că e un pergament bun.

Jeanne de Beaumont îl privi o clipă pe bărbatu-său, apoi îi spuse cu blîndețe, aproape ca o mamă grijulie :

— Ar trebui, Robert, să pui să ți se taie unghiile... Ce-i moda asta nouă de le porți așa de lungi ?

VIII

REÎNTOARCERE LA MAUBUISSON

Se întîmplă ca o uneltire urzită pe îndelete să fie dintru început sortită înfrîngerii din pricina unui amănunt de care nu se ținuse seamă.

Robert înțelese deodată că, deși gătise așa de bine catapultele, acestea se puteau sparge în clipa cînd trebuia să tragă, fiindcă nu se gîndise la o șurubărie foarte însemnată.

Îi spusese cumnatului său, regele, și jurase solemn pe Sfînta Scriptură că actele sale de moștenire existau ; plătise să se întocmească hîrtii cît se poate de asemănătoare celor dispărute ; pusese la cale mărturii numeroase pentru a adeveri că documentele erau așa cum le cerea legea. Toate șansele păreau deci adunate pentru ca dovezile sale să fie primite fără discuție.

Exista însă o persoană care știa, neîndoios, că actele erau plăsmuite : Mahaut d'Artois. Știa pentru că ea arsese actele adevărate, mai întîi pe acelea din condicile de la Paris, șterpelite cu vreo douăzeci de ani mai înainte da-

torită unor binevoitori din jurul lui Filip cel Frumos, și apoi, mai zilele trecute, copiile scoase din lada de fier a lui Thierry d'Hirson.

Dacă însă niște hîrtii plăsmuite pot trece drept adevărate în ochii unor oameni dinainte înclinați s-o creadă, și care nu au cunoscut originalele, nu se întîmplă același lucru cu cel ce știe că s-a săvîrșit un fals.

Firește, Mahaut nu se va duce să spună : „Hîrtiile acestea sînt niște falsuri pentru că eu le-am aruncat în foc pe cele adevărate" ; dar știind că documentele sînt plăsmuite, ea va pune totul la bătaie ca să demonstreze acest lucru ; și în privința asta puteai să te bizui pe dînsa ! Arestarea slujnicelor acelei Divion trebuia privită ca un semnal de alarmă care dovedea că Mahaut nu stătea degeaba. Prea multe persoane luaseră parte pînă atunci la fabricarea hîrtiilor pentru ca să nu se găsească vreuna gata să trădeze de frică, sau din poftă de cîștig.

Dacă o greșeală se strecurase, ca nenorocitul „1322" în loc de „1302" în scrisoarea de la Reully, Mahaut nu va întîrzia s-o dea în vileag. Pecețile puteau să pară desăvîrșite, dar Mahaut va cere ca ele să fie din nou cercetate mai amănunțit. Și apoi, răposatul conte Robert al II-lea, ca toți prinții, avea obiceiul să pună pe grămăticul care-i întocmea actele oficiale să-și scrie numele dedesubt. Bineînțeles, cei care le falsificaseră s-au ferit de această precizare. Or, o asemenea omisiune într-o singură hîrtie mai mergea, dar în cele patru ce urmau să fie prezentate ? Mahaut îi va înfunda ușor cerînd să se deschidă condicile din Artois : „Ia puneți aici alături actele, va zice, și vedeți dacă prin toate scrisorile pecetluite de tatăl meu se află scriitura vreunuia dintre grămăticii săi care să semene cu cele ce vi se înfățișează !"

Robert ajunsese la convingerea că aceste documente, care în mintea lui aveau greutatea adevărului, nu ar putea fi folosite decît atunci cînd persoana care făcuse să dispară originalul ar fi dispărut ea însăși. Cu alte cuvinte, procesul nu era cîștigat decît dacă Mahaut murea. Nu mai era doar o dorință, ci o necesitate.

— Dacă Mahaut ar muri, îi spuse el într-o zi Béatricei, stînd lungit cu amîndouă mîinile sub cap și privind tavanul casei Bonnefille... da, dacă dînsa ar muri, aș putea

foarte ușor să te aduc în palatul meu ca doamnă de onoare a soției mele... Deoarece voi primi moștenirea comitatului Artois, lumea va înțelege că iau la mine unele slugi din casa mătușii mele. Și astfel aș putea să te am întotdeauna lîngă mine...

Era mare cîrligul cu momeala, dar îl zvîrlise unui pește care avea gura deschisă.

Béatrice nu mîngîia speranță mai dulce ca asta. Se și vedea locuind în palatul lui Robert, urzind acolo intrigile ei, ibovnică de taină la început, apoi în văzul lumii, căci acestea sînt lucruri pe care vremea le așază la locul lor... Și cine știe ? Doamna de Beaumont, ca orice făptură omenească, nu era veșnică. Firește, avea șapte ani mai puțin ca Béatrice și se bucura de o sănătate care părea zdravănă, dar tocmai de aceea, ce triumf pentru o femeie mai în vîrstă de a lua locul uneia mai tinere ! Niscaiva farmece săvîrșite cum trebuie n-ar putea oare, în cîțiva ani să facă din Robert un văduv ? Dragostea lasă mintea să alerge fără frîu, înlătură orice piedică din calea închipuirii. Béatrice se visa uneori contesă d'Artois, în mantie de soață a unui pair...

Iar dacă regele, pentru că și aceasta se poate întîmpla, ar muri, și Robert ar ajunge regent ? În fiece veac există femei din neam de jos care se ridică astfel pînă la cea mai înaltă treaptă, prin dorința ce-o răscolesc în vreun prinț, și pentru că au o frumusețe a trupului și o agerime a minții, datorită cărora, prin legea firii, sînt mai presus ca toate celelalte. Doamnele împărătese ale Romei și Constantinopolei, după cum povestesc baladele menestrelilor, nu erau toate născute pe treptele vreunui tron. În lumea puternicilor lumii acesteia, o femeie se ridică mai repede cînd stă lungită în așternut...

Spre a putea fi convinsă, Béatrice lăsă să treacă tocmai atîta vreme cît era nevoie ca să pună stăpînire pe cel care vroia s-o aibă. Ca s-o cîștige pentru planurile lui, Robert trebui să făgăduiască multe, și să-i repete de zece ori că va intra în palatul Artois, și să-i spună cu de-amănuntul drepturile și hatîrurile de care se va bucura, și ce moșie anume îi va fi dată. Da, dacă-i așa, poate că ar putea să-i arate vreun om priceput la vrăji care, prin chip de ceară bine lucrat, cu ace înfipte și descîntece, să-i facă rău con-

tesei Mahaut. Dar Béatrice tot se mai prefăcea că este muncită de șovăieli și de îndoială ; nu era oare Mahaut binefăcătoarea ei și a tuturor neamurilor din familia Hirson ?

Agrafe și copci din pietre scumpe se iviră curînd la gîtul Béatricei ; Robert învăța obiceiurile amanților darnici. Mîngîind cu mîna bijuteria pe care o căpătase, Béatrice zicea că, dacă vroiau ca farmecele să reușească, mijlocul cel mai sigur și mai rapid era să ia un copil mai mic de cinci ani, căruia să i se dea să înghită o fărîmă de prescură albă, apoi să i se taie capul și să i se stoarcă sîngele pe o prescură neagră care trebuia dată după aceea, prin vreun tertip, s-o mănînce femeia supusă farmecelor. Un copil mai mic de cinci ani e oare așa de greu de găsit ? Cîte familii sărace, împovărate de o droaie de țînci, s-ar fi învoit să vîndă unul !

Robert cam strîmba din nas ; prea multe încurcături pentru un rezultat nu tocmai sigur. Prefera o otravă bună, fără mofturi, pe care o vîri pe gură și aștepți apoi să-și facă treaba.

În cele din urmă, Béatrice păru să se dea bătută, din devotament față de acest diavol pe care îl adora, din nerăbdarea de a trăi lîngă el în palatul Artois, din speranța de a-l vedea de mai multe ori pe zi. Pentru dînsul ar fi în stare de orice... Ea se și aprovizionase, de o săptămînă, cu o asemenea cantitate de arsenic alb încît ar fi putut să extermine tot cartierul, cînd Robert crezu că și-a atins ținta convingînd-o să primească cincizeci de livre pentru a cumpăra otrava.

Trebuiau acum să aștepte un prilej prielnic. Béatrice îi arăta lui Robert că Mahaut era înconjurată de doftori care dădeau fuga de îndată ce doamna simțea cea mai mică indispoziție ; bucătăriile erau supravegheate, iar paharnicii nu lăsau să se apropie cineva de vinul contesei... Treaba nu era ușoară.

Și deodată, pe neașteptate, Robert își schimbă părerea. Avusese o lungă convorbire cu regele. Văzînd raportul anchetatorilor care lucraseră așa de bine sub îndrumarea reclamantului, și mai convins ca oricînd de dreptatea cumnatului său, Filip al VI-lea nu vroia decît să-l servească pe acesta din urmă. Ca să evite un proces cu un

sfîrşit atît de neîndoielnic, dar al cărui răsunet nu putea face rău curţii şi regatului, regele hotărîse s-o cheme la dînsul pe Mahaut şi s-o convingă să renunţe la comitatul Artois.

— Nu se va învoi niciodată, spuse Béatrice, şi tu o ştii tot aşa de bine ca mine, monseniore...

— Să încercăm totuşi... Dacă regele izbuteşte s-o facă să-nţeleagă de vorbă, nu ar fi oare cel mai bun mijloc de a isprăvi odată cu tărăşenia asta ?

— Nu... Cel mai bun mijloc e otrava.

Căci eventualitatea unei înţelegeri prin bună învoială nu se împăca de fel cu ţelurile Béatricei ; clipa intrării ei în palatul lui Robert se îndepărta... Béatrice trebuia să rămînă doamnă de onoare a contesei pînă ce aceasta îşi va da ultima suflare, Dumnezeu ştie cînd ! Acum dînsa era aceea care vroia să zorească lucrurile ; piedicile, greutăţile pe care ea însăşi le pomenise, n-o mai înspăimîntau. Prilejul prielnic ? Avea cîteva în fiecare zi ; de n-ar fi fost decît atunci cînd îi aducea contesei Mahaut ceaiul de sunătoare sau doftoriile pe care le lua...

— Dar de vreme ce regele o cheamă peste trei zile la Maubuisson ? stărui Robert.

Cei doi amanţi se înţeleseră astfel : sau Mahaut se învoieşte cu propunerea regală de a se lepăda singură de stăpînirea comitatului Artois, şi atunci îi vor cruţa viaţa ; sau refuză, şi atunci, chiar în ziua aceea, Béatrice îi va da otrava. Ce împrejurare mai potrivită se poate găsi ? Contesa Mahaut să simtă că-i vine rău tocmai cînd se ridică de la masa regelui ! Cine oare l-ar putea bănui pe acesta că pusese să fie omorîtă ? Şi chiar avînd bănuiala, cine ar îndrăzni s-o spună ?

Filip al VI-lea îi propusese lui Robert să fie de faţă la întrevederea de împăcare, dar Robert se împotrivi.

— Mărite frate, cuvintele tale vor trage mai greu în cumpănă, dacă eu nu voi fi acolo ; Mahaut mă urăşte grozav, şi vederea mea ar face-o mai curînd să se încăpăţîneze decît s-o îndemne la supunere.

Aşa gîndea într-adevăr, dar afară de asta vroia ca prin absenţa lui să curme orice învinuire ce i s-ar putea aduce.

Trei zile mai tîrziu, la 23 octombrie, hurducată în marea ei litieră aurită și împodobită cu stema familiei Artois, contesa Mahaut venea pe șoseaua dinspre Pontoise. Singura ei odraslă încă în viață, regina Jeanne, văduva lui Filip cel Lung, călătorea cu dînsa. Béatrice ședea în fața stăpînei sale pe un scăunaș tapițat.

— Ce anume crezi, doamnă... că vrea regele să-ți propună ? întrebă Béatrice. Dacă e vorba de o învoială... dă-mi voie să-ți dau un sfat... te povățuiesc să refuzi. Peste puțină vreme îți voi aduce dovezi bune împotriva monseniorului Robert ; de data aceasta, Divion e gata să ne dea la mînă cu ce să-l înfundăm.

— De ce nu mi-o aduci nițel pe Divion asta cu care te ai așa de bine, și pe care eu n-o văd niciodată ?

— Aceasta nu se poate, doamnă... se teme pentru viața ei. Dacă monseniorul Robert ar afla, dînsa n-ar mai apuca să audă liturghia în dimineața următoare. Nici pe mine nu vine să mă vadă decît noaptea în casa Bonnefille... și întotdeauna însoțită de cîțiva servitori care o păzesc... Dar să refuzi, doamnă, să refuzi !

Jeanne, văduva în rochie albă, privea peisajul ce se desfășura în goana litierei, și tăcea. Abia cînd se iviră în depărtare acoperișurile ascuțite de la Maubuisson, deasupra frunzișului roșiatic al pădurii, Jeanne deschise gura ca să spună :

— Îți aduci aminte, mamă, acum cincisprezece ani...

Erau cincisprezece ani de cînd, pe același drum, în rochie grosolană din lînă neagră și cu capul ras, ea își urla nevinovăția în căruța neagră care o ducea spre Dourdan. O altă căruță neagră ducea pe soră-sa Blanche și pe vară-sa Marguerite de Bourgogne la Château-Gaillard. Cincisprezece ani...

Jeanne fusese iertată de restul pedepsei și regăsise dragostea soțului ei. Marguerite murise. Ludovic al X-lea murise și el... Niciodată Jeanne n-o întrebase pe Mahaut în ce împrejurări pieriseră Ludovic Aiuritul și micul rege Jean Întîiul... Și Filip cel Lung ajunsese rege pentru șase ani, apoi, la rîndul său, murise. I se părea Jeannei că trăise trei vieți deosebite una de alta ; cea dintîi se sfîrșea, departe în trecut, cu ziua cumplită de la Maubuisson ; în a doua, era încoronată regină a Franței la Reims, cu

Filip alături ; apoi, în a treia ei viață, devenea această văduvă înconjurată de respect dar ținută departe de cîrma țării, așezată acum în marea litieră. Trei vieți ; și impresia stranie de a fi fost întrupată în trei persoane deosebite care numai cu greu se puteau pune la unison. Nu simțea propria ei continuitate decît prin prezența acestei mame impunătoare, deprinsă a porunci, care o dominase întotdeauna și față de care, încă din copilărie, îi era frică să deschidă gura.

Mahaut își aducea aminte și dînsa...

— Și tot din pricina acestui ticălos de Robert, vorbi ea ; el a urzit toată mișelia împreună cu cățeaua aceea de Isabelle ale cărei treburi, pe cît mi se spune, nu prea merg bine deocamdată, și nici ale lui Mortimer a cărui curvă este. Toți își vor primi pedeapsa într-o zi !

Fiecare își depăna propriul său gînd.

— Acum am păr pe cap... dar am și zbîrcituri în obraz, murmură regina văduvă.

— Vei avea comitatul Artois, fetițo, spuse Mahaut lăsîndu-și mîna pe genunchiul ei.

Béatrice privea cîmpul și surîdea norilor.

Filip al VI-lea o primi curtenitor pe Mahaut, dar nu fără oarecare semeție, și vorbi cum se cuvine să vorbească un rege. Vroia pacea între marii săi baroni ; pairii stîlpi ai coroanei, nu trebuiau să dea pilda zîzaniei, nici să se facă de rușine în ochii poporului.

— Nu vreau să judec ceea ce s-a săvîrșit sub domniile dinaintea mea, spuse Filip ca și cum arunca un văl de indulgentă uitare peste vechile uneltiri ale contesei Mahaut. Asupra stărilor de astăzi vreau să fac rînduială. Dregătorii mei care au cercetat lucrurile și-au isprăvit treaba ; mărturiile, vară dragă, nu-ți sînt de fel favorabile, nu pot să-ți ascund asta. Robert are să-și înfățișeze actele...

— Mărturii plătite și hîrtii plăsmuite, bombăni Mahaut.

Prînzul avu loc în sala cea mare, chiar aceea în care odinioară Filip cel Frumos le judecase pe cele trei nurori ale sale. Pesemne că toți cei de-aici se gîndesc la asta, își zicea regina văduvă Jeanne ; și pofta de mîncare îi pieri amintindu-și de ziua aceea. Or, în afară de ma-

că-sa şi de ea însăşi nimeni nu se mai gîndea la această întîmplare de demult ai cărei martori dispăruseră aproape toţi. Poate că peste cîteva clipe, cînd se vor ridica de la masă, vreun bătrîn scutier va spune altuia :

— Îţi aduci aminte, domnule, eram aici cînd doamna Jeanne s-a urcat în căruţă... şi iat-o că se întoarce ca regină văduvă...

Şi amintirea se va şterge numaidecît.

E o greşeală pe care o fac toţi oamenii închipuindu-şi că semenii dau persoanei lor tot atîta importanţă cît îşi dau ei singuri ; ceilalţi, afară numai dacă au vreun interes anume ca să-şi amintească, uită repede ce ni s-a întîmplat ; şi chiar dacă nu au uitat, amintirea lor nu acordă întîmplărilor însemnătatea pe care ne-o închipuim noi.

Poate că într-alt loc, Mahaut s-ar fi arătat mai înţelegătoare faţă de propunerile lui Filip al VI-lea. Monarh care se vroia arbitru, încerca să împace lucrurile. Dar Mahaut, pentru că se găsea la Maubuisson, şi toată ura din suflet i se trezise, nu se simţea dispusă să cedeze. Va face ca Robert să fie osîndit ca falsificator, va dovedi că jurase strîmb, acesta era singurul ei gînd.

Silită să-şi măsoare cuvintele, mînca în schimb straşnic, înfulecînd tot ce i se punea în farfurie şi golindu-şi cupa de îndată ce i se umplea. Mînia şi vinul îi împurpuraseră faţa. Regele nu se apucase oare s-o sfătuiască, uite aşa, să-şi dea comitatul lui Robert, acesta legîndu-se să-i verse mătuşii sale patruzeci de mii de livre pe an ?

— Iau asupră-mi să obţin consimţămîntul nepotului domniei tale la această învoială, zicea Filip.

Mahaut se gîndi : „Dacă Robert a ajuns să-mi propună asta prin gura cumnatului său, înseamnă că nu mai e prea sigur de drepturile lui şi că preferă să-mi plătească o rentă de patruzeci de mii de livre decît să-şi arate dovezile plăsmuite !“

— Refuz, măria ta, vere, să mă despoi astfel de ce-i al meu, spuse dînsa ; şi deoarece comitatul Artois e al meu, dreptatea măriei tale are să mi-l lase.

Filip al VI-lea îi aruncă o căutătură pe deasupra nasului său mare. Poate că încăpăţînarea asta de a refuza i-o poruncea contesei Mahaut mîndria, sau poate teama

că, cedînd, ar da temei învinuirilor... Filip propuse o altă învoială : Mahaut își va păstra comitatul, titlurile și drepturile, coroana ei de pair, cît va fi în viață, și-l va orîndui, în fața regelui și printr-un act întărit cu semnăturile pairilor, pe nepotu-său Robert ca moștenitor al ținutului Artois. Cinstit vorbind, dînsa nu avea nici un motiv să se împotrivească acestei înțelegeri ; pe singurul ei fiu i-l luase de mic Dumnezeu ; fiică-sa aici de față era căpătuită cu averea lăsată de bărbatu-său, fostul rege, iar nepoatele erau măritate, una în Burgundia, alta în Flandra, și a treia cu prințul de Vienne. Putea oare Mahaut să-și dorească mai mult ? Cît despre comitatul Artois, acesta urma să se întoarcă într-o zi la moștenitorul său firesc.

— Căci dacă fratele domniei tale, contele Filip, nu ar fi murit înaintea tatălui său, poți tăgădui, vară dragă, că nepotu-tău ar fi azi stăpînitorul comitatului ? Astfel, ieșiți amîndoi cu fața curată, iar eu pun capăt certei care vă învrăjbește printr-o hotărîre dreaptă.

Mahaut își încleștă fălcile și făcu semn din cap că nu se învoiește.

Atunci arătîndu-și oarecum supărarea, Filip al VI-lea porunci să se dea zor mesei. De vreme ce Mahaut se purta astfel, făcîndu-i ocara de-a respinge hotărîrea lui, n-are decît să se judece cît poftește !

— Nu te țin să înnoptezi aici, vară dragă, îi spuse îndată ce-și spălă mînile ; nu cred că șederea la curtea mea îți va face plăcere.

Era dizgrația, și încă arătată pe șleau.

Înainte de a porni iar la drum, Mahaut se duse să verse cîteva lacrimi pe mormîntul fiicei sale Blanche din capela mănăstirii. Ea însăși lăsase vorbă prin testament să fie îngropată aici.

— Ah, oftă dînsa, Maubuisson nu e locul despre care s-ar putea spune că ne-a purtat noroc. Nu e bun decît ca să-ți dormi somul de veci.

Cît ținu drumul la întors, nu încetă să-și verse mînia.

— Auzitu-l-ați pe prostovanul ăsta de ni l-a dat soarta să ne fie rege ? Să mă despoi de Artois, cu binișorul doar ca să-i fac lui plăcere ! Să-l las moștenitor pe burduhănosul ăla împuțit de Robert ! Dar mai curînd să r

se usuce mîna decît să iscălesc una ca asta ! Trebuie să fie între dînşii o veche cîrdăşie de mişei şi pesemne că-şi datorează mult unul altuia... Şi cînd te gîndeşti că fără mine, dacă eu nu aş fi curăţat odinioară căile care duc la tron...

— Mamă... şopti încetişor regina văduvă Jeanne.

Dacă ar fi îndrăznit să-şi dea pe faţă gîndul, dacă nu s-ar fi temut de o bruftuială furioasă, Jeanne ar fi sfătuit-o pe maică-sa să primească propunerile regelui. Dar aceasta n-ar fi slujit la nimic.

— Niciodată, repetă Mahaut, niciodată nu vor obţine asta de la mine.

Cu aceste cuvinte îşi semnase fără să ştie sentinţa de moarte, şi executorul sentinţei se afla în faţa ei, acolo, în litieră, privind-o printre genele negre.

— Béatrice, spuse deodată Mahaut, ajută-mă să-mi desfac nitel corsetul ; mi-e burta umflată.

Furia îi stricase digestia. Trebuiră să oprească litiera pentru ca doamna Mahaut să meargă în cea mai apropiată poiană ca să-şi deşerte stomacul.

— Diseară, spuse Béatrice, îţi voi da, doamnă, o lingură de peltea de gutui.

Noaptea, cînd ajunse la Paris, în palatul de pe strada Mauconseil, Mahaut mai avea încă nişte greţuri, dar se simţea mai bine. Mîncă fără a pune carne în gură şi se culcă.

IX

SIMBRIA CRIMELOR

Béatrice aşteptă pînă ce toate slugile adormiră. Se apropie atunci de patul contesei Mahaut şi trase perdeaua brodată care închidea noaptea culcuşul stăpînei. Candela spînzurată deasupra patului împrăştia o firavă lumină albăstruie. Béatrice era în cămaşă de noapte şi ţinea o lingură în mînă.

— Doamnă, ai uitat să-ţi iei pelteaua de gutui...

Somnoroasă, și cu mintea tulburc luptînd între furie și oboseală, Mahaut spuse doar atîta :

— A, da... Ești o fată bună că te-ai gîndit la asta. Și o dădu pe gît.

Mai erau două ceasuri pînă a se crăpa de zi cînd deșteptă toată casa țipînd și sunînd din clopoțel. O găsiră vărsînd deasupra unui lighean pe care i-l ținea Béatrice.

Thomas le Miesier și Guillaume du Venat, doftorii ei, chemați numaidecît, cerură să li se povestească cu de-amănuntul tot ce făcuse în ajun contesa, cîte și ce feluri mîncase, apoi se rostiră fără greutate : doamnei i se aplecase și, afară de asta, îi plesnise o vînă din pricină că avusese o mare supărare.

Trimiseră să-l aducă pe bărbierul Thomas care, pentru cei cincisprezece gologani ce-i primea de obicei, îi lasă sînge contesei, iar femeia Mesgnière, negustoreasa de ierburi de leac din Petit Pont, îi vîndu de acestea pentru a i se face o spălătură cu clistirul.

Sub cuvînt că se duce să ia niște hapuri cu miere de la jupîn Palin, băcanul, Béatrice se furișă seara în casa Bonnefille, a treia poartă după palatul Mahaut, ca să-l vadă pe Robert.

— S-a făcut, îi spuse dînsa.

— A murit ? izbucni Robert.

— O, nu... Va suferi încă multă vreme ! răspunse Béatrice cu o lucire neagră în privire. Dar va trebui să fim cu băgare de seamă, monseniore, și să ne vedem mai rar zilele acestea.

Mahaut boli o lună întreagă pînă să moară. Seară după seară, picurîndu-i otrava cu țîrîita, Béatrice o împingea spre mormînt, și asta fără nici o teamă, pentru că Mahaut nu avea încredere decît în ea și nu lua doftoriile decît din mîna ei.

După vărsăturile care o ținură trei zile, Mahaut fu atinsă de o troahnă care-i prinse gîtul și bronșiile ; nu înghițea decît cu mare durere. Doftorii spuseră că răcise pe cînd îi era stomacul stricat. Apoi, cînd pulsul începu să slăbească, gîndiră că i se luase prea mult sînge ; după aceea, o spuzeală de bube și buboaie îi acoperi toată pielea trupului.

Prevenitoare, atentă, nelipsită de la căpătîiul contesei, și arătînd acea liniște surîzătoare care le face așa de bine bolnavilor, Béatrice se desfăta contemplînd înfiorătoarele progrese ale isprăvii sale. Aproape că nici nu se mai ducea să-l vadă pe Robert ; dar grija de a căuta zi de zi în ce mîncare sau în ce doftorie să bage otrava îi stîrnea destulă plăcere.

Cînd Mahaut văzu cum îi cade părul, în smocuri cărunte ca de fîn veștede, atunci înțelese că s-a zis cu ea.

— Am fost otrăvită, spuse dînsa întorcînd o privire plină de spaimă la domnișoara ei de onoare.

— Vai, doamnă, doamnă, nu rosti asemenea cuvinte. Uiți că la masa regelui ai mîncat ultima oară înainte de a te îmbolnăvi.

— Ei, tocmai la asta mă gîndesc, stărui Mahaut.

Rămînea tot așa de clocotitoare de mînie ca întotdeauna, gata să-și verse năduful, ocărîndu-și doftorii pe care îi învinuia că sînt niște dobitoci. Nu dădea vreun semn că se întoarce la cele sfinte și arăta mai multă grijă treburilor comitatului ei decît mîntuirii sufletului. Dictă o scrisoare către fiică-sa : „Dacă se întîmplă să mor, îți poruncesc să te duci numaidecît la rege, cerîndu-i să-ți primească închinarea pentru Artois mai înainte ca Robert să fi putut face ceva..."

Durerile pe care le îndura n-o îndemnau nicidecum să cugete la suferințele stîrnite odinioară de dînsa altora ; rămînea pînă la capăt un suflet egoist și neînduplecat în care, pînă și apropierea morții nu făcea să apară vreo urmă de căință și de milă omenească.

I se păru totuși că trebuie să se spovedească, mărturisind că omorîse doi regi, ceea ce nu destăinuise niciodată duhovnicilor ei obișnuiți. Alese pentru asta un călugăr de rînd din tagma sfîntului Francisc și trimise după dînsul. Cînd călugărul ieși, alb ca varul, din iatacul contesei, fu luat în primire de doi armășei care aveau poruncă să-l ducă la castelul din Hesdin. Poruncile doamnei Mahaut fuseseră înțelese greșit ; dînsa spusese că franciscanul trebuie să fie ținut acolo pînă la moartea ei ; ispravnicul castelului crezu că era vorba de moartea călugărului și-l aruncă într-o celulă din beciu-

rile Hesdinului. A fost ultima nelegiuire, aceasta fără voie, a contesei Mahaut.

În sfîrșit, bolnava fu apucată de junghiuri cumplite mai întîi la degetele picioarelor, apoi la pulpe, apoi îi înțepeniră brațele. Moartea se apropia.

La 27 noiembrie, ștafetele porniră, spre mănăstirea de la Poissy, unde locuia pe atunci regina văduvă Jeanne, spre Bruges, pentru a-l vesti pe contele de Flandra, și trei, unul după altul, în cursul zilei, către Saint-Germain unde se afla regele în tovărășia lui Robert d'Artois. Fiecare din ștafetele îndreptate spre Saint-Germain era, în ochii Béatricei, purtătorul unui mesaj de dragoste trimis lui Robert : contesa Mahaut primise sfînta împărtășanie, contesa nu mai putea vorbi, contesa era gata să-și dea sufletul...

Folosindu-se de o clipă în care se găsea singură la căpătîiul muribundei, Béatrice se aplecă spre capul chel, spre fața buboasă în care nu păreau să mai trăiască decît ochii, și rosti foarte încet :

— Ai fost otrăvită, doamnă... de mine... și din dragostea ce-o am pentru monseniorul Robert.

Muribunda avu mai întîi o privire care spunea că nu crede ce auzise, apoi una plină de ură ; în făptura asta din care viața fugea, ultimul sentiment fu dorința de a ucide. O, nu, n-avea de ce se căi pentru vreuna din faptele ei ; avusese dreptate arătîndu-se rea, căci lumea e plină de oameni răi ! Nici nu-i trecu prin minte că-și primea acum, în ultima clipă, simbria pentru crimele ei. Era un suflet de neizbăvit.

Cînd fiică-sa sosi de la Poissy, Mahaut arăta spre Béatrice cu un deget țeapăn și rece pe care abia îl mai putea mișca ; gura i se zgîrci ; dar nici un cuvînt nu putea să iasă, și Mahaut își dădu sufletul în această sforțare.

Înmormîntarea avu loc în ziua de 30 noiembrie, la Maubuisson, unde Robert se arătă cu o mutră îngîndurată și posomorîtă care-i miră pe toți. După firea lui, te-ai fi așteptat să-și dea pe față bucuria. Atitudinea lui nu era totuși o prefăcătorie. Cînd pierzi un vrăjmaș împotriva căruia ai luptat douăzeci de ani, ai parcă sentimentul că ți-ar lipsi ceva. Ura e o legătură foarte puternică care-ți lasă, cînd s-a rupt, o oarecare melancolie.

Ascultînd de ultima voință a mamei sale, regina văduvă Jeanne îi ceru chiar a doua zi regelui Filip al VI-lea ca stăpînirea comitatului Artois să fie dată pe mîna ei. Înainte de a-i răspunde, Filip al VI-lea ținu să se explice, fără ocoluri, cu Robert :

— Nu pot face altminteri decît să încuviințez cererea verișoarei tale Jeanne, căci după tratatele și judecățile ce s-au făcut ea este moștenitoarea legitimă. Voi da însă o încuviințare doar pe hîrtie, și vremelnică, pînă ce vom ajunge la o învoială sau pînă ce se va judeca procesul... Te sfătuiesc să-mi aduci cît mai curînd întîmpinarea ta...

Ceea ce Robert se și grăbi să facă, printr-o scrisoare întocmită astfel : *„Prea scumpul și temutul meu stăpîn, deoarece eu, Robert d'Artois, al măriei tale smerit conte de Beaumont am fost vreme îndelungată dezmoștenit împotriva drepturilor și împotriva oricărui bun simț, prin șiretlicuri, înșelăciuni și vicleșuguri, de la stăpînirea comitatului Artois, care al meu este și al meu trebuie să fie pentru mai multe pricini bune, drepte, ce din nou au ajuns la cunoștința mea, îți cer smerit să binevoiești a da ascultare dreptului meu...“*

Întîia oară cînd Robert veni din nou în casa Bonnefille, Béatrice crezu că-i servește o mîncare aleasă istorisindu-i, clipă cu clipă, ultimele ceasuri ale contesei Mahaut. El ascultă, dar fără să arate vreo bucurie.

— S-ar zice că-ți pare rău de ea... spuse Béatrice.

— Nicidecum, nicidecum, răspunse Robert îngîndurat, și-a primit răsplata.

Mintea îi era de pe acum îndreptată spre piedica următoare.

— Acum pot să fiu doamnă de onoare a soției tale. Cînd voi intra în palatul tău ?

— Atunci cînd voi avea comitatul Artois, răspunse Robert. Fă în așa fel ca să rămîi lîngă fiica răposatei Mahaut ; acuma dînsa e cea pe care trebuie s-o înlături din calea mea.

Cînd doamna Jeanne, regina văduvă, dînd iar de gustul măririlor pe care nu-l mai simțise de la moartea soțului ei Filip cel Lung și scăpată, în sfîrșit, la treizeci și șapte de ani, de înăbușitoarea epitropie maternă, porni cu alai mare la drum, ducîndu-se să ia în primire stă-

pinirea comitatului Artois, făcu popas la Roye-en-Vermandois. Acolo îi veni poftă să bea un pahar de vin rubiniu. Béatrice d'Hirson îl trimise îndată pe paharnicul Huppin să caute băutura. Huppin era mai mult cu gîndul la ochii Béatricei decît la îndatoririle slujbei sale ; de patru săptămîni se topea de dragoste. Béatrice fu aceea care îi aduse reginei paharul. Deoarece de data asta era zorită să sfîrşească odată, nu mai băgă în vin arsenic ci sare de mercur.

Şi călătoria doamnei Jeanne se opri acolo.

Cei care au fost de faţă la agonia reginei văduve povestiră că i se făcu rău pe la miezul nopţii, că veninul îi curgea din ochi, din gură şi din nas, şi că trupul tot i se acoperi de pete albe şi negre. N-o duse aşa nici două zile şi se stinse, fără să fi supravieţuit decît două luni mamei sale.

Atunci, ducesa de Bourgogne, nepoata doamnei Mahaut, ceru după lege comitatul d'Artois.

PARTEA A TREIA

PRĂBUȘIRILE

I

COMPLOTUL FANTOMEI

Călugărul spusese că-l cheamă Thomas Dienhead. Avea fruntea îngustă sub o tonsură care-i lăsase doar cîteva fire de păr de culoarea berei, și își ținea mîinile vîrîte în mînecile lungi. Anteriul său de frate propovăduitor era de un alb cam terfelit. Privea în dreapta și în stînga, după ce întrebase de trei ori dacă „my Lord" era singur, și dacă nici o altă ureche nu putea să audă.

— Firește, nu-i nimeni aici, haide spune odată ce ai de spus, vorbi contele de Kent din fundul jilțului său, mișcîndu-și piciorul cu un pic de nerăbdare plictisită.

— My Lord, bunul nostru suveran, regele Eduard al II-lea trăiește.

Edmond de Kent nu tresări cum ar fi fost de așteptat, mai întîi pentru că nu era el om să-și dea pe față emoțiile, și apoi pentru că această uluitoare veste îi mai fusese adusă cu cîteva zile înainte de un alt emisar.

— Regele Eduard este ținut în taină la castelul din Corfe, continuă călugărul; l-am văzut și viu să adeverească aceasta înaintea luminăției tale.

Contele de Kent se ridică, sări peste ogarul tolănit la picioarele lui și se apropie de fereastra cu gemulețe și stinghii de plumb prin care cercetă o clipă cerul posomorît de deasupra conacului său din Kensington.

Kent avea douăzeci și nouă de ani; nu mai era flăcăul plăpînd care comandase apărarea engleză pe vremea nenorocitului război din Guyana, în 1324, și neavînd oaste destulă, trebuise să se predea, în cetatea împresurată Réole, unchiului său Charles de Valois. Dar deși se mai

îngrășase nițel, avea mereu aceeași blondă paloare și aceeași nepăsare mîndră care ascundea mai curînd o pornire spre visare decît spre meditație adevărată.

Nu auzise niciodată ceva mai uimitor! Așadar frate-său vitreg Eduard al II-lea, a cărui moarte fusese anunțată cu trei ani înainte, care-și avea mormîntul la Gloucester — și pe ai cărui ucigași, unii prin țară nu se sfiau acum să-i numească — să mai fi fost în viață?

Întemnițarea lui în castelul de la Berkeley, omorul cumplit, scrisoarea episcopului Orleton, întreita vinovăție a reginei Isabelle, a lui Mortimer și a seneșalului Maltravers, în sfîrșit înmormîntarea pe ascuns, toate acestea să nu fi fost decît o poveste născocită de cei care aveau interes ca lumea să-l creadă mort și îngropat pe fostul rege, o poveste îngroșată după aceea de închipuirea norodului?

Pentru a doua oară în mai puțin de cincisprezece zile cineva venea să-i facă această destăinuire. Întîia oară refuzase să creadă. Acum însă începea să fie tulburat.

— Dacă știrea e adevărată, poate aduce multe schimbări în țară, spuse el fără a i se adresa de-a dreptul călugărului.

Căci de trei ani încoace Anglia avusese timp să se trezească din visurile ei. Unde erau libertatea, dreptatea, prosperitatea, pe care unii și le închipuiau legate de pașii reginei Isabelle și ai slăvitului lord Mortimer? Din încrederea ce li se arătase, din nădejdile puse în ei, nu mai rămînea nimic decît amintirea unei uriașe dezamăgiri.

Pentru ce să-l fi izgonit, detronat, întemnițat pe netrebnicul Eduard al II-lea, robit unor favoriți odioși, apoi, lăsat, după cum se credea pînă mai deunăzi, să fie omorît, dacă era pentru a-l înlocui cu un rege copil, încă și mai nevolnic, și despuiat de orice putere de către amantul mamei sale?

Pentru ce să-i fi tăiat capul contelui Arundel, să-l fi ucis pe cancelarul Baldock, să-l fi sfișiat în patru bucăți pe Hugh Le Despenser, cînd astăzi lordul Mortimer cîrmuia cu același despotism, storcea țara cu aceeași lăcomie, îi ocăra, asuprea, înfricoșa pe toți și nu îngăduia nimănui să-i pună în discuție autoritatea?

Cel puțin, Hugh Le Despenser, făptură desfrînată și nesățioasă, avea unele slăbiciuni prin care putea fi strunit. I se întîmpla să cedeze de frică sau de pofta banilor. El însă, Roger Mortimer, era un baron neînduplecat și aprig. Lupoaica Franței, cum i se zicea reginei-mame, avea ca amant un lup.

Puterea îi strică repede pe cei care o apucă fără să fie împinși, înainte de orice, de grija binelui obștesc.

Curajos, viteaz chiar, bucurîndu-se de faimă pentru o evadare cum n-a fost alta, Mortimer întrupase, în anii de surghiun, năzuințele unui popor urgisit. Oamenii își aduceau aminte că el cucerise odinioară regatul Irlandei pentru coroana engleză; uitau însă că acolo își dăduse arama pe față, dovedindu-se un asupritor.

Adevărul este că niciodată Mortimer nu se gîndise la națiune în întregul ei, nici la nevoile poporului său. Nu se făcuse apărătorul interesului obștesc decît în măsura în care acest interes se afla contopit pentru o vreme cu al său propriu. El nu întruchipa, la drept vorbind, decît păsurile unei anumite părți din nobilime. Ajuns stăpînul țării, se purta ca și cum Anglia toată s-ar fi băgat slugă la dînsul.

Și mai întîi își însușise cu japca aproape un sfert de țară, devenind conte al Ținuturilor de Margine, titlu și domeniu pe care și le crease anume. La brațul reginei-mame, ducea trai de rege și se purta cu tînărul Eduard al III-lea de parcă acesta nu i-ar fi fost suzeran ci moștenitor.

În octombrie 1328, cînd Mortimer ceruse Parlamentului adunat la Salisbury să consfințească înălțarea sa la rangul de pair, Enric de Lancastre, zis Gît-Sucit, prințul cel mai vîrstnic din familia regală, nu se arătă acolo. În cursul aceleiași sesiuni, Mortimer își băgase pîlcurile înarmate în incinta Parlamentului, pentru a-și impune hotărîrile. De cînd lumea, acest fel de constrîngere n-a fost pe placul adunărilor parlamentare.

Aproape fără voie, aceeași coaliție, înjghebată nu de mult spre a-i răsturna pe Despenseri, se resfăcuse în jurul acelorași prinți de sînge, în jurul lui Enric Gît-Sucit, al conților de Norfolk și de Kent, unchii tînărului rege.

Două luni după istoria de la Salisbury, folosindu-se de o absență a lui Mortimer și a Isabellei, Git-Sucit strînse în taină la Londra, în biserica Sfîntul Paul, o mulțime de episcopi și baroni, pentru a pune la cale o răscoală armată. Dar Mortimer întreținea iscoade pretutindeni. Coaliția nici nu apucase să se gătească de bătălie cînd el pustiise cu propriile sale oști orașul Leicester, domeniul cel mai de seamă al familiei Lancastre. Enric vroia să continue lupta ; Kent însă, socotind că afacerea pornise prost, dădu îndărăt, în chip nu prea glorios.

Dacă Lancastre scăpase ieftin din această încurcătură, fără altă pagubă decît o amendă, de-altminteri neplătită, de unsprezece mii de livre, el datora asta faptului că era întîiul membru al Consiliului de Regență și epitropul regelui, și că, printr-o logică absurdă, Mortimer avea nevoie să păstreze ficțiunea juridică a acestei epitropii ca să poată osîndi cu legea în mînă, pentru răzvrătire împotriva regelui, pe niște vrăjmași ai săi ca Lancastre însuși !

Acesta din urmă fusese trimis în Franța, chipurile ca să negocieze căsătoria surorii tînărului rege cu fiul mai mare al lui Filip al VI-lea. Această îndepărtare era o disgrație bine gîndită ; misiunea lui Lancastre va dura multă vreme.

Git-Sucit absent, Kent se găsi deodată, și aproape fără voia lui, în fruntea nemulțumiților. Toți se întorceau spre el ; și el însuși încerca să șteargă din amintirea celorlalți că anul trecut dăduse bir cu fugiții. Nu, nu lașitatea îl îndemnase să părăsească lupta...

Toate acestea îi treceau alandala prin minte, stînd în fața ferestrei castelului său din Kensigton. Călugărul se afla tot acolo, nemișcat, cu mîinile vîrîte în mîneci. Faptul că acesta era un frate propovăduitor, ca și întîiul mesager care-i adusese vestea că Eduard al II-lea nu murise, îi dădea de asemeni de gîndit contelui de Kent, și-l îmboldea să ia știrea în serios, căci tagma călugărilor dominicani avea faima de a fi potrivnică lui Mortimer. Or, vestea, dacă era adevărată, făcea să cadă toate bănuielile de regicid care-i apăsau pe Mortimer și pe Isabelle. În schimb, ele schimbau cu totul situația regatului.

Căci acum poporul îl jelea pe Eduard al II-lea şi, trecînd de la o extremă la alta, nu era departe de a face un mucenic din acest domnitor desfrînat. Dacă Eduard al II-lea mai trăia, Parlamentul ar putea foarte bine să revină asupra hotărîrilor sale din trecut, declarînd că i-au fost smulse cu de-a sila, şi să-l pună iar în tron pe fostul suveran.

La urma urmei, ce dovezi existau despre moartea lui? Mărturia locuitorilor din Berkeley care defilaseră prin faţa rămăşiţelor sale pămînteşti? Dar cîţi dintre dînşii îl văzuseră înainte pe Eduard al II-lea? Cine putea să jure că nu li se arătase leşul altuia? Nici un membru al familiei regale nu fusese de faţă la înmormîntarea tainică în mănăstirea din Gloucester; afară de asta, era un leş vechi de o lună, într-o ladă acoperită cu o pînză neagră, cel pe care-l coborîseră în groapă.

— Şi zici, frate Dienhead, că l-ai văzut într-adevăr, cu ochii tăi? întrebă Kent întorcîndu-se spre călugăr.

Thomas Dienhead privi iar în jurul său, ca un adevărat conspirator, şi răspunse pe şoptite:

— Starețul cinului nostru m-a trimis acolo; am cîştigat încrederea capelanului care m-a pus să îmbrac haine de mirean ca să pot intra. O zi întreagă am stat ascuns într-o căsuţă, în stînga corpului de gardă; seara m-au lăsat să pătrund în sala cea mare, şi acolo l-am văzut pe rege stînd la masă, înconjurat de slujitori după cinstea cuvenită.

— I-ai vorbit?

— Nu m-au lăsat să mă apropii de dînsul, răspunse călugărul; dar capelanul mi l-a arătat, din spatele unui stîlp, şi mi-a spus: „El este".

Kent rămase o clipă tăcut, apoi întrebă:

— Dacă am nevoie de tine, pot trimite să te aducă de la mănăstirea Fraţilor Propovăduitori?

— Nicidecum, my Lord, căci starețul meu m-a sfătuit să nu rămîn în mănăstire, deocamdată.

Şi lămuri că e în gazdă la un grămătic din Londra, în cartierul Sfîntul Paul.

Kent îşi desfăcu punga de la brîu şi-i întinse trei monede de aur. Călugărul refuză; nu avea dreptul să primească nici un dar.

— Ia-le pentru milosteniile cinului vostru, spuse contele de Kent.

Atunci, fratele Dienhead scoase o mînă din mînecile lui, făcu o plecăciune adîncă şi părăsi încăperea.

În aceeaşi zi, Edmond de Kent se hotărî să-i înştiinţeze despre toate acestea pe cei doi prelaţi mai de seamă părtaşi nu de mult la conjuraţia ce dăduse greş, Graveson, episcopul Londrei, şi arhiepiscopul de York, William de Melton, chiar cel care-l cununase pe Eduard al III-lea cu Filipa de Hainaut.

„Mi se afirmă de două ori şi din izvoare care par întemeiate..." le scrise el.

Răspunsurile nu se lăsară aşteptate, Graveson îi garanta contelui de Kent sprijinul său la orice treabă acesta ar voi să purceadă ; cît despre arhiepiscopul de York, primatul Angliei, el îşi trimise propriul său duhovnic, Allyn, să aducă făgăduiala că-i va expedia cinci sute de oşteni, şi chiar mai mulţi dacă era nevoie, pentru a-l scoate din închisoare pe fostul rege.

Kent intră atunci în vorbă şi cu alţii, cum ar fi bunăcară lordul de Zouche, şi mai mulţi seniori, ca lordul Beaumont şi sir Thomas Rosslyn, care se refugiaseră la Paris, pentru a scăpa de răzbunarea lui Mortimer. Căci, în Franţa, se strînsese iarăşi un partid al emigranţilor.

Ceea ce urni însă lucrurile din loc fu o comunicare secretă şi personală a papei Ioan al XXII-lea către contele de Kent. Aflînd şi dînsul că regele Eduard al II-lea mai trăia, sfîntul părinte îi recomanda contelui de Kent să facă totul pentru a-l scoate din mîna vrăjmaşilor săi, iertîndu-i dinainte pe cei care ar lua parte la această ispravă *„ab omni paena et culpa"*... Se putea oare spune mai limpede că toate mijloacele ar fi bune?... ba chiar ameninţîndu-l pe contele de Kent cu afurisenia dacă ar uita de această datorie deosebit de pioasă.

Dar acesta nu mai era un mesaj prin viu grai, ci o scrisoare latinească în care un eminent prelat al Sfîntului Scaun, a cărui semnătură anevoie se putea citi, reproducea întocmai cuvintele rostite de Ioan al XXII-lea într-o convorbire privitoare la cele mai sus pomenite. Scrisoarea fusese îndrumată printr-un dregător din suita cancelarului Burghersh, episcop de Lincoln, care se întor-

cea de la Avignon unde fusese să negocieze, și dînsul, căsătoria nu tocmai sigură a surorii lui Eduard al III-lea cu moștenitorul tronului Franței.

Foarte mișcat, contele de Kent se hotărî atunci să meargă el însuși spre a verifica la fața locului știrile așa de asemănătoare, și a cerceta în ce chip s-ar putea evada de acolo.

Trimise după călugărul Dienhead la adresa pe care acesta i-o dăduse, și, cu o escortă alcătuită din oameni puțini dar siguri, porni spre Dorset. Era în februarie.

Sosit la Corfe pe o vreme urîtă în care talazurile sărate măturau peninsula pustiită, Kent porunci să fie chemat guvernatorul fortăreței, sir John Daverill. Acesta i se înfățișă contelui de Kent, în singurul han din Corfe, peste drum de biserica Sfîntul Eduard Mucenicul, după numele regelui omorît al dinastiei saxone.

Înalt, cu umerii înguști, fruntea încrețită și buza disprețuitoare, cu un fel de regret în vorba politicoasă, așa cum îi stă bine unui om al datoriei, John Daverill se scuză că nu-l poate primi pe nobilul lord la castel. Avea porunci răspicate.

— Regele Eduard al II-lea trăiește sau e mort ? îl întrebă Edmond de Kent.

— Nu pot să ți-o spun, my Lord.

— E fratele meu ! Pe dînsul îl păzești aici ?

— Nu am voie să vorbesc. Un prizonier mi-a fost încredințat ; nu-i pot da în vileag nici numele, nici rangul.

— Ai putea să mă lași să-l văd măcar o clipă ?

John Daverill făcu nu din cap. Un zid, o stîncă, acest guvernator, tot așa de nepătruns ca uriașul turn sinistru, apărat de trei împrejmuiri groase, care se înălța pe creasta dealului, deasupra cătunului cu acoperișuri de piatră netedă. Ah ! Se pricepea bine Mortimer să-și aleagă slujitorii !

Dar există un fel de a tăgădui care e întocmai ca o afirmație. Daverill s-ar fi închis într-o astfel de tăcere, ar fi arătat el o asemenea neînduplecare, dacă nu-l păzea chiar pe fostul rege ?

Edmond de Kent își folosi tot farmecul, și avea mult farmec, precum și alte argumente la care firea omenească

nu-i întotdeauna nesimțitoare. Puse pe masă o pungă plină de aur.

— Aș vrea, rosti el, ca prizonierul acesta să fie bine tratat. Asta e pentru a-i îndulci soarta; sînt în ea o sută de lire sterline.

— Pot să te încredințez, my Lord că e bine tratat, spuse Daverill în șoaptă, cu o nuanță de complicitate.

Și fără nici o stînjeneală înșfăcă punga.

— Aș da bucuros de două ori pe atît, vorbi Edmond de Kent, numai ca să-l zăresc.

Daverill își clătină mîhnit capul, ca să răspundă că nu se poate.

— Înțelege, my Lord, că două sute de arcași stau de pază în castelul ăsta...

Edmond de Kent se crezu un mare căpitan de oști, notîndu-și în minte un astfel de amănunt; ar trebui să țină seamă de asta cînd va pregăti evadarea.

— ...iar dacă vreunul din ei ar sufla o vorbă care să ajungă la urechea reginei-mamă, doamna ar porunci să mi se taie capul.

Putea oare să se trădeze mai bine și să mărturisească ceea ce vroia să ascundă?

— Dar pot face să ajungă la el o scrisoare, spuse mai departe guvernatorul, căci asta va rămîne între noi.

Bucuros de a vedea că treaba merge strună, Kent scrise bilețelul de mai jos, în timp ce vijelia de afară izbea cu stropii de ploaie în ferestrele hanului:

„*Credință și supunere iubitului meu frate, primește rogu-te. Îl rog pe Dumnezeu din toată inima să te țină sănătos căci măsurile au fost luate ca să ieși curînd din temniță și să fii izbăvit de suferințele ce te copleșesc. Fii încredințat că am sprijinul celor mai mari baroni ai Angliei și al tuturor puterilor ce le stau la îndemînă, adică oștile și bănetul lor. Vei fi din nou rege; prelați și baroni au jurat aceasta pe Evanghelie.*"

Întinse guvernatorului foaia de hîrtie, doar împăturită.

— Te rog s-o pecetluiești, my Lord, spuse acesta; nu țin de fel să-i știu cuprinsul.

Kent ceru unuia dintre însoțitori să-i aducă ceara, își puse sigiliul, și Daverill vîrî scrisoarea sub tunică, spunînd:

— Un bilețel de afară va ajunge sub ochii prizonierului care, așa cred, îl va distruge îndată. Astfel...

Și mîinile lui făcură un gest pentru a da de înțeles că nu va rămîne nici o urmă, că a și uitat totul.

„Dacă știu să-l iau cum trebuie, cînd va veni ziua așteptată, omul acesta ne va deschide toate porțile, gîndea Edmond de Kent. Nici nu va mai fi nevoie să luptăm."

După trei zile, scrisoarea sa era în mîinile lui Roger Mortimer care o citea în Consiliul de Regență, la Westminster.

Regina Isabelle se întoarse numaidecît spre tînărul rege, cu glas sfîșietor :

— Fiule, fiule, te rog să te ridici împotriva celui mai hain vrăjmaș al tău care vrea să împrăștie în țară minciuna că tatăl tău mai trăiește ca să te poată scoate din tron și să-ți ia locul. Dă, te rog, poruncă să fie pedepsit acest trădător, cît mai e vreme.

De fapt, porunca se și dăduse, și zbirii lui Mortimer goneau călare spre Winchester pentru a-l aresta pe contele de Kent, în drumul său de întoarcere. Dar ceea ce vroia Mortimer nu era numai o arestare ; el cerea hotărît o condamnare în văzul și auzul lumii. Avea el cîteva motive de a da asemenea zor.

De aici într-un an Eduard al III-lea va atinge majoratul ; de pe acum dădea multe semne că era nerăbdător să apuce în mîinile lui cîrma regatului. Înlăturîndu-l pe Kent, după ce îl îndepărtase pe Lancastre, Mortimer decapita opoziția și-i tăia regelui orice poftă de a se sustrage înrîuririi sale.

În ziua de 19 martie, Parlamentul se aduna la Winchester pentru a-l judeca pe unchiul regelui.

După o ședere de mai bine de o lună în închisoare, contele de Kent apăru slăbit, cu fața răvășită și ochii rătăciți, parcă fără să înțeleagă nimic din ceea ce i se întîmpla. Hotărît lucru, nu era el om făcut să îndure restriștea. Nu mai avea nimic din nepăsarea mîndră de odinioară. Sub acuzațiile lui Robert Howell, procurorul casei regale, Kent se prăbuși, recunoscu tot, își povesti aventura de la un capăt la altul, dezvălui numele informatorilor și complicilor săi. Dar ce fel de informatori ? Tagma Dominicanilor nu cunoștea nici un călugăr cu

numele de Dienhead ; era o născocire a învinuitului, pentru a încerca să scape. Tot o născocire şi scrisoarea papei Ioan al XXII-lea ; nimeni dintre însoţitorii episcopului de Lincoln, în timpul misiunii sale la Avignon, nu vorbise despre fostul rege, nici cu sfîntul părinte, nici cu vreunul dintre cardinalii sau sfetnicii săi. Edmond de Kent se încăpăţîna. Vroiau oare să-l facă să-şi piardă minţile ? Totuşi, doar le vorbise acestor fraţi propovăduitori ! Doar avusese în mîinile lui acea scrisoare *„ab omni paena et culpa"*...

Kent descoperea în sfîrşit înfiorătoarea capcană ce-i fusese întinsă de aceia care se folosiseră de fantoma regelui mort. Un complot urzit de-a fir a păr de către Mortimer şi oamenii săi : falşi emisari, falşi călugări, false scrisori, şi, mai fals decît toţi şi toate, acest Daverill de la castelul din Corfe ! Kent căzuse în capcană.

Procurorul regal ceru pedeapsa cu moartea.

Aşezat pe estradă, în faţa lorzilor, Mortimer îi ţinea pe toţi sub privirea lui ; iar Lancastre, poate că singurul care ar fi îndrăznit să vorbească în apărarea învinuitului, era departe de ţară. Mortimer dăduse zvon că nu va trage în judecată pe nici unul din complicii lui Kent, feţe bisericeşti sau mireni, dacă acesta va fi osîndit. Prea mulţi dintre baroni se găseau, într-un fel sau altul, vîrîţi în istoria asta ; se lepădară — chiar şi Norfolk, frate bun al acuzatului — de cel de al doilea prinţ al familiei regale, lăsîndu-l pradă urii lui Mortimer, contele Ţinuturilor de Margine. Un ţap ispăşitor, la urma urmelor.

Şi cu toate că el, Kent, umilindu-se în faţa adunării şi recunoscîndu-şi rătăcirea, se arătase gata să meargă la rege spre a-şi face supunerea, în cămaşă, desculţ şi cu funia la gît, lorzii, cu părere de rău, dădură sentinţa ce se aştepta de la dînşii. Ca să-şi potolească mustrarea de cuget, şopteau între ei :

— Regele are să-l ierte ; regele se va folosi de dreptul său de graţiere...

Era de necrezut ca Eduard al III-lea să lase să i se taie capul unchiului său, pentru o vină mare, firească, dar în care uşurinţa îşi avea partea ei, iar provocarea sărea în ochi.

Mulți dintre cei care votaseră moartea aveau de gînd să meargă a doua zi pentru a cere grațierea. Camera Comunelor refuză să ratifice sentința lorzilor ; ea ceru să se întreprindă noi cercetări pe lîngă cele făcute.

Mortimer însă, de îndată ce obținu votul Adunării Lorzilor, dădu fuga la palat unde regina Isabelle se afla tocmai la cină.

— S-a făcut, îi spuse el ; îl putem trimite pe Edmond la butucul călăului. Dar mulți dintre cei ce se prefac a ne fi prieteni socot că fiu-tău îi va scăpa capul. De aceea te rog să-i impiedici, și asta fără zăbavă.

Avuseseră grijă să-i dea tînărului rege o treabă care să-l țină toată ziua, trimițîndu-l la colegiul din Winchester, unul dintre cele mai vechi și mai vestite din Anglia, unde avea loc o festivitate.

— Guvernatorul orașului, adăogă Mortimer, îți va executa porunca, iubita mea, ca și cum ar veni din partea regelui.

Isabelle și Mortimer se priviră în ochi ; nu se mai aflau la întîia lor crimă, nici la întîiul lor abuz de putere. Lupoaica Franței iscăli porunca de a i se tăia capul numaidecît cumnatului și vărului ei.

Edmond de Kent fu iarăși scos din temnița lui, și dus, în cămașă și cu mîinile legate sub paza unei cete de arcași, într-o curte interioară a castelului. Acolo, rămase un ceas, două ceasuri, trei ceasuri, în ploaie, pînă începu să se întunece. Pentru ce această nesfîrșită așteptare în fața butucului ? Kent trecea ba prin clipe de cruntă descurajare, ba prin clipe de speranță nebună. Nepotusău regele, își zicea el, era fără îndoială pe cale să semneze ordonanța de iertare. Această tragică așteptare era pe semne pedeapsa impusă osînditului pentru a-l îndemna mai bine la căință și a-l face să prețuiască și mai mult mărinimia îndurării regale. Sau poate că au izbucnit tulburări și răzmerițe ; poate că poporul se răsculase. Sau poate că Mortimer fusese asasinat. Kent se ruga lui Dumnezeu, și deodată cuprins de spaimă, începea să plîngă. Tremura de frig sub cămașa udă ; ploaia șiroia pe butucul gîdelui și pe coifurile arcașilor. Cînd se vor sfîrși chinurile acestea ?

Singura explicație care nici prin minte nu-i putea trece contelui de Kent era că vrăjmașii săi căutau în tot Winchesterul un călău și nu găseau. Cel al orașului, știind că Adunarea Comunelor respinsese sentința, iar regele nu avusese cum să se rostească, refuză cu încăpățînare să-și facă meseria asupra unui prinț regal. Calfele gidelui se solidarizau cu dînsul ; preferau să-și piardă slujba.

Oamenii lui Mortimer se adresară ofițerilor din garnizoană pentru ca ei să numească un oștean de al lor, afară numai dacă s-ar înfățișa vreunul de bunăvoie căruia i s-ar da o răsplată mare. Auzind asta, ofițerii strîmbaseră din nas cu scîrbă. Erau gata să mențină ordinea, să stea de pază în jurul Parlamentului, să-l însoțească pe osîndit pînă la locul execuției ; dar nu trebuia să li se ceară mai mult, nici lor, nici oștenilor lor.

Mortimer fu apucat de o cruntă și rece mînie împotriva guvernatorului :

— Nu ai cumva în închisorile tale vreun ucigaș, vreun falsificator sau vreun tîlhar care ar vrea să i se dăruiască viața în schimb ? Haide, grăbește-te, dacă nu vrei să-ți sfîrșești tu însuți zilele în temniță !

Umblînd prin celule, dădură în cele din urmă peste *omul dorit* ; furase niște odoare bisericești și trebuia să fie spînzurat în săptămîna următoare. Îi puseră în mînă securea, dar el ceru să aibă o mască pe față.

Se lăsase noaptea. La lumina făcliilor ce tremurau sub o ploaie cu găleata, contele de Kent văzu apropiindu-se călăul său, și înțelese că lungile sale ceasuri de speranță nu fuseseră decît o ultimă și jalnică amăgire. Scoase un țipăt înfiorător ; trebuiră să-l îngenuncheze cu de-a sila în fața butucului.

Călăul de ocazie era mai mult fricos decît crud, și bîțîia mai rău ca victima. Abia putea să ridice securea. Lovi alături, și fierul lunecă pe părul osînditului. Trebui s-o ia de la capăt, izbind de patru ori într-un înfiorător terci roșu. Bătrînii arcași, primprejur, simțeau că li se întorc mațele pe dos și vărsau.

Așa muri, înainte de a fi împlinit treizeci de ani, contele de Kent, prinț plin de farmec și de naivitate. Iar hoțul, care furase un artofor, a fost redat familiei sale.

Cînd tînărul rege Eduard al III-lea se întoarse la palat după ce ascultase o dispută în latineşte asupra învăţăturilor profesorului Occam, i se spuse că unchiusău fusese decapitat.

— Fără porunca mea ? întrebă el.

Trimise după lordul Montaigu care nu-l mai părăsea din ziua cînd îl însoţise la Amiens pentru serbările închinării, şi de a cărui credinţă faţă de dînsul avusese de mai multe ori prilejul să se convingă.

— My Lord, i se adresă el, erai la Parlament în ziua aceea. Aş vrea să ştiu adevărul...

II

SECUREA DIN NOTTINGHAM

Crima de stat are întotdeauna nevoie să fie acoperită cu o aparenţă de legalitate.

Obîrşia legii este în suveran, iar suveranitatea aparţine poporului care o exercită fie prin mijlocirea unei adunări de deputaţi aleşi, fie printr-o delegaţie de puteri încredinţată în chip ereditar unui monarh, şi uneori prin amîndouă instituţiile laolaltă, cum era rînduiala în Anglia.

Orice act legal în această ţară trebuia deci să aibă deopotrivă consimţămîntul monarhului şi al poporului, fie că acest consimţămînt era subînţeles ori exprimat.

Executarea contelui de Kent îmbrăca forme legale deoarece puterile regelui erau exercitate de Consiliul de regenţă, iar în lipsa contelui de Lancastre, epitrop al suveranului, semnătura revenea reginei-mame ; dar această execuţie nu avea nici consimţămîntul adevărat al unui parlament ce-şi ţinea şedinţele sub pază, nici încuviinţarea regelui căruia i se ascunsese o poruncă dată în numele său ; un asemenea act nu le putea căşuna autorilor lui decît nenorociri.

Eduard al III-lea îşi arătă dezaprobarea pe cît putu, cerînd să se facă unchiului său o înmormîntare princiară. Deoarece nu mai era vorba decît de un leş, Mortimer

se învoi să-i facă pe plac tînărului rege. Dar Eduard n-avea să-i ierte niciodată că, odată mai mult, luase fără știrea lui o hotărîre privind viața unui membru al familiei sale; așa cum nu avea să-i ierte nici leșinul doamnei Filipa la vestea neașteptată a execuției unchiului Kent. Tînăra regină era însărcinată în a șasea lună, și cei din jur ar fi trebuit s-o cruțe, pomenindu-i de soarta unchiului mai pe ocolite. Eduard o dojeni pe maică-sa pentru aceasta, și, deoarece Isabelle răspunse supărată că doamna Filipa se arăta prea simțitoare față de vrăjmașii regatului și că trebuie să ai sufletul tare cînd te-ai hotărît să fi regină, Eduard i-o întoarse :

— Nu orice femeie, doamnă, are inima așa de împietrită ca tine.

Întîmplarea aceasta nu avu pentru doamna Filipa alte urmări, și pe la jumătatea lunii iunie, dînsa născu un fiu. Eduard al III-lea trăi atunci acea bucurie simplă, adîncă și gravă, a oricăruibărbat la întîiul copil pe care i-l dă femeia iubită și de care este iubit. Afară de asta, ca rege, se simțea maturizat dintr-o dată. Avea un fiu care să-i urmeze la tron. Sentimentul dinastiei, al propriului său loc între strămoșii lui și odrasla sa, încă plăpîndă dar de pe acum prezentă într-un leagăn îmbrăcat în dantelă ca o spumă, îi absorbea gîndurile și-i făcea din ce în ce mai puțin suportabilă incapacitatea juridică în care era ținut. Se simțea totodată încolțit de îndoieli; nu ajută la nimic să răstorni o gașcă de cîrmuitori, dacă nu ai oameni mai buni pentru a-i înlocui, nici principii mai sănătoase pentru a le aplica.

„Știi-voi într-adevăr că domnesc, și sînt oare pregătit pentru asta?" se întreba el adeseori. În mintea lui stăruia pilda jalnică pe care o dăduse tatîne-său, dus de nas de neamul Despenserilor, și pilda tot așa de jalnică a mamei sale sub dominația lui Roger Mortimer.

Silit să stea degeaba, nu înceta să observe și să cugete la tot ce se întîmpla în jur. Nimic nu se putea face în țară fără Parlament, fără o încuviințare izvorîtă din voința lui sau care îi era cerută. Însemnătatea ce-o dobîndise în ultimii ani această adunare menită doar să dea sfaturi cîrmuirii, și care se întrunea acum tot mai des, oricînd și în orice loc, era urmarea proastei administrații,

a expedițiilor militare prost conduse, a destrăbălărilor din familia regală și a stării de necurmată vrăjmășie între puterea centrală și coaliția marilor feudali.

Trebuia să se pună capăt acestor deplasări ruinătoare a celor două Camere, a Lorzilor și a Comunelor, ba la Winchester, ba la Salisbury, ba la York, unde trebuiau să alerge spre a ține niște sesiuni al căror singur țel era să-i îngăduie lordului Mortimer de a strînge mai tare chingile în care ținea țara.

„Cînd voi fi rege cu-adevărat, Parlamentul se va aduna în zile dinainte hotărîte, și pe cît va fi cu putință la Londra... Armata?... Armata nu este astăzi o armată a regelui; sînt armate ale baronilor, care nu ascultă de rege decît atunci cînd le convine. Ar trebui o armată recrutată pentru a sluji țara și comandată de niște șefi care să-și datoreze puterea numai regelui... Justiția?... Justiția urmează a fi concentrată în mîna suveranului care trebuie să-și dea silința de a o face egală pentru toți. În regatul Franței, orice s-ar zice, domnește o mai bună rînduială. Trebuie de asemeni făcute înlesniri negoțului, deoarece se aud plîngeri că vînzările s-au rărit din pricina opreliștilor și a taxelor pe piei și pe lînă care sînt bogăția noastră..."

Acestea erau niște idei care puteau să pară foarte simple, dar începeau să mai fie așa de simple cînd te gîndeai că ele frămîntă mintea unui rege, niște idei aproape revoluționare, într-o vreme de anarhie, de despotism și de cruzime cum rareori i-a fost dat unei națiuni să cunoască.

Tînărul rege luat în rîs de unii împărtășea astfel năzuințele poporului său asuprit. El nu-și dezvăluia planurile decît unui număr mic de persoane, soției sale Filipa, lui Guillaume de Mauny, scutierul pe care-l adusese din Hainaut odată cu dînsa, lordului Montaigu mai ales, care-i înfățișa sentimentele tinerilor lorzi.

Adeseori un om își formulează la douăzeci de ani cele cîteva principii care se va osteni toată viața să le aplice. Eduard al III-lea avea o însușire foarte însemnată pentru un cîrmuitor: era un om fără pasiuni și fără năravuri rele. Avusese norocul să-și ia de soție o prințesă pe care o iubea; și avea norocul de a o iubi mereu. Aflai la dînsul

acea formă neîntrecută a orgoliului care izvora din sentimentul că poziția sa de rege era firească. Cerea respectul cuvenit persoanei și funcției sale ; disprețuia slugărnicia pentrucă ea nu se împăca bine cu sinceritatea. Nu putea să sufere solemnitățile și alaiurile inutile pentru că vedea în ele o insultă adusă sărăciei și pentru că erau potrivnice măreției adevărate.

Cei care petrecuseră pe vremuri la Curtea Franței ziceau că semăna în multe privințe cu regele Filip cel Frumos ; îi găseau chiar aceeași formă și aceeași paloare a feței, aceeași căutătură rece a ochilor albaștri cînd își ridica uneori genele lungi.

Eduard era mai vorbăreț și mai înflăcărat, firește, ca bunicu-său după mamă. Dar cei care vorbeau astfel nu-l cunoscuseră pe Regele de Fier decît în anii săi din urmă, la sfîrșitul unei lungi domnii ; nimeni nu-și aducea aminte cum fusese Filip cel Frumos la douăzeci de ani. Stirpea franceză, în Eduard al III-lea, se vădise mai tare decît cea a Plantageneților, și se părea că adevăratul Capețian era pe tronul Angliei.

În octombrie al aceluiași an 1330, Parlamentul fu convocat din nou, de astă dată la Nottingham, în nordul țării. Adunarea se arăta a fi furtunoasă ; cei mai mulți lorzi îi păstrau pică lui Mortimer pentru execuția contelui de Kent, care le apăsa greu cugetul.

Contele de Lancastre zis Git-Sucit, căruia toți îi spuneau acum bătrînul Lancastre pentru că izbutise, adevărată minune, să-și păstreze pe umeri, pînă la cincizeci de ani, căpățîna sa aplecată, Lancastre, curajos și cuminte, se întorsese în sfîrșit din Franța. Atins de o boală a ochilor care, după ce îl supărase multă vreme, se înrăutățise deodată pînă a-l face pe jumătate orb, ajunsese să aibă nevoie de un scutier ca să-i călăuzească pașii ; dar tocmai beteșugul acesta îi aducea încă și mai multă trecere în ochii tuturor, iar sfaturile i se cereau cu și mai mare respect.

Camera Comunelor era îngrijorată de noile subsidii pentru care avea să i se ceară încuviințarea, și de noile taxe pe lînă. Unde s-or fi ducînd banii ?

Ce întrebuințare a dat Mortimer celor treizeci de mii de livre din tributul Scoției ? Oare în folosul său ori

în al țării fusese purtat acel cumplit război, cu trei ani în urmă? Și pentru ce fusese căpătuit păcătosul de baron Maltravers, în afară de slujba lui de seneșal, cu o mie de livre drept simbrie pentru paza răposatului rege, adică pentru omorul săvîrșit? Căci toate se știu, sau sfîrșesc prin a se afla, și socotelile Visteriei nu pot rămîne veșnic ascunse. Iată deci la ce slujeau birurile! Iar Ogle și Gournay, ajutoarele lui Maltravers, și Daverill, guvernatorul cetății din Corfe, primiseră tot atîta.

Mortimer care mergea pe drumul spre Nottingham, cu un alai atît de falnic încît însuși tînărul rege părea să facă parte din suita lui, Mortimer nu mai era sprijinit cu adevărat decît de vreo sută de partizani care-i datorau toată situația lor, nefiind puternici decît atîta vreme cît îl slujeau și știind că îi așteaptă dizgrația, surghiunul sau ștreangul dacă s-ar întîmpla ca el să cadă.

Credea că toți îi dau ascultare, pentru că o rețea de iscoade, pînă și prin preajma regelui, în persoana lui John Wynyard, îl informa despre tot ce se vorbea și-i făcea să șovăie pe cei care unelteau împotriva sa. Se credea puternic pentru că pîlcurile sale băgau spaima în lorzi și în deputații Camerei Comunelor. Dar uita că pîlcurile acestea de oaste pot asculta și de alte porunci, și că iscoadele pot trăda.

Fără consimțămîntul acelora asupra cărora este exercitată, puterea e o amăgire care nu poate ține multă vreme, un echilibru cum nu se poate mai șubred între frică și revoltă, și care se rupe deodată atunci cînd un număr îndeajuns de mare de oameni capătă împreună conștiința că împărtășesc aceleași gînduri.

Ținîndu-se în șaua brodată cu aur și argint, înconjurat de scutieri îmbrăcați în stacojiu și purtînd steagul său în vîrful lăncilor, Mortimer înainta pe un drum desfundat.

În timpul călătoriei, Eduard băgă de seamă că mamă-sa părea bolnavă, că avea fața trasă și palidă, ochii încercănați de oboseală, privirea mai posomorîtă. Călătorea în litieră și nu pe iapa ei albă, cum îi era obiceiul; adeseori trebuiau să oprească litiera al cărei zdruncin îi stîrnea greață. Mortimer se învîrtea pe lîngă dînsa, plin de grijă și stînjenit.

Poate că Eduard n-ar fi luat în seamă aceste semne, dacă n-ar fi avut prilejul să le vadă aidoma, la începutul anului, pe chipul doamnei Filipa, soția sa. Și apoi, la drum, slugile flecăresc mai mult ca de obicei ; femeile reginei-mame vorbeau cu acelea ale doamnei Filipa. Cînd ajunseră la York, unde făcură popas două zile, Eduard nu mai putea să aibă vreo îndoială : mamă-sa era însărcinată.

Se simțea copleșit de scîrbă și de rușine. Gelozia de asemenea, o gelozie de fiu mai mare, îi sporea necazul. Nu mai regăsea frumoasa și nobila imagine pe care o avea despre maică-sa în copilărie.

„Pentru dînsa l-am urît pe tata, din pricină că o făcea de rușine. Și iată că ea însăși mă face acum de rîsul lumii ! La patruzeci de ani mama unui bastard care va fi mai tînăr decît propriul meu fiu !“

Ca rege, se simțea umilit în ochii țării, și ca soț în ochii soției sale.

În odaia din castelul de la York, tot sucindu-se pe o parte și pe alta în așternut, fără să-și găsească somnul, îi zicea Filipei :

— Îți aduci aminte, draga mea, aici, în locul acesta, ne-am căsătorit... Ah ! I a tristă domnie te-am poftit !

Blajină și chibzuită, Filipa privea întîmplarea cu mai puțină patimă ; dar o judeca totuși, cam făcînd pe mironosița.

— Asemenea lucruri, spuse dînsa, n-ai putea să vezi la curtea Franței.

— Vai, draga mea... Și adulterele verișoarelor tale din neamul Bourgogne ?... Și regii voștri otrăviți ?

Familia capețiană devenea deodată aceea a Filipei, de parcă nu s-ar fi tras și dînsul din ea.

— În Franța oamenii sînt mai cuternitori, răspunse Filipa, mai puțin fățiș în dorințele lor, mai puțin cruzi în ura lor.

— Sînt mai prefăcuți, mai vicleni. Se slujesc mai curînd de otravă decît de pumnal...

— Voi, voi englezii, sînteți mai aprigi...

El nu răspunse. Filipa se temu să nu-l fi jignit și întinse spre dînsul un braț rotund și moale.

— Mi-ești tare drag, iubitule, spuse ea, căci tu nu le semeni...

— Şi nu e numai ruşinea, se întoarse Eduard la vorba începută, mai e şi primejdia.

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că Mortimer e într-adevăr în stare să ne facă pe toţi să pierim, apoi să se căsătorească cu mama pentru a fi recunoscut ca regent şi a-şi împinge bastardul spre tron...

— E o nebunie să te gîndeşti la aşa ceva ! spuse Filipa.

Fireşte, o astfel de răsturnare care presupunea încălcarea tuturor principiilor, religioase şi dinastice deopotrivă, ar fi fost la drept vorbind, de neînchipuit într-o monarhie tare ; dar orice e cu putinţă, şi chiar aventurile cele mai smintite, într-o ţară sfîşiată şi lăsată pradă luptelor dintre partidele potrivnice.

— Voi vorbi mîine despre asta cu Montaigu, spuse tînărul rege.

Sosind la Nottingham, lordul Mortimer se arătă foarte nerăbdător, aspru şi nervos, pentru că John Wynyard surprinsese nişte convorbiri, fără să le poată pătrunde miezul, între rege, Montaigu şi mai mulţi lorzi tineri, în ultima etapă a călătoriei.

Mortimer îşi vărsă năduful pe capul viceguvernatorului cetăţuii, sir Eduard Bohun care, însărcinat cu găzduirea oaspeţilor, şi nefăcînd decît cum cerea rînduiala de totdeauna, prevăzuse să-i adăpostească pe marii seniori chiar în castel.

— Cu ce drept, izbucni el, ai împărţit unora nişte odăi de lîngă acelea ale reginei-mame, fără să mă întrebi pe mine ?

— Credeam, my Lord, că luminăţia sa contele de Lancastre...

— Contele de Lancastre, ca toţi ceilalţi, va trebui să locuiască la depărtare de cel puţin o milă de castel.

— Şi luminăţi-ta, my Lord ?

Mortimer încruntă din sprîncene, ca şi cum această întrebare era o jignire :

— Odăile mele vor fi alături de ale reginei-mame, iar dumneata vei porunci căpitanului gărzii să-i înmîneze ei cheile castelului în fiece seară.

Eduard Bohun se supuse fără a mai crîcni.

Uneori o măsură prevăzătoare îţi iese de-a-ndoaselea. Mortimer vroia să evite ca lumea să vorbească de starea reginei-mame ; vroia mai cu seamă să-l izoleze pe rege, ceea ce le înlesni tinerilor lorzi să se strîngă şi să se sfătuiască mult mai slobod, departe de castel şi de iscoadele lui Mortimer.

Lordul Montaigu îi adună pe aceia dintre prietenii săi care i se păreau a fi mai hotărîţi, nişte flăcăi între douăzeci şi treizeci de ani : lorzii Molins, Hufford, Stafford, Clinton, precum şi John Nevil de Horneby, şi cei patru fraţi Bohun, Eduard, Humphrey, William şi John, acesta din urmă fiind conte de Hereford şi Essex. Tinerii alcătuiau partidul regelui. Aveau binecuvîntarea lui Enric de Lancastre, şi chiar mai mult decît o binecuvîntare.

Cît despre Mortimer, el îi adunase la castel în jurul său pe de alde cancelarul Burghersh, Simon Bereford, John Monmouth, John Wynyard, Hugh Turplington şi Maltravers, sfătuindu-se asupra mijloacelor de a împiedica înfiriparea vreunei noi conspiraţii.

Episcopul Burghersh simţea de unde bate vîntul şi se arăta mai puţin pornit spre asprime : punîndu-se la adăpostul demnităţii sale de slujitor al bisericii, propovăduia buna înţelegere. Ştiuse el odinioară să se strecoare la timp din partidul Despenserilor în partidul Mortimer.

— Destule arestări, destule procese şi destul sînge, zicea. Poate că i-am potoli pe nemulţumiţi cu niscaiva moşii, cu nişte bani sau dregătorii...

Mortimer îl întrerupse dintr-o uitătură ; ochiul său, cu pleoapa croită drept, sub sprinceana stufoasă, tot mai băga spaima în cei din jur ; episcopul de Lincoln tăcu.

Or, chiar în ceasul acela, lordul Montaigu izbutea să stea de vorbă între patru ochi cu Eduard al III-lea.

— Te rog din suflet, slăvitul meu rege, îi spunea el, să nu mai îngădui de acum încolo obrăzniciile şi uneltirile unui om care a pus să-ţi fie omorît tatăl, să se taie capul unchiului măriei tale, şi care ţi-a tîrît mama la stricăciune. Noi, lorzii, am jurat să ne vărsăm sîngele pînă la ultima picătură ca să te scăpăm de dînsul. Sîntem gata de orice ; ar trebui chiar să ne punem pe treabă neîntîrziat, şi pentru aceasta să putem pătrunde destui în castel, unde nici unul din noi nu e găzduit.

Tînărul rege chibzui o clipă.

— Acum, William, răspunse el, știu bine că te iubesc.

Nu spusese „că mă iubești". Sentiment cu adevărat regesc ; nu se îndoia că aceștia vroiau să-l slujească ; cel mai de seamă lucru pentru dînsul era să-și dăruie după dreptate încrederea și dragostea.

— Așadar, spuse Eduard, vă veți duce să-l căutați pe căpitanul gărzii castelului, sir William Eland, rugîndu-l în numele meu și din porunca mea să dea urmare la tot ce-i veți cere.

— Atunci, mărita ta, Doamne ajută !

Totul depindea acum de acest Eland, dacă trecuse de partea lor, și dacă li se dovedea credincios, căci dacă dădea în vileag stăruințele lui Montaigu, conjurații erau pierduți, ba poate că și regele însuși. Dar sir Eduard Bohun garanta că va merge cu dînșii, de n-ar face-o decît pentru a răzbuna felul cum se purtase Mortimer cu el, de la sosirea la Nottingham, tratîndu-l ca pe o slugă.

William Eland nu-l dezamăgi pe Montaigu, făgăduindu-i să se supună poruncilor cît îi va sta în puteri, și jurînd să păstreze taina.

— Deoarece ești cu noi, îi spuse Montaigu, dă-mi diseară cheile castelului...

— Află, my Lord, răspunse căpitanul gărzii, că porțile și ușile sînt încuiate în fiece seară cu niște chei pe care le încredințez reginei-mame, iar dînsa le ascunde sub pernele ei pînă dimineața. Mai află că garda castelului a fost scoasă din posturile de pază și înlocuită cu patru sute de oșteni ai pîlcurilor care ascultă numai de lordul Mortimer.

Montaigu văzu năruindu-se toate speranțele lui.

— Dar știu o cale ascunsă care duce din cîmp și pînă la castel, urmă Eland. E un drum pe sub pămînt săpat de regii saxoni, ca să scape de danezi, cînd aceștia pustiau toată țara. Regina Isabelle, lordul Mortimer și oamenii lor nu cunosc acest drum subpămîntean pe care nu aveam de ce să li-l arăt ; el duce în inima castelului, la turn, și de acolo poți pătrunde fără ca nimeni să te vadă.

— Cum vom da de intrarea tunelului în cîmp ?

— De vreme ce voi fi cu dumneavoastră, my Lord.

Lordul Montaigu avu o nouă și scurtă convorbire cu regele ; apoi, cînd se făcu seară, însoțit de frații Bohun, de ceilalți conjurați și de căpitanul Eland, încălecă și părăsi orașul, zicînd destul de tare ca să-l audă cît mai mulți, că nu prea se simt în siguranță la Nottingham.

Această plecare, care semăna mult a fugă, îi fu adusă la cunoștință numaidecît lui Mortimer.

— Se știu descoperiți, și se dau singuri pe față. Voi pune mîine să-i priadă și-i voi trimite la judecată înaintea Parlamentului. Haide la culcare, draga mea, vom avea o noapte liniștită, îi spuse el reginei Isabelle.

Către miezul nopții, de cealaltă parte a turnului, într-o odaie cu pereții de granit, luminată doar de o candelă, doamna Filipa își întreba soțul de ce nu se culcă și stă așezat la marginea patului, cu o za pe dînsul sub platoșa de rege, și cu o spadă scurtă alături.

— S-ar putea întîmpla lucruri mari în noaptea asta, răspunse Eduard.

Filipa rămase netulburată și liniștită la înfățișare, dar inima îi bătea să se spargă în piept ; își aducea aminte de ceea ce vorbiseră odată la York.

— Crezi că ar veni să te ucidă ?

— Și aceasta se poate.

Se auzi un zvon de glasuri șoptite în încăperea vecină, apoi Gautier de Mauny, pe care regele îl alesese să stea de pază în anticamera lui, bătu încetișor la ușă. Eduard se duse să deschidă.

— Căpitanul gărzii e aici, măria ta, și ceilalți cu dînsul.

Eduard se întoarse să-și pună buzele pe fruntea Filipei ; dînsa îi luă degetele, le ținu o clipă strîns în mîna ei, și murmură :

— Dumnezeu te aibă în paza lui !

Gautier de Mauny întrebă :

— Trebue să te urmez, măria ta ?

— Închide bine ușile și ai grijă de doamna Filipa.

În curtea năpădită de iarbă a donjonului, sub lumina lunii, conjurații așteptau adunați în jurul puțului, niște umbre înarmate cu securi și paloșe.

Tinerii de seamă ai țării își înveliseră picioarele în cîrpe ; regele nu avusese acest gînd prevăzător și numai

pasul său răsuna pe lespezile coridoarelor nesfîrşite. O singură făclie le lumina calea.

Slugilor lungite pe jos, şi care se ridicau cu ochii lipiţi de somn, li se şoptea : „regele" şi ele rămîneau locului, chircindu-se, neliniştite de această plimbare nocturnă a seniorilor înarmaţi, dar fără a încerca să afle prea multe despre cele ce se petreceau.

Tărăboiul izbucni doar cînd alaiul conjuraţilor ajunse în anticamera reginei Isabelle, unde şase scutieri puşi acolo de Mortimer se împotrivirăă-i lase să treacă, deşi regele era cel care le-o cerea. Încăierarea foarte scurtă în care numai John Nevil de Horneby fu rănit cu o lovitură de suliţă ce-i străbătu braţul ; împresuraţi şi dezarmaţi, oştenii de pază se lipiră de pereţi ; toată tărăşenia nu ţinuse decît un minut, dar în dosul uşii groase se auzi ţipătul ieşit din pieptul reginei-mame, apoi zgomotul stinghiilor împinse.

— Lord Mortimer, ieşi de acolo ! porunci Eduard al III-lea. E regele ţării care vine să te aresteze.

Rostise asta cu glas bătăios, limpede şi puternic, aşa cum i-l auzise mulţimea din York în ziua cununiei sale.

În loc de orice alt răspuns se desluşi un clinchet de spadă trasă din teacă.

— Mortimer, ieşi de acolo ! repetă tînărul rege.

Mai aşteptă cîteva clipe, apoi, deodată, apucă cea mai apropiată secure din mîna unui tînăr lord, o ridică deasupra capului, şi, din toate puterile lui, izbi în uşă.

Această lovitură de topor era afirmarea prea mult aşteptată a puterii sale regale, sfîrşitul umilinţelor, sorocul hotărîrilor luate împotriva voinţii sale ; era eliberarea Parlamentului său, oncarea redată lorzilor şi legalitatea restaurată în ţară.

Mai mult decît din ziua încoronării, domnia lui Eduard al III-lea începea de aici, de la acest fier lucios înfipt în stejarul negru, de la această pocnitură, de la acest trosnet uriaş al lemnului răsfrîngîndu-şi ecoul sub bolţile castelului din Nottingham.

Alte zece securi izbiră uşa, şi peste cîteva clipe canaturile ei grele căzură în lături.

Roger Mortimer se afla în mijlocul odăii; avusese timp să-şi pună nişte nădragi; cămaşa albă îi era descheiată la piept, iar în mînă îşi ţinea spada.

Ochii de culoarea cremenii scînteiau sub sprîncenele stufoase, părul încărunţit şi despieptănat îi venea peste faţa aspră; mai era încă destulă vlagă în bărbatul acesta.

Lîngă dînsul, cu obrajii scăldaţi în lacrimi, Isabelle tremura de frig şi de frică; picioruşele ei goale făceau o pată albă pe lespezile de piatră. Se zărea în odaia de alături un pat cu aşternutul răvăşit.

Întîia privire a tînărului rege se opri la regina-mamă, a cărei cămaşă de noapte lăsa să i se vadă dedesubt pîntecul rotunjit. Niciodată Eduard al III-lea nu-i va ierta lui Mortimer că o adusese pe maică-sa, care în amintirile lui rămăsese atît de frumoasă şi atît de vitează în restrişte, atît de necruţătoare în ceasurile de triumf dar întotdeauna de o măreţie regească, în acest hal de femeiuşcă înlăcrimată căreia i s-a luat bărbatul care o lăsase borţoasă, şi acum îşi frînge mîinile, gemînd:

— Frumosul meu fecior, dragul meu, te rog din suflet, cruţă-l pe nobilul Mortimer!

Se aşezase între fiu şi amantul ei.

— Cruţatu-ţi-a el cinstea? întrebă Eduard.

— Nu vă atingeţi de dînsul! ţipa Isabelle. E un cavaler viteaz şi-i prietenul nostru drag; adu-ţi aminte că lui îi datorezi tronul!

Conjuraţii şovăiau. Se va încinge oare o luptă, şi vor trebui să-l omoare pe Mortimer sub ochii reginei?

— Lasă că a tras el destule foloase, împingîndu-mă mai repede la domnie! Haideţi, lorzii mei, înşfăcaţi-l, spuse tînărul rege dînd la o parte pe maică-sa şi făcîndu-le semn însoţitorilor săi să se apropie.

Montaigu, fraţii Bohun, lordul Molins şi John Nevil din al cărui braţ şiroia sîngele, fără ca el să se sinchisească, se strînseră roată în jurul lui Mortimer. Două securi se ridicară în spatele lui, trei pumnale se îndreptară spre coaste, o mînă se abătu peste braţul său pentru a-l sili să dea drumul săbiei pe care o ţinea. Îl împrînciră spre uşă. Înainte de a-i trece pragul, Mortimer se mai întoarse o dată.

— Rămîi cu bine, regina mea, îi strigă el; mult ne-am iubit!

Şi era adevărat. Cea mai mare, cea mai spectaculoasă, cea mai pustiitoare dragoste a veacului, începută ca o ispravă cavalerească, şi care tulburase toate curţile Europei, pînă şi cea a Sfîntului Scaun, acea pasiune care tocmise o flotă şi înarmase o oaste, mistuindu-se apoi într-o cîrmuire asupritoare şi sîngeroasă, se isprăvea între securi, la lumina unei făclii fumegînde. Roger Mortimer, al optulea baron de Wigmore, fost înalt judecător al Irlandei, întîiul conte al Ţinuturilor de Margine, era mînat spre temniţă; regeasca lui ibovnică, în cămaşă, se prăbuşea la piciorul patului.

Înainte de ivirea zorilor, Bereford, Daverill, Wynyard şi protejaţii mai de seamă ai lui Mortimer erau prinşi; oamenii regelui porneau pe urmele celor trei ucigaşi ai lui Eduard al II-lea, seneşalul Maltravers, Gournay şi Ogle, care o luaseră la fugă de îndată ce aflară de păţania stăpînului lor.

Dimineaţa, mulţimea se îmbulzise pe străzile din Nottingham şi-şi urla bucuria la trecerea escortei care-l ducea într-o căruţă, ocară fără seamăn pentru un nobil, pe Mortimer în lanţuri. Ţinîndu-şi ca de obicei urechea pe umăr, Gît-Sucit era în rîndul întîi al norodului şi, cu toate că ochii săi bolnavi abia vedeau alaiul, ţopăia pe loc şi-şi zvîrlea căciula în aer.

— Unde-l duc?

— La Turnul Londrei.

III

SPRE SPÎNZURĂTOAREA MIŞEILR

Corbii din turn trăiesc foarte mult, ajungînd, zice-se, la peste o sută de ani. Acelaşi corb uriaş, atent şi viclean, care cu şapte ani în urmă încerca să împungă ochii prizonierului prin gratiile ferestruicii, se întorsese să-şi ia locul în faţa celulei.

Să fi fost oare în batjocură că-i hotărîseră lui Mortimer temnița în care zăcuse odinioară? Acolo unde tatăl îl ținuse închis șaptesprezece luni, îl ținea la rîndul său și fiul. Mortimer își zicea că trebuie să fi fost în însăși firea lui, în făptura lui, ceva care-l făcea de nesuferit autorității regale sau care făcea această autoritate de nesuferit în ochii săi. Oricum, el și un rege nu puteau trăi alături în aceeași națiune și trebuia neapărat ca unul din doi să piară. Suprimase un rege; un alt rege avea să-l suprime. E o mare pacoste să te fi născut cu un suflet de monarh, cînd nu ești sortit să domnești.

De data aceasta Mortimer nu mai avea speranța și nici măcar dorința de a evada. I se părea că murise încă la Nottingham. Pentru oameni ca dînsul, stăpîniți de trufie, și ale căror ambiții, oricît de mari, fuseseră o clipă împlinite, căderea sau moartea tot una e. Adevăratul Mortimer era de acum încolo, și pentru veșnicia omenească, înscris în cronicile Angliei; temnița din turn nu conținea decît învelișul său trupesc și fără însemnătate.

Lucru straniu, învelișul acesta de carne își regăsise unele deprinderi. Așa cum, atunci cînd te întorci după o absență de douăzeci de ani în locuința unde ai trăit copil, apeși cu genunchiul fără să-ți dai seama și parcă îndemnat de o memorie a mușchilor pe canatul ușii care odinioară se deschidea anevoie, sau calci la mijlocul scării ca să eviți marginea unei trepte putrezite, tot așa Mortimer regăsise gesturile învățate în zilele sale de temniță dinainte cu șapte ani. Putea să facă noaptea cei cîțiva pași de la ferestruică la perete fără a se lovi vreodată; de cum intrase în celulă împinsese scăunelul pe locul său dinainte; recunoștea zgomotele obișnuite, schimbarea gărzii, clopotele care vesteau liturghia la paraclisul Sfîntului Petre; și asta fără să-și bată capul. Știa ora cînd i se aducea prînzul. Hrana era cam tot așa de păcătoasă, ca pe vremea mîrșavului căpitan al turnului, Seagrave.

Pentru că bărbierul Ogle îi slujise lui Mortimer ca emisar, întîia oară, pentru a pune la cale evadarea, acum nu mai vroiau să-i trimită pe nimeni ca să-l bărbierească. O barbă de o lună îi năpădise fața. Dar afară de asta, toate erau la fel, pînă și corbul pe care Mortimer îl poreclise odinioară „Eduard", și care se prefăcea că doarme,

deschizîndu-şi din cînd în cînd ochiul rotund înainte de a-şi repezi ciocul mare printre gratii.

Ah, ba da, lipsea ceva : tristele monologuri ale bătrînului lord Mortimer de Chirk, lungit pe scîndura care-i ţinea de culcuş... Astăzi, Roger Mortimer înţelegea de ce unchiu-său refuzase atunci să evadeze odată cu dînsul. Nu din teama de primejdie, şi nici măcar din slăbiciune trupească ; omul are întotdeauna destulă putere ca să pornească pe un drum, chiar dacă va trebui să cadă înainte de ajunge la capătul lui. Sentimentul că viaţa îi era terminată îl ţinuse în loc pe lordul de Chirk, şi-l hotărîse să-şi aştepte mai bine sfîrşitul pe această scîndură decît să-şi urmeze nepotul.

Pentru unul ca Roger Mortimer, care nu avea decît patruzeci şi cinci de ani, moartea nu va veni de la sine. Îl încerca o spaimă nedesluşită cînd privea spre mijlocul pajiştii, acolo unde se aşeza de obicei butucul călăului. Dar te obişnuieşti cu moartea apropiată printr-un lung şir de gînduri foarte simple care se leagă între ele şi-ţi dau pînă la urmă sentimentul unei melancolice împăcări cu soarta. Mortimer îşi zicea că vicleanul corb va trăi după dînsul şi-şi va bate joc de alţi prizonieri ; şi şobolanii vor trăi, şobolanii graşi care veneau noaptea uzi de pe malurile nămoloase ale Tamisei şi alergau pe pietrele cetăţuii ; chiar şi puricele care-l sîciia sub cămaşă va sări pe călău în ziua execuţiei, şi va continua să trăiască. Orice viaţă care se stinge lasă celelalte vieţi neatinse. Nimic nu e mai banal decît să mori.

Uneori se gîndea la nevastă-sa, lady Jeanne, fără nostalgie şi fără remuşcări. O ţinuse destul de departe de puterea lui pentru ca noii stăpîni să aibă vreun motiv de a se lega de dînsa. Îi vor lăsa fără îndoială veniturile moşiilor. Fiii lui ? Firește, fiii lui vor avea să tragă ponoasele vrăjmăşiilor ce s-au strîns împotriva sa ; dar cum era puţină nădejde ca dînşii să ajungă vreodată aşa de sus şi aşa de puternici ca tatăl lor, cine se va mai sinchisi dacă vor fi sau nu conţi ai Ţinuturilor de Margine ? Marele Mortimer era el, sau mai degrabă ceea ce fusese el. Nici pentru soţia sa, nici pentru fiii săi nu simţea vreo părere de rău.

Regina ?... Regina Isabelle va muri și dînsa într-o zi, și din clipa aceea nu va mai rămîne nimeni pe pămînt care să-l fi cunoscut cu adevărat. Doar cînd se gîndea la Isabelle, se mai simțea întrucîtva legat de viață. Murise la Nottingham, fără îndoială, dar dragostea lui trăia mai departe, oarecum ca barba care se încăpățînează să crească după ce inima a încetat să bată. Iată tot ce-i mai rămînea călăului să curme dintr-o dată. Cînd îi vor despărți capul de trup, vor nimici amintirea mîinilor regale care s-au aninat de acest gît.

Ca în fiecare dimineață, Mortimer ceruse să i se spună ziua în care se afla. Era 29 noiembrie ; Parlamentul trebuie să se fi întrunit deci și prizonierul aștepta să fie adus în fața lui. Cunoștea îndeajuns lașitatea adunărilor ca să știe că nimeni nu-i va lua apărarea, ci dimpotrivă. Lorzii și deputații camerei Comunelor aveau să se răzbune cu toată rîvna pentru spaima ce-o vîrîse în ei atîta vreme.

Sentința se și rostise, acolo, în odaia din Nottingham. Nu la o judecată aveau să-l supună, ci doar la un simulacru necesar, o formalitate, întocmai ca odinioară cînd oamenii erau osîndiți din porunca lui.

Un suveran de douăzeci de ani, nerăbdător să apuce cîrma țării, și niște tineri lorzi nerăbdători să se bucure de favorurile regale, aveau nevoie ca el să piară pentru a fi siguri de puterea lor.

„Pentru acest copilandru de Eduard, moartea mea este împlinirea fără de care încoronarea sa nu ar fi desăvîrșită... Și totuși, ei nu vor face mai mult ca mine ; poporul nu va fi mai mulțumit sub legea lor. Unde n-am izbutit eu, cine ar putea să izbutească ?“

Ce atitudine trebuia să adopte la simulacrul de judecată ? Să ceară îndurare ca Edmond de Kent ? Să-și recunoască vina, să se roage de iertare, să se arate gata de a merge să-și facă supunerea în picioarele goale și cu funia la gît, căindu-se pentru fărădelegile lui ? Trebuie să ai o mare poftă de a trăi ca să poți juca această comedie a înjosirii ! „Nu am săvîrșit nici o greșeală. Am fost cel mai tare, și am rămas pînă ce alții, mai tari ca mine, deocamdată, m-au doborît. Asta e tot.“

Aşadar, să-i insulte? Să înfrunte pentru ultima oară acest Parlament de oi supuse şi să-i arunce de la obraz: „Am ridicat armele împotriva regelui Eduard al II-lea. Lorzii mei, care dintre dumneavoastră, cei ce mă judecaţi astăzi, nu m-au urmat atunci?... Am evadat din Turnul Londrei. Care dintre dumneavoastră, lorzii mei, episcopi, care mă judecaţi astăzi, nu mi-au dat ajutor şi bani pentru a-mi redobîndi libertatea?... Am scăpat-o pe regina Isabelle să nu fie ucisă de favoriţii soţului ei, am strîns oşti şi am înarmat o flotă care v-a scăpat de Despenseri, l-am scos din scaun pe regele urît de voi şi am făcut să fie încoronat fiul său care astăzi mă judecă. Lorzii mei, voi, conţi, baroni şi episcopi, şi voi, domnilor deputaţi ai Comunelor, care dintre voi nu mi-a adus laude pentru toate acestea, şi chiar pentru dragostea ce mi-a arătat-o regina? Nu-mi puteţi aduce nici o vină afară de aceea că le-am făcut pe toate în locul vostru, şi acum vreţi să mă sfîşiaţi în bucăţi, pentru ca, prin moartea unuia singur, să faceţi lumea să uite ceea ce a fost opera tuturor..."

Sau mai bine tăcerea... Să nu răspundă la interogatoriu, să nu-şi facă nici o apărare, să nu-şi dea osteneala zădarnică de a se justifica. Să lase să urle cîinii pe care nu-i mai ţinea sub bici... „Dar cîtă dreptate am avut supunîndu-i cu frica!"

Un zgomot de paşi îl smulse din gîndurile lui. „Iată, a sosit clipa", îşi spuse.

Uşa se deschise şi nişte armăşei se iviră în prag, trăgîndu-se însă deoparte spre a-l lăsa să treacă pe fratele răposatului conte de Kent, contele de Norfolk, mareşal al Angliei, urmat de lordul-primar şi de şerifii Londrei, precum şi de cîţiva delegaţi ai camerei Lorzilor şi Camerei Comunelor. Toţi aceştia nu puteau să încapă în celulă, şi capetele unora se îmbulzeau în coridorul strîmt.

— My Lord, vorbi contele de Norfolk, vin din porunca regelui să dau citire sentinţei ce s-a dat în privinţa domniei tale, acum două zile, de către adunarea Parlamentului.

Cei de faţă se arătară miraţi văzînd că, la auzul acestei veşti, Mortimer surîse. Un surîs liniştit şi dispreţuitor care nu li se adresa lor, ci lui însuşi. Sentinţa era dată de două zile fără să-l fi adus la judecată, fără interogatoriu,

fără apărare... pe cînd el, doar cu o clipă înainte, se frămînta, întrebîndu-se cum să se înfățișeze acuzatorilor. Zădarnică grijă ! I se dădea o ultimă lecție ; ar fi putut și dînsul pînă mai ieri să se lipsească de formalități judiciare pentru Despenseri, pentru contele d'Arundel, pentru contele de Kent.

Procurorul curții începuse să citească sentința : *Avînd în vedere că s-a poruncit de către Parlamentul adunat la Londra, îndată după încoronarea stăpînului nostru regele, că sfatul regelui va cuprinde cinci episcopi, doi conți și cinci baroni, și că nimic nu se va putea hotărî fără a fi dînșii de față, și că numitul Roger Mortimer, nesocotind voința Parlamentului, și-a însușit cîrmuirea și gospodărirea țării, scoțînd și așezînd în slujbă după pofta sa pe slujitorii casei regelui și a toată țara, pentru a-și băga prietenii după plac...*

În picioare, cu spatele la perete și o mînă așezată pe o gratie a ferestruicii, Roger Mortimer privea pajiștea și părea că abia ascultă ce i se citea.

— *...Avînd în vedere că tatăl regelui nostru fiind adus la castelul de la Kenilworth precum hotărîseră pairii regatului, spre a rămîne acolo și a i se purta de grijă după demnitatea sa de mare prinț, numitul Roger porunci să i se refuze orice ar cere, apoi făcu să fie mutat la Berkeley unde în cele din urmă după porunca numitului Roger, fu omorît în chip rușinos și mișelnic...*

— Cară-te de-aici, pasăre uricioasă, strigă Mortimer spre uimirea celor de față, căci corbul viclean îl izbise cu ciocul pe dosul palmei.

— *...Avînd în vedere că, deși era oprit oricui, din porunca regelui, pecetluită cu pecetea cea mare, de a pătrunde înarmat în sala unde se ținea adunarea Parlamentului la Salisbury, aceasta sub pedeapsa cuvenită nelegiuiților, numitul Roger și însoțitorii săi înarmați pătrunseră totuși acolo, încălcînd astfel porunca regelui...*

Pomelnicul fărădelegilor era lung de nu se mai isprăvea. I se punea în cîrcă lui Mortimer expediția militară împotriva contelui de Lancastre ; iscoadele așezate pe lîngă tînărul suveran și care-l siliseră *„să se poarte mai curînd ca un prizonier decît ca rege"*, hrăpirea prădalnică a unor moșii întinse aparținînd coroanei ; jefui-

rea mai multor baroni lăsați în sapă de lemn și surghiuniți ; uneltirea pusă la cale spre a-l face pe contele de Kent să creadă că tatăl regelui mai trăia, *„ceea ce l-a hotărît pe pomenitul conte de Kent să cerceteze lucrurile prin mijloacele cele mai cinstite și cu bună credință"*, uzurparea puterilor regale pentru a-l aduce pe contele de Kent înaintea judecății Parlamentului și a-l trimite la pieire ; sfeterisirea banilor rînduiți pentru războiul din Gasconia, precum și a celor treizeci de mii de mărci de argint vărsate de scoțieni potrivit tratatului de pace ; însușirea nedreaptă a Vistieriei Regale astfel încît regele nu mai era în stare să facă față cheltuielilor potrivit cu rangul său. Mortimer mai era învinuit că aținase vrajba între tatăl regelui și regina soață, *„fiind astfel vinovat de faptul că regina nu se mai întoarse niciodată la domnul ei ca să se culce cu dînsul, spre marea necinste a regelui și a întregii țări"*, și, în sfîrșit, de a o fi necinstit pe regină *„arătîndu-se cu dînsa în ochii lumii ca ibovnicul ei știut și recunoscut de toți"*.

Cu ochii în tavan și mîngîindu-și barba, Mortimer surîdea din nou ; ceea ce i se citea era povestea lui, care, sub această formă ciudată, avea să intre pentru vecie în arhivele țării.

— *...Pentru toate acestea regele a lăsat în seama conților, baronilor și celorlalți, să se rostească o dreaptă judecată împotriva sus-zisului Roger Mortimer ; la care lucru membrii Parlamentului s-au învoit, după ce vorbiră între dînșii, zicînd că toate învinuirile pomenite mai înainte erau întemeiate, știute și cunoscute de tot poporul, și mai cu seamă acea parte privind moartea regelui la Berkeley. Pentru toate acestea dînșii au hotărît ca sus-zisul Roger, trădător și vrăjmaș al regelui și al țării, să fie tîrît prin pietre și apoi spînzurat...*

Mortimer avu o ușoară tresărire. Așadar, nu mai era butucul călăului ? Pînă la capăt avea să audă lucruri la care nu se gîndise.

— *...și de asemenea că sentința va fi fără drept la o nouă judecată, așa cum sus-zisul Mortimer însuși a hotărît odinioară în procesele celor doi Despenseri și a răposatului lord Edmond, conte de Kent și unchi al regelui.*

Grefierul isprăvise şi acum îşi strîngea foile, făcîndu-le sul. Contele de Norfolk, fratele contelui de Kent, îl privea pe Mortimer drept în ochi. Ce învîrtise ăsta care tăcuse mîlc în lunile din urmă, ca să reapară astăzi făcînd pe răzbunătorul împărţitor al dreptăţii ? Din pricina acestei priviri îi veni poftă lui Mortimer să vorbească... O, foarte pe scurt, doar ca să-i spună contelui mareşal şi, prin el, regelui, sfetnicilor, lorzilor, deputaţilor, clerului, întregului popor :

— Cînd se va ivi în regatul Angliei un bărbat în stare să săvîrşească lucruri ca acestea pe care le-aţi pomenit, vă veţi supune din nou, de astă dată lui, cum mi-aţi fost supuşi mie. Dar nu cred că el se va naşte aşa de curînd... Acum, e vremea să isprăvesc cu toate acestea. Mă veţi duce numaidecît la moarte ?

Părea să mai dea porunci şi să comande propria sa execuţie.

— Da, my Lord, îi răspunse contele de Norfolk, numaidecît. Te vom duce la Common Gallows.

Common Gallows, adică spînzurătoarea hoţilor, tîlharilor, calpuzanilor, codoşilor, spînzurătoarea mişeilor de rînd.

— Bine, să mergem ! spuse Mortimer.

— Dar mai întîi, trebuie să te dezbrace ca să fii băgat în coteţ.

— Prea bine, dezbrăcaţi-mă.

Scoaseră hainele de pe dînsul, lăsîndu-i doar o pînză în jurul şalelor. Ieşi aşa, gol în mijlocul unei escorte îmbrăcată în vestminte călduroase, sub o burniţă rece de noiembrie. Trupul său înalt şi vînjos făcea o pată luminoasă printre toate caftanele negre ale şerifilor şi zalele de fier ale gărzii.

Coteţul se afla pe pajişte, înjghebat din şipci necioplite puse pe două tălpoaie, la care era înhămat un cal de povară.

Mortimer îşi păstră zîmbetul dispreţuitor cînd privi acest echipaj. Cîtă grijă, cîtă sîrguinţă pentru a-l umili ! Se întinse singur jos şi îi legară îndată mîinile şi gleznele de şipcile coteţului, după aceea calul porni şi coteţul începu să lunece, mai întîi uşurel pe iarba pajiştii, apoi ricîind prundul şi pietrele din drum.

Mareşalul Angliei, lordul-primar, delegaţii Parlamentului, căpitanul gărzii turnului, veneau în urmă; o escortă de oşteni, cu suliţa pe umăr, deschidea calea şi păzea coloana.

Alaiul ieşi din fortăreaţă prin Poarta Trădătorilor, unde o mare mulţime aştepta, curioasă, gălăgioasă, cruntă, şi care sporea mereu de-a lungul drumului.

Cînd ai privit mai întotdeauna mulţimile de sus, de pe cal sau de pe o estradă, e o impresie stranie să le vezi deodată de pe pămînt, să observi toate bărbiile acestea agitate, toate gurile acestea strîmbate de ţipete, aceste mii de nări deschise. Bărbaţii văzuţi astfel au într-adevăr feţe boccii, şi femeile de asemenea, nişte feţe caraghioase şi pline de răutate, înfiorătoare rîturi de dihănii pe care nu le-ai plesnit îndeajuns cînd erai în picioare! Şi de n-ar fi fost ploaia mărunţă care-i cădea drept în ochi, Mortimer scuturat şi hurducat în coteţul lui, ar fi văzut mai bine feţele acestea schimonosite de ură.

Ceva vîscos şi moale îi atinse obrazul şi se prelinse în barbă; Mortimer înţelese că era un scuipat. Apoi, o durere ascuţită, pătrunzătoare, îi străbătu tot trupul; o mînă laşă îi zvîrlise o piatră care-l izbi sub pintece. Fără suliţaşii aceia, mulţimea, îmbătîndu-se cu propriile ei urlete, l-ar fi sfîşiat pe loc.

Înainta sub o boltă sonoră de ocări şi de blesteme, el care cu şase ani în urmă, pe toate drumurile Angliei, nu auzea ridicîndu-se decît urale. Mulţimile au două glasuri, unul pentru ură, altul pentru bucurie; e o minune că atîtea gîtlejuri urlînd laolaltă pot scoate vuiete aşa de deosebite.

Şi deodată se făcu tăcere. Să fi ajuns la spînzurătoare? Nicidecum; alaiul intrase în palatul Westminster, şi cîţiva armăşei trăgeau acum încetişor coteţul pe sub ferestrele la care se îmbulzeau deputaţii. Aceştia priveau fără să scoată o vorbă cum era tîrît, ca un copac tăiat, cel ce atîtea luni îi încovoiase sub voinţa sa.

Cu ochii uzi de ploaie, Mortimer căuta o privire. Poate că, dintr-o cruzime fără pereche, o siliseră pe regina Isabelle să fie de faţă la moartea lui? N-o zări însă.

Alaiul se îndreptă apoi spre Tyburn. Ajuns la Common Gallows, osînditul fu dezlegat şi spovedit în grabă. Pentru ultima oară, Mortimer privi mulţimea de sus, de la înălţimea eşafodului. Nu avu mult de suferit căci ştreangul călăului, ridicîndu-l deodată, îi rupse vertebrele.

Regina Isabelle se afla în ziua aceea la Windsor, unde îşi venea în fire, încetul cu încetul, după ce pierduse, odată cu amantul, şi copilul pe care trebuia să i-l nască. Regele Eduard îi trimise vorbă mamei sale că va veni să petreacă cu dînsa sărbătorile Crăciunului.

IV

ZI REA

Prin ferestrele casei Bonnefille, Béatrice d'Hirson privea ploaia care cădea în strada Mauconseil. De cîteva ceasuri îl aştepta pe Robert d'Artois care-i făgăduise că va veni la dînsa în după-amiaza aceea. Dar Robert nu-şi ţinea de fel făgăduielile, nici cele mărunte, nici cele mari, şi Béatrice se socotea proastă că-i mai dădea crezare.

În ochii unei femei care aşteaptă, un bărbat are toate cusururile din lume. Robert nu-i făgăduise care, şi de aproape un an, că o va lua doamnă de onoare în palatul său? Cînd stai să judeci, nu era altfel decît mătuşă-sa; toţi ăştia din neamul Artois sînt o apă. Nişte nerecunoscători! Te speteşti să le intri în voie; alergi pe la toate negustoresele de ierburi şi pe la toate babele care fac vrăji; ucizi oameni spre a le face treburile; înfrunţi primejdia de a pieri în ştreang sau pe rug... căci doar nu monseniorul Robert ar fi fost arestat dacă Béatrice era prinsă pe cînd turna arsenic în ceaiul doamnei Mahaut, sau sare de mercur în cupa de vin a reginei văduve Jeanne. „No cunosc pe femeia asta, ar fi spus el. Zice că a lucrat din porunca mea? Minciuni. Era în slujba mătuşii mele, nu în slujba mea. Născoceşte poveşti ca să-şi scape capul. N-aveţi decît s-o trageţi pe

roată." Între cuvîntul unui prinț al Franței, cumnat al regelui, și acela al unei nepoate oarecare de episcop, a cărei familie nu mai era nici măcar bine văzută, cine ar mai fi stat la îndoială ?

„Și am făcut toate acestea, pentru ce ? se întreba Beatrice. Ca să aștept ; ca să aștept, singură-singurică în casa mea, ca monseniorul Robert să catadicsească a veni la mine o dată pe săptămînă ! Spusese că are să vină după slujba de după-amiază ; iată că a bătut și clopotul pentru vecernie. Pesemne că iar a chefuit, a ospătat trei baroni, și-a povestit isprăvile, a vorbit de treburile țării, de procesul său, a mîngîiat șoldurile tuturor slujnicelor. Acuma, pînă și acea Divion mănîncă la masa lui, știu bine asta ! Iar eu stau aici să privesc ploaia. Și va veni la noapte, greoi, rîgîind tot timpul și cu obrajii aprinși ; îmi va îndruga niște nerozii, se va trînti pe pat ca să doarmă un ceas și va pleca așa cum a venit. Dacă vine cel puțin...

Béatrice se topea de urît, mai rău chiar decît la Conflans, în ultimele luni ale doamnei Mahaut. Dragostele ei cu Robert se împotmoleau. Crezuse că-l prinde în capcană pe uriaș, dar el se dovedise mai tare. Dragostea dezamăgită, călcată în picioare, se prefăcea în pică ascunsă. Să aștepte, veșnic să aștepte ! Și să nu poată ieși măcar în oraș, să umble prin cîrciumi cu vreo prietenă în căutarea aventurii, pentru că Robert putea să apară tocmai atunci. Și pe deasupra, mai punea oameni de ai lui să n-o scape din ochi !

Vedea ea bine că Robert se depărta de dînsa, că nu mai venea s-o vadă decît în silă, cum vii la o complice pe care trebuie s-o iei cu binișorul. Treceau uneori și două săptămîni întregi fără ca el să se culce cu dînsa. „Nu vei cîștiga tu întotdeauna, monseniore Robert !" șoptea ea. Neputînd să-l aibă îndeajuns, în taină începea să-l urască.

Încercase cele mai bune leacuri de dragoste : *scoate-ți cîteva picături din sîngele tău, într-o vineri de primăvară ; pune-le să se usuce pe cuptor într-o ulcică, împreună cu două testicule de iepure și un ficat de porumbiță ; pisează toate acestea pînă faci din ele o pulbere măruntă și dă-o apoi s-o înghită celui pe care ți-ai pus*

ochii; și dacă efectul nu se simte întîia oară, repetă aceasta pînă la trei ori.

Sau încă una: *Te vei duce într-o vineri de dimineață, înainte de răsăritul soarelui, într-o livadă cu pomi roditori și vei culege din pom cel mai frumos măr ce vei găsi; apoi îți vei scrie cu sîngele tău, pe un petec de hîrtie albă, numele și porecla, și, în rîndul următor, numele și porecla aceluia de care vrei să fii iubită; și-ți vei da osteneala să capeți trei fire din părul lui, cărora le vei alătura trei fire dintr-al tău, care-ți vor sluji ca să legi hîrtiuța ce ai scris-o cu sîngele tău; apoi vei tăia mărul în două, vei scoate sîmburii și, în locul lor, vei băga hîrtiuța legată cu firele de păr; și cu două bețișoare ascuțite dintr-o ramură de mirt verde, vei împreuna binișor cele două jumătăți de măr și-l vei pune să se usuce bine în cuptor astfel încît să se facă tare și fără nici o umezeală, cum sînt merele uscate din postul Paștilor; îl vei înveli după aceea în frunze de laur și de mirt și vei căuta să-l pui sub căpătîiul patului în care doarme bărbatul iubit, fără ca el să bage de seamă asta; și în puțină vreme acesta are să-ți dea semne de dragostea lui.*

Zadarnică încercare. Merele de vineri rămîneau fără efect. Vrăjile, în care Béatrice se socotea meșteră, păreau să nu aibă nici o putere asupra contelui d'Artois. El nu era totuși Diavolul, deși ea îi spusese asta ca să-l cucerească.

Béatrice trăsese nădejde să rămînă însărcinată. Contele Robert părea să-și îndrăgească fiii, poate că din mîndrie, dar îi îndrăgea. Erau singurele făpturi de care vorbea cu un pic de duioșie. Așa că, un bastard care i-ar pica tocmai acum... Și apoi, ar fi fost un mijloc de care Béatrice s-ar fi putut folosi; să-și arate pîntecul și să zică: „Aștept un copil al monseniorului Robert...“ Dar fie că își stricase în trecut născătoarea, fie că necuratul o făcuse așa încît să nu poată zămisli, și speranța asta fusese zadarnică. Și nu-i mai rămîneau Béatricei d'Hirson, fosta domnișoară de onoare a contesei Mahaut, decît așteptarea, ploaia, și visurile de răzbunare...

La ora cînd burghezii se băgau în pat, Robert d'Artois sosi în sfîrșit, posomorît la față și scărpinîndu-și

barba țepoasă. Abia dacă o privi pe Béatrice care avusese grijă să-și pună o rochie nouă ; își turnă un pahar mare de vin dulce dres cu scorțișoară.

— E trezit, spuse el cu o strîmbătură, lăsîndu-se într-un jilț care scoase un lung geamăt de lemn.

Cum să nu-și fi pierdut băutura aroma ei ? Oala de vin fusese pregătită de patru ceasuri !

— Speram că ai să vii mai devreme, monseniore.

— Ei, da ! Am avut însă niște treburi care m-au împiedicat să viu.

— Ca ieri și ca alaltăieri...

— Înțelege de asemenea că nu pot intra ziua în casa ta ca să mă vadă lumea, mai ales acum, cînd trebuie să fiu cu ochii în patru.

— Bună scuză ! Atunci să nu mai îmi spui că vii ziua, dacă nu vrei să mă vezi decît noaptea. Dar noaptea aparține soției tale, contesa.

Robert înălță din umeri, plictisit :

— Știi bine că nu mă mai ating de dînsa.

— Toți soții spun asta ibovnicelor, cei mai mari seniori ai țării ca și cei mai de pe urmă cîrpaci... și toți mint la fel. Zău, aș vrea să văd cum ar putea doamna de Beaumont să-ți surîdă așa de frumos și să se arate așa de drăguță cu tine dacă nu te-ai culca niciodată în patul ei... Cît e ziua de mare, monseniorul e la Consiliul regal, de parcă regele ar ține sfat de cînd se crapă de zi și pînă la apusul soarelui. Sau monseniorul e la vînătoare... sau monseniorul e gata să plece la o întrecere cu lancea... sau monseniorul e dus la moșia sa de la Conches.

— Mai taci odată ! strigă Robert dînd cu palma în masă. Am alte griji în cap decît să stau și s-ascult niște mofturi de muiere. Azi am înfățișat jalba mea la Tribunalul regelui.

Într-adevăr acestea se petreceau la 14 decembrie, ziua hotărîtă de Filip al VI-lea pentru începerea procesului pornit de Robert d'Artois. Béatrice o știa. Robert i-o pusese mai înainte ; dar, sîcîită de gelozie, uitase.

— Și lucrurile s-au petrecut după cum doreai ?

— Nu tocmai, răspunse Robert. Am arătat scrisorile unicului meu și unii au tăgăduit că ele ar fi adevărate.

— Dar ce, tu le credeai adevărate ? întrebă Béatrice cu un zîmbet răutăcios. Și cine le-a tăgăduit ?

— Ducesa de Bourgogne care a cerut să i se dea hîrtiile ca să le vadă mai de aproape...

— A ! Ducesa de Bourgogne e la Paris...

Genele lungi și negre se ridicară o clipă și în privirea Béatricei se ivi o lucire neașteptată care se stinse numaidecît. Absorbit de grijile lui, Robert nici nu apucase s-o vadă.

Lovindu-și pumnii unul de altul și cu fălcile încleștate, zicea :

— A venit anume pentru asta cu ducele Eudes. Mahaut va continua deci să-mi pună bețe-n roate pînă și prin urmașii ei ! Pentru ce naiba curge în seminția asta un sînge așa de păcătos ? Tot ce se naște fată în familia Burgundiei, e curvă, hoață și mincinoasă ! Asta care-l împinge împotriva mea pe nătăfletul de bărbatu-său e de pe acum o tîrfă ca tot neamul ei. Au Burgundia ; de ce mai vor să țină și comitatul pe care mi l-au furat ? Dar voi cîștiga. Am să ridic tot Artois-ul dacă va fi nevoie, cum am mai făcut-o împotriva lui Filip cel Lung, tatăl acestei pocitanii. Și de data asta nu voi porni spre Arras, ci spre Dijon...

Vorbea, dar fără tragere de inimă. Era o mînie chibzuită, fără zbierete, fără pasul acela parcă anume ca să năruie pereții, fără toată comedia aceea a furiei pe care știa s-o joace așa de bine. Pentru auzul cui să-și fi dat această osteneală ?

În dragoste, deprinderea roade încetul cu încetul caracterele. Nu-ți dai silința decît în ceea ce-i nou, și nu ți-e frică decît de ceea ce nu cunoști. Nimeni nu e făcut numai din putere, iar temerile dispar odată ce taina se destramă. De fiecare dată cînd te arăți gol, lepezi nițel din autoritatea ta. Béatrice nu se mai temea de Robert.

Uita să se mai teamă de el pentru că îl văzuse prea des dormind, și își îngăduia, față de acest uriaș, ceea ce nimeni nu ar fi îndrăznit.

Și aceeași schimbare se petrecuse în Robert, în sentimentele sale pentru Béatrice, devenită o amantă geloasă, sîcîitoare, sărindu-i țîfna din nimic, ca orice femei cînd o dragoste ascunsă durează prea mult. Talentele ei

de vrăjitoare nu-l mai amuzau pe Robert. Priceperea ei de a face farmece și de a-l chema în ajutor pe Diavol cu tot felul de descîntece, i se părea un meșteșug învățat ca oricare altul. Nu avea încredere în Béatrice, doar dintr-o deprindere atavică, pentru că e știut de cînd lumea că femeile sînt mincinoase și amăgitoare. Deoarece Béatrice îi cerșea mîngîierile dragostei, nu-i mai trecea prin minte să se teamă de dînsa și uita că nu i se aruncase în brațe decît îmboldită de plăcerea de a trăda. Pînă și amintirea celor două omoruri săvîrșite împreună nu mai trăgea așa de greu și se pierdea în pulberea zilelor, pe cînd cele două leșuri putrezeau sub pămînt.

Trăiau acea perioadă cu atît mai primejdioasă cu cît nu mai credeau că-i pîndește vreo primejdie. În clipa cînd încetează de a se mai iubi, amanții ar trebui să știe că se vor regăsi față în față așa cum erau înainte de a începe. Armele nu-s niciodată distruse, ci doar puse de o parte.

Béatrice se uita la Robert în tăcere, pe cînd el sta îngîndurat, cu mintea departe de dînsa, urzind alte iețe pentru a-și cîștiga procesul. Dar cînd ai făcut tot ce se poate, vreme de douăzeci de ani, cînd ai pus să se scormonească legile și datinile, doar-doar vei găsi sprijin în ele, cînd ai folosit mărturia mincinoasă, hîrtiile plăsmuite, ba chiar omorul, și cînd regele ți-e cumnat, și tot nu ți-ai atins țelul, nu ai avea oare de ce, în unele zile, să te lași copleșit de deznădejde ?

Schimbîndu-și atitudinea, Béatrice veni să îngenuncheze în fața lui, arătîndu-se pe neașteptate dezmierdătoare, supusă și drăgăstoasă, de parcă ar fi vrut să-l facă să-și uite necazurile și totodată să se alinte ghemuindu-i-se la piept.

— Așadar, cînd mă va lua în palatul său drăguțul meu stăpîn Robert ? Cînd mă va face doamnă de onoare a contesei sale, precum mi-a făgăduit ? Vezi și tu ce bine ar fi ! Mereu lîngă tine, mă vei putea chema cînd poftești... voi fi acolo ca să te slujesc și să veghez asupra ta ca nimeni alta. Așadar, cînd ?

— Cînd îmi voi fi cîștigat procesul, răspunse el ca de fiecare dată, la această întrebare.

— După cum merge de încet procesul ăsta, o să-mi iasă peri albi aşteptînd pînă atunci.

— Cînd va fi judecat, dacă ţii mult. Am spus-o, şi Robert d'Artois n-are decît o vorbă. Dar ai şi tu răbdare, ce naiba !

Îi părea rău că fusese nevoit, mai de mult, s-o ademenească cu această făgăduială. Acum era mai hotărît ca oricînd să nu-i dea nici o urmare. Béatrice în palatul Beaumont ? Ce harababură, ce oboseală, ce izvor de necazuri !

Ea se ridică şi se duse să-şi încălzească mînile la focul de turbă care ardea în vatră.

— Am avut destulă răbdare, aşa cred, spuse ea cu glas potolit. Mai întîi, era vorba să mă iei după moartea doamnei Mahaut, apoi, după moartea reginei văduve Jeanne. Ele au murit, pare-mi-se, şi curînd se va face la biserică prohodul pentru anul ce s-a dus... Dar tu nu vrei să mă vezi în palatul tău. Dar o curvă ca Divion, tîrfa care a fost ibovnica unchiului meu episcopul şi ţi-a fabricat nişte hîrtii pe care şi un orb ar vedea că-s false, ea are drept să şadă la masa ta, să-şi dea ifose la curtea ta...

— Las-o pe Divion. Ştii bine că n-o ţin la mine pe neroada asta mincinoasă decît ca să nu trăncănească.

Béatrice avu un zîmbet de o clipă. Să nu trăncănească !... Faţă de Divion, pentru că meşterise nişte poveţi, trebuia să se poarte cu băgare de seamă. Dar de dînsa, Béatrice, care trimisese două prinţese pe lumea cealaltă, nu avea de ce să se teamă, şi putea s-o răsplătească cu nerecunoştinţa lui.

— Haide, nu te mai văicări atîta, spuse Robert. Tu ai partea cea mai bună din mine. Dacă erai în casa mea, nu aş putea să te văd aşa de des, şi fără să-mi pese de nimeni.

Era cam plin de el monseniorul Robert, şi vorbea de vizitele sale ca de nişte daruri măreţe pe care catadicsea să i le facă!

— Atunci, dacă eu am partea cea mai bună din tine, de ce întîrzii să mi-o dai... spuse Béatrice cu glasul ei tărăgănat. Patul e gata.

Și arăta ușa deschisă spre odaia de culcare.

— Nu, micuța mea ; acum trebuie să mă întorc la Palat și să-l văd între patru ochi pe rege, ca să-i pun bețe-n roate ducesei de Bourgogne.

— Da, firește, *ducesa de Bourgogne*... repetă Béatrice dînd din cap că a înțeles. Atunci, trebuie să te aștept mîine ca să capăt partea aia bună ?

— Vai, nu, mîine trebuie să plec la Conches și la Beaumont.

— Și cît vei rămîne acolo ?

— Foarte puțin. Două săptămîni.

— Așadar n-ai să fii aici de sărbătoarea Anului nou ? întrebă dînsa.

— Nu, pisicuța mea ; îți voi face însă un dar frumos, o agrafă cu diamante, s-o porți la gît.

— Mă voi împodobi cu ea doar ca să-mi uimesc servitorii, căci ei sînt singurii oameni pe care-i văd.

Robert ar fi trebuit să fie mai prudent. Sînt unele zile nenorocite. Cum era ziua aceasta de 14 decembrie, în care dovezile sale fuseseră tăgăduite cu atîta hotărîre de către ducele și ducesa de Bourgogne încît Filip al VI-lea încruntase din sprîncene pe deasupra nasului său mare, și privise neliniștit spre cumnatu-său. Ar fi trebuit să se arate mai binevoitor, să nu jignească tocmai astăzi o femeie ca Béatrice și să n-o lase, pentru două săptămîni, cu poftele inimii și trupului neîmplinite. Robert se ridicase.

— Divion te însoțește și dînsa ? mai întrebă ea.

— Ei, da ! Nevastă-mea a hotărît așa.

Frumosul piept al Béatricei zvîcni sub un clocot de ură și genele i se lăsară punînd o umbră rotundă pe obraji.

— Atunci, monseniore Robert, te voi aștepta ca o slugă iubitoare și credincioasă, rosti ea întinzîndu-i o față surîzătoare.

Robert i-o atinse cu un sărut plictisit, apoi își puse mîna grea pe șoldurile ei, o ținu acolo o clipă, și gestul de mîngîiere se isprăvi cu o palmă nepăsătoare dată în glumă, tot acolo. Nu, hotărît lucru, n-o mai dorea ; și asta era pentru dînsa cea mai dureroasă jignire.

V

CONCHES

Iarna a fost oarecum blîndă în anul acela.

Înainte de a se crăpa de zi, Lormet le Dolois venea să-l trezească pe Robert. Acesta căsca de cîteva ori, un căscat uriaş de fiară, îşi uda niţel faţa în ligheanul pe care i-l ţinea Gillet de Nelle, apoi sărea în nişte haine de vînătoare, numai din piele şi căptuşite cu blană, singurele într-adevăr plăcute la purtat. După aceea se ducea să asculte liturghia, doar citită, fără cîntare, în paraclisul castelului; duhovnicul avea poruncă să zorească slujba, dînd peste cap Evanghelia şi grijania în cîteva minute. Robert bătea din picior cînd călugărul o cam lungea cu rugăciunea; artoforul nici nu era bine pus la loc şi el o şi ştersese de acolo.

Dădea pe gît o ceaşcă mare cu zeamă fierbinte de carne, două aripi de clapon sau o bucată grasă de porc, împreună cu o cupă zdravănă de vin alb din Meursault care dezmorţeşte omul, lunecă pe gît ca aurul şi trezeşte grijile adormite în timpul nopţii. Toate acestea le făcea de-a-n-picioarelea. Ah, dacă Burgundia n-ar fi produs decît vinurile sale, fără să mai aibă şi nişte duci! „Mîncarea de dimineaţă te ţine sănătos", zicea Robert care continua să ronţăie ceva pe cînd se apropia de calul său. Iată-l în şa, cu cornul de vînătoare spînzurat la gît şi cuţitul la şold, cu căciula din blană de lup vîrită peste urechi.

Haita de copoi, ţinută sub bici, lătra cumplit; caii băteau din copite, simţind în crupa lor înţepăturile gerului de dimineaţă. Prapurul cu stema familiei d'Artois flutura în turn, arătînd că stăpînul se află la castel. Podul se lăsa peste şanţ, şi cîini, cai, argaţi, gonaşi, se rostogoleau cu mare larmă spre baltă, în inima tîrgului, şi se năpusteau pe cîmp, ţinîndu-se după namila de baron.

În dimineţile de iarnă, stăruie peste cîmpiile din ţinutul Ouche o pîclă albă, subţire, cu iz de scoarţă de copac şi fum. Nu-ncape îndoială, Robert d'Artois îndră-

gea acest Conches ! Nu era decît un castel mic, fireşte, dar foarte plăcut, cu păduri dese împrejur.

Un soare palid risipea pîcla tocmai cînd ceata sosea la locul întîlnirii unde hăitaşii, trimişi înainte să stîrnească vînatul, îşi înfăţişau raportul : descoperiseră dîre de fiară şi urme de cerbi. Bătaia avea să pornească în locurile cele mai prielnice, însemnate de hăitaşi cu ramuri de copac.

Pădurea de la Conches gemea de cerbi şi de mistreţi. Cînii erau bine asmuţiţi. Dacă-l împiedicai pe mistreţ să-şi lepede udul, în mai puţin de un ceas era prins. Marii cerbi maiestoşi îi purtau pe vînătorii lor ceva mai multă vreme prin hăţişuri nesfîrşite unde pămîntul zbura în snopi sub copitele cailor, şi se duceau, urmăriţi de lătratul cînilor, să se stingă, ţepeni gîfîind cu limba scoasă sub coarnele lor grele, în vreun heleşteu sau în vreo mlaştină.

Contele Robert pleca la vînătoare de cel puţin patru ori pe săptămînă. Acestea nu semănau cu marile vînători regale unde două sute de seniori se îmbulzeau, unde nu vedeai nimic, şi unde, de teamă ca nu cumva să rămîi prea departe de stăpîn, goneai mai mult după rege decît după vînat. Aici, Robert petrecea într-adevăr între hăitaşii lui, cîţiva vasali din împrejurimi foarte fuduli că fuseseră poftiţi şi cei doi fii ai săi pe care începea să-i deprindă cu meşteşugul vînătoresc, ştiut fiind că orice adevărat cavaler trebuia neapărat să-l cunoască. Era mulţumit de fiii lui, unul de zece şi altul de nouă ani, care creşteau voinici ; supraveghea silinţa lor la mînuirea arcului şi lăncii, la iscusinţa de a dobori din goana calului o momîie închipuind un vrăjmaş. Aveau noroc flăcăii ăştia ! Robert rămăsese orfan de tată-său pe cînd era încă foarte mic...

Sfîrşea el însuşi animalul încolţit, folosind cuţitul pentru cerb şi un ţăpuş pentru mistreţ. Dovedea în asta o mare dibăcie şi se bucura grozav cînd simţea fierul, apăsat tocmai unde trebuie, pătrunzînd dintr-o dată în carnea moale. Vînatul şi vînătorul fumegau deopotrivă, scăldaţi în sudoare ; dar animalul se prăbuşea, fulgerat, iar omul rămînea în picioare.

La întoarcere, pe cînd toți vorbeau de peripețiile vînătorii, țăranii de prin cătune zdrențăroși și cu picioarele înfășurate în otrepe, ieșeau repede din bordeiele lor, alergînd să sărute pintenul seniorului, într-o pornire de extaz și totodată de teamă; un obicei bun de care locuitorii orașelor începeau să cam uite.

La castel, de îndată ce se ivea stăpînul, se suna din corn să fie adusă apa pentru ca oaspeții să se spele pe mîni înainte de a se apuca să prînzească. În sala cea mare, unde pereții erau acoperiți cu covoare de mătase pe care se vedeau stemele Franței, ale neamurilor d'Artois, de Valois și ale Constantinopolei — căci doamna de Beaumont era o Courtenay după mamă — Robert se așeza la masă ca să înfulece vreme de trei ceasuri în șir, tot cicălindu-i pe cei din jur; dădea poruncă să vină bucătarul șef, cu lingura de lemn spînzurată la brîu și uneori, cînd ciozvîrta de seroasă de mistreț făcută pastramă se topea în gură, îl lăuda, alteori îi făgăduia că are să-l spînzure dacă sosul de piper fierbinte cu care se stropea cerbul fript întreg la frigare nu era gustos. Trăgea un pui de somn, după care se întorcea în sala cea mare ca să-și asculte ispravnicii și dăbilarii, să cerceteze socotelile, să pună rînduială în treburile moșiilor și să împartă dreptatea. Mult îi plăcea să împartă dreptatea, să vadă pizma sau ura în ochii împricinaților, înșelăciunea, vicleșia, răutatea, minciuna, într-un cuvînt, să se vadă pe el însuși în această pleavă.

Se bucura mai cu seamă auzind întîmplări cu neveste desfrînate și soți înșelați.

— Să vină încornoratul! poruncea, șezînd în jilțul său de stejar.

Și începea să pună întrebările cele mai deșucheate, în timp ce grămăticii care făceau pe grefierii pufneau de rîs în dosul penelor de gîscă iar pîrîșii se roșeau la față de rușine.

Robert avea o supărătoare pornire, pe care ispravnicii săi i-o reproșau, de a nu da decît pedepse ușoare hoților, pungașilor, trișorilor la zaruri, mituitorilor, tîlharilor la drumul mare, codoșilor și ciomăgașilor, afară, bineînțeles, de cazurile cînd furtișagul sau nelegiuirea

se întîmplau să fie săvîrşite în paguba lui. O tainică înţelegere îl lega sufleteşte de tot ce era puşlama pe lumea asta.

Odată isprăvită judecata, iată că şi ziua se afla aproape pe sfîrşite. Robert cobora atunci la ferendeu, într-o încăpere scundă a donjonului, se băga într-un hîrdău de apă caldă parfumată cu ierburi şi mirodenii care înviorau mădularele, apoi punea băieşul să-l usuce în ştergare, să-l frece ca pe un cal, să-l pieptene, să-i mai taie din barbă şi să i-o încreţească.

Între timp, scutieri, paharnici şi feciori se şi învredniciseră să întindă iarăşi pe nişte capre de lemn masa de seară, la care Robert apărea într-un uriaş caftan princiar de catifea argintie înfloratăcu crini de aur şi nişte castele ale familiei d'Artois, caftan a cărui căptuşeală de blană îi acoperea încălţările.

În ce o priveşte, doamna de Beaumont purta o rochie violetă de camohas, cu blană singeap şi avînd pe ea încolăcite literele „J" şi „R" brodate în fir de aur, şi înconjurate cu frunze de trifoi, acelea din fir de argint.

Cina era alcătuită din feluri mai uşoare ca prînzul: supe de ierburi sau drese cu lapte, un păun, o lebădă friptă în mijlocul unei coroane de pui de porumbei, brînzeturi proaspete şi fermentate, plăcinte şi prăjituri îndulcite care fac să lunece mai uşor pe gît vinurile vechi turnate din nişte ulcele în chip de leu şi de pasăre.

Masa se servea după moda franceză, adică un blid la doi, o femeie şi un bărbat mîncînd din aceeaşi strachină, în afară de stăpînul casei. Robert avea pentru el singur o farfurie plină pe care o golea slujindu-se de polonic, de cuţit şi de degete, ştergîndu-se cu faţa de masă, ca toţi ceilalţi. Cît despre păsări de curte, găini, raţe sau gîşte, le sfărîma cu dinţii, carne şi oase laolaltă.

Către sfîrşitul cinei, menestrelul Watriquet de Couvin era rugat să-şi ia harfa lui scurtă şi să zică o poveste dintr-acelea născocite de el însuşi. Jupînul Watriquet era de fel din Hainaut; cunoştea bine pe contele Guillaume şi pe contesă, sora doamnei de Beaumont; îşi începuse meseria la curtea lor, şi îşi urma cariera trecînd prin casa fiecărui Valois pe rînd. Se întreceau care mai de care să-l aibă, dîndu-i simbrie mare.

— Watriquet, zi Balada doamnelor de la Paris ! cerea Robert cu gura încă unsuroasă.

Era povestea ce-i plăcea mai mult și, cu toate că o știa aproape pe dinafară, voia s-o audă mereu, asemeni în privința asta copiilor care cer să li se spună în fiecare seară același basm, fără a se sări nici o vorbă din el. Cine ar fi putut, privindu-l în clipa aceea pe Robert d'Artois, să-l creadă în stare de a săvîrși falsuri și omoruri ?

Balada doamnelor de la Paris istorisea aventura trăită de două burgheze, Margo și Marion, soția și nepoata lui Adam de Gonesse, care, ducîndu-se la telal, în dimineața de Bobotează, întîlnesc spre nenorocirea lor pe femeia Tifaigne, aia de vindea testemele, și se lasă atrase de dînsa într-un han unde hangiul, zic unii, dădea pe datorie.

Iată-le pe cele trei cumetre așezate la masă în cîrciuma Zurliilor, unde cîrciumarul Drouin le servește o mulțime de bunătăți : vin rubiniu, o gîscă grasă, o strachină de usturoi, plăcinte calde.

La această parte a povestirii, Robert d'Artois începea să rîdă, dinainte. Iar Watriquet zicea mai departe :

...Atunci Margo-ncepea s-asude
Și cupe mari de vin să bea.
Trei oale pline le golea !
Și-n două ceasuri era criță.
„Pe Sfîntul Gheorghe-ți jur, bădiță,
Îi zice Marion cea mică,
Mi-e amară gura de poșircă ;
Vin negru dulce vreau să beau
Chiar vaca dac-ar fi s-o dau
Să am în mînă oala plină."

Așezat lîngă vatra cea mare în care ardea un copac întreg, cu capul dat pe spate, Robert d'Artois rîdea în hohote.

Ascultînd această poveste își revedea toată tinerețea lui petrecută prin cîrciumi, bordeluri și alte asemenea locuri deocheate. Cunoscuse el destule tîrfe de acestea șezînd la masă și îmbătîndu-se turtă, fără ca bărbații lor să știe pe unde sînt !

La miezul nopții, zicea cîntecul lui Watriquet, cele trei surate, Margo, Marion și negustoreasa de testemeluri, după ce băuseră din toate vinurile, de la cel de Arbois pînă la cel de Sain-Mélion, și mîncaseră prăjituri, uscățele, migdale cojite, pere, nuci, și poame drese cu ghimber și scorțișoară, mai erau încă la masă. Hangiul cere, spre a le da voie să plece de acolo, să-și lase amanet tot ce au pe ele ; la care lucru muierile se învoiesc bucuros, bete cum sînt ; cît ai clipi, își lepădară rochiile și scurteicile, zăvelcile, cămășile, pungile și curelele.

Goale cum veniseră pe lume, iată-le pornite în noaptea de ianuarie, zbierînd cît le ținea gura : *„Dragoste cu năbădăi îmi place“*, clătinîndu-se, poticnindu-se, zgîriindu-se de pereți, ținîndu-se una de alta să nu cadă, ca să se prăbușească în cele din urmă, bete criță, pe niște mormane de gunoaie.

Se face ziuă, porțile se deschid. Trecătorii dau peste ele, terfelite și însîngerate, și fără să mai miște, ca *„niște baligi în mijlocul drumului“*. Cîțiva aleargă după soții lor care, văzîndu-le lungite acolo, cred că au fost omorîte ; sînt duse la cimitirul Sfinților Neprihăniți și aruncate în groapa comună.

Una peste alta, încă vii ;
Dar vinul li se scurge prin gingii

Ele nu se deșteaptă din somn decît noaptea următoare, din groapa de oseminte, acoperite de țărînă, dar sînt încă mahmure, și încep să țipe prin cimitirul înghețat și adînc it în beznă :

„Unde te-ai dus, Drouin, fîrtate ?
Ci, adu trei scrumbii sărate
Și-o ulcea de vin mai tare
Pentru a minții-nviorare ;
Și să-nchizi fereastra mare !“

Cînd cîntecul ajungea aici, monseniorul Robert scotea un zbieret. Numai cu greu mai putea menestrelul Watriquet să-și încheie povestirea căci, vreme de cîteva minute, hohotele de rîs ale uriașului umpleau încăperea.

Avea ochii plini de lacrimi și își bătea șoldurile cu amîndouă mîinile. Nu se mai sătura, repetînd : *„Și să-nchizi fereastra mare !“*. Veselia lui era așa de molipsitoare încît toți cei de față se strîmbau de rîs cu dînsul.

— Ah ! Curvele ! Auzi, goale, ca păsăricile în bătaia vîntului... *„Și să-nchizi fereastra mare !“*

Și se pornea iar pe rîs.

Cînd stai să te gîndești, plăcută viață ducea monseniorul Robert acolo, la Conches... Doamna de Beaumont era o soție vrednică, comitatul de Beaumont era o moșioară bună, și ce-i păsa lui Robert că domeniul aparținea coroanei, de vreme ce veniturile intrau în punga lui ? Și cu comitatul Artois cum rămînea ? La urma urmei, era oare așa de important acest comitat, merita el atîtea griji, atîtea lupte, atîtea necazuri ?... „Pămîntul în care mă vor îngropa într-o zi, c-o fi cel de la Conches sau cel de la Hesdin...“

Acestea sînt cuvinte pe care ți le spui cînd ai trecut de patruzeci de ani, cînd o treabă începută nu-ți merge întocmai cum doreai, și cînd ai un răgaz de două săptămîni. Dar, în sinea ta, știi bine că n-ai să te ții de această cumințenie trecătoare...

Oricum, mîine, Robert se va duce să vîneze un cerb prin părțile acelea dinspre Beaumont, și se va folosi de prilej ca să dea o raită pe la castel, să vadă dacă n-ar fi bine să-l mai mărească...

Cînd se întorcea de la Beaumont, unde se dusese cu soția, în preajma Anului nou, își găsi Robert d'Artois scutierii și feciorii așteptîndu-l, speriați grozav, pe podul de peste șanțul castelului.

Veniseră unii în după-amiaza aceea s-o ridice pe doamna Divion pentru a o duce în închisoare, la Paris.

— S-o ridice ? Cine a venit s-o ridice ?

— Trei armășei.

— Ce fel de armășei ? Din a cui poruncă ? urlă Robert.

— A regelui.

— Haida de ! Și voi ați lăsat s-o ia ? Sînteți niște zevzeci pe care am să-i ciomăgesc. S-o ia de aici, de la mine ? Ce înșelătorie ! Văzut-ați barem porunca scrisă ?

— Am văzut-o, monseniore, răspunse Gillet de Nelle tremurînd, ba am cerut chiar ca hîrtia să rămînă în mîna

noastră. Numai după ce mi-au dat-o, i-am lăsat s-o ia pe doamna Divion. Iat-o.

Era într-adevăr o poruncă regală, scrisă de mîna unui grămătic, dar pecetluită cu sigiliul lui Filip al VI-lea. Nu cu sigiliul cancelariei, ceea ce ar fi putut da de gîndit că la mijloc e o şmecherie. Ceara avea relieful sigiliului personal al lui Filip, „pecetea mică" cum i se zicea, pe care regele o păstra asupra sa, în pungă, şi numai el, cu mîna lui, o folosea.

Contele d'Artois nu era din fire un om care se speria lesne. În ziua aceea însă, cunoscu şi el ce e frica.

VI

REGINA TICĂLOASĂ

Ca să mergi de la Conches la Paris într-o singură zi, nu era o glumă nici chiar pentru un călăreţ încercat, şi asta cerea să ai un cal zdravăn. Robert d'Artois lăsă pe drum doi dintre scutierii săi ai căror cai începuseră să şchioapete. Ajunse noaptea în oraş unde găsi, cu toată ora tîrzie, străzile încă ticsite de cete vesele care sărbătoreau Anul nou. Văzu beţivani borînd la întuneric, în pragul cîrciumilor, femei ce se ţineau de braţ, cîntînd de-ţi spărgeau urechile şi clătinîndu-se pe picioare, ca în povestea lui Watriquet.

Fără a lua în seamă această prostime peste care calul său dădea buzna, Robert merse de-a dreptul la Palat. Căpitanul de gardă îi spuse că regele venise în ziua aceea pentru a primi urările orăşenilor de vază, dar că se reîntorsese la Saint-Germain.

Atunci, trecînd podul, Robert merse la Châtelet. Un pair al Franţei îşi putea îngădui să-l trezească pe guvernatorul cetăţuii. Acesta însă, întrebat, răspunse că nu primise nici în acea zi, nici în ajun, vreo femeie care se numea Jeanne de Divion, sau care să semene cu dînsa, după cum i-o înfăţişa.

Dacă nu era la Châtelet, trebuia să fie la Luvru, căci nimeni nu era întemnițat, din porunca regelui, decît în aceste două locuri.

Robert își urmă deci calea pînă la Luvru ; dar căpitanul îi dădu același răspuns. Atunci, unde era Jeanne de Divion ? Să fi mers el mai repede decît armășeii regelui și, apucînd pe alt drum, s-o fi luat înaintea lor ? Totuși, la Houdan, unde ceruse lămuriri, i se spusese limpede că trei armășei, însoțind o femeie, trecuseră de cîteva ceasuri pe acolo. Taina se făcea tot mai de nepătruns în jurul acestei istorii.

Robert se resemnă să se întoarcă în palatul său, dormi puțin, și înainte de ivirea zorilor porni spre Saint-Germain. Promoroaca acoperea cîmpiile și livezile ; ramurile copacilor erau îmbrăcate în chiciură, iar dealurile și pădurea în jurul conacului de la Saint-Germain păreau un peisaj făcut din zahăr de un meșter cofetar.

Regele tocmai se trezise. Ușile se deschiseră pentru Robert pînă la odaia lui Filip al VI-lea, care mai era în pat, înconjurat de șambelanii și de hăitașii săi, și dădea porunci în vederea vînătorii din ziua aceea.

Robert intră călcînd iute, puse un genunchi pe pardoseală, se ridică îndată, și vorbi :

— Măria ta, frate, ia-mi îndărăt pairia pe care mi-ai dat-o, ia-mi îndărăt tîrgurile, moșiile, veniturile, ia-mi averea și foloasele ei, gonește-mă din Sfatul restrîns la care nu mai sînt vrednic să mă arăt. Nu, eu nu mai sînt nimic în țara asta !

Făcînd ochi mari pe deasupra nasului gros, Filip întrebă :

— Dar ce ai, frate ? De unde-ți vine tulburarea asta ? Ce tot spui acolo ?

— Spun adevărul. Spun că nu mai sînt nimic în țara asta, deoarece regele, fără a binevoi să mă înștiințeze, trimite să ridice o persoană ce se află sub acoperișul meu !

— Pe cine am trimis să ridice ? Care persoană ?

— O oarecare doamnă de Divion, frate, slugă de a mea, îngrijind de rochiile soției mele, sora măriei tale, și pe care trei armășei, cu porunca ta, au venit s-o ridice din castelul meu de la Conches ca s-o ducă la temniță !

— Cu porunca mea ? întrebă Filip, încremenit. Dar nu am dat niciodată o asemenea poruncă... Divion ? Habar n-am de acest nume. Şi oricum ar sta lucrurile, frate dragă, fă-mi bunătatea de a crede că nu aş fi pus să ridice pe cineva de la curtea ta, chiar dacă aveam de ce s-o fac, fără să te înştiinţez, şi mai întîi să-ţi cer sfatul.

— Aşa gîndeam şi eu, frate, spuse Robert, şi totuşi porunca e dată de tine.

Şi scoase din tunica sa ordinul de arestare, pe care-l lăsaseră armăşeii.

Filip aruncă o privire asupra hîrtiei, recunoscu pecetea sa mică, şi nasul i se făcu alb ca varul.

— Hérouart, adu-mi caftanul ! strigă el unuia din şambelani. Şi să iasă toată lumea de aici ! Haide, repede ! Să fiu lăsat singur cu monseniorul d'Artois !

După ce aruncă de pe dînsul cuverturile brodate în fir de aur, sări din pat, în lunga sa cămaşă albă. Şambelanul îl ajută să-şi pună un caftan îmblănit şi voi să aţiţe focul în vatră.

— Haide, ieşi !... Am spus să fiu lăsat singur.

Niciodată de cînd îl slujea pe rege, Hérouart de Belleperche nu fusese repezit astfel, de parcă ar fi fost doar un rîndaş de pe la bucătării.

— Nu, eu nu am pecetluit asta, şi nici nu am dictat ceva asemănător, spuse regele după ce şambelanul părăsise încăperea.

Cercetă cu mare luare aminte hîrtia, apropie cele două părţi ale peceţii rupte prin deschiderea scrisorii, apoi luă o lupă de cristal din sertarul unei mescioare.

— Nu cumva, frate, întrebă Robert, ţi s-a falsificat sigilul ?

— Asta nu se poate. Meşterii de sigilii se pricep să preîntîmpine plăsmuirile ce s-ar putea face şi întotdeauna lasă înadins unele cusururi, mai ales la sigiliile regale şi ale marilor baroni. Priveşte acest „L" din numele meu, vezi aici o îndoitură, şi dincoace golul cît o gămălie de ac în frunzişul din margine...

— Atunci, spuse Robert, nu au dezlipit cumva pecetea de pe altă hîrtie ?

— Așa ceva s-ar părea că se poate ; cu un brici încălzit, sau într-alt fel ; cancelarul meu m-a încredințat că e cu putință.

Pe fața lui Robert se așternu o expresie de mirare naivă, ca și cum afla atunci un lucru care nici nu-i trecuse vreodată prin minte. Dar inima îi bătea nițel mai repede.

— De data aceasta însă nu poate fi vorba de așa ceva, urmă Filip, căci eu înadins nu folosesc sigiliul mic decît pentru peceți ce urmează a fi rupte ; niciodată nu-l pun pe foaie netedă, nici pe șnururi.

Rămase o clipă tăcut, cu ochii la Robert, de parcă i-ar fi cerut o explicație pe care n-o căuta, de fapt, decît în propria sa minte.

— Pesemne că mi s-a șterpelit pentru o clipă sigiliul, rupse el tăcerea. Dar cine ? Dar cînd ? Toată ziua nu iese din tășcuța pe care o port la brîu, n-o scot decît noaptea...

Se apropie de mescioară, luă din sertar o pungă țesută în fir de aur, și după ce îi pipăi conținutul o deschise, scoțînd din ea micul său sigiliu, care era de aur, cu o floare de crin ce-i slujea ca mîner.

— ...și dimineața mi-o prind iar la brîu...

Vorbea acum mai rar ; o îndoială cumplită îl cuprinse. Apucă iar ordinul de arestare și-l cercetă din nou, cu mare luare aminte.

— Cunosc acest scris, spuse. Nu este a lui Hugues de Pommard, nici al lui Jacques La Vache, nici al lui Geoffroy de Fleury...

Trase clopoțelul. Pierre Trousseau, celălalt șambelan de serviciu, se înfățișă.

— Să mi-l trimiți de îndată, dacă se află în castel, sau ori unde în altă parte ar fi, pe grămăticul Robert Mulet ; să vină aici cu penele lui de scris.

— Mulet ăsta, întrebă Robert, nu e cel care întocmește scrisorile soției tale, regina Jeanne ?

— Da, Mulet slujește cînd la mine, cînd la Jeanne, răspunse Filip al VI-lea într-o doară, ca să-și ascundă stînjeneala.

Fără să-și dea seama, începuseră să se tutuiască iarăși ca pe vremuri, cînd Filip era foarte departe de a

fi rege, cînd Robert nu era încă pair, cînd erau doar doi veri strîns legați unul de altul ; în vremea aceea monseniorul Charles de Valois îl pomenea întotdeauna pe Robert, dîndu-l pildă lui Filip, pentru voinicia și dîrzenia sa, pentru iscusința sa în a-și face treburile

Mulet se afla acolo. Veni în grabă, cu călimara și penele de scris într-o cutie la subsoară, și se aplecă să sărute mîna regelui.

— Pune-ți cutia jos și scrie, spuse Filip al VI-lea care începu numaidecît să-i dicteze : „Din partea regelui, iubitului și credinciosului nostru armaș peste Paris, Jean de Milon, sănătate. Îți poruncim să te grăbești...“

Amîndoi verii, într-un gînd, se apropiaseră și citeau peste umărul grămăticului. Scrisul său era într-adevăr cel din ordinul de arestare.

— „...a-i da drumul numaidecît dumneaei Jeanne de...“

— Divion, rosti monseniorul Robert.

— „...care a fost închisă în temnița noastră...“ De fapt, unde se află ? întrebă Filip.

— Nici la Châtelet, nici la Luvru, spuse Robert.

— La Turnul de Nesle, măria ta, lămuri grămăticul închipuindu-și că va fi prețuit pentru rîvna și buna ținere de minte de care făcea dovadă.

Cei doi veri se uitară unul la altul și-și încrucișară aidoma brațele pe piept.

— Și cum de știi tu asta ? îl întrebă regelo pe grămătic.

— Măria ta, pentru că am avut cinstea, mai alaltăieri, să scriu porunca măriei tale ca femeia aceasta să fie ridicată.

— Și cine ți-a dictat-o ?

— Regina, măria ta, zicînd că nu ai vreme pentru aceasta și că ai rugat-o pe dînsa. Am scris deci poruncile amîndouă, căci două au fost, una ca femeia să fie adusă și alta ca să fie întemnițată.

Filip își simți tot sîngele fugindu-i din obraz și, zbătîndu-se între rușine și mînie, nu mai îndrăznea să-l privească pe cumnatu-său.

„Ia te uită, putoarea,gîndi Robert. Știam eu bine că mă urăște, dar să fure sigiliul soțului ei ca să-mi facă rău, asta n-aș fi crezut-o... Dar cine oare s-o fi informat așa de bine ?“

— Nu isprăvești scrisoarea, măria ta? întrebă el.

— Firește, firește, spuse Filip smulgîndu-se din gîndurile lui.

Și dictă formula de încheiere. Grămăticul aprinse o lumînare la foc, picură cîțiva stropi de ceară roșie pe foia îndoită și o întinse regelui ca să-și pună el însuși sigiliul. Absorbit de gîndurile ce-l frămîntau, Filip părea să dea propriilor sale gesturi mai puțină atenție. Robert îi luă din mînă hîrtia, flutură un clopoțel. Tot Hérouart de Belleperche se ivi.

— Trimite-o armașului chiar acum, din porunca regelui, îi spuse Robert întinzîndu-i scrisoarea.

— Și cheam-o numaidecît pe măria sa regina, porunci Filip al VI-lea din fundul încăperii.

Grămăticul Mulet aștepta, privind pe rînd la rege și la contele d'Artois, și întrebîndu-se dacă marea sa rîvnă fusese așa de bine venită. Robert îi făcu semn cu mîna s-o ștargă de acolo.

După cîteva clipe, regina Jeanne intră cu mersul acela al ei de șchioapă. Trupul i se mișca într-un sfert de cerc căruia piciorul mai lung îi slujea de pivot. Era o regină slăbănoagă, destul de chipeșă, deși avea de pe acum dinții stricați. Ochii îi erau mari, cu amăgitoarea seninătate a minciunii; degetele foarte lungi, nițel strîmbe, lăsau să vadă o deschizătură între ele, chiar cînd le ținea lipite.

— De cînd, doamnă, se trimit porunci în numele meu?

Regina făcu o mutră mirată, căscînd niște ochi plini de nevinovăție:

— O poruncă, iubitul meu stăpîn?

Avea vocea gravă, melodioasă, în care tremura un accent de prefăcută duioșie.

— Și de cînd mi se șterpelește sigiliul în timp ce eu dorm?

— Sigiliul tău, sufletele? Dar n-am pus mîna niciodată pe sigiliul tău. De care sigiliu vorbești?

O palmă năprasnică veni să-i curme vorba.

Ochii reginei Jeanne cea Șchioapă se umplură de lacrimi, atît de vijelioasă și de usturătoare fusese lovitura; rămase încremenită cu gura întredeschisă și-și duse degetele lungi la falca brăzdată de dungi purpurii.

Robert d'Artois nu era mai puțin mirat, dar și bucuros de întîmplare. Niciodată nu l-ar fi crezut pe vărușău Filip, despre care oricine știa că e sub papucul neveste-si, în stare să ridice mîna asupra ei. „Să fi devenit într-adevăr rege ?"

Filip de Valois redevenise mai cu seamă bărbat și asemenea oricărui soț, fie el senior sau cea de pe urmă slugă, care-și pedepsește nevasta mîncînoasă. O altă palmă porni, ca și cum cea dintîi îi magnetizase mîna ; apoi o ploaie de palme. Înspăimîntată, Jeanne își apăra fața cu amîndouă brațele ridicate. Mîna soțului cădea unde nimerea, în creștetul capului, pe umeri. Și-n timp ce-și dădea atîta osteneală, Filip răcnea :

— Noaptea trecută, nu-i așa, mi-ai jucat renghiul ăsta ? Și mai ai neobrăzarea să tăgăduiești după ce Mulet mi-a mărturisit totul ? Tîrfă ticăloasă care mă alintă, se giugiulește pe lîngă mine, zice că nu mai poate de dragul meu, profită de slăbiciunea ce-o am pentru dînsa, și-și rîde de mine cînd dorm, și-mi șterpelește sigiliul de rege ! Nu știi că nu e faptă mai rușinoasă, mai rea ca furtul ? Că nici unui om din țara mea, fie și cel mai de seamă, nu i-aș îngădui să se folosească de sigiliul altuia, fără să-l pedepsesc ? Și tocmai de al meu te-ai folosit ! Văzutu-s-a nelegiuită mai mîrșavă care vrea să mă necinstească în fața pairilor mei, în fața vărului meu, a însuși fratelui meu ? Nu am dreptate, Robert ? întrebă el, încetînd o clipă să mai lovească, pentru a auzi din gura cuiva că bine face. Cum am mai putea noi cîrmui pe supușii noștri, dacă fiecare s-ar sluji după plac de sigiliile noastre pentru a porunci ceea ce noi n-am vrut ? Asta înseamnă să ni se calce în picioare cinstea de rege.

Apoi, întorcîndu-se la nevastă-sa cu o neașteptată răbufnire a mîniei :

— Și frumoasă întrebuințare îi dai palatului de Nesle pe care ți l-am dăruit ! Ce de-a rugămînți îmi făceai pînă l-ai căpătat ! Ești oare tot așa de păcătoasă ca soră-ta, și turnul ăsta blestemat fi-va oare veșnic un adăpost pentru stricăciunile neamului Burgundiei ? Așa de păcătoasă încît dacă nu erai regină, dacă nu mă împingea dracul să te iau de soție, pe tine te băgam astăzi în

temniță ! Și pentru că nu te pot pedepsi cu mîna altora, ei bine, am s-o fac eu însumi.

Și ploaia de palme se porni din nou.

„Bine ar fi s-o omoare !" își zicea Robert.

Jeanne se chircise acum în pat, bălăbănîndu-și picioarele care îi ieșiseră din rochie, și la fiecare lovitură scotea un geamăt sau un urlet de durere. Apoi, deodată, sări în sus ca o pisică, cu unghiile înainte, și întorcîndu-și obrazul plîns către bărbatu-său, începu să zbiere :

— Da, am făcut-o ! Da, ți-am șterpelit sigiliul pe cînd dormeai pentru că tu nu judeci după dreptate, și pentru că vreau să-mi apăr fratele din Burgundia împotriva acestui mișel de Robert, aici de față, care întotdeauna ne-a făcut rău prin viclesug și omor și care, în cîrdășie cu tatăl tău, a dus-o la pieire pe soră-mea Marguerite...

— Ia seama să nu spurci amintirea tatălui meu cu gura ta ! răcni Filip.

Văzîndu-i lucirea ochilor, Jeanne amuți, căci el era într-adevăr în stare s-o ucidă.

Filip adăogă, ridicînd mîna cu un gest ocrotitor pînă la umărul lui Robert d'Artois :

— Și ia seama, ticăloaso, nu cumva să mai faci vreun rău fratelui meu care mi-e cel mai bun sprijin al tronului.

Cînd se duse să deschidă ușa pentru a spune șambelanului că vînătoarea din ziua aceea nu va mai avea loc, douăzeci de capete îmbulzite se traseră deodată îndărăt. Servitorii nu puteau s-o sufere pe Jeanne cea Șchioapă, căreia îi ziceau „regina ticăloasă", pentru că îi sîcîia cu pretențiile ei și alerga să-i pîrască la cea mai măruntă abatere. Cînd vor povesti ce bătaie primise, tot Palatul se va bucura.

Către amiază, Filip se plimba cu Robert alături prin livada de la Saint-Germain, călcînd agale pe zăpada ce se topea. Regele mergea cu capul în pămînt.

— Nu-i groaznic lucru, Robert, să fii nevoit să te ferești de propria ta soție, pînă și cînd dormi ? Ce pot face ? Să-mi pun sigiliul sub pernă ? Și-ar vîrî mîna și acolo. Am somnul greu. Nu pot nici s-o închid la vreo mănăstire : e totuși soția mea ! Să n-o mai las să doarmă lîngă mine, asta-i tot ce pot face. Ce e mai rău, e că mi-e dragă, tîrfa ! Nu te apuca s-o spui mai departe, dar am încercat,

ca oricare, şi alte femei, petrecînd cu ele. M-am întors după aceea cu şi mai mare poftă la dînsa... Dacă însă o mai prind cu de-alde astea, am s-o bat iar !

Tocmai atunci, Trouillard d'Usages, vătaf al moşiilor episcopului de Mans şi dregător al Palatului, se apropia pe alee, ca să-i anunţe regelui că sosise armaşul Parisului; acesta se vedea în spatele său.

Cu burdăhanul înainte, pe nişte picioare scurte, Jean de Milon nu avea o mutră veselă.

— Ei, jupîne armaş, i-ai dat drumul femeii aceleia ?

— Nu, măria ta, răspunse armaşul cu o sfială în glas.

— Cum ? Porunca mea ţi s-a părut plăsmuită ? Poate că n-ai recunoscut pecetea mea ?

— Ba nu, măria ta, dar înainte de a o împlini, am vrut să-ţi vorbesc despre asta, şi sînt foarte bucuros a-l găsi aici, cu măria ta, şi pe monseniorul d'Artois, spuse Jean de Millon privindu-l stînjenit pe Robert. Femeia aceea a recunoscut.

— Ce anume a recunoscut ? întrebă Robert.

— Tot felul de nelegiuiri, monseniore, scrisori false, dovezi mincinoase, şi altele de acestea.

Robert se stăpîni foarte bine, ba chiar se prefăcu a lua lucrul în glumă, şi spuse, dînd din umeri :

— Firește, dacă aţi pus-o la caznă, trebuie să fi recunoscut multe ! Ia să te dau pe mîna schingiuitorilor, jupîne Millon şi ţiu rămăşag că ai să recunoşti că ai vrut să săvîrşeşti cu mine păcatul sodomiei !

— Vai, monseniore, spuse armaşul, dar femeia a vorbit înainte de-a fi pusă la caznă. de frică, doar de frica de a fi schingiuită.. I-a înşirat pe toţi complicii ei.

Tăcut, Filip al VI-lea îi cercetă din ochi pe cumnatu-său. Mintea lui frămînta acum altceva.

Robert simţi o capcană închizîndu-se peste dînsul. Un rege care-şi stîlceşte în bătaie soţia, şi în faţa unui martor, pentru uzurpare de sigiliu şi hîrtii plăsmuite, cu greu ar putea da drumul din temniţă, fie chiar şi pentru a-i face pe plac celei mai apropiate rude, unei femei de rînd care se recunoscuse vinovată de aceleaşi fărădelegi.

— Ce mă sfătuieşti, frate ? îl întrebă Filip, fără a-şi lua ochii de pe dînsul.

Robert înțelese că scăparea lui depindea de ceeace va răspunde acum ; trebuia să facă pe slujitorul credincios al regelui. Atîta pagubă pentru Divion. Va susține că-i minciună sfruntată tot ce ea spusese sau ar putea să spună în legătură cu dînsul.

— Cum va hotărî judecata măriei tale, slăvite frate, cum va hotărî judecata măriei tale ! rosti el. Ține-o în temniță pe femeia asta, iar dacă a umblat cu înșelăciuni față de mine, află că-ți voi cere să-i dai osînda cea mai aspră.

În același timp, își zicea în sinea lui : „Dar cine oare l-a înștiințat pe ducele de Bourgogne ?“ Și răspunsul, răspunsul neîndoielnic îi veni în minte numaidecît. Nu exista decît o singură persoană care ar fi putut să-i spună ducelui de Bourgogne, sau chiar reginei ticăloase, că Divion se găsea la Conches : Béatrice.

Abia pe la sfîrșitul lui martie, cînd Sena, umflată de puhoaiele primăverii, se revărsa pe maluri și intra în pivnițe, abia atunci luntrașii pescuiră, înspre Châtou, un sac plutind între două valuri, în care găsiră un trup gol de femeie.

Toată populația satului, bălăcind în noroi, se adunase în jurul jalnicei descoperiri, iar mamele își pălmuiau țîncii, strigîndu-le :

— Haide, voi ștergeți-o de aici ! Lucrurile astea nu-s de nasul vostru !

Leșul era groaznic de umflat, cu înfiorătoarea piele verzuie a unei descompuneri care începuse de mult ; trebuie să fi zăcut mai bine de o lună în fluviu. Se putea totuși recunoaște că moarta era tînără. Părul ei lung și negru părea să miște, pentru că băsici de apă plesneau în el. Fața îi fusese sfîșiată, călcată în picioare, pocită înadins ca să nu mai poată fi recunoscută ; iar pe gît se vedea urma unui ștreang.

Luntrașii, prinși între scîrbă și o atracție porcoasă, împingeau cu vîrful cîngilor stîrvul necuviincios.

Deodată, vărsînd din el apa ce-l umfla, trupul tresări și începu să se zbată, dînd pentru o clipă impresia că învie, și cumetrele se traseră îndărăt, cu un țipăt.

Ispravnicul, înştiinţat de această întîmplare, sosi, puse cîteva întrebări, se învîrti în jurul moartei, cercetă lucrurile scoase din sac odată cu cadavrul, şi care se uscau pe iarbă : un corn de ţap, o păpuşă de ceară străpunsă de ace şi învelită în cîrpe, un artofor din cositor lucrat grosolan pe care se vedeau nişte semne diavoleşti.

— E o vrăjitoare ucisă de fraţii ei întru vrăjitorie, după vreun sobor drăcesc sau o liturghie închinată Necuratului, spuse ispravnicul.

Cumetrele îşi făcură cruce. Ispravnicul alese cîţiva oameni de corvoadă ca să îngroape cît mai repede leşul şi lucrurile acelea scîrboase într-o pădurice, departe de sat, şi fără nici o rugăciune.

Într-un cuvînt, o crimă făcută cu meşteşug, sub înfăţişarea unei răfuieli între vrăjitori, în care Gillet de Nelle urmase învăţăturile pricepute ale lui Lormet le Dolois, şi care se isprăvea aşa cum doriseră ucigaşii.

Robert d'Artois era răzbunat pentru trădarea Béatricei, ceea ce nu însemna însă că odată cu asta izbutise în planurile sale.

După două generaţii, sătenii din Chatou nu-şi vor mai aduce aminte pentru ce o dumbrăvioară, în josul apei, fusese botezată Pădurea Vrăjitoarei.

VII

TURNIRUL DE LA EVREUX

Pe la jumătatea lunii mai, oamenii văzură crainici purtînd livreaua regelui Franţei, însoţiţi de buciumaşi, oprindu-se în pieţele oraşelor, la răspîntiile tîrgurilor şi la porţile castelelor. Buciumaşii suflau în lungile lor trîmbiţe de care spînzura o flamură avînd pe dînsa trei flori de crin, crainicul desfăcea un sul de pergament şi cu glas tare vestea :

— *Aşadar, auziţi, auziţi, aicea ! Se aduce la cunoştinţa tuturor părinţilor, seniorilor, baronilor, cavalerilor şi scutierilor din ducatele Normandiei, Bretaniei şi Burgun-*

diei, a comitatelor şi ţinuturilor de graniţă din Anjou, Artois, Flandra şi Champagne, şi tuturor celorlalţi, c-or fi din acest regat sau din orice alt regat creştin, dacă nu sînt surghiuniţi sau vrăjmaşi ai stăpînului nostru regele, căruia Dumnezeu să-i hărăzească lungă viaţă, că în ziua de Sfînta Lucia, a şasea din luna iulie, lîngă oraşul Evreux, va fi o măreaţă întrecere de arme şi un prea frumos turnir unde luptătorii se vor izbi cu buzdugane uşurele şi săbii fără tăiş, ei fiind în zale anume făcute pentru asta, purtînd chivără, tunică, ciubote de călărie cu stema fiecăruia, întocmai ca în vremurile de demult şi cum cere datina.

Capi ai acestui turnir sînt slăviţii şi puternicii prinţi, temuţii mei stăpîni şi anume, mult iubitul nostru domn, măria sa Filip, rege al Franţei, ca unul ce va purcede la luptă, şi măria sa Jean de Luxembourg, rege al Boemiei, ca unul ce se va apăra. Şi pentru aceasta se dă de ştire numaidecît tuturor prinţilor, seniorilor, baronilor, cavalerilor şi scutierilor din ţinuturile mai sus pomenite, şi altora, de orice neam ar fi, care vor vrea şi dori să lupte pentru a dobîndi cinste, să poarte mici steme pe care le voi da de îndată celor ce ar veni să le ceară, pentru ca astfel să vadă oricine că sînt luptători ai turnirului. Iar la acest turnir vor fi măreţe şi bogate daruri împărţite de doamnele şi domnişoarele de faţă.

Afară de aceasta, vă dau de veste vouă tuturor prinţilor, baronilor, cavalerilor şi scutierilor care aveţi de gînd să vă întreceţi, că sînteţi datori să vă îndreptaţi spre acest loc de la Evreux şi să vă aşezaţi pe la gazde cu patru zile înainte de amintitul turnir, ca să scoateţi la ferestre stemele şi steagurile voastre, sub pedeapsă că altminteri nu veţi fi primit la pomenitul turnir. Şi aceasta mi-au poruncit să vă aduc la cunoştinţă mai marii mei judecători care-i vor preţui pe luptători, iar de la domniile voastre, rogu-vă, să am iertare.“

Trîmbiţele sunau din nou, şi puştii alergau pînă la marginea tîrgului, însoţind pe crainicul care se ducea să ducă vestea mai departe.

Unii gură-cască, înainte de a se împrăştia, ziceau:

— Asta însă ne va costa multe parale, dacă şi castelanul nostru o vrea să se ducă la acest turnir trîmbiţat!

Are să plece cu doamna lui și cu toată slugărimea... El o ține tot în turniruri, noi ne spetim plătind la biruri.

Dar erau și alții care gîndeau : „Dacă seniorul ar vrea să-l ia cu dînsul pe fiu-meu cel mare ca argat la cai, băiatul ar avea de cîștigat bănișori buni, și poate că s-ar căpătui mai tîrziu în vreo slujbă. Am să vorbesc despre asta cu parohul, ca să pună o vorbă bună pentru Gaston al meu".

Vreme de șase săptămîni turnirul avea să fie îndeletnicirea de căpetenie și singura grijă a castelanilor. Copilandrii visau să uimească lumea cu primele lor isprăvi.

— Ești încă prea tînăr ; mai așteaptă un an, ziceau părinții. Prilejuri vor fi ele destule.

— Dar fiul vecinilor noștri de Chambray, care e de-o vîrstă cu mine, se va duce !

— Dacă domnul de Chambray și-a pierdut mințile, sau are bani de pierdut, asta-l privește.

Bătrînii își depănau amintirile. Auzindu-i, ai fi putut crede că pe vremea lor bărbații erau mai voinici, armele mai grele, caii mai iuți :

— La turnirul din Kenilworth, pe care-l dădu lordul de Chirk, unchiul ăluia de l-au spînzurat la Londra în iarna asta...

— La turnirul din Condé-sur-Escaut, la monseniorul Jean d'Avesnes, tatăl actualului conte de Hainaut...

Unii luau bani cu împrumut pe recolta viitoare, pe lemnele din pădure ; își duceau văsăria de argint la cei mai apropiați lombarzi ca s-o prefacă în pene pentru chivăra seniorului sau în stofe de sandal și de camohas pentru rochiile doamnei ori în cioltare pentru cai.

Fățarnicii se văitau de ochii lumii.

— Ah, ce de-a griji, ce de-a cheltuieli, cînd ar fi fost așa de bine să rămînem acasă ! Dar pentru cinstea familiei noastre, nu putem lipsi de la acest turnir... De vreme ce măria sa regele si-a trimis crainicii la ușa conacului nostru, l-am supăra dacă nu ne-am duce.

Peste tot se coseau vestminte, se bătea fierul, se înșăila împletitura de oțel pe pielea platoșelor, se antrenau caii și călăreții în pășunile din care păsările își luau zborul, înfricoșate de aceste iureșuri, de aceste ciocniri de lăncii și de aceste răsunătoare clinchete de săbii. Ba-

ronii tinerei zăboveau cîte trei ceasuri tot încercînd coiful scurt pe care şi-l puneau întîia oară.

Pentru a se deprinde cu mînuirea armelor, castelanii înjghebau turniruri locale la care bărbaţii mai vîrstnici încruntau din sprîncene, îşi umflau fălcile şi judecau loviturile, privind cum flăcăii lor se băteau ca chiorii. După asta se aşezau la masă pentru un ospăţ care ţinea mai multe ceasuri, mîncînd pe ruptele, bînd zdravăn şi vorbind de ale lor. Întinzîndu-se din moşie în moşie, aceste jocuri războinice sfîrşeau prin a cere o cheltuială tot aşa de mare ca bătăliile adevărate.

În cele din urmă, porneau la drum; bunicul se hotărîse în ultima clipă să meargă şi el, iar fiul de paisprezece ani îşi văzuse visul cu ochii: va sluji ca ajutor de scutier. Caii de luptă, care nu trebuiau obosiţi, erau duşi de mînă, fără să-i încalece nimeni; lăzile cu rochii şi cu zale erau încărcate pe catîri. Argaţii îşi tîrau picioarele în colbul şoselelor. Înnoptau prin arhondaricele mănăstirilor sau pe la vreo rubedenie al cărui conac se afla în drumul lor, şi care se ducea şi el la turnir. Iarăşi un chiolhan, udat cu vinuri din belşug, şi cînd se crăpa de ziuă porneau împreună mai departe.

Aşa, din popas în popas, cetele de cavaleri se tot îngroşau pînă la întîlnirea grozav de pompoasă, cu înălţimea sa contele ai cărui vasali erau. Îi sărutau mîna; schimbau cu el cîteva cuvinte neînsemnate pe care nu vor mai înceta să le comenteze. Doamnele puneau să li se scoată din lăzi vreo rochie nouă, apoi se alăturau toţi la alaiul contelui, de pe acum lung de o jumătate de leghe şi cu toate steagurile fluturînd sub soarele acelui început de vară.

Nişte oşti de faţadă, înarmate cu lăncii tocite, cu buzdugane fără greutate şi săbii fără tăiş treceau atunci Sena, Eura şi Risla, sau mergeau de-a lungul Loarei, ducîndu-se să facă un război de faţadă în care nimic nu era adevărat afară de înfumurarea deşartă a acestor războinici.

Cu opt zile înainte de turnir, nu se mai găsea în tot oraşul Evreux odaie sau pat sub scară de închiriat. Regele Franţei îşi aşezase curtea în cea mai mare mănăstire,

iar regele Boemiei, în cinstea căruia se dădeau serbările, locuia la contele d'Evreux, rege al Navarrei.

Straniu prinț acest Jean de Luxembourg, rege al Boemiei, calic în toată legea, avînd mai multe datorii decît moșii, trăind pe spinarea vistieriei Franței, dar căruia nu i-ar fi trecut prin minte să apară cu un alai mai puțin strălucit decît al gazdei de la care-și trăgea mijloacele de trai ! Luxemburg avea aproape patruzeci de ani, și arăta de treizeci ; lumea îl recunoștea după frumoasa-i barbă castanie, mătăsoasă și lăsată în voie, după chipul său zîmbitor și semeț, după mînile sale plăcute și veșnic întinse. Era o minunăție de bărbat, prin vioiciunea, voinicia, îndrăzneala, veselia, dar și nerozia lui. Înalt aproape cît Filip al VI-lea, era într-adevăr măreț și avea în toate privințele înfățișarea unui rege, așa cum mintea norodului putea să și-o închipuie. Știa să se facă iubit de toată lumea, de prinți ca și de oamenii de rînd, fără deosebire ; izbutise chiar să fie prieten deopotrivă cu papa Ioan al XXII-lea și cu împăratul Ludovic al Bavariei, cei doi vrăjmași de neîmpăcat. Strașnică izbîndă pentru un zevzec, căci, în privința lui toată lumea aveau o singură părere și anume : Jean de Luxemburg era atît de neghiob pe cît de fermecător.

Prostia nu împiedică acțiunea ; din contră ea ascunde piedicile și face să pară ușor ceea ce, pentru orice om cu scaun la cap ar părea o încercare dinainte osîndită la înfrîngere.

Părăsindu-și mica Boemie, unde se plictisea, Jean de Luxemburg se ținea acum de niște isprăvi nebunești, în Italia. „Luptele dintre gibelini și ghelfi duc de rîpă această țară, își spusese el ca și cum ar fi făcut o mare descoperire. Împăratul și papa se ceartă pentru niște republici ai căror locuitori nu încetează să se omoare între dînșii. Ei bine, deoarece sînt prieten și cu o tabără și cu cealaltă, să mi se dea pe mînă țările acestea, și voi face să domnească acolo pacea !"

Mai uimitor era că nu lipsise mult ca să-și atingă țelul. Vreme de cîteva luni el fusese idolul Italiei, dacă nu ținem seamă de florentini, oameni greu de păcălit, și de regele Robert al Neapolei pe care acest încurcă-lume începea să-l supere.

În aprilie, Jean de Luxemburg avusese o întîlnire secretă cu cardinalul împuternicit al Vaticanului Bertrand du Pouget, rubedenie de-a papei, ba chiar, cum se șoptea, fiu-său natural, întîlnire prin care curtea Boemiei socotea că a orînduit dintr-o dată și soarta Florenței, și scoaterea provinciei Rimini de sub stăpînirea familiei Malatesta, și înființarea unui principat independent a cărui capitală urma să fie Bolonia. Or, fără ca el să știe cum și fără să înțeleagă de ce, tocmai cînd treburile păreau să-i meargă așa de bine încît se și gîndea să-l înlocuiască pe bunul său prieten Ludovic al Bavariei, în tronul împărăției, iată că pe neașteptate Jean de Luxemburg văzuse ridicîndu-se împotrivă-i două coaliții grozave, în care ghelfii și gibelinii, ca niciodată, se uneau, în care Florența și Roma mergeau mînă-n mînă, în care regele Neapolei, sprijinitor al papei, ataca dinspre sud, în timp ce împăratul, vrăjmaș al papei, ataca dinspre nord, și în care cei doi duci ai Austriei, margravul de Brandenburg, regele Poloniei și regele Ungariei le săreau într-ajutor.

Avea de ce să se mire, văzînd asta, un prinț atît de iubit, și care vroia să le aducă italienilor pacea !

Lăsînd doar opt sute de călăreți fiului său Charles pentru a ține toată Lombardia, Jean de Luxemburg, cu barba în vînt, alergase de la Parma pînă-n Boemia unde pătrundeau oștile austriece. Căzuse în brațele lui Ludovic al Bavariei și, după multe pupături pe amîndoi obrajii, izbutise să risipească absurda neînțelegere. Coroana imperială ? Dar nu se gîndise la ea decît spre a-i face plăcere papei !

Acum venea la Filip de Valois pentru a-l ruga să pună o vorbă pe lîngă regele Neapolei, și a-i stoarce totodată alți bani ca să-și poată duce mai departe planul unui regat pașnic.

Putea oare Filip al VI-lea să facă mai puțin pentru acest oaspe cavaleresc, decît să ofere un turnir în cinstea lui ?

Astfel, în cîmpia de la Evreux, pe malurile Itonului, regele Franței și regele Boemiei, prieteni la toartă, aveau să poarte o bătălie în joacă... cu mai mulți oșteni decît avea fiul acestuia din urmă pentru a ține piept Italiei întregi.

Terenul de luptă, adică îngrăditura în care se desfășura turnirul, era cuprins într-un bărăgan mare, alcătuind un dreptunghi lung de trei sute și lat de două sute de picioare, închis prin două garduri, unul făcut din niște pari ascuțiți în vîrf și cam îndepărtați între ei, al doilea, înăuntru, ceva mai scund și mărginit de un parmaclîc gros. Între cele două garduri stăteau, în timpul întrecerilor, argații care îngrijeau de lăncii și de săbii.

În partea umbrită a terenului, fuseseră ridicate trei tribune mari acoperite cu pînză și împodobite cu prapuri: cea din mijloc pentru arbitrii, iar celelalte două pentru femei.

De jur împrejur, pe cîmp, se îmbulzeau pavilioanele argaților și grăjdarilor; acolo veneau locuitorii din Evreux să admire, plimbîndu-se, caii care luau parte la turnir; pe fiecare pavilion fluturа stema stăpînului.

Primele patru zile ale întîlnirii fură consacrate întrecerilor individuale, provocărilor pe care și le aruncau doi cîte doi seniorii de față. Unii vroiau să spele ocara vreunei înfrîngeri suferite într-o întrecere de mai înainte; alții, care nu se măsuraseră încă niciodată, doreau să-și încerce vitejia; sau doi luptători vestiți erau îndemnați să se înfrunte.

Tribunele se umpleau mai mult sau mai puțin, după rangul luptătorilor. Niște scutieri tineri izbutiseră, cu multe stăruințe, să aibă terenul pentru o jumătate de oră dis-de-dimineață? În tribune nu se vedea atunci decît puțină lume, doar niscaiva prieteni sau rubedenii. Dar de cum se vestea o întîlnire între regele Boemiei și domnul Jean de Hainaut, venit anume din Olanda sa cu douăzeci de cavaleri, tribunele amenințau să se năruie. Abia atunci doamnele își smulgeau o mînecă a rochiei ca s-o dea cavalerului ales, mînecă adeseori înadins pregătită, a cărei mătase nu era decît însăilată peste mîneca adevărată pentru a fi desprinsă lesne, sau chiar o mînecă adevărată la unele doamne mai îndrăznețe, cărora le plăcea să-și arate brațul frumos.

Se aflau acolo, pe trepte, oameni de tot felul: căci la această mare îmbulzeală care făcea din Evreux un soi de bîlci al nobilimii, armășeii de pază nu prea puteau să aleagă între cei ce se înghesuiau pe la intrări. Astfel,

cîteva fîşneţe, umbînd după muşterii de neam mare, tot aşa de sclivisite ca baronesele, dar mai drăguţe şi cu apucături mai subţiri, izbuteau să se strecoare pe cele mai bune locuri, făceau cu ochiul şi provocau bărbaţii la alte turniruri.

Luptătorii care nu se aflau pe teren, sub cuvînt că vroiau să urmărească isprăvile vreunui prieten, veneau să se aşeze lîngă doamne, şi se înfiripau acolo idile care continuau seara, la castel, între dansuri şi carole [1].

Dumnealui Jean de Hainaut şi regele Boemiei, ascunşi sub zalele şi chiverele lor împodobite de nu li se mai vedea faţa, purtau la coada lăncii şase mîneci de mătase, reprezentînd tot atîtea inimi agăţate. Trebuia ca unul din luptători să-l trîntească pe celălalt sau ca lemnul lăncii să se rupă. Nu era voie să loveşti decît la piept şi pavăza era niţel scobită în aşa fel încît să abată loviturile. Cu pîntecul apărat de oblîncul şeii şi capul vîrît într-un coif cu viziera lăsată în jos, adversarii se repezeau unul împotriva celuilalt. Cei din tribune izbucneau în urlete şi tropăiau de bucurie. Amîndoi luptătorii erau la fel de voinici, şi avea să rămînă multă vreme de pomină iscusinţa cu care domnul de Hainaut băga lancea în cîrligul prins de platoşa potrivnicului său şi felul cum regele Boemiei se ţinea în pinteni, drept ca săgeata şi rezista la lovituri pînă ce amîndouă lăncile se îndoiau ca nişte arcuri, sfîrşind prin a se rupe.

Cît despre contele Robert d'Artois, venit de la Conches, ca vecin, şi care încăleca pe nişte cai uriaşi din Perche, greutatea lui îl făcea de temut. În armură roşie, cu lance roşie şi cu eşarfă roie fluturînd pe chivără, avea o iscusinţă deosebită de a prinde adversarul în goana calului, de a-l smulge din şa şi a da cu el de pămînt. Dar în zilele acelea, monseniorul d'Artois se arăta posomorît, şi s-ar fi zis că lua parte la aceste jocuri mai curînd din datorie decît de plăcere.

Estimp, arbitrii, aleşi toţi printre cele mai de seamă feţe ale regatului, ca un Raoul de Presle, conetabilul, sau domnul Miles de Noyers, orînduiau cu de-amănuntul turnirul cel mare care avea să încheie întrecerile.

[1] Dans asemănător cu cadrilul de mai tîrziu.

Între vremea irosită ba cu pusul, ba cu scosul platoşei, cu participarea la întreceri, cu comentarea isprăvilor, cu străduinţele de a împăca vanitatea cavalerilor care ţineau morţiş să lupte sub cutare steag şi nu sub altul, şi vremea petrecută la masă, apoi în ascultarea menestrelilor după ospeţe şi în dansuri după ce auzeau cîntecele, regele Franţei, regele Boemiei şi sfetnicii lor abia dacă mai prindeau un ceas în fiecare zi pentru a vorbi de treburile Italiei care, la urma urmei, erau adevărata pricină a acestei întîlniri. E însă lucru ştiut că treburile cele mai însemnate se pun la cale fără multă vorbă cînd interlocutorii sînt porniţi pe înţelegere.

Ca doi adevăraţi regi din romanele Mesei Rotunde, Filip de Valois, măreţ în caftanele sale brodate, şi Jean de Luxemburg, nu mai puţin arătos, îşi adresau, cu cupa în mînă, declaraţii solemne de prietenie. Hotărau în pripă cuprinsul unei scrisori către papa Ioan al XXII-lea sau trimiterea unei solii la regele Robert al Neapolei.

— A, era să uit, măria ta, zicea Filip al VI-lea, va trebui să mai stăm niţel de vorbă şi în privinţa cruciadei.

Căci se apucase iar de planul tatălui său Charles de Valois şi al vărului său Charles cel Frumos. Mergeau toate aşa de bine în regatul Franţei, Vistieria era aşa de temeinic îndestulată iar pacea Europei, cu ajutorul regelui Boemiei, aşa de temeinic întocmită, încît trebuiau neîntîrziat să vadă cum şi cînd să pornească, spre cinstea şi propăşirea naţiilor creştine, o frumoasă şi falnică expediţie împotriva păgînilor.

— A, iată, măriile voastre, s-a sunat de masă, ni se aduce apa pentru spălatul mînilor...

Conferinţa era întreruptă ; vor mai vorbi despre cruciadă după prînz, sau a doua zi.

La masă, toţi făceau mare haz de tînărul rege Eduard al Angliei care, cu trei luni înainte, şi însoţit doar de lordul Montaigu, venise, îmbrăcat în haine de negustor, ca să stea de vorbă în taină cu regele Franţei. Cum vă spun, îmbrăcat ca oricare prăvăliaş lombard ! Şi pentru ce venise ? Ca să încheie un tratat comercial privind furniturile engleze de lînă pentru Flandra. Un negustor în toată puterea cuvîntului : se îndeletnicea cu vînzarea

linii ! Văzutu-s-a vreodată rege să se ocupe de asemenea treburi, ca orice burghez de rînd din corporațiile negustorești și întovărășirile de tîrguri ?

— Atunci, dragi prieteni, pentru că așa vroia, l-am primit negustorește ! zicea Filip de Valois încîntat de propriul său calambur. Fără petreceri, fără turnir, plimbîndu-ne pe aleile pădurii de la Halatte ; și i-am oferit un mic ospăț cu bucate de post !

Ce-i trăsnea prin cap acestui copilandru ! Nu era oare pe cale de a întemeia în țara lui o oaste permanentă din pedestrași, cu serviciu obligatoriu ? Ce aștepta el de la această strînsură de tălpași, cînd se știa bine, și bătălia de pe muntele Cassel o dovedise îndeajuns, că numai pîlcurile de călăreți ale nobilimii hotărau soarta luptei și că pedestrașii dau dosul de-ndată ce văd ivindu-se oșteni în zale ?

— Se pare totuși că în Anglia domnește mai multă liniște de cînd lordul Mortimer a fost spînzurat, își dădea părerea Miles de Noyers.

— Domnește liniștea, răspundea Filip al VI-lea, fiindcă baronilor englezi li s-a urît pentru o vreme să se tot războiască între dînșii. De îndată ce-și vor veni în fire, bietul Eduard va vedea ce poate face cu strînsura lui de tălpași ! I se năzărise, nu de mult, drăguțul de el, să ceară coroana Franței... Haide, spuneți domnilor, vă pare rău că nu-l aveți ca suveran, sau îl vreți mai curînd pe „regele găsit" ? adăoga rîzînd și bătîndu-se voinicește în piept.

După fiecare ospăț, cînd să iasă, Filip îi zicea lui Robert d'Artois, pe șoptite :

— Frate dragă, vreau să-ți vorbesc între patru ochi, și despre niște lucruri serioase.

— Măria ta vere, cînd vei pofti.

— Ei bine, diseară...

Dar seara se dansa, și Robert nu încerca să grăbească o convorbire al cărei obiect îl ghicea lesne ; de cînd cu mărturisirile acelei Divion, care se afla tot la închisoare, mai fuseseră închiși alții, ca notarul Tesson, bunăoară, iar toți martorii supuși unor noi cercetări... Nu scăpase nimănui că, în timpul scurtelor întrevederi cu regele

Boemiei, Filip al VI-lea nu prea cerea sfatul lui Robert, ceea ce putea trece ca un semn de dizgrație.

În ajunul turnirului, „regele luptei" însoțit de crainicii și trîmbițașii săi, se duse la castel, la reședințele seniorilor mai de seamă, și chiar pe terenul de întreceri, ca să vestească :

— *„Așadar, auziți aici, auziți, înalți și puternici prinți, duci, conți, baroni, seniori, cavaleri și scutieri ! Vă aduc la cunoștință din partea dumnealor judecătorii întrecerilor, că fiecare din voi trebuie să trimită astăzi chivăra sub care va lupta, și steagurile sale de asemenea, la palatul dumnealor judecătorii, pentru ca luminățiile lor să poată începe a face împărțirea lor ; iar după ce vor fi împărțite, doamnele vor veni să le vadă spre a spune care le place mai mult ; și în ziua aceea nimic alta nu se va face decît dansuri după ospățul de seară.*"

La trapezăria unde se aflau găzduiți judecătorii, coifurile erau rînduite pe niște lavițe, în tinda mănăstirii, după tabăra din care făceau parte luptătorii, pe măsură ce ele soseau, aduse de către argații cu grija armelor. S-ar fi zis că sînt rămășițele adunate pe cîmpul de bătălie ale unei năstrușnice oști decapitate. Căci pentru a se deosebi bine între dînșii, în timpul încăierării, luptătorii își puneau la chivăra lor, pe deasupra cununii de pietre scumpe sau a coroanei de conte, emblemele cele mai țipătoare sau mai stranii : care un vultur, care un balaur, care o femeie goală, care o sirenă sau un inorog. Afară de aceasta, erau spînzurate de coifuri niște eșarfe lungi de mătase, în culorile seniorului.

Doamnele veniră după-amiază la trapezărie, și, conduse de judecătorii întrecerilor și de cele două căpetenii ale turnirului, adică regii Franței și Boemiei, fură poftite să facă înconjurul tindei boltite a mănăstirii, în timp ce un crainic, oprindu-se înaintea fiecărui coif, zicea al cui este.

— Domnul Jean de Hainaut... Monseniorul conte de Blois... Monseniorul d'Evreux, regele Navarrei...

Unele coifuri erau vopsite, ca și săbiile sau cozile de lance, de unde se trăgeau și poreclele proprietarilor respectivi : Cavalerul cu arme albe, Cavalerul cu arme negre.

— Domnul mareşal Robert Bertrand, cavaler al Leului Verde...

Venea apoi o chivără roşie, monumentală pe al cărei vîrf era un turn de aur.

— Monseniorul Robert d'Artois, conte de Beaumont-le-Roger.

Regina, care mergea şontăcăind în primul rînd al doamnelor, vru să întindă mîna, dar Filip al VI-lea o opri, apucînd-o de încheietura braţului, şi, prefăcîndu-se că o ajută să meargă, îi spuse în şoaptă :

— Draga mea, nu-ţi dau voie să faci una ca asta !

Regina Jeanne avu un zîmbet răutăcios.

— Ar fi fost totuşi un prilej bun să i-o plătesc, murmură dînsa la urechea vecinei şi cumnatei sale, tînăra ducesă de Bourgogne.

Căci, după rînduielile turnirului, dacă o doamnă atingea unul din coifuri, cavalerul căruia îi aparţinea coiful, se găsea „recomandat", adică nu mai avea dreptul să participe la luptă. Ceilalţi cavaleri se adunau pentru a-l bate cu cozile de lăncii, cînd intra pe terenul de întreceri ; calul său era dat trîmbiţaşilor ; el însuşi era cocoţat cu de-a sila, călare pe parmaclîcul ce înconjura terenul şi obligat să stea acolo, de rîsul lumii, tot timpul cît ţinea turnirul. I se făcea atare ocară celui care vorbise de rău o doamnă, sau îşi terfelise cinstea într-altfel, fie dînd bani cu camătă, fie „călcîndu-şi cuvîntul dat".

Gestul reginei nu-i scăpase doamnei de Beaumont, pe care toţi o văzură pălind la faţă. Ea se apropie de fratesău, regele, cu vorbe de dojană.

— Soră dragă, îi răspunse Filip al VI-lea privind-o încruntat, ar trebui mai curînd să-mi mulţumeşti decît să mi te vaieţi.

Seara, cînd oaspeţii se apucaseră să danseze, fiecare din ei cunoştea întîmplarea. Regina încercase să-l „recomande" pe Robert d'Artois. Acesta avea o mutră posomorită, ca în zilele cînd toate îi mergeau anapoda. La cadril, refuză mîna ducesei de Bourgogne, în aşa fel ca toată lumea să vadă asta, şi merse să se proţăpească în faţa reginei Jeanne, care nu dansa niciodată din pricina beteşugului ei ; rămase acolo o clipă lungă, cu braţul rotunjit de parcă i-l oferea ca s-o ducă la dans, ceea ce

era o insultă răutăcioasă pentru a se răzbuna. Femeile își căutau din ochi soții ; viorile și harfele cîntau mai departe într-o tăcere apăsătoare. Ar fi fost deajuns o izbucnire cît de slabă pentru ca turnirul să aibă loc cu o noapte mai devreme și ca învălmășeala să înceapă rumaidecît, în sala de bal.

Intrarea regelui armelor, escortat de crainicii săi, și care venea să dea cetire unei noi proclamații, îi scoase din încurcătură la timp :

— *„Așadar, auziți, voi, înalți și puternici prinți, seniori, baroni, cavaleri și scutieri care luați parte la turnir ! Vă dau de știre din porunca dumnealor judecătorii întrecerilor ca fiecare din voi să fie mîine înăuntrul terenului la ceasul amiezii, înarmat și gata de luptă, căci la un ceas după-amiază, judecătorii vor porunci să fie tăiate funiile pentru a începe turnirul la care doamnele vor împărți daruri bogate. În afară de aceasta vă înștiințez că nici unul din voi nu trebuie să aducă înlăuntrul terenului de întreceri alți argați călări spre a vă sluji, ci doar atîția precum urmează : patru argați pentru prinți, trei pentru conți, doi pentru cavaleri și unul pentru scutieri, iar slugi de rînd fiecare după pofta lui, așa cum au poruncit judecătorii întrecerilor. În afară de aceasta, dacă nu vă este cu supărare, veți ridica toți mîna dreaptă, sus către sfinți și toți într-un glas veți făgădui că nici unul dintre voi nu va lovi înadins orbește, nici de la brîu mai jos, iar pe de altă parte, dacă, din întîmplare, coiful cade de pe capul vreunuia dintre voi, nimeni altul nu-l va atinge atîta vreme cît coiful său nu va fi pus la loc și prins în curele ; iar dacă veți face altminteri, să știți că vă așteaptă pedeapsa de a pierde armura și calul, și de a fi în viitor izgoniți din turnir. Și astfel să jurați și să făgăduiți cu sfințenie, pe cinstea voastră.“*

Toți luptătorii de față ridicară mîna și strigară :

— Da, da, jurăm !

— Luați bine seama, mîine, spuse ducele de Bourgogne cavalerilor săi, căci vărul nostru d'Artois ar putea să-și arate răutatea și să nu se supună tuturor acestor rînduieli.

După care, dansul se porni din nou.

VIII

CINSTE DE PAIR, CINSTE DE REGE

Fiecare luptător se afla în cortul de postav brodat pe care flutura steagul său și acolo slugile îl îmbrăcau. Mai întîi nădragii din fir de oțel de care se prindeau pintenii ; apoi plăcile de fier care acopereau pulpele și brațele ; apoi platoșa de piele groasă deasupra căreia i se punea zaua, un fel de butoiaș de fier lăsînd slobode doar încheieturile, sau făcut dintr-o singură bucată, după placul fiecăruia. Veneau apoi cozorocul de piele ca să-i apere fruntea de izbiturile coifului, și coiful însuși, împodobit cu embleme, și care se lega de platoșă prin niște curele. Peste armură, îi îmbrăcau tunica de mătase în culori bătătoare la ochi, lungă, largă, cu mîneci uriașe dantelate care spînzurau de umeri, și cu stema brodată pe piept. În sfîrșit, cavalerul primea spada cu tăișul tocit, și scutul, mai mic sau mai mare și rotund.

Afară îl aștepta calul, sub un cioltar înstemat, mestecîndu-și zăbala cu lănțișoare lungi, și avînd cureaua de pe frunte acoperită de o tăbliță de fier pe care era prins, ca și pe coiful stăpînului, un vultur, un balaur, un leu, un turn sau un mănunchi de pene. Argații care purtau grija armelor țineau cele trei lăncii cu vîrful tocit, cuvenite fiecărui luptător, și cîte-un buzdugan destul de ușurel ca izbitura lui să nu omoare.

Domnii de neam se plimbau printre corturi, veneau să vadă cum se gătesc de luptă cavalerii, strigau prietenilor o ultimă vorbă de îmbărbătare. Micul prinț Jean, fiul mai mare al regelui, se minuna privind la această forfotă dinainte de bătălie, iar Jean Nebunul, care îl însoțea, se strîmba caraghios sub tichia lui cu sceptru de măscărici în vîrf.

Oamenii de rînd, veniți în număr mare, erau ținuți mai depărtișor de un pîlc de arcași ; ei vor vedea mai cu seamă colbăraia, căci, de patru zile de cînd luptătorii bătătoreau terenul, iarba pierise iar pămîntul, deși stropit, se făcuse țărînă.

Mai înainte chiar de a încăleca, cavalerii asudau sub platoşele lor, ale căror plăci de fier se încingeau în dogoarea soarelui de iulie. Vor pierde în ziua asta pe puţin patru livre din greutatea lor.

Crainicii treceau prin faţa corturilor strigînd :

— Legaţi-vă coifurile, legaţi-vă coifurile, seniori cavaleri, şi înălţaţi steagurile ca să vă rînduiţi sub steagul căpeteniei voastre !

Tribunele se umpluseră, iar în cea din mijloc judecătorii întrecerii, printre care conetabilul Raoul de Brienne, dumnealui Miles de Noyers şi ducele de Bourbon se găseau la locurile lor.

Răsunară trîmbiţele ; luptătorii, ajutaţi de argaţii lor, încălecară anevoie, împovăraţi cum erau, şi merseră, care în faţa cortului regelui Franţei, care în faţa cortului regelui Boemiei, pentru a alcătui cortegiul, doi cîte doi, fiecare cavaler urmat de stegarul său pînă la termenul îngrădit, unde îşi făcură intrarea. Nişte funii despărţeau terenul în două, de-a latul. Cele două tabere se rînduiră faţă în faţă. După ce trîmbiţele sunară din nou, regele armelor făcu un pas înainte pentru a repeta încă o dată condiţiile întrecerii.

În sfîrşit, strigă :

— Tăiaţi funiile, porniţi lupta cînd vreţi !

Ducele de Bourbon nu putea să audă niciodată acest strigăt fără o strîngere de inimă, căci era cel pe care-l scotea odinioară tatăl său, Robert de Clermont, al şaselea fiu al lui Ludovic cel Sfînt, în crizele de nebunie care îl apucau din senin în toiul unui ospăţ sau în plină şedinţă a Sfatului regal. De aceea ducele ţinea mai de grabă să fie judecător al întrecerilor decît luptător.

Oamenii puşi anume pentru asta, ridicaseră securile ; funiile fură tăiate. Stegarii ieşiră din rînduri ; argaţii călări înarmaţi cu frînturi de lănci nu mai mari de trei picioare se înşiruiră de-a lungul parmaclîcului, gata să sară în ajutorul stăpînilor. Apoi pămîntul se cutremură sub potcoavele celor două sute de cai porniţi în galop unii împotriva altora ; şi bătălia se încinse.

Prin tribune, doamnele în picioare, scoteau ţipete, urmărind din ochi chivăra cavalerului ales. Privirile judecătorilor se sileau să deosebească loviturile unora şi

altora spre a hotărî cine sînt învingătorii. Zăngănitul lănciilor, al pintenilor, al zalelor, al tuturor acestor mormane de fier, stîrnea o larmă ca-n iad. Colbul se înălța punînd o perdea în fața soarelui.

De la întîia ciocnire, patru cavaleri fură trîntiți de pe cal, iar alți douăzeci își văzură lănciile rupte. Argații, răspunzînd chemărilor de ajutor ce răzbeau prin vizierele coifurilor, alergară să ducă alte lănci luptătorilor dezarmați și să-i ridice pe cei trîntiți la pămînt care se zvîrcoleau ca niște crabi cu labele în sus. Unul din ei avea piciorul rupt și patru oameni trebuiră să-l ducă de acolo.

Miles de Noyers era ciufut și, deși judecător al întrecerilor, nu arăta cine știe ce interes spectacolului. La drept vorbind, îl făceau să-și piardă vremea de pomană. Trebuia să prezideze lucrările Camerei de conturi, să controleze hotărîrile înaltei curți de judecată, să vegheze la bunul mers al treburilor obștești. Și pentru a-i face plăcere regelui, trebuia să stea acolo, să-i privească pe ăștia care urlau, rupîndu-și niște lănci de frasin! Nu prea își ascundea gîndurile.

— Toate turnirurile acestea costă o groază de bani; e o risipă zădarnică, și pe care poporul o vede cu ochi răi, le zicea el celor din preajmă. Regele nu aude ce vorbesc supușii săi prin tîrguri și sate. Cînd trece, el nu vede decît spinările plecate ale celor care-i sărută picioarele; eu știu ce-mi raportează județii și ispravnicii. Bani aruncați pe deșertăciuni și fleacuri! Și în vremea asta nu se face nimic; ordonanțele rămîn nesemnate cîte două săptămîni; nu se adună Sfatul regal decît pentru a hotărî cine va fi rege al turnirului sau cavaler de onoare. Măreția unei țări nu se măsoară după aceste maimuțăreli ale datinilor cavalerești. Regele Filip cel Frumos știa bine asta, el care, în înțelegere cu papa Clément, pusese capăt turnirurilor.

Conetabilul Raoul de Brienne, cu mîna streașină la ochi pentru a urmări bătălia, răspunse:

— Firește, ai dreptate în ceea ce spui, domnule, dar uiți cealaltă față a turnirului și anume că este un mijloc de a-i deprinde pe luptători cu războiul.

— Care război ? se miră Miles de Noyers. Crezi cumva că oamenii vor porni la război cu cozonacii ăştia de nuntă pe cap şi cu bibilurile astea care spînzură de doi coţi la mînecile lor ? Întrecerile, da, o recunosc, întreţin iscusinţa războinică ; dar turnirul, de cînd nu se mai face în zale de luptă adevărată şi cavalerul nu mai poartă pe dînsul greutatea adevărată, nu mai are nici un rost. Ba e chiar păgubitor, căci tinerii noştri scutieri care n-au slujit niciodată la oaste îşi vor închipui că şi în război lucrurile se petrec aidoma, şi că porneşti la atac numai cînd se strigă : „Tăiaţi funiile !"

Miles de Noyers putea să vorbească astfel şi cuvîntul său avea greutate, căci fusese mareşal al oştilor încă pe vremea cînd rubedenia sa Gaucher de Châtillon abia îşi începuse înalta dregătorie de conetabil iar Brienne îşi făcea ucenicia într-ale armelor, izbind cu lancea în momîi.

— E deasemeni bine ca seniorii noştri să înveţe a se cunoaşte între dînşii în vederea cruciadei, rosti ducele de Bourbon cu aerul că ştie el ce spune.

Miles de Noyers înălţă din umeri. Chiar că i se potrivea ducelui, acest fricos fără seamăn, să propovăduiască cruciada !

Domnul Miles de Noyers i se urîse purtînd grija treburilor Franţei sub un suveran pe care toţi într-un glas îl socoteau straşnic, dar pe care el, după atîţia ani de cîrmuire, îl credea lipsit de pricepere. Te cuprinde un fel de oboseală cînd te străduieşti să urmezi o cale pe care nimeni n-o aprobă, şi Miles, care-şi începuse cariera la curtea Burgundiei, se întreba dacă nu va trebui în curînd să se întoarcă iar acolo. Mai bine să cîrmuieşti cuminte un ducat, decît nebuneşte o împărăţie ; or, în ajun, ducele de Eudes, îi făcuse o astfel de invitaţie. Îl căuta din ochi pe ducele în vălmăşagul luptei şi văzu că zăcea la pămînt, trîntit de Robert d'Artois. Miles de Noyers începu atunci să urmărească cu luare aminte turnirul.

În timp ce ducele Eudes era pus iar pe picioare de către argaţii săi, Robert descăleca şi-i oferea adversarului lupta de-a-n-picioarelea. Cu buzduganul într-o mînă şi sabia în cealaltă, cele două turnuri de fier păşiră unul

spre altul, cam clătinîndu-se, pentru a se izbi. Miles nu-şi dezlipea ochii de Robert d'Artois, gata să-l declare nevrednic de a continua lupta la cea dintîi abatere. Dar Robert ţinea seamă de regulile întrecerii, nu ataca mai jos de cingătoare, nu lovea decît cu vîrful tocit al săbiei. Buzduganul său ciocănea într-una chivăra ducelui de Bourgogne, sfîrşind prin a-i strivi balaurul din vîrf. Şi cu toate că buzduganul nu cîntărea decît o livră, trebuie să-i fi zdruncinat rău scăfîrlia celuilalt, căci începea să se apere ca vai de lume, iar spada lui mai mult despica aerul decît să-l atingă pe Robert. Vrînd să evite o lovitură, Eudes de Bourgogne îşi pierdu cumpătul şi căzu ; Robert îi puse un picior în piept şi vîrful săbiei pe cureluşa de sub bărbie a coifului ; ducele ceru îndurare. Se dăduse bătut şi trebuia să părăsească lupta. Robert încălecă iar ajutat de slugile lui şi trecu în galop, plin de semeţie, prin faţa tribunelor. O doamnă înflăcărată îşi smulse şi-i aruncă mîneca pe care Robert o culese cu vîrful lăncii din goana calului.

— Monseniorul Robert ar trebui să nu prea facă pe grozavul zilele acestea, spuse Miles de Noyers.

— Ei aş ! făcu Raoul de Brienne. Uiţi că-l ocroteşte regele.

— Pînă cînd ? i-o întoarse Miles de Noyers. Doamna Mahaut pare să fi murit cam prea repede, şi regina văduvă Jeanne la fel. Apoi, mai e acea Béatrice d'Hirson, doamna lor de onoare, care a pierit fără urme, şi pe care familia o caută zadarnic... Ducele de Bourgogne ar face bine punînd să i se guste mîncarea înainte de a o duce la gură.

— Văd că ţi-ai schimbat părerile în privinţa lui Robert. Anul trecut păreai să fi cu totul de partea sa.

— Pentru că anul trecut nu-i cunoşteam încă pricina pe care acum am cercetat-o pentru a doua oară...

— A, iată-l pe domnul de Hainaut pornind la atac, întrerupse conetabilul.

Jean de Hainaut, care lupta alături de regele Boemiei, nu-şi cruţa osteneala, avîntîndu-se nebuneşte ; nu era senior mai de vază în tabăra regelui Franţei, pe care el să nu-l fi provocat ; de pe acum se ştia că va primi trofeul învingătorului.

Turnirul ținu un ceas întreg, după care judecătorii porunciră trîmbițașilor să sune din nou, de astădată ca să fie deschise barierele iar luptătorii să rupă rîndurile. În pofida acestei hotăriri, cam o duzină de cavaleri și scutieri din Artois păreau să nu fi auzit semnalul și continuau să snopească în bătăi patru seniori burgunzi într-un colț al terenului. Robert nu era printre dînșii, dar nu încăpea îndoială ciă el îi îndemnase pe cîțiva dintre ai săi la asta ; încăierarea amenința să se prefacă în măcel. Regele Filip al VI-lea se văzu silit să-și scoată chivăra și, în capul gol pentru a fi recunoscut, merse să-i despartă pe utrbați, ceea ce stîrni admirația tuturor.

Cu crainicii și trîmbițașii în frunte, cele două cete alcătuiră iar un alai pentru a părăsi arena. Nu mai erau acolo decît armuri strîmbe, tunici făcute ferfeniță, zugrăveli scorojite pe coifuri, cai șchiopi sub niște cioltare sfîșiate. Întrecerea se încheia cu un mort și cîțiva schilozi pe viață. În afară de domnul Jean de Hainaut, căruia îi va fi înmînat premiul oferit de regină, toți luptătorii aveau să primească un dar de aducere aminte, o cupă mare suflată cu aur, un pocal sau un castron de argint.

În corturile lor cu perdelele de la intrare trase de o parte, seniorii lepădau armurile, cam fierți la față, lăsînd să li se vadă mînile jupuite la încheietura mănușilor de oțel, pulpele umflate. Se dezbrăcau, vorbind de peripețiile luptei.

— Coiful mi se strîmbase chiar de la început. Asta m-a stînjenit...

— Dacă domnul de Courgent nu-ți sărea în ajutor, ai fi pățit-o, prietene !

— Ducele Eudes n-a putut ține piept multă vreme monseniorului Robert !

— A, Brecy s-a bătut frumos, o recunosc !

Rîsete, răbufniri mînioase, gîfîială de oameni istoviți, luptătorii se îndreptau acum spre feredeul instalat într-o șură vecină, și intrau în hîrdaiele pregătite, prinții mai întîi, apoi baronii, apoi cavalerii, iar scutierii la urmă. Exista între dînșii acea familiaritate, prietenească și temeinică, pe care o creiază întrecerile sportive ; dar giceai la unii și o ură îndîrjită.

Filip al VI-lea și Robert d'Artois bălăceau în hîrdaie alăturate.

— Frumos turnir, frumos turnir, zicea Filip. A, frate dragă, trebuie să-ți vorbesc.

— Frate măria ta, sînt numai urechi.

Lui Filip, asta se vedea bine, îi venea greu să spună ceea ce avea de spus. Dar ca să vorbească deschis, de la inimă la inimă cu vărul, cumnatul și prietenul său de tinerețe și de totdeauna, ce altă clipă mai bună ar fi putut găsi decît asta, după ce luptaseră împreună, și cînd strigătele ce răsunau în șură, pocniturile palmelor pe care cavalerii și le dădeau unii altora peste grumaji, clipocitul apei, aburul ce se ridica din hîrdaie, toate sgomotele acestea făceau ca spusele lor să nu poată fi auzite ?

— Robert, procesul tău merge prost pentru că scrisorile tale sînt plăsmuite.

Robert își înălță din hîrdău părul roșu, fața înroșită, ca să răspundă :

— Nu, frate dragă, sînt adevărate !

Regele făcu o mutră amărîtă :

— Robert, te, rog, nu te încăpățîna pe o cale așa de nenorocită. Am făcut pentru tine tot ce am putut, și fără a ține seamă de părerea multora din familia mea cît și din Sfatul meu. Nu m-am învoit să dau comitatul Artois pe mîna ducesei de Bourgogne, decît după ce vor fi cercetate drepturile tale. L-am pus acolo să cîrmuiască pe Ferry de Picquigny, un om ce-ți este credincios. I-am arătat ducesei că sînt gata să-i răscumpăr comitatul pentru a ți-l da ție...

— Nu-i nevoie să i-l răscumperi, de vreme ce este al meu !

Față de atîta încăpățînare îndărătnică, Filip al VI-lea avu un gest de necaz. Îl strigă pe băieș :

— Trousseau ! Mai adu, rogu-te, niște apă rece.

Apoi, își urmă vorba începută :

— Comunele din Artois n-au vrut să plătească prețul pentru schimbarea de stăpîn ; ce pot eu face ? Porunca de a se începe judecarea procesului tău așteaptă de o lună. De o lună refuz s-o iscălesc pentru că nu vreau ca fratele meu să fie pus față în fața unor oameni gata să-l

mînjească cu un noroi de care nu sînt sigur că ar putea să se spele. Orice om e supus greşelii ; niciunul dintre noi nu se poate făli numai cu fapte bune. Martorii tăi au fost mituiţi sau ameninţaţi ; notarul tău a dezvăluit totul ; plăzmuitorii sînt în temniţă, iar mărturisirile lor de a fi scris hîrtiile tale se află în mîna judecătorilor.

— Ele sînt adevărate, stărui Robert.

Filip al VI-lea oftă. Cîtă bătaie de cap îţi trebuie ca să salvezi un om fără voia lui !

— Eu nu zic, Robert, că tu ai fi într-adevăr vinovat de toate acestea. Nu zic, aşa cum pretind unii, că ai fi întocmit tu însuţi scrisorile. Ţi-au fost aduse, le-ai crezut bune, ai fost înşelat...

În hîrdăul său, Robert îşi încleştă fălcile.

— Ba poate că, urmă Filip, chiar soră-mea, nevastă-ta, e cea care te-a amăgit. Femeile sînt uneori în stare de asemenea înşelăciuni, crezînd că ne ajută ! Înşelăciunea e în firea lor. Uite-o pe a mea, care nu s-a dat în lături să-mi şterpelească sigiliul.

— Da, femeile sînt nişte prefăcute, spuse Robert cu mînie. Toată istoria asta e o însăilare de tertipuri femeieşti urzite de nevastă-ta împreună cu cumnată-sa din Burgundia. Habar n-am de oamenii mîrşavi ale căror mărturii smulse cu de a sila sînt aduse împotriva mea.

— Vreau de asemenea, vorbi iar Filip coborîndu-şi glasul, să socot o bîrfeală ceeace se spune despre moartea mătuşii tale...

— Luase masa la tine !

— Dar fiică-sa n-a cinat aici, cînd muri în două zile...

— Nu eram singurul vrăjmaş pe care şi-l făcuseră în viaţa lor ticăloasă, răspunse Robert cu o nepăsare prefăcută.

Ieşi din hîrdău şi ceru prosoape ca să se usuce. Filip făcea la fel. Stăteau unuhl în faţa celuilalt, goi, cu pielea trandafirie, şi foarte păroşi. Slugile lor aşteptau la cîţiva paşi, cu vestmintele de zile mari pe braţ.

— Robert, aştept răspunsul tău, spuse regele.

— Ce răspuns ?

— Că renunţi la Artois, ca să pot înăbuşi istoria asta...

— Şi totodată ca să-ţi poţi lua îndărăt cuvîntul pe care mi l-ai dat înainte de a fi rege. Frate, măria ta,

uitat-ai oare cine te-a adus pe tron, cine ți-a cîștigat bunăvoința pairilor, cine ți-a cucerit sceptrul ?

Filip de Valois prinse mîinile lui Robert într-ale sale și, privindu-l drept în ochi, spuse :

— Dacă aș fi uitat, Robert, crezi tu că ți-aș vorbi acum așa cum îți vorbesc ?... Pentru ultima oară te rog, renunță.

— Niciodată, răspunse uriașul clătinînd din cap.

— Refuzi asta regelui ?

— Da, măria ta, regelui pe care l-am făcut.

Filip îi lăsă mîinile.

— Atunci, rosti el, dacă nu vrei să-ți salvezi cinstea de pair, eu voi avea grijă să-mi salvez cinstea de rege !

IX

TOLOMEII

— Să-mi fie cu iertăciune monseniore, că nu pot să mă scol ca să te primesc cum se cuvine, spuse gîfîind Spinello Tolomei, cînd Robert d'Artois trecu pragul.

Bătrînul bancher era lungit pe un pat adus în odaia sa de lucru ; o pătură subțire lăsa să se ghicească forma pîntecului burduhănos, al pieptului subțiat. O barbă de opt zile părea, pe obrajii săi scofîlciți, ca un strat de sare, iar gura învinețită căuta aerul. Dar din spre fereastra care dădea în strada Lombarzilor nu venea nici o adiere. Parisul se perpelea sub soarele unei după-amieze de august.

Nu mai era multă viață în trupul bătrînului Tolomei, nici multă viață în privirea singurului său ochi deschis, care nu exprima decît un dispreț obosit, ca și cum cei optzeci de ani de existență fuseseră doar o străduință zădarnică.

În jurul patului se aflau patru bărbați oacheși la față, cu buze subțiri, cu ochi lucioși ca niște măsline negre, toți tuspatru îmbrăcați la fel în caftane de culoare închisă

— Verii mei Tolomeo Tolomei, Andrea Tolomei, Giaccomo Tolomei... spuse muribundul arătîndu-i. Și nepotu-meu, Guccio Baglioni, pe care-l cunoști monseniore...

La treizeci și cinci de ani, Guccio avea tîmplele albe...

— Au venit toți de la Sienna pentru a mă vedea murind... și pentru alte lucruri deasemenea, adăogă încet bătrînul bancher.

În pantaloni de călătorie, cu bustul nițel aplecat pe jilțul ce i se oferise, Robert d'Artois se uita la moșneagul din fața lui cu acea prefăcută luare aminte a oamenilor munciți de o grijă grozavă.

— Monseniorul d'Artois este, îndrăznesc s-o spun, un prieten al nostru, urmă Tolomei, cu fața către ai săi. Tot ce veți putea face pentru dînsul, trebuie să faceți; ne-a salvat adeseori, dar de data asta nu a stat în puterea lui...

Deoarece verii sienezi nu prea înțelegeau franțuzește, Guccio le tălmăci în fugă cuvintele unchiului; verii dădură din cap, plecîndu-și fețele posomorîte.

— Dar dacă e nevoie de bani, monseniore, vai, vai, cu tot devotamentul meu pentru domnia ta, nimica nu putem face. Știi foarte bine monseniore, pentru ce...

Se simțea că Spinello Tolomei își cruța puterile.

Nu avea nevoie să se întindă la vorbă. La ce bun să-și mai bată gura amintind de năpasta ce dăduse de cîteva luni peste bancherii italieni?

În ianuarie, regele iscălise o ordonanță prin care toți lombarzii se vedeau în primejdie de a fi expulzați. Asta nu era ceva nou; fiecare domnie, în ceasurile ei de ananghie, flutura aceeași amenințare și le lua lombarzilor o parte din avere, silindu-i să-și răscumpere dreptul de a rămîne în Franța. Pentru a se despăgubi de pierdere, bancherii sporeau vreme de un an dobînzile. De data aceasta însă, ordonanța era însoțită de o măsură mai gravă. Toate datoriile pe care seniorii francezi le aveau la bancherii italieni erau șterse dintr-un condei, prin voința regelui; și datornicii nu aveau voie să le plătească, chiar dacă vroiau sau puteau s-o facă. Armășei regali, stînd de pază la ușile băncilor, îi sileau să se întoarcă din drum pe mușterii cinstiți care veneau să

înapoieze banii împrumutați. Bancherii italieni se țineau să nu plîngă văzînd una ca asta !

— Și aceasta fiindcă nobilimea s-a înfundat în datorii pentru petrecerile ei nebunești, pentru turnirurile în care vrea să se distingă în fața regelui ! Nici chiar sub domnia lui Filip cel Frumos n-am fost tratați astfel.

— Eu v-am luat apărarea, spuse Robert.

— Știu, știu, monseniore. Ai apărat întotdeuna companiile noastre. Dar vezi că nu te bucuri de mai multă trecere ca noi, astăzi... Am fi putut nădăjdui că lucrurile se vor potoli cum s-a întîmplat de atîtea ori. Dar cu moartea lui Macci dei Macci, ne-a fost dată ultima lovitură !

Moșneagul își întoarse privirea spre fereastră și tăcu.

Macci dei Macci, unul dintre cei mai mari bancheri italieni din Franța, căruia Filip al VI-lea, urmînd sfatul lui Robert, îi încredințase de la începutul domniei, grija Visteriei, fusese spînzurat săptămîna trecută după o judecată de mîntuială.

Cu glas clocotind de mînie abia stăpînită, Guccio Baglioni spuse atunci :

— Un om care și-a pus toată truda, toată șiretenia în slujba regatului. Se simțea mai francez decît dacă s-ar fi născut pe malurile Senei ! Se îmbogățise oare în slujba lui mai mult decît cei care l-au trimis la spînzurătoare ? Italienii sînt întotdeauna cei cărora li se dă la cap fiindcă nu au cum să se apere !

Verii din Sienna prindeau și ei cît puteau din spusele acestea ; auzind numele lui Macci dei Macci își înălțară sprincenele pînă la mijlocul frunții, apoi lăsînd pleoapele în jos, scoaseră tustrei același oftat din piept.

— Tolomei, spuse Robert d'Artois, nu vin să-ți cer bani cu împrumut, ci să te rog să-i primești pe ai mei.

Așa prăpădit cum era, Tolomei își ridică încet torsul, atît de uluitoare i se părea vorba auzită.

— Da, urmă Robert, aș vrea să-ți predau tot băneturl meu în schimbul unor ordine de plată în străinătate. Plec. Părăsesc țara.

— Domnia ta, monseniore ? Așa de rău îți merge procesul ? Judecata s-a rostit împotriva domniei tale ?

— Se va rosti de aici în patru săptămîni. Știi tu, bancherule, cum se poartă cu mine acest rege a cărui soră am luat-o de soție și care niciodată, fără mine, n-ar fi ajuns rege? Și-a trimis ispravnicul din Gisors să zbiere în poarta tuturor castelelor mele, la Conches, la Orbec, la Beaumont, că sînt chemat să mă înfățișez de ziua Sfîntului Mihai înaintea scaunului său de judecată. Judecată de ochii lumii, a cărei hotărîre împotriva mea a și fost luată! Filip și-a asmuțit toți cînii pe urmele mele: Sainte-Maure, ticălosul său cancelar, Forget, vistiernicul hoț, Mathieu de Trye, mareșalul, și Miles de Noyers ca să le deschidă drumul. Aceiași care se încîrdășiseră împotriva voastră, aceiași care l-au spînzurat pe prietenul vostru Mache des Mache! Regina răutăților, șchioapa, e cea care a cîștigat, neamul Burgundiei a biruit, și mîrșăvia! Au zvîrlit în temniță pe notarii mei, pe duhovnicul meu, și mi-au pus martorii la cazne spre a-i sili să se lepede de mine, tăgăduind ce spuseseră mai înainte. Ei bine, n-au decît să mă judece; nu voi fi acolo. Mi-au furat comitatul Artois, să mă facă de ocară cît poftesc! Țara asta nu mai e nimic pentru mine, iar regele ei mi-e vrăjmaș; mă duc peste hotare ca să-i cășunez tot răul de care voi fi în stare! Mîine voi fi la Conches pentru a-mi trimite caii, văsăria, sculele de aur și armele spre Bordeaux, și a le încărca pe o corabie englezească! Vor să pună mîna pe mine și pe avutul meu; n-au să mă prindă!

— Mergeți în Anglia, monseniore? întrebă Tolomei.

— Cer mai întîi azil surorii mele, contesa de Namur.

— Soția domniei tale pleacă și dînsa?

— Soția mea va veni după mine mai tîrziu. Așa dar, iată bancherule, despre ce-i vorba: îți dau bănetul meu în schimbul unor ordine de plată asupra băncilor din Olanda și Anglia. Și păstrează pentru tine cîte două livre din fiecare douăzeci.

Tolomei își mișcă nițel capul pe pernă, și începu cu nepotu-său și cu cei trei veri o conversație în italienește din care Robert nu prinse decît niște cuvinte desperechiate, ca *debito... rimborso... deposito...* Primind banii unui senior francez, compania Tolomei nu încălca ordonanța?

Nu, pentru că nu era vorba de o plată a datoriilor, ci de un *depositо*...

Apoi Tolomei își întoarse din nou spre Robert d'Artois obrazul de sare și buzele învinețite.

— Plecăm și noi, monseniore; sau mai curînd ei pleacă... spuse bancherul, arătînd spre ai săi. Vor lua cu dînșii tot ce avem aici. Deocamdată, companiile noastre nu-s de aceeași părere. De alde Bardi, de alde Peruzzi stau la îndoială; ei cred că ce a fost mai rău a trecut și că îndoindu-ne puțintel spinarea... Sînt ca evreii care au întotdeauna încredere în legi și cred că stăpînirea îi va lăsa în pace cînd își vor fi plătit birul pus anume pe capul lor; plătesc birul și după aceea îi duce la rug! Așa stînd lucrurile, Tolomeii părăsesc țara. Plecarea asta va stîrni oarecare mirare căci luăm cu noi în Italia tot bănetul ce ne-a fost încredințat; cea mai mare parte din el a și fost îndreptat într-acolo. Pentru că ni se refuză plata datoriilor, ei bine, luăm cu noi depozitele!

O ultimă lucire de șiretenie trecu pe chipul scofîlcit al moșneagului.

— Nu voi lăsa pămîntului Franței decît oasele mele care nu-s cine știe ce bogăție, adăogă el.

— Franța, ce-i drept, nu ne-a priit, spuse Guccio Baglioni.

— Ei, cum! Ți-a dat doar un fiu, și asta nu-i chiar așa de rău!

— E adevărat, se auzi Robert d'Artois, ai un fiu. A crescut mare?

— Foarte mulțumesc, monseniore, răspunse Guccio. Da, e aproape mai înalt decît mine; are cincisprezece ani. Dar nu-l prea trage inima la meseria de bancher.

— Are să-l tragă, fii pe pace, are să-l tragă, spuse moșneagul. Așa dar, monseniore, ne-am înțeles. Încredințează-mi aurul domniei tale; îl vom scoate din țară și-ți vom da pentru el ordine de plată, fără a opri nimic pentru noi. Banii pe șin prind bine întotdeauna.

— Îți sînt recunoscător Tolomei, lăzile mele îți vor fi aduse la noapte.

— Cînd banii încep să fugă dintr-o țară, fericirea acestei țări își are zilele numărate. Vei fi răzbunat

monseniore ; eu nu voi mai apuca ceasul acela, dar ascultă la ce-ți spun, vei fi răzbunat !

Ochiul stîng, de obicei închis, i se deschisese ; Tolomei îl privea cu ochii amîndoi ; privirea adevărului, în sfîrșit. Și Robert d'Artois se simți adînc mișcat pentrucă un lombard bătrîn, care avea să moară curînd, îl privea cu luare aminte.

— Tolomei, mi-a fost dat să văd bărbați curajoși luptînd în război pînă la capăt ; tu ești tot atît de curajos ca ei, în felul tău.

Un surîs trist flutură pe buzele bancherului.

— Nu e curaj monseniore, ci dimpotrivă. Dacă n-aș fi fost bancher, mi-ar fi fost frică în clipa asta !

Mîna lui sfrijită se ridică de pe pătură și-i făcu semn lui Robert să se apropie.

Robert se aplecă parcă pentru a asculta o taină.

— Monseniore, spuse Tolomei, dă-mi voie să-l binecuvîntez pe ultimul meu mușteriu.

Și făcu din vîrful degetului semnul crucii pe creștetul uriașului, așa cum orice tată italian obișnuiește s-o facă pe fruntea fiului său cînd acesta pleacă într-o călătorie lungă.

X

SCAUNUL JUDECĂȚII

La mijlocul unei estrade cu trepte, pe un jilț ale cărui brațe se terminau prin niște capete de leu, Filip al VI-lea sta așezat cu coroana pe cap și purtînd mantia regală. Un baldachin de mătase, pe care era brodată stema Franței, se legăna deasupra lui ; Filip se apleca din cînd în cînd, ba la stînga spre văru-său, regele Navarei, ba la dreapta spre rubedenia sa, regele Boemiei, pentru a-i lua martori, din privire, și a-i face să-și dea seama cît de îngăduitor se arătase răbdînd atîta vreme asemenea răutăți.

Regele Boemiei își scutura barba castanie, cu un aer încurcat și totodată mînios. Se putea oare ca un cavaler

un pair al Franței cum era Robert d'Artois, un prinț din stirpea regească a florilor de crin, să se fi purtat astfel, să fi fost părtaș la asemenea mîrșave isprăvi ca acelea înșirate acum, să se fi făcut de ocară înhăitîndu-se cu niște ticăloși de teapa celor pomeniți ?

Printre pairii mireni luase loc pentru întiia oară moștenitorul tronului, prințul Jean, peste măsură de înalt pentru cei treisprezece ani ai săi, copil cu uitătura grea și posomorită, cu bărbia prea lungă, și pe care tată-său îl făcuse de curînd duce de Normandia. Alături de tînărul prinț se aflau contele d'Alençon, fratele regelui, ducii de Bourbon și de Bretagne, contele de Flandra, contele d'Etampes. Două scăunașe rămăseseră goale : al ducelui de Bourgogne, care fiind parte în proces, nu putea să șadă printre judecători, și cel al regelui Angliei, care nici măcar nu trimisese pe cineva în locul său.

Printre pairii din rîndul înaltelor fețe bisericești se vedeau monseniorul Jean de Marigny, conte-episcop de Beauvais și Guillaume de Trye, duce-arhiepiscop de Reims.

Pentru a da o și mai mare solemnitate acestui scaun de judecată, regele îi chemase acolo și pe arhiepiscopii de Sens și de Aix, pe episcopii de Arras, de Autun, de Blois, de Forez, de Vendôme, pe ducele de Lorraine, pe contele Guillaume de Hainaut și pe frate-său Jean, precum și pe toți marii dregători ai coroanei : conetabilul, cei doi mareșali, Miles de Noyers, domnii de Châtillon, de Soyecourt, de Garencières care făceau parte din Sfatul restrîns, și încă mulți alții, așezați la cele două capete ale estradei, de-a lungul pereților marii săli a Luvrului, unde se ținea judecata.

Așezați chiar pe pardoseală, cu picioarele încrucișate pe niște perniță de postav, erau îngrămădiți raportorii și consilierii Înaltei curți, grefierii și dregătorii mai mărunți ai bisericii. În picioare înaintea regelui, la șase pași, procurorul general Simon de Bucy, înconjurat de anchetatori, citea de două ceasuri foile rechizitoriului său, cel mai lung pe care-l rostise în toată cariera lui. Trebuise să ia de-a fir-a-păr toată istoria certei pentru comitatul Artois, care-și trăgea obîrșia de pe la sfîrșitul celuilalt veac, să amintească de întîiul proces din 1309, de hotărîrea

dată de Filip cel Frumos, de răzvrătirea lui Robert împotriva regelui Filip cel Lung în 1316, de al doilea proces din 1318, ca să ajungă la judecata de astăzi, la jurămîntul mincinos de la Amiens, la întiia cercetare, apoi la a doua, la nenumăratele mărturii adunate, la mituirea martorilor, la plăzmuirea scrisorilor, la arestarea complicilor.

Toate faptele acestea date în vileag una după alta, explicate şi comentate în înlănţuirea lor, în urzeala lor încîlcită, alcătuiau nu numai unul din cele mai mari procese de drept civil, şi acum de drept penal, ce se judecase vreodată, dar erau nemijlocit legate de istoria regatului pe o perioadă de un pătrar de veac. Toţi cei de faţă ascultau fascinaţi şi uluiţi, uluiţi de destăinurile procurorului, fascinaţi pentru că descopereau viaţa ascunsă a marelui baron înaintea căruia, pînă mai ieri tremurau toţi, a cărui prietenie fiecare din ei se străduia s-o cîştige şi care hotărîse atîta vreme în toate treburile naţiunei franceze ! Desvăluirea dezmăţurilor din turnul Nesle, întemniţarea Margueritei de Bourgogne, anularea căsătoriei lui Charles al IV-lea, războiul din Aquitania, renunţarea la cruciadă, sprijinul dat reginei Isabelle a Angliei, alegerea lui Filip al VI-lea, toate acestea erau evenimente al căror suflet fusese el, Robert, pe care el le stîrnise sau le dirijase, dar mînat întotdeauna de un singur gînd, de un singur interes : comitatul Artois, moştenirea comitatului Artois ! Cîţi dintre cei aflaţi acolo nu-şi datorau rangul lor, slujba lor, averea lor, acestui sperjur, acestui falsificator, acestui ucigaş... începînd cu însuşi regele !

Locul acuzatului în sala de judecată era în chip simbolic ocupat de doi armăşei ţinînd o pajură mare de mătase pe care era zugrăvită stema lui Robert „presărată cu crinii Franţei, şi o ghioagă spartă în patru, fiecare crîmpei purtînd în vîrf cîte trei castele de aur".

Şi de fiecare dată cînd rostea numele lui Robert, procurorul se întorcea spre pajură, ca şi cum prin asta l-ar fi arătat pe dînsul.

Ajunsese la fuga contelui d'Artois :

— „Cu toate că termenul de judecată i-a fost adus la cunoştinţă potrivit legii de către dumnealui Jean Loncle, portărel al judecătoriei din Gisors, pe la toate locuinţele

sale obișnuite, numitul Robert d'Artois, conte de Beaumont, nu s-a înfățișat înaintea stăpînului nostru regele și a curții sale de judecată, adunată după rînduielile statornicite în cea de a douăzeci și noua zi a lunii septembrie. Or, ni s-a dat de știre și ni s-a adeverit din mai multe locuri că sus-zisul Robert își încărcase pe o corabie, la Bordeaux, caii și odoarele, iar bănetul și l-a îndreptat prin mijloace oprite de lege dincolo de hotarele țării, apoi el însuși, în loc să se înfățișeze la judecata regelui, a luat calea străinătății. La șase octombrie 1331, femeia Divion, recunoscută ca vinovată de multe rele săvîrșite pentru folosul sus-zisului Robert și al ei însăși, printre care în primul rînd plăzmuire de scrisori și de peceți, a fost arsă de vie la Paris, în piața Pourceaux iar oasele ei sfărîmate, aceasta de față cu luminățiile lor ducele de Bretange, contele de Flandra, dumnealui Jean de Hainaut, dumnealui Raoul de Brienne, conetabil al Franței, mareșalii Robert Bertrand și Mathieu de Trye, și domnul Jean de Milon, armaș al Parisului, care a dat seamă regelui despre execuție...

Cei ale căror nume fuseseră rostite își plecară ochii; o mai aveau în minte pe Divion urlînd acolo, legată de stîlp, mai vedeau flăcările ce-i mistuiau rochia de cînepă și carnea picioarelor ce se umfla și plesnea sub arsură, mai simțeau duhoarea cumplită pe care vîntul de octombrie le-o aducea în obraz. Astfel pierise ibovnica fostului episcop de Arras.

— „În zilele de douăsprezece și paisprezece octombrie, dumnealui Pierre d'Auxerre, judecător, și Michel de Paris, ispravnic, i-au pus în vedere doamnei de Beaumon soția sus-zisului Robert, mai întîi la Jouy-le-Châtel, ap la Conches, Beaumont, Orbec și Quatre-mares, locuințe sale obișnuite, cum că regele îi chema pe sus-zisul judecată, în ziua de 14 decembrie. Or, la acea dată, numit Robert, a fost pentru a doua oară lipsă. Din marea bunăvoință, stăpînul nostru regele a dat un nou term de judecată, cincisprezece zile după sărbătoarea Întîmpin rii Domnului, și pentru ca numitul Robert să nu rămî neștiutor de aceasta, strigarea a fost făcută mai în în Marea Adunare a Parlamentului, apoi la Masa Marmoră din sala cea mare a Palatului, și după aceea

Orbec şi Beaumont, ba şi la Conches de către aceiaşi Pierre d'Auxerre şi Michel de Paris, unde dînşii nu putură să vorbească cu doamna de Beaumont, însă îşi rostiră chemarea la uşa iatacului ei, şi cu glas aşa de tare încît ea trebuie s-o fi auzit..."

De fiecare dată cînd era pomenită doamna de Beaumont, regele îşi trecea mîna peste faţă şi cam strîmba din nasul său gros. Era doar vorba de soră-sa!

— „La Curtea de judecată ţinută de rege în ziua hotărîtă, sus-zisul Robert d'Artois nu s-a înfăţişat, dar a trimis să vorbească pentru dînsul pe luminatul Henry, decanul avocaţilor din Bruxelles, şi pe luminatul Thiébault de Meaux, canonicul din Cambrai, cu împuternicirea de a se înfăţişa în locul său şi a lămuri din ce pricină el nu poate să vină. Văzînd însă că termenul era pentru luni, cincisprezece zile după Întîmpinarea Domnului, şi că în hîrtia pe care o aveau dînşii se scria marţi, din această pricină împuternicirea lor n-a putut fi socotită ca avînd temei, şi Curtea a hotărît că pîrîtul era pentru a treia oară lipsă la judecată. Or este ştiut şi cunoscut de toată lumea că în acest timp Robert d'Artois a vrut să-şi caute adăpost mai întîi pe lîngă doamna contesă de Namur, soră-sa; dar regele, stăpînul nostru dînd poruncă doamnei de Namur ca nu cumva să-l ajute şi să-l primească pe acest răzvrătit, dînsa i-a pus oprelişti numitului Robert, frate-său, de a intra în ţinuturile sale. Şi după aceea numitul Robert a vrut să-şi afle adăpost la monseniorul conte Guillaume în ţinuturile sale din Hainaut; dar la cererea stăruitoare a regelui, stăpînul nostru, monseniorul conte de Hainaut l-a oprit de asemenea pe numitul Robert de-a se aşeza în ţinuturile sale. Şi a mai cerut sus-zisul Robert adăpost ducelui de Brabant, care duce, rugat de măria sa regele nostru de a nu da urmare acestei cereri, a răspuns mai întîi că el nefiind vasalul regelui Franţei, putea să primească pe cine-i place, fără a da nimănui socoteală; dar apoi, ducele de Brabant ascultînd de dojenile ce i-au fost făcute de monseniorul de Luxemburg, regele Boemiei, s-a arătat foarte îndatoritor izgonindu-l pe Robert d'Artois din ducatul său."

Filip al VI-lea se întoarse şi spre contele de Hainaut şi spre regele Boemiei, făcîndu-le fiecăruia un semn de

prietenească și întristată recunoștință. Filip suferea, asta se vedea cît colo ; și nu era singurul. Oricît de vinovat era Robert d'Artois, cei care-l cunoscuseră și-l închipuiau rătăcind de la curtea vreunui prințișor la curtea altui prințișor, azi primit, a doua zi izgonit, pornind iar mai departe spre a fi iar luat la goană. De ce oare se îndîrjise cu atîta înverșunare la propria sa pieire, cînd regele, pînă la capăt, îi deschisese brațele ?

— „Cu toate că cercetările au fost încheiate, după șaptezeci și șase de martori ascultați, din care paisprezece ținuți în temnițele regelui, și judecata regelui luminată îndeajuns, cu toate că învinuirile mai sus înșirate erau destul de vădite, stăpînul nostru regele, din veche prietenie, l-a înștiințat pe numitul Robert d'Artois că-i dă hîrtie la mînă să poată intra în țară și ieși după plac, fără a i se pricinui vreun neajuns, nici lui, nici slugilor sale, ca să poată auzi învinuirile ce i se aduc, să-și înfățișeze apărarea, să-și recunoască greșelile și să obțină iertarea. Or, numitul Robert, departe de a se folosi de această ofertă de îndurare, nu s-a întors în țara lui, ci, în felurite locuri pe unde umblă, a intrat în vorbă cu tot soiul de nemernici, surghinuiți și vrăjmași ai regelui, și a dezvăluit mai multor persoane, care au spus-o apoi altora, că are de gînd să dea pieirii prin paloș sau farmece pe cancelar, pe mareșalul de Trye și pe alți sfetnici al măriei sale regelui, stăpînul nostru, ba în cele din urmă a rostit aceleași amenințări și împotriva regelui însuși".

Un lung murmur de mînie străbătu sala.

— „Toate lucrurile mai sus pomenite fiind știute și cunoscute de toată lumea, văzînd că numitul Robert d'Artois a fost citat pentru ultima oară, prin strigări făcute potrivit legii, în această miercuri, opt aprilie, înainte de Duminica Floriilor, și că îl chemăm să se înfățișeze pentru a patra oară..."

Simon de Bucy se întrerupse și făcu semn unui aprod, care rosti cu glas tare :

— Domnul Robert d'Artois, conte de Beaumont-le-Roger, să se înfățișeze !

Toate privirile se întoarseră fără voie spre ușă, ca și cum învinuitul avea să apară într-adevăr. Cîteva secunde

se scurseră într-o tăcere netulburată. Apoi aprodul lovi pardoseala cu ghioaga sa, și procurorul își urmă vorbirea :

— ...„și constatăm că numitul Robert e lipsă, prin urmare, în numele stăpînului nostru, regele, cerem : ca numitul Robert să fie scos din drepturile și prerogativele de pair al regatului, ca și din toate celelalte dregătorii, seniorii și posesiuni ; în afară de aceasta cerem ca avuțiile sale, moșii, castele, case și toate lucrurile, mișcătoare sau nemișcătoare, ce-i aparțin să fie luate din mîna lui și date Vistieriei, spre a se face cu ele după vrerea regelui ; în afară de aceasta, cerem ca stemele sale să fie nimicite de față cu pairii și baronii, astfel ca ele să nu se mai vadă niciodată pe vreun steag sau pecete, iar dînsul să fie surghiunit pe veci din ținuturile regatului, cu oprelişte pusă tuturor vasalilor, aliaților, rudelor și prietenilor măriei sale regelui nostru de a-i da adăpost ; în sfîrșit, cerem ca sentința de față să fie vestită cu glas tare și cu trîmbițe la răspîntiile mai de seamă ale Parisului, și trimisă spre știință judeților din Rouen, Gisors, Aix și Bourges, precum și seneșalilor din Toulouse și Carcassone, pentru a fi adusă la îndeplinire... Aceasta este porunca regelui."

Procurorul Simon de Bucy tăcu. Regele părea îngîndurat. Privirea lui cercetă o clipă adunarea. După care, aplecîndu-și capul mai întîi spre dreapta, apoi spre stînga, rosti :

— Pairii mei, aștept părerea voastră. Dacă niciunul din voi nu are nimic a spune, înseamnă că găsiți dreaptă această hotărîre !

Nici o mînă nu se ridică, nici o gură nu se deschise.

Palma lui Filip al VI-lea lovi capul de leu din brațul jilțului :

— Judecata s-a făcut !

Procurorul porunci atunci celor doi armășei care țineau prapurul cu stema lui Robert d'Artois să se apropie pînă la piciorul tronului. Cancelarul Guillaume de Sainte-Maure, unul dintre cei pe care Robert, în surghiunul său, îl amenința cu moartea, se îndreptă spre prapur, ceru unuia din armășei paloșul și izbi marginea pînzei. Apoi, cu un lung fîșiit de mătase, armoria fu ruptă în bucăți.

Pairia de Beaumont își trăise traiul. Cel pentru care fusese întemeiată, prințul din stirpea regilor Franței, urmaș al lui Ludovic al VIII-lea, uriașul de a cărui voinicie se dusese vestea, uneltitorul fără pereche, nu mai era decît un proscris; nu mai aparținea regatului peste care străbunii săi domniseră, și nimic din acest regat nu-i mai aparținea.

Pentru pairii și seniorii, pentru bărbații aceștia ale căror armurii erau parcă nu numai expresia puterii ci aproape a vieții însăși, pentru dînșii care puneau să filfîie aceste blazoane pe acoperișurile lor, pe lăncile lor pe caii lor, care le brodau pe piepturile lor, pe tunica scutierilor lor, pe livreaua argaților lor, care le zugrăveau pe mobila lor, le gravau pe văsăria lor, își însemnau cu ele oamenii, dobitoacele și lucrurile ce se aflau într-o măsură mai mare sau mai mică supuse voinții lor, sau alăcuiau averea lor, pentru toți, această nimicire a stemei, un fel de afurisenie laică era mai rușinoasă decît butucul călăului, plimbarea în cușcă înainte de execuție sau ștreangul. Căci moartea șterge păcatul și ocara se stinge odată cu cel care a suferit-o.

„Dar atîta vreme cît mai trăiești nu e încă totul pierdut", își zicea Robert d'Artois, rătăcind departe de patrie, pe drumuri vrăjmașe, și îndreptîndu-se spre nelegiuiri și mai mari.

PARTEA A PATRA

AŢÎŢĂTORUL LA RĂZBOI

I

PROSCRISUL

Vreme de mai bine de trei ani, ca o dihanie rănită, Robert d'Artois dădu tîrcoale hotarelor regatului.

Înrudit cu toți regii și prinții Europei, nepot al ducelui de Bretania, unchi al regelui Navarrei, frate al contesei de Namur, cumnat al contelui de Hainaut și al prințului de Tarento, văr al regelui Neapolei, al regelui Ungariei și al multor altora, era, la patruzeci și cinci de ani, un drumeț singuratec în fața căruia porțile tuturor castelelor se închideau. Bani avea berechet, datorită ordinelor de plată ale băncilor sieneze, dar niciodată un scutier nu venea la hanul unde trăsese, ca să-i roage să ia masa la seniorul din apropiere. Se făcea vreun turnir prin partea locului? Toți se întrebau cum să facă spre a nu-l pofti pe Robert d'Artois, plăsmuitorul, surghiunitul, pe care odinioară l-ar fi așezat la locul de cinste. Și o poruncă îi era înmînată cu un respect rece de către căpitanul orașului: monseniorul conte suzeran îl ruga să-și poarte mai departe pașii. Căci monseniorul conte suzeran, sau ducele, sau margraful, nu vroia să se certe cu regele Franței și nici nu se simțea dator să arate vreo bunăvoință față de un om atît de hulit încît nu mai avea nici stemă, nici steag.

Și Robert pornea mai departe, încotro îl duceau ochii, însoțit de singurul său argat Gillet de Nelle, o pramatie care, fără osteneală ar fi meritat să se legene în streang, dar care-și slujea stăpînul, ca Lormet odinioară, cu o credință nemărginită. Robert îi dădea, în schimb, acea mulțumire mai de preț ca o

simbrie grasă : viața laolaltă cu un mare senior ajuns în restriște. Cîte seri, în vremea acestei pribegii, n-au petrecut împreună, așezați la un colț de masă din vreo cîrciumă deocheată, jucînd zaruri ! Iar cînd li se făcea de muieri, intrau împreună în vreunul din bordelurile acelea care erau pe toate drumurile Flandrei și unde găseai basoldine grase cîte pofteai.

Prin asemenea locuri, din gura negustorilor care se întorceau de la iarmaroace sau auzind spusele codoașelor care trăseseră de limbă drumeții, afla Robert vești din Franța.

În vara anului 1332, Filip al VI-lea și-l însurase pe fecioru-său Jean, duce de Normandia, cu fiica regelui Boemiei, Bonne de Luxemburg. „Iată, așadar, pentru ce Jean de Luxemburg a cerut rudei sale din Brabant să mă expulzeze, își zicea Robert ; iată cu ce preț i-au fost plătite serviciile." După cîte se povestea, petrecerile de nuntă, la Melun, întrecuseră în strălucire oricare alte serbări de mai înainte.

Și Filip al VI-lea se folosise de această adunare de prinți și de nobilime pentru a pune să i se coasă în chip solemn, crucea pe mantia sa regală. Căci cruciada, de data asta, era hotărîtă. Pierre de la Palud, patriarhul Ierusalimului o propovăduise la Melun, storcînd lacrimi celor șase mii de nuntași, printre care se aflau o mie opt sute de cavaleri germani. Episcopul Pierre Roger o propovăduia la Rouen a cărei eparhie o primise chiar atunci, după acelea din Arras și din Sens. Trecerea mării fusese hotărîtă pentru primăvara anului 1334. Se dădea zor la construirea unei mari flote în porturile din Provence, la Marsilia, la Aigues-Mortes. Iar episcopul Marigny se și afla pe o corabie, ducînd Sudanului din Egipt provocarea la luptă !

Dar dacă regii Boemiei, Navarrei, Majorcăi și Aragonului, care trăiau la masa lui Filip, dacă ducii, conții și marii baroni, ca și o anumită nobilime dornică de întreprinderi îndrăznețe, urmaseră cu entuziasm pilda regelui Franței, nobilimea măruntă de la țară se arăta mai puțin grăbită de a-și impodobi pieptul cu crucea de postav roșu pe care i-o întindeau predicatorii, și de a se îmbarca pentru nisipurile Egiptului. Cît despre re-

gele Angliei, el zorea pregătirea militară a poporului său, dar nu dădea nici un răspuns privind planurile expediției spre Țara Sfîntă. Iar bătrînul papă Ioan al XXII-lea, de altminteri în ceartă mare cu Universitatea din Paris și cu rectorul ei Buridan asupra problemelor fericitei arătări, făcea pe surdul. El nu dăduse cruciadei decît o binecuvîntare într-o doară și se calicea cînd era vorba să contribuie la cheltuielile ei... În schimb, negustorii de mirodenii, de tămîie, de mătăsuri, de relicve, fabricanții de armuri și constructorii de corăbii dădeau ghes expediției.

Filip al VI-lea se și îngrijise de regență, pentru cîtă vreme va lipsi, și ceruse pairilor, baronilor, episcopilor să jure că dacă el are să piară dincolo de mare, se vor supune întru totul fiului său Jean și-i vor pune coroana în cap fără a crîcni.

„Așadar Filip nu-i prea sigur că e îndreptățit să domnească, gîndea Robert d'Artois, de vreme ce stăruie ca fiul său să fie recunoscut de pe acum ca urmaș la tron".

Cu coatele pe masă în fața unei căni de bere, Robert nu îndrăznea să spună informatorilor săi întîmplători că el cunoștea mărimile de care îi vorbeau; nu îndrăznea să spună că luptase într-un turnir împotriva regelui Boemiei, că îl căpătuise pe Pierre Roger cu mitra de episcop, că regele Angliei îi era nepot și că-l hîțînase pe genunchii săi, și că șezuse la masă cu papa. Dar băga în minte tot ce auzea pentru ca într-o zi să tragă folos din asta.

Ura îi da puteri. Atîta vreme cît va mai avea viață în el, atîta vreme va mai avea ura. În orice han ar fi înnoptat, ura îl trezea cu întîia rază de lumină care pătrundea prin obloanele unei odăi necunoscute. Ura era sarea meselor sale, cerul drumului său.

Zic unii că oamenii tari sînt aceia care știu să-și recunoască greșelile. Poate că sînt însă printre cei mai tari care nu și le recunosc niciodată. Robert era din seminția acestora. El arunca toate păcatele asupra altora, morți sau vii, ca Filip cel Frumos, Enguerrand, contesa Mahaut, Filip de Valois, Eudes de Bourgogne, cancelarul Sainte-Maure. Și cu cît trecea vremea, mai adăuga

la pomelnicul vrăjmaşilor săi ba pe soră-sa, contesa de Namur, ba pe cumnatu-său din Hainaut, pe Jean de Luxemburg şi pe ducele de Brabant.

La Bruxelles, tocmi un pungaş de notar cu numele de Huy şi pe secretarul acestuia Berthelot ; strîngea iar în jurul său slujitori, începînd cu oameni hîrşiţi în toate chichiţele proceselor. La Louvain, notarul Huy îi găsi un călugăr cu mutră de puşlama care ducea un trai deocheat, fratele Henry de Sagebran, mai priceput în farmece şi marafeturi vrăjitoreşti decît în rugăciuni şi milostenii. Împreună cu fratele Henry de Sagebran, şi amintindu-şi de cele învăţate de la Béatrice d'Hirson, fostul pair al Franţei boteză nişte păpuşi de ceară şi le străpunse cu ace, numindu-le Filip, Sainte-Maure sau Mathieu de Trye.

— Şi pe asta, o vezi, ai grijă de ea, străpunge-o de la cap pînă-n tălpi pe tot trupul, căci o cheamă Jeanne, regina şchioapă a Franţei. Nu e cu-adevărat regina, e o diavoliţă !

Îşi făcu rost de o cerneală al cărei scris rămînea nevăzut, ca să aştearnă pe pergament nişte descîntece care aduceau somnul cel veşnic. Dar trebuia ca pergamentul să fie vîrît în patul celui de care vroiai să te scapi ! Fratele Henry de Sagebran, încărcat cu ceva parale şi cu multe făgăduieli, porni spre Franţa, luînd chipul nevinovat al unui călugăr cerşetor, dar căptuşit pe dedesubtul anteriului cu o mulţime de pergamente pentru somnul veşnic.

Despre partea sa, Gillet de Nelle năimea ucigaşi cu simbrie, hoţi din născare, răufăcători fugiţi din temniţă, nişte huidume cu mutre scîrboase, pentru care omorul era floare la ureche şi-i speria mai puţin decît munca zilierului. Iar cînd Gillet făcuse din toţi ăştia o mică ceată, bine muştruluită, Robert îi trimise în regatul Franţei dîndu-le sarcina de a se apuca de treabă mai cu seamă în timpul marilor adunări sau petreceri.

— Spinările sînt ţinte uşoare pentru cuţit cînd toţi ochii sînt întorşi spre terenul de întreceri, sau cînd toate urechile sînt ciulite ca să audă vreo faţă bisericească propovăduind cruciada.

Bătînd atîta drumurile, Robert slăbise ; zbîrciturile i se săpau mai adînc în mușchii feței, iar gîndurile rele ce-l frămîntau din zori și pînă-n seară, ba chiar și în vis, dăduseră pentru totdeauna trăsăturilor sale o expresie crîncenă. Dar, în același timp, aventura pe care o trăia îi întinerea inima. Se bucura înfruptîndu-se, în țările acestea noi, din noi feluri de mîncare, din femei noi de asemenea.

Dacă orașul Liège îl izgoni, asta nu se datora nelegiuirilor sale mai vechi, ci pentru că Gillet al său și el însuși făcuseră dintr-o casă luată cu chirie de la un oarecare d'Argenteau un adevărat cuib de curvie-tine și pentru că larma ce venea de acolo tulbura somnul vecinilor.

Erau zile bune, dar și rele, ca aceea în care află că fratele Henry de Sagebran, împreună cu pergamentele sale pentru somn veșnic, fusese prins la Cambrai, și altă zi în care unul din ucigașii săi cu simbrie se întoarse aducînd vestea că ceilalți complici nu putuseră trece mai departe de Reims și acum putrezeau în temnițele „regelui găsit".

Apoi Robert căzu bolnav, într-un chip cum nici că se putea mai prostesc. Aflîndu-se într-o casă la malul unui canal pe apa căruia se desfășurau niște întreceri cu lancea, curiozitatea îl împinse să-și vîre capul pînă la gît printr-un năvod care acoperea fereastra. Îl vîrî așa de bine că nu-l mai putea trage îndărăt decît după mult zbucium, jupuindu-și pielea obrajilor în împletitura aspră a năvodului. Infecția se întinse prin rănile feței și curînd îl apucară frigurile care-l zgîlțîiră patru zile, cît pe ce să-și dea sufletul.

Scîrbit de tîrgurile flamande, plecă la Geneva. Tîrîndu-și nădragii de-a lungul lacului, acolo, la Geneva, află el de arestarea soției sale, contesa de Beaumont și a celor trei copii ai lor. Ca să se răzbune împotriva lui Robert, Filip al VI-lea nu șovăise să-și închidă propria soră, mai întîi în castelul de la Nemours, apoi la Château-Gaillard. Temnița Margueritei ! Burgundia își lua într-adevăr revanșa.

De la Geneva, călătorind sub un nume de împrumut și îmbrăcat ca un orășean oarecare, Robert ajunse la Avignon. Rămase acolo două săptămîni, încercînd să pună ceva la cale pentru cauza lui. Găsi capitala creștinătății înotînd în bogăție și din ce în ce mai desfrînată. Aici ambițiile, vanitățile, stricăciunile nu îmbrăcau o za de turnir, ci se ascundeau sub sutanele prelaților ; semnele puterii nu se înfățișau în harnașament de argint sau în chivere împodobite cu pene, ci în mitre episcopale încrustate cu pietre scumpe, în artofoare de aur mai grele decît cupele regelui. Aici, bărbații nu se înfruntau în bătălii, ci se urau în sacristie. Nimeni nu era sigur că spovedania rămînea o taină ; iar femeile se arătau mai necredincioase, mai rele, mai gata să se vîndă ca oriunde aiurea, pentru că nu se puteau făli decît cu desfrîul.

Și totuși nimeni nu vroia să se compromită pentru fostul pair al Franței. Unii abia își aduceau aminte să-l fi cunoscut. Chiar și în această mocirlă Robert apărea ca un ciumat. Și pomelnicul urilor sale se tot lungea.

Își află însă o mîngîiere auzind de la cei din jur că treburile vărului său Valois nu mergeau așa de strălucit cum s-ar fi putut crede. Biserica încerca să descurajeze cruciada. Odată Filip al VI-lea și aliații săi ajunși pe corăbiile expediției, care ar fi situația Apusului lăsat la cheremul împăratului german și al regelui Angliei ? Dacă vreodată acești doi suverani s-ar uni... Trecerea mării se și amînase cu doi ani. Primăvara lui 1334 trecuse fără să se fi făcut nimic. Se vorbea acum de anul 36.

Cît despre Filip al VI-lea, prezidînd el însuși o adunare a cărturarilor din Paris pe dealul Sainte-Geneviève, flutura amenințarea unui decret de erezie împotriva bătrînului papă în vîrstă de nouăzeci de ani dacă acesta nu-și retrăgea tezele sale teologice. De altminteri, se zicea că Ioan al XXII-lea trăgea să moară ; dar asta se auzea de optsprezece ani !

„Să trăiești, își repeta Robert, aici e totul ; să trăiești ca să apuci ziua cînd vei cîștiga".

De pe acum, moartea cîtorva dintre vrăjmașii săi trezise din nou în el speranța. Vistiernicul Forget murise

pe la sfîrșitul anului trecut; cancelarul Guillaume de Sainte-Maure murise de curînd și el. Ducele Jean de Normandia, moștenitorul Franței, era greu bolnav; și chiar Filip al VI-lea, după spusa unora, avea necazuri cu sănătatea. Poate că farmecele lui Robert nu fuseseră întru totul zadarnice...

Pentru a se întoarce în Flandra, Robert luă vestmînt de călugăr. Stranie, într-adevăr, această namilă, a cărei glugă se vedea peste capetele mulțimii, acest călugăr care intra cu pas războinic în mănăstiri și cerea găzduirea cuvenită slujitorilor lui Dumnezeu cu glas poruncitor de parcă ar fi cerut unui scutier să-i aducă lancea.

În trapezăria unei mănăstiri din Bruges, cu capul vîrît în strachina lui, la capătul mesei lungi pătată de grăsime, prefăcîndu-se că bolborosește niște rugăciuni din care nu știa o iotă, asculta pe călugărul anagnost, așezat într-o firidă boltită, citind viața sfinților. Glasul monoton se lovea de bolți și ecoul se întorcea peste masa monahilor; și Robert își zicea: „De ce n-aș isprăvi viața astfel? În pacea, adînca pace a mănăstirilor, scăpat de orice grijă, renunțînd la toate, culcușul asigurat, traiul orînduit, sfîrșitul pribegiei..."

Care om, fie și cel mai neastîmpărat, cel mai ambițios, cel mai crunt, n-a simțit această ispită a repaosului, a lepădării de toate? La ce bun atîtea lupte, atîtea isprăvi zadarnice, de vreme ce totul trebuie să sfîrșească în țărîna mormîntului? Robert se gîndea la asta, așa cum, înainte cu cinci ani, se gîndise să se retragă, cu soția și fiii săi, într-o viață liniștită de moșier. Acestea sînt însă gînduri care nu țin mult. Iar în mintea lui Robert, ele se înfățișau întotdeauna prea tîrziu, chiar în clipa cînd vreun eveniment avea să-l arunce îndărăt spre adevărata sa chemare, adică spre faptă și luptă.

Două zile mai tîrziu, la Gand, Robert d'Artois îl întîlnea pe Jakob Van Artevelde.

Omul era cam de-o vîrstă cu Robert; se apropia de cincizeci de ani. Avea fața pătrată, pîntecul mare și șoldurile bine înfipte pe picioare; era mîncău strașnic și băutor zdravăn, fără să se cherchelească vreodată. În anii tinereții făcuse parte din suita lui Charles de Valois la Rodos, și călătorise de mai multe ori prin tot felul

de locuri; își cunoștea bine Europa. Acest mare fabricant de bere, acest mare negustor de postavuri se însurase, de a doua oară, luîndu-și o soție de neam nobil.

Semeț și aspru, cu o minte scormonitoare, dobîndise o mare putere mai întîi asupra orașului său Gand, unde tăia și spînzura, apoi asupra celorlalte comune flamande. Cînd dîrstarii, postăvarii, fabricanții de bere, care alcătuiau adevărata bogăție a țării, vroiau să se plîngă contelui sau regelui Franței, se întorceau spre Jakob Van Artevelde pentru ca dînsul să înfățișeze păsurile sau dojenile lor cu glas tare și vorbă răspicată. Nu avea nici un titlu de noblețe; era jupîn Van Artevelde, în fața căruia se plecau toți. Vrăjmașii nu-i lipseau, și nu mergea nicăieri decît însoțit de șaizeci de slugi înarmate care îl așteptau la ușa caselor unde lua masa.

Artevelde și Robert d'Artois se măsurară și se cîntăriră dintr-o privire, dîndu-și seama numaidecît că sînt oameni din aceeași seminție, neînfricați, iscusiți, ageri la minte, însuflețiți de pofta de a stăpîni pe alții.

Puțin îi păsa lui Artevelde că Robert era un proscris; dimpotrivă, întîlnirea cu acest fost mare senior, cumnat de rege, pînă mai ieri atotputernic și astăzi vrăjmaș al Franței, putea să fie un neașteptat prilej de cîștig pentru negustorul din Gand. Iar în ochii lui Robert, burghezul acesta ambițios apărea de douăzeci de ori mai vrednic de stimă decît plevușca nobilimii care nu vroia să-l primească în conacele ei. Artevelde era un dușman al contelui de Flandra, deci al Franței, și se bucura de mare trecere printre concetățenii săi; pentru planurile lui Robert aceasta trăgea în cumpănă.

—Nu-l iubim pe Ludovic de Nevers care a rămas contele nostru doar fiindcă la muntele Cassel regele ne-a măcelărit milițiile.

— Știu, căci eram și eu acolo.

— Contele nu se arată printre noi decît pentru a ne cere banii pe care-i cheltuiește la Paris. Nu înțelege nimic din plîngerile noastre și nici nu vrea să le înțeleagă; nu poruncește nimic din capul său și nu face decît să ne aducă la cunoștință poruncile ticăloase ale regelui Franței. Acuma ne-au silit să-i izgonim pe ne-

gustorii englezi. Nu avem nimic noi aceştia împotriva negustorilor englezi şi puţin ne pasă de neînţelegerile pe care regele găsit poate să le aibă cu vărul său din Anglia în legătură cu cruciada sau cu tronul Scoţiei! Ca răspuns la aceasta, Anglia ne ameninţă acum că nu ne va mai vinde lînurile ei. În ziua aceea aici şi în toată Flandra, dîrstarilor şi ţesătorilor noştri nu le va mai rămîne decît să-şi sfărîme daracele şi războaiele de ţesut şi să-şi închidă dughenile. Dar chiar în ziua aceea, monseniore, ei vor pune mîna iar pe cuţitele lor... şi Hainautul, Brabantul, Olanda şi Zeelanda vor fi cu noi, căci ţările acestea nu-s legate de Franţa decît prin căsătoriile prinţilor lor, poporul însă nu-i are nici la inimă, nici la stomac; nu poţi domni multă vreme peste nişte oameni pe care-i aduci la foamete.

Robert îl asculta pe Artevelde cu mare luare aminte. În sfîrşit, iată un om care vorbea limpede, care-şi cunoştea pricina şi care părea să se sprijine pe o forţă adevărată.

— Dacă tot trebuie să vă răzvrătiţi, de ce să nu vă aliaţi pe faţă cu regele Angliei? întrebă Robert. Şi de ce n-aţi intra în vorbă cu împăratul Germaniei care este vrăjmaşul papei, deci vrăjmaşul Franţei, care-l ţine pe papă în mîna ei? Miliţiile voastre sînt curajoase, dar nu-s în stare decît de hărţuieli mărunte pentru că le lipseşte o oaste călare. Chemaţi în sprijinul lor un pîlc de călăreţi englezi, un pîlc de călăreţi germani, şi năvăliţi în Franţa pe drumul ce duce spre Artois. Acolo, aveţi cuvîntul meu că voi aduna încă şi mai mulţi oameni pentru oastea voastră...

Coaliţia aceasta el o şi vedea înjghebată, şi pe el însuşi călărind în fruntea unei cştiri.

— Crede-mă, monseniore, m-am gîndit adeseori la una ca asta, răspunse Artevelde, şi că ar fi uşor să stau de vorbă cu regele Angliei, ba chiar cu împăratul Ludovic al Bavariei, dacă tîrgoveţii noştri ar fi gata pentru aşa ceva. Oamenii din oraşele noastre îl urăsc pe contele Ludovic, dar cînd e la o adică, tot spre regele Franţei se întorc spre a li se face dreptate. Au jurat credinţă regelui Franţei. Chiar atunci cînd ridică armele împotrivă-i, el rămîne stăpînul lor. Afară de

aceasta, şi aici e lucrătura iscusită a Franţei, oraşel noastre au fost constrînse să dea în scris că vor plăt două milioane de florini papei dacă s-ar răzvrăti îm potriva suzeranului lor, şi asta sub pedeapsa afurisenie dacă nu plătim. Familiile de pe la noi se tem să n fie lipsite de preoţi şi de slujba bisericească.

— Într-alte cuvinte papa a fost silit să vă amenint cu afurisenia sau cu ruina, pentru ca oraşele voastre s stea liniştite cît va ţine cruciada. Dar cine ar putea să vă silească la plată, cînd oastea Franţei va fi în Egipt?

— Ştii cum sînt oamenii de rînd, monseniore, spuse Artevelde; ei nu-şi cunosc puterea decît după ce clipa prielnică pentru a o folosi a trecut.

Robert goli halba de bere care era în faţa lui; hotărît lucru, berea începea să-i placă. Rămase o clipă tăcut, cu ochii aţintiţi la blana de lemn a pereţilor. Casa lui Jakob Artevelde era frumoasă şi confortabilă; vasele de aramă şi de cositor lustruite, mobilele de stejar luceau în întuneric.

— Aşadar jurămîntul faţă de regele Franţei vă împiedică să încheiaţi alianţe şi să reîncepeţi lupta?

— Întocmai, recunoscu Artevelde.

Mintea lui Robert născocea mereu alte planuri. De trei ani şi jumătate îşi amăgea setea de răzbunare cu mici sorbituri: farmece, păpuşi de ceară ciopîrţite înfi ţişînd pe vrăjmaşii săi, ucigaşi cu simbrie care nu ajungea pînă la victimele alese. Şi iată că pe neaşteptate, nădejdc lui prindea din nou viaţă; un gînd mare, în sfîrşit vrednic de un om ca dînsul, îi încolţea în minte.

— Dar dacă regele Angliei ar deveni rege al Franţei? întrebă el.

Artevelde îl privi pe Robert bănuitor, de parcă nu-i venea să creadă ceea ce auzise.

— Te întreb, jupîne: dacă regele Angliei *ar fi* rege al Franţei? Dacă ar cere coroana, dacă ar căuta să i se recunoască drepturile, dacă ar dovedi că regatul Franţei e al său, dacă s-ar înfăţişa ca suzeranul vostru legiuit?

— Monseniore, acesta e un vis pe care domnia ta îl ţese!

— Un vis? izbucni Robert. Dar cearta asta pe coroana Franţei n-a fost niciînd judecată, şi procesul n-a fost

nicicînd pierdut ! Cînd văru-meu Valois a fost adus pe tron... cînd eu l-am adus pe tron, şi vezi ce recunoştinţă îmi arată pentru asta !... deputaţii Angliei veniră să înfăţişeze drepturile reginei Isabelle şi ale fiului său Eduard. Nu e prea mult de atunci ; nici şapte ani. N-au fost ascultaţi fiindcă nu vroiau să-i asculte, iar eu am poruncit să fie reconduşi la corabia lor. Voi îi ziceţi lui Filip *regele găsit* ; de ce n-aţi găsit pe un altul ? Şi ce-aţi gîndi, dacă ne-am apuca iar de asta, luînd-o de la capăt şi am spune dîrstarilor, ţesătorilor, negustorilor, tîrgoveţilor voştri :„Contele vostru nu-şi are drepturile din mîna celui ce se cuvine ; închinarea nu trebuie să şi-o facă regelui Franţei. Suzeranul vostru e cel din Londra !“

Un vis, într-adevăr, dar care îl fermeca pe Jakob Van Artevelde. Lîna care sosea pe mare din nord-vest, postavurile, groase sau subţiri, care porneau apoi spre aceeaşi cale, traficul porturilor, toate îndemnau Flandra să-şi întoarcă privirile către regatul Angliei. Dinspre Paris nimic nu venea, afară de dăbilarii care strîngeau birurile.

— Dar crezi într-adevăr, monseniore, că vreun om din lumea asta ar putea fi convins de ceea ce spui, şi s-ar putea învoi la o asemenea treabă ?

— Un singur om, jupîne, e de ajuns ca un singur om să fie convins : regele Angliei însuşi.

Cîteva zile mai tîrziu, la Anvers, înarmat cu un paşaport de negustor postăvar şi însoţit de Gillet de Nelle care ducea, de ochii lumii, cîţiva coţi de stofă la subsuoară, monseniorul Robert d' Artois se îmbarca pentru Londra.

II

WESTMINSTER HALL

Din nou un rege şedea în jilţ, cu coroana pe cap şi sceptrul în mînă, înconjurat de pairii săi. Din nou, înalte feţe bisericeşti, conţi şi baroni erau înşiraţi de o parte şi de alta a tronului său. Din nou, grămătici, cărturari,

legiști, sfetnici și dregători se îmbulzeau în rînduri strînse sub ochii lui.

Dar nu crinii Franței erau presărați pe mantia regală, ci leii Plantageneților. Nu bolțile Palatului de la Paris revărsau asupra mulțimii ecoul propriei sale larme, ci minunata clădire cu tavan și pereți de stejar, cu arcade sculptate, a marii săli de la Westminster. Și erau șase sute de cavaleri englezi, veniți din toate comitatele, împreună cu mărunții nobili de la țară și ispravnicii orașelor, care acopereau marile lespezi pătrate, alcătuind Parlamentul Angliei în ședința plenară.

Totuși, ca să asculte un glas francez, fusese chemată această adunare.

În picioare, îmbrăcat în mantie purpurie, pe treapta de la mijlocul scării de piatră din fundul sălii, și parcă tivit cu aur de lumina care cădea în spatele său prin uriașul vitraliu, contele Robert d'Artois vorbea delegaților poporului Marii Britanii.

Căci în cei doi ani ce s-au scurs de cînd Robert părăsise ținuturile Flandrei, roata destinului făcuse un sfert din drumul ei rotund. Și mai întîi de toate, papa murise.

Către sfîrșitul anului 1334, plăpîndul moșneag fără pic de sînge în obrajii supți, care în timpul uneia dintre cele mai lungi domnii pontificale, hărăzise bisericii o administrație puternică și o vistierie bine chivernisită, era silit, din fundul patului său, în odaia verde a marelui palat de la Avignon, să se lepede în fața întregii lumi de singurele teze pe care mintea lui le apărase cu convingere. Ca să evite schisma cu care Universitatea din Paris îl amenința, ca să se supună poruncilor acestei Curți a Franței de hatîrul căreia luase hotărîri părtinitoare în atîtea afaceri deocheate și păstrase tăcerea în atîtea altele, se lepăda acum de scrierile, de predicile și de enciclicile sale. Rectorul Buridan dicta ceea ce se cuvenea să creadă tot creștinul în ce privește dogma : iadul exista, plin de suflete ce-și așteptau rîndul la frigare, pentru a asigura și mai bine prinților lumii acesteia dictatura asupra supușilor ; paradisul era deschis, ca un han primitor, cavalerilor cinstiți, care măcelăriseră zdravăn în numele regelui lor, prelaților cuminți care binecuvîntaseră frumos cruciadele, și drepții aceștia nu mai aveau nevoie să aș-

tepte judecata de apoi pentru a se bucura văzînd faţa Domnului ce li se arăta numai lor. Ioan al XXII-lea îşi mai dădea oare seama de ce se petrecea în jurul său cînd iscăli această hîrtie prin care se lepăda de credinţele sale ? Avea să moară a doua zi. Se găsiseră destui teologi răutăcioşi, pe dealul Sainte-Geneviève ca să zică în bătaie de joc :

— Acum trebuie să fi aflat el dacă iadul există !

Conclavul se adunase după aceea, într-o urzeală de intrigi încîlcite care ameninţau să facă alegerea asta şi mai lungă decît cele dinainte. Franţa, Anglia, împăratul german, zurbagiul rege al Boemiei, regele cărturar al Neapolei, regii Majorcăi şi Aragonului, nobilimea romană, şi de alde Visconti din Milano, şi Republicile Italiene, toate puterile căutau să-şi impună voinţa lor cardinalilor.

Aceştia, că să cîştige timp şi ca să nu dea nici cea mai mică şansă vreunei candidaturi, de îndată ce se văzură închişi pentru alegere, îşi făcură fiecare aceeaşi socoteală : „Am să votez pentru acela dintre noi care nu are nici o şansă de a fi ales".

Ciudate sînt căile Domnului ! Cardinalii erau aşa de bine înţeleşi, pe tăcute, asupra aceluia care avea şansele cele mai mici, asupra aceluia care *nu putea* fi papă, încît toate buletinele ieşiră cu acelaşi nume : a lui Jacques Fournier, „cardinalul alb" cum i se zicea, pentru că tot mai purta rasa călugărilor de la mănăstirea Citeaux. Cardinalii, ca şi poporul cînd i se vesti cine e noul papă, ca şi alesul însuşi, rămaseră la fel de uluiţi. Întîiul cuvînt al noului papă a fost pentru colegii săi, ca să le spună că alegerea lor căzuse asupra unui zevzec

Era prea multă modestie.

Ales din greşeală, Benoît al XII-lea se arătă curînd ca un papă al păcii. Dintru început se strădui să pună capăt luptelor care însîngerau Italia, şi să restabilească, dacă se putea, buna înţelegere între Sfîntul Scaun şi Împărăţia Germană. Or, asta se putea face. Ludovic al Bavariei răspunsese foarte binevoitor propunerilor care veneau de la Avignon, şi se pregăteau tocmai să meargă mai departe pe această cale, cînd Filip de Valois sări ca ars. Cum ! Treceau peste capul său, întîiul monarh al creştinătăţii, pentru a începe nişte negocieri atît de însemnate ? Altă

înrîurire decît a lui se va face simţită asupra Sfîntului Scaun ? Iubita sa rudă, regele Boemiei, va trebui să-şi ia gîndul de la nobilele sale planuri asupra Italiei ?

Filip al VI-lea îi trimisese lui Benoît al XII-lea porunca sa, cerîndu-i să-şi recheme ambasadorii şi să curme convorbirile, şi aceasta sub ameninţarea că le va lua cardinalilor toate moşiile din Franţa.

Apoi, pe la începutul lui 1336, însoţit mereu de iubitul rege al Boemiei, de regele Navarrei şi de un mare alai de baroni şi de cavaleri, de-ai fi zis că-i de pe acum o oaste, Filip al VI-lea venise să petreacă sărbătorile Paştilor la Avignon. Dăduse întîlnire acolo regelui Neapolei şi regelui Aragonului. Era un fel de a-i aminti noului papă care-i sînt îndatoririle, şi de a-l face să priceapă mai bine ce aşteptau de la dînsul.

Or, Benoît al XII-lea avea să arate, printr-o şiretenie de a lui, că nu era chiar aşa de zevzec cum vroia să pară, şi că un rege dornic să pornească o cruciadă avea oarecare interes să-şi păstreze prietenia papei.

În Vinerea mare, Benoît se urcă la amvon pentru a vorbi de patimile Mîntuitorului şi a recomanda cruciada. Putea oare să nu facă asta cînd patru regi cruciaţi şi două mii de lăncieri tăbărau în jurul oraşului său ? Dar în Dumineca Tomei, plecat spre coastele Provansei ca să-şi inspecteze marea flotă, Filip al VI-lea avu surpriza de a primi o frumoasă scrisoare în latineşte care îl dezlega de făgăduinţa făcută lui Dumnezeu şi de jurămintele sale. Deoarece starea de război continua să domnească între neamurile creştine, sfîntul părinte nu vroia să-i lase pe cei mai buni apărători ai bisericii să plece departe spre ţările păgînilor.

Cruciada întreprinsă de Valois şi rubedeniile sale avea să se oprească la Marsilia.

Degeaba regele cavaler îl lua de sus pe papă ; fostul călugăr de la Citeaux vorbea şi mai de sus. Mîna lui care binecuvînta putea tot aşa de bine să afurisească şi era greu să-ţi închipui o cruciadă lovită de afurisenie din clipa plecării !

— Pune capăt, fiule, neînţelegerilor tale cu Anglia, greutăţilor pe care le ai cu ţinuturile Flandrei, lasă-mă

să te împac cu împăratul ; adu-mi dovada că bună pace, netulburată și trainică, va domni în țările noastre, și după aceea vei putea merge să converteşti păgînii la virtuțile pe care tu însuți le vei fi arătat.

Fie ! Deoarece papa i-o cerea, Filip va încerca să pună capăt neînțelegerilor. Și mai întîi celor cu Anglia... silindu-l pe tînărul Eduard să se supună îndatoririlor sale de vasal, și poruncindu-i să-l predea neîntîrziat pe hainul acela de Robert d'Artois, căruia îi dădea adăpost. Așa zisele suflete mari, cînd sînt rănite, își caută astfel răzbunări ticăloase.

Cînd porunca de extrădare, trimisă prin seneşalul Guyanei, ajunse la Londra, Robert își cîștigase deja marea trecere la Curtea Angliei. Spătoşenia lui, apucăturile și vorbăria lui îi atrăseseră multe prietenii ; bătrînul Gît-Sucit îi aducea laude. Tînărul rege avea mare nevoie de un bărbat cu experiență care să cunoască bine treburile Franței. Or, cine altul le cunoștea mai bine ca Robert d'Artois ? Pentru că putea fi de folos, nenorocirile sale trezeau compătimirea tuturor.

— Vere, măria ta, îi spunea lui Eduard al III-lea, dacă socoți că șederea mea în țara ta poate să-ți aducă vreo primejdie sau pagubă, predă-mă urii lui Filip, regele găsit spre nenorocirea noastră. Nu voi avea a mă plînge de tine, care mi-ai făcut o atît de strălucită primire ; nu voi arunca vina decît pe mine, pentru că, împotriva dreptății, i-am dat tronul acestui mișel de Filip în loc să fi făcut astfel încît să-l capeți tu însuți pe care nu te cunoșteam îndeajuns.

Și vorbele acestea erau rostite cu mîna larg răşchirată pe inimă, și cu bustul încovoiat.

Eduard al III-lea îi răspunsese liniștit :

— Vere, ești oaspetele meu și pun mare preț pe sfaturile tale. Predîndu-te regelui Franței, mi-aș călca în picioare nu numai cinstea, ci și interesul meu. Și apoi, te afli în regatul Angliei și nu în ducatul Guyanei... Suzeranitatea Franței nu se întinde pînă aici.

Cererea lui Filip al VI-lea rămase fără răspuns. Și zi de zi Robert putea să-și vadă mai departe de planurile sale, vîrîndu-le în capul celor de la Curte. Turna otrava

ispitei în urechea lui Eduard sau în cea a sfetnicilor săi. Inura la tînărul suveran, zicînd :

— Mă închin adevăratului rege al Franței...

Nu lăsa să treacă un prilej fără să demonstreze că legea salică nu fusese decît o născocire impusă de imprejurări și că drepturile lui Eduard la coroana lui Hugo Capet erau cele mai întemeiate.

Cînd i se făcu cea de-a doua somație de a-l preda pe Robert, Eduard al III-lea nu răspunse într-un alt chip decît dăruind surghiunitului trei castele să le stăpînească cîte zile va trăi, și o mie două sute de lire pensie.

Era de altminteri vremea cînd Eduard își arăta recunoștiința față de toți aceia care îl slujiseră cu credință, cînd îl făcea conte de Salisbury pe prietenul său William Montaigu, și împărțea titluri și rente tinerilor lorzi care-l ajutaseră în lovitura de la Nottingham.

Pentru a treia oară, Filip al VI-lea îl trimise pe marele căpitan al arcașilor săi la seneșalul Guyanei, cu poruncă să-i pună în vedere regelui Angliei că trebuie să-l predea pe Robert d'Artois, vrăjmaș de moarte al Franței că de nu, peste cincisprezece zile ducatul va fi sechestrat.

— Mă așteptam la una ca asta ! izbucni Robert. Prostovanul de Filip n-are alta în cap decît să repete ceea ce născocii eu odinioară, mărite Eduard, împotriva tatălui tău : să se dea o poruncă în care să se vadă o batjocură a dreptății, apoi să se purceada la sechestru pentru neîndeplinirea poruncii, și din aceasta să nu mai fie altă ieșire decît sau umilința sau războiul. Numai că astăzi Anglia are un rege care domnește cu adevărat, iar Franța nu-l mai are pe Robert d' Artois !

Uitase să adaoge : „Și odinioară se afla în Franța un surghiunit care juca întocmai rolul pe care-l joc eu aici, și acela era Mortimer !"

Robert izbutise mai mult decît sperase : devenea însăși pricina conflictului pe care visa să-l vadă izbucnind ; persoana sa lua o însemnătate de căpetenie ; și pentru a începe acest conflict, el propunea doctrina lui : regele Angliei să revendice coroana Franței.

Iată pentru ce în acea zi de septembrie a anului 1337, pe treptele de la Westminster Hall, fluturîndu-și mînecile, ca o pasăre a furtunii cu aripile desfăcute, în fața ciubu-

celor marelui vitraliu, Robert d' Artois se adresa, la cererea regelui, Parlamentului britanic. Hîrşit în treizeci de ani de procese, vorbea fără documente sau notiţe.

Aceia dintre deputaţi care nu înţelegeau prea bine franţuzeşte îşi plecau urechea să asculte unele pasagii tălmăcite de vecinii lor.

Pe măsură ce contele d'Artois îşi rostea cuvîntarea, tăcerile în sală se făceau mai apăsătoare, sau şoaptele mai tari, cînd vreo destăinuire a vorbitorului îi uluia pe ascultători. Ce de-a lucruri uimitoare ! Două neamuri trăiesc, despărţite doar de un subţire braţ de mare ; părinţii şi prinţesele celor două curţi se căsătoresc între dînşii ; baronii de aici au moşii acolo ; negustorii umblă de la o naţie la alta... şi totuşi, cînd stai să te gîndeşti, nu ştii nimic din ceea ce se întîmplă la vecin !

Astfel, ascultătorii aflară că legea care zicea : „Franţa nu poate fi dată pe mînă de femeie şi nici lăsată moştenire de o femeie", nu era nicidecum scoasă din vechile datini ci doar o vorbă aruncată la necaz de un bătrîn conetabil care îndruga vrute şi nevrute, acum douăzeci de ani, pe cînd se vorbea de urmaşul la tron al unui rege asasinat. Da, Ludovic al X-lea, Aiuritul, fusese asasinat. Robert d' Artois o spunea sus şi tare, dînd şi numele ucigaşei.

— O cunoşteam bine, era mătuşă-mea, şi mi-a furat moştenirea !

Istoria crimelor săvîrşite de prinţii francezi, peripeţiile scandalurilor de la curtea Capeţilor, toate le folosea Robert pentru a-şi face discursul mai pipărat, iar deputaţii din Parlamentul Angliei fremătau de mînie şi de spaimă auzindu-l, ca şi cum grozăviile petrecute în propria lor ţară de propriii lor părinţi ar fi fost nişte fleacuri.

Şi Robert îşi continua demonstraţia, apărînd tezele exact contrarii celor pe care le susţinuse odinioară în favoarea lui Filip de Valois, şi cu aceeaşi convingere.

Aşadar, zicea el, la moartea regelui Charles al IV-lea, ultimul fiu al lui Filip cel Frumos, chiar dacă cineva ar fi voit să ţină seamă de scîrba baronilor francezi de a vedea femeie domnind, coroana Franţei trebuia să revină, pe bună dreptate, prin regina Isabelle, singurului urmaş de parte bărbătească al stirpei regeşti...

Uriașa mantie roșie se roti sub ochii englezilor înmărmuriți ; Robert se întorsese spre rege. Deodată se lăsă jos, cu genunchiul pe lespedea de piatră.

— ...să-ți revină ție, mărite domn Eduard, regele Angliei, în care eu recunosc pe adevăratul rege al Franței căruia mă închin !

De la cununia din York, cei de față nu mai trăiseră o asemenea clipă de emoție. Li se spunea englezilor că suveranul lor putea să revendice un regat de două ori mai mare ca al lor și de trei ori mai bogat ! Era ca și cum averea fiecăruia, demnitatea fiecăruia ar fi sporit tot pe atîta.

Robert știa însă că entuziasmul mulțimilor nu trebuie lăsat să se răcească. Se și ridicase ca să le aducă aminte că îndată după moartea lui Charles al IV-lea, regele Eduard trimisese, pentru a-și înfățișa drepturile la coroană, niște înalți și respectați episcopi, bunăoară monseniorul Adam Orleton, care ar fi putut depune mărturie prin viu grai despre cele petrecute atunci, dacă n-ar fi fost acum la Avignon, tot în legătură cu aceasta și pentru a obține sprijinul papei.

Și trebuia oare să treacă sub tăcere rolul pe care-l jucase el, Robert, la alegerea lui Filip al VI-lea ? De-a lungul întregii sale vieți, nimic nu-l ajutase mai mult pe acest uriaș decît sinceritatea prefăcută. În ziua aceea o folosi încă o dată. Cine deci refuzase să-i asculte pe prelații englezi ? Cine se împotrivise cererii lor ? Cine îi împiedicase să-și înfățișeze temeiurile înaintea baronilor Franței ? Cu pumnii săi peste măsură de mari, Robert se bătu în piept :

— Eu, nobilii mei lorzi și trimiși ai orașelor, eu care stau în fața voastră am făcut-o, și crezînd că lupt pentru bine și pace l-am ales pe cel nedrept în locul celui drept, eu care n-am ispășit îndeajuns această greșeală cu toate urgiile ce s-au abătut asupra mea.

Glasul său răsfrînt prin bolțile de stejar, răzbătea pînă-n fundul sălii Westminster.

Putea cineva să aducă în sprijinul spuselor sale un argument mai convingător ? Se învinuia că făcuse totul pentru a-l alege pe Filip al VI-lea, împotriva dreptății ; se recunoștea vinovat, dar se apăra, arătînd ce anume îl

îndemnase s-o facă. Înainte de a fi rege, Filip de Valois îi făgăduise că toate treburile vor fi orînduite cum se cuvine, că o pace trainică va fi statornicită, lăsînd regelui Angliei stăpînirea Guyanei întregi, că Flandrei i se vor lăsa acele libertăți care vor aduce propășirea negoțului, iar lui însuși îi va fi înapoiat comitatul Artois. Împăcarea și fericirea obștească erau deci țelurile pe care le urmărise Robert atunci cînd lucrase astfel. Dar acum se vedea limpede că nu te poți bizui decît pe dreptate, iar nu pe amăgitoarele făgăduieli ale oamenilor, căci astăzi moștenitorul comitatului Artois era un proscris, Flandra înfometată, și Guyana amenințată de sechestru!

Așadar, dacă vor trebui să pornească război, de data aceasta nu-l vor mai face pentru deșarte certuri privind închinarea regelui Angliei, de supunere oarbă sau nu, nici în legătură cu senioriile lăsate regelui Franței sau cu înțelesul termenului de vasalitate; războiul trebuie purtat acum pentru adevăratul, marele, unicul țel: stăpînirea coroanei Franței. Iar în ziua cînd regele Angliei și-o va fi pus pe cap, nu va mai exista vreo pricină de vrajbă nici în Guyana, nici în Flandra. Aliații nu-i vor lipsi regelui Angliei în Europa; de-a valma, prinți și popoare i se vor alătura.

Iar dacă, pentru a săvîrși toate acestea, pentru a sluji marii aventuri care va schimba soarta popoarelor, nobilul rege Eduard avea nevoie de sînge, Robert d'Artois, întinzînd brațele din mînecile de catifea către rege, către lorzi, către Parlament, către întreaga Anglie, și-l oferea pe-al său.

III

PROVOCAREA DIN TURNUL NESLE

Cînd episcopul Henry de Burghersh, vistiernicul Angliei, însoțit de William Montaigu, noul conte de Salisbury, de William Bohun, noul conte de Northampton, de Robert Ufford, noul conte de Suffolk, înfățișă la Pa-

ris, în ziua Tuturor Sfinților, scrisorile de provocare pe care Eduard al III-lea Plantagenetul le adresa lui Filip al VI-lea de Valois, acesta, aidoma regelui Ierihonului în fața lui Iosua, începu prin a rîde.

Auzise bine ? Tinerelul său văr Eduard îl soma să-i predea coroana Franței ? Filip întoarse privirea spre regele Navarrei și ducele de Bourbon, rudele sale. Se ridicase tocmai de la masă împreună cu dînșii și era în toane bune ; acum obrajii blonzi și nasul său mare i se împurpurară ușor ; începu iar să pufnească. Dacă acest episcop, sprijinit cu măreție în cîrja lui, dacă acești trei seniori englezi, țepeni în tunicile lor, ar fi venit să-i aducă o înștiințare mai la locul ei, bunăoară refuzul stăpînului lor de a-l preda pe Robert d'Artois, sau chiar un protest împotriva decretului de sechestrare a Guyanei, nu încape îndoială că Filip s-ar fi supărat. Dar să-i ceară coroana, tot regatul său ? Solia asta era într-adevăr caraghioasă.

Chiar așa spusese, nu-l înșelase auzul : legea salică nu exista, încoronarea sa era deci făcută cu încălcarea rînduielilor și datinelor...

— Dar faptul că pairii m-au ales rege după vrerea lor, că arhiepiscopul de Reims m-a încoronat acum nouă ani, nici aceasta, jupîne episcop, nu există ?

— Mulți dintre pairii și baronii care te-au ales au murit de atunci încoace, răspunse Burghersh, iar ceilalți se întreabă dacă ceea ce făcură pe vremea aceea a avut încuviințarea lui Dumnezeu !

Nemaiputîndu-se ține de rîs, Filip își dădu capul pe spate de i se văzu tot gîtlejul pînă la omușor.

Dar cînd regele Eduard venise să i se închine la Amiens, nu-l recunoscuse ca rege ?

— Pe atunci, regele nostru era un copil. Închinarea ce ți-o făcu, ca să fie întemeiată, ar fi trebuit să aibă încuviințarea Consiliului de regență. Ea nu fusese însă hotărîtă decît din porunca trădătorului Mortimer care a fost spînzurat între timp.

A, ia te uită ! Nu-i lipsit de îndrăzneală acest episcop făcut cancelar de către Mortimer, căruia îi slujise ca întîiul dintre sfetnici, apoi îl însoțise pe regele Eduard la Amiens și citise el însuși, în catedrală, formula închinării!

Ce zicea acum cu acelaşi glas ? Că Filip trebuia, ca unul ce nu era decît conte de Valois, să se închine lui Eduard ! Căci regele Angliei îi recunoştea bucuros vărului său din Franţa stăpînirea provinciilor Valois, Anjou, Maine, şi chiar titlul de pair... Cîtă mărinimie, zău aşa !

Dar unde ne aflăm, Dumnezeule din ceruri, ca să auzim asemenea bazaconii ?

Ne aflam la palatul Nesle, căci între două popasuri la Saint-Germain şi la Vincennes, regele îşi petrecea ziua în această reşedinţă dăruită soţiei sale. Căci, tot aşa cum unii seniori mai mărunţi ziceau : „Vom lua loc în sala cea mare", sau „în odăiţa cu papagali" sau „vom lua masa în camera verde", regele hotăra : „Astăzi voi cina în Palatul Regal" sau „la Luvru" sau „la fiu-meu, ducele de Normandia, în palatul care a fost mai înainte al lui Robert d'Artois".

Astfel bătrînele ziduri ale palatului Nesle şi turnul încă şi mai vechi ce se zărea prin ferestre erau martorii acestei farse. Se pare că unele locuri sînt sortite a fi scena pe care să se desfăşoare drama popoarelor sub o mască de comedie. În acest palat, unde Marguerite de Bourgogne se desfătase aşa de bine înşelîndu-l pe Aiurit în braţele cavalerului d'Aunay, fără să-şi poată închipui că această joacă avea să schimbe cursul monarhiei franceze, regele Angliei îşi prezenta provocarea regelui Franţei, şi regele Franţei rîdea !

Rîdea aşa de tare încît îi dădură lacrimile ; căci recunoştea, în această solie trăsnită, inspiraţia lui Robert. Demersul acesta nu putea fi născocit decît de dînsul. Hotărît lucru, zurbagiul îşi pierduse minţile. Găsise un alt rege, mai tînăr, mai naiv, care să-i facă pe plac, urmîndu-l în uriaşele sale năzbîtii. Dar unde se va opri ? Provocarea unui regat de către alt regat. Înlocuirea unui rege prin alt rege... Nu-i poţi judeca pe oameni cu prea mare asprime pentru trăsnăile care sînt în firea lor, cînd ele trec de un anume grad de sminteală.

— Unde locuieşti, preasfinte episcop ? întrebă binevoitor Filip al VI-lea.

— La hanul Castelul de Paie, pe strada Sertarului.

— Ei, bine, întoarce-te acolo ! Petrece cîteva zile în primitorul nostru Paris şi vino să mă mai vezi, dacă

dorești, dar cu vreo propunere mai chibzuită. Drept să spun, nu-ți port nici o pică ; ba chiar, pentru că ai fost însărcinat cu o asemenea solie și, cum văd, o îndeplinești fără să rizi, te socot cel mai bun ambasador din cîți am primit vreodată...

Nu știa ce bine o nimerise cu vorba asta, căci Enric de Burghersh, înainte de a sosi la Paris, trecuse prin Flandra. Avusese niște întîlniri tainice cu contele de Hainaut, socrul regelui Angliei, cu contele de Gueldre, cu ducele de Brabant, cu marchizul de Juliers, cu Jakob Van Artevelde și cu dregătorii aleși ai orașelor Gand, Ypres și Bruges. Îi și trimisese pe cîțiva dintre însoțitorii săi la împăratul Ludovic al Bavariei. Filip al VI-lea habar n-avea încă de unele vorbe ce fuseseră rostite, de unele înțelegeri la care se ajunsese.

— Măria ta, îți înmînez scrisorile de provocare.

— Foarte bine, dă-le încoa, spuse Filip. Vom păstra foile acestea ca să le mai citim uneori spre a goni astfel tristețea, dacă ne-o încolți vreodată. Și acum, vi se va aduce de băut. După atîta vorbărie, trebuie să vi se fi uscat gîtlejul.

Și bătu din palme spre a chema un scutier.

— Ferească Dumnezeu, izbucni episcopul Burghersh, să ajung un trădător și să beau vinul vrăjmaș căruia sînt hotărît din fundul inimii să-i fac tot răul de care voi fi în stare !

Auzind asta, Filip de Valois începu iar să rîdă cu hohote și fără să-i mai pese de ambasador, nici de cei trei lorzi, îl luă de umăr pe regele Navarrei și se întoarse în odăile sale.

IV

ÎN JURUL CASTELULUI WINDSOR

În jurul castelului Windsor, cîmpia e verde, brăzdată de văi largi, prietenoasă. Castelul nu e ca o cunună în creștetul dealului, ci mai curînd ca un brîu de piatră

care-l înfăşoară, şi privind zidurile sale rotunde te gîndeşti la braţele unei femei uriaşe adormită în iarbă.

În jurul Windsorului, priveliştea seamănă cu a Normandiei, prin părţile acelea dinspre Evreux, Beaumont sau Conches.

În dimineaţa aceea, Robert d'Artois umbla pe acolo călare, la pas. Pe pumnul său stîng ţinea un şoim de vînătoare ale cărui gheare erau înfipte în pielea groasă a mănuşii. Un singur scutier mergea înaintea lui, pe partea dinspre rîu.

Robert se plictisea. Războiul cu Franţa stătea pe loc. Se mulţumiseră, către sfîrşitul anului trecut, şi parcă spre a întări printr-o ispravă războinică provocarea din turnul Nesle, să cotropească o insuliţă care aparţinea contelui de Flandra, în largul portului Bruges şi a oraşelului Sluis. Ca răspuns, francezii veniseră să ardă cîteva tîrguri de pe coasta de sud a Angliei. Papa se grăbi să impună un armistiţiu acestui război care nici nu începuse, şi amîndouă taberele se învoiseră cu asta, din motive ciudate.

Deşi nu izbutea să ia în serios pretenţiile lui Eduard la coroana Franţei, Filip al VI-lea fusese totuşi foarte impresionat de un sfat al unchiului său, regele Robert al Neapolei. Acest prinţ, atît de învăţat încît devenea uneori pisălog, unul din singurii doi suverani de pe pămînt cu un străbun ce domnise în Bizanţ, şi care îşi cîştigase pentru vecie porecla de „Astrologul", cercetase zodiacul lui Eduard şi pe cel al lui Filip ; ce citise în ele îl tulburase într-atîta încît îşi dădu osteneala să-i scrie regelui Franţei „să se ferească de a se război vreodată cu regele englez, pentru că acesta va fi mult prea norocos în toate isprăvile de care s-ar apuca". Asemenea prorociri îţi cam potolesc avînturile şi, oricît de mare luptător ai fi, stai la îndoială înainte de a porni să dai cu lancea în stele.

Cît despre Eduard al III-lea, el părea oarecum înfricoşat de propria sa îndrăzneală. Aventura în care se băgase putea să apară, în multe privinţe, ca peste puterile lui. Se temea că oastea nu-i era destul de mare, nici îndeajuns de pregătită ; trimitea în grabă solie după solie spre Flandra şi spre Germania, pentru a-şi întări coaliţia. Enric Gît-Sucit, pe jumătate orb acum, îl îndemna

să fie cu băgare de seamă, iar Robert d'Artois, dimpotrivă, îl împingea să purceadă numaidecît la luptă. Ce mai aştepta Eduard ca să înceapă războiul? Ca prinţii flamanzi pe care izbutiseră a-i strînge în jurul lor să moară? Ca Jean de Hainaut, izgonit acum de la Curtea Franţei, după ce se bucurase acolo de o trecere aşa de mare, şi care trăia din nou la cea a Angliei, să nu mai aibă braţul destul de tare spre a-şi ridica sabia? Ca dîrstarilor din Gand şi din Bruges să li se urască tot aşteptînd şi să vadă că au mai puţine foloase din făgăduielile neîmplinite ale regelui Angliei decît din supunerea faţă de regele Franţei?... Eduard ţinea să primească asigurări din partea împăratului; dar împăratul nu vroia să înfrunte primejdia de a se vedea pentru a doua oară lovit de afurisenia papei mai înainte ca oştile engleze să fi pus piciorul pe continent! Se vorbea, se schimbau propuneri de o parte şi de alta, se bătea pasul pe loc; le lipsea curajul, pentru a spune lucrurilor pe nume.

Robert d'Artois avea de ce se plînge? În aparenţă, nicidecum. Era dăruit cu castele şi pensii; mînca la masa regelui, bea cu regele, se bucura de toată cinstea la care pute să rîvnească. Dar îi era lehamite să se tot zbată, de trei ani încoace, pentru nişte oameni care nu vroiau să-şi pună pielea în joc, pentru un domnişor căruia îi întindea o coroană — şi ce coroană! — iar el nu se grăbea s-o apuce. Afară de asta, se simţea singur. Surghiunul, fie şi aurit, îl apăsa. Ce alta avea să-i spună tinerei regine Filipa, decît să-i vorbească de bunicul său Charles de Valois, de bunică-sa d'Anjou-Sicilia. Uneori i se părea că el însuşi e un strămoş.

Ar fi dorit s-o vadă pe regina Isabelle, singura făptură din Anglia de care îl legau amintiri comune. Regina-mamă nu se mai arăta însă la curte; trăia la Castle-Rising, în Norfolk, unde fiu-său mergea din cînd în cînd s-o vadă. De la executarea lui Mortimer, nimic din lumea asta n-o mai interesa...

Robert simţea dorurile exilatului. Se gîndea la nevasă-sa, doamna de Beaumont; cum va arăta oare după atîţia ani de închisoare, cînd are s-o revadă, dacă le va fi dat să mai fie vreodată împreună? Îşi va mai recu-

noaşte el fiii ? Mai vedea-va el vreodată palatul său de la Paris, castelul său de la Conches, mai vedea-va el Franţa ? Aşa cum mergea războiul acesta pe care se ostenise aşa de mult să-l stîrnească, ar trebui să aştepte pînă va ajunge la o sută de ani ca să aibă vreo şansă de a se întoarce în patria lui !

Aşadar, în dimineaţa aceea, nemulţumit, enervat, plecase să vîneze de unul singur, ca să-şi treacă vremea şi să mai uite. Dar iarba, moale sub copitele calului, iarba deasă, englezească, era încă şi mai stufoasă şi mai pătrunsă de apă ca iarba de prin părţile ţării Ouche-ului. Cerul era de un albastru palid, cu nişte norişori ciopîrţiţi plutind foarte sus ; adierea dulce de mai mîngîia şirurile de Gheorghini înfloriţi şi merii albi, aidoma ghiorghinilor şi merelor din Normandia.

Robert d'Artois avea să împlinească în curînd cincizeci de ani, şi ce făcuse cu viaţa lui ? Băuse, mîncase, vînase, curvise, călătorise, trudise pentru el însuşi şi pentru cîrmuirea statelor, se întrecuse în turniruri şi se ţinuse de judecăţi mai mult ca orice om din vremea lui. Nici o existenţă nu cunoscuse mai multe schimbări ale soartei nestatornice, nu iscase mai multă larmă şi nu îndurase mai multe necazuri. Dar niciodată nu se bucurase de prezent. Niciodată nu se oprise cu adevărat la ceea ce făcea, pentru a trăi clipa. Mintea îi era veşnic îndreptată spre a doua zi, spre viitor. Vinul i se acrise de cînd îl tot ţinea, cu gîndul că într-o zi are să-l bea la dînsul, în Artois ; din patul dragostelor sale gîndurile îi fugeau la înfrîngerea contesei Mahaut ; în toiul celui mai voios turnir, grija alianţelor sale îl făcea să-şi domolească avînturile. În pribegia lui de surghiunit ciorba popasurilor şi berea clipelor de răgaz aveau întotdeauna izul amar al pizmei şi urii. Şi chiar astăzi, la ce se gîndeşte? La mîine, la mai tîrziu. O nerăbdare aţîţată de furie îl împiedica să se bucure de această dimineaţă frumoasă, de zarea minunată, de aerul plăcut, de această pasăre sălbatică şi în acelaşi timp supusă pe care o simţea încleştată de pumnul său...

Era oare asta ceea ce se cheamă a trăi, şi din cei cincizeci de ani petrecuţi pe pămînt nu rămînea decît această

cenușă a speranțelor ? Îl smulseseră din aceste amare gînduri, strigătele scutierului său postat înainte pe o măgură :

— Dă-i drumul să zboare, monseniore, dă-i drumul să zboare ! O pasăre deasupra noastră, o pasăre !

Robert se îndrepta în șea, își încreți pleoapele. Șoimul, cu capul vîrît într-o glugă de piele din care se vedea numai ciocul, zvîcnise pe pumnul lui ; cunoștea și el înțelesul strigătelor. Se auzi un foșnet de trestii, apoi un bîtlan se ridică de pe malul rîului.

— Dă-i drumul, monseniore, dă-i drumul ! răcnea mai departe scutierul.

Uriașă pasăre, zburînd la mică înălțime, plutea împotriva vîntului și venea înspre Robert. Acesta o lăsă să treacă, și cînd pasărea ajunse la o depărtare de vreo trei sute de picioare, scoase gluga șoimului și, cu un gest larg, îi făcu vînt în văzduh.

Șoimul se roti de trei ori în jurul capului stăpînului său, apoi coborî, atinse pămîntul, și zărind prada ce i se oferea, se avîntă ca o săgeată pornită din arc. Văzîndu-se urmărit, bîtlanul își lungi gîtul spre a lepăda peștii pe care abia îi înghițise în rîu, și a se mai ușura astfel. Dar șoimul se apropia ; zbura în sus, rotindu-se de parcă ar fi urmărit o spirală. Celălalt, bătînd iute din aripi, se ridica spre cer, pentru ca hrăpitorul să nu ajungă deasupra lui.

Se înălța, se înălța, mereu, devenea tot mai mic, dar distanța dintre el și urmăritor scădea pentru că se ridicase împotriva vîntului, și propria sa mărime îi încetinea zborul. Trebui să-și schimbe direcția, făcînd cale întoarsă ; șoimul descrise iar un cerc în văzduh și se năpusti asupra lui. Bîtlanul se ferise, trăgîndu-se în lături, și ghearele nu izbutiră să-l apuce. Năucit totuși de izbitură, stîrcul veni în jos ca un pietroi, vreo cincizeci de picioare, apoi începu iar să fugă. Șoimul tăbărî din nou asupra lui.

Robert și scutierul său urmăreau, cu capetele ridicate, această bătălie în care sprinteneala biruia greutatea, iuțeala venea de hac forței, cruzimea războinică se dovedea mai tare ca instinctele pașnice.

— Vezi-l pe bîtlanul ăsta, striga Robert întărîtat, e într-adevăr cea mai mișelnică pasăre din cîte sînt ! E de patru ori mai mare ca șoimulețul meu ; ar putea să-l omoare cu o singură lovitură a ciocului său lung ; și cînd colo fuge, fricosul, fuge ! Haide, micuțul meu viteaz, izbește ! Ah ! viteazul meu șoimuleț ! Uite ! Uite ! Celălalt nu-i mai poate ține piept ; l-a prins !

Dădu galop calului ca să ajungă la locul unde păsările erau gata să se prăbușească. Bîtlanul avea gîtul strîns în ghearele șoimului ; pesemne că se înăbușea ; bătea tot mai slab din aripile mari și, în căderea lui, își tîra după dînsul învingătorul. La cîteva picioare de pămînt, pasărea de pradă își desfăcu ghearele pentru a lăsa victima să cadă singură, apoi să se arunce iar asupra ei și s-o isprăvească cu lovituri de cioc în ochi și în cap. Robert și scutierul său se și aflau acolo.

— Zvîrle-i momeala ! porunci Robert.

Scutierul desprinse din șeaua lui un porumbel mort și-l aruncă șoimului, pentru a-l „momi". Ce-i drept, momeală pe jumătate ; un șoim bine dresat trebuia să se mulțumească cu această răsplată fără a atinge prada. Și viteazul șoimuleț, cu ciocul mînjit de sînge, rupse în bucăți și înfulecă porumbelul mort, fără a-și lua însă gheara de pe bîtlan. Din cer ningeau încet cîteva pene cenușii smulse în timpul luptei.

Scutierul sări de pe cal, ridică stîrcul și-l aduse lui Robert ; un stîrc măreț și care, ținut astfel în mîni, avea de la gheare la cioc aproape lungimea unui om.

— E o pasăre într-adevăr prea fricoasă ! repetă Robert. Aproape că nici n-ai plăcere s-o vînezi. Bîtlanii ăștia sînt niște gureși care fac larmă mare dar se sperie de propria lor umbră și încep să țipe cînd o văd. Ar trebui să lăsăm oamenilor de rînd asemenea vînat.

Sătul, și ascultînd de fluierul stăpînului, șoimul venise să se odihnească pe pumnul lui Robert ; acesta îi puse iar gluga. Apoi o luară în trap mărunt spre castel.

Deodată, scutierul îl auzi pe Robert d'Artois rîzînd de unul singur, cu un hohot scurt care părea să-i fi venit fără nici o pricină și-i făcu pe cai să se poticnească.

Cum se apropiau de Windsor, scutierul întrebă :

— Ce trebuie să fac cu bîtlanul, monseniore ?

Robert își ridică ochii la flamura regală care flutura pe turnul castelului Windsor, și chipul său luă o expresie batjocoritoare și răutăcioasă :

— Ia-l și însoțește-mă la bucătării, răspunse. Apoi te vei duce să-mi cauți un menestrel sau doi printre cei care se află la castel.

V

LEGĂMINTELE BÎTLANULUI

Prînzul ajunsese la al patrulea din cele șase feluri, și locul contelui d'Artois, la stînga reginei Filipa, rămăsese gol.

— Vărul nostru Robert nu s-a întors încă ? întrebă Eduard al III-lea care-și mai arătase o dată mirarea, așezîndu-se la masă, față de această lipsă.

Unul dintre numeroșii scutieri care se foiau în spatele comesenilor, aducînd bucatele și băutura, răspunse că monseniorul conte Robert, întors de la vînătoare, fusese zărit cu două ceasuri mai înainte.

Ce însemna această necuviință ? Chiar dacă era obosit sau bolnav, Robert ar fi putut trimite vreo slugă ca să-și prezinte regelui scuzele sale.

— Robert se poartă la curtea ta, iubite nepoate, întocmai cum ar face-o la un han, spuse Jean de Hainaut, unchiul reginei Filipa. De altminteri, din partea lui aceasta n-are de ce să ne mire.

Jean de Hainaut, care se fălea că el cunoaște ca nimeni altul rînduielile cavalerești în ce privește politețea, nu prea ținea la Robert, în care vedea totuși un sperjur, izgonit de la Curtea Franței pentru că plăsmuise peceți ; și îl dojenea pe Eduard al III-lea că-i arăta atîta încredere. Afară de asta, Jean de Hainaut fusese îndrăgostit odinioară de regina Isabelle, ca și Robert, și fără mai mult succes ; dar se simțea jignit de felul cam slobod în care Robert vorbea între patru ochi de regina-mamă.

Fără să răspundă, Eduard își lăsă în jos genele lungi și rămase așa pînă îi trecu supărarea. Își stăpînea o răbufnire de necaz despre care unii ar fi putut spune după aceea: „Regele a vorbit fără să-și dea seama; regele a rostit cuvinte nepotrivite". Apoi își ridică ochii la contesa de Salisbury, care era fără îndoială doamna cea mai atrăgătoare din toată Curtea.

Înaltă, purtîndu-și părul în minunate cosițe negre de o parte și de alta a feței ovale, cu pielea netedă și palidă, cu niște ochi prelungiți de o umbră violetă în colțul pleoapelor, contesa de Salisbury părea întotdeauna că visează. Femeile acestea sînt primejdioase căci sub aparența lor de vis, ele cugetă. Ochii cu cearcăne violete întîlneau adeseori ochii regelui.

William Montaigu, conte de Salisbury, nu se prea sinchisea de acest schimb de priviri, mai întîi pentru că socotea virtutea soției sale tot așa de sigură ca și sinceritatea regelui, prietenul său, dar și pentru că în clipa aceea era el însuși fermecat de rîsetele, de vorbirea vioaie, de ciripitul vecinei sale de masă, fiica contelui de Derby. Demnitățile plouau pe capul lui Salisbury; de curînd fusese făcut păzitor al celor Cinci Porturi și mareșal al Angliei.

Ea însă, régina Filipa, era neliniștită. O femeie se simte întotdeauna neliniștită cînd dînsa e însărcinată și vede ochii soțului ei întorcîndu-se prea des spre obrazul alteia. Or, Filipa era din nou borțoasă și nu primea de la Eduard toate acele dovezi de recunoștință, de bucurie plină de încîntare, pe care i le arătase în timpul primei sale sarcini.

Eduard avea douăzeci și cinci de ani; lăsase să-i crească de cîteva săptămîni niște tuleie bălaie care nu acopereau decît bărbia. O făcuse oare ca să-i placă contesei de Salisbury? Sau doar ca să dea mai multă bărbăție feței sale care rămînea aceea a unui copilandru? Cu această barbă, tînărul rege începea să-i cam semene lui tată-său; Plantagenetul vroia parcă să se arăte în el și să lupte cu Capețianul. Un bărbat, doar pentru că trăiește, se strică și pierde din puritate tot atîta cît cîștigă în putere. Un izvor, fie el oricît de cristalin, cînd ajunge fluviu, nu poate evita să care la vale noroaiele

și nămolul. Doamna Filipa avea de ce să fie neliniștită...

Deodată, un zvon de cobze și un zdrăngănit de lăute răsunară în dosul ușii ale cărei canaturi se deschiseră. Două cameriste foarte tinere, să tot fi avut paisprezece ani, se iviră cu fruntea încinsă de cununi de frunze, în lungi cămăși albe, și aruncînd înaintea lor stînjenei, margarete și flori de măceș pe care le scoteau dintr-un coș. Aruncau florile și cîntau : *„Mă duc la iarbă verde căci dragostea mă cheamă"*. Doi menestreli se țineau după ele, însoțindu-le cîntecul din dible și lăute. Robert d'Artois venea în urma lor, întrecînd cu o jumătate de trup micul taraf, și ducînd în brațe bîtlanul său fript pe o tipsie mare de argint.

Toată curtea surîse, apoi rîse de-a binelea de această intrare hazlie. Robert d'Artois făcea pe scutierul care slujește la masă. Nu putea născoci ceva mai nostim și mai vesel pentru a i se ierta întîrzierea.

Slugile își întrerupseră serviciul și, care cu o cană, care cu un cuțit în mînă, se pregăteau să se înșire la spatele contelui Robert spre a intra și ei în joacă.

Dar deodată glasul uriașului se ridică, acoperind cîntec, lăută și cobză:

— Dați-vă la o parte, păcătoase neamuri de mofluji ! Regelui vostru să i se aducă darul.

Rîsetele nu mai conteneau. Vorba asta „păcătoase neamuri de mofluji" părea o glumă bună. Robert se oprise lîngă Eduard al III-lea și, schițînd o plecăciune, îi înfățișă tipsia cu pasărea friptă.

— Măria ta, rosti el, am aici un bîtlan prins de șoimul meu. E cea mai fricoasă pasăre de pe lume, căci fuge din fața tuturor celorlalte. După a mea părere, oamenii din țara măriei tale ar trebui să i se închine, și ea s-ar potrivi mai bine decît leii pe stema Angliei. Ție, rege Eduard, vreau să-ți aduc prinos acest bîtlan, căci el i se cuvine celui mai mișel și mai fricos prinț din lumea asta, căruia i s-a răpit moștenirea regatului Franței și căruia îi lipsește curajul de a cuceri ce-i al lui.

Amuțiseră toți. O tăcere, înfricoșată la unii, mînioasă la ceilalți, luase locul rîsetelor. Ocara era neîndoielnică. Salisbury, Suffolk, Guillaume de Mauny, Jean de Hainaut se și ridicaseră pe jumătate din jilțurile lor și

aşteptau un gest al regelui ca să se năpustească asupra contelui d'Artois. Robert nu părea beat. Căpiase? Negreşit, trebuie să-şi fi pierdut mintile căci nu se mai pomenise de cînd lumea la nici o curte cineva care să se poarte astfel, şi cu atît mai mult un străin surghiunit din ţara lui de baştină.

Tînărul rege se împurpurase la faţă. Îl privea pe Robert drept în ochi. Avea să-l izgonească din sală, să-l izgonească din regatul său?

Eduard lăsa întotdeauna să treacă vreo cîteva clipe înainte de a vorbi, ştiind că orice cuvînt al regelui cîntăreşte greu, chiar de n-ar spune decît „bună seara" scutierului. Închizînd cu de-a sila o gură nu înlături seara pe care a rostit-o. Eduard judeca cuminte, şi era cinstit. Nu-ţi arăţi curajul luînd îndărăt, într-o clipă de mînie, binefacerile dăruite rudei pe care ai primit-o în casa ta, şi care te slujeşte; nu-ţi arăţi curajul poruncind să fie zvîrlit în temniţă un om singur, pentru că te-a învinuit de slăbiciune. Îţi arăţi curajul dovedind că învinuirea nu-i adevărată. Regele se ridică:

— Fiindcă mă faci fricos în faţa doamnelor şi a baronilor mei, e mai bine să-ţi spun ce cred despre asta; ca să te încredinţez, iubite vere, că m-ai judecat greşit, şi că nu frica mă mai ţine-n loc, îţi jur că înainte de a se sfîrşi anul voi fi trecut apa spre a-l înfrunta pe regele care-şi zice al Franţei, şi a mă lupta cu el, chiar de m-aş găsi unul contra zece. Îţi sînt recunoscător pentru acest bîtlan pe care l-ai prins pentru mine, şi-l primesc, mulţumindu-ţi din toată inima.

Comesenii rămaseră tăcuţi; dar sentimentele lor erau acum altele şi mai puternice ca adineaori. Piepturile li se umflau de parcă fiecare din ei simţea nevoia să tragă mai mult aer. În această tăcere o lingură care căzu jos stîrni parcă un clinchet uriaş. Robert avea în ochi o lucire de triumf. Făcu o plecăciune şi spuse:

— Măria ta, tînărul şi viteazul meu văr, nu aşteptam alt răspuns de la tine. Inima-ţi nobilă a vorbit. Mă bucur foarte pentru slava ta; cît despre mine, mărite Eduard, trag mare nădejde că mulţumită ţie, voi putea să-mi revăd soţia şi copiii. Pe Dumnezeu care ne aude, îţi jur să merg înaintea ta oriunde va fi bătălie, şi mă rog lui

să-mi fie hărăzită o viață îndeajuns de lungă pentru a te sluji îndeajuns și a mă răzbuna îndeajuns.

Apoi, întorcîndu-se spre toți ceilalți așezați la masă :

— Nobilii mei lorzi, nu-i dă inima ghes fiecăruia din voi să jure așa cum a făcut mult iubitul vostru rege ?

Purtînd mereu tipsia cu bîtlanul fript, în aripile și în tîrtița căruia bucătarul înfipsese la loc cîteva din penele sale, Robert se apropie de Salisbury :

— Nobile Montaigu, spre domnia-ta mă întorc mai întîi !

— Conte Robert, sînt gata să fac precum dorești, spuse Salisbury care abia cu cîteva clipe mai înainte era gata să sară asupra lui.

Și ridicîndu-se, rosti :

— Deoarece stăpînul nostru, regele, și-a numit vrăjmașul, mi-l aleg acum pe al meu ; și fiindcă sînt mareșal al Angliei, mă leg cu jurămînt să n-am odihnă pînă nu-l voi fi înfrînt în luptă pe mareșalul lui Filip, așa zisul rege al Franței.

Cuprinși de entuziasm, comesenii toți aplaudară.

— Și eu, vreau și eu să jur, izbucni bătînd din palme domnișoara de Derby. De ce doamnele nu ar avea și ele dreptul de-a se lega cu jurămînt ?

— Dar doamnele pot face asta, drăguță contesă, îi răspunse Robert, și încă cu mare folos ; bărbații și-ar ține și mai strașnic jurămîntul lor. Haide, fetițelor, adăugă el, vorbind celor două copile încoronate, faceți o cîntare în cinstea doamnei care vrea să jure.

Menestreli și fecioare începură iar : *„Mă duc la iarbă verde căci dragostea mă cheamă“*. Apoi, cu ochii la tipsia de argint în care zăcea bîtlanul a cărui zeamă se sleise, domnișoara de Derby spuse cu glas pițigăiat :

— Făgăduiesc și jur în fața lui Dumnezeu, stăpînul raiului, că nu voi avea bărbat, fie el prinț, conte sau baron, pînă ce jurămîntul făcut de nobilul lord de Salisbury nu va fi împlinit. Iar cînd el se va întoarce, dacă o să scape cu viață, trupul meu i-l voi dărui, și din toată inima.

Această făgăduială stîrni oarecare uimire, și Salisbury se roși la față.

Nici un fir de păr din frumoasele cosiţe negre ale contesei nu se clinti; doar buzele i se ţuguiară într-un surîs oarecum batjocoritor, iar ochii cu cearcăne violete încercară să prindă privirea regelui Eduard, ca pentru a-l face să înţeleagă: „Nu prea avem de ce să ne sfiim".

Robert se opri astfel în faţa fiecărui comesean, făcînd semne menestrelilor să-i zică din diblă, iar fetiţelor să cînte, pentru a lăsa fiecăruia răgazul de a pregăti jurămîntul şi de a-şi alege vrăjmaşul. Contele de Derby, tatăl domnişoarei care făcuse un legămînt aşa de îndrăzneţ, făgădui să-l înfrunte pe contele de Flandra; noul conte de Suffolk şi-l alese pe regele Boemiei. Junele Gautier de Mauny, grozav de înflăcărat pentru că primise de curînd spada de cavaler, îi mişcă adînc pe toţi jurînd să prefacă în cenuşă toate oraşele din jurul provinciei Hainaut care aparţineau lui Filip de Valois, chiar de ar trebui pentru asta să chiorască şi să nu mai vadă lumina decît cu un ochi.

— Ei bine, precum zici aşa să fie, spuse vecina sa de masă, contesa de Salisbury, punîndu-i două degete pe ochiul drept. Iar cînd îţi vei fi împlinit făgăduiala, dragostea mea va fi a aceluia care mă iubeşte mai mult; acesta mi-e legămîntul.

Vorbind astfel, îl privea pe rege. Dar prostănacul, Gautier care credea că această făgăduială era pentru dînsul, îşi ţinu mai departe pleoapa închisă, după ce doamna îşi luase degetele de pe ochiul său. Apoi, scoţîndu-şi batista care era roşie, tînărul cavaler şi-o înodă pe frunte ca să rămînă cu ochiul acoperit.

Clipa de curată măreţie trecuse. Cîteva rîsete se şi amestecau în această întrecere de vitejie cu gura. Bîtlanul ajunsese în faţa domnului Jean de Hainaut, care sperase că provocarea avea să ia o altă întorsătură pentru cel căruia i se năzărise s-o facă. Nu-i plăcea să-l înveţe cineva pe dînsul ce e cinstea, şi chipul său dolofan nu prea ştia să-şi ascundă ciuda.

— Cînd sîntem la cîrciumă, după ce am băut zdravăn, îi spuse lui Robert, ni-e foarte uşor să facem jurăminte pentru ca doamnele să se uite la noi, minunîndu-se. Fiecare e atunci un Olivier, un Roland, un Lancelot. Dar cînd sîntem la război, pe caii noştri în goană, cu

scutul de gît și lănciile în mînă, și cînd un fior rece ne îngheață văzînd vrăjmașul apropiindu-se, atunci cîți fulăi ar vrea mai degrabă să se afle în vreo pivniță! Regele Boemiei, contele de Flandra și Bertrand mareșalul sînt cavaleri tot așa de vrednici ca noi, vere Robert, o știi bine; căci surghiuniți cum sîntem și unul și celălalt de la Curtea Franței, dar fiecare din altă pricină, i-am cam cunoscut; ei nu sînt încă la cheremul nostru, ca să-i jupuim după plac! În ce mă privește, făgăduiesc doar atît: dacă regele nostru Eduard vrea să treacă prin Hainaut, mă voi afla întotdeauna lîngă dînsul pentru a-l ajuta din toate puterile. Și va fi cel de al treilea război în care-l voi sluji.

Robert se apropia acum de regina Filipa. Își plecă genunchiul. Regina bondoacă întoarse spre Eduard obrazul ei pistruiat.

— Nu pot face legămînt, spuse dînsa, fără învoirea stăpînului meu.

Dădea astfel o lecție cuminte doamnelor de la curtea ei.

— Făgăduiește ce-ți va plăcea, draga mea, rosti regele, făgăduiește din toată inima; îți întăresc dinainte jurămîntul, și Dumnezeu să te ajute!

— Atunci, iubitul meu stăpîn, dacă pot face jurămîntul pe care-l vreau, vorbi iar Filipa, pentru că sînt însărcinată și simt chiar pruncul mișcînd, mă jur că el nu va ieși din trupul meu pînă nu mă vei lua cu tine dincolo de mare cînd te vei duce să-ți împlinești legămîntul...

Glasul îi tremura ușor, ca în ziua cununiei.

— ... dar dacă s-ar întîmpla, adăogă Filipa, să mă lași aici și să pleci peste mări cu altele, atunci mă voi omorî cu un mare cuțit de oțel ca să-mi pierd deodată și sufletul și pruncul!

Spusese asta fără emfază, dar foarte răspicat, pentru ca fiecare să priceapă. Se fereau toți s-o privească pe contesa de Salisbury. Regele își plecă genele sale lungi, luă mîna reginei, o duse la buze și rosti pentru a rupe tăcerea apăsătoare:

— Iubita mea, ne-ai arătat tuturor calea datoriei. După tine, nimeni n-are să mai facă jurăminte.

Apoi, întorcîndu-se spre Robert :

— Vere d'Artois, ia-ţi locul lîngă măria sa regina.

Un scutier împărţi bîtlanul a cărui carne era tare, fiindcă fusese fript prea proaspăt, şi rece, fiindcă aşteptase atît de mult pînă să fie adus la masă. Fiecare luă totuşi o îmbucătură. Robert găsi că vînatul său avea un gust minunat : războiul, în ziua aceea, începuse de-a binelea.

VI

ZIDURILE CETĂŢII VENUS

Şi legămintele făcute la Windsor fură ţinute.

La 16 iulie a aceluiaşi an 1338, Eduard al III-lea porni pe mare din portul Yarmouth, cu o flotă de patru sute de corăbii. A doua zi, punea piciorul pe uscat, la Anvers. Regina Filipa făcea şi dînsa această călătorie, iar numeroşi cavaleri, ca să-l imite pe Gautier de Mauny, aveau ochiul drept ascuns sub un romb de postav roşu.

Nu era încă vremea bătăliilor, ci aceea a întrevederilor. În ziua de 5 septembrie, Eduard îl întîlnea la Coblenz pe împăratul Germaniei.

Pentru această ceremonie, Ludovic al Bavariei îşi înjghebase un costum straniu, jumătate de împărat, jumătate de papă, patrafir de pontif pe o tunică de rege şi coroană împodobită cu pietre scumpe strălucind în jurul unei tiare. Într-o mînă ţinea sceptrul, în cealaltă globul pămîntesc cu o cruce deasupra. Astfel ţinea el să se arate ca domn stăpînitor a toată creştinătatea.

De la înălţimea tronului său, după ce-l învinui pe Filip al VI-lea că-şi călcase jurămîntul de credinţă, îl recunoscu pe Eduard ca rege al Franţei şi-i înmînă topuzul de aur care-l înfăţişa ca locţiitor împărătesc. Şi asta era o născocire a lui Robert d'Artois, care-şi amintise cum Charles de Valois, înaintea fiecăreia din expediţiile sale, avea grijă să fie proclamat vicar papal. Ludovic al Bavariei jură să apere, vreme de şapte ani, drepturile lui Eduard, şi toţi prinţii germani veniţi cu împăratul întăriră acest jurămînt.

În vremea asta, Jakob Van Artevelde continua să îndemne la răscoală popoarele din comitatul Flandrei, de unde Ludovic de Nevers fugise pentru totdeauna. Eduard umbla din oraș în oraș ținînd mari adunări în care izbutea să fie recunoscut rege al Franței. Făgăduia să unească la Flandra ținuturile Douai, Lille, chiar și Artois, pentru a înjgheba din toate aceste teritorii cu interese comune o singură nație. Provincia Artois fiind pomenită în acest mare plan, se putea ghici lesne cine îl inspirase și urma, sub ocrotire engleză, să-i tragă foloasele.

În același timp, Eduard hotăra să sporească privilegiile comerciale ale cetăților flamande; în loc să ceară contribuții bănești, el acorda asemenea ajutoare, și își pecetluia făgăduielile cu un sigiliu pe care stemele Angliei și Franței erau gravate laolaltă.

La Anvers, regina Filipa dădea naștere celui de al doilea fiu al ei, Lionel.

La Avignon, papa Benoît al XII-lea își înmulțea zădarnic străduințele de pace. Se împotrivise cruciadei ca să împiedice războiul dintre Franța și Anglia, și iată că războiul acesta era acum gata să izbucnească.

Între avangărzile engleze și garnizoanele franceze se și iscaseră grele hărțuieli în Vermandois și Thiérache la care Filip al VI-lea răspundea trimițînd niște cete de oșteni, unele în Guyana și altele pînă-n Scoția pentru a atița acolo răscoala în numele tînărului David Bruce.

Eduard al III-lea umbla de colo-colo între Flandra și Londra, zălogind la băncile italiene giuvaerurile coroanei sale ca să facă față cheltuielilor de întreținere ale trupelor și pretențiilor bănești ale proaspeților săi vasali.

Ridicîndu-și oastea, Filip al VI-lea luă flamura la Saint-Denis și înaintă pînă dincolo de Saint-Quentin, apoi, cînd nu mai avea decît o zi de marș ca să dea ochii cu englezii, porunci întregii sale oștiri, să facă la stînga-mprejur și merse să pună flamura la loc pe altarul bisericii Saint-Denis. Care putea fi pricina acestei stranii retrageri a regelui dornic de turniruri? Asta se întreba fiecare. Socotea Filip că vremea e prea ploioasă pentru a începe lupta? Sau prezicerile nenorocite ale unchiului său Robert Astrologul îi veniseră deodată iar în minte? Spunea că se hotărîse pentru alt plan de război. O noapte

de zbucium îl făcuse să ticluiască acest nou plan. Va porni să cucerească regatul Angliei. Nu va fi pentru întîia oară cînd francezii puneau piciorul acolo ; un duce de Normandia, cu trei veacuri în urmă, nu cucerise oare Britania cea Mare ? Ei bine, el, Filip, se va ivi pe aceleași țărmuri ale Hastingsului ; un duce de Normandia, fiu-său, va fi alături de dînsul ! Așadar, fiecare din cei doi regi rîvnea să cucerească regatul celuilalt.

Dar pentru a atinge acest țel, trebuia mai întîi să dobîndești stăpînirea mării. Deoarece Eduard își avea cea mai mare parte a oștilor pe Continent, Filip hotărî să-i taie orice legătură cu bazele din Anglia, pentru a-l împiedica să-și aprovizioneze aceste oști sau să și le întărească aducînd altele. Va nimici flota engleză.

La 22 iunie 1340, în fața micului port Sluis din largul estuarului care desparte Flandra de Zeelanda, două sute de corăbii înaintau, cu stindardul Franței fluturînd în vîrful celui mai înalt catart, și împodobite cu cele mai frumoase nume : Pèlerine, Nef-dieu, Miquolette, Amoureuse, Faraude, Sainte-Marie-Porte-Joye... Corăbiile acestea duceau douăzeci de mii de marinari și soldați, la care se adăuga un întreg corp de arcași ; dar printre ei nu se numărau mai mult de o sută cincizeci de cavaleri. Nobilimii franceze nu-i plăcea marea.

Căpitanul Barbavera, care comanda cele cincizeci de galere genoveze luate cu chirie de regele Franței, îi spuse amiralului Béhuchet :

— Monseniore, iată-l pe regele Angliei și flota lui venind asupra noastră. Ieși în larg cu toate corăbiile domnici tale, căci dacă rămîneți aici, închiși cum sînteți între marile diguri, englezii, care au de partea lor vîntul, soarele și fluxul, vă vor înghesui așa de rău că nu veți mai putea face nimic.

Ar fi trebuit să-l asculte ; avea treizeci de ani de experiență navală și, cu un an în urmă, plătit de Franța, îndrăznise să intre în portul Southampton, dîndu-i foc și prădîndu-l. Amiralul Béhuchet fost dregător al apelor și pădurilor regale, îi răspunse fudul :

— Rușine să-i fie cui s-o mișca de aici !

Își așeză corăbiile pe trei rînduri ; mai întîi luntrașii de pe Sena, apoi cei din Picardia și Dieppe, iar la urmă

oamenii de la Caen și de prin Cotentin ; porunci să fie legate corăbiile între ele cu funii groase și își așeză oștenii pe punți ca în niște metereze de cetăți.

Regele Eduard, pornit cu două zile înainte din Londra, comanda o flotă cam tot atît de mare. Nu avea luptători mai mulți decît aveau francezii ; dar pe corăbiile sale își împărțise două mii de nobili printre care se afla și Robert d'Artois, deși acesta simțea mare scîrbă de a călători pe apă.

Din această flotă nu lipsea, păzită de opt sute de oșteni, o corabie plină cu doamne de onoare care s-o slujească pe regina Filipa.

Pînă-n seară, Franța spusese adio stăpînirii mărilor.

Nimeni nu băgase de seamă că se făcuse noapte atît de multe erau corăbiile franceze care ardeau luminînd întinderea apelor.

Pescari normanzi și picarzi, luntrași de pe Sena, fuseseră sfîrtecați de arcașii Angliei și de flamanzii veniți în ajutor pe bărcile lor late, din fundul estuarului, ca să cadă în spatele cetățuilor cu pînze. Nu se auzeau decît trosnete de catarge, zăngănit de arme, urlete de oameni spintecați. Se băteau cu paloșul și cu securea pe un cîmp de epave. Supraviețuitorii care încercau să scape la sfîrșitul măcelului se aruncau în mare printre cadavre și nu mai știau dacă înoată în apă sau în sînge. Sute de mîini tăiate pluteau pe valuri.

Leșul amiralului Béhuchet spînzura de varga unei vîntreie pe corabia lui Eduard. De mai multe ceasuri, Barbavera o ștersese de acolo, pornind în larg cu galerele sale genoveze.

Englezii erau prăpădiți dar biruitori. Cea mai mare pierdere pe care o suferiseră : corabia femeilor se dusese la fund în mijlocul unor țipete înfiorătoare. Rochii pluteau pe apă printre leșuri, ca niște păsări moarte.

Tînărul rege Eduard fusese rănit la coapsă și sîngele îi curgea peste cizma de piele albă; luptele însă vor continua de acum încolo pe pămîntul Franței.

Eduard al III-lea îi trimise numaidecît lui Filip al VI-lea noi scrisori de provocare : „Pentru a cruța popoarele și țările de grele pierderi, și a nu împrăștia multă moarte printre creștini, ceea ce orice prinț trebuie să îm-

piedice cu toată hotărîrea", regele englez îi propunea vărului său din Franța să se înfrunte într-o luptă numai ei doi, deoarece neînțelegerea privitoare la tronul Franței era treaba lor personală. Iar dacă Filip de Valois nu vroia „acest duel între trupurile lor", îi propunea să-l înfrunte cu numai o sută de cavaleri de o parte și de alta, în cîmp închis ; cum s-ar zice un turnir, dar cu lăncii și paloșuri, netocite, unde nu vor fi arbitri să supravegheze încăierarea și unde răsplata învingătorilor nu va fi o broșă de nestemate sau un șoim de vînătoare, ci coroana lui Ludovic cel Sfînt.

Regele îndrăgostit de turniruri răspunse însă că propunerea vărului său nu poate fi primită, deoarece fusese adresată lui Filip de Valois iar nu regelui Franței față de care Eduard nu era decît vasalul hain și răzvrătit.

Papa puse la cale un nou armistițiu. Împuterniciții săi nu-și cruțară ostenelile, fălindu-se cu meritul unei păci firave, la care cei doi prinți nu se învoiseră decît pentru a-și da un răgaz ca să mai răsufle.

Acest al doilea armistițiu avea oarecare șanse de-a ține mai multă vreme, cînd iată că muri ducele de Bretania. El nu lăsa nici fiu legitim, nici moștenitor direct. Ducatul fu revendicat în același timp de contele de Montfort-l'Amaury, ultimul frate al răposatului și de Charles de Blois, nepotu-său; o altă tărășenie aidoma celei iscate de moștenirea Artois, și care, judecînd lucrurile după lege, se înfățișa cam la fel. Filip al VI-lea sprijinea pretențiile rudei sale Charles de Blois, un Valois după mamă. Numaidecît Eduard al III-lea trecu de partea lui Jean de Montfort. Astfel că Franța avea doi regi, fiecare cu ducele său de Bretania, așa cum și pînă atunci fiecare ținea cîte un rege al Scoției.

Bretania îl privea de aproape pe Robert, pentru că era, prin maică-sa, coborîtor din neamul ducilor ei. Eduard al III-lea nu putea face nimic altă decît să-i încredințeze uriașului căpetenia oștirii care urma să debarce acolo.

Ceasul cel mare al lui Robert d'Artois sosise.

Robert are cincizeci și șase de ani. În jurul mușchilor feței, înăspriți într-o lungă viață de ură, părul său a luat acea stranie culoare de cidru tăiat cu apă pe care o capătă

bărbaţii roşcovani cînd încărunţesc. Nu mai e zurbagiul care îşi închipuia că face război cînd prăda castelele mătuşii sale Mahaut. Acuma, ştia ce-i războiul; îşi pregăteşte cu grijă expediţia; se bucură de autoritatea pe care ţi-o dau vîrsta şi toate învăţămintele dobîndite de-a lungul unei vieţi furtunoase. E înconjurat de respectul tuturor. Cine-şi mai aduce aminte acum că fusese falsificator, ucigaş, sperjur şi niţel vrăjitor? Cine s-ar încumeta să i-o amintească? El e monseniorul Robert, uriaşul care a început să îmbătrînească, dar tot de o forţă uimitoare, tot îmbrăcat în roşu, şi tot sigur de sine, care înaintează pe pămîntul francez în fruntea unei oştiri engleze. Dar are oare vreo însemnătate în ochii lui faptul că trupele sale sînt străine? Şi are oare vreun înţeles cuvîntul acesta pentru vreunul din conţi, baroni şi cavaleri? Expediţiile lor sînt afaceri de familie şi bătăliile lor lupte pentru moştenire; vrăjmaşul este un văr, dar şi aliatul este alt văr. Doar pentru popor, ale cărui case vor fi arse, ale cărui coşare vor fi prădate, ale cărui femei vor fi batjocorite, cuvîntul „străin" înseamnă „vrăjmaş"; nu şi pentru prinţii care-şi apără titlurile şi-şi păzesc moşiile.

Pentru Robert, acest război între Franţa şi Anglia era *războiul său*: l-a vrut, l-a propovăduit, l-a urzit; războiul acesta reprezintă zece ani de străduinţe necontenite. S-ar părea că nu s-a născut, că n-a trăit decît pentru el. Se plîngea odinioară că nu putuse niciodată să guste clipa de faţă; în sfîrşit, de data asta o trăieşte din plin. Trage aerul în piept, de parc-ar fi o băutură minunată. Fiecare clipă e o fericire. De la înălţimea uriaşului său roib, cu capul gol în vînt şi chivăra spînzurată de oblîncul şeii, le strigă celor din jur nişte măscări care-i fac să tremure. Are douăzeci şi două de mii de cavaleri şi oşteni sub mîna lui şi, cînd se întoarce, îşi vede lănciile clătinîndu-se pînă-n zare asemenea unui seceriş cumplit. Bieţii bretoni fug din faţa lui, unii în căruţe, cei mai mulţi pe jos, cu picioarele vîrîte în tîrlici din pînză sau din scoarţă de copac, femeile tîrîndu-şi după ele copiii, iar bărbaţii ducînd pe umăr o desagă de hrişcă.

Robert d'Artois are cincizeci şi şase de ani, dar tot aşa cum mai poate merge călare cincisprezece leghe fără

să oboscască, continuă să viseze ca înainte... Mîine va lua Brestul; apoi va lua Vannes, apoi va lua Rennes; de acolo va pătrunde în Normandia, și va pune mîna pe Alençon, unde stăpîn e fratele lui Filip de Valois; de la Alençon gonește spre Evreux, spre Conches, dragul său Conches! Dă fuga la Château-Gaillard, o scoate din temnița ei pe doamna de Beaumont. Apoi se năpustește, fără ca nimeni să-i poată sta împotrivă, asupra Parisului; e la Luvru, la Vincennes, la Saint-Germain, îl alungă din tron pe Filip de Valois și-i dă coroana lui Eduard care-l face pe el, Robert, locțiitor al său peste tot regatul Franței. I-a fost sortit să trăiască ceasuri de mărire și ceasuri de restriște mai de necrezut ca astea, atunci cînd nu avea după dînsul, stîrnind colbul drumurilor, o oaste întreagă.

Și într-adevăr, Robert ia Brestul, unde o scapă de urmăritori pe contesa de Montfort, suflet războinic într-un trup vîrtos, care, în vreme ce bărbatul ei e prizonier în mîinile regelui Franței, continuă lupta, cu spatele la mare, apărînd ultimul petec de pămînt al ducatului. Și într-adevăr Robert străbate, biruitor, Bretania, și într-adevăr împresoară cetatea Vannes; pune să se ridice zvîrlitoare de pietre și catapulte care trag cu bolovani mari, să se îndrepte spre cetate țevile bombardelor cu pulbere a căror fumărie se risipește în norii de noiembrie, și face o spărtură în ziduri. Garnizoana din Vannes e numeroasă dar nu pare prea hotărîtă; așteaptă primul asalt ca să se poată preda, scăpînd cu fața curată. Va fi nevoie, de o parte și de alta, să se jertfească cîțiva oameni pentru ca această formalitate să fie îndeplinită.

Robert cere să i se strîngă sub bărbie cureaua chiverei de oțel, își încălecă roibul care se încovoie nițel sub greutatea lui, își strigă ultimele porunci, lăsă în jos obrăzarul prins de chivără și-și rotește deasupra capului buzduganul greu de vreo trei ocale. Crainicii care-i flutură stindardul urlă cît îl ține gura: „La luptă, Artois!“

Tălpași aleargă pe lîngă cai, ducînd niște scări lungi, cîte șase inși una; alții au la capătul unui băț șomoioage de cîlți aprinse; și vuietul se rostogolește spre sfărîmăturile de piatră, în locul unde zidul a fost spart; și tunica

monseniorului d'Artois filfiic sub norii plumburii, ca o dîră roşie de fulger...

O săgeată de arc ţintită din meterez, străbate tunica de mătase, zaua, pielea platoşei, pînza cămăşii. Izbiura n-a fost mai tare decît a unei lăncii la întreceri; Robert d'Artois îşi smulse singur săgeata şi, cîţiva paşi mai departe, fără să înţeleagă ce i se întîmpla, nici pentru ce deodată cerul se făcuse aşa de negru, nici pentru ce picioarele lui nu mai stringeau calul, se prăbuşi în noroi.

În vreme ce oştile sale cuceream cetatea Vannes, uriaşul căruia i se scosese chivăra, întins pe o scară, era purtat pînă-n tabăra lui; sîngele curgea sub scară.

Robert nu mai fusese rănit niciodată înainte. Două campanii în Flandra, propria sa expediţie în Artois, războiul din Aquitania... Robert trecuse teafăr prin toate acestea, fără să se aleagă măcar cu o zgîrietură. Nici o lance ruptă în cincizeci de turniruri, nici un colţ de mistreţ nu-i atinsese vreodată pielea.

De ce aici, înaintea oraşului Vannes, înaintea acestei cetăţi care nu i se împotrivea cu adevărat, care nu era decît un popas de mîna a doua în drumul epopeii sale? Nici o prezicere rea, privind Vannes sau Bretania, nu-i fusese făcută lui Robert d'Artois. Braţul care întinsese arbaleta era al unui necunoscut care nici nu ştia măcar în cine trăgea. Patru zile se zbătu Robert; acum însă nu mai lupta împotriva prinţilor şi Parlamentului, nici împotriva legilor moştenirii, nici cu datinile comitatelor, cu ambiţiile sau lăcomia familiilor regale; lupta cu însăşi carnea lui. Moartea pătrundea în el printr-o rană cu buzele negricioase, deschisă între această inimă care bătuse atît de tare şi acest stomac care mîncase atît de mult; nu moartea care îngheaţă, ci aceea care aprinde. O flacără îi alerga prin vine. Moartea trebuia să ardă în patru zile toată vlaga ce mai era în acest trup, pentru douăzeci de ani.

Se împotrivi să facă un testament, ţipînd că a doua zi îşi va încăleca roibul. Trebuiră să-l lege de pat ca să i se poată da grijania, căci voia să omoare duhovnicul în care credea că-l recunoaşte pe Thierry d'Hirson. Aiura.

Robert d'Artois nu suferise niciodată marea ; o corabie își întinse pînzele ca să-l ducă în Anglia. O noapte întreagă, în legănarea valurilor, pledă înaintea unui tribunal, straniu tribunal în care se adresa baronilor Franței zicîndu-le „nobilii mei lorzi", și-i cerea regelui Filip cel Frumos să poruncească sechestrarea tuturor averilor lui Filip de Valois, mantie, sceptru și coroană, aducînd la îndeplinire o bulă papală de excomunicare. De la puntea din spate, glasul său răzbea pînă în fundul corăbiei, ajungea pînă sus, la oamenii de veghe pe catarturi.

Înainte de ivirea zorilor, se potoli niței și ceru ca mindirul pe care se afla să fie tras lîngă ușă ; vroia să privească ultimele stele. Dar nu mai apucă să vadă răsăritul soarelui. În clipa cînd își dădu sufletul, tot mai credea că se va vindeca. Ultimul cuvînt pe care buzele sale mai putură să-l rostească fu : „Niciodată !" fără să se știe dacă se adresa regilor, mării sau lui Dumnezeu.

Venind pe lume, fiecare om e învestit cu o misiune măruntă sau de mare însemnătate, dar îndeobște necunoscută de el însuși, și pe care firea sa, legăturile cu semenii săi, întîmplările neprevăzute ale vieții sale îl împing s-o îndeplinească, fără știrea lui, dar cu iluzia că e slobod să facă ce vrea. Robert d'Artois dăduse foc Apusului : își împlinise misiunea.

Cînd regele Eduard al III-lea află, în Flandra, de moartea lui, genele i se umeziră, și-i trimise reginei Filipa o scrisoare în care zicea :

„Sufletelule, vărul meu Robert d'Artois a fost chemat la Domnul ; pentru dragostea ce i-o purtăm și pentru cinstea mea, am scris cancelarului și vistiernicului, poruncindu-le să-l înmormînteze în a mea cetate a Londrei. Vreau, iubită, să porți tu de grijă ca dînșii să facă după cum am poruncit. Dumnezeu să te aibă în paza lui. Am dat această scrisoare cu pecetea mea personală în orașul Grandchamp, ziua Sfintei Caterina, în cel de-al șaisprezecelea an al domniei mele în Anglia, iar în Franța al treilea."

La începutul lui ianuarie 1343, cripta catedralei Sfîntul Paul din Londra primi cel mai greu sicriu care a fost coborît vreodată acolo.

...IAR AICI AUTORUL, CONSTRÎNS DE ISTORIE SĂ-ŞI UCIDĂ PERSONAJUL SĂU PREFERAT, CU CARE A TRĂIT ŞASE ANI, ÎNCEARCĂ O TRISTEŢE TOT AŞA DE MARE CA ACEEA A REGELUI EDUARD AL ANGLIEI; PANĂ, CUM SPUN VECHII CRONICARI, ÎI ŞCAPĂ DINTRE DEGETE, ŞI NU MAI ARE POFTĂ SĂ CONTINUE. CEL PUŢIN DEOCAMDATĂ, DECÎT PENTRU A-L FACE PE CETITOR SĂ AFLE SFÎRŞITUL CÎTORVA DIN EROII MAI DE SEAMĂ AI POVESTIRII ACESTEIA.

SĂ SĂRIM UNSPREZECE ANI, ŞI SĂ TRECEM ALPII...

EPILOG

JEAN I,
REGELE NECUNOSCUT

1

DRUMUL CARE DUCE LA ROMA

Luni 22 septembrie 1354, în palatul Tolomei din Siena, unde familia sa își făcea negoțul de bancă, Giannino Baglioni, cetățean de vază al acestui oraș, primi o scrisoare din partea vestitului Cola de Rienzi care apucase în mîinile sale cîrmuirea Romei, luîndu-și străvechiul titlu de tribun. În această scrisoare datată de joia trecută și din Capitoliu, Carlo de Rienzi îi scria bancherului :

„Preaiubite prietene, am trimis după domnia ta niște curieri cu porunca să te roage, dacă te-ar întîlni, să binevoiești a veni la Roma să mă vezi. Dînșii mi-au spus că te-au găsit într-adevăr la Siena, dar nu te-au putut hotărî să vii la mine. Deoarece nu eram sigur că te vor afla, nu ți-am scris ; acum însă cînd știu unde ești, te rog să vii cît mai degrabă, îndată ce vei primi această scrisoare, și în cea mai mare taină, pentru ceva care privește regatul Franței.“

Pentru ce anume tribunul, crescut într-o cîrciumă din Trastevere dar care afirma că este fiul nelegitim al împăratului Enric al VII-lea al Germaniei — deci frate vitreg cu regele Ioan al Boemiei — și în care Petrarca slăvea pe restauratorul vechilor măriri ale Italiei, pentru ce anume Cola de Rienzi vroia să stea de vorbă și atît de repede, și în taină, cu Giannino Baglioni ? Acesta nu înceta să-și pună întrebarea în zilele următoare, pe cînd mergea spre Roma, însoțit de prietenul său, notarul Angelo Guidarelli, căruia îi ceruse să-l întovărășească, mai întîi fiindcă un drum făcut în

doi parcă n-ar fi așa de lung, și apoi fiindcă notarul era un flăcău deștept care se pricepea în toate treburile de bancă.

În septembrie văzduhul e cald încă deasupra cîmpiei sieneze, și mirițtile acoperă ogoarele ca o blană roșcată. E una dintre cele mai frumoase priveliști din lume; Dumnezeu a trasat acolo cu mărinimie curba colinelor și a împrăștiat o vegetație bogată și felurită, în care chiparosul e împărat. Omul a știut să muncească pămîntul acesta și să-și presare peste tot casele care, de la cea mai princiară vilă pînă la cea mai umilă cîșlărie, au toate, cu fațadele lor de culoarea lutului și cu olanele rotunde ale acoperișului, aceeași frumusețe și aceeași armonie. Drumul nu-i niciodată otova, ci șerpuiește, se înalță, coboară spre alte văi, printre terase semănate și livezi milenare de măslini. La Siena, Dumnezeu și omul au deopotrivă geniu.

Despre ce fel de treburi ale Franței vroia tribunul să-i vorbească în taină bancherului din Siena? De ce încercase în două rînduri să-l vadă, și-i trimisese această scrisoare grabnică în care îi zicea „preaiubite prietene"? Avea de gînd să-i ceară, fără îndoială, noi împrumuturi pentru regele de la Paris, sau poate bani de răscumpărare pentru niscaiva mari seniori prizonieri în Anglia? Giannino Baglioni habar n-avea că tribunul Cola de Rienzi se sinchisea atît de mult de soarta francezilor.

Și chiar așa să fi fost, pentru ce tribunul nu se adresa celorlalți asociați ai băncii, celor mai vechi, lui Tolomeo Tolomei, lui Andrea, lui Giaccomo, care cunoșteau mult mai bine daraverile astea, și fuseseră odinioară la Paris pentru a încheia socotelile moștenirii bătrînului unchi Spinello, cînd trebuiseră să închidă sucursalele din Franța? E adevărat că Giannino se născuse dintr-o mamă franceză, o tînără și frumoasă doamnă niței cam tristă, pe care o revedea în mijlocul amintirilor sale din copilărie într-un conac prăpădit sub un cer ploios. Și-i adevărat că tatăl său, Guccio Baglioni, mort de paisprezece ani, dragul de el, în timpul unei călătorii prin Campania... și Giannino, legănat de mersul calului, duse mîna discret la piept și-și făcu cruce...

tatăl său pe vremea cînd locuia în Franța, se pomenise foarte amestecat în niște istorii ale curților regale, între Paris, Londra, Neapole și Avignon. Cunoscuse de aproape regi și regine, ba fusese de față și la vestitul conclav de la Lyon...

Dar lui Giannino nu-i plăcea să-și amintească de Franța, tocmai din pricina mamei sale pe care n-o mai întîlnise niciodată și nici nu știa dacă mai trăiește sau murise ; din pricina nașterii sale, legitimă după tată-său, nelegitimă în ochii celorlalți membri ai familiei, a tuturor acestor rude descoperite pe neașteptate cînd avea nouă ani : bunicul Mino Baglioni, unchii Tolomei, nenumărații veri... Multă vreme Giannino se simțise străin printre dînșii. Făcuse totul pentru a șterge trăsăturile care-l deosebeau de ceilalți, pentru a se integra în obște, pentru a deveni un sienez, un bancher, un Baglioni.

După ce se specializase în negoțul de lînă, poate fiindcă ducea dorul turmelor de oi, a pășunilor verzi și a dimineților brumate, își luase soție, la doi ani după moartea tatălui său, o fată de neam bun sienez, Giovanna Vivoli, care-i născuse trei fii, trăind foarte fericit cu dînsa șase ani pînă ce aceasta muri pe vremea molimii de ciumă neagră, în 48. Însurîndu-se de a doua oară, în anul următor cu o altă moștenitoare bogată, Francesca Agazzano, încă doi fii îi mai înveseleau acum căminul, iar un al treilea era așteptat.

Prețuit de compatrioții săi, își conducea treburile cu cinste și, datorită trecerii de care se bucura în ochii tuturor, căpătase și slujba de epitrop al spitalului Maica Domnului cea Milostivă...

Cei doi drumeți străbătură Quirico d'Orcia, Radicofani, Acquapendente lacul din Bolsena, Montefiascone ; înnoptau în hanuri cu portice groase, și dimineața porneau mai departe... Giannino și Guidarelli ieșiseră din Toscana. Pe măsură ce se apropia de Roma, Giannino se simțea tot mai hotărît să-i răspundă tribunului Cola, cu toată politețea, că nu vroia să facă afaceri în Franța. Notarul Guidarelli îi dădea dreptate ; companiile italiene păstrau o amintire prea urîtă a jecmănelilor suferite, și, de cînd începuse războiul cu Anglia, prea se ducea de rîpă regatul Franței, ca să te mai încumeți a băga bani

acolo. Era mai bine să trăiești într-o mică republică așezată, cum e Siena, cu meșteșuguri și negustorii înfloritoare, decît în țările acelea mari, cîrmuite de niște nebuni!

Căci din palatul Tolomei, Giannino urmărise de aproape treburile franceze în ultimi ani; banca lor avea acolo o mulțime de polițe care nu vor fi plătite, fără îndoială, niciodată! Niște căpiați, zău așa, francezii ăștia, începînd cu regele lor Valois, care reușise să piardă mai întîi Bretania și Flandra, după aceea Normandia, după aceea Saintonge, apoi se lăsase fugărit prin hățișuri de către oștile englezești ca o căprioară încolțită, pînă în jurul Parisului.

Acest erou de turnir, care vroia să tragă după dînsul lumea toată, la cruciadă, refuza provocarea vrăjmașului englez de a se bate pe cîmpia de la Vaugirard, aproape în poarta Palatului său; apoi închipuindu-și că englezii au luat-o la fugă fiindcă se retrăgeau spre miazănoapte... dar pentru ce anume ar fi fugit cînd erau învingători?... Filip al VI-lea porni deodată, sleindu-și oastea prin niște marșuri forțate, în urmărirea regelui Eduard, ajungîndu-l din spate dincolo de rîul Somme; și acolo slava lui pieri pentru totdeauna.

Ecourile bătăliei de la Crécy se împrăștiaseră pînă la Siena. Se aflase cum regele Franței își silise pedestrimea să atace, înainte de a-și fi venit în fire după un marș de cinci leghe, și cum cavaleria franceză, întărîtată de această gloată de tălpași care nu înainta destul de repede, dăduse iureș prin propria infanterie, dînd-o peste cap, trîntind-o la pămînt, strivind-o sub potcoavele cailor, ca să fie pînă la urmă ea însăși nimicită de tirul încrucișat al arcașilor englezi.

— Au spus, ca să-și explice înfrîngerea, că săgețile zvîrlite de puștile cu pulbere, vîndute de Italia englezilor, au semănat dezordinea și groaza în rîndurile lor, datorită bubuitului. Dar nu, Guidarelli, nu puștile cu pulbere i-au dus la înfrîngere, ci neghiobia lor.

Ah, ce minuni de vitejie se săvîrșiseră acolo! Nimeni nu putea să tăgăduiască asta. A fost văzut, bunăoară, Ioan al Boemiei, ajuns orb pe la cincizeci de ani, cerînd să fie dus totuși în luptă, cu roibul legat la

dreapta și la stînga de caii unor cavaleri de ai săi; și regele orb se avîntase în bătălie, învîrtindu-și buzduganul în aer spre a-l repezi asupra cui? Asupra capului celor doi nenorociți care-l înconjurau de o parte și de alta. L-au găsit mort, așa legat cum fusese de cei doi însoțitori omorîți, simbol desăvîrșit al acestei caste cavalerești închisă în bezna chiverelor sale, care, disprețuind poporul, se nimicea singură parcă dinadins.

În seara bătăliei de la Crécy, Filip al VI-lea rătăcea pe cîmp, nemaiavînd decît șase oameni cu dînsul, și se ducea să bată la ușa unui conac, gemînd:

— Deschideți, deschideți năpăstuitului rege al Franței!

Nu trebuie să uităm că domnul Dante blestemase odinioară semințiа regilor de Valois, din pricina întîiului din neamul lor, contele Charles, pustiitorul Sienei și Florenței. Toți vrăjmașii acelui *divino poeta* o isprăveau cam rău.

Iar după Crécy, ciuma adusă de genovezi. Nici de la ăștia nu trebuie să te aștepți vreodată la ceva bun! Corăbiile lor căraseră din Orient cumplita molimă care, pătrunzînd mai întîi în Provance, se abătuse după aceea asupra Avignonului, asupra acestui oraș putred pînă-n măduva oaselor de atîta desfrînare și stricăciune. Era de ajuns să fi auzit repetîndu-se cuvintele domnului Petrarca asupra acestui nou Babilon, ca să înțelegi că duhnitoarea lui ticăloșie și păcatele ce se petreceau acolo în văzul lumii trebuiau să-i atragă răzbunătoare nenorociri.

Toscanul nu-i niciodată mulțumit de nimic și de nimeni, în afară de el însuși. De n-ar putea birfi, n-ar putea să trăiască. Și Giannino, în privința asta, se dovedea adevărat toscan. Ajunseseră la Viterbo și încă nu isprăviseră, el și cu Guidarelli, să foarfece lumea toată și să-i caute nod în papură.

Mai întîi, ce făcea papa la Avignon în loc să șadă la Roma, în locul hotărît de sfîntul Petru? Și pentru ce se aleg întotdeauna papi francezi, cum e acest Pierre Roger, fostul episcop de Arras care îi urmase lui Benoit al XII-lea și domnea acum sub numele de Clement al VI-lea? Pentru ce, la rîndul său, acesta nu numea decît cardinali francezi și refuza să se întoarcă în Italia? Îi pedepsise Dumnezeu pe toți. Într-un singur anotimp s-au

închis la Avignon şapte mii de case ai căror locuitori fuseseră seceraţi de ciumă; se adunau leşurile cu carul. Apoi năpasta se întinse spre miazănoapte, peste o ţară sleită de război. Ciuma sosea la Paris, unde făcea mii de morţi în fiecare zi; mari sau mici, nu cruţa pe nimeni. Soţia ducelui de Normandia, adică fata regelui Boemiei, murise de ciumă. Regina Janne de Navarra, fiica Margueritei de Bourgogne, murise de ciumă. Chiar şi nemernica regină a Franţei, Jeana cea Şchioapă, sora Margueritei de Bourgogne, pierise de ciumă; francezii, care nu puteau s-o sufere, ziceau că moartea ei nu era decît o pedeapsă dreaptă pentru răutăţile ei.

Dar pentru ce o răpise moartea şi pe Giovanna Baglioni, întîia soţie a lui Giannino, Giovanna cu frumoşii ochi migdalaţi, cu gîtul asemenea unui şip de alabastru? Dreptate e asta? Era drept ca Siena să fie pustiită de ciumă? Dumnezeu dovedea într-adevăr că nu prea ştia să aleagă şi prea de multe ori îi punea pe cei buni să plătească păcatele celor răi.

Fericiţi cei care scăpaseră de ciumă. Fericit domnul Giovanni Boccaccio, fiul unui prieten al Tolomeilor, născut dintr-o mamă franceză, ca şi Giannino, şi care se putuse adăposti, oaspe al unui bogat senior, într-o frumoasă vilă din marginea Florenţei! Cît bîntuise molima, ca să-i mai înveselească pe refugiaţii din vila Palmieri, făcîndu-i să uite că moartea dă tîrcoale porţilor, Boccaccio scrisese acele frumoase şi nostime povestiri pe care acum şi le repeta Italia toată. Curajul arătat în faţa morţii de oaspeţii contelui Palmieri şi de domnul Boccaccio nu era oare mai înţelept decît vitejia neroadă a cavalerilor Franţei? Notarul Guidarelli era întru totul de această părere.

Regele Filip se însurase însă din nou numai după treizeci de zile de la moartea reginei nemernice. Şi în asta, Giannino găsea o pricină să cîrtească, nu chiar în faptul că regele se însurase a doua oară, pentru că şi dînsul făcuse la fel, dar socotea necuviincioasă graba regelui Franţei de a-şi lua o nouă soţie. Treizeci de zile! Şi pe cine alesese Filip al VI-lea? Tocmai aici începea nostimada. O răpise fiului său mai mare pe principesa cu care acesta trebuia să se însoare din nou, vară-sa

Blanche, fiica regelui Navarei, căreia i se zicea Înțelepciune Frumoasă.

Orbit de ivirea la curte a acestei fecioare de optsprezece ani, Filip îi ceruse fiului Jean să i-o cedeze, iar Jean se lăsase cununat cu contesa de Boulogne, o văduvă de douăzeci și patru de ani de care nu se prea simțea atras, ca de altfel de nici o altă femeie, căci se părea că moștenitorul Franței avea mai curînd slăbiciune pentru scutieri.

Regele de cincizeci și șase de ani regăsise atunci, în brațele Înțelepciunii Frumoase, focul tinereții. Curat Înțelepciune Frumoasă! Numele i se potrivea de minune; Giannino și Guidarelli se strîmbau de rîs pe caii lor. Înțelepciune Frumoasă! Domnul Boccaccio ar fi putut face din asta o poveste de a lui. În trei luni fetișcana îi venise de hac regelui turnirurilor, și curtea îl ducea la gropnița mănăstirii Saint-Denis pe acest falnic neghiob care nu domnise o treime de veac decît pentru a-și duce regatul de la bogăție la prăpăd.

Jean al II-lea, noul rege, acum în vîrstă de treizeci și șase de ani, și căruia i se zicea cel Bun, fără a se ști prea bine de ce, avea întocmai, cum spuneau călătorii sosiți din Franța, aceleași însușiri temeinice ca și tatînesău și același noroc în treburile de care se apuca. Era doar nițel mai risipitor, mai nestatornic și mai ușuratec; o amintea însă și pe maică-sa prin viclenie și cruzime. Crezîndu-se mereu trădat, se și grăbise să-i taie capul conetabilului său.

Pentru că regele Eduard al III-lea, cu tabăra în orașul Calais, cucerit de el, întemeiase Ordinul Jaretierei, într-o zi cînd avusese plăcerea să prindă cu mîna lui ciorapul amantei sale frumoasa contesă de Salisbury, regele Jean al II-lea nevrînd să rămînă mai prejos în privința decorațiilor cavalerești, înființase Ordinul Stelei pentru a-l cinsti pe favoritul său spaniol, junele Charles de la Cerda. Isprăvile sale vitejești se opreau aici.

Poporul crăpa de foame; ca urmare a ciumei și a războiului, muncile cîmpului ca și atelierele meșteșugărești duceau lipsă de brațe; bucatele se răriseră și prețurile crescuseră peste măsură; slujbele se împuținau;

toate vînzările erau supuse unui bir de un sol pe livra de marfă.

Cete rătăcitoare, asemenea ciobănaşilor de odinioară, dar şi mai smintite, străbăteau ţara, mii de bărbaţi şi de femei în zdrenţe care se flagelau unii pe alţii cu frînghii sau cu lanţuri, urlînd nişte psalmi jalnici de-a lungul drumurilor, şi deodată, cuprinşi de furie, măcelăreau, ca întotdeauna, evreii şi italienii.

În vremea asta, curtea Franţei îşi ducea mai departe traiul într-un lux sfidător, cheltuind pentru un singur turnir cît ar fi fost de ajuns ca să hrăneşti un an întreg toată sărăcimea unui comitat şi îmbrăcîndu-se în chip nu tocmai creştinesc, bărbaţii mai împopoţonaţi cu giuvaericale decît femeile, purtînd tunici strînse în talie, aşa de scurte că li se vedeau bucile, şi nişte pantofi cu vîrful lung aşa de ascuţit că se poticneau la mers.

O bancă cît de cît serioasă ar fi putut oare consimţi să dea unor astfel de oameni noi împrumuturi sau să le vîndă lîna pe datorie? Firesc că nu. Şi Giannino Baglioni, intrînd în Roma la 2 octombrie, prin Ponte Milvio, era foarte hotărît să i-o spună tribunului Cola de Rienzi.

II

NOAPTEA LA CAPITOLIU

Călătorii poposiră într-o *osteria* din Campo dei Fiori, la ceasul cînd florăresele, ţipînd cît le ţinea gura, îşi vindeau mai ieftin ultimele maldăre de trandafiri şi goleau piaţa de covorul lor multicolor şi înmiresmat.

Luîndu-l călăuză pe hangiu, la căderea nopţii Giannino Baglioni se îndreptă spre Capitoliu.

Minunat oraş Roma, unde nu venise niciodată, şi pe care-l descoperea acum, regretînd că nu se poate opri la fiece pas! Uriaş, dacă-l pui alături de Siena şi de Florenţa, chiar mai întins, pare-se, decît Parisul sau Neapole, pe cît îşi amintea Giannino din ce-i povestise tată-

său. Prin ulicioarele întortocheate ajungeai deodată în fața unor palate mărețe, ale căror portice și curți erau luminate de făclii și felinare. Cete de băieți mergeau ținîndu-se de braț prin mijlocul străzilor, cîntînd. Trecătorii te cam îmbrînceau, dar fără gînd rău, și zîmbeau străinilor; cîrciumile erau la tot pasul și răzbeau din ele ispititoare mirosuri de ulei cald, de șofran, de pește prăjit și de carne friptă. Viața nu părea să se oprească odată cu noaptea.

Giannino urcă dealul Capitoliului la lumina stelelor. Iarba creștea în fața unui portic de biserică; niște coloane răsturnate, o statuie, înălțîndu-și un braț ciuntit, adevereau trecutul străvechi al cetății. August, Neron, Titus, Marc-Aureliu călcaseră pămîntul acesta...

Cola de Rienzi își lua cina împreună cu o seamă de caspeți, într-o sală mare clădită chiar pe temeliile fostului templu al lui Jupiter. Giannino se îndreptă spre dînsul, puse jos un genunchi și-și rosti numele. Numaidecît tribunul, apucîndu-i mîinile, îl ridică și porunci să fie condus într-o încăpere de alături unde, după cîteva clipe, veni și el.

Rienzi își luase titlul de tribun, dar avea mai curînd chipul și portul unui împărat. Purpura era culoarea lui; își petrecea mantia pe dînsul, ca o togă. Gulerul caftanului cuprindea un gît gros și rotund; cu niște ochi mari limpezi, cu părul tuns mărunt și o bărbie care vădea dîrzenie, această față lată părea menită să ia loc alături de busturile Cezarilor. Tribunul avea o meteahnă, un tremur al nării drepte, care-i dădea o expresie de nerăbdare. Călca hotărît ca unul ce nu îngăduie să-i stea cineva în cale. Bărbatul acesta arăta într-adevăr, doar ivindu-se undeva, că era născut să poruncească, și că nutrea planuri mari pentru poporul său, iar cei din jur trebuiau să-i înțeleagă numaidecît gîndurile și să i le împlinească. Îl rugă pe Giannino să se așeze lîngă dînsul, porunci slugilor să închidă ușile și să stea de pază ca nimeni să nu-i tulbure; apoi, fără a mai pierde vremea, începu să pună întrebări care nu aveau nici o legătură cu treburile obișnuite ale unui bancher.

Negoțul de lînă, împrumuturile de bani, ordinele de plată, cu nici unele din aceste daraveri nu-și bătea capul.

Numai Giannino, persoana lui Giannino îl interesa. La ce vîrstă sosise Giannino din Franța ? Unde își petrecuse primii ani ? Cine îl crescuse ? Purtase întotdeauna același nume ?

După fiecare întrebare, Rienzi aștepta răspunsul, asculta, dădea din cap, și punea altă întrebare.

Așadar, Giannino văzuse lumina zilei într-o mănăstire din Paris. Maică-sa, Maria de Cressay, îl crescuse pînă la vîrsta de nouă ani, în Ile-de-France, lîngă un tîrg numit Neauphle-le-Vieux. Ce știa despre vremea pe care mamă-sa o petrecuse la curtea Franței ? În privința asta, sienezul își amintea spusele tatălui său, Guccio Baglioni : puțin timp după ce-l născuse pe Giannino, Maria de Cressay fusese chemată la curte ca doică, pentru fiul nou-născut al reginei Clémence a Ungariei ; dar nu rămăsese mult acolo, deoarece copilul reginei murise după cîteva zile, otrăvit, cum ziceau unii.

Și Giannino începu să surîdă. Supsese la același sîn cu regele Franței; era ceva la care nu se gîndea aproape niciodată și care i se părea pe neașteptate de necrezut, aproape de rîs, acum cînd se vedea ajuns aproape la patruzeci de ani, în tihnita sa viață de burghez italian.

Pentru ce îi punea însă Rienzi toate întrebările acestea ? Pentru ce tribunul cu ochii mari, limpezi, bastardul penultimului împărat german, îl privea cu această îngîndurată luare aminte ?

— Domnia ta ești cu adevărat, spuse în cele din urmă Cola de Rienzi, domnia ta ești cu adevărat...

Giannino nu pricepea ce anume vroia să spună cu asta. Fu și mai mirat cînd îl văzu pe mărețul tribun punîndu-și jos un genunchi și plecîndu-se pînă a-i săruta piciorul drept.

— Ești regele Franței, rosti Rienzi, și așa trebuie să ți se închine toată lumea de azi încolo.

Luminile se clătinară nițel în jurul lui Giannino.

Cînd casa în care ședzi liniștit la masă se crapă deodată pentru că pămîntul de sub ea începe să lunece, cînd corabia în care dormi se izbește în toiul nopții de niște stînci, nici atunci nu înțelegi din prima clipă ce se întîmplă.

Giannino Baglioni ședea în jilț, într-o încăpere a Capitoliului; stăpînul Romei îngenunchea la picioarele lui, zicînd că era regele Franței.

— În iunie s-au făcut nouă ani de cînd doamna Maria de Cressay a murit.

— Mama mea a murit? izbucni Giannino.

— Da, prea mărite domn... mai bine zis aceea pe care o credeai mama domniei tale. Și cu două zile înainte de a închide ochii s-a spovedit...

Era întîia oară cînd Giannino auzea spunîndu-i-se „prea mărite domn" și rămase cu gura căscată, mai uluit chiar decît de pupatul piciorului.

Așadar, simțind că i se apropie sfîrșitul, Maria de Cressay chemase la căpătîiul ei un călugăr augustin de la o mănăstire vecină, Fratele Jourdain Spaniolul, și i se spovedi acestuia.

Gîndul lui Giannino se întorcea la primele sale amintiri. Vedea odaia de la Cressay și pe maică-sa, blondă și frumoasă... Murise de nouă ani, și el nu știa asta. Și iată că acum nu mai era mama lui.

La cererea muribundei, fratele Jourdain așternuse pe hîrtie această spovedanie care era dezvăluirea unui grozav secret de stat și a unei nu mai puțin grozave crime.

— Îți voi arăta spovedania, precum și scrisoarea fratelui Jourdain; și una și alta se află în mîna mea, spuse Cola de Rienzi.

Tribunul vorbi patru ceasuri întregi. Atîta vreme i-a trebuit, mai întîi ca să-l pună în cunoștință pe Giannino asupra întîmplărilor, vechi de patruzeci de ani, care făceau partea din istoria regatului Franței: moartea Margueritei de Bourgogne, a doua căsătorie a regelui Ludovic al X-lea cu Clémence a Ungariei.

— Tatăl meu fusese și dînsul cu solia care s-a dus s-o aducă pe regină de la Neapole, spuse Giannino; mi-a povestit-o de mai multe ori; făcea parte din suita unui oarecare conte de Bouville...

— Contele de Bouville, zici? Totul se potrivește atunci! E același Bouville care era epitropul pînteculuí reginei Clémence, mama domniei tale, prea luminate, și care merse s-o aducă, pentru a te alăpta, pe doamna de

Cressay, de la mănăstirea unde tocmai născuse un băiat. Ea a povestit aceasta cuvînt cu cuvînt.

Pe măsură ce tribunul vorbea, oaspele său simţea că-şi pierde minţile. Toate erau de-a-ndoaselea; întunecimile se făceau luminoase, lumina se întuneca. Giannino îl silea mereu pe Rienzi să ia povestea de la început, ca atunci cînd iei de la capăt o socoteală prea încîlcită. Afla dintr-o dată că tatăl său nu era tatăl său, că mamă-sa nu era mamă-sa, şi că adevăratul său tată, un rege al Franţei, ucigaşul primei sale soţii, sfîrşise prin a fi el însuşi ucis. Înceta să mai fie fratele de lapte al unui rege al Franţei mort în leagăn; era chiar acest rege reînviat deodată.

— Ţi s-a spus întotdeauna Jean, nu-i aşa ? întrebă Rienzi. Mama măriei tale, regina, ţi-a dat acest nume din pricina unui legămînt ce făcuse. Jean sau Giovanni, de unde vine Giovannino, sau Giannino... Eşti Jean I-ul cel Postum.

Cel Postum ! Un nume rău prevestitor, unul din cuvintele acelea care evocă cimitirul, şi pe care toscanii nu pot să-l audă fără a face coarnele cu mîna stîngă spre a îndepărta piaza rea.

Pe neaşteptate, contele Robert d'Artois, contesa Mahaut, numele acestea care aparţineau marilor amintiri ale tatălui său... nu, nu ale tatălui său; în sfîrşit, ale celuilalt, Guccio Baglioni... apăreau în povestirea tribunului, împovărate de roluri cumplite. Contesa Mahaut, după ce îl otrăvise pe tatăl lui Giannino, da, pe regele Ludovic !... pusese la cale şi pieirea noului-născut.

— Dar contele de Bouville, prevăzător, schimbase copilul reginei cu cel al doicii, care se chema de altfel tot Jean. Acesta e cel care a fost ucis, şi apoi înmormîntat la Saint-Denis...

Şi Giannino simţi parcă o şi mai mare strîngere de inimă, pentru că nu se putea dezobişnui aşa de repede că el e Giannino Baglioni, copilul negustorului sienez, şi pentru că trăia o senzaţie ciudată, ca şi cum cineva îl anunţa că încetase să mai respire la vîrsta de cinci zile şi că, de atunci, viaţa lui, toate gîndurile lui, toate faptele lui, trupul său chiar, nu erau decît o nălucire. Se simţea pierind, umplîndu-se de întuneric, schimbîndu-se în pro-

ria sa fantomă. Unde se găsea cu-adevărat, sub o lespede în cripta de la Saint-Denis, sau aici, la Capitoliu ?

— Îmi zicea uneori „prințișorul meu", șopti el.

— Cine ?

— Mama... vreau să spun, doamna de Cressay... cînd nu era nimeni de față. Credeam că e o vorbă, așa cum mamele din Franța își alintă copiii ; și-mi săruta mîinile și începea să plîngă... O, cîte îmi vin în minte acum... Și pensia aceea pe care o trimitea contele de Bouville, și cum unchii Cressay, bărbosul și celălalt, se purtau mai drăguț cu mine în zilele cînd soseau banii...

Ce s-a ales din toți aceștia ? Cei mai mulți muriseră de mult : Mahaut, Bouville, Robert d'Artois... Frații Cressay își căpătaseră spada de cavaleri în ajunul bătăliei de la Crécy, dînd prilej lui Filip al VI-lea să facă un joc de cuvinte.

— Trebuie să fi fost destul de bătrîni...

Dar dacă Maria de Cressay nu vroise niciodată să-l revadă pe Guccio Baglioni, nu era pentru că l-ar fi urît, așa cum acesta spunea plin de amărăciune, ci pentru a-și ține jurămîntul ce-i fusese smuls cu de-a sila, cînd i se încredințase pruncul regal scăpat de la picire.

— Și de frica unor represalii împotriva ei sau a soțului ei, adăoga Rienzi. Căci erau cununați, în taină dar de-adevăratelea, de către un călugăr. Și asta a spus-o în spovedania ei. Apoi, într-o zi, Baglioni a venit să te răpească de acolo, pe cînd aveai nouă ani.

— Mi-amintesc bine de plecarea aceea... Și dînsa, ma... doamna de Cressay nu s-a mai măritat din nou niciodată ?

— Niciodată, pentru că se legase pe viață.

— Nici el nu s-a mai însurat.

Giannino rămase o clipă îngîndurat, cu mintea la moarta de la Cressay, la mortul din Campania romană, căznindu-se să și-i închipuie ca pe niște părinți adoptivi.

Apoi întrebă deodată :

— Aș putea avea o oglindă ?

— Firește, spuse tribunul oarecum mirat.

Bătu din palme și dădu o poruncă unei slugi.

— Am văzut-o pe regina Clémence, o singură dată... chiar atunci cînd fusesem luat de la Cressay și am rămas

cîteva zile la Paris, la unchiul Spinello. Tată meu... adoptiv, cum spui... m-a dus la dînsa. Mi-a dat bomboane. Aşadar, ea era mama mea ?

Îl podidiră lacrimile. Îşi vîrî mîna sub gulerul caftanului său şi scoase o răcliţă spînzurată de o sfoară de mătase :

— Aceste moaşte ale sfîntului Ioan le am de la dînsa...

Căuta cu o deznădăjduită înfrigurare trăsăturile chipului reginei, cel puţin aşa cum se vor fi întipărit în memoria sa de copil. Îşi amintea numai ivirea unei femei de o minunată frumuseţe, toată învesmîntată în albul de doliu al reginelor văduve, şi care-i pusese pe frunte o mînă distrată cu degete trandafirii... „Şi nu ştiam că eram în faţa mamei mele. Iar dînsa, pînă în ultima ei zi, şi-a crezut fiul mort..."

Ah ! Această contesă Mahaut era o mare ticăloasă, nu numai fiindcă a omorît un prunc nevinovat, dar şi fiindcă a aruncat atîtea vieţi în zbucium şi nenorocire !

Impresia de mai înainte că făptura lui e doar o nălucire dispăruse din mintea lui Giannino spre a face loc unei senzaţii, tot aşa de îngrijorătoare, şi anume că din el se desprindea o nouă fiinţă, neştiută. Era el însuşi dar şi un altul, fiul unui bancher sienez şi fiul regelui Franţei.

Şi soţia sa, Francesca ? Îşi aminti deodată de Francesca. Cu cine se măritase ea ? Şi propriii săi copii ? Ei se trăgeau deci din Hugues Capet, din Ludovic cel Sfînt, din Filip cel Frumos ?

— Papa Ioan al XXII-lea trebuie să fi aflat ceva din istoria asta, urmă Cola de Rienzi. Mi s-a spus că unii cardinali din jurul său şopteau că el nu era sigur că fiul regelui Ludovic al X-lea ar fi murit. Doar o bănuială, se zicea, cum umblă atîtea, şi care nu prea părea întemeiată, pînă la această spovedanie *in extremis* a mamei tale adoptive, mărite domn, a doicii, care îi ceru călugărului augustin să-i promită că te va căuta şi-ţi va destăinui adevărul. Toată viaţa se supusese, prin tăcerea ei, oamenilor; dar în clipa cînd trebuia să se înfăţişeze înaintea lui Dumnezeu, şi deoarece aceia care îi impuseseră această tăcere muriseră fără s-o dezlege de jurămînt, ea vru să-şi uşureze inima de taina ei. Şi fratele Jourdain Spaniolul, ere-

diocios cuvîntului dat, pornise în căutarea lui Giannino; dar războiul și ciuma îl împiedicaseră să meargă mai departe de Paris. Tolomeii nu mai aveau sucursală acolo. Fratele Jourdain nu se mai simțea în stare să întreprindă călătorii lungi.

— Își încredință deci povestirea și spovedania, continuă Rienzi, unui alt călugăr din tagma lui, fratele Antonie, om de o mare sfințenie care făcuse de cîteva ori peleri-najul la Roma, și venise să mă vadă mai înainte. Acest frate Antonie e cel care, aflîndu-se cu două luni în urmă bolnav la Porto-Venere, mi-a înlesnit să cunosc tot ce-ți povestii acum, trimițîndu-mi dovezile și propria sa relatare. O clipă am stat la îndoială, ți-o mărturisesc, dacă trebuie să dau crezare acestor lucruri. Dar, gîndindu-mă mai bine, ele mi s-au părut prea stranii și prea uluitoare ca să fi fost născocite; închipuirea omenească n-ar putea merge pînă acolo. Adeseori, tocmai adevărul ni se pare de necrezut. Am poruncit să se cerceteze date, să se culeagă tot felul de mărturii, și am pus oameni să te caute; ți-am trimis mai întîi pe acei tainici curieri care, neavînd nimic scris asupra lor, nu au putut să te convingă să vii la mine; și în cele din urmă te-am poftit prin acea scrisoare datorită căreia, prea mărite domn, te afli aici. Dacă vrei să ți se recunoască drepturile la coroana Franței, sînt gata să te ajut.

Un slujitor aduse o oglindă de argint. Giannino o apropie de marile policandre și se privi îndelung. Chipul său nu-i plăcuse niciodată; această față rotundă și cam moale, nasul acesta drept dar fără a se deosebi de oricare altul, ochii aceștia albaștri sub niște sprîncene prea șterse, era oare acesta un obraz de rege al Franței?

Giannino căuta, în fundul oglinzii, să destrame fantoma, să se reconstituie...

Tribunul îi puse mîna pe umăr.

— Și nașterea mea, spuse el pe-un ton grav, a fost multă vreme învăluită de o mare taină. Am crescut într-o circiumă din acest oraș; am turnat vinul la masa salahorilor. N-am aflat decît destul de tîrziu al cui fiu eram.

Frumosul său chip de împărat, în care doar nara dreaptă tremura, se cam fleșcăise.

III

„NOI, COLA DE RIENZI..."

Părăsind Capitoliul la ceasul cînd cele dintîi licăriri ale zorilor începeau să tivească printr-o dungă arămie ruinele Palatinului, Giannino nu se întoarse să doarmă în banul de la Campo dei Fiori. O gardă de onoare, poruncită de tribun, îl însoți pe celălalt mal al Tibrului, la castelul San-Angelo unde un apartament îi fusese pregătit.

A doua zi, căutînd ajutorul lui Dumnezeu ca să-și potolească adînca tulburare ce-l frămînta, petrecu cîteva ceasuri într-o biserică din împrejurimi ; apoi porni îndărăt spre castelul San-Angelo. Ceruse să fie chemat prietenul său Guidarelli, dar fu rugat să nu stea de vorbă cu nimeni înainte de a-l vedea iar pe tribun. Rămase singur pînă seara, așteptînd să vină cineva după dînsul. Se părea că tribunul Cola de Rienzi nu se ocupa de treburile sale decît noaptea.

Giannino merse deci iar la Capitoliu, unde tribunul îl primi cu și mai mult respect ca în ajun și se închise din nou cu el.

Cola de Rienzi avea planul său de bătălie pe care și-l arăta amănunțit ; va face de îndată scrisori papei, împăratului, tuturor suveranilor creștinătății, poftindu-i să-și trimeată ambasadori pentru a le da o veste de cea mai mare însemnătate, dar fără a lăsa să se ghicească ce fel de veste ar putea să fie ; apoi, în fața tuturor ambasadorilor adunați într-o audiență solemnă, urma să apară Giannino, purtînd însemnele regești, iar Rienzi avea să-l prezinte ca pe adevăratul rege al Franței... Bineînțeles, dacă măritul domn se învoia cu asta.

Giannino era rege al Franței din ajun, dar băncher sienez de douăzeci de ani ; și se întreba ce interes putea să aibă Rienzi de a-i ține partea, cu atîta nerăbdare, aproape cu o înfrigurare care scutura tot trupul voinic al potentatului. Pentru ce, cînd de la moartea lui Ludovic al X-lea patru regi se succedaseră pe tronul Franței, vroia să ridice o asemenea contestație ? Făcea asta, așa cum spunea, numai pentru a da în vileag o nedreptate monstruoasă și a

restabili un prinț despuiat de dreptul său ? Tribunul își dădu repede pe față gîndul ascuns :

— Adevăratul rege al Franței ar putea să-l readucă pe papă la Roma. Regii falși au și papi falși.

Rienzi vedea departe. Războiul între Franța și Anglia, care începea să fie războiul unei jumătăți a Apusului împotriva celeilalte jumătăți, avea, dacă nu ca obîrșie, cel puțin ca temei juridic o ceartă dinastică pentru succesiune. Făcînd să apară titularul adevărat și legitim al tronului Franței, îi dezumfla pe ceilalți doi regi de pretențiilor lor. Atunci, suveranii Europei, barem cei pașnici, adunîndu-se la Roma, îl detronau pe regele Jean al II-lea și-i dădeau coroana lui Jean I-ul. Iar Jean I-ul hotăra întoarcerea sfîntului părinte în Cetatea Eternă. Se isprăvea cu planurile hrăpărețe ale Franței asupra ținuturilor imperiale din Italia ; se isprăvea cu luptele dintre ghelfi și gibelini ; Italia, în unitatea ei regăsită, putea să năzuiască la măreția ei de odinioară; în sfîrșit, papa și regele Franței, dacă o doreau, puteau chiar să facă din făuritorul acestei măreții și acestei păci din Cola de Rienzi, fiu de împărat, un împărat, și nu un împărat după chipul celui german, ci unul asemenea împăraților străvechi ! Mama lui Cola era din Trastevere, unde umbrele lui August, Titus și Traian, se plimbă mereu, chiar prin cîrciumi, dînd visurilor aripi...

A doua zi, 4 octombrie, în cursul unei a treia întrevederi, asta însă la lumina zilei, Rienzi îi înmîna lui Giannino, căruia începuse să-i zică Giovanni di Francia, toate dovezile aflate în uimitorul său dosar : spovedania mamei neadevărate, povestirea fratelui Jourdain Spaniolul, scrisoarea fratelui Antonie ; apoi, chemînd pe unul din grămăticii săi, începu să dicteze actul care adeverea toate acestea :

— *Noi, Cola de Rienzi, cavaler din mila scaunului apostolic, ilustru senator al Cetății Sfinte, judecător, căpitan și tribun al poporului roman, am cercetat îndeaproape dovezile ce mi-au fost aduse de fratele Antonie, și le-am dat crezare cu atît mai vîrtos cu cît, după cele ce-am auzit și aflat, e neîndoios că din vrerea lui Dumnezeu regatul Franței a fost, vreme de mulți ani, prada războiului și a urgiilor de tot felul, lucruri pe care, toate, Dumnezeu*

le-a rînduit, așa credem, drept ispășire a înșelăciunii ce s-a săvîrșit față de acest om, și care a făcut ca el să rămînă vreme îndelungată în umilință și sărăcie...

Tribunul părea mai nervos ca în ajun ; se oprea din dictare de fiecare dată, cînd un zgomot neobișnuit îi ajungea la ureche, sau dimpotrivă cînd se făcea o tăcere ceva mai lungă. Ochii săi mari se întorceau adeseori spre ferestrele deschise ; s-ar fi zis că pîndea ce se întîmplă pe afară.

— *...Giannino ni s-a înfățișat, la poftirea noastră, joi, în 2 octombrie. Înainte de a-i spune ceea ce aveam a-i vorbi, l-am întrebat cine este, ce stare are, ce nume poartă, numele tatălui său, și toate cele în legătură cu dînsul. După răspunsurile pe care mi le-a dat, am găsit că spusele lui se potriveau cu ceea ce ziceau scrisorile fratelui Antonie ; ceea ce văzînd, i-am destăinuit cuviincios tot ce aflasem în această privință. Deoarece însă știm că o răscoală se pregătește la Roma împotriva noastră...*

Giannino avu o tresărire. Cum ! Cola de Rienzi, atît de puternic încît vorbea de ambasadorii pe care îi va trimite papei și tuturor suveranilor lumii, se temea... Ridică privirea la tribun ; acesta își întări spusele, plecîndu-și încet pleoapele peste ochii albaștri ; nara dreaptă îi tremura.

— Prinții de Colonna, rosti el posomorît.

Și dictă mai departe :

— *...Deoarece ni-e teamă că vom pieri înainte de a-i fi dat vreun sprijin sau vreun mijloc spre a-și redobîndi regatul, am pus de s-au scris din nou pe curat toate aceste scrisori și i le-am încredințat cu mîna noastră, astăzi, sîmbătă 4 octombrie 1354, după ce le-am pecetluit cu sigiliul nostru, avînd o stea mare înconjurată de opt stele mărunte și cercul mic la mijloc, precum și stemele sfintei biserici și poporului roman, pentru ca adevărurile ce-s cuprinse în ele să primească o mai mare chezășie și pentru ca să fie cunoscute de toți credincioșii.*

Facă preasfîntul și preamilostivul nostru domn Isus Cristos să avem parte de o destul de lungă viață ca să putem vedea biruitoare în lumea aceasta o atît de dreaptă pricină. Amin, amin !

Cînd isprăvi asta, Rienzi se apropie de fereastra deschisă și, luîndu-l de umăr pe Jean I-ul cu un gest aproape părin-

tesc, îi arătă la o sută de picioare dedesubt, trîntite una peste alta, ruinele forumului antic, arcurile de triumf și templele năruite. Asfințitul își așternea aurul roșiatic peste această fabuloasă carieră de unde vandalii și papii luaseră marmura, vreme de aproape zece veacuri, și care nici acum nu era sleită. Din templul lui Jupiter se zărea casa vestalelor, și un dafin care creștea în templul Venerei...

Acolo, spuse tribunul arătînd locul fostei Curii romane, acolo a fost asasinat Cezar... Vrei să-mi faci un mare bine, mărite domn? Nimeni nu te cunoaște încă, nimeni nu știe cine ești, și poți umbla în voie ca un burghez de rînd din Siena. Vreau să te ajut din toate puterile; pentru asta însă e nevoie ca să fiu în viață. Știu că o conspirație se urzește împotriva mea. Știu că vrăjmașii mai vor să-mi curme zilele. Știu că ștafetele pe care le trimit în afara Romei sînt urmărite. Pleacă la Montefiascone, înfățișază-te din partea mea cardinalului Albornez, și spune-i să-mi trimită niște oști, fără de nici o zăbavă.

În ce aventură se găsea prins Giannino, doar după cîteva ore de la sosirea lui la Roma? Să revendice tronul Franței! Și abia ajuns prinț pretendent la coroană, să plece ca emisar al tribunului pentru a-i chema oști în ajutor. Nu spusese *da* la nimic din toate acestea și la nimic nu putea să zică *nu*.

A doua zi, 5 octombrie, după o goană de douăsprezece ceasuri, intra în același Montefiascone prin care trecuse cu cinci zile înainte, ponegrind așa de rău Franța și pe francezi. Vorbi cardinalului Albornez, și acesta hotărî numaidecît să pornească asupra Romei, cu oștenii pe care îi avea la îndemînă; era însă prea tîrziu.

Marți, în 7 octombrie, Cola de Rienzi fusese omorît.

IV

REGELE POSTUM

Și Giovannini di Francia se întoarse la Siena, unde își văzu mai departe de bancă și de negoțul său de lînă, tăcînd mîle vreme de doi ani. Atîta doar că se privea ade-

scori în oglindă. Și nu adormea fără a se gîndi că era fiul reginei Clémence a Ungariei, rudă a suveranului Neapolei și strănepot al lui Ludovic cel Sfînt. Dar nu avea curajul s-o spună cuiva ; nu poți ieși deodată din Siena, la patruzeci de ani, strigînd : „Eu sînt regele Franței", fără a risca să fii luat drept nebun. Uciderea lui Cola de Rienzi, ocrotitorul său de trei zile, îl pusese pe gînduri. Și mai întîi, la cine s-ar fi putut duce ?

Totuși, nu-și ținea taina așa de ascunsă încît să nu fi vorbit nițel despre asta cu nevastă-sa Francesca, curioasă ca toate femeile, cu prietenul său Guidarelli, curios ca orice notar, și mai ales cu Fra Bartolomeo, din tagma Fraților propovăduitori, curios ca orice duhovnic.

Fra Bartolomeo era un călugăr italian, entuziast și limbut, care se și vedea capelan al regelui. Giannino îi arătase hîrtiile pe care i le dăduse Rienzi ; se apucă să vorbească de ele prin oraș. Și foarte curînd sienezii începură să-și șoptească între dînșii această minune : adevăratul rege al Franței era printre concetățenii lor ! Lumea se îmbulzea în fața palatului Tolomei ; cei care veneau să cumpere lînă de la Giannino, îi făceau plecăciuni adînci ; se simțeau onorați iscălindu-i o poliță ; toți îl arătau cînd umbla prin ulicioarele orașului. Slujbașii firmelor comerciale care fuseseră în Franța te încredințau că Giannino semăna leit cu prinții de acolo, blond ca dînșii, cu pometii lați și sprîncenele cam depărtate între ele.

Și iată-i pe negustătorii sienezi împrăștiind noutatea asta printre împuterniciții lor de la sucursalele italiene din Europa. Și iată, ieșind la iveală că frații Jourdain și Antonie, cei doi călugări augustini pe care toată lumea îi credea morți, atît de bătrîni și de bolnavi se ziceau singuri în scrisorile lor, mai trăiau încă, pregătindu-se chiar să plece spre Țara Sfîntă. Și iată că cei doi călugări scriu Consiliului Republicii Siena pentru a adeveri toate mărturiile lor dinainte ; ba fratele Jourdain îi scrie chiar lui Giannino, vorbindu-i de nenorocirile Franței și îndemnîndu-l să treacă la fapte !

Nenorocirile Franței erau într-adevăr mari. Regele Jean al II-lea, „falsul rege" cum îi spuneau acum sienezii, își arătase toată măsura geniului său într-o mare luptă ce se dăduse în apusul țării, prin părțile dinspre Poitiers.

Pentru că la Crécy, tătîne-său Filip al VI-lea mîncase bătaie de la niște oști de tălpași, la Poitiers, Jean al II-lea hotărîse să-și descalece cavalerii, dar fără să-i lase să-și scoată armurile, și-i puse să pornească așa împotriva unui vrăjmaș care-i aștepta pe creasta unui deal. Acolo au fost măcelăriți în zalele lor ca niște glotași de rînd. Fiul mai mare al regelui, prințul Charles, care comanda una din oști, se depărtase de locul bătăliei, după cum îi poruncise tată-său, ziceau unii, dar arătînd mare grabă în împlinirea acestei porunci. Se mai spunea că prințul avea mîinile umflate și din pricina asta nu putea ține multă vreme o sabie. Oricum ar fi fost, prudența lui scăpase de la pieire cîțiva cavaleri ai Franței, în vreme ce Jean al II-lea, încolțit cu mezinul său Filip care-i striga : „Tată, păzea la dreapta, tată, păzea la stînga !“ cînd avea să se apere de o oaste întreagă, sfîrși prin a se preda unui cavaler picard trecut în slujba englezilor.

Acum regele Valois era prizonierul regelui Eduard al III-lea. Nu se vorbea oare de cifra nemaiauzită de un milion de florini, ca preț al răscumpărării sale ? A, nu trebuia nimeni să-și pună nădejdea în bancherii sienezi pentru a contribui la suma asta !

Se comentau tocmai aceste știri, cu multă însuflețire, într-o dimineață a lui octombrie 1356, în fața Primăriei orașului Sienna din frumoasa piață în chip de amfiteatru, mărginită de palate cu ziduri galbene și roșiatice, vorbeau toți făcînd gesturi mari care înfricoșau porumbeii, cînd deodată, Fra Bartolomeo, în anteriul său alb, se apropie de ceata cea mai numeroasă, și, dovedindu-și faima de frate propăvăduitor, începu să vorbească de parcă ar fi fost la amvon.

— Se va vedea în sfîrșit cine este acest rege prizonier și care sînt drepturile lui la coroana lui Ludovic cel Sfînt ! Ceasul dreptății a sosit ; nenorocirile ce se abat de douăzeci și cinci de ani asupra Franței nu sînt decît pedeapsa unei mișelii, iar Jean de Valois nu-i decît un uzurpator... *uzurpatore, uzurpatore* ! răcnea Fra Bartolomeo în fața mulțimii care sporea într-una. El nu are nici un drept la tronul pe care-l ocupă. Regele legitim, adevăratul rege al Franței, se afla la Siena și toată lumea îl știe : i se zice Giannino Baglioni.

Degetul său arăta, pe deasupra acoperișurilor, spre palatul Tolomei.

— ...mulți îl cred fiul lui Guccio, fiu al lui Mino ; dar adevărul este că s-a născut în Franța, din regele Ludovic și regina Clémence a Ungariei.

Această predică stîrni o asemenea tulburare în oraș încît Consiliul Republicii se adună numaidecît la Primărie, îi ceru fratelui Bartolomeo să-i aducă dovezile, le cercetă, și după ce chibzui îndelung, hotărî să-l recunoască pe Giannino ca rege al Franței. Siena îl va ajuta să-și redobîndească regatul ; se va numi un sfat alcătuit din șase cetățeni aleși printre cei mai înțelepți și mai bogați care să vadă de interesele lui, și să dea de știre papei, împăratului, suveranilor, Parlamentului din Paris, că exista un fiu al lui Ludovic al X-lea, despuiat de drepturile sale în chip rușinos dar neîndoielnic, și care își cerea moștenirea. Și pînă una alta i se votă o gardă personală și o pensie.

Speriat de această frămîntare, Giannino începu prin a refuza totul. Dar Consiliul stăruia ; Consiliul îi flutura sub ochi propriile sale documente și-i cerea să fie convins de adevărul lor. În cele din urmă, Giannino povesti întrevederile sale cu Cola de Rienzi, a cărui moarte nu înceta să-l obsedeze, și atunci entuziasmul tuturor nu mai cunoscu margini ; cei mai nobili dintre tinerii sienezi se certau pentru cinstea de a face parte din garda lui ; mai-mai să se încaiere între ele cartierele ca în ziua de Palio.

Această înfrigurare ținu doar o lună, timp în care Giannino străbătea orașul cu un alai de prinț. Soția lui nu prea știa ce atitudine să ia și se întreba dacă o burgheză de rînd ca dînsa ar putea fi încoronată la Reims. Cît despre copii, ei umblau îmbrăcați toată săptămîna în straiele lor de sărbătoare. Cel mai mare, născut din prima căsătorie, Gabriel, trebuia să fie socotit ca moștenitor al tronului ? Gabriel Primo, rege al Franței... asta suna ciudat. Sau nu cumva... și biata Francesca Agazzano tremura la gîndul acesta... papa va fi silit să anuleze o căsătorie atît de puțin potrivită cu augusta persoană a soțului, spre a-i îngădui acestuia să se însoare din nou luînd o fată de rege ?

Negustorii și bancherii se potoliră repede după ce primiră știri de la oamenii lor de prin alte părți. Tre-

burile nu mergeau și așa destul de rău în Franța ca să mai fie nevoie acolo de încă un rege? Puțin le păsa fraților Bardi de la Florența că suveranul legitim era sienez! Franța avea un rege Valois, prizonier la Londra, unde trăia ca într-o colivie de aur, în palatul Savoia de pe Tamisa, și-și alina, în tovărășia unor tineri scutieri, durerea pricinuită de asasinarea scumpului său La Cerda. Franța mai avea și un rege englez care ținea sub mîna lui cea mai mare parte a țării. Iar acum, noul rege al Navarrei, nepot al Margueritei de Bourgogne, căruia i se zicea Carol cel Rău, revendica și el tronul. Și toți erau înglodați în datorii la băncile italiene... Ah! Atîta le mai lipsea sienezilor, să-l sprijine pe Giannino al lor în pretențiile sale la tron!

Consiliul Republicii nu trimise nici o scrisoare suveranilor, nici un ambasador papei, nici un protest Parlamentului din Paris. Și în curînd i se retrase lui Giannino și pensia și garda de onoare.

Acum însă, el era cel ce vroia să continuie această aventură în care se băgase aproape împotriva voinței sale. Era vorba de cinstea lui, iar ambiția, trezită tîrziu, îl chinuia. Nu se mai împăca cu gîndul că cineva n-ar ține seamă de faptul că fusese primit la Capitoliu, că dormise la Castelul San-Angello și că mersese asupra Romei alături de un cardinal. Se plimbase o lună cu o escortă de prinț și nu putea să îndure auzind pe unii șoptind, dumineca, atunci cînd intra în Domul a cărui fațadă albă și neagră abia fusese isprăvită: „Știți, ăsta e cel de-și zice moștenitorul Franței!" De vreme ce atîția hotărîseră că va fi rege, va continua să fie. Și, de unul singur, îi scrise papei Inocent al VI-lea, care-i urmase în 1352 lui Pierre Roger; scrise regelui Angliei, regelui Navarrei, regelui Ungariei, trimițîndu-le în copie documentele și cerîndu-le să fie restabilit în drepturile sale. Demersul s-ar fi oprit poate aici, dacă Ludovic al Ungariei, singurul dintre rubedenii, nu i-ar fi răspuns. Acesta era nepotul direct al reginei Clémence; în scrisoarea sa îi dădea lui Giannino titlul de rege și-l felicita pentru nașterea lui ilustră!

Atunci, la 2 octombrie 1357, trei ani în cap după întîia întrevedere cu Cola de Rienzi, luînd cu dînsul

tot dosarul de acte, precum și două sute cincizeci de scuzi de aur și două mii șase sute de ducați cusuți în căptușeala vestmintelor, Giannino porni spre Buda pentru a cere ocrotire acestui văr de departe care se învoia să-l recunoască. Era însoțit de patru scutieri care credeau în steaua lui.

Dar două luni mai tîrziu, cînd sosi la Buda, Ludovic al Ungariei nu se afla în oraș. Giannino așteptă toată iarna, cheltuindu-și ducații. Descoperi acolo un sienez, Francesco del Contado, care ajunsese episcop.

În sfîrșit, prin martie, vărul din Ungaria se întoarse în capitala lui, dar nu-l primi pe Giovanni di Francia. Puse mai mulți seniori să-l întrebe de toate și aceștia se arătară la început convinși de drepturile lui, dar apoi, după opt zile, schimbîndu-și părerea, susținură că aceste pretenții nu erau decît o înșelătorie. Giannino protestă; se împotrivi să părăsească Ungaria. Își alcătui un consiliu, prezidat de episcopul sienez; izbuti chiar să strîngă, din nobilimea maghiară cu închipuirea aprinsă și întotdeauna gata de aventuri, cincizeci și șase de cavaleri care se legară să-l urmeze cu patru mii de arcași, împingînd oarba mărinimie pînă a-i oferi să-l slujească pe cheltuiala lor atîta vreme cît nu va fi în stare să-i răsplătească.

Le trebuia însă, pentru a găti oastea și a porni, învoirea regelui Ungariei. Acesta, care cerea să i se zică „cel Mare", dar nu părea să strălucească prin deșteptăciune, vru să cerceteze el însuși din nou hîrtiile lui Giannino, le găsi adevărate, și spuse sus și tare că va da sprijin și bani pentru treaba asta, apoi, în săptămîna următoare, anunță că, după ce chibzuise bine, lăsa baltă proiectul.

Cu toate acestea, la 15 mai 1359, episcopul Francesco del Contada îi înmîna pretendentului o scrisoare datată din aceeași zi, pecetluită cu sigiliul Ungariei, prin care Ludovic cel Mare *„în sfîrșit luminat de soarele adevărului"* adeverea că seniorul Giannino di Guccio, crescut în orașul Sienna, se trăgea într-adevăr din neamul regesc al străbunilor săi, și era fiul regelui Ludovic al Franței și al reginei Clémence a Ungariei, binecuvîntată le fie amintirea. Scrisoarea mai adeverea că pronia ce-

reasca, slujindu-se de ajutorul doicii regale, vroise ca printr-un schimb, locul tînărului prinț să fie luat de un alt copil, morții căruia își datora Giannino scăparea, *„precum odinioară Fecioara Maria, fugind din Egipt, își scăpa pruncul lăsînd să se creadă că nu mai trăia..."*

Totuși, episcopul Francesco îl sfătuia pe pretendent să plece cît mai repede, înainte ca regele Ungariei să se răzgîndească, cu atît mai mult cu cît nimeni nu era sigur că scrisoarea ar fi fost dictată de dînsul, nici că pecetea ar fi fost pusă din porunca lui...

A doua zi, Giannino părăsea Buda, fără să fi avut vreme să-și adune toate oștile care se arătaseră gata să-i slujească, totuși cu o suită destul de frumoasă pentru un prinț care avea așa de puține moșii.

Giovanni di Francia merse atunci la Veneția, unde puse să i se croiască vestminte regești, apoi la Trevisa, la Padua, la Ferrara, la Bolonia, și în cele din urmă, după o călătorie de șaisprezece luni se întoarse la Siena, spre a se prezenta la alegerile pentru Consiliul Republicii.

Or, deși numele său ieși al treilea la numărătoarea bilelor, Consiliul declară nulă și neavenită alegerea sa, tocmai fiindcă era fiul lui Ludovic al X-lea, tocmai fiindcă era recunoscut ca atare de către regele Ungariei, tocmai fiindcă nu era născut în Siena. Și îi luară cetățenia sieneză.

Se nimeri să treacă prin Toscana marele senești al regatului Neapolei, în drum spre Avignon. Giannino dădu fuga să-l vadă ; nu era Neapole leagănul familiei sale dinspre mamă ? Cîntărindu-și fiecare vorbă, seneșalul îl sfătui să se adreseze papei.

De data asta fără escortă, nobilii unguri săturîndu-se să-l mai urmeze, sosi în primăvara anului 1360, purtînd doar un anteriu de pelerin, în cetatea papală. Inocent al VI-lea refuză cu îndărătnicie să-l primească. Franța îi pricinuia sfîntului părinte destule necazuri ca să-i mai treacă prin cap să se ocupe de acest straniu rege postum.

Jean al II-lea cel Bun era tot prizonier ; Parisul mai suferea încă de pe urma răscoalei în care starostele negustorilor, Etienne Marcel, pierise ucis în încercarea

de-a așeza o cîrmuire populară. Răzmerița se întinsese și la sate unde sărăcia îi ridica pe cei cărora li se zicea „țopîrlanii". Oamenii se omorau peste tot unii pe alții, de nu mai știa nimeni care-i prieten și care-i dușman. Prințul moștenitor cu mîinile umflate, fără oști și fără bani, lupta împotriva englezilor, lupta împotriva navarejilor, lupta chiar împotriva parizienilor, ajutat de bretonul du Guesclain, căruia îi înmînase spada pe care el nu putea s-o țină.

Afară de asta, se ostenea să adune banii pentru răscumpărarea tatălui său.

Domnea o zăpăceală grozavă în taberele învrăjbite și la fel de sleite toate; cete care-și ziceau de oșteni, dar nu erau decît de tîlhari, jefuiau călătorii la drumul mare și omorau doar din pofta de a ucide.

Șederea la Avignon devenea pentru capul bisericii tot așa de puțin sigură ca și la Roma, chiar dacă ținea seamă de dușmănia celor din neamul Colonna. Trebuia să mijlocească pacea, și asta cît de repede, să impună pacea acestor luptători istoviți, convingînd pe regele Angliei să renunțe la coroana Franței, chiar de ar fi să păstreze ca drept al cuceritorului o jumătate de țară, iar regele Franței să fie pus la loc peste cealaltă jumătate pentru a aduce acolo o brumă de rînduială. Ce să mai faci și cu un pelerin zăpăcit care cerea regatul, fluturînd mărturia de necrezut a unor călugări necunoscuți și o scrisoare a regelui Ungariei pe care acesta o tăgăduia?

Atunci Giannino începu să pribegească încolo și încoace, căutînd ceva bani, încercînd să intereseze la istoria lui niște comeseni de han care aveau un ceas de pierdut între două ulcioare de vin, încrezîndu-se în oameni lipsiți de orice trecere, intrînd în vorbă cu tot soiul de intriganți, de amărîți, de tîlhari de drumul mare, de capi ai unor bande englezești care, ajunse pînă acolo, prădau prin Provance. Toți ziceau că e nebun și, la drept vorbind, începea să fie.

Mărimile orașului Aix îl arestară într-o zi din ianuarie 1361 pentru că aținta tîrgul la tulburări. Se descotorosiră de el, dîndul pe mîna ispravnicului din Marsilia care-l bagă la închisoare. Fugi de acolo după opt

luni ca să fie prins iar numaidecît ; și pentru că se lăuda în gura mare cu familia lui din Neapole, pentru că susținea cu atîta tărie că e fiul doamnei Clémence a Ungariei, ispravnicul îl trimise la Neapole.

Tocmai atunci se mijlocea căsătoria reginei Jeanne, moștenitoarea lui Robert Astrologul cu fiul mai mic al lui Jean cel Bun. Acesta, abia întors din vesela lui captivitate, după pacea de la Bretigny încheiată de prințul moștenitor, alergă la Avignon unde papa Inocent al VI-lea murise de curînd. Și regele Jean al II-lea îi propunea noului pontif Urban al V-lea un plan măreț, vestita cruciadă pe care nici tată-său Filip de Valois, nici bunicu-său Charles, nu izbutiseră s-o pornească.

La Neapole, Jean cel Postum, Jean Necunoscutul fu închis la *château d'Oeuf* ; prin răsuflătoarea celulei sale, putea să vadă Castelul Nou, acel *Maschio Angioino*, de unde maică-sa plecase așa de fericită, cu patruzeci și șase de ani în urmă, ca să ajungă regină a Franței.

Acolo muri chiar în acel an, împărtășind și el, prin cele mai stranii întorsături, soarta Regilor Blestemați.

Cînd Jacques de Molay își aruncase blestemul, din înălțimea rugului său, cunoștea el oare dinainte viitorul făgăduit seminției lui Filip cel Frumos ? Pătrunsese el oare prin știința vrăjitorească a ghicitului, de care unii ziceau că se folosesc templierii, acest viitor ? Sau doar fumul în care murea îi deschisese mintea asupra unei vedenii profetice ?

Popoarele poartă povara blestemelor mai multă vreme decît regii care le-au stîrnit.

Dintre urmașii de parte bărbătească ai Regelui de Fier, nici unul nu scăpase ursitei tragice, nici unul nu mai trăia, afară de Eduard al Angliei care nu izbutise să domnească în Franța.

Dar el, poporul, nu ajunsese la capătul suferințelor. Va mai trebui să cunoască încă un rege înțelept, un rege nebun, un rege nevolnic, și șaptezeci de ani de urgii, înainte ca flăcările unui alt rug, aprins pentru jertfirea unei fiice a Franței, să risipească în apele Senei blestemul marelui maestru al templierilor.

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2678
Biblioteca Personală

CUPRINS

VOL. V: LUPOAICA FRANȚEI 5

Cuvînt înainte 9
Partea întîi: De la Tamisa la Garonne 17

I Nimeni nu scapă din Turnul Londrei 19
II Regina jignită 37
III Un nou mușteriu pentru jupîn Tolomei 56
IV Amăgitoarea cruciadă 63
V Așteptare 82
VI Tunurile 98

Partea a doua: Isabelle în vîltorile dragostei 111

I Masa papii Ioan 118
II Pedeapsa e pentru sfîntul părinte 123
III Drumul Parisului 137
IV Regele Charles 142
V Crucea de sînge 146
VI Frumosul an 1325 155
VII Fiecare prinț care moare 165

Partea a treia: Regele furat 181

I Soții învrăjbiți 183
II Întoarcerea la Neauphle 197
III Regina din palatul Templierilor 214
IV Sfatul din Chaâlis 225

Partea a patra: Cavalcada cumplită 243

I Harwich 245
II Ora luminii 258
III Hereford 269
IV Vox populi 277
V Kenilworth 282
VI Bătălia tingirilor 289
VII Coroana de paie 298
VIII „Bonum est" 304
IX Fierul roşu 313

VOL. VI: CRINUL ŞI LEUL 321

Partea întîi: Noii regi 325

I Cununia din ianuarie 327
II Osteneli pentru o coroană 335
III Consiliu pentru un cadavru 343
IV Regele găsit 352
V Uriaşul cu oglinzi 366
VI Închinare şi jurăminte mincinoase 377

Partea a doua: Uneltirile Diavolului 387

I Martorii 389
II Jeluitorul trage iţele 398
III Falsificatorii 405
IV Musafirii de la Reuilly 409
V Mahaut şi Béatrice 417
VI Béatrice şi Robert 424
VII Casa Bonnefille 429
VIII Reîntoarcerea la Maubuisson 433
IX Simbria crimelor 445

Partea a treia: Prăbuşirile 451

I Complotul Fantomei 453
II Securea din Nottingham 465
III Spre spînzurătoarea mişeilor 477
IV O zi rea 486
V Conches 484
VI Regina ticăloasă 501

VII Turnirul de la Evreux 511
VIII Cinste de pair, cinste de rege 524
IX Tolomeii 532
X Scaunul judecății 537

Partea *a patra*: Aițiătorul la război 545

I Proscrisul 547
II Vestminster Hall 557
III Provocarea din Turnul Nesle 565
IV În jurul castelului Windsor 568
V Legămintele bîtlanului 574
VI Zidurile cetății Vannes 581

Epilog: Jean I, regele necunoscut 591

I Drumul care duce la Roma 593
II Noaptea la Capitoliu 600
III „Noi, Cola de Rienzi....“ 608
IV Regele postum 611

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2678
Biblioteca Personală

Nr. colilor de tipar 39

Combinatul Poligrafic
„CASA SCÎNTEII“
București — R.S.R.
Comanda nr. 77

Lei 18